

Jan Herben

kniha vzpomínek

1935

Jan Herben

Kniha vzpomínek

1935

Družstevní práce v Praze

Tuto knihu věnuji svému nástupci v povolání novinářském, nejmladšímu synovi Ivanovi.

Předmluva

Jistě jsem prožil ve svém životě osobní bolesti a osobní starosti jiných i osobní problémy člověka naší doby. Všechno, z čeho vyrůstala tragedie moderního člověka a před rokem 1918 tragedie moderního Čecha zvláště. Než všechno to zdálo se mi být malicherné a podřízené proti utrpení celých tříd a celých vrstev, národů, jak pak národa mého. A proto jsem nemohl své péro dát do služby osobním strastem proti strastem statisíců. Již jsem i začal psát o svých věcech, jednou se to jmenovalo „Hloupý Honza a jeho rod“, jindy „Životopis psa“, neboť jsem celý život věrně jako pes sloužil ideím, které našemu mládí postavil profesor T. G. Masaryk. Ale po každé jsem toho nechal. Řekl jsem si: Tam zástupy potřebuji dříve tvé pozornosti. Co jsi ty samojediný proti statisícům?

Jestliže nyní na sklonku života se odhodlávám vydat soubor svých významnějších vzpomínek, není to projev slabosti stáří. Přátelé moji vybízejí mě už mnoho let, abych napsal své paměti, protože nebylo v Čechách žurnalisty, který by byl tolik prožil, věděl a pamatoval. Než životní shon a průvodní zjevy stáří nedaly mi už paměti souborné sepsat. Aby na dobu mého mládí i let mužných, na počátky českého realismu, který jsme tvořili a z něho i s nímž jsme rostli, přece zůstala památka, odhodlal jsem se sestavit a dopsat tuto „Knihu vzpomínek“. Přísnému kritikovi mohla by se zdát nesourodá, ale je v ní logika, poněvadž je obrazem logiky mého života. Jaký byl celý můj život, taková je ve zkratce celá moje „Kniha vzpomínek“. Trochu žurnalismu, trochu beletrie a trochu historie.

V oddíle prvním vzpomínám svého rodiště i škol. Tam byly a jsou moje kořeny, z toho jsem vyrostl a navždy zůstal synkem moravského Slovácka i literárním vychovancem předních svých učitelů. Ve druhém oddíle pokusil jsem se podat spíše kroniku než historii o vzniku českého realismu literárního, vědeckého i politického. Jsou to nejrušnější léta mého života a není tedy divu, že se zastavuji obšírněji u některých událostí, které připadají dnes snad malicherné. Vyličil jsem je svědomitě, abych mladým generacím ukázal, co všechno jsme museli tehdy probojovávat, ač dnešním lidem jsou to už věci samozřejmé.

Jsou to většinou vzpomínky psané už před mnoha lety a vydané kdysi jako „Deset let proti proudu“. Historikové literární, političtí i životopisci Masarykovi říkají o této dávno rozebrané knížce, že je nemyslitelné bez ní studovat léta osmdesátá a devadesátá minulého století. To byl také důvod, proč jsem tuto knihu zmodernisoval po stránce jazykové, rozšířil obsahově novými vzpomínkami a opatřil ji zevrubnějšími citacemi. Zvláště ze starších prací Masarykových, dosud veřejnosti nedostupných, cituji dnes obšírněji, aby se aspoň pomocí mojí práce dostaly na světlo. Tyto citace jsem stylisticky neupravoval a nepřeváděl do češtiny modernější, abych v nich zachoval kolorit dobový.

Zcela zvláštní literární útvar je „Válečný deník“, této knihy část třetí. Tento deník měl vlastně vyjít tiskem brzy po převratě. Ale po obecné amnestii, která byla vyhlášena na lidi, kteří se za války nedovedli orientovat česky, rozhodl jsem se deník nevydávat. Také prezident Masaryk, když zvěděl o mých zápiscích, přimlouval se,

abych je neuveřejňoval. Předvídal, že se začnou spory o zásluhy revoluční, o význam odboje domácího a zahraničního a věděl, že máme v mladém státě tisíce starostí užitečnějších. Nepřál jsem si tedy, aby snad můj „Válečný deník“ zavalil k těmto sporům podnět. Dnes, kdy jsou tyto neplodné spory už odbyty, deník vydávám. Zachoval jsem jeho formu nezměněnou, ač je někdy příliš stručná a strohá. Vidím ze všech vzpomínek válečných i maffiánských, jak se dnes historie česká z let 1914 až 1918 dodatečně načechrává nebo uhlazuje, a při tom já nechci být. Nevkládám do svých zápisků také žádných závěrů ex post, poučen vývojem událostí. Raději ponechávám v deníku zprávy i závěry mylné, událostmi překonané. Nejde mi o to, vypadat chytře a budit zdání, že jsem předvídal něco, co nemohl předpokládat nikdo. Snažím se jen mosaikovitě zachytit celou tu dobu utrpení se všech smutných i veselých stránek a proto uvádím svůj původní deník jako nejvěrnějšího svědka. V mnohém jsem se mýlil, mnohé jsem uhodl. K vnitřnímu uspokojení mému stačí, nezapochyboval-li jsem nikdy, že mám neochvějně věřit v Masaryka a jeho revoluční boj a věděl-li jsem, že my doma nesmíme učiniti nic, co by jemu za hranicemi škodilo v práci. Pokud tu mluvím o lidech někdy příliš osobně, jsem si vědom toho, že někde snad ukřivdím a prosím předem postižené, aby mi odpustili. Dokud jsem byl mladý, bylo mou první zásadou, abych se rval a bojoval i za cenu osobních křivd. Čím jsem starší, tím úzkostlivěji dbám toho, abych neukřivdil zbytečně.

To, co zde podávám jako „Válečný deník“, je ovšem pouze výbor z mých zápisků, které mají snad několik

tisíc listků. Našel jsem dnes mezi tím, co nás zajímalo tehdy, mnoho balastu nezáživného a pro dnešek maličerného. To všechno jsem pro knižní vydání vynechal, tím spíše, že jsem nechtěl psát kroniku války i se všemi zprávami úředními z bojiště, ale že jsem chtěl podat obraz českého života za války.

Pro osobu svoji bych řekl, že jsem tu v „Knize vzpomínek“ zúčtoval s nejvýznačnějšími údobími svého života. Byly to časy, které bych už nechtěl znovu prožívat. Nejprve těžká práce doma na vsi, bída chudého studenta v městě a mravní rozpory, mám-li se stát knězem. Potom boje politické, osobní skandalisování, rukopisné kampaně, Hilsneriáda, pomluvy a mrskání v ulici vlastenecké společnosti české. Dověřilo to utrpení světové války. Zde v této knize zaznamenávám vlastně jediný světlý bod své politické činnosti. Je to historie, jak i já jsem se zapsal do ústavy našeho samostatného státu. Ale přece musím přiznat, že mně nepůsobilo sebezapření vzpomínat na ty věci, které bych už nechtěl znovu prožívat. Invalidi bývají pyšní na své ustřelené nohy a přece v nich mívají bolesti.

V Hostišově, září 1934

Dr. Jan Herben

léta mladosti

Dětství a jinošství

Nejprve vlastní životopis

Co mohu o svém životě říci spravedlivě a poctivě, tedy tolik aspoň: Narodil jsem se dne 7. května roku 1857 na jižní Moravě v obci Brumovicích, která má nyní něco přes 1300 obyvatel. Naše rodina byla chudá, rodiče pracovali u sedláků, později byl otec drábem na panském a nakonec hajným. Byl přitom šumař v celém okolí proslavený od svých mladých let a jeho sláva přecházela někdy i na mě. Když už jako doktor filosofie byl jsem v selské společnosti v Čejkovicích na hodech, skoro si mne nevšimnuli. Ale když se proneslo, že jsem „Vávruj syn“, byli by mne sousedé a sousedky bezmála objímali. Všem jim Vávra hrával na hodech a na svatbách. To byla část mého dědictví. Jinou část jsem zdědil po babičce z matčiny strany. Jestliže naše rodina byla z nejchudších, byla přitom z nejvzdělanějších. Děd můj byl členem *Cyrlometodějského dědictví* a otcem růžencového bratrstva. To znamenalo, že jsme měli doma dosti knih, i že se u nás scházivali poutníci a růžencoví lidé v neděli. Ty knihy se u nás četly. U sedláků se nečetlo nic. Babička bývala zbožná poutnice do Vamberic a do Maria Zell, na pouti moravské brávala mě s sebou. Bylo mi šest let, když jsem byl poutníkem na proslavené pouti velehradské roku 1863. Byla to pout náboženská a národní. Mladší kněžstvo, zejména krajan můj, páter Ignác Wurm, demonstrovali Velehradem proti německé hierarchii moravské. Páter Křížkovský složil krásnou píseň poutnickou a velebnou mši. Význam velehradských poutí pochytil jsem ovšem až později. Byl jsem na Velehradě asi desetkrát. Když jsem končil gymnasium, účastnil jsem se schůze bohoslovců a od té doby znal jsem se s páterem Stojanem, s nímž jako arcibiskupem olomouckým měl jsem naposled příjemné styky jako člen Národního shromáždění a senátu.

I já jsem doma chodil na panské, dříve nežli jsem byl školákem. Potom jsem pásával dvě krávy v lese, ač do školy jsem chodil dost pořádně, a býval jsem ministrantem k potěšení své babičky i maminky. Na školu mám vzpomínek málo. Ještě dnes je mi s podivením, jak jsem — po malém prázdninovém cviku u morkovského učitele — mohl být přijat do čtvrté hlavní třídy německé v Hustopečích v letech 1869 až 1870, a jak jsem potom mohl být přijat do nově otevřeného slovanského gymnasia v Brně. Jednou mi profesor František Bartoš vypravoval v Praze:

„Ti chlapi z vašeho kraje jsou zatrápeně chytří kluci. Nějaký kluk dělal u mne vloni přijímací zkoušku z češtiny. Četl dobře, nebál se. Když přečetl článek *Pes*, povídám: Umíš-li pak rozbor větný? Řekni mi, co je to pes. „To je jednoduchá věta“, odpověděl kluk. Ale jdi, to bych neřekl, já na to. Vylož to. A on kurážně: „*P* je podmět, *s* je výrok, *e* je spojka.“ Dobrá, řekl jsem, ono to tak není, ale ty se neztratiš. A přijal jsem ho.“
Dělal jsem také přijímací zkoušku u Bartoše a snad jsem také tak nějak proklouzl.

Studovat pokládal jsem za nesmírné štěstí. Gymnasium slovanské jsem vystudoval v Brně. Mohu říci, že jsem byl studentem dobrým v letech 1870 až 1878. Dva učitelé nikdy nevymizeli z mé vděčné paměti, František Bartoš a Václav Royt. Bartoš objevil ve mně schopnosti spisovatelské. Sám o sobě jsem pak myslil, že ohromím český globus, jakým budu slavným básníkem. Jako sextán dostal jsem na světlo boží několik básní pod pseudonymem. Bylo to v almanachu *Zoře* roku 1876. Václav Royt měl mě rád jako Bartoš, ale působil na mne jiným směrem. Všecko u něho musilo být stručné, přehledné a logické. Nějaký čas byl mým učitelem dobromyslný Antonín Vašek, otec Bezručův, jemuž se kterási moje úloha z češtiny tak líbila, že ji dával předčítat i v jiných třídách, kde učil.

To mě udělalo populárním na celém ústavě. Ještě dnes vím věci, které jsem se naučil u Bartoše a u Royta. Mohl bych citovat výroky jejich a jsem si toho vědom, čemu jsem se od nich naučil. Kdyby všichni profesori středoškolské věděli, co mohou zasít do mladých hlav a srdcí, nebyla by střední škola mučírnou mladých lidí, jak často bývá. Nám na gymnasiu byl postrachem ředitel Wittek, člověk, jenž měl být spíše profósem v největší rakouské trestnici. Šel z něho takový strach, že když jsem ho ještě jako dospělý člověk potkal na schodech *Besedního domu* v Brně, hrklo ve mně.

K té *Zoře*: V almanachu tom vystoupil jako člen moravské literární omladiny Tomáš Masaryk. Byl už tehdy (1876) doktorem filosofie a dal do almanachu studii *Plato jako vlastenec*. Poznal jsem ho osobně o prázdninách roku 1875 na kněžských primiciích jeho spolužáka. Jsme krajané. Všechna ta místa, o kterých se v životopise presidenta republiky vypravuje, znám dobře. Znal jsem i rodiče jeho i mladšího bratra Ludvíka. Když jsem končil gymnasium, dr. Masaryk býval na prázdninách u svých rodičů v Kloboucích, kde Masarykův otec byl šafářem. Smím říci, že z mužů mimoškolních dr. Masaryk měl na mne vliv od těch let až po dnešní den. Zejména co se roku 1882 stal profesorem na pražské universitě.

Studoval jsem na gymnasiu za okolností, které bych nemohl nikomu doporučit a které bych nechtěl znova prožít. Že jsem se na studia dostal, o to stála nejvíce babička. Byli jsme dva chlapci, já jako starší byl jsem vyhlídnut na panáčka. Stařeček s babičkou a otec s matkou nastrádali asi dvě stě zlatých na tu mou kariéru. Proto mi v Brně vyhledali byt co nejlacinější, asi za osm zlatých měsíčně i se stravou a za dva pecny chleba, které babička nebo matka donášely. Bydlil jsem nejdřív na Kolišti ve vykřičeném domě, potom v ulici Na Křenové. Moje nová kvartýrská živila se počestněji, ač nuzně. Starala se o sebe

a svého nemocného muže tím, že prodávala na mostě ovoce a že svou světnici pronajímala podnájemníkům. V létě to u nás vypadalo tak: na lůžku ležel nemocný dělník-muž, jenž křičel bolestí, měl rakovinu; na jiné posteli spávali svobodný zámečník se svou milenkou; mně hodili slamník na rákosovou pohovku za stolem a na prádelník slamník pro děvče mého věku z Terezova u Čejče, které se v Brně učilo šít. A když bylo po šesté odpoledne, přišlo pět zedníků z práce, kterým se ustýlala sláma na prostřed světnice. Jak jsem přitom studoval? Obstojně. Vytrhla mne moje paměť tehdejší. Když bylo nejhůř, vycházel jsem do ulice a četl školní knihy pod lucernou. Jak vidět, nepotřeboval jsem nikdy v životě učit se z knih, co je to sociální otázka a socialismus... Pravidelně jsem se naučil studovat, až jsem se v půlletí roku 1872 dostal do chlapeckého semináře. Od terciie už jsem měl vysvědčení s vyznamenáním. V semináři se platilo jen šest zlatých měsíčně.

Ale na kněžství jsem přece nešel. Měl jsem rozpaky. Něčemu jsem začal nevěřit, a poznal jsem život kněžský na farářích ve svém rodišti a v okolí, který se mi přičil. Doma o prázdninách roku 1878 poplákávali a já jsem prožil těžké dni. Nakonec mi rodina odepřela požehnání a vypověděla sebe menší podporu na cestu do Prahy. Dostal jsem však v Brně první literární honorář od bývalého svého katechety z časopisu *Obzor*. Bylo to pět zlatých. S těmi jsem se vypravil. Když jsem vystoupil 30. září roku 1878 na nádraží v Praze, zbýval mi závodní kapitál do života 35 krejcarů. Podvečer mi pomohl starší kolega odnést kufřík z nádraží do Opatovické ulice číslo 24. V pamětech spisovatelů a básníků bývá zaznamenáno, jak hymnicky pozdravovali Prahu při svém příchodu, nač se těšili a myslili. Já jsem nemyslel tehdy na nic. Cítil jsem jen, že nikdo neví o mé existenci a že se také nikdo o ni starat nebude. Z toho strach a úzkosti. Neboť při šestiletém pobytu v klausuře seminární nepoznal jsem života, byl jsem stejně neobratný jako nesmělý. Díky

bohu, protloukl jsem se. Na doporučení Bartošovo profesor Velišský zaopatřil mně kondici u pověstného profesora Hamerníka. O tom učení jeho syna mohl bych mnoho vypravovat. Hamerník mně často říkal kopyto, ale mně to nevadilo. Pomocí spolku *Radhoště* jsem dostudoval.

Studium na universitě bylo v těch letech nicotné. Poslouchal jsem u Tomka dějepis — a bylo to odříkávání málo lepší, nežli *Was hatte Maria Theresia kaum*. Poslouchal jsem s počátku češtinu u Hattaly — a byly to nechutné vtipy a kněžské mstivé polemiky. Jestliže jsem rozmnožil své vědomosti a prošel školou správného myšlení, za to jsem vděčen jen profesoru Gebauerovi a v posledním roce školním Gollovi, jenž jako docent všeobecných dějin vybral si nás pět posluchačů k soukromému cvičení ve svém bytě. To byla náhražka za historický seminář.

Při všech zkouškách, maturitou počínajíc, měl jsem smůlu. Na maturitním vysvědčení zkazila mně vyznamenání dostatečná známka z řečtiny, při státní profesorské zkoušce roku 1883 dostal jsem kvalifikaci jen pro nižší střední školy. Do vyšších tříd nechtěl mne pustit profesor Tomek, poněvadž neumím — vypravovat. Ale křivdil by mi, kdo by myslel, že jen z toho důvodu stal jsem se novinářem. Být profesorem i jen v nejmenším okresním městě, byl bych jistě vedle školy novinařil a po případě sám si založil list. Byl jsem tištěn už jako gymnasista a nejen jako básník, nýbrž psával jsem z domova i dopisy do *Hlasu* a do *Moravské Orlice*.

Nemyslím, že bych svým mládím a svými literárními počátky zasluhoval zájmu kritických lidí. Nebyl jsem nejen zázračné dítě, ale není v těch pokusech snad nic, co by stálo za řeč. Mám jen vědomí, jak mi hořela hlava z toho, co jsem slyšel na školách o národě, o potřebě pracovníků a o slávě, která v našem vděčném národě čeká každého, kdo „aspoň pro budoucí poutníky a poutnice urovnával

silnice“. Byl bych chtěl být kazatelem, učencem, žurnalistou a především básníkem. Z vlastní tajemné budoucnosti točila se mi hlava a právě proto jsem o své skutečné budoucnosti vážně nemyslel. Kolegové, kteří v těch letech se už ustalovali na určitém povolání, připadali mi jako malicherné duše bez křídel. Tento stav se však nepochybně opakuje u mnohých zelených lidiček a není na něm nic památného.

Jistou cenu však práce a pokusy mé mohou mít pro toho, jenž se pokusí historicky vylíčit, co pro nás na Moravě znamenaly první české střední školy, a ty mladé hlavy, které po ukončených studiích cítily smrtelnou potřebu pustit se na pout do Mekky, do Prahy. Už ne do Vídně. V tom převratu vězí veliký význam našeho mládí, mého mládí dozajista. Co to bylo tenkrát české gymnasium, třeba se jmenovalo císařské královské slovanské gymnasium! Na německých školách mluvilo se o Schillerovi a Goethovi, kdežto na českém gymnasiu jen o Kollárovi a Čelakovském a třeba jen o Silorádu Patrčkovu — přec to byl začátek nového světa. Opustili jsme smutnou zemi, protože byla cizí a stavěli jsme si jako přistěhovalci střechu nad hlavou. Jakékoli byly vady našich učitelů, a měli jsme hrozné a smutné postavy mezi nimi, nedovedl bych o nich mluvit jako Mrštík v *Santa Lucia*, neboť oni to byli, kteří nás uváděli do světa jazykem mateřským (třeba někdy ubohým) a mluvili k nám o národním citu, třeba to činili někdy suchopárně, zaraženě a ostražitě. Generace starší před námi to neznala.

Potud tedy jsou moje začátky dokumentem, pokud v nich lze stopovat vliv české střední školy. Já jsem sice jen jeden z dokladů, ale doklad čitelný, průzračný, protože jsem dával průchod tomu novému učení, novému vzrušení, ideálům novým, byl tehdy ještě rozháraným.

Jeden ideál najde se však ve všech mých pracích tehdejších i pozdějších, ideál obecný a bezměrný: vyhledávat hlavně, co je české a co je podstata našeho češství a slo-

vanství, a toho všeho zase využít ve prospěch národa jako vědomého citu a programu. Tak zvaný svatováclavský Čech mi nikdy nestačil.

Stal jsem se tedy žurnalistou; byl jsem roku 1885 přijat do *Národních listů*. O vánocích 1886 začal jsem vydávat čtrnáctideník *Čas*, jenž po dvou letech stal se týdeníkem a jako deník vycházel v letech 1900 až 1915. Jakým jsem byl novinářem a přitom i spisovatelem krásným a historickým, to nechť řeknou jiní. S *Časem* zůstal jsem ve věrném souručenství až do srpna 1915, kdy mně ho policie a vojáci zastavili. Z *Času* vyrostla malá politická strana pokroková (realistická), jejímž vůdcem a šéfem byl T. G. Masaryk. Ctil jsem své povolání a konal je s velikou odpovědností. *Čas* měl veliký vliv v našem národním životě. My čeští novináři jsme z rodu kazatelů. České noviny mají svůj svéráz ve světovém tisku; novinář český zůstával od časů Kramériových vždy nejen zpravodajem, nýbrž i kazatelem. Rozuměl jsem povolání českého novináře tak, že jsem za neodlučitelnou součást své novinářské práce pokládal všechno, čím jsem národu mínil prospěti k poučení a vyrazení, jak to řekl o sobě Havlíček.

Nebylo by vkusné a snad to nemá pro čtenáře ani zajímavosti, abych vysvětloval, jaké práce jsem dělal a jaké názory jsem zastával v redakčním kruhu *Času*. Náš list rostl v oblibě u čtenářstva rok od roku, to je pravda. Leč všechny zásluhy neprávem bývají přičítány hlavnímu redaktoru, kterým jsem byl v *Čase* já. Postavení hlavního redaktora přináší samo sebou značné výhody proti ostatním členům redakce. Přicházejí lidé a dopisy s hojnými informacemi, které vrchní redaktor pravidelně přijímá. Ty informace, ty pokyny, i ty výtky patří listu a všem spolupracovníkům a nejsou osobní majetek šéfredaktorův. On je pouze representant, ovšem tím výhodnější pro list a redakci, čím větší důvěry požívá u dobrých lidí. Zdá se mi, že tu důvěru jsem já měl. Nebylo větší

události, abych do ní nebyl býval zasvěcen od obecnstva. Na redakčních poradách se pak společně rozhodovalo, jaké zaujme list stanovisko.

Leč v jednom směru byl jsem přece šoférem, jenž redakční auto řídil skoro neobmezeně na spletitých cestách ulicemi a křižovatkami. Nepustil jsem se nikdy zásad, které vybudoval realismus a rozumí se především T. G. Masaryk, ač bylo mnoho lákavých znamení, která sváděla s cesty.

Na podzim roku 1917 domluvili jsme se s dr. Kramářem, že budu psát každou neděli článek do *Národních listů*, jež za války byly zastaveny jen na kratičký čas. Po svém rozchodu s národní demokracií jsem vstoupil do redakce *Lidových novin*, ale to už jako žurnalistický pensista, který píše příležitostné vzpomínky a nekrology. V těch letech až do své sedmdesátky jsem také hodně spolupracoval v týdeníku *Národní práce*, který pro národní stranu práce redigoval můj nejmladší syn. Od sedmdesátky jsem novinářsky na odpočinku.

Řekl jsem že všecku svou ostatní práci pokládám za součást a doplněk svého novinářství. Opustil jsem národopisné práce svých mladých let a napsal jsem kroniku jihomoravské obce *Do třetího i čtvrtého pokolení*. V kronice té byla mi beletrie pouhou pomůckou, abych zábavným způsobem našemu venkovu vyložil, jak jsme byli živi a jak jsme se vyvíjeli od časů Marie Terezie. Kniha měla být buditelskou a národně uvědomovací příručkou pro selský stav. Roku 1893 vydal jsem spisek o *Janu z Pomuka*, spisek přísně historický, v němž jsem ukazoval, že římská legenda se neshoduje s českými dějinami. České dějiny znají generálního vikáře Jana z Pomuka (poněvadž byl Němec, říkalo se mu dr. Johánek), neznají však žádné osoby, které se dostalo jména svatý Jan Nepomucký. A tímto dvojím směrem, beletrií a historií, pracoval jsem po celý dosavadní život svůj novinářský. Je

mých spisů a spisků dosti velká řada. Roku 1926 vyšla po anglicku má knížka *Hus a jeho následovníci* (v českém vydání *Husitství a bratrství*), abych cizině vysvětlil, na čem si my Čechové zakládáme jako na vrcholu českých dějin a na ideálech i své budoucnosti. V Anglii došla má kniha vřelého přijetí. Zdá se mi, že mám právo připomenout ještě jeden koutek své činnosti. S velikým zármutkem jsem jako novinář pozoroval, že nemáme čtení pro mládež. Já i žena mnoho jsme o tom přemýšleli. Zavedl jsem tedy ve svých novinách *Dětský koutek*. V něm jsem shromažďoval látku vhodnou mládeži školské i dospívající. *Dětský koutek* nedošel všude porozumění. My jsme chtěli mít koutek pro děti, ale časem se stalo, že tatínkové a maminky psali mi o dětech. Přesto posloužil jsem zřejmě skladatelům čítánek. Není snad jediné, aby v ní nebylo výňatků z našeho *Dětského koutku* (žena jej sebrala do tří svazečků). Sám jsem přepracoval pro děti historky zachované z pozůstalosti roztomilého filosofa-šaška krále Jiřího pro knížku *Jan Paleček*.

Ale již abych řekl několik slov o Hostišově. Objevil mi ho dr. Pinsker, advokát votický. Byli jsme se ženou na návštěvě u něho zjara roku 1897. Hledali jsme právě letní byt. A ejhle! mimo očekávání našli jsme jej v hostišovském dvoře. Bydleli jsme tam šťastně pět let. Když však nájemce nám oznámil, že roku 1902 se do dvora nastěhuje sám, pustili jsme se hazardně do plánu vystavět si v Hostišově chaloupku vlastní. Dnešní naše vilka je zásluhou geniálního přítele mého architekta Jana Kotěry. Daroval mi plán, votický starosta Vrzal jej provedl, účet jsme zůstali dlužni spořitelně, napřed votické, potom benešovské. Splácíme jej posud. Když jsem prožil desaterý prázdniny v Hostišově, zahrál jsem si se svými zkušenostmi literárně a napsal jsem řadu obrázků, ze kterých povstala roku 1907 kniha *Hostišov*. Je to kniha první. Na podzim roku 1933 vydal jsem *Hostišov*, knihu druhou.

Rokem 1934 končí se můj sedmatřicetiletý pobyt v Hostišově. Muži i ženy ve vsi a v okolních osadách i samotách přijali nás vlídně za obyvatele, a my jsme jim hleděli oplácet dobré dobrým. Sousedský náš poměr s lidmi je nejlepší a nebyl skoro nikdy porušen. Na konci války a po převratě byla naše chalupa sice vykradena, ba vydrancována třikrát, ale to nespadá na účet domorodců, jak jsme přesvědčeni.

Doba těchto skoro čtyřiceti let v Hostišově je vydlážděna štěstím mým i celé rodiny. Měl jsem chvíle potup a pronásledování jako novinář, kdy se mi zdálo, že mým jediným přítelem je Rek, můj statečný lovecký pes, v Hostišově však nalézal jsem klid po bouřích a osvěžení. Prvých dvacet let běhával jsem s puškou, v posledních letech stal jsem se houbařem. Roku 1915 jsem totiž oslepl na pravé oko a proto jsem pušku pověsil na hřebík, vlastně na rameno nejmladšího syna, neboť oba starší kluci už byli lovci. Kluci! My jsme tak vždy našim chlapcům říkali. Oni už jsou muži a dva ženatí, ale když se v Hostišově zpívá na silnici nebo se provádějí u rybníka rytířské mejdany, Hostišováci říkají posud: „A, to Herbenovi kluci.“ Už bývají v Hostišově tři Herbenky — stará Herbenka a dvě snachy — mladé Herbenky.

Někdy si lámu hlavu (aspoň žertem), jsem-li z Brumovic či z Hostišova. Rozhoduji se nejčastěji pro Brumovice. Pokud tam žila moje matka a bude žít můj bratr, jezdívám — *domů* a do Hostišova jen na léto.

O své literární činnosti mohu říci s jistým steskem, že s ní spokojen nejsem. Není jediného spisu, který by byl splnil ideál, jež jsem měl před očima. To tím, že jsem všechno psal nakvap a posílal jsem rukopisy do tiskárny mokré. Neměl jsem v životě pohody. Co jsem psal, všechno jsou improvisace. Sem tam kapitola nebo odstavec se mi podařil, celek málokdy.

Děkan Swift napsal, že žádný slavný muž nemůže zestarati. Ouha! Pozoruji na sobě (nejen v kalendáři), že stárnu. Z toho usuzuji, že nejsem slavný muž.

Abych tento odstavec ukončil, pravím: všechno, co jsem dělal, dělal jsem jako novinář. I ta beletrie i ta historie jsou součástí mého povolání novinářského. Jednu stránku svého povolání konal jsem vědomě, programově. Obracel jsem totiž vždy zřetel k průměrnému českému člověku. Průměrné lidi patrně bůh má rád, proto je nás na světě nejvíc. Poznal jsem selské lidi, lidi dělnické, lidi malých i velkých měst. A oni dávali nám, inteligenci, žádostivé výzvy: Ved'te nás, řekněte nám, kolik je hodin, abychom si podle toho mohli zařídit svůj život! My však jsme jim učeně odpovídali, že domovem hodinářství jsou Švýcarsky a vykládali jsme jim učeně, jak se hodiny dělají. Proto jsem opustil říši *l'art pour l'art* a hleděl jsem šířit nejpřimitivnější vědomosti a to jazykem i slohem co nejsrozumitelnějším. Lidé, kteří tušili, co bych dovedl, posmívali se mi. F. X. Šalda jednou řekl, že můj sloh je rozšafně výměnkářský, a paní Růžena Svobodová spínávala ruce nad *Besedami Času*: „Kdyby jen nebyly redigovány tak neumělecky.“ Nedbal jsem toho. A dnes vím, když přicházím do známých rodin, že si *Besed Času* váží, mají je pěkně svázány a dávají je čísti dětem.

Jakéhosi uznání dočkal jsem se za války. Moje články v *Národních listech* roku 1918 posloužily našim českým Američanům. Vypravují o tom Císař, Pergler i Tvrzický, jak moje články byly vítány Lansingovi. Bylo to několik kapitol *Rakousko a český národ*, v nichž jsem statisticky vyložil, kolik český národ dává Rakousku a kolik od něho dostává.

Stal jsem se také členem Národního výboru, Národního shromáždění revolučního a senátu. Rozloučil jsem se s parlamentem na podzim roku 1925. Svět kariéry, zisků a obchodů není mým světem. V národní demokracii jsem nemohl vydržet.

Mohl jsem se v životě odhodlat plouti proti proudu, že jsem měl po boku duši, která mi byla oporou. Je to paní

Bronislava Herbenová. Lecal jsem se toho okamžiku, kdy jako děvče odmítne svázat svůj život s člověkem, jenž neměl vlastně žádného postavení. A když se to stalo, přišla však doba ještě horší: Měli jsme svůj list, já pracoval v redakci, ona v administraci. Očekával jsem někdy, když jsme neměli ani na oběd, že začne u nás lamento: Vidiš, je zle, máme děti, mohl být profesorem, mohl mít pokojný život, mohl mít pensi . . . Nikdy takové slovo nevyšlo z jejich úst do dnešního dne. Mívali jsme chvíle, kdy jsem mohl opakovat po Šamberkovi: „Lidičky, kdybych neměl těch pár tisíc dluhů, byl bych hotový žebrák.“ Dopustil jsem se těžké chyby stran existence, ale už ji nelze napravit. Proším svou ženu, aby mi odpustila.

Ještě jedné duše musím vzpomenout. Byl-li v Brumovicích slunečný den, věděl jsem, že moje stará matka vysedala na slunečku mezi zahrádkami naší chalupy a myslila na mne. Myslila na mě tak celé své stáří, až do devadesáti let. Chudák, také užila se mnou málo radosti. Když jsem se nestal knězem, posmívali se jí: „Vidiš ji, chtěla mít panáčka! A on dělá cosi v novinách, vykláá do nich ty numera!“ jak mínila jedna stará sousedka. Slyšeli potom, že jsem doktorem. „Je jakýmsi tím doktorem, ale co po tem, když na to nic nebere.“ Když jsem roku 1893 vydal knihu o Janu Nepomuckém, otrávilí jí život kněží. Že prý matky jsou vinny – bývalo slyšet z kazatelny – když mají nezdárné děti, jako ten z naší obce, jenž . . . Když pak jsem opustil katolickou církev, tu kněz brumovský volal: „Jak se zodpoví taková nešťastná matka na soudě božím za to, že syn její je vyvrhel, jenž zradil církev, papeže i Boha a rouhá se svatým.“ Celý kostel se po ní ohlížel. Matka šla do kostela do Krumvíře — na neštěstí slyšela totéž. Šla na pouť do Žarošic a nic si nevybrala: kněz kázal o jednom zvrhlém krajanu moravském . . . Jeden z panáčků hrozil, že žádný rouhač svatého Jana nepřžil rok a den. Pánbůh, jak je vidět na mém věku, nedrží

s klerikály. Ale moje maminka věděla, že nejsem tak docela ztracený člověk, že mám také mnoho přátel, kteří o mně soudí jinak než tamti naši kněží . . .

Jednoho dne budou moji biografové uvažovat, byl-li jsem šťasten ve svém životě a co jsem o svém životě soudil. Poněvadž tehdy už nebudu moci odpovídat a poněvadž já jsem tu věc, která slove životem, prodělal, řeknu hned: nechtěl bych se vrátiti po druhé a začít, kde jsem začal dne 7. května roku 1857. Doma jsem se měl zle, neboť jsem do jedenácti let prožil všecky nepříjemnosti od pasáctví husí a krav v lese až do panského tovarychu. Na gymnasiu jsem měl kromě několika zářivých duší mnoho profesorů rozumem hloupých a povahou šeredných a většinu let ztrávil jsem v Brně na Veverské ulici v chlapeckém semináři. Líbilo se mi tam dost, neboť jsem nevěděl, v čem žiju. Když jsem však přišel do Prahy a měřil se s kamarády českými, teprve jsem zpozoroval, jak jsem byl zanedbán. Ne jako student, jako student uměl jsem mnoho. ale jako člověk. Už jsem byl literátem. a ještě jsem dělal dojem svobodomyslného — kaplana, jak řekl Josef Holeček. Lepšího člověka. smím-li tak říci, udělala ze mne Praha. Praha je dvojí město: jedno. které mne přijalo macešsky a které vůbec snad nikdy nebere na vědomost, jací lidé do něho přicházejí z venkova: ale také město věčné nám Čechům jako Italům Řím: město historické. jednotící národ, povýšené nad všechny malichernosti denního života.

Přes všechnu práci pro vlast a národ měl jsem kdy zamilovat se do nejkrásnější dívky v Praze, oženit se s ní a vychovat s ní tři nepřiliš zdárné studenty, ale za to tři syny vlasti. Zanechám jim dluhy a špatnou pověst, neboť si vyhledají jednou ve vlasteneckých novinách výklady. jak jsem zaprodával vlast židům, králi pruskému a snad každému, kdo přišel. Dovědí se také, že jsem jednou byl vyhozen z vlastní strany, kterou jsem příliš

horlivě zakládal, poněvadž jsem upadl v podezření, že jsem se chtěl obohatit sirotčími penězi. Poněvadž však jsou moji synové, jak doufám, z otcovy i matčiny strany zatížení kořeným češtvím, nebudou se lekat ani mé minulosti ani své budoucnosti. Poznali na mně doma, že od národa za všecku lásku nemáme čekat nic kromě výprasku.

Bduje si soustavu životních zásad, opíral jsem se o T. G. Masaryka od let universitních, jistě od roku 1882, kdy on přišel do Prahy. Jako žurnalista dal jsem se do jeho služeb. *Ich dien*, říkal jsem si s králem Janem Lucemburským. T. G. Masaryk měl ze všech lidí, které jsem v životě poznal, největší formát. Já bych vůbec byl nešťasten, kdybych neměl koho obdivovat. Obdivoval-li jsem se Masarykovi, vždy jsem věděl proč. Věřil jsem prostě v jeho poslání. Služba u něho nebývala vždy lehká. Bylo mi často také vyčítáno, že nemám své individuality, že chodím takofka v jeho botách a podobně. Než mě služba dělala šťastným a víc jsem nepotřeboval.

Jsem z Brumovic

Vystoupil jsem z vlaku v Hustopeči na nádraží a v městě usedl jsem na selský vůz, jenž mě unášel k domovu. Za necelé tři hodiny budu doma! Již minuli jsme město, v němž ztrávil jsem rok svého mládí ve škole. Ale teprve za městem pocítil jsem rázem, že jsem na domácí půdě, na naší půdě. To všechno kolem už je náš kraj.

Za mnoho let vidím náš kraj v tomto měsíci, v měsíci bujnosti a bohatství. Je červen a časně zrána, po svítání. Slunce vyskočilo, usmálo se z měkkých mračen a hned se zase skrylo, ani nevypivši rosu, jež bohatě visí na klasích obilí a v korunách trávy. Žita jsou vymetena, pšenice již šustí a ječmeny odkvetlé. Všechno se vlní a v těžkých vlnách kloní k zemi. Jako veliký řasný koberec různě protkávaný a různě prohýbaný je krajina kolem mne. A nad

ní skřivání zpěv. Kolik let neslyšel jsem takto skřivánek zpívat.

Dnes slyším rodné skřivany zpívat, třepetají ve vzduchu křídly, jako by zpěv svůj jimi na zem sypali; slyším skřivany naše zpívat: Vivat, země, vivat!

Vůz odbočil se silnice na polní cestu bojanovskou, nepotkáváme lidí, dupot podkov změnil se v tišší dusot úžlabinou bojanovskou. Tu se teprv oko napájí; plná pole na nížině, hojnost, vraná zeleň úrody, tíže, kam pohlédneš. Sedlákům v noci přšely dukáty, jak se jiskří! A po levici na stráni visí těžké révy, schylující se k zemi ještě ne pod hrozny, ale pod zdatnou rosou po dešti. I ty kostrbaté švestky při cestě oděny jsou v bujný list mladosti a šumí životem.

Projeli jsme Bojanovicemi, mezi útulnými domy a rozházenými zahradami. Posledním domem je kostel se štíhlou vížkou. kostel kdysi hrazený, jak dosud vidět, a za ním už nový širý rozhled. Jsme o kus blíže k rodné vsi. Vzduch je zdravý, rosou prosycený, čerstvý a přec měkký a vlahý. Nedaleké lesy dýchají k cestě chlad. Šimrá mne na zádech, jako by mi rostla křídla, abych se vznesl a zakroužil nad černými lesy o závod s tím hle, divokým holubem, jenž vesluje s polí k dubovým lesům. Kde byl? Kde vrkal? Letí od lesů polehradských sem do bojanovských, jako se vrací přesporní milý od milé, když svítá. Proseděl s ní na jedné větvi po celou noc, laškoval a vrkal, teď uhání, aby ušel všetečným zrakům?

Vůz sjel s kopce na úzkou, nemnoho uježděnou cestu směrem k Morkůvkám. Jako loď noří se do půl boků v klasná pole svírající cestu a pohybuje se také tak tiše jako mezi vlnami. Tu pod lesy je tepleji, třeba slunce jen sem tam trhlinou v mračnech stříká hřejné paprsky na pole. Teď osvítilo záda kopáčů. kteří dále v dolině zápolí motykami na černých hroudách a jejichž hlas zvučně se rozléhá. Nedivím se, že si tak hlasitě povídají; člověku se v tom vzduchu maně prsa vzdouvají, chce se ti vykřiknout, houknout; stydíš se jen před vozkou.

Projeli jsme Morkůvkami. Všechno to znám, kudy jsme posud jeli. Tam před Bojanovicemi vrch, jenž se ssedá; lidé pamatují, že s něho bývalo vidět kostelní věž v německé osamoceně vsi Kurdějově, a už není. Stranou k Polehradicům nejsou daleko znatelné ruiny starého hradu pánů nebo rytířů z Polehradic, kde jako malý student skákával jsem po jeho mohutných základech a pod nohama ozývalo se zvláštní mlaskání podzemní vody. Tu Morkůvky znám dům vedle domu. Rodiště otcovo; sem vrchnost přestěhovala našeho praděda z Holiče na uherské straně. Ven z vesnice k malému vodnímu mlýnu vede topolová alej, kterou sázel otcův bratr, starosta obce, jehož zkosila roku 1866 cholera. Od klapavého mlýnka vidět již k našemu vinohradu v hoře Haraské. Poznávám ho po třech mladých stromech na podolku.

Sem tedy, do Morkůvek, převezli z uherské strany praděda po meči. V uherském panství bylo lidu dost, na moravském panství nebylo robotníků. Jako převážejí zvířata v klecích, převáželi tenkrát poddané. Tady máš barák, pluh, rýč a cep. dřvi tady. Děd přijel nepochybně se svým otcem jako chlapec a dospěl na sedláka v Morkůvkách. Děd po přeslici byl poddaný liechtenštejnský. Když nejstarší bratr zdědil statek, mladší bratři rozběhli se do světa hledat službu. Děd sloužil i tu v Nové Vsi a tu se přiženil; nádeničil, pašoval z Uher tabák a rybníkařil.

A již vjíždíme na naše hraničky. Naše, mé rodné vsi! Hraničky brumovské! Buď tisíce houslí hraje nebo tisíce drobounkých zvonků zvoní kdesi za horou: tak sladká, omamující hudba — sotva však slyšitelná — šíří se od stráně ke stráni. Obracíš se na vinohrady. obracíš se na žita a slyšíš cvrčky zvonit. Kraj plný melodie. Již chápu, proč lidé nevědomky, bezděky tolik toho nazpívají. Tam pasačka v červené sukni; sedla si do brázdy u odkvetlé jateliny a zpívá. Dvě krávy stračeny klidně se popásají po mezi, a pasačka zpívá a hraje si něčím v klíně, pro sebe, ani nepozvedla očí, když vozka zašvihl bičem a náš

vůz blízko ní zahrčel. Ani když jsme poodjeli, nepozvedla hlavy. Ona má svůj svět nyní v písničce, a my skuteční lidé jsme jí lhostejní. Hned tu dál jiná dívka je na trávě a u cesty vysypala. Ta přetrhla bzučivou písničku a jasně se nám podívala do očí. Jako by věděla, že nás potěší krásné, veliké oči její panenské; i její úsměv.

Náš vůz noří se dál mezi klasná pole jako koráb, a člověku je tak blaze a dětsky. Jsi rád, že sivý holub usedl před námi na kolej a žes mohl rukou na něho zatleskat, abys ho poplašil. Tváře hoří, oči žhnou a celým tělem se šíří oheň, jako bys perlivé víno pil. Tak blaze je člověku v prsou, jako když se poprvé od zpovědi vracel čistý a krásný: srdce tluče štěstím, zavýskalo by si o závod s těmi skřivany.

Kam oko dohlédá, všude roztroušeni jako hromádky mravenců lidé po práci. Na nížinách shrabují seno, u potoka tahají je z vody, zamoklé a zblácené. Liják je zkazil. Škoda! A přec voní až k nám. Jinde sekáči sekou dozrálou jatelinu; když některý kosu zdvihne, zaleskne se jako meč, a když brousí, kosa zvoní jako cymbál. Tu pod stínem žita leží na zemi otrhaný vandrovník při samé cestě a spí. Koně se ho ulekli, trhli, div jsme mu nohy nepřejeli.

Když jsme se přiblížili na cestu v rovné čáře s bývalým rybníkem, neodolal jsem: musil jsem seskočit s vozu, a země mi teprve zavoněla, když jsem na ni šlápl. Nohy se mi rozehrály. Rozběhl jsem se po chodníku vedle cesty, jež lidé přes zimu vyšlapali krajem obilí. Musil jsem se probrodit místy vysokým šelestícím žitem. Shýbal jsem se, hrál si se stébly, hladil žitnou hladinu a radoval jsem se, když se na mne zasmála modrá chrpa nebo se zarděl koukol. Opatrně jsem se musil vyplétat, abych ani stébla nepošlapal. Bolelo by mne to. A zase jsem přejel rukou po hladině klasové, jako bych hladil tvář milého děcka a laskal se s ním. Červená ořešinka vyklouzla z žita na chodník; milý, čistý květ panenský, jež velice miluju. Utrhl jsem si kus za klobouk, a hned mne to zabořilo.

Zlatý střevlík uháněl, abych ho nezašlápl. Neboj se! A tu majka, sotva se vleče, také se zbytečně polekala u mé nohy.

Rousal jsem se dál obilím, jak jsme dělávali, když jsme byli dětmi. Jenže tenkrát nám jen hlavy vykukovaly nad klasy. Je mi jak u vody před těmi žitnými lány; vykoupal bych se v nich.

Podivné, jak mě dojímá tento kout země a tato ves. Co vidím a co slyším splývá se mnou. Všecko to znám, všecko se poněkud změnilo, také já jsem se změnil, ale nemohu to odtrhnout od své bytosti. Poutník, jenž doputoval za boží myšlenkou do Jerusalema. aby pocítil blízkost těch míst, kudy chodil Pán, nemůže být více rozechvěn hradem Sionským, Kalvarií, údolím Jozafat, kterým protéká potok Cedron . . . Libanonské cedry, růže saronské a svěží větry s hor judských sotva jsou mu vzácnější . . . Pahorky, na kterých spočívaly oči páně, temné údolí Gehenna, ten „příbytek hrůzy“, a zase místo, kde byl hrob Kristův, a hora Olivetská . . . to všechno jsou poutníku místa vzácná a posvátná, jichž nikdy nezapomene. Můj poměr k tomuto místu je hlubší, silný jako živel. Neužil jsem tu vlastně nikdy nic dobrého, ba přišla doba, kdy vesnice házela po mně kamením a mé jméno bylo lidem pohoršením. A přece, když tu stojím a hledím na ten svůj Sion, na toto údolí, kterým protéká náš kalný potok Cedron, a když cítím na tváři větřík s hor Libanonských, neslouží mi jazyk, abych vyjádřil dobré myšlenky a city, jimiž jsem přeplněn.

Je to všecko známé, milé a moje. Není možná těchto věcí posuzovat jen tak, jak se cizí věci posuzují. Snad je tu krásně, snad není: *mně* je tu všecko krásné a drahé a tajemné. Podzemní síly této země vedou do mého těla a probíhají mou krví. Snad jsme tu všichni pohromadě, kdo se v té dědině zrodili. Cítím jakousi společnost kolem sebe a slyším, zdá se, šepot shromáždění neviditelných duchů svých předků. Mezi tichem hrobů a tichem hvězd pohybují se zástupy mlčících duší, které se za večera

slétají nad ves, aby viděly, co se v ní děje. V bílých mlhách, které vydychuje vlhké jezero, vznáší se přes pole, na kterých pracovaly. Co to jen je? Snad kdybych byl básníkem, vyjadřovatelem věcí tajemných, dovedl bych pro temné představy utkat šaty ze slov každému srozumitelných . . .

Ach, ty starý brachu, dokonal jsi! Hle, tam převalen starý topol na trávníku blízko rybníka! Snad ho skáceli, snad bouřka ho vyvrátila. Zdá se mi, že tento osamocený topol vyčnívající nad chumáčem vrb okrašloval celou krajinu. Starý, starý topol s uschlým vrškem. Bylo mi ho líto, jako by někdo známý byl umřel.

Teprve před samou vsí opět jsem se vyšvihl na vůz. Na-levo za námi zůstaly zelené bujné vinohrady, napravo všude se prostírá obilní pláň daleko ještě přes kopec. Vane větřík a obilím honí vlky. Všechno známé, všechno pozdravuje. U rybníka poblíž poraženého topolu červená a strakatí se stádo krav; a pastýř stoje opodál s vrčícím psem zaclonil si dlaní oči, aby si náš vůz lépe prohlédl.

První domky! Vjíždíme do dědiny, nad níž na pahorku stojí bílý, neforemně bachratý kostel s tenkou věží. Poznávám staré chalupy Na drahách — v jedné z nich narodil se první můj učitel Pruša, poznávám staré podsedky a v Hrachůvce někde zalepená okna, jak bývala za mých dětských let. Vidím, kde mají novou červenou střechu, kde nový plot, neboť všechno tu znám, je mi blízké jako moje. Čísi prasnice chrochtajíc s drobnými prasátky potuluje se kolem zahrádek a podrývá je. Hospodáři jsou na poli, nemá kdo ji odehnat. Jen málokde nad střechami modrá se obláček kouře z komínů — znám tu vůni čerstvě pečeného chleba. V jedné chalupě košiláček stojí v okně, potřásá plavými kučery a dupá čile nožkami, neboť má radost z klusajících koní. V této chalupě bydlí vrstevnice moje, snad je to už její dítě. Z jiné chalupy muž i žena vyšli právě mezi zahrádky, chystajíce se také na pole a vlídně pozdravují. Některé jiné známé potkáváme pod humny. Všem bych rád stiskl ruce. Jsou jako bratři moji,

i ti staří i ti mladí. Všecko, co oni prožili, prožíval jsem s nimi, i když jsem byl vzdálen, rozumím jejich radostem i žalostem, znám dobré i zlé vlastnosti jejich a všechny nevýslovně miluju. Vždyť jsem jeden z nich.

Když jsme přejížděli přes trávník k naší chalupě, na trávníku hrály si děti v gučce, děti ještě neškoláci. Blízko samé naší studně. Zdalipak tu hru ještě poznám? Koně jedou pozvolna a já pozoruji: děvčátko v modré sukýnce, bělovlasé a modrooké, jde podle řady ostatních a vede chlapce menšího, než je sama, za ruku a říká:

„Vedu, vedu andělíčka, do zlatýho kostelíčka. Andělíčku, poklekni!“ (Klučina klekl.) Vyptavačka dále říká a on jí odpovídá:

„Kadys šel?“

„Huličku.“

„Kohos potkál?“

„Pána boha.“

„Co nesl?“

„Košíček.“

„Co v něm?“

„Žemličku.“

„Dal ti?“

„Dal.“

„Cos ty řekl?“

„Pán bůh zaplať.“

„A on tobě?“

„Pán bůh požehnej.“

Nedohráli. Zaplašil jsem je. Neznají cizího, městsky oděného člověka. Tím jsem přetrhl hru, neboť jsou zvědaví.

„Jen si hrajte, děti, hrajte si!“ pravím a byl bych chutě postavil se mezi ně a zahrál si s nimi.

Ale již kynou mi drobná okna, již jsem u zelených zahrádek. ve kterých rostou dvě veliké hrušky Vavřinky a mladší jabloň. Hrušky i jabloň pokyvují mírně haluzemi. Tak se něco se mnou zatočilo, že nerozeznávám, vyzvábějí-li to zvony na kostelní věži či jenom v mých prsou. Vstouplo mi horko do hlavy a nedočkavost a již chytám

za starou známou vrzavou bránku. Rozlítla se prudce, husy u zahrádek se rozkřikly a běžely k jezírku bijíce křídly o zem. Jsem opojen, šťasten, doma, jsem — mezi svými. Všecko je moje, a já jsem část toho všeho života zdejšího. třeba jsem se léta potloukal v cizině. Cítím to živě, jak kořeny držím v této půdě. Nic se nezměnilo; jen všecko je menší, jak se zdá, než bývalo.

„Tvrdá ženská“

Když jsem byl gymnasijsní student, byl jsem jednou s rodiči ve vinohradě. Otec oborával pole podél vinohradu a matka obváděla mu krávy, aby šly rovně a nešlapaly do vinohradu. Pojednou sebou matka trhla a zavolala na otce: „Počkej!“ Viděli jsme, co se stalo: kráva šlápla matce na nohu a strhla jí nehet na palci pravé nohy. Krev se řinula. Podržel jsem krávy a matka běžela s kopce k potoku v lukách. Mráz mi pobíhal po zádech i otcova tvář se zkřivila. Potom jsme viděli, jak si matka myla nohu v potoce a přiloživši jakýsi veliký lupen na ránu, obvazovala si nohu šátkem. Za chvíli se vrátila a vodila krávy dál. Zatím co matka byla u potoka, otec povídal jako sám pro sebe:

„To je tvrdá ženská. Ani nezasýkla!“

Četl jsem kdysi o Černohorce, kterou uštkla do prstu zmije. Černohorka si prst srpem usekla a sbírala klestí dál. Myslím, že moje matka by byla totéž udělala na jejím místě. Naše maminka byla skutečně tvrdá. Ani já, ani mladší bratr se nepamatujeme, že by nás byla někdy pohládila. Leda dokud jsme byli maličtí.

Vyrostla v chudobě. Rodiče její sloužili kdysi oba na pavlovské faře, vzali se a koupili si v Brumovicích chaloupku. Pracovali u sedláků. Maminka naše byla jejich jedináček. Co mohli, vynaložili na ni. Chodila do školy, což bylo v letech čtyřicátých u děvčátek vzácnost. naučila se číst a psát švabachem. Narodila se roku 1839. Když jí bylo šestnáct let, rodiče ji dali do služby do panského domu na Čejči, aby se něčemu přiučila. Když jí bylo

sedmnáct let, zamilovali se s otcem, který jako starý voják, rodem z přifařených Morkůvek, chodil v Brumovicích po exekuci do domů, kde neměli zaplacenou daň. Po svatbě tato naše čtyřčlenná rodina vystavěla si chaloupku novou, dole v dědině, u jezírka, abych se měl kde na pěknějším místě narodit. Což se stalo 7. května 1857, kdy mamince bylo osmnáct let. Dlouho byla jako mladice. Když za mnou přicházela do Brna, kamarádi študenti mi ohlašovali:

„Před gymnasiem tě čeká sestra.“

Když tlačívala v Praze kočárek s našimi kluky, a jaře si v kroji vyšlapovala, ptávali se nás známí:

„To máte z Moravy kojnou?“

Pokud má paměť sahá do dětství, vidím v duchu maminku tak, že se v domě jen kmitala. Byla jako oheň. Všecko dělala prudce. Její rozhodnutí byla ráz naráz. A když na mne zavolala, nestačil jsem pustit z ruky, co jsem v ní držel, abych už stál v pozoru před ní. Jinak švihla její ruka vzduchem. Tento pocit mne neopustil podnes až do její smrti. A zemřela devadesátiletá. Když bývala matka u nás v Praze (pravidelně přicházela pochovat každého našeho chlapce, jakmile jsme jí jeho narození ohlásili, naposledy byla u nás v roce 1923, aby chovala pražského pravnoučka), na její hlas následoval u mne vždy pohyb a poslušné očekávání rozkazu. Jakoby to byl vojenský povel.

Otužila se životem naše maminka. Chudí lidé pracovali od rána do večera, když ne u sedláků, tedy na panském a když ne na panském, tedy zbytkem doma, neboť při veliké šetrnosti přihospodařovali si políčko k políčku. Když otec hrával s muzikanty po svatbách a hodech nebo když byl později hajným, starosti o domácí práce a obdělávání polí, spočívaly na matce. Děd býval málo doma, neboť byl příkopářem a pracoval při spouštění a vysušování rybníků na Hodonsku nebo vyhazoval naše bahnité svodnice při kobylském dvoře Ostrůvku, v Morkůvkách, Bořeticích a jinde. Babička obstarávala kravku, ušípané a

drůbež a vařila — matka pracovala na poli s motykou, kosou, hráběmi a srpem. Po žních také mlátívala cepem do trojice s oběma mužskými. Když bylo potřebí prodat starou krávu a koupit novou, to obstarávala matka. Jako malý student doprovázel jsem ji na trhy do Klobouk, do Hodonína, do Kyjova i do Uherského Hradiště. Za tmy jsme vyšli před svítáním do Uherského Hradiště a za tmy pozdě večer přihnali jsme domů dvě nové krávy. Matka uměla znamenitě vybírat; poznala, která dobře tahá i která je dobrá dojnice. Do Brna se chodilo nebo jezdilo s husami, s nějakým pytlem obilí jen do Hustopeč. To vždy matka.

Celá naše rodina byla čtenářská a poutnická. Když nebylo pilno na polích, buď babička nebo maminka putovaly do Křtin, do Vamberk i do Maria Zellu. Mě vzala babička na pouť na Velehrad roku 1863, když mně bylo šest let. Měli jsme doma velikou bibli otcovu (otcova matka byla evandělička) a všechny knihy, které tisklo *Dědictví Cyrilo-metodějské*. V nich se také opravdově čtlo. Ještě jsem byl malý školák a již jsem musil v zimních večerech předčítávat. Toto ovzduší představovalo na slovácké vsi značný stupeň vzdělanosti, jakého sedláci neměli. Tolik o světě málokdo věděl, co naši lidé.

Otužila se i utrpením naše matka. Bývalo u nás mnoho křiků a výstupů. Babičce byl trnem v oku můj otec, zeť. Dráždilo ji, že se nedře jak ostatní, že dělá pána. A přece on jako vyhlášený houslista, dohližitel na lidi u dvora Rovinek a konečně císařský hajný přinášel peněz do chalupy nejvíc ze všech. Matka stála mezi oběma ohni a trpěla. Naučila se mlčet. Nikdy jsem na ní neviděl víc nežli slzy v očích, nenaříkala hlasitě, nehořekovala nad svým údělem. Ani po smrti babiččině a otcově, kteří oba zemřeli v létě roku 1886, maminka nikdy o těch svárech nemluvila, ať ty křehkosti lidské spí s nimi na brumovském hřbitově.

Nevím však, co by na mé matce bylo znamenitého a slavného pro veřejnost. Ona je znamenitá a slavná jen pro své

děti, vnuky a pravnučky. Jsme ze čtyř dětí na živu dva chlapci, jeden přes sedmdesát, druhý přes šedesát let. Nemysli nikdo, když jsem řekl, že nás matka nikdy nepohládila, že jsme neměli maminku proto dost rádi. Ale nikdy jsme jí to neřekli, jako ona to neřekla nám. Ona nám to neřekla ne proto, že byla „tvrdá ženská“, nýbrž proto, že to v naší rodině nebylo a není zvykem. Byla tvrdá jako pracovnice a hospodyně. Tenkrát jste ji měli vidět, když ovdověla! Já jsem byl v první službě novinářské s nepatrným služným, byl jsem doktorem, „nic jsem ale na to nebral“, jak říkali moji rodáci; kdežto bratr sloužil v Haliči u kavalerie. Matka si uměla poradit bez nás; ba, než si bratr vojnu odsloužil, prikoupila ještě louku. Přijel-li jsem na dovolenou, sotva si maličko posteskla.

Není v tom naše maminka celkem výjimkou. Naši moravští lidé se velice ostýchají projevovat city. Pokud možno potlačují svá hnutí mysli, radost i žalost, před očima cizích lidí. Šlo to kdysi až do neuvěřitelných krajností: u nás se najímaly cizí ženy, jakési odbornice, aby přišly zaplakat a zanaříkat na pohřbech. Já sám, když někdy píšu o svých citech, vždycky se trochu stydím. Když jednou za léta vybuchne u našich lidí cit a vtělí se do velikých, krásných slov, na příklad když mladá žena umírala a loučila se s drobnými dětmi, o tom se v dědině vypravuje s pohnutím mnoho let. V celku však je to tak, že se city nevyznávají. Ale snad právě proto, že jsou příliš hluboké a lidé nemohou pro ně najít dost přiměřených slov. Že nás maminka měla ráda, to jsme poznali jinak. Po skutcích. Na příklad když jsme stonali nebo nás stihla nehoda. Tu jakoby hořela plamenem. A zdá se mi, že taková láska je nejhlubší, když o ní není slyšet, ale když je ji vidět.

Maminka umřela devadesátiletá. Byla do poslední chvíle zdráva, nebyla ani tak šedivá jako já, žila mezi vnuky a vychovávala pravnučky, jež také milovala, velice milovala, ale sotva jim to kdy řekla.

Jak šel slovácký chlapec na študie

Jako dvanáctiletý chlapec jsem jenjen hořel, dostat se z domu. Neměl jsem se doma dobře. Dochodil jsem sice teprve školu, ale měl jsem za sebou i školu života: prošel jsem panským tovarychem, pásával jsem krávy v lese dosti vzdáleném a býval jsem s nimi o samotě celý boží den a za každého počasí. I všelijak jinak bývalo mi doma hořko, neboť jsem poznal, jak těžko je vydělat krejcar. Můj jediný rodinný cit byl strach; žil jsem v takovém stavu, jako bych byl pořád něčím vinen.

A sotva jsem si trochu zadovádl, již jsem musil slýchat od babičky:

„Chlapče, ty mě přivedeš do hrobu! Ty jednou skončíš na šibenici.“

Ale vydržela to ve skutečnosti se mnou dost dlouho; zemřela, když už jsem byl doktorem filosofie. A zemřela patrně s blahým vědomím, že se nedočkala té hanby, až mě budou věšet. Jinak se pohříchu dočkala se mnou velkého zármutku. Její životní touhou bylo, abych šel na panáčka. Ona i všichni domácí utrhovali si od úst na moje studování, a já jsem se potom nepovedl.

Že půjdu na študie, věděl jsem od června roku 1869, protože mě začali z domu posílat na přípravu do Morkůvek k učiteli Bílému, který mě učil německy a hrát na housle.

S opravdovými študiemi začalo to pak v září roku 1869. Zapřáhli doma krávy, naložili na vůz černý kufřík, koupený v létě na jarmarku (kufřík od té chvíle patřil mě a byl mým průvodcem až do plnoletosti), naložili uzal peřin, potom mě, a jeli jsme do Hustopeč. Nikdo mně nedával na rozloučenou napomenutí, ta jsem už měl v sobě, nikdo mne nežehnal na čelo křížkem, nikdo neslzel.

„Tak už jeďte!“ řekl suše tatínek, když se zdálo, že je všecko vyřízeno. U nás nebývalo nikdy pohnutlivých chvil. A jeli jsme přes Morkůvky a přes Bojanovice do

okresního města. Kdo mě vezl, už si nepamatuji, jenom vím, že maminka jela se mnou.

Přeměnit Slováčka na panského chlapce není tak jednoduché. Byl jsem pyšný v panských šatech, rozumí se, neboť novotou na mně jen šustěly; ale musil jsem se v nich dlouho orientovat jako na mapě: kde jsou knoflíky a kde kapsy, co se shrnuje a co se rozpíná, jak se co oblíká a svlíká. boty jsem měl bez holinek a klobouk mně nedržel na hlavě . . .

Konečně nadešel také okamžik, že jsem musil seskočit s vozu a ukrýt se do turkyně. Pamatuji se živě, že to bylo za Bojanovicemi, kde se vleče polní cesta rovinou již k silnici vedoucí napříč z Hustopeč do Štarviček. Octl jsem se v turkyni a nevěděl si rady. Vůz ujel značný kus cesty, a já pořád nepřicházel. Zastavili tedy a maminka mě šla hledat, majíc možná zlé tušení, že se mně stala nějaká „pěkná historie“ jako tomu židáčkovi.

Víte, co se tomu židáčkovi stalo? Jednou dal pan učitel ve škole žákům úlohu, aby napsali každý nějakou pěknou historii ze svého života. A Icik vypravoval, jak byl jednou u tetičky, jak mu dala tetička dobrý oběd a cukroví, mnoho ovoce a pamlsků, až Icik dostal z toho bolení. Když mu matka svlíkala doma kalhoty a uviděla, co se stalo, povídala:

„To je mně „pěkná historie“.“

Taková pěkná historie se mně nepříhodila. Matka mě našla, jak se od hlavy k patě oblékám.

„Co to děláš?“ ptala se mrzutě. „Že neideš? Co už se načekáme!“

Pokrčil jsem rameny. Pochopila, že mně panský mundur dělá těžkou hlavu, zejména kšandy. Poněvadž jsem nevěděl, že kšandy se mohou odpínat a připínat, svlékl jsem k tomu obřadně kabát, vestu, kalhoty a zase jsem to na sebe všecko natahoval, všecky knoflíky zapínal . . .

„Trdlo!“ řekla matka vlídně a poučila mě o šlích.

A já jsem se divil jejímu důmyslu, jak ona umí s kšandami zacházet, ačkoli to nikde nemohla vidět, protože u nás v Brumovicích nosil šle snad jen pan farář, učitel a dva nebo tři židé.

Den byl tenkrátě jaksí slavnostní, horoucí a jasný. Ze silnice uzřel jsem zelený vršek s kaplí, hustopečskou věž a smavé domy. A tu teprve, čím víc jsme se blížili městu, tím živěji se ve mně rozechrávalo srdce.

Vcházel jsem do nového života, do něčeho, co bylo tisíckrát a milionkrát krásnější než život doma. Domy hustopečských měšťanů pnuly se přede mnou jako zámky, všichni ti lidé, kteří vycházeli z města na procházku do stínu silničních stromů, byli pro mě lidé vzácní a znamenití. Potkávali jsme je, a já uctivě před nimi smekal. Všechny jsem si pamatoval a dověděl se později, kdo to byli ti páni a dámy. A myslil jsem si, že také oni musejí se pamatovat na ten den a že si jednou řeknou: „Tys byl ten nepatrný chlapec z Brumovic, kterého jsme tenkrát viděli, a nyní co slyšíme o něm! Vida, kdo by to byl řekl tenkrát. Chudí rodiče... a vezli ho s kravama... a neuměl ještě ani německy... Ale uctivý byl, pěkně nás pozdravil.“

Vůz s kravami zastavil na konci dlouhé ulice, kterou se přichází do Hustopeč od východu, tam, kde začínalo vnitřní město a bylo vidět ještě starobylé městské zdi z doby, kdy město bylo hrazeno. Napravo trochu vystrčen z cesty do břehu a polí stál úzký domek, jenž zpředu byl jako jednopatrový. Připomínal, že vznikl z lisovny. V přízemí byl to pouhý vinný sklep, do bytu se vystupovalo po dřevěných schůdcích a ze síně šlo se malými dvířky do zahrady a do vinice.

To byl domek pana učitele Křivky. Majitelé byli bezdětní; ale přece hubený tehdejší plat školní jim nestačil, a proto si vždycky drželi v jedné světnici studenty a ve druhé bydleli sami.

Jeli jsme ke Křivkům najisto. Maminka s babičkou smluvili už o posledním letním jarmarku s paní Křivkovou, že mě vezme na byt a za jakých podmínek. Toho roku přijala nás paní Křivková čtyři: nejstarší František Petrla začal chodit do reálky, Karel Kubík, Leopold Vodsedalek a já byli jsme přijati do čtvrté hlavní třídy. Ale říkalo se nám všem — studenti. Petrlův otec byl na kobylském dvoře hospodářem, měl i v Kobylí domek. Karel Kubík byl kupcův syn z Polehradic a otec Vodsedálkův byl myslivcem v Martnicích u Klobouk. Já jsem byl mezi nimi po jmění a urozenosti otrhánek.

Proto podmínky mého přijetí u Křivků lišily se od ostatních. Naši platili na mne měsíčně pouze osm zlatých a dva pecny chleba. Za to jsem musil celému domu, i Křivkovým i třem svým soudruhům čistit boty, ráno pro celý dům namlít kávy a zaskočit k pekaři pro rohlíky, ale podle potřeby obstarat i jiné posílky.

Což jsem všechno vykonával rád a jako veselou hračku. V leštění botů dosáhl jsem takového umění a konal jsem je přímo s takovou náruživostí, že ještě po letech nemohl jsem potkat lidí, kteří měli boty špatně vyleštěné a měl jsem trhání říci jim:

„Dejte ty boty sem, já vám ukážu, jak se mají lesknout!“ Stravu jsme měli dobrou, byt pohodlný a vůbec všechno mě těšilo. Kubík, kterému se říkalo brzy jen Khodl, i Vodsedalek, který byl pro všechny Leupoldem (jména nám dala paní Křivková), vrčeli někdy na stravu a že je jí málo. ale já jsem je pokládal za rozmazlence a za mlsné huby. Já bych se ani ve snu nebyl odvážil přát si, abych se měl ještě líp. Jen si vzpomenout, jak bych za svítání doma mrzutě vstával a spěchal ve studené rose na panské! Jen si vzpomenout, že bych přes celý den bloudil jako prst po lese za kravami! Jen si vzpomenout, že bych doma kopal, oral, smítal, svážel a vyhazoval hnůj! Byl bych spával třeba pod schody, jen když jsem nemusil být doma. Moje skromnost nebyla přetvářkou, tím méně ochota a vzorné plnění obsluh. Proto paní Křivková do-

mácím našim vždy mě chválila a dala mi přezdívkou mazlivou, nepamatuji se už jakou, tak něco jako Puclíček.

Jen v jednom směru jsem byl vybíravý. Já a Leupold, oba jsme byli velicí salátníci. A proto jsme si na paní Křivkové vymodlili, že nám od jara do léta nedávala k snídani kávu, nýbrž salát. Já jsem jej časně ráno upravoval, a když Leupold vstal, snědli jsme salátu k snídání malou putýnku a po kusu chleba.

Nějak zvláště pořádní jsme nebývali. Naši světníci se vcházelo ke Křivkům, a poněvadž k nim přicházelo dost návštěv, musívali jsme po sobě uklízet. Podle všeho úklid nebyl slavný, protože paní Křivková často říkala:

„To tady vypadá jako po prasatech lebo kór po študentech.“

Puclíček! Puclíček mně říkala rodinným způsobem paní Křivková. Ale říkala to jen sama. U kamarádů se přezdívkou neujala, protože nesouhlasila s mou povahou ve veřejném životě. Pamatuji se na své veřejné vystoupení v městě Hustopečích docela jasně:

V městě bývalo od pradávna zvykem, že studenti se prali s grásly. Gráslem byl každý učedník. Tyto dva nepřátelské tábory vedly mezi sebou vojnu cestou do školy i ze školy, zejména však odpoledne v neděli a ve svátky. A studenti pravidelně bývali přemoženi. Já, který jsem tak uctivě každého člověka v Hustopečích pozdravoval; já, který jsem cítil, že jsem jaksi každému zavázán za to, že tu smím v Hustopečích žít, nesnesl jsem pomyslení, že bych měl utíkat. Doma jsem nebýval ze statečnějších. Ale tady, když se na nás gráslové obořili, tu s kamenem v ruce nebo jen se zařatou pěstí vrhal jsem se do nich a třeba v dešti kamení. Dílem jsem se uměl vyhýbat kamenům, dílem jsem si z rány mnoho nedělal. Jaké pak to byly rány! K smíchu! Kde jsem se octl mezi studenty, okamžitě jsem měnil obranu v útok.

Vedle mě povstal podobný kurážný Nebojsa, který byl z Újezda a jak se mi zdá, jmenoval se Kalivoda. My dva jsme se nebáli ani žádné přesily. A když jsme se někdy

dověděli, že některý student byl od grásků o samotě zaskočen a zbit, dali jsme si od kamarádů jen ukázat, kdo to udělal. Počkali jsme si s Kalivodou na něho a tak mu nabančili, že ševcovský kluk nechal kolikrát boty, jež nesl zákazníkovi, na bojišti, a byl rád, že se nám vydřel s tváří naběhlou jako puchýř. V takových případech grásků báli se Kalivody víc než mne, neboť Kalivoda byl hranatý, ramenatý silák a neměl smilování, kdežto já jsem hned změknu, jak grásků začal prosit nebo mu vyskočily slzy. Naproti Kalivodovi jsem já uměl dál a prudčeji házet a neobyčejně dobře mířit. Mohlo být třeba deset grásků na nás, jakmile jsem se já ohýbal pro kámen, už se dávali na útěk, neboť málokdy jsem mrštil kamenem na plano. Toto umění vzalo za své, až jsem si roku 1892 zlámal pravou ruku.

Neuplynul snad ani měsíc, co jsem byl v Hustopečích, a již jsem měl pověst v mládeži. Uspokojovalo to mou samolibost. Poznával jsem, že nejsem poslední na světě a že člověk může být třeba jen z Brumovic a přece může být k něčemu. Velice mě povznášelo i to, že Khodl z Polehradic byl, ač jinak pošťvač, málo statečný a že přímo zbabělý byl myslivcův Leupold. Právě proto, že byl myslivcův a že byl hlavatý, silný výrostek, snad o hlavu vyšší nežli já. Bylo to z toho asi, že Khodl byl vypiplaný od sester a nosil tuze naškrobené šatečky, kdežto Leupold byl ze samoty a neuměl si s kamarády ani hrát, ani zápolit.

Podzim a zima byly pokojné měsíce, věnované učení a škole. Opustili jsme trávníky na Turhandlech za naším domkem, kluziště v Hustopečích nebylo, zbylo jen trochu koulování sněhem a tedy zdržovali jsme se nejvíc doma v teple.

Naši domácí byli milí lidé: panu učiteli Křivkovi táhlo asi k šedesátce, paní Křivkové asi k padesátce. On byl suchý, málomluvný, trochu jako nad nás povznešený muž a

tichý, oddaný hudebník. Hrál ponejvíce sám sobě na piano, hodin dával málo. Ve škole učil druhou třídu, kluky, kteří u nás byli ještě v opovržení. Paní Křivková byla podobna farským kuchařkám: složitá, otlá, řečnivá a veselá paní. Její zbrání býval položert a pološprým. Sem tam doprovázela jej i pohlavkem. Ale domek náš byl živý; zvučný a neúnavný hlas paní Křivkové oživoval všechny kouty.

Pan učitel dvakrát v týdni odcházel na nějakou hodinku dolů do sklepa a my strávníci také jsme tam směli. Vína nám nedal, to ne, ale my sami měli jsme tam káď grálu, který nám v letních parnech náramně chutnal. Když se hrozny vylisují, tu se mláto uloží do kádě a zaleje vodou. Zrnka a stopky se zbytky vinných šláv ještě jednou vykvasí a toto druhé víno, pavíno, jmenuje se grúl. Vůni má jako víno, chuť octovou. Zejména o letním výletě naší třídy na Pavlovské kopce většina chlapců nesli jsme si na zádech čutory grálu.

V naší třídě učil pan učitel Čuda, Čech moravský. Byl nepatrný, čilý mužíček, málo větší nežli my školáci; úctu naši udržoval si dlouhými, čistě pěstěnými černými vousy, v nichž byla nejen mladá tvář jeho ukryta, nýbrž skoro půl těla až po pás. Byl na ten ráz, jak zobrazují v knížkách pro děti trpaslíky a lesní mužíky. Kromě něho učil nás ve škole ještě katecheta páter Vilém Schmidt, který zároveň byl správcem čtyř tříd školních a říkalo se mu *Herr Director*. Byl Němec ze severní Moravy, těžkopádný, prostřední postavy, zavalitý a mohutného basového hlasu. Když mluvil, válela se mu slova v ústech, a to paní Křivková napodobila vyslovováním jeho jména: páter Wöhlölm. My všichni jsme mu po ní tak říkali. Páter Schmidt měl hromový hlas, když zpíval, a on zpíval bohužel často u nás, u Křivků, a my jsme večer nemohli pro něho chodívat spát. Snad zpíval i krásně, my jsme ho však zažehnávali.

Ačkoli jsem z domova uměl sotva několik slov německy a sotva jsem prokoukl, jak se skládá jednoduchá věta, ve

škole hustopečské dařilo se mi dobře. Byl jsem v prvním i druhém běhu premiantem. Pan Čuda vypomáhal si češtinou, neboť rozených Němců nebylo v třídě ani polovička, u pátera Schmidta my Moravci učili jsme se náboženství česky; on sám dělal někdy pokusy nějakou věc česky přednést, většinou však přestával na tom, že někdo z nás uloženou kapitolu předčítal.

Hospodin ví, jak jsem se všemu ostatnímu německy naučil. Měl jsem, jak se zdá, neobyčejnou paměť. A když se tedy řeklo: naučit se z mluvnice *Formenlehre*, tedy jsem se naučil *Formenlehre*. A snad kdyby mně byli uložili kapitolu z čínštiny a předříkávali ji jednou nebo dvakrát, byl bych se naučil i kapitole z čínštiny. Doma jsem se učil pramálo, jen ve škole jsem dával napiatě pozor, a proto jsem býval také chválen z mravů. A jako zkušený ministrant z domova, často jsem ministroval také páterovi Wöhlölmovi, ačkoli jsem se mnohdy k odříkávání své latiny nedostal. Páter Wöhlölm totiž ignoroval prostě mé odpovědi, nečekaje, až budu hotov. Nelhu, pravím-li, že jsme někdy s celou mší byli snad za pět minut hotovi. On vždycky dřív než já.

Hustopeče byly pro mě vzácným světem. Všecko bylo nové a jiné nežli doma. Ke Křivkům na příklad jeden čas chodila paní majorka zpívat dueta s páterem Schmidtem a major přicházel pro ni. Viděli jsme zblízka nejvyššího velitele zdejšího vojska a poznávali způsoby velkých pánů.

O výročních trzích sjížděla se do města sta kramářů a tisíce lidí z širého okolí, naši krajané i Němci; v Hustopečích viděl jsem ponejprv veliký zvěřinec, jenž se utábořil na hlavním náměstí; zástupy cikánů uherských, bohatých i chudých, dojížděly na vyhlášené koňské trhy už třeba několik dní před trhem a jejich hádky i krvavé bitky bývaly pro nás něčím dobrodružným, zrovna jako hlučné odvody rekrutů.

Město samo bylo vlídné, sousedské. Vzácnější budovou byla naše škola, někdy sídlo piaristů, zámeček, starý hřbi-

tov na Kreuzberku, památkou na staré časy působily zbytky hradeb. Obyvatelstvo bylo venkoncem skoro německé. Čechové žili roztroušeně a nežili na předměstské ulici Böhmendorfě, jak by se podle názvu mohlo zdát. Ale sotva byl jeden Hustopečan v městě, aby nebyl uměl aspoň trochu moravsky. zejména čeleď všecka snad byla moravská. Že by mezi Čechy a Němci mohla být třenice, o tom nikdo neměl tušení a nebylo k tomu ani příčin. Měšťané hustopečští byli lepší sedláci a hlavně vinaři, kteří se o svět pramálo starali. Dobrosrdeční pantátové, kteří se mně líbili. Farář i kaplan byli Češi. Tak zvané němectví a štvanice přinesli sem cizí lidé, advokáti a úředníci, o mnoho let později.

Jak pak bych nebyl měl plosrór! Rozumí se, že jsem ho měl. Foukačky byly v těch letech obecně oblíbenou hračkou. Jeden hustopečský truhlář je vyráběl do zásoby a v rozličných velikostech.

Koupil jsem si od něho největší exemplář, jaký měl. Foukačka byla dlouhá jako pastýřská trouba. A tu teprve viděli kamarádi moji, co dovedu. Měl jsem dech jako parní píšťala nebo co bych přirovnal. A když jsem si přibrousil dlouhý drátěný hřebík, namotal na jeho hlavičku z punčochové bavlny třepení a foukl, hřebík zaryl se do prkna, jakoby byl vystřelen z praku nebo zaletěl na trávník tak daleko, že bylo těžko jej najít.

Dosáhl jsem v tomto oboru veliké slávy, neboť jsem uměl mezi jiným i dobře mířit. Když jsem trefil jednou na stromě vrabce, kluci si na mě ukazovali prstem.

A tento plosrór byl také příčinou, že se jednou na mě upřely zraky dobré polovice města Hustopeče. Což se stalo takto:

Blízko nás měl presúz měšťan pan Alexander Huber. Možná, že se Huber nejmenoval, jen mi to tak připadá. Ale jistě byl křtěn Alexander, protože staří lidé, když o něm mluvili, říkali Xandl. Huber měl hubatou, zlostnou

a sekantní ženu, které se velice bál. Tehdy jsem ponejprv slyšel, čemu se v Brumovicích říkalo: „chodí v suknách“, že tomu se panský říká: „je pod pantoflem“.

Huber byl pod pantoflem, až byl na posměch všem lidem. Když s někým rozmlouval, pořád se ohlížel, nejde-li žena jeho a nejvíc se ohlížel, když za ženinými zády upláchl do presúza na hlt vína. Přiskočil k brance, odemkl, prosoukl se brankou jako vítr a přirazil ji, aby nebylo ani znamínka, že presúz je otevřen. Směšný byl Huber se svým strašpytlovstvím hlavně proto, že sám byl chlap veliký jako ráhno a masem jsa opluskaný vypadal jako valibuk. Jen hlas měl tenký jako dítě.

Jednou, bylo to záhy z jara, vyšel Huber z lisovny za zeď. — Lup! a již mu vězel šindelák z mého plosróru v kabátě uprostřed zad. Kabát byla vlastně vatovaná zimní vesta, jenže to mělo rukávy.

„Krucí Heilond!“ zakřikl Huber a roznadával se, ale účastníci této trefy nic jsme víc neposlouchali kromě prvního výkřiku, neboť jsme se rozprchli a zalezli jako vrabci.

Huber nebyl asi v pochybnostech, kde hledat pachatele, protože viděl tu Křivkovu sebranku prohánět se před tím po Turhandlech. Než nikde se nic neozvalo, a já šel klidně spát jako nevinné dítě.

Ráno druhého dne byl však ve škole poprask a vyšetřování. ve kterém jsem byl za několik minut zjištěn jako pachatel. Ve všech třídách a po všech chodbách piaristického domu se mluvilo, jako bych byl udělal pokus vraždy. A já jsem nemyslel jinak, nežli že se mně stane něco strašného, snad kriminál. Užůž jsem byl jist, že nikdy nebudu smět rodičům na oči, že se nebudu moci ukázat v Brumovicích a že mne po celé Moravě budou dávat ve školách za odstrašující příklad zkaženého chlapce, vyvrhele lidské společnosti.

Huberová sama totiž přišla do školy. Plačtivě žalovala řediteli Schmidtovi, že ta věc může stát Xandla život. Protože se polekal.

„Můj pán,“ povídala, „vyšel si wasser abschlagen (tenkrát jsem ponejprv slyšel tento německý výraz), nic netušil a fí, zafičí mu něco kolem uší. Můj pán je,“ přioplakávala, „měkký člověk. Už z pouhého leknutí mohl mít smrt. Neboť, mého pána,“ povídala, „nesmí se ani dotknout, je tuze citlivý. Zkrátka leží, snad budou k němu muset zavolat doktora . . .“

Můj šindelák ležel na ředitelově stole.

Zatím co páter Schmidt poslouchal Huberovou a mě drtil svými pohledy, bral můj hřebík občas do prstů, omakával jej a z neznámých důvodů jednou k němu i přičichl.

Já jsem zarputile a mračně stál. Pokusil jsem se s počátku česky přesvědčit pátera Schmidta, že to byla nešťastná náhoda, že za to nemohu; ale když mě přeměřil od hlavy do paty posměšnýma očima, vzdal jsem se obrany a kul jsem plány, jak uteču v noci z Hustopeče, jak zmizím někde za hory a doly a nikdo do smrti nezví, kam se poděl ten chlapec z Brumovic. Leda snad, stanu-li se něčím velikým. Potom přijdu a řeknu:

„Tady mě máte . . . Myslili jste, že jsem vyvrhel, a zatím jaký jsem člověk! Takový, že se mně poklonit musíte . . .“ Páter Schmidt měl toho všeho konečně dost. Řekl suše: „Milá Huber, jdou nyní domů, já to spořádám. A ty pojď se mnou!“

Nepoznával jsem našeho stálého hosta, jak se mračil a jak se choval po celý ten čas. Jako by mne jakživ nebyl viděl! Vidíš, nyní se ukáže, uvažoval jsem, že jsi tady cizí, a ti hranatí kolenatí Němci si na tobě postihnou. Páter Schmidt zavedl mě do třídy a vyšetřování začalo znova, před celou třídou. Jenže začalo nějak z nepravého konce, jak se mi zdálo. Huberův chlapec chodil se mnou do stejné třídy, jmenoval se také Xandel a s ním páter Schmidt začal:

„Je tu Xandel Huber?“ ptal se.

„Hier.“

„Pojď sem!“

Xandel se postavil před lavici a páter Schmidt zabodl do něho oči, jakoby Xandel byl vrah a ne já.

„Xandle, leží tvůj tatínek?“

„Ja.“

„Má bolesti veliké?“

„Ja. Má zavázanou hlavu a leží v peřinách.“

„Hlavu? Jak to hlavu?“

„Má rozbitou hlavu.“

„Nelži! Kdo by mu ji rozbil?“

„Ich, ich,“ začal Xandel vzlykat a natahovat moldánky,

„já, já — nevím.“

Páter Schmidt zabodl do něho oči ještě víc a povýšeným hlasem na něho:

„Nic brečet! Ty musíš přede mnou mluvit pravdu jako před pánem bohem.“

„Ich, ich . . . Maminka se včera prala s tatínkem, když přišel z lisovny; ona ho práskla železnákem do hlavy — že prý je ochlastaný, povídala.“

A Xandel víc nemohl dořící; slzy ho ulily. srdce se mu zdvihalo až do hrdla, štkal a vzlykal. Celé tělíčko jeho se roztrásl. Ale ubohý stav jeho nikoho nedojímal leč snad mě, protože mně už byl můj vlastní osud lhostejný. Bylo ve mně rozhodnuto, že v noci zmizím a ztratím se, jako by se země nade mnou slehla, a tuto plačtivou historii ať si v Hustopečích dohrají už beze mne. Proto jsem klidně zíral na ředitele i na Xandla.

Když Xandel vyslovil: „železnákem do hlavy“, páter Schmidt s učitelem Čudou podívali se na sebe, jejich obličej kmitl se jakýsi světlý paprsek, a celá třída zaburácela smíchem. Páter Schmidt se prudce vzpřimil, vykřikl ještě hromové: „Ticho!“ ale vtom i jeho obličej se roztrásl jaksi nepřírozeně, jakoby chtěl plakat. A tato hra se několikrát opakovala. I Schmidt i Čuda rádi by byli zastavili nevázaný smích čtyřiceti kluků, snažili se dodat si přísného vzezření, než obličej jim pokaždé selhal, až konečně toho nechali a smáli se také na plné kolo. Což zase zvyšovalo pustý jek a ryk čtyřiceti nekázanků.

A já jsem zatím nabýval ducha. Uvědomil jsem si, co vlastně Xandel řekl, a když kriminální vyšetřování je provázáno takovým haló, že se mně nic nemůže stát. Trvalo dlouho, než se ředitel vzpamatoval, chmátl po rákosce a silně s ní zaklepal na katedru.

„Dost! Učit se, lajdáci!“

Čekal o dvanácté hodině polední a možná, že náhodou tam chodil u vrat školních, když jsme šli ze školy a pravil mi jen tak úkosem:

„Darebo, ty máš štěstí!“

Když jsme přišli domů, paní Křivková už historii věděla. Patrně páter Schmidt byl zatím u Křivků. Roztrásala se smíchy v kuchyni, musil jsem se jí ukázat a musil jsem sám vypravovat tu hrůzostrašnou historii, když také pan učitel Křivka přišel k obědu. Do večera jsem byl hrdinou. Stavěl jsem se k události lhostejně a vypravoval jsem ji s příkrasami v svém klidném sebevědomí. Že co se mně mohlo stát? Nic. Takových kousků že jsem doma nadělal, nikoho jsem se nebál, ani starých lidí, a co se mně stalo? Nic. Nakonec jsem doopravdy prášil a jen mě chvílemi, když jsem zašel daleko, horko obešlo, aby někdo z účastníků a svědků neřekl, že lžu. Soudruzi mlčeli, a to utvrzovalo ve mně vědomí, jaký mám u nich respekt.

Po několik dní běhalo mě sic šimrání studu po zádech, když ke Křivkům přišel páter Schmidt a potkal mě; ale i to přešlo, když jednoho dne páter Schmidt položil přede mne na stůl můj šindelák a řekl:

„Tu máš svůj Khorps thélikti!“

Vyrozuměl jsem, že hřebík se jmenuje latinsky khorps thélikti a že moje příhoda minula beze všech následků. A nejen to. Xandel Huber stal se předmětem veselé městské anekdoty, neboť na malém městě není nouze o posměváky. Zpozoroval jsem, jak každé chvíle si mě jeden nebo druhý měšťan hustopečský ukazovali. Vida! Už víte, co ve mně vězí! myslíval jsem si a vskutku měl jsem vědomí, že jsem provedl něco neobyčejně znamenitého a důležitého.

Sláva moje zanikla s mým plosrórem.

Jednou jsme zase lítali po Turhandlech, přeskakovali šibínky bosí a bez čepic a stříleli z foukaček do terče. Když jsem měl střílet do terče já, nabral jsem dechu, až se mi tváře naduly jako holubovi vole, foukl jsem, ale nějak mi dech ušel. Abych dostal hřebík rychle zpět, než vyletí z foukačky, vdechl jsem silně do sebe, a hřebík mně vklouzl hluboko do hrdla. Nemohl jsem s ním ani sem ani tam, proto jsem několikrát polkl sliny a hřebík jsem spolkl i s nimi.

„Ty, hörst du,“ ptali se kluci, „nebude ti něco?“

„Co by mně bylo, hloupí?“ odpověděl jsem.

A skutečně nic mně nebylo. Nestaral jsem se, jak se šindelák dostal ze mně, a nemohl jsem pochopit, proč paní Křivková chtěla padnout do mdlob, když se jí moji souložníci po několika dnech ptali, jestli mně opravdu nic nebude. Můj tehdejší žaludek snesl i šindeláky. Přece však jsem foukačku odložil. Začaly zábavy podletní: běhávali jsme na Kreuzberku a chodívali jsme se až do Dyje koupat.

Z toho koupání nemám vzpomínek zvláštních, ledaže jsem se naučil trochu plovat, ovšem docela nesprávně; měl jsem však sílu, že jsem přeplaval Dyji od šakvického břehu k pavlovskému i zpět.

Z Kreuzberku mám vzpomínku na důmyslného hlídače. U hřbitova byly krásné mladé stromy třešňové a toho roku měly mnoho ovoce. Rozumí se, že by jich před námi hlídač nebyl uhlídal. Než by napočítal do deseti, byli jsme na třešni a zpět.

Hlídač, byl z Němčiček, si nás tři starší zavolal a měl k nám řeč:

„Poslúchejte chlapi! Vy ste rozumnější než tá druhá verbež. Vás já mám rád. Tož to uděláme tak: já vám každému prodám jeden strom za šestku. Vidiš ty,“ ukázal na mně a na krajní strom, „táto střešňa bude tvoja. A táto,“ popošel asi přes deset stromů, „táto střešňa bude tvoja, ty kudrnatej!“ ukázal na Poldu. Potom odvedl několik

kroků Kalivodu a prodal mu třetí střešnu, krajní na druhém konci.

Třešně se právě zapalovaly, zrovna se na nás smály. Velice nám imponovala důvěra hotařova a proto jsme druhého dne přinesli každý po desetníku. A hotař nám řekl ještě:

„Víte, chlapci, když ste ve školi, to já už za vás budu hlídat. Ale jak dondete ze škole, musíte si hlídat sami. Já vám dávám vůlu, kdyby druhí lezli na střešně, že jim můžete nařezat, jak chcete.“

Jakživ nebyly žádné třešně hlídanější než naše. A také ovšem ty ostatní, které patřily hlídači. My tři majitelé stromů byli jsme školákům ostatním i učedníkům na postřech. Byl to moudrý hotař. Když jsem později slýchal, že z pytláků bývají nejlepší hajní, lehce jsem to pochopil. Vzpomínám si, že jsem si také v Hustopečích přivydělal soukromou pílí několik krejcarů.

Na prostranství blízko školy mostem postavili z jara roku 1870 kolotoč. Stříbrný, zlatý a nevím jaký, až oči od lesku bolely. Jakživ jsem kolotoče neviděl. Podle všeho prohlížel jsem tak zvědavě toto zařízení, že si mně paní Kolotočová všimnula a nějak jsme se dohodli, že odpoledne po škole jsem kolotoč točil. Za každé roztočené kolo dostal jsem po krejcaru a když bylo dobrovolných pomocníků dost, směl jsem se zadarmo vozit na koni. Bylo to velice krásné a k mému štěstí nechybělo v takových chvílích nic.

Jestliže co vadilo nám na paní Křivkové, byl to zamilovaný její pes Čokrle, nehezká potvůrka. Tím hůře se nám Čokrle zprotivil, když dostal jakousi prašivinu, když dělal i ve světnici nečistotu, a paní učitelová přece se s ním mazlila. Umínili jsme si, že psíka sprovedíme se světa.

Pořád jsme něco proti psíkovi měli, ale to právě nevedlo k jeho odstranění. Až když jsme ho začali velice litovat,

když jsme co chvíle před paní Křivkovou nadhazovali, jak to ubohé zvířátko trpí a jak nemocí chřadne, svěřila nám Čokrle, abychom jej zavedli k pohodnému za Böh-mendorf. Slibovali jsme paní Křivkové růžovými barva-mi, že ras ho jistě vyléčí a že Čokrle zas bude pěkný psíček.

Byl krásný jarní den, když jsme Čokrle vedli na provázku kolem zahrad pod Kreuzberkem. Švestky bohatě kvetly, byly bělouňké jako družičky.

A na jedné takové kvetoucí švestce jsme Čokrle oběsili na provázku, a protože dlouho neumíral, dotloukli jsme ho kamením a zahrabali do hlíny. Za tento zločin vystáli jsme mnoho výčitek svědomí a ještě více strachu, když po šesti asi nedělích paní Křivková začala nás k pohodné-mu posílat pro drahého svého Čokrle. Mnoho let jsem míval těžký sen, jak mě paní Křivková vyslýchá. Vídal jsem Čokrle ve snu, jak visí a jeho tělo se cuká. A po-každé jsem se velice zpotil při těch snech.

Strašně jsme lhali, vyřizující jednou, že Čokrle ještě není zdrav; podruhé, že pohodný sám jej přivede. Já jsem byl z těchto rozpaků vysvobozen, když jsem odjel na prázdniny a již se do Hustopeče nevrátil. Jak se vedlo třem zby-lým králům po prázdninách, nevím. Nevím ani tedy, zdali náš zločin vyšel najevo.

Navštívil jsem jako gymnasista několikrát Křivkovy a na-posledy jsem je viděl roku 1886. Už jsem byl tenkrát na počátku své novinářské dráhy. Křivkovi měli hezounký domek na Böh-mendorfě, kde žili v pensí. Paní Křivková okamžitě mě poznala, jakmile jsem k nim vstoupil a při-vítala mě:

„Ale, to je náš Puclíček!“

Jen ještě pro úplnost vzpomínám, že z mých spolubydlí-cích hustopečských Petrla zemřel jako kupec a starosta města Podivína, Leopold Vodsedálek dědil po otci revír-nictví martnické a zemřel v Kloboučích, Khodl Kubík

vychodil německou preparandu v Brně a byl někde na německé škole řídícím.

Přijel jsem domů s dobrým vysvědčením. Již jsem panských šatů neodložil a moje přeměna ze slováckého kluka v panského studenta zaznamenána byla v dědině tím, že Jankovi začali říkat Johann. Moje milá kamarádka ze školy brumovské, Tonka Macháčková (už je také v Pánu), měla mě potkat za křížem u Písníka a vklouzla do turkyně. Viděl jsem to a myslil jsem, že se styděla mne potkat. Později vyšlo najevo, že nevěděla, jak mně říci, zdali Janku nebo Johann.

Přes prázdniny jsem nepracoval s našimi na poli, jen tak doma něco malého jsem obstarával. Od té doby vůbec nikdy. Naši mě šetřili, ne aby mě rozmazlili, ale aby se mně dědina nesmála. Tělesná práce byla opovržlivá v očích selských lidí. Na příštího panáčka nehodilo se už od třinácti let, aby si černou prací špinil ruce.

Po prázdninách dostal jsem se do Brna na c. k. slovanské gymnasium.

Na školách

C. k. slovanské gymnasium

To naše c. k. slovanské gymnasium dostalo se do krásné literatury. Pomluvil je sám brněnský student Jiří Jordán, jehož literárním otcem je Vilém Mrštík. Tento Jordán, který v osmdesátých letech absolvoval slovanské naše gymnasium, nosil v sobě přesvědčení, že je v něm zašitý malý genius. Proto byl buřič a opravář. Z profesorů brněnského gymnasia neobstál před jeho soudem než „starý pán“, čímž je zřejmě míněn profesor Václav Royt. Všichni ostatní byli chamradí profesorská. „Několik těch let ztrávených na vzorném a v celém světě snad jediném ústavě c. k. gymnasia znamenalo nejhorší epochu, jakou si kdo vůbec pod jménem studia představití dovede.“ Jeden z profesorů byl břichatý obžera, kterého s katedry smetla mrtvice. Suplent Částek skončil jako advokátní písař. Profesor matematiky nic neuměl, všechno zmuchlal, a Jordán se mu poškleboval. Profesor fyziky Kahovec říkal při pumpě: „tadým jde voda, tadým vzduch a tudy tady teče voda“, a Jordán to říkal uštěpačně po něm. Z latiny a němčiny měl Jordán profesora, jenž byl obtylý, nosil těžký zlatý řetěz, modraly mu rty, když se zlobil, a v němčině žáky mučil nudnými učenostmi nadřeny z konverzačního slovníku Meyerova. Profesor Papáček nezkoušel Jordána z husitských dějin, nýbrž ptal se ho, kdy byla bitva u Salaminy a žádal na něm, aby vyjmenoval všechny Přemyslovce. Jordán opovrhoval letopočty, proto nevěděl nic o Salamině a u Přemyslovců zastavil se při Boleslavu Ryšavém. Katechetovi Jordán odpíral naučit se lekci podle knihy a nepřipouštěl, že při dogmatech je důležité vyslovovat je věrně doslova. Jordán nám namlouvá, že měl vysoké mínění o antické kultuře a věděl, že Homér je roztomilý dědeček, Herodot povídavý, Horác moderní, Vergil snivý, Naso rozmarný, ale celá plejada antických hvězd se svou září drobila se před jeho očima a dusila pod hlínou filologického materiálu.

Jestliže pohrdavě Jordán soudil o profesorech, o spolužácích ještě pohrdavěji. Byli to duševní mrzáci, shrbené hřbety, hlupáci, ochlastové, a ten, který měl Jordána nejradši, ten Matoušek byl v očích Jordánových duševní ubožák. Ani se s nimi nepřišel po maturitě rozloučit na obvyklý abiturientský večírek. Všemi opovrhoval. Slovanské gymnasium vůbec bylo pro Jordána pohledem do života neblahým. Učební plán byl byrokratický, zdivočelých a zastaralých forem, jak se v Rakousko-Uhersku rozumělo samo sebou, zejména tím, že profesori učili, čemu učit musili a neposlouchali žáků. Gymnasium bylo tělesem strachu, všecko se třásl před hrozným ředitelem, profesori stejně jako žáci. Vládla v ústavě soustava uduvačství. A tak Jordán „žil v přísném odporu se vším, co na ústavě viděl kolem sebe.“

Ten svůj odpor projevoval klackovitým chováním. U tabule dělal grimasy, aby pobavil spolužáky, na otázky odpovídal zpuřně a s očividnou pohrdlivostí, v lavicích plácal rukama, když si měl otírat prsty od křídý, sedal zkrouceně nebo jinak vyzývavě. Všichni spolužáci cítili, že se vysmívá; čím byl starší, tím spíše mohli vyčísti v jeho výrazu „chladný a už vědomý výsměch nade všemi a nade vším i nad sebou samým.“

Tak minulo Jordánových osm let gymnasijských. Jediné vysvobození z toho pekla sliboval si od Prahy. „Byla to Praha, ta poetická, stověžatá Praha se skalnatými srázy, vysokými břehy teras, od které sliboval si osvobození z dusného karceru svých nejkrásnějších dnů. V jejích černých konturách vybájl si zcela jiný, čistě ideální svět, takový, jaký každý si snad staví v době 18. až 20. svých let. V ní viděl lidi, jakých snad posud nikdo na světě nepoznal, v ní tušil svět, jaký zvykl vídat jenom v pohádkách, dobrý, mravný, vrchol všeho, co duše jeho hájila pode jménem lidskosti.“ Skutečně však, co všechno Jordán soustředil ve své vidině Prahy, osvobozovací a povznášející Prahy, je kupodivu jednostranné. Praha — to jsou barvy domů, to je patina starého historického města,

to je skořápka hrající barvami, světlem a stíny, vykládaná mosaika. Nic víc.

Konečně po maturitě vyžebroul si Jordán na rodičích, bratřích a sestře tu svou toužebně milovanou Prahu. Před odjezdem z Brna dostala Praha podobu s městem, jež národní píseň italská opěvá — Santou Lucii.

Nuže, Jordán jel do Prahy, do Santy Lucie. Ve vlaku se potkal s bohatým lajdákem, zbumlovaným studentem Hegrem a dal si líčit Prahu jako osidlo zla. Ach, v Praze je život bujný, nevázaný, strhne vás s sebou, jako strhl mne, vykládal Heger a hned také kapal jed na národní společnost, na národní ideály, v Praze ztrácí mladý člověk poctivost, měl-li ji, ztratí rozum, měl-li jej, tam napolo zblbne.

Jordán se bránil, ale neubránil. Ubytoval se u Hegra, druhého dne prohlouzl hodiny krásou Prahy, jako dobrý routiner oslovil hezkou dívčinu a navázal s ní známost a skončil v hospodě. Když s tím dnem účtoval a spočítal sardelky v oleji, oříšky, kalíšek vodky vyprázdňené v kavárně, pivo atd., zatmělo se mu v očích. „Kdyby měl takhle žít, nevydrží tu ani pět dní.“ Pohříchu zatmění v očích nemělo výchovného významu. Jordána lákaly hospody, v nichž líbal opilé sklepnice, utrácel a nakonec mřel hladu, až s prudkými souchotinami skončil na posteli všeobecné nemocnice.

Takový tedy byl Jiří Jordán. Mladík rozvrácený, s duší prázdnou a tělem sexuálně rozběsněným. Jeho pomluva slovanského gymnasia nezasluhuje víry. Neznám žádného důvodu, proč by žák o svých bývalých učitelích nesměl mluvit pravdu. Je-li pravda někomu z profesorů nepříjemná, je to jeho vina. Nemí krásnější a vděčnější odpovědnosti nežli odpovědnost učitelova. Může být profesor přísný až do krajnosti, a přece ho žáci vděčně vzpomínají, byl-li jen spravedlivý, stejně přísný ke všem. Bývají však profesoři, kteří si s bezbranným žákem dovedou hrát jako kočka s myší. Zneužívá-li profesor své autority, může citlivého mladíka utýrat; i žák sebe lepší nedovede se

ubránit špatným známkám, zlíbí-li se profesorů jej pronásledovat. Zapomíná, že ten žák dospěje, že bude jednou muž . . . Líbí se mi onen americký profesor, který hluboce své žáky pozdravoval. Ptali se ho, proč je ke všem tak pozorný a uctivý. „Cožpak vím, odpověděl, v kterém vězí příští president Spojených států?“

Neměl bych tedy za zlé Jiřímu Jordánovi, že některé profesory své pohaněl, tím méně, že zvěčnil ten strach, který na nás šel kdysi z ředitele, jenž měl způsoby spíše profósa v trestnici, nežli správce humanitního ústavu. Nelze však Jordánovi odpustit, že pomluvil celé slovanské gymnasium paušálně jako hrozný ústav. Byliť na něm v letech sedmdesátých a osmdesátých učitelé většinou výteční. O jejich *vědecké* práci věděla celá česká veřejnost: tři z nich zvoleni byli do *České akademie*. O jejich učitelské práci vydává svědectví řada žáků, kteří se proslavili a nikdy se netajili tím, že základy vědomostí a povahy přijali za vedení profesorů slovanského gymnasia v Brně. Mnozí se stali profesory na vysokých školách (Koloušek, Kapras. Kallab atd.). V oboru filologie a literární historie vynikli L. Čech, Bílý, Jokl; úctyhodné jsou práce historiků Kameníčka, Dvořáka, Šujana; Štěpán Doubrava stal se v Praze asistentem proslulého fysika Macha. Neví se, co znamená ve vychovatelství a ve školství Ůlehla? Z mediků dr. Arpad Kříž povolán za zdravotního referenta do Vídně, dr. Franz byl nejen generálem, nýbrž i profesorem Karlovy university. V literatuře známa jsou jména spisovatelů: Večeřa, V. Mrštík, Hudec, Treval i Bezruč i Herben. Na prvních školách hospodářských působili průkopnický Adamec, Neoral, a z těch žáků, kteří šli do bohosloví, jeden je biskupem, jiní jsou učiteli v ústavech bohosloveckých, páter Alois Slovák byl miláčkem brněnské společnosti.

Nikdy jsem nepsal o Mrštíkově *Santě Lucii* jako knize umělecké, ač by bylo námitek dost. Vzpomínka na naše gymnasium poskytuje mi však příležitost, abych jako znalec poměrů odmítl Jiřího Jordána. Skoro padesát let po-

zoroval jsem studentské generace, jak rok za rokem přicházely na universitu do Prahy. Takového Jordána mezi „Brňaty“ (tak nás nazýval někdy František Bílý) nebylo a nemohlo být. Pravda, nejsou stejná ani vejce, které táž slepice snese a nejsou stejné švestkové knedlíky, které uválí táž kuchařka, nebývají tedy stejní ani žáci téhož ústavu. Skutečně i někteří abiturienti našeho gymnasia zapadli nebo zakrsli všelijak: takového jordánovského typu, otráveného, prázdného, odporného však nikdy nebylo. Gymnasium naše mělo vždy dobrou pověst, studenti jeho v Praze byli chlapci příjemní, uctíví a při chudobě mnohem větší dokázali se protlouci.

Jací opravdu byli ti profesori naši, řekl jsem stručně už dříve. Vzpomínám tu jen dvou, kteří na mě měli největší vliv a od nichž jsem se naučil nejvíce:

František Bartoš

Poznal jsem Františka Bartoše z daleka roku 1870 na podzim, když jsem přišel do Brna do první třídy slovanského gymnasia, které bylo umístěno v soukromém činžáku v Basteigasse (českého pojmenování některých ulic se neužívalo). Zblízka poznal jsem profesora Bartoše až roku 1873 v tercii. Měl u nás řečtinu a češtinu, zdali také latinu, nerozpomínám se. Bylo mu tehdy třicet šest let, byl muž kypící zdravím, zavalitý, nevysoký, jak říkají Slováci, *byl v sobě*, ale živý jako rtuť. Měl krátce přistřižené černé vlasy, krátce přistřižené černé vousy (byl hustě zarostlý), v obličeji byl trošku dolíčkovaný od neštovic a barvu tváře měl velmi zdravou, snědou, spíše jako popelavou. Nedělal dojem příjemný. Vypadal pošmourně a škaredě hleděl. I hlas jeho byl řezavý, nehezký.

Po několika hodinách už jsme do něho trochu viděli. Škaredě hledí, ale dobře myslí. Jeho zpýtavý, úkosný pohled udržoval sice ve škole ticho a vzornou kázeň, ale dokonce nezračil se v něm nevlda. Snad za měsíc znal nás všechny, ač nás bylo jistě k padesáti. Ale ne pouze jména, nýbrž věděl, odkud jsme, čím jsou naši rodiče,

v jakých poměrech studujeme, u koho bydlíme. Bývalo pravidlem za našich časů za ředitele Wittka, že důležité předměty v nejnižších třídách dostávali starší profesori, kteří už měli nějaké učitelské a vychovatelské zkušenosti, a tomu blahořečím. Co jsme měli mladíky, kteří přišli čerstvě z university, ať byli zkoušení nebo suplenti bez zkoušek, na ty mám vzpomínky většinou nemilé. I pozdější zkušenosti ustálily mé přesvědčení, že do nižších tříd patří staří učitelé, osvědčení a zkušení. My jsme měli v primě profesora Václava Royta, od terciie profesora Bartoše a pro mne aspoň vliv těchto dvou znamenitých učitelů zůstal na celý život rozhodujícím. Ne tím, co jsem si odnesl z předmětů, jimž vyučovali. Možná, že bych z Alp a jejich geografie dnes slavně propadl a zkoušce z terciánské řečtiny nechtěl bych se podrobit za živý svět. Na tom však nezáleží, aspoň mně ne.

V mé paměti dnes, po tolika letech, zůstal dojem, který nepropadne, dojem ušlechtilé osobnosti Františka Bartoše, na kterého jsem několik let hleděl, který mi byl vzorem v letech, kdy je dušička jako vosk, a který mi pomáhal budovat vlastní životní ideál. Tu latinu a řečtinu vzaly vody.

Dojem ze školy mám na Bartoše takový: Na jeho hodinu jsme se těšili, jistě tak smím napsati za mnohé. Představte si: na filologickou hodinu jsme se těšili! Jakmile profesor Bartoš vstoupil, jako by byl do třídy přinesl elektřinu. Oživli jsme a říkali — tvary a slovíčka! Oči naše visely na něm, protože on těm tvarům a slovíčkám vdechoval život, pořád vybaloval z nás, co víme ze svého mateřského jazyka a jak to ti Latináci a Řekové jinak formulovali, jen abychom si toho dobře všimnuli! Doma jsem se učil málo nebo nic, neboť skoro všechno jsem si pamatoval ze školy. Bartoš byl krajan Komenského a proto se co možná psalo na tabuli, aby to utkvělo v očích. A to je asi všechno, co vím o pedagogické metodě jeho. Z vyššího gymnasia, zejména z českých hodin, mám vzpomínky dokonce, při kterých by se pedagogové chytali za

hlavu. Čtli jsme básně, vždycky s nadšením: profesor Bartoš sršel poznámkami, upadal v pathos nad jednotlivostmi, o pravedlejších okolnostech rozplýval se v dlouhé výklady, nemohl se dočkat, aby hned nezačal pointou básně — býval to prostě někdy chaos jako ve mlýně. A výsledek byl podle školských požadavků nejen uspokojivý, nýbrž výtečný. Studenti na gymnasiu čtli dychtivě, knihy odebíraly se až radost. *Lumíra* měli jsme jen v semináři chlapeckém asi deset výtisků a *Osvěty* Vlčkovy chodila do vyššího gymnasia těžká bedna.

Roku 1876 vyšel v Praze almanach moravské omladiny *Zora*, to byla první literární žeň z českých gymnasií v Brně a v Olomouci. Z Brna byli to žáci výhradně Bartošovi, z Olomouce žáci Kosinovi. Kromě těch, kteří byli na universitě, účastnili se almanachu tajně gymnasisté, já jsem byl v sextě (pseudonym Vojmír a Svoboda), Fr. Roháček (pseudonym Kudrna) v kvartě — a ty naše básně a novely aspoň formálně už snesly tisk!

Profesor Bartoš byl filolog. Zní to dnešním studentům asi jako malé doporučení.

Nemysli nikdo, že Bartoš povídal svým žákům věci, které zákon do školy nepřipouští, že dráždil a tajně radikál- ničil a že proto jsme se na něho těšili. Jakživ ne. Buď měl zlé zkušenosti z nějakého přerěknutí nebo vědomě plnil zákon školský: Bartoš byl až úzkostlivý na svá slova, opatrnější než mnozí kolegové jeho, ba zdálo se, že má z úřadů zrovna strach. Když byla latina, byla latina, když řečtina, tedy řečtina, když čeština, tedy čeština, žádné extravagance a nemístné odskoky. A přece z jeho bytosti šlehaly do školy jiskry a zapalovaly; cítili jsme, že je muž svobodný, a že máme také být jednou muži svobodnými. Jak k tomu umění dospěl, je mi posud záhadou. Byl muž pravdomluvný, pravda; byl člověk mravů bezúhonných, pravda; byl přísný a nedůtklivý, pravda; ale to všechno nestačí jaksi, abych vyložil vliv jeho na žáky. Myslím, že to byla ta opravdovost a zápal pro věc, kterou konal a kterou konal rád a radostně. Proto strhoval

i žáky, hodina u něho uběhla jako chvilka, po hodině nebylo únavy, spíše něco jako vzpružení. A nejdůležitější věc: i v hodině latinské a řecké měli jsme vědomí, že jsme čeští studenti, na českém ústavě, učíme se pro svůj národ a že máme jednou dělat svému národu čest. Hodně se učit, hodně umět, tím že si zajistíme úspěch v životě a národu prospějeme.

Divná filologie, že?

Divná. Filologie ani klasická ani česká nebyla Bartošovi o sobě účelem, nýbrž prostředkem. On se tou filologií, těmi gramatickými tvary a syntaktickými obraty probíral, aby se dobral požitku estetického a uměleckého, aby se kochal v důmyslu a ve tvůrčí síle jazyka, a všechn zisk z toho obracel potom pro svůj jazyk mateřský. A další pochod byl ten: jazykem mateřským, tím obdivem nad jeho bohatostí, ohebností a lahodou, veden byl k milování národa svého vůbec a k celému souboru toho, co u každého z nás je národním vědomím. U někoho vědomí národní zoceleno bylo historií, u jiného čistým pocitem krve a denních zápasů, u Bartoše vypěstováno bylo filologií. A zase pochodem zpátečním: z vědomí národního přýštila mu potřeba, aby jazyk náš byl čistý a ryzí, aby v knihách básníků a krásných spisovatelů zněl ohebně a půvabně jako řečtina a pro ucho hrál jako hudba zvonů. Proto začínal již ve škole. Překládalo se z latiny a z řečtiny; rozumí se, že překlad musil být věcně správný; ale věcná správnost — to je málo: musilo to znít česky, zrnatě česky, pro řecké rčení a přísloví hledalo se rčení a přísloví české, duch český. Nejživější vzpomínky moje jsou ty, jak jsme překládali Homéra. To byly vlastně hodiny z češtiny.

Kdybych řekl, že Bartoš učil jazyku českému, bylo by to málo: on učil žáky myslit o jazyku. A taková byla i činnost jeho spisovatelská. Mnozí se domnívali, když on ve své *Skladbě* vyložil asi dvacatero genitivů, že snad žádal, aby je žáci dřeli. Nebo si myslili, když prohlíželi *Rukověť správné češtiny* a v ní některé i roztodivné

obraty, že kázal, aby se jich užívalo. Ne, on chtěl „vzbuditi trochu lásky a šetrnosti k čistotě a správnosti našeho krásného jazyka mateřského“, on věděl, že jazyk se mění, že přijímá prvky cizí a ssaje někdy z cizí půdy potravu, ale přál si vroucně, aby spisovatelé byli znalí ducha jazyka a v tom duchu aby tedy přizpůsobovali nové věci novým potřebám. Poněvadž on sám nebyl tvůrčím duchem, byl filologem, shledával pro nás aspoň to, co vzorného nalézal u spisovatelů starých a co ryziho vydoloval z prostonárodní řeči moravských kmenů. Jeho ideálem bylo, aby spisovný jazyk český byl tak dokonalý a všem nám posvátný, jako kdysi lid český lnul k biblickému jazyku českému, při němž by nebyl strpěl znešvaření slovem cizím nebo nesprávnou vazbou. Zlatá kniha ta jeho *Rukověť*, do zlata ji zafasovat, ale zároveň abychom ji více četli!

Čtenáři si nedovedou představit scény ze školy, když některý z našich spolužáků na gymnasiu, příchozí z Prahy neb odjinud z království, řekl: „Udělal z toho potřebu“, „Četl jsem kritiku přes to“, „Mluvílo se o otázce školy“, „Není to zapotřebí...“

Bartoš zavřel knihu, vypouklil zděšeně oči, obličej jeho stáhl se jako k pláči. Teprve po chvíli se vzpamatoval, rozkřikl se, zrudl do brunátna a začal nešťastníkovi bušit do svědomí. Pro něho úsilí mluvit správně česky bylo požadavkem mravnosti, čestnosti a poctivého charakteru. Mateřštinou ctí se národ; národ, jenž pozbyl své mateřštiny (a to, co vy mluvíte, je salonní podskaláčtina pražská) vzdal se svého hlasu v člověčenstvu; národní čest visí na mateřštině; co z vás bude, až přijdete do života, z němčiny do češtiny přeložená motovidla...

Bartoš uměl promluvit do svědomí. Jeho řezavý hlas se ještě o tóninu zvýšil, proud řeči valil se jako bystřina na nešťastníky, burácel. plakal, zaklínal, povznášel se. Seděli jsme jako pěny a báli jsme se mu několik hodin potom pohledět do očí jako vinníci.

Kdo znají Františka Bartoše z jeho psaných věcí, nebudou

chtít mým slovům uvěřit. A to proto, že psané věci Bartošovy neodpovídají těm představám. Vysvětluji si tu okolnost tím, že filolog zabil v Bartošovi spisovatele. Snad všichni nadprůměrnější žáci Bartošovi píšou líp než on. A tento rozpor bylo znát již ve škole. Bartoš mluvící byl sám oheň a sama jiskra, řeč jeho byla žhavá, výrazná, zrovna kouzelná. Jakmile však oblékl háv spisovatelský, jakoby všecko umění s něho spadlo, byl hubený a suchý stylista, jeho fraseologie je jalová a jako procezená, není v jeho řeči záru ani vzletu, který tak háral v zdravých jeho prsou a v mohutné jeho hlavě. Byl zrovna šťasten, našel-li v úloze žákově vtipný obraz, názorné rčení a básnický obraz — předčítalo se to ve škole. analysovalo, povzbuzovalo: sám z toho všeho měl pramálo. Čtete úvodek k lidopisným obrázkům z *Bývalého panství Zlínského*:

„Rokem 1849, veškeren život lidu moravského rozhodný vzal obrat a směrem docela novým bráti se počal. Vychování mládeže dříve namnoze rodinné odkázáno tu škole, která netoliko mluvu lidu zcnáhla pozměňuje, stírajíc s ní zvláštnosti dialektické a dodávajíc jí povšechného rázu řeči spisovné, nýbrž i v názorech lidu a v duchovní jeho povaze veliký obrat způsobuje, vytiskujíc z mysli lidu moderním směrem svým naivní, snivý, poctivý názor světa.“

Jak to zní kantorsky! Bartoš mluvící byl docela jiná osoba než Bartoš píšící, jenž málokde povznesl se ke švižnějšímu projevu svých myšlenek. Zvláštní osud!

Ale přes to František Bartoš v národopise moravském nejen pro příští poutníky a poutnice urovnal již silnice, Bartoš napsal i věci velmi pěkné a milé, a bude škoda, přestaneme-li je kdy čísti. Bohužel veliká část knížek jeho a studií vyšla v zapeklených bibliotékách moravských a zapadlých časopisech. Aťsi k nám pronikají ideje moderní a nejmodernější, síly domorodé. černozemní nenačerpáme nikdy jinak než Antaios. Zejména dorost literární má číst *Lid a národ* a *Národní písně moravské* a ti, kterým život zachovává mladost a veselou mysl, nechť zpívají z *Kytice*, kterou vydali Bartoš společně s Leošem Janáč-

kem. V rodinách městských, kde naše nejmenší děti nemají říkaček a pohádek opravdu českých, vždy dobře poslouží Bartošova *Lidová čítanka* a *Naše děti*.

O ceně vědeckých prací filologických nejsem oprávněn mluvit. Pamatuji se však, že profesor Gebauer v *Athenaeu* napsal velikou chválu *Dialektologie*. Pokud bude jazykozpyt slovanský existovat, napsal, každý jeho přestítel musí sahati vždy po této knize. Akademie petrohradská za ni Bartoše vyznamenala.

Když jsem byl v oktávě, učil jsem soukromě čiperného hošíka z primy, Jaromíra Vašátka, jenž jako medik pražský zemřel. Vlastně neučil jsem ho, neboť hoch byl pilný a nadaný, jen jsem s ním opakoval. Také měli profesora Bartoše v primě z latiny a češtiny. Na hochovi se opakovala historie, kterou jsem já zažil: Jaromírek nebyl by šel za svět na procházku, nežli uměl latinské věty a nebyl by šel raději spát, kdyby nebyl uměl, co z češtiny měli uloženo. Jen aby se pan profesor Bartoš na něho „škaradě nepodíval!“. Ve škole se hoši předstihovali, ctižádost byla obecnou ctností, ta elektřina zase naplňovala školu. Že by byl Bartoš držel obzvláště na tak zvané premianty, to ne. Mohl být student výtečný matematik, historik, latinář nebo všecko dohromady, jak mu odbýval češtinu a všelijak mazal české úkoly, měl u něho odzvoněno. Spíš měl rád studenta prostředního, jen když byl čipera a měl se k světu.

V první polovici své učitelské dráhy profesor Bartoš všecku svou činnost soustřeďoval ke škole. Čistě teoretických prací jeho z oboru filologie je poskrovnu (*Studie ke skladbě*). Většinou měly účel praktický. Řada těch prací praktických počíná vydáním *Příhod Václava Vratislava z Mitrovic, Stručného přehledu dějin literatury české staré a střední* (pseudonym Vesnický), dvou *Anthologií básní Vlast* (vlastenecké) a *Vesna* (milostné), které vydal pod pseudonymem Zapletal. a v tom oboru nejzáslužnějším skutkem byla *Malá Slovesnost*. Milí vy studenti dnešní, vy nevíte, co tehdy *Malá Slovesnost* zname-

uala pro nás, kteří jsme se mořili suchopárem čítánek a antologií Jirečkových. A ty Jirečkoviny byly neodstranitelné, měly monopol, neboť je skládal bývalý c. k. rakouský ministr. Tyto knihy přinášely dlouhé hodiny utrpení žákům i učitelům, jako byl Bartoš. Kdyby na Záhoře byly v pekle čekaly Jirečkovy antologie místo lože, byl by stejně dělal pokání, aby mukám unikl. Bartoš kryt zpola autoritou Kosinovou odvážil se *Malou Slovesností* když ne Jirečka vytlačit, aspoň ho nahradit a doplnit. K tomu bylo třeba odvahy, veliké odvahy! Nevím, kolik profesorů a ředitelů by se bylo tenkrát našlo. *Malá Slovesnost* znamenala nám svátky a hody v hodinách českých. Já jsem ji znal, nežli vyšla tiskem, neboť jsem většinu článků opisoval Bartošovi pro tisk. Jsme zas už možná dál ve škole, ale za ten průlom děkujeme Františku Bartošovi. Nová literatura u Jirečka končila, tuším, Tomkem jako dějepiscem a Němcovou jako beletristou. Žák na vyšším gymnasiu neslyšel jména Máchova, Havlíčkova, Nerudova, Hálkova, Světlé, Čecha, Vrchlického... Zrovna tak čítanky Bartošovy pro nižší třídy středních škol jistě znamenaly veliký poskok na svou dobu.

Pro studentstvo Bartoš žil. Zdá se mi, že bych mohl říci, jak si pravého českého studenta představoval. Student český měl být jako zdravý vzdělaný venkovan, silných nervů a jadrných způsobů. Jen probůh ne nějaké vyparáděné, načesané, voňavkami napuštěné tintidlo. Má znáti literaturu českou a dějiny české a zvláště pěknou spisovnou češtinu. Neutrácet zbytečně peněz, aby mohl kupovat hodně knih. (Slova „podporovat literaturu“ nesměl nikdo před ním vypustit z úst.) A když knihy, tedy knihy plné zápalu vlasteneckého, plné vznětů, vybízejících k vysokým ideálům a k nadšení a ku práci. Kde není českých knih, má číst polsky a rusky. Polská literatura Bartošovi přirostla k srdci nejen Mickiewiczem, ale hlavně vlasteneckými hymnami, které se zpívají i v kostelích. Jen žádné sny a mdloby, žádné mazlení a nimrání — to

všecko mu byla syrovátka. Veliké zpěvy epické a z lyriky hymnus, pathos, to byl jeho živel. Potom zakládat literární kroužky, hrát divadlo a zpívat, všechny národní písně umět. Nepít, nekouřit a nehrát kulečnick a nehejřit. Zato obětovat na národní účely první ustrádaný groš.

To by byl český student podle jeho vkusu. Student, který ráno i večer bude si říkat s Krásnohorskou: „Cos vykonal, to sama sebe ptej se, když po prvé zříš na svůj život zpět.“ Jak patrně, co nejvíc literární student. První odchovanci českého gymnasia brněnského představovali jsme skutečně jakousi školu. Ale to již vypadá z rámce těchto vzpomínek. Jen jedné maličkosti chci se přece dotknout. Říkalo se, že Bartoš vychovává žáky k sentimentalitě vlastenecké a pruderii. Na té sentimentalitě něco bylo, ale pruderie? To je omyl. On sám uvil pro studenty kytici milostných písní; jen milostná poesie Vrchlického a jeho žáků uváděla ho v zuřivost; bál se vůbec francouzského vlivu a přecitlivění u své české mládeže. Bál se o její idealismus.

Bartošovskému idealismu rozuměli jen ti, kdož znali jeho vlastní život. Soukromý život Bartošův, jak bych to stručně vyjádřil? Soukromý život Bartošův byla čirá abstrakce. Tento muž nikdy se nešatil nad nejnnutnější potřebu, skromně se stravoval v *Besedním domě*, nepil a nekouřil; jednou za čas přistihli jsme ho na procházce na Špilberku s portoričkem, které však ukrýval jako přistižený student. Také si tajně ve škole šnupl. Bydlil v *Besedním domě*, kde měl za mlada pokojík, později dva, když mu přibývalo knih. Jeho mládenecký byt obstarávala posluhovačka, neboť Bartoš se neměl kdy oženit. Jak si kdysi mladý Havlíček představoval příkaz národní, aby žil skromně a nekupoval housky za dva krejcare, když stačí bandur za krejcar, tak Bartoš žil po celý život. Zato prohlídněte si národní sbírky od let sedmdesátých, a všude najdete Františka Bartoše na předním místě. Vlastně nenajdete — ten nejmenovaný dárce *Ústřední matice školské*, nejmenovaný příznivec *Matice brněnské*,

spolků literárních a dobročinných, ten nejmenovaný pravím, to býval vždycky Bartoš. Když ještě reálka prostějovská byla udržována ze sbírek, nosíval jsem měsíc co měsíc na poštu poukázku po šedesáti až sedmdesáti zlatých, které na ni Bartoš uspořil. Když Bartoš žehrával na národní netečnost, když káral a vadil se s mladšími — on měl k tomu právo. Když jako školní rada odešel na odpočinek, šel do rodné Mlatcovy, na ves. Starý muž, bez rodiny a žít na vsi — to dokázalo jen železné sebezapření Bartošovo, bezpotřebnost všeho pohodlí a sebeuzavření v práci.

Že opustil Brno, kde měl nerozlučitelného přítele v profesorovi Vladimíru Šťastném, katechetovi a kolegovi z českého gymnasia, kde ztrávil největší část svého života, kde měl přece i něco vědeckých pomůcek a knihoven, k tomu, zdá se, přispěla i jeho roztrpčenost. Slyšel jsem aspoň, že mu v poslední době ředitelování jeho zemský inspektor provedl nějaké byrokratické sprostáctví.

Nevím o posledních letech Bartošova života soukromého mnoho a znám málo i jeho poslední práce. Přišlo napřed ochladnutí mezi námi, jež mělo původ literární. Potom přišla řada let, kdy jsem měl sám co dělat s sebou. A konečně největší publikace Bartošovy vydávala *Česká akademie*, čímž se našinci staly takoruka nedostupnými.

Z toho, co jsem vypravoval o Bartošově povaze literární, lehce čtenář uhodne, jak na něho působil rukopisný boj. Hořel pro všechno, co mohlo mládež nadchnout, a tu padl *Rukopis Královédvorský*. On jako sběratel poesie lidové, kterou (i polskou, ruskou a jihoslovanskou) procítil jako málokdo, on jako největší znalec dialektů moravských nemohl nepoznat, kolik uhodilo, když proti rukopisu pozdviženy byly námitky estetické a filologické. Bartoš mlčel a vyjadřoval se nevlídně o odpůrcích. To nemilosrdně kritické *Athenaeum*, které odpravilo rukopisy, konečně sáhlo i na jeho práci lidopisnou. Arnošt Kraus posuzoval roku 1890 v *Athenaeu* Bartošovu úvahu o písničích lidových (předmluvu ke sbírce) a ve výtahu dal něco

z námitek také do Času, v němž obstarával tehdy hlídku časopiseckou. Profesor Bartoš mi psal vyčítavý dopis. Vyčítal mi porušení piety žakovské. Při vší veliké úctě a lásce, kterou jsem si k němu zachoval jako učiteli svému, nebyl jsem tehdy už žákem Bartošovým. Drahý Bartoš nedovedl se vžít do nového hnutí, které nás koncem let osmdesátých zachvátilo. Náš kriticismus ho bolel, my zase odrůstali jeho idylickým názorům vědeckým i literárním. Je to stará historie pokolení starého a mladého, otců a dětí. Všichni bychom si uspořili mnoho trpkostí, kdybychom se připravili na to, přijme-li nové pokolení od nás jen patnáct procent našich názorů, že to bude už skvělý náš úspěch. Ostatně vzájemné odcizení bylo by mezi námi nastalo později tak jak tak. Život brněnské společnosti byl vždycky zakrslý a maloduchý, ovládaný autoritou a anekdotami Brandlovými, Františka Bartoše ke všemu obkličovala a osobovala si společnost klerikální, třebaš on v nitru svém sotva změnil názory, které jsme znali. Byl bych si přál, aby měl odvahu vymknout se z toho neblahého kruhu, jehož stopy jevíly se i v jeho lidopisných knihách jako úzkostlivost a vyhýbavost ve věcech církevních a kněžských. A naopak jistě bylo mnoho věcí, kterých by si Bartoš byl přál nebo nepřál ode mne. Naše cesty se příliš rozkřížily, ačkoli ještě na universitě bylo mým ideálem: ve škole být učitelem jako Bartoš a mimo školu literárně pokračovati ve studiích lidopisných. Všelijaké ty moje národopisné obrázky moravské z prvních let osmdesátých jsou pokusem stavěti výš, na Bartošovi; od líčení zevnějšího života pronikat k psychologii lidu a politicky ukazovat také, kde čeho potřebuje. Jen v jednom směru neodchýlili jsme se od Františka Bartoše nikdy a snad jsme se tomu právě od něho naučili: vidět v lidu našem — a v nikom jiném — základ národa, přispívat k jeho štěstí a potírat všecko nedemokratické a nečeské (šlechtu a Řím), co podžírá kořínky toho drahého lidu. Lásce k lidu naučila se jistě od něho sta a sta jeho žáků.

Pohřeb Františka Bartoše, sběratele písní a zvyků lidových, připadl na 14. června roku 1906, na Boží tělo. Slováci z Mlatcovy a z okolí v pestrých svátečních šatech vrátili se ze slavnostního procesí od oltářů za zvuků hudby; a v týchž pestrých krojích, v novém slavnostním průvodu, za zpěvu a hudby, vynesli na hřbitov zlínský Františka Bartoše, svého rodáka a nadšeného milovníka.

Druhý z mých profesorů naučil mě, jako Bartoš lásce k českému jazyku a k lidu, lásce k českým dějinám, úctě k pravdě a věcnosti. Byl to

Václav Royt

jemuž chci věnovat tuto vzpomínku. Jako učiteli i jako člověku:

Přišel k nám do vyššího gymnasia kolega z Prahy.

Bylo to v septimě. Když si ho profesor Václav Royt dal představit, uklonil se mu lehce a nechal ho dvě nebo tři hodiny na pokoji. A pojednou ho vyvolal:

„Psoto, řekněte nám něco o křížových válkách.“

„Prosím, pane profesore, to jsme neměli“ — pýřil se Psota.

„Jak to, neměli? Cožpak jste se neučili v Praze o křížových válkách?“

„Ano, pane profesore, ale vloni.“

„Tak, tak. Vy byste jel ve vlaku. Nějaký člověk, který by poznal, že jste student, zeptal by se vás: „Studente, zaslechl jsem něco o křížových válkách a nevím tomu ani konce ani zvonce. Vy jste se tomu učil ve škole, prosím vás, poučte mě.“ A vy mu řeknete: „Prosím, to já nevím, to jsme měli vloni“? A již profesor Royt ukázal na někoho z nás domácích:

„Vložte to panu Psotovi! Co o křížových válkách musí vědět každý vzdělanec...“

Jindy k nám přišel student z jiného gymnasia. Pilný

kolega. Uměl z paměti lekci, jak stála a ležela v Lepařově učebnici, a začal vypravovati mnoho podrobností, která za války Filipa II. s Turky, kde nevlastní bratr králův Juan d'Austrice byl vůdcem křesťanů, v boji o ostrov Maltu (1570—1574) nějaká loď stála 80.000 zlatých, že tam bylo 300 lodí, že váli nepřízniví větrové, a tak se zachránilo tureckých lodí jen čtyřicet ze dvou set padesáti útekem z boje u Lepanta . . .

Royt nechal žáka vymluvit a potom mu domlouval asi takto:

„Synáčku, když jste si to v knize přečetl, je dobře, ale odříkávat to nemusíte. Stačí, zapamatujete-li si, že lepantské vítězství vedlo k poznání, že domněnky o nepřemožitelnosti Turků vzalo za své a že Turci na sedmdesát let neodvážili se žádné války. Kdybych se vás ptal za rok, jak to bylo u Lepanta, už nebudete jist, nestála-li ta loď 60.000 zlatých a nebylo-li tam pět set lodí, a kolik se jich ze dvě stě padesáti zachránilo docela zapomenete. Zbytečně si obtěžujete paměť. K tomu dějiny nejsou, abychom si obtěžovali paměť neužitečnými věcmi.“

Zrovna tak při bitvě u Moháče stačilo Roytovi říci, že turecké vojsko mělo početnou převahu nad křesťany (bez udání čísl 70.000 vojáků a 300 děl). „Pamatujte si jen, že tam zahynul král Ludvík a jaké měla smrt jeho následky: mír, co se tím změnilo na mapě a jak došlo ke zřízení rakouského státu roku 1526. Jedno datum, které si musíte zapamatovat, jste-li Čech.“

Royt se pohoršoval nad některými tituly válek v knize Lepařově. Když se četlo o reuniích Ludvíka XIV. a o válce španělské čili první válce loupežné, o válce holandské čili druhé válce loupežné, řekl nevrle:

„Škrtněte si to v knize. Kterápak válka není loupežná? Všecky jsou loupežné. Takové výrazy se do dějepisu nehodí.“

Jemu se ani nehodilo, když někdo z nás mluvil o Jiříku Poděbradském.

„Nemluvte tak. Jiříku nebo Jiříčku mohla mu říkat ma-

minka nebo babička, když se s chlapcem mazlily: pro dějepis je to král Jiří Poděbradský. To je důstojné.“ Dr. Cyril Seifert mi vypravoval, že jednou řekl: Husité u Domažlic rozprášili vojsko německých křižáků. To nebylo Roytovi vhod. Usmál se a říkal:

„Rozprášili? Cyrile, prášilo se tam? Viděl jste to, jak se tam prášilo? Taková slova se hodí do beletrie, do Herlošova románu, nám v dějepise stačí, řekneme-li, že křižáci byli poraženi. To je důstojné vážnému dějepisu.“ Z vyučování dějepisu na nižším gymnasiu nepamatuji si nic. Zato ze zeměpisu. Především nám profesor Václav Royt vštípil přesné pojmy, co je ouvodí a rozvodí, pohoří a hora a náhorní planina, předěl a sedlo, mys, údolí příčné atd. Největší důraz však kladl na slepé mapy. Za domácí úlohu dostávali jsme kreslit mapu Evropy, mapu jednotlivých zemí, zejména Rakouska, Čech a Moravy. Běda, kdo zakresloval řeky křivolakými podrobnostmi! Nebo kdo hranice zemské naznačoval kudrlinkovými okraji! Musili jsme kreslit řeky i hranice rovnými linkami asi tak, jak se v železničních jízdních řádech naznačují dráhy. Všecko jiné prohlásil za švindl. Na školní tabuli visela napjatá slepá mapa, a Royt nás přezkoušival, umíme-li hranice, horstva a řeky zpaměti. Odpovídali jsme obráceni tváří do třídy a zády k mapě a říkali, jak teče Dunaj nebo Rýn. Potom teprve jsme odpovídali, kde leží města Praha, Vídeň, Berlín, Paříž, Cařihrad, Mnichov, Mohuč, Frankfurt, Petrohrad. Určovali jsme je podle řek a pohoří.

Když kluk dostal otázku, kde leží Mohuč a pospíšil si ukázat prstem na mapu: „Zde!“, dostal výtopek.

„Když se tě tatínek doma zeptá, kde leží Vídeň nebo Praha, také mu řekneš: Zde? Budeš nosit s sebou atlas? To musíš, tulipáne, umět tatínkovi popsat bez mapy.“

Teprve když žák všecko zpaměti odříkal, směl si vzít rákosku, která ležela na katedře, a ukazovat na mapě, že umí také najít, co uměl odříkávat.

Někdy si Václav Royt i zažertoval. Dal nám otázku:

„Jaké deštníky nosí Egypťané?“ Bylo hádání a vymýšlení. Nejčastější odpověď všech (také moje) byla, že z palmových listů. Až po dlouhém hádání někdo na to kápl, že žádné, protože v Egyptě nepršívá.

U koho Royt poslouchal zeměpis a dějepis na universitě, nevím. Jistě však vedle učitelů, kteří byli nepochybně výborní, sám se hluboce zamyslel o předmětech, kterým měl vyučovat. Držel se zdánlivě předepsaných učebnic, skutečně učil docela podle svého, jak jsem ukázkami doložil. To umění měl ze sebe. Jeho osobnost, jeho pojetí vznášelo se nad školními lavicemi jako duch nad vodami. Ducha nelze hmatat, ale v septimě a v oktávě byli jsme už přece v tom věku, že jsme vycítovali osobní mínění Roytovo o věcech, kterým jsme se učili. Václav Royt neměl patosu, ale měl dar charakterisovat osoby i věci plasticky poznámkou třeba někdy jen jako mimochodem prohozenou, nebo výrazem tváře. V koutcích zahrál mu paprsek ironie, když mluvil, jak knížata německá konala výpravy proti Slovanům, aby je pokřesťanštila; zvážněl, když při bitvě bělohorské připomínal, že šlechta česká neuměla pro svou věc získat národ, lid; a byl jako naprosto lhostejný, když se četlo o vpádech Turků do Uher, do Sedmihrad.

Učili jsme se u profesora Royta nejen dějinám, nýbrž i o dějinách. Jsou tisíce a tisíce věcí, které jsou zapsány v dějinách, ohromná snůška dat — všem se učití však nemá smyslu. Jsou věci nudné, obtěžující paměť, nikomu užitečné. Učit se máme tomu, co zúrodnilo budoucnost, co mělo vliv na vývoj lidstva, země, národa. Jako se vlak nezastavuje u každé vesnice, nýbrž u důležitých měst nebo ve stanicích, odkud se rozbíhají odbočky, tak se dějepisec zastavuje u významných stanic státních, kulturních, náboženských, z nich se poučuje, jak se vyvinula dnešní doba. Tyto stanice má znát každý vzdělaný člověk. Odborník nechť si zná víc a může si libovat i v přepychu učenosti. Má-li být historie *magistra*, nesmí být ovšem *ancilla*, musí učit pravdě a nehledět, aby někomu sloužila.

A pro samá fakta a podrobnosti nesmí ztrácet smysl vývoje.

Dějepis podle Royta má přispívat k objasnění dějin vzdělanosti. Jak to napsal v *Časopise Matice Moravské* v referátě o *Knihách půhonných* roku 1872, tak to říkával ve škole. Právě jádro dějin každého národa jsou dějiny kulturní. Takovým sbíráním a zkoumáním starých památek lze se dopátrati v historii naší úplnosti, „neboť dějepis náš nabude teprv tenkrát svého dovršení, až z obsahu jeho bude nám možno poznati Čecha v jednotlivých občasích netoliko z jeho hlučné práce zevnější, nýbrž jaký byl ku příkladu názor jeho právní, politický, náboženský, jak vypadalo jeho obydlí, nářadí, oděv, jaký byl způsob jeho hospodaření, jaká provozoval řemesla atd., zkrátka jaké byly jeho duševní a hmotné zájmy v tom neb onom věku . . . Snášeli se s pravdou výrok Voltairův: „dejte mi balady nějakého národa, a já vám povím dějiny jeho“, tož možno směleji tvrditi, že z práva toho kterého národu lze poznati vzdělanost jeho.“

Pro čestnou památku knih Lepařových, prvních učebnic dějin na českých školách, budiž řečeno, že to byly učebnice dobré. Byly psány slohem populárním, skoro jako Zapova *Českomoravská kronika*, poskytovaly však učitel i žákům možnost vidět přes okraje knihy nebo dovtipovat se lecčeho mezi řádky. Profesor Royt té příležitosti používal, byť někdy jen slovem nebo dvěma. Pamatuji se, jak rozšířil jaksi ledabylou poznámku Lepařovu o majestátu Rudolfa II. Jmenoval Václava Budovce, jehož jméno v knize nebylo a řekl asi tolik: „Divná událost, když většina národa neměla svobody náboženské!“ Lepař neměl také skoro nic o popravě staroměstské z roku 1621 a docela maličko o obnoveném zřízení zemském z roku 1627. Tu Royt knihu doplňoval. Jinak i tím byl Lepař nabádavý, že dával pod čáru poznámky o knihách dějepisných, článcích v českých časopisech, o tom, co z cizích literatur máme do češtiny přeloženo. Soudím, že rakouské úřady školní v následujících letech ty věci zakázaly.

V českých dějinách byly události, které Royta rozechvívaly. Ať už z vědomí, že není vzletným řečníkem, nebo z pohnutek jiných, upozorňoval nás na ně způsobem neobvyklým a nápadným. Živě se pamatuji, když jednoho dne někdo z nás měl přečísti v Lepařovi odstavec o bitvě a smrti Přemysla II. na Moravském poli, že Royt nepřikázal čísti. Otevřel však knihu, kterou si přinesl do školy, a bez jakékoli předmluvy začal čísti:

„Ačkoli pak běsná *nenávist* a *mstivost*, ježto jevila se v událostech následujících, v ohavnosti bude u každé duše šlechetné, poslouží předce za útěchu to zpozorování, že *nešlechetnost* taková obmezovala se jen v nevalné stránce lidí potměšilých. Právilo se, že i nyní vojsko české — krále Přemysla II. — zrádnými pletichami již napřed protkáno bylo. Hodní mužové ve vojště Rudolfově, ještě pamětliví oněch *dobrodiní*, jichžto se jim někdy co poddaným Otakarovým bylo dostalo, litujíce srdečně, že padnouti měl tak nešlechetným piklům za obět, dávali králi Českému výstrahy o oukladech . . .“

Royt přečetl líčení smrti Přemyslovy, zradu Miloty z Dědic až na konec odstavce, že za ubitého krále českého nesměly se sloužiti ani zádušní mše, ani pohřební obřady konati, ba ani zvony zvoniti, an prý zemřel v klatbě papežské. Proto také vrahové jeho ponechání bez trestu. To všechno četl Royt tak, jakoby sázel dukáty.

Hlas Roytův, čím dále četl, stával se vroucnější a vrásky jeho pod obočím jakoby se byly třásly. Dočetl, zavřel knihu, neřekl slova a odešel z třídy. Poslouchali jsme bez dechu. Když odešel, hleděli jsme udiveně na sebe. Někteří si všimnuli, s jakým důrazem četl slova, která jsem tu proložil. Všichni však jsme si uvědomovali, jak Royt báječně četl, třebaš bez patosu. Každé slovo — jakoby dukáty sázel.

Pamatuji se, že takový experiment Royt provedl ještě dvakrát, ale nepamatuji se, o čem četl. Že o Přemyslu II. četl Palackého, to nám pověděl kolega Koloušek, který tenkrát už Palackého znal. Bylť Palackého dějiny zamilovaným čtením otce jeho.

Vzpomínám-li, v jakém duchu Royt učil, nemohu obejít jeho učitelskou praxi.

V první půl hodině dal zopakovat látku včerejší, při čemž výsledky naše glosoval stručnými poznámkami. A to byla esence látky, při níž jsme stříhali ušima. Potom uložil někomu přečísti další pokračování z Lepaře a dost. Málokdy novou látku přednášel sám. Ale když, pak jsme poznávali jeho metodu, metodu svrchovaně úspornou. Řekl-li sto slov za tu chvíli, byl to div. V těch slovech byl obsažen přehled i roztržení toho, čemu se máme učit. Mám dojem, že jsem se z Lepařovy knížky nikdy neučil víc, než abych znal souvislost, zato celou Roytovu přednášku pamatoval jsem si doslova. Byla tak mistrovsky promyšlená, zhuštěná, logická a prostá, že vypadala jako hračka. Myslím, že se také ze spolužáků nikdo, kdo dával pozor, netrýznil dřením ke zkoušce a dokonce ne k maturitě. Ostatně u Royta nebylo obvyklých zkoušek. Notes u něho hrál úlohu pramalou. Někdy vypadalo zkoušení trochu podivínsky. Royt vešel do třídy a již cestou ke katedře vyvolal na příklad Kolouška v takových variacích:

„Koloušku, čemupak jste se na dnešek učil?“

Příští hodinu zas:

„Koloušku, zopakujte nám turecké války, ale hezky souvisle, nejen poslední lekci.“

Třetí hodinu poněkud jinak:

„Koloušku, povězte nám něco o Napoleonovi, ale jasně, aby tomu rozuměli také tam ti na galerii.“

Ukázal bradou na zadní lavice, neboť jsme sedávali podle lokace, a tedy nejstarší žáci v nejzadnějších lavicích.

Jeden semestr byl předzpěvákem Koloušek, druhý semestr třeba já. Mám v paměti, že jsem byl takto předzpěvákem jedenáctkrát za sebou. A potom mne Royt už nevyvolal celý rok. Znamky zapisoval jen tam těm na galerii. Z dějepisu, zdá se mi, nepropadl u Royta na vyšším gymnasiu nikdo. Látka se tak opakovala s kolika hledisk a v samých přehledech, že i nejobmezenější žák musil si z ní něco pamatovat.

Zejména dbal profesor Royt toho, abychom uměli jasně rozeznávat příčiny války a nahodilý podnět, konflikt, záminku. Když kterýsi z nás na otázku, jaké byly příčiny třicetileté války, odpovídal, že vyhození místodržících z okna 23. května roku 1618, musil mu jiný žák ihned vysvětlit, že to byl jen podnět, kdežto příčiny k válce sbíhaly se v konflikt dlouho a dlouho již od šestnáctého století. „Kdo si uvědomí příčiny války“, pravil Royt, „a sílu stran, může již napřed i tušit, jak válka dopadne. Některá válka byla prohrána dříve než začala. Také se nesmí pokládat za vinníka války ten, kdo začal. Často ten, kdo začal, byl menším vinníkem.“

Jestliže Royt nesnesl krivolakých řek, kudrlinkovaných hranic na našich úlohách, jestliže odmítal odříkávání podrobností o válkách a počtu vojáků, neujímal dějepisnému učení přesnost vědeckou, nýbrž zamítal jen faleš a předstírání. Nikdo z nás přece neumí zpaměti nakreslit hranice země se všemi výběžky a zářezy; proto to ani kudrlinkami nepředstírat!

Jak byl Royt vědecky sám přísný a přesný, o tom svědčí jeho vlastní psané práce. Měl zálibu ve slovanském starověku. Všechno, co psal, soustředilo se k tomuto výseku dějin. Nejstarší práce jeho vyšla v německém školním programě ve Znojmě roku 1857. Bylo to o *Rukopise královédvorském* a jeho cenění v cizích literaturách. (Proč ne také o *Libušině soudě*?) Potom následovaly už česky psané studie o Slovanech pobaltických: *Svatý Ota*, biskup bamberský, apoštol Pomořanů roku 1872, roku 1875 *O Slovanech na ostrově Raně* a vyvrácení moci jejich roku 1168; drobnější referát roku 1874 *Nejnovější archaeologická zkoumání na ostrově Raně*. To všecko v *Časopise Matice Moravské*, jehož byl od založení roku 1868 redaktorem sedm let.

Ty studie z Pobaltí založeny jsou na pramenech. Cesty Oty bamberského a vyvrácení Arkony líčeno je s platičností přímo beletristickou a přece odvažováno kriticky. Nemáme tuším v literatuře naší poučení pěknějšího a

přesnějšího. S úctou pak hledíme k tomu, jakou Royt psal češtinou vybranou, čistou a jadrnou, muž, který do roku 1868 (to jest do čtyřicátého roku věku svého) po studiích na německých školách patnáct let učil německy v Jihlavě a Znojmě. Je sotva pochybno, že si Royt tento důstojný vědecký jazyk osvojil čtením Palackého, ale byl značně modernější, lehčí a populárnější.

Tyto práce uvedly profesora Royta do *České akademie* jako člena dopisujícího. Důkaz, že historikové je cenili. Sám si myslím, že by stály za souborné vydání v knize.

Že Václav Royt měl historický nerv silný, poznává se z toho, že nedovedl lhostejně chodit mimo historické památky. Žil ve Znojmě a Znojmu věnoval tři práce — o zakládání města Znojma (německy), o Stanislavu ze Znojma v době husitské a úryvky ze starého místopisu znojemského. Sotva přišel do Brna, již se zahloubal o nejstarší době Brna a o původu jeho jména. Časté a zamilované bývaly Roytovy výlety do filologie. Byla to daň době; snad ne vždy šťastná. Ze všech domácích velkých učitelů největší vliv na Royta vedle Palackého měl Pavel Šafařík a jeho *Slovanské starožitnosti*.

Ve škole se profesor Royt vyslovoval o Šafaříkovi s obzvláštní úctou. S obzvláštním důrazem připomínal při rozmanitých příležitostech, že Šafařík byl první, jenž přečetl spolehlivěji Ptolomeovu mapu, vlastně jeho zeměpis z první polovice druhého století po Kristu. Také to jednou Royt napsal do Vymazalovy *Besedy* roku 1875, odvolávaje se na autoritu O. Peschla (*Geschichte der Erdkunde*). Jménům národů, jež alexandrinský hvězdář a zeměpisec zaznamenal, a sídlům jejich mezi Karpatami východními, Baltem, Černým mořem a Urálem, porozuměl teprve Šafařík a evropská věda jeho výzkumy přijala.

Jako redaktoru *Časopisu Matice Moravské* uložen mu byl těžký úkol. Připomeňme si, že Royt do té doby učil a psal jen německy; připomeňme si, že v největší své blízkosti neměl v Brně vědeckých spolupracovníků vůbec; připomeňme si, že prostředí brněnské a moravské bylo svrcho-

vaně konservativní: Royt přesto svůj úkol provedl důstojně. Co uveřejňoval z dějin a jazykovědy, to všechno ještě dnes obстоjí vědecky. Ročník *Časopisu* vyplňoval jen čtyři tenké sešitky, které v celém ročníku obsahovaly jen dvě stě stran, a ještě se ty sešitky opožďovaly. Kdo znal přesnost a dochvilnost Roytovu v okolnostech školských a úředních, dovtípí se, že zápasil s nouzí o příspěvky. Kdo vidí poslední tlusté ročníky *Časopisu*, musí se jen radovat z pokroku, nesmí však jeho hubené a slabé začátky posuzovat křivě. Sám Royt uveřejnil některé práce, o kterých jednou řekl:

„Jsou spisovatelé, kteří shromažďují rádi jen materiál, aby ho někdo jiný zpracoval. To je arci velmi pohodlné, ukládat práci jinému.“

Učitel byl Václav Royt nevyrovnatelný.

Byli jsme přesvědčeni, že má své učebnice doma hotové a že jednoho dne vydá je tiskem. To mínění měli o něm studenti starší nežli naše třída (1870—1878) i studenti pozdějších ročníků. Domněnky naše se neosvědčily. V jeho pozůstalosti nenašlo se nic, což je škoda nenahraditelná. Z jiných jeho vlastností učitelských zasluhuje zmínky, že všeliké písemnosti, které vyšly z jeho rukou, zejména když byl profesorem třídním, byly čisté a elegantní. Totéž žádal na nás. Nenáviděl zkratky ve slovích, každé slovo mělo svrchované právo, aby bylo vypsáno celé. Musilo se tedy psáti: žák šesté třídy (ne žák VI. tř.), nesmělo se psát čes., nýbrž poctivě vypsát český. Na zevnější úpravu písemností dohlížel neúprosně. Měl rád všecko, co bylo spořádané, přehledné a jasné a hlavně opatřené důvody. Jeho vlastní písmo bylo jako havlíčkovské: stojaté, úsporné, bez ozdob a cirátů. Neraď také viděl, měl-li někdo z nás školní knihy nevázané a zprohýbané.

V tom byl kus jeho osobnosti.

Čistě osobní vzpomínku na Václava Royta mám tu: v sextě uložil mi něco, co vypadalo jako seminární práce. Dal mi do rukou Jirečkovo *Slovanské právo* a přál si, abych knihu prostudoval, co v ní najdu cenného pro kul-

туру a povahu českého národa. Napsal jsem to, z paměti jsem to musil přednést i ve třídě. Royt byl se mnou spokojen a také formální stránku pochválil. „Vypravovat umíte, Herbenku!“ Jakobych byl dostal Leopoldův řád. Když profesor Royt vstoupil do třídy, vstoupila s ním důstojnost, dignité. Všichni jsme utichli. Nosíval vždy tmavý oblek s vestou hodně vykrojenou, v níž zářila bělostná náprsenka. Nosil se přímo aristokraticky, noblesně, jak bývá vidět na lidech, kteří byli vychovateli v panských domech; vždy upraven, čistý, tvář kromě knírů denně holenou. A jestliže zbyl ve třídě ještě sebe menší šum z doby přestávky, stačil pouhý Roytův pohled po třídě, aby nastalo dokonalé ticho. V jeho udiveném nebo kárávém pohledu byla moc krotitelská. Nepamatuji se ani, že by mu kdo v naší třídě byl někdy odmlouval nebo že by provedl nějakou klukovskou drzost, aby ho rozcílil. Přesto však, že si nás uměl udržeti v uctivé vzdálenosti od sebe, poměr mezi žákem a učitelem nebyl studený a zlý, právě naopak. I když se Roytovi říkalo ve studentské hantýrce děd nebo dědek, přezdívka nezněla nepřátelsky, spíše jako projev rodinný.

Navzájem Royt byl bystrý psycholog. Znal nás všechny a měl smysl pro nejjemnější odstíny v našich povahách. Věděl, v kom vězí embryo filologické, v kom historické, kdo byl matematik, kdo skládal verše a byl pro brusičství Bartošovo. Podle toho dával někdy otázky nebo si zavtipkoval. Když jsme byli v nižších třídách kluci, nezdržel se někdy názvů botanických: ty tulipáne, ty dube. Do zoologie však nezasáhl. Na vyšším gymnasiu nám vykal, neužíval však ani hrubých slov, tím méně urážlivé ironie. Nic tak nekalí poměr mezi učitelem a žáky jako ironie. Neboť je to nerovná zbraň. Žák nesmí učitele ironisovat. Ironie ponižuje bezbranného chlapce víc nežli nadávka. Sedával jsem v septimě a oktávě vedle Jana Kolouška, pozdějšího vynikajícího profesora a spisovatele národohospodářského. Koloušek byl vždycky neposeda a pokušitel. Byl žák ve všech oborech geniální a proto

tiše sedět a poslouchat ho nudilo. Jednou toho bylo přes-
příliš: pořád mi něco šeptal, pořád měl roupy. Zahlédl
jsem mrzutý pohled Roytův, ale Kolouška nebylo možno
varovat. Dějepis byl poslední hodinu. Když jsme se po-
modlili, Royt zůstal za katedrou, ruce o ni opřené. Za
hlubokého ticha a napětí pronesl asi tato slova:

„Domnívám se, že mám před sebou mladé muže. Mladí
muži mají mít sami k sobě povinnost, aby nebyli poklá-
dáni za školáky, se kterými se učitel musí vadit, napo-
mínat je, aby nerušili vyučování a peskovat je.“

Nedíval se na mne, ani na Kolouška, díval se po třídě,
jako by mluvil ke všem, ale všichni jsme věděli, kam
třísky padaly. Spolužáci rozuměli, že vinen byl Koloušek
a dostal od celé snad třídy výtopek, že byl červený až
za uši.

Dlouho jsem vídával ctihodného muže toho před sebou
v této karatelské kondici. Představa jeho byla zaměněna
bohužel jinou z roku asi 1906. Potkal jsem Václava Royta
na Lažanského náměstí. Stařeček třaslavý, hubený a sla-
boučký! On, kdysi pán zavalitý, poněkud obtylý a jaksi
blahobytný s výrazem tváře nejkldnějšího a nejspokoje-
nějšího člověka na světě! Když jsem ho uctivě pozdravil,
usmál se přívětivě, ale jen jako jedním koutkem. Nevěděl
jsem, zdali mne poznal. Neodvážil jsem se oslovit ho. Jen
jsem se dlouho za ním díval a ohlížel. Toto setkání mne
vždycky mrzelo a mrzí. Raději bych si byl zachoval obraz
jeho, jaký byl kolem padesátky: aristokratický a noblesní,
důstojný a vyvážený, laskavý a lidský — učitel každým
coulem.

Royt nechodil do společnosti *Čtenářského spolku v Be-
sedním domě*. Bývalo tam živo okolo archiváře Brandla,
jeho stůl vždy obsazený a hovorný a vlastenecky roz-
jařený byl znám celému Brnu. Já jsem tam Royta aspoň
nikdy neviděl. Ostatně patřil do té společnosti jen
výjimečně zvečera profesor Bartoš, ač bydlel v *Besedním
domě*. Odcházel brzy do bytu, neboť pracoval v noci.
Kdo pracuje a vědecky pracuje, nemůže vysedat celé

večery v zábavné společnosti. Když jsem zatoužil profesora Royta vidět, vyhledal jsem ho v kavárně *U medvěda*. Když mne upozoroval, vyzval mne, abych si přisedl ke stolku, u něhož sedával sám. Rád poslouchal o Praze.

Za takových návštěv jsem poznal, jak Royt bedlivě stopoval politiku. Četl české, hlavně však cizí časopisy: vídeňské, berlínské, mnichovské. Zdálo se mi — bylo to v době, co Staročeši od roku 1879 seděli opět v říšské radě — že Royt měl pochybnosti o historickém programu českém. Maďarský program, jenž vedl k vítězství roku 1867, měl výhodu, že byl maďarský a stála za ním šlechta i lid. Feudální původ měl i náš historický program, stála za ním však nečeská šlechta nestatečná a stála jen z donucení a dokud se jí to hodilo. Němci proti nám. Dovedeme odpor jejich zlomit? Náš program byl mu neúměrný naší síle. Podněcoval vášně a skrýval v sobě revoluci, kterou nikdo nebyl odhodlán dělat. „Faleš je v politice věc nevýhodná.“ Mimo jiné řekl také Royt přede mnou:

„Děláme si špatnou propagandu v cizině, když vytýkáme Němcům, že jsou ústaváci. Cožpak my jsme proti ústavě? Jsme anarchisté? Nešťastné slovo!“

Zdálo se mi, že se zlobí na Poláky, s nimiž se ve Vídni nemůžeme dorozumět, ale jinak jejich oportunistickou politiku byl by našim dával za vzor, zejména nedráždit dynastii.

Při vši sdílnosti Roytově v takových chvílích býval nesmírně diskretní. Nepronesl ostrého slova o vlastencích brněnských, neprořekl se ani slovem o profesorech našich. Jenom jednou, když byla řeč o možnosti, že by z nás historiků zkoušených — běhalo nás roku 1883 asi dvacet po Praze v kondicích nebo jiných zaměstnáních, protože nebylo možno dostat suplenty — mohl se dostat některý do zemského archivu moravského, Royt posteskl si na archiváře Brandla. Vytýkal, že si nebere adjunkta a pracuje pouze s oficiálem Nebovidským, že si nevychová nástupce.

„Sám píše vzpomínky, hraje si s filologií, skládá jakousi

poloviční beletrii. Přitom sedí jako ďábel na pokladech, ani neví, na jakých, a jiného k nim nepustí.“

Svoje ústraní chránil si Royt velice úzkostlivě. Nikdo z nás studentů nikdy nebyl v jeho bytě. Bydlil v nějaké příční ulici mezi hlavní třídou, vedoucí do Králova Pole a mezi starým hřbitovem. Oženil se hodně pozdě. Zdali zůstal i potom tak ukryt před společností, nevím. Překvapující je, že po něm nezůstala žádná literární pozůstalost, jak mne ujistil notář dr. Weiner, manžel jediné Roytovy dcery. Také důsledek jeho diskretnosti?

Václav Royt byl ze samoty, ze selského statku v Račanech, jež patří k politické obci Nové Vsi na Sedlčansku, blízko Vltavy. Při vyučování zeměpisu připomínala jeho krajanství okolnost, že jsme musili přísně vědět o Vltavě, že je splavná do Štěchovic a že překážkou další splavnosti jsou divoké skály ve Svatojanských proudech. Mimo to nápadněji jmenoval někdy Konopiště a hrad Ostromeč, kdež nablízku přepadení byli při přechodu Vltavy husitští poutníci, táhnoucí ku Praze roku 1419. Tedy na samotě Račanech narodil se 1. září roku 1827. Střední a vysoké školy vychodil v Praze (patrně v ní prožil rok 1848) a roku 1853 dostal se za učitele na německé gymnasium do Jihlavy a odtud do Znojma. Na naše nově založené slovanské gymnasium byl povolán po jeho založení roku 1867 a působil na něm do roku 1886 jako profesor a do roku 1888 jako ředitel nižšího gymnasia na Starém Brně. Tam se stal nástupcem jeho František Bartoš.

Z gymnasia odvolán byl tedy roku 1888 na zemské inspektorství. Byl jmenován zemským školním dozorcem pro učitelské ústavy v Brně, v Příboře a v Kroměříži a pro české i utrakvistické školy obecné v jihozápadní Moravě. Roku 1900 odešel na odpočinek. Když zemřel 27. května roku 1907, učitelský časopis o něm psal: „Byl tichý, ale bystrý a neúmorný pracovník a vykonal pro kulturní povznesení národa svého tolik, že jméno jeho zůstane v dějinách českého školství moravského vždy mezi nejvýznamnějšími. Přčetná města a obce: Blan-

sko, Boskovice, Jevíčko, Královo Pole, Ivančice, Kroměříž, Příbor a jiné jmenovaly jej čestným měšťanem. To samo praví dosti.“ Připomíná pak zmíněný list jako hlavní jeho zásluhu, že jeho přičiněním české školy, dříve jednotřídní, začaly se rozšiřovat a že se začaly stavět účelné školní budovy. Pohřební průvod jeho v Brně byl slavný a nad hrobem promluvil o zesnulém výstižně ředitel gymnasia František Kameníček, někdy také žák jeho. Slyšel jsem, že při odchodu Roytově do výslužby měl být jmenován dvorním radou. Opřel se tomu předseda zemské školní rady s odůvodněním, že Royt příliš mnoho pracoval pro české školství.

Sotva jsem byl sám, jenž jsem nikdy na tohoto vzácného učitele nezapomínal. Tím méně však od roku 1897, kdy jsem si vyhledal letní byt v Hostišově na Sedlčansku a kdy, navštěvuje se se švakrem Františkem Drtinou, díval jsem se s cesty k Vltavě na Chlum, kde kdysi farářoval Kulda, a na Novou Ves, blízko níž se narodil Royt. Poznáv za třicet let lid a život na Sedlčansku, uvědomil jsem si, že Václav Royt byl pravý syn svého kraje celou svou povahou, ovšem syn vzděláním a kulturou zušlechtený. Vždycky jsem si pamětliv svých dluhů a podle možnosti některé i splácím. Od smrti Václava Royta nesl jsem těžce vědomí, že mám u tohoto muže veliký dluh. Splácím jej těmito vzpomínkami, třeba již jako hodně starý sedmdesátiletý student; náhodou aspoň v roce, do kterého zapadají jeho sté narozeniny.

Když o mých literárních pracích mluvívali kritikové a literární historikové, připomínají pravidelně, že jsem žák Františka Bartoše. Že jsem také žák Václava Royta, o tom nevědí, neboť nikdy nebylo o něm psáno. Ano, jsem žák obou. V hodinách Bartošových bývala třída nabita elektřinou: Bartoš horoval, hnal nás k nadšení; Royt učil moudrosti, důkazům, logice. Jeho oči dívaly se na mne, kdykoli jsem psal věci nejen dějepisné a beletristické, nýbrž i jen třeba články novinářské — nic bez důkazů a odůvodnění.

Proč jsem se nestal knězem

Před mnoha lety chodíval po polních cestách okolo Brumovic a po hustých stezkách v lese mladý muž, který uvažoval, má-li být knězem. Bylo to přání jeho rodičů a touha jeho samého od mladosti. A touhou ještě mocnější let jinošských, když se rozhodl věnovat svůj život národu. Jemu se tu nechodilo tak lehce jako brumovskému panáčkovi. Neboť myslíval takto:

Mám být knězem, světlem, které má svítit lidu. Být knězem, to znamená být hlasatelem křesťanského učení a být plnitelem jeho zásad, abych co nejvíce byl příbuzný s božstvem. A tu, když si živě představil kněze, rozvířila se pokaždé chumelenice v jeho hlavě, že nedovedl srovnat svých myšlenek, jako když v chumelenici sněhové ztratíme cestu. Co je křesťanství? Je-li bůh a mluvil-li k lidem ústy svého božského syna Krista — v to mladý muž věřil — a je-li Písmo naplněno duchem svatým a je-li pravým učení o bohu — v to mladý muž věřil také — pak království boží na zemi je ideál ohromný a přesahuje snad síly lidské, jistě aspoň síly moje. Všecko, co je křesťanství, vyžaduje sebezapírání člověka, potlačování požitků a vášní, zálib a pohodlí. Křesťanství je svého druhu krása lidské dokonalosti, ale krása vykoupená sebeobětováním, odvrácením od rozkoší světa a krásy tohoto světa. Křesťan připadal mladému muži jako mučeník. Ne již sice mučeník, který bude kamenován, stínán, natahován na skřipec, smažen v oleji, věšen, probodáván a lámán kolem, a přece mučeník. Neboť nejenže musí se zříkat všech slastí tělesných a vyhýbat se všem sladkým nebezpečím, jež na člověka, obzvláště na mladého člověka, číhají svůdně při každém kroku, bude nenáviděn a hanoben nevěrci, neboť hanobení světa je nevyhnutelné těm, kdo chodí pravou cestou. Vždyť Kristus pravil, že do věčnosti, do skutečného království božího vede z království pozemského cesta úzká a brána těsná. Pojď za mnou! řekl také Kristus. Následuj mě!

řekl Kristus. A ten Kristus byl chudý syn tesařův, neměl místa, na kterém by složil hlavu. Ten Kristus nebál se mocností tohoto světa a za své přesvědčení byl ukřižován jako lotr.

Když to je pravda, říkával si mladý muž, nemůže být pravda, co vidím kolem sebe. Nemůže být pravda, aby nástupce Kristův sedal na trůně jako král, aby obkliččen byl knížecím dvorem kardinálů, biskupů a sluhů, aby zářil zlatem, drahokamy. Nemůže být pravda, aby biskup žil jako menší papež a aby na biskupství byli povyšováni knížata, hrabata, baronové, kteří zvykli životu blahobyt-nému a pohodlnému. Nemůže být pravda, aby kněz byl úředníkem trochu církevním a trochu státním, který bere plat za svoje úřadování, který jako nižší kancelista začne a potom si vysluhuje léty povýšení na oficiála, vládního a dvorního radu s přiměřeným stoupáním příjmů a tan-tiem, když se obchod zdaří. A nade všechno není pravda, že my všichni jsme křesťané, že na Moravě je křesťanů katolických 1,200.000 v arcidiecési olomoucké, 980.000 v diecési brněnské a 50.000 křesťanů protestantských, které obsluhuje v arcidiecési 1200 kněží, v diecési 680 kněží a mezi evandělíky nevím kolik pastorů. Kristus volil si učeníky, ale nezakládal farní úřady, vůbec žádný úřad. A jakápak cesta úzká a brána těsná?

Lid nechodí cestou úzkou a bránou těsnou. Křesťanství je opakem toho, jak lid žije. Ale nemluvme o lidu — ten lid konečně má být kněžími — z nichž jedním chci být já — vychováván ke křesťanství. Podívejme se, jak kněz vychovává lid na tu cestu ke království božímu. Učil se čtyři roky řemeslu, stal se kaplanem a konečně farářem. Ráno slouží mši, při které nota bene z lidu nikdo mu nerozumí. (V neděli přidá kázání.) Potom čte breviář a má nějakou hodinu ve škole. V poledne dobře jí, neboť na farách všude se dobře jí. Odpoledne čte snad noviny a dohlíží na hospodářství. Má-li rád společnost, chodí večer do hospody, pije podle záliby víno nebo pivo a kouří doutníky. Možná však, že dává přednost tomu, aby

se večer bavil doma. Skoro každý má příjemnou souložnici (některý i dvě), většina má děti, kterým před světem se říká synovci a neteře. Jen několikrát do roka má více práce s úřadem, na příklad o velkonoční době zpovídání farníků, což je práce opravdu protivná, ne-li hnusná. To je životní program průměrného kněze, a víc se od něho nežádá; jen aby co nejlevnějším a nejpohodlnějším způsobem opatřil občany náboženstvím, jako jsou opatření vodou, chlebem, pluhy, šatstvem, silnicemi, železnicemi a vším, čeho k životu potřebují.

To se mladému muži neshodovalo. Bylo tu jakési překrucování a klam smyslů. Dalo se jméno křesťanství něčemu, co nebylo křesťanstvím. Protože na Moravě žije přes dva miliony lidí, říká se, že Morava má 2,230.000 křesťanů. V této myšlence bylo něco pro mladého muže tak pobuřujícího, že mu z ní v hlavě praskalo a že se potácel jako pod těžkým břemenem.

Nejtěžší záhadou byl mu v této společnosti „křesťanů“ právě kněz, protože sám od malička toužil být knězem a v letech školních chvěl se rozkoší, až bude chodit v bílém rouše, zářit v ornátech a pluvíálu, až bude kadidlo stoupat u oltáře kolem jeho hlavy, až bude zpívat *Gloria* a na kůře mu budou odpovídat. Právě ty obřady církevní, kdysi pro něho žádoucí, až se mu závratí hlava omamovala, právě ty obřady — co je to? Je-li bůh a je-li Kristus synem božím, jenž lidi učil náboženství čili tomu poměru mezi lidem a bohem, jaký smysl má církevní bohoslužba? Má jediný možný smysl, říkal si, ač se to bál hlasitě i před sebou samým vyslovit, že si z boha tropíme šašky. Neboť bůh na nebi, jenž prohlédá naše ledví, ví, že nejsme křesťany, ví, že ho neuctíváme, jak on si přál. Kristus řekl: Vezmi kříž můj! a neřekl: Ty, kněže, oblec se do ornátu, mluv a zpívej latinsky, kostelník ať tě okuřuje kadidlem; ty, biskupe, přiber si ke mši několik jiných kněží, aby se mše stala nádherným divadlem; a ty, papeži, ty už přijď jednou za čas ve zlatém voze a zahrej představení pro všechny smysly člověkovy,

sluch, zrak, čich, chuť i hmat, aby diváci z celého světa sjížděli se do Říma a byli šťastni, že tě uzří v chrámě svatého Petra v lesku a nádheře, o jakých se nesnilo ani králi Šalomounovi.

Když mladý muž utýrán svými myšlenkami a zdrcen jejich závěry potácel se osamělými polními cestami a prodíral se lesními pěšinami, nabýval přesvědčení, že tento řád světa je lidský podvod proti bohu. Že společnost pracuje proti bohu a náboženství, aby se obého zbavila jako nepříjemných věcí, a že k tomu vybrala učence, bohoslovce i diplomaty, aby nějak tak chytře vymyslili náhražku za Boha a křesťanství. Neboť, to jaksi bezpečně poznával, celá církev, celý stát a všechny lidské organizace jsou protibožské a protikřesťanské. Být křesťanství, nemohla by být společnost založena na takových základech, jako jsou šlechta a lid, nemohlo by být válek a krveprolévání, nemohly by být stupně úředníků církevních; být křesťanství, nač by se stát míchal do církve a platil její kněze? Ne, ne, ne, naše společnost je bezbožná, pohan-ská snad, ale lidé žijí v blaženém domnění, že jsou křesťany a kněží konají všechno možné, aby lidé nepoznali, že nejsou křesťany. Všecko je založeno na překroucení Písma, na klamu smyslů, na lži, kterou vybudovali v ohromnou soustavu lidé světští, úředníci církve a státu, protože by bez křesťanů nemohli být živi, neopatřovali by se pohodlím životním a kariérou, nepodpisovali by bernímu úřadu měsíčně kvitance za své služby. Proč má být berní úřad křesťanskou instancí? Kdo je křesťan, ten se odříká všech těch věcí, po kterých tito lidé touží; křesťan jich nesmí přijmout, kdyby mu byly nabízeny, ba vnucovány, křesťanský hlasatel nemohl by vypadat jinak nežli misionář, který se vydává mezi černochoy s nasazením života, odříká se pohodlí a přijímá na sebe strádání, zimnice, jedovatý hmyz a konečně snad i mučnickou smrt.

A mladý muž po dlouhém týrání sebe, po porážkách a vítězstvích své duše, řekl si konečně: Toto všecko bylo

by ode mne šílenství. Nemohu být knězem, abych bral peníze, tituly, pocty a světskou slávu, neboť nemohl bych si vážit ani sebe, kdybych tento úřad přijímal jako službu boží, a nemohl bych se podívat do očí shromáždění laických a po zbožnosti žízlivých duší, když bych si byl vědom, že je budu krmit a napájet náhražkou, která přinese zatracení mně i jim. Zatracení, nic jiného. Je-li bůh, jako že v něho věřím, nemohu ho pokládat za blázna, který se dá ode mne šálit. Před rakouským četníkem a okresním hejtmanem mohu si hrát na loyálního občana, i to je hřích, četníka i okresního hejtmana po případě mohu vodit za nos, neboť musím lhát jako Čech, chci-li být živ. Ale hrát si na křesťana a rouhat se bohu jako člověk v něho věřící, toť nemožno; nemohl bych s tou lží býti živ.

Proto se mladý muž nestal knězem. Chopil se zaměstnání světského, kde úzkosti svědomí neminuly, ale byly menší. Toto rozhodnutí jeho nebylo lehké. Vzdával se vyhlídky, že stát mu zaopatří pohodlí a záhy. Byl chud, studium světské čekalo naň dlouhé a zaopatření pozdní. Prožil boj a bídu rodičů, rozchod s bytostí, kterou miloval, před ním ležela tma nejisté budoucnosti, ale přece pocítil velké ulehčení, když se zřekl břemena lhát po celý život, že je křesťanem, když křesťanem nebyl. Vždyť on byl v bytosti své povahy člověk veselý, chtivý, požívačný, miloval slávu, byl ctižádostivý. Chtěl chodit v sametu, ne v hrubém plátně a žíních.

Jan Gebauer

Měl bych vzpomenout také svých učitelů universitních. Vylíčil jsem na jiném místě této knihy, jaké byly poměry v mých časech na universitě české, jací byli učitelé ti Hattalové, Tomkové, Kvíčalové a jim podobní. Zde, kde mluvím o učitelích, kteří měli vliv na můj celý život, vzpomenu pouze jednoho. Je to profesor Jan Gebauer. Vzpomínati této mohutné osobnosti je pořád časové, kdykoli je na denním pořádku diskuse o českém jazyce a

slovanské filologii; kdykoli je veřejnost znepokojována z různých brlohů debatami o podvržených rukopisech; kdykoli se také vynoří z jakýchkoli důvodů vzpomínka na *Českou akademii*.

Jan Gebauer narodil se v podkrkonošské vesnici 8. října roku 1838. Rodiče dali ho na gymnasium do Jičína, a chlapec prožil pravidelné osudy chudého studenta: od tercie si přivydělával vyučováním menších nebo slabších studentů, někdy za plat, někdy za stravu a někdy zadarmo, na příklad když učil dva primánky z Oubyslavic, svého rodiště. Maturitní vysvědčení jeho vykazovalo samé eminence. V říjnu roku 1858 byl přijat v Praze do bohosloví. Známy Bolzanovec profesor Náhlovský poznal brzy, že Jan Gebauer myslí příliš samostatně a proto mu dal na uvážení, hodí-li se pro něho kněžský stav. Gebauer opustil seminář a dal se ve třetím semestru zapsat na fakultu filosofickou, aby studoval filologii. Rodina se na něho rozhněvala a vypověděla mu podporu. Janu Gebauerovi nastaly kondice a hladové dny. Přesto poslouchal u profesora Hattaly přednášky na universitě a zároveň se privátně učil bulharštině, později ruštině. Dovedl uveřejňovat v *Lumíru* již ukázky z národního básnictví bulharského. Roku 1861 vstoupil do redakce Riegrova *Naučného slovníku*. Profesor Hattala, který články filologické sliboval, ale nepsal, doporučil za sebe Gebauera. Ano vybídl ho, aby se svým časem habilitoval na universitě. Domáci se zatím s Janem smířili, a on hrával o prázdninách divadlo, vystupoval v *Besedě* a vlastenčil jako jiní studenti. V letním semestru roku 1862 suploval na české reálce v Praze, potom po druhé roku 1864.

Osud zanesl ho do Pardubic na podzim roku 1865. Pobyl na tamější městské reálce do roku 1869. Tam se i oženil s měšťanskou dcerou Julií Wernerovou (9. října roku 1866). Pardubice se však ukázaly malé pro formát profesora Gebauera. Učil sice na reálce horlivě, psal i do Hálových a Nerudových *Květů*, obstarával *Naučný slovník*, ale jeho touhy směřovaly výše. Uvolnilo se v roce 1869

až 1870 suplentské místo v Praze a Gebauer je přijal, ač v Pardubicích měl ročně sedm set zlatých, kdežto v Praze jen pět set zlatých. O smýšlení Gebauerově dovídáme se dost z maličkostí: přál si, aby první jeho syn se jmenoval Amos. Když to nebylo po chuti jeho ženě, dostal chlapec jméno po vlasteneckém Balbinovi Bohuslav.

V Praze zabral se Jan Gebauer do práce vědecké. Raději opustil návrh napsat školskou mluvnici, kterou si mohl zlepšit finance, nechal i hodin na Vyšší dívčí škole pro habilitaci. Habilitace dosáhl za okolností svízelných. Profesor Hattala řekl ne. Gebauerovi byla v dubnu roku 1874 nabídnuta od charvatské vlády profesura slovanské filologie v Záhřebě, navrhl ho Miklosich. Gebauer však zůstal věren svému předsevzetí konat službu jazyku českému, byť si v Praze vysloužil jen titul mimořádného profesora a musil učit na české reálce dále (17 hodin vyučovacích, opravy úloh, třídnictví atd.). V tu dobu již k veliké *Historické mluvnici* měl připraveno *Hláskosloví* a *Uvedení do mluvnice*. Toto *Uvedení* bylo však skandalisováno roku 1876 romantickým filologem, za nímž stál Hattala. Gebauer ovšem útočníka umlčel. Jeho jméno znali již kolegové světového jména, nejen Miklosich, nýbrž i Jagić, Leskien, L. Leger, Gaston Paris, W. B. Morfill a jiní, ale Gebauer pořád byl mimořádným profesorem (od roku 1880) s platem tisíc osm set zlatých. Řádná profesura přišla za rmutných a smutných pletich a vzdorů Hattalových, ačkoliv Jagić odchází z Berlína na carskou akademii do Petrohradu, navrhl pruskému ministerstvu za svého nástupce — Jana Gebauera. Vláda vídeňská konečně jmenovala Gebauera řádným profesorem v červenci roku 1881 přes hlavu a bez návrhu profesorského sboru.

Hattalu snášeli čeští kolegové universitní jako těžký případ. Tento slovenský kněz opozdil se za vědou již o mnoho let. Obranu rukopisů slíbil ponejprv roku 1860 v Krásově Času, ale po pětadvaceti letech ještě neměl řádky. Vydal jen roku 1877 *Brus jazyka českého*, dílo nespořádané,

podivínské, přeplněné nejotřepanějšími obecnostmi, napěchované však jízlivými polemikami s živými i mrtvými odpůrci, hlavně mrtvými. V přednáškách choval se stejně, mluvě chlapecky o Sirečkovi a Jebúrovi, což byla sprostota pro ty, kteří znali slovensky. Msta byla Hattalův živél. Naproti tomu vědecká zdatnost Gebauerova uznávána a přímá jeho povaha požívala obecné úcty. Roku 1889 zvolen byl řádným členem *Učené společnosti* jednomyslně.

Tu roku 1886 vypukl spor o pravost *Rukopisu Královédvorského a Zelenohorského*. Zahájili jej v *Athenaeu* Gebauer a Masaryk. A hle, většina profesorského sboru shromáždila se okolo Hattaly, jenž pořád jen obranu sliboval! Zde se začíná doba utrpení Jana Gebauera — byl štván jako divoká zvěř po několik let, jak sám o sobě napsal.

Rukopisy byly kámen, o nějž se rozrážely dva světy. Objevila se mladá generace, která měla vyšší vědecké vzdělání a vyšší mravní ideály, která měla v sobě kus světovosti proti provincialismu, vlastenectví proti vlastenčení. Mladých bylo s Masarykem pět, šest (Goll, Hostinský, Seydler, Král, Strouhal), starých čtrnáctičlenná fronta, vedená Kvíčalou, Tomkem, Hattalou, Kalouskem. S ní pak podle tvrzení Hattalova šli i němečtí profesori filosofické fakulty. Jan Gebauer patřil věkem ke generaci starší, ale právě tenkrát začala jeho sláva, kdy si uvědomil, že nesmí se poznané pravdě odporovat a tudíž že jeho místo je mezi těmi, kdož jdou za pravdou a ctí. Teror starého světa byl hrozný, neboť ti staří pánové měli v rukou moc. Ovládali národní korporace, diktovali ve vědě a na jejich pokyn dávalo se jim do služeb veřejné mínění, tisk, spolky sokolské a čtenářské, celý kulturní i nekulturní svět. Gebauer byl obrazně kamenován, muž svědomitý, o jehož vnitřním utrpení, když krok za krokem poznával falešnost rukopisů, dojemně vypravuje jeho dcera v *Rodinných vzpomínkách*.

Co se dělo na universitě, byl jenom zmenšený obraz ce-

lého našeho tehdejšího národního života. Po smrti Palackého dožívala generace staročeská poslední okamžiky svého života a ty byly neslavné. K té staré generaci patřilo i samo mladočešství, neboť ono bylo dítětem plané domácí výchovy a projevovalo se navenek týmiž hesly národními a týmiž pracovními metodami; bylo jen demokratičtější a někdy bouřilo proti šlechtě a klerikálům. Jak v podstatě však žilo grégrovství týmž životem jako riegrovství, to se ukázalo právě v boji rukopisném.

Boj proti Gebauerovi zahájil Kalousek. Marie Gebauerová našla v zápiskách svého otce záznamy, které značně rozmnožují naše dosavadní vědomosti i o podzemních a zákulisních pletichách i o Gebauerově snaze informovat tehdejší mocné osoby o sporu. Takovou novinkou je zpráva, že pověstný leták, podepsaný redaktorem *Osvěty* Václavem Vlčkem, napsán byl Kalouskem. Byla to výzva, že „jest povinností každého z nás, k útoku takovému (Gebauerovu a Masarykovu) nedívati se netečně a nečinně.“

První, kdo výzvě porozuměl, byly *Národní listy*, v nichž se usadil našeptavač profesor Hattala. V deníku mladočeském byl vyhlášen Gebauer za ignoranta, plagiátora, literárního banditu, za podezříváče a drzého rabulistu, který podnikl frivolní zápas proti vysoce cenné kulturní práci národa a to z ohyždné, nízké, závistivé osobní nevraživosti. Jeho učení o „normální gramatice“ nazváno kejklířstvím, obmezeným slovíčkářstvím, jeho prý surové, bezohledné vystoupení přirovnáváno hyenismu, ohlodávajícímu kosti našich nejlepších vlastenců. Mocně při tom dojíhá záznam Gebauerův, že dr. Julius Grégr poslal k němu roku 1879 redaktora Baráka se žádostí, aby se postavil na pomoc A. V. Šemberovi, jenž oba rukopisy prohlásil za falsa.

Jan Gebauer stál a obstál na národní pránýři. Bylo by obšírné vzpomínati té zuřivosti přímo nelidské, která se vrhla na jména odpůrců rukopisných. Připomenu jen z knihy Marie Gebauerové něco z utrpení otce jejího.

Zadrželi mu na universitě výplaty mimořádných příjmů; soused Gebauerův, úředník, jenž věděl, že u Gebauerů není nadbytku, poslal jim čtyři sta zlatých půjčky. Jan Gebauer byl žalován u senátu od čtrnácti profesorů s Tomkem v čele, že v *Athenaeum* útočí na učitele fakulty filosofické. *Společnost nauk*, která Gebauerovi roku 1886 poskytla pět set zlatých na vydání *Staročeského slovníku* pro příští tři roky, odvolala tuto podporu. Ano její komise udělala pokus, aby Gebauer nemohl uvěřňovat své práce v jejich publikacích, ač jako řádný člen její měl na to právo podle stanov. Hattala dal si notářsky ověřit dopis, v němž mladý Gebauer kdysi mu sliboval vděčnost, a na základě tohoto dopisu žaloval, že Gebauer neplní svých slibů. Hattala dokonce jednou vytýkal v *Národních listech*, že Gebauer dovoluje si odporovat nařízení ministra Bacha, podle kterého se již od roku 1853 nemá říkat *Národní museum*, nýbrž *Museum království českého*. Staří páni běhali s denunciacemi i do Vídně.

Hrůzovláda splašeného národa byla tak tyranská, že ji první podlehl profesor Kvíčala. On vlastně to byl, jenž s profesorem Masarykem inscenoval Gebauerovo vystoupení v *Athenaeu*. Když však viděl národní bouři, dostal strach o své postavení jako poslanec a člen zemského výboru, zradil Gebauera a Masaryka, zalhal své účastenství v boji jejich, zalhal, co psal Hattalovi, psal proti oběma zaslána a otevřené listy s denunciacemi a osobním snižováním.

Staré panstvo neštítlo se vůbec prostředků, kterých snad dnešní lidé nejsou ani schopni. Ctihodnému Augustovi Sedláčkovi, autoru monumentálních *Hradů a zámků*, odepřel *Svatobor* podporu na studijní cestu, protože se o něm proslechlo, že souhlasí s Gebauerem. Jednatel *Svatobora* V. Vlček ohlásil mu to tím způsobem: aby si přečetl ve včerejších novinách, kterým žadatelům *Svatobor* vyhověl. Jednomu docentu hodila fakulta disciplinární vyšetřování na krk, druhému zadržovali remunerační; mimořádný profesor Masaryk odsouzen academic

kým senátem k přísné důtce s trestem, že se po tři léta nesmí stát řádným profesorem. Absolventu university vrácena práce, když se hlásil ke zkouškám doktorským. Mladý žurnalista dostal výpověď z *Národních listů*, protože byl Gebauerovec. Zemský školní inspektor stál před odstraněním z úřadu s odůvodněním, že je nemocen a že ho čeká operace. Posluchači, kteří byli nevěřící, před tím vždy chválení, propadali při zkouškách. Po založení *České akademie* Hattala a Kvíčala zanesli boj proti Gebauerovi do třetí třídy této instituce.

Boj rukopisný stopován za hranicemi všemi slavisty. Polská akademie nauk v Krakově zvolila Gebauera přímo demonstrativně v listopadu roku 1888 svým členem, což Jana Gebauera těšilo. První uznání přišlo — z ciziny.

Život Gebauerův do konce rukopisného boje je zde vyličen tím prostým způsobem, jakému jsme se naučili od něho. Fakta a logika — žádná veliká slova. A přece Jan Gebauer stojí před námi jako mohutná osobnost. Vědecký význam jeho byl prokázán a počestnost osobní byla vždy mimo pochybnosti. Jeho velikost podmanila si úsudek pozdějšího pokolení, protože se zachoval bez rozpaků a bez uhnutí při svém přesvědčení, že vědecká pravda žádá po něm, aby nastavil všecko, co má a dovede, pro vítězství pravdy. Jan Gebauer stal se zákonodárcem českého jazyka spisovného tím, že zjistil historický vývoj jeho a zákony, jež v něm vždy vládly a posud vládnou. Pro český jazyk vykonal Gebauer dílo takové ceny, jako Palacký pro české dějiny.

Velikost osobní Jana Gebauera má zvláštní půvab. On sám v jednom dopise ke Kvíčalovi vyslovil názor: *verum simplex*. Sotva tušil, že vlastní jeho život je dokladem toho, že co je pravdivé, bývá jednoduché. Všecko, co Gebauer prožil, je prosté a jednoduché. Dožil se také před svou smrtí počt a vyznamenání. Splnilo se, co mu roku 1887 předpověděl slávista lipské university Leskien: „Wie lange wird es währen, und Hattala sammt Consorten werden vergessen sein oder mit verdientem Hohn

genannt werden bei den Böhmen wie bei den Deutschen. Ihr Name aber wird stets genannt werden als eines ehrlichen und tapferen Vertheidigers der Wissenschaft und der Wahrheit.“

Gebauerův příchod na universitu znamenal epochu, což se poznalo arci teprve za několik let. Příchod Gebauerův znamenal totiž negativně konec diletantismu v oboru české jazykovědy a pozitivně: práci, svědomité badání, kázeň a novou generaci bohemistů.

Na universitě panoval do té doby neobmezeně Hattala, a jeho bylo sladké. Posluchač češtiny chodil k němu po tři roky na přednášky. Chodil, aby okřál a poveselil se, protože každá přednáška byla více méně řadou solových výstupů. Učit se student nemusil nic. Dostal písemnou práci státní o Erbenově *Kytici* a odpověděl na téma výkladem, že *Kytice* je ohříváním starých pověr. Při ústní zkoušce dostal otázku z mluvnice, bylo-li ve staré češtině r či ř a odpověděl, že Josef Jireček o tom nic kloudného vědět nemohl, protože u Libuše ministrem nebyl. Z literatury dostal otázku, čím se liší poesie prstonárodní od umělé, a když věděl, že v písních prstonárodních nevyskytuje se enklitické ž a ť, mohl spoléhat, že mu na vysvědčení zazáří známka výborná. Student hledí svou práci stlačit na minimum, nikdo se tedy nepozastavuj nad tím, že profesor Martin Hattala byl profesor oblíbený a Jan Gebauer postrachem, zvláště co byl jmenován zkušebním komisařem.

Profesor Gebauer nebyl řečník. Dost upjatě upíral svůj zrak při přednáškách mluvnice i z literatury české do svých papírů. Neměl ani hlasu okouzlujícího. A přece když posluchač do přednášek vnikl, zejména když si doma zápisky uspořádal a přehlédl, mluvila z nich veliká moc a vanul z nich duch původcův, který byl neodolatelný, a filologie nebyla plesnivou vědou, nýbrž průvodkyní v palácích krásného jazyka.

Jestliže jiní učitelé měli pathos, jenž uchvacoval posluchače, jiní jemnou ironii a svůdnou skepsi, jiní přímost,

prudkost a neohroženost v názorech: síla Gebauerových přednášek spočívala v kráse logiky a přesvědčující pravdy. Nemohu uvádět ukázek, jak Gebauer odmítal blud a dokazoval pravdu. Kdo má po ruce spisek jeho *Poučení o padělaných rukopisech* a vyhledá si na straně 47. výklad o Hankově slovese zaměřiti, ten mi snadno porozumí. Porozumí železně logice, která sevřela předmět jako železná panna, která vyčerpala všechny možnosti a nemožnosti a končila vítězným závěrem jako hlahol polnice. Ať někdo zkusí přitom najít slovíčko, které by bylo zbytečné, ať hledá místo, kde by bylo ještě slovíčko žádoucí. Nenajde — Gebauerovy myšlenkové pochody a přiléhavé k nim slovní výrazy jsou jako z litiny. A proto byly universitní přednášky jeho tak neodolatelné. Sloh Gebauerův nebyl vlastně žádný v tom smyslu, jak estetové o slohu mluví, ale všechno, co mluvil a psal, bylo tak účelné a ryzí, že všechny slohy mohly z tohoto semene vypučet a také u žáků vypučely. Gebauerovou zásadou bylo: vnitřek před vnějškem, látka před architekturou, věc nutná a potřebná před příkrasou, a proto nikde nepřipustil slova, aby nekrylo věci a nenáviděl zdání, jež by nekrylo skutečnost.

Jednou jsme měli cvičení literární a jednotliví posluchači předčítali úkoly, které si vybrali. Nebožtík Bratršovský, pozdější redaktor *Národní politiky*, byl z té staré rubriky středoškolské a začal uvádět rozbor *Záboje* z rukopisu královédvorského: že tato báseň ční nad ostatní básnicou literaturou staročeskou jako maják, že . . .

Profesor Gebauer začal se pohybovat nepokojně za katedrou, jako by seděl na jehlách.

„Dost, pane Bratršovský“, přerušil suše nadšence. „Maják . . . nechte toho, vždyť mluvíme o literatuře, ne o námořnictví!“

U Gebauera se musilo napřed vědět a solidně vědět a potom mluvit. Proto nebylo v jeho cvičeních mnoho řeči, nenadělal jich profesor ani žáci. Umět rovně a logicky myslit a volit slova, která plynula z látky samé, to byl

kázeňský řád v jeho posluchárně. A tento vliv Gebauerův na žáky pokládám za nedoceněný, příkládám mu význam přímo národní. Neboť to byla doba, kdy už bylo svrchovaně potřebí vyrvat inteligenci českou z prázdného mluvení a vrátit zase slovům přirozený význam. Náš veřejný život politický, jenž vlekl s sebou ještě pořád fáborový sloh, kdy už praktické potřeby (i parlamentní) vyžadovaly slohu pracoven, měl reflex v literatuře i vědě. Nebylo odpovědnosti. Gebauer učil, že imperfektum staročeské od dáti zní dadieše a ne dáše; tak a nejinak že se nalézá ve všech památkách staročeských. A obránci Hankových podvrhů směli odpovídat: I bože, taková titěrnost dadieše — dáše, cožpak se neříká cák místo copak? Učil věcnosti, správnosti a rovnému myšlení: to byla v letech sedmdesátých a osmdesátých ohromná národní zásluha. Sta žáků Gebauerových odcházelo z jeho školy na venek a šířili věcnost, správnost a rovné myšlení dál. Je někdo, kdo může podceňovat význam nové inteligence školské takto ukázněné? Ve veřejné paměti žijí bohužel řečníci političtí, kteří většinou byli opakem školy Gebauerovy...

Výchova Gebauerova přinesla prospěch naší národní povaze. Byla něčím novým a vpravdě velikým. Gebauer právě tímto svým vlivem stal se spoluzakladatelem i realistického hnutí. On sám nebyl stvořen k bojování, dokonce nebyl revolucionář a přece se musil stát jedním z obrazoborců, protože se jím stával každý, kdo rovně myslil. Chtěj — nechtěj! Gebauer nechtěl, přijímal staré tradice a autority, vyrůstal v kruhu věřících a byl odkázán i na jejich přízeň; ale při vši oddanosti k osobám čím příměji a samostatněji pracoval sám, tím bezpečněji dospíval k revoluci vědecké v oboru svém. V jeho přednáškách i spisech září krása pravdy, není v nich cetek ani blýskotek, není slova místo věci a zdání místo skutečnosti. Veliký muž, tím větší, že se nedal zardousit posvěcenými vlasteneckými provazy.

Gebauer si zaslouhuje vděčného vzpomínání nejen za toto

svoje umění učitelské. Ale Gebauerův význam pro jazyk český je zároveň tak veliký, jako Palackého pro české dějiny. Gebauer položil základy nauce o českém jazyku. Na těch základních zdech nebude nic měněno, ani na obrysech budovy. Přišli a přijdou žáci a přijdou filologové pozdější, kteří budou doplňovat a v podřízených jednotlivostech snad opravovat: celek zůstane nezměněn, jak vyšel z hlavy Gebauerovy. Gebauer směl už roku 1888 o sobě říci:

„Český jazyk a literatura, jejich vývoj, a v tom zvláště staročeský jazyk a jeho literatura byly mi oblíbeným oborem již před více než dvaceti lety. O nich pracoval jsem bez ustání a svědomitě, zvláště když mi to od roku 1874 bylo přikázáno jako zvláštní úkol na universitě. Kolik jsem vykonal a prospěl, o tom soudit přináleží jiným. Ale také já smím o tom něco pověděti a pravím: že jsem pracoval a poznal v jazyku staročeském více než kdokoli jiný; že jsem v něm objevil rozvitost a dokonalost dříve netušenou; že vnikáním hlubším a hlubším poznával jsem jasně a zřetelně pravidla a zákony, kde jiní jen nepravidelnost a mlhavou neurčitost spatřovali: a že se zřídka vyskytá řádek staročeský, ve kterém by nebylo potřebí dovolávati se některého nálezu a výkladu mého. Spravedlivý čtenář nevezme mi tato slova ve zlé. Když se měli vyskytnouti hlasové, kteří — aby si usnadnili obranu podvodních padělků RKZ — upírali platnost mým nálezům vědeckým a zlehčovali mě jako neumělce, jenž ve svém oboru se zanedbal a proti němuž laikové a nedoukové libovolně mohou vystupovat, tu zajisté smím, ano k obraně své a věci mnou bráněné jsem povinen promluvit také já — — —“

Gebauerovi dostalo se doma pokoje a v cizině slávy. Nakonec vláda dala mu titul dvorního rady a císař jmenoval jej členem panské sněmovny. V tom mnozí vidí smírný akord. V tom že by byl smírný akord? Ne, přátelé! Kdyby Gebauer byl jmenován býval dvorním radou a párem za času rukopisného boje, byla by v tom vlastenecká žurnalistika a tehdejší naše inteligentní luza viděla odměnu a cenu, za kterou se Gebauer vládě prodal. Gebauer byl vyznamenán, poněvadž ho nemohli tehdy obejít. O smírném akordu, o zadostučinění, jež by národ Gebauerovi byl dal, není mi nic známo. Jen štvance přestaly — nic

víc. Ale kdo nahradil kdy Gebauerovi ony hodiny, dny a roky, kdy choulil se zděšen, rozechvěn a roztrpčen doma; kdo nahradil mu probdělé a protrpěné noci, v nichž strádal bolestí a napínal mozek k útokům lidí na nic hodných, blbců a darebů; kdo nahradil mu utrpení, jež pocítil z ošklivosti našeho života vědeckého, literárního a novinářského, kdy jíti Prahou znamenalo jíti ulicí posměchu, záští a pohledů potupných? Vysilují takové hodiny. Snad byl by Gebauer mohl dokončovat svá monumentální díla, kdyby mu národní inkvisice v letech 1886 až 1890 nebyla pustila žilou a kdyby mu strana marodérů v *České akademii*, to byla poslední její bašta, nebyla otravovala život až do konce.

„Postavit se na ztracenou stráž pravdy je služba nebezpečná“, praví Macaulay. Je-li to pravda v Anglii, v malém národě je to pravda trojnásobná. Je těch bolestí a strádání dost, které samy sebou přinášejí silnému člověku poměry malého národa; ale nejhorší jsou, které sami svým lidem způsobujeme. Gebauer se musil s velikou prací o českém jazyce uchýlit k firmě německé, když ji chtěl vydat; musil vděčně přijímat soukromou pomoc Albertovu, zatím co z národních peněz tiskly se spisy, které byly makulaturou již v rukopise.

Dva z mé generace

Lev Scholz

Zmínil jsem se už o tom, co z našeho slovanského gymnasia v Brně vyšlo lidí vynikajících nebo alespoň nadprůměrných a veřejně činných. Vzpomenu tu aspoň dvou svých nejbližších spolužáků, Lva Scholze a Jana Kolouška.

Lev Scholz narodil se roku 1861 na Moravě, byl profesorem v Roudnici a pochován byl v Praze na hřbitově olšanském 10. února roku 1907. Byl českým spisovatelem málo známým tak zvané širší veřejnosti. Na pohřeb jeho však přijela skoro polovice profesorského sboru, studenti, zpěváci z vyššího gymnasia z Roudnice, okresní hejtman a tuším i starosta města. Již toto účastenství napovídá, že Scholz nebyl člověk všední. Domnívám se naopak, že byl člověk nevšední, velmi nevšední, a proto se pokusím povědět o něm veřejnosti, před kterou Scholz sám dost pečlivě a úzkostlivě se za života ukrýval.

Lev Scholz měl všechny vlastnosti té generace moravské, která začala studovat na prvních „slovanských“ středních školách kolem roku 1870; vlastnosti, které jsou pro dobu onu typické. Scholz studoval na gymnasiu v Brně v letech 1870 až 1878. Mládež té doby vychovávána byla vlastenecky nadšeně a sentimentálně, byla přitom hodně klerikální, antagonismus proti Čechům podporován byl u ní nejen veškerým moravským ovzduším národním, nýbrž i úředně (naše tehdejší školy střední byly „slovanské“, ne české).

My v těch letech 1870 až 1878 byli jsme hoši ulekani. Až je mi to dnes nepochopitelné, jak jsme byli ulekani. Gymnasijní budově blížili jsme se s jakousi nejistotou, zmatkem a bázní. Teprve když jsme se octli daleko z Basteigasse, daleko od šedivého činžáku školního, uvolňoval se nám dech a srdce poskočilo. V té ponuré budově s malými světnicemi, úzkými chodbami a úzkými schody vládl neobmezeně ředitel Wittek, a ten budovu tu samu

o sobě nevlídnou činil postrachem. Kdož Wittka znali intimně, říkali mi později, že měl dobré srdce, že sice škaredě hleděl, ale dobře myslel a že křik jeho byl jenom tak od plic. Ale my jsme ho cítili jako katana, který pouštěl jen hrůzu na své okolí. Student když šel po schodech nebo vyšel na záchod, nikdy nevěděl, je-li to v pořádku a jedná-li dobře. Když nás Wittek potkal a vbodl do nás svůj zrak, krčili jsme se jako kuřata před jestřábem. V žádných okolnostech životních nepamatuji se na vlídné a mírné slovo tohoto ředitele. Kde se Wittek zjevil, tam tuhl život. My chudí chlapci z venkova trásli jsme se, že pro nějaké nedopatření můžeme být vyhozeni z ústavu. Scholzův otec byl také ředitelem střední školy, ale i Lev se trásl. Záleželo mu, aby na vysvědčení měl mravy vzorné. Všichni jsme byli ulekani konečně i proto, že se před ředitelem trásli také profesori. A nejen mladí suplenti, i staří profesori měnili barvu, koktali a vázli, když se mrazivá tvář a dravčí oči Wittkovy zjevily na inspekci. Bůhví, proč jeho tvář vyjadřovala vždycky jen zlobu.

Vážné a důstojné chvíle bývaly u profesora Royta v dějepisných hodinách, radostné i živé v hodinách profesora Bartoše. Předměty Bartošovy sblížily mne se Scholzem. Dlouho měl Scholz mezi spolužáky postavení poněkud výjimečné. Byl jedním z nejmladších, byl z noblé rodiny, neskotačil, spíše býval odměřený a jaksi nad svůj věk moudrý. Byl krásný mládeneček, zdravý a mrštný, brunet a vždy upraven jako ze škatulky. Když jsem se s ním více zkamarádil, poznal jsem i jeho povahu: byl cudný panic, mluvil řečí vždy vybranou bez hrubých slov a rostl více v knihách nežli v životě. Čím lehčeji a hravěji mně šlo učení, tím větší respekt budil ve mně Scholz, někdy až lítost.

Dostali jsme z češtiny a řečtiny na vyšším gymnasiu Františka Bartoše. Bartoš horoval o ryzosti jazyka mateřského, pobádal a zahanboval. Mezi těmi, které plamen jeho chytl, byl Lev Scholz. Úlohy české byly průvodním

listem každého z nás k Bartošovu srdci. Scholz marně napínal síly, aby k srdci tomu pronikl. Bartoš klasifikoval ho shovívavě a ohledně, protože Scholz byl vůbec vzorem pilnosti, snaživosti, pořádku a čistoty v písmě i slově; ale o Scholzových úlohách nikdy nepromluvil. Scholzův sloh byl divně nepoddajný, studený, jednotvárný a byrokratický. Mělť proti nám venkovským studentům minus tím, že vyrostl v panské rodině a v městě německém; nemohl ani s námahou dosáhnout toho, co my jsme měli zadarmo. A tehdy jsme viděli ponejprv, co v Scholzovi bylo energie. Aby si získal úsměv v očích Bartošových, nastavoval dny a noci, domácí českou úlohu pracoval týden, přepisoval a začínal znova. Pozval mne k nim nebo přicházel do chlapeckého semináře radit se a předčítat hotové odstavce. Přitom četl Bartošovy články v *Časopise matice moravské*, vypisoval si obraty z Vratislava z Mitrovic, hlta pohádky a písně lidové a čeho se mohl dopídit z věcí, na nichž Bartoš měl zálibu. A nebylo pokroku: stylisoval mozolně, úlohy jeho páchly petrolejovou lampou. Vydávali jsme tajně obligátní časopis — táž historie. Trampoty a muka snášel Scholz, aby se kmitl na výsluní spisovatelském. Za jediný pohled uznání od Bartoše byl by snad podstoupil cestu do pekel.

Nevím, kolik mladíků v jeho věku by to dokázalo: neupustit od snahy, lámat překážky a přes všechny neúspěchy a neuznání nevzdát se zamilované myšlenky. Tato ctižádost a báječná energie provázela Scholze i na universitě. A dopovím hned: Scholz téměř až do smrti své nevymanil se z ducha a zásad Bartošových, ač snad osobně se s učitelem svým později nestýkal. Vžil se v jeho způsob řeči, nassál v sebe všechny jeho názory o jazyce, o literatuře a umění a prováděl je v praxi. Roku 1897 objevil se v *Naší době* neobyčejný článek *O modlitbách národních*. Sotva jsem přečetl začátek a vytušil tendenci článku, poznal jsem, že článek je z Bartošovy školy. Než jsem článek dočetl, byl jsem jist, že pod písmeny E. L.

neskrývá se nikdo jiný nežli Lev Scholz. A byl to on. Po devatenácti letech od maturitní zkoušky háral v Scholzovi ještě bartošovský pathos, ozývaly se bartošovské názory o polském národě, jeho literatuře a zněla jeho slova. Nedovedla původní marky zakrýt ani jména Březinovo, Nietzscheho, Macharovo, Tolstého, jichž dokonalou znalost spisovatel projevoval stručnými zmínkami.

Scholz zvítězil. Co se dalo dokázat pílí, cvikem a láskou, to všechno dokázal. Článek jedná o modlitbách národních a sám čte se místy jako hymnus. Scholz podrobil si formu dokonale a přizpůsobil myšlence její šat. Nezapomeňme přitom, že Scholz byl povoláním klasický filolog. Není to snad všude, ale u nás studium klasické filologie dělávalo i z čiperných studentů figury, které pracovaly ne mozkiem, nýbrž ocelovým pérem v břiše. Na neštěstí valná část těchto klasických vyznavačů byla zkoušena i z češtiny a vyučovala na českých školách středních ne jazyku českému, nýbrž jazyku kostlivců, kteří pro celý život vystačí s patnácti oslnivě klasickými obraty à la nemohu neřici, ve příčině, zdá mi se . . .

Scholz zvítězil i v této potopě. Naučil se polsky, italsky, francouzsky, překládal básně i prózu a hle, jaké dokonalosti dosáhl! Všecko, co vycházelo z jeho mužného péra, je jasné, pružné, názorné a zvučné. V *Besedách Času* roku 1900 na příklad jsou z péra Scholzova nejen verše *Divčí sněm*, nýbrž i causerie *Bibliofobie*, *Náš dobrý lid* a *Dva obrázky z přírody*. Mohli by se k nim přihlásit nejduchaplnější a nejohravnější fejetonisté, které máme.

Taková byla ctižádost Bartošovy školy. Jsou nejen profesoři, nýbrž i lékaři, kněží a dokonce advokáti, na jejichž písemnostech poznáte, že Bartoš je učil češtině. Ze žáků Scholzových poznal jsem vídeňského profesora Maxe Dvořáka jako studenta; když jsem četl sešitek jeho veršů, byly v nich kořínky Scholzovy. Profesor Dvořák stal se potom elegantním stylistou: snad i tu jsou kořínky Scholzovy.

Ale již přestanu mluvit o formě. V Scholzovi byl ztěles-

něh dlouho a dlouho všechen duševní a literární svět Bartošův. Záliba Scholzova v mytologii, hloubání o prvcích prostonárodní tradice, skládání velkých hrdinských zpěvů, láska k Mickiewiczovi, Kollárovi, touha po národních hymnách, nechuť k drobné lyrice (zejména milostné) a všechna ta vášeň po velikých a čistých myšlenkách, po vychování mládeže zdravé, mužné, vojensky a sokolsky ukázněné — to přinesl si už ze školy. Teprve po roce 1897 tato závislost mizela, až snad zmizela úplně. Živým a výmluvným dokladem mého tvrzení je vzpomenutý už článek *Naší doby* o modlitbách národních. Scholz je uchvácen zjevem, že náboženství polské a národnost polská se navzájem kryjí, že věc národa polského je věcí i jeho náboženství a že existuje polský Bůh. Také my jsme mívali takovou církev, ale od protireformace tato církev nepožívá plné důvěry svých dětí a proto ona zavírá dětem své srdce a nevine českých dětí k sobě s láskou mateřskou. A přec by náboženství mělo být národní, protože dovede rozplamenovat a žehnat zástupům v boji. Ideální stav, jehož by mezi národem českým a církví římskou bylo lze dosíci. Ve Svozilově článku *Česká otázka a reformace ve Hlídce rajhradské* viděl klíč ke kompromisu; na takovém liberálním stanovisku, jaké katolický kněz Svozil má k Husovi, mohl by každý věrný Čech přestati. Ústupky musila by činit i církev i národ.

Praha má pro studenty moravské větší význam než pro české. Student moravský přináší s sebou, aspoň za našich časů přinášel, do Prahy zvláštní problém. Své moravanství. Prosím čtenáře, aby se neusmívali, problém nebyl tak malicherný, a právě v životě Scholzově měl následky až bolestné. Ostatně i kde není a nebylo tohoto problému, Praha působívá na moravské studenty obrodně, blahodárně. To je vidět potom doma na Moravě, když srovnáváte dva muže veřejně působící, z nichž jeden studoval v Praze a druhý ve Vídni. To je rozdíl! Pro správnost budu mluvit jen o generaci naší. My jsme koncem let

sedmdesátých přicházeli do Prahy opravdu s problémem. Což stručně vysvětluji takto:

Naše výchova byla klerikální. Především z domova, z rodiny. Vyšli jsme ještě ze staré obecné školy konkordátní. Jestliže se doma co četlo, tato lidová a prstonárodní literatura zas byla klerikální. V rodinách bylo zavedeno *Cyrilometodějské dědictví*, z něhož vycházely dějiny svatých, dějiny misii, cestopisy do Svaté Země. Starší četli jsme dějepisné práce o Moravě ve zpracování pátera Matěje Procházky, cyrilometodějskou ideu pěstovanou Ignácem Wurmem. Když jsme přišli do škol, zejména do Brna, slyšali jsme o slávě Sušilově, dorůstali jsme pod dojmem, že Brandl je největší Moravan. Beletrii ovládal Václav Kosmák. A náš učitel náboženství Vlad. Šťastný, muž líbezný a mírný, sám byl velebený básník. František Bartoš patřil do tohoto artušovského kruhu, byl opatrný sice před námi, a přece jsme vycítovali, že je z tohoto ovzduší.

Toto ovzduší mělo ještě jinou stránku, antagonismus vůči Čechům z království. Dlouho do vyššího gymnasia trvalo, že byli mezi námi spolužáci, kteří byli Slovany a Moravany a nechtěli být Čechy. Pramen té řevnivosti byl takový: všechno, co v dějinách národa našeho bylo veliké a krásné, odehrálo se v Praze: knížata, králové, Hus, universita, umění, věda. Moravan cítí převahu království, je žárliv, jakoby byl odstrčen a proto shledává, čím by se mohl také on pochlubit. Kdyby cítil historicky, měl by Miliče, Blahoslava, Komenského, Žerotína, Palackého. Ale historie se tají nebo kalí. Proto Moravan vytrumfoval soluňské bratry, Velkou Moravu a Velehrad. Jak ta zehravost bývala citlivá, vidět i z toho, že Moravané proti Janu Nepomuckému upjali se na svého Jana Sarkandra. Vůči tehdejšímu životu v království Morava ráda ukazovala na svou ryzost, národopis, kroje, písně... To je zas naše sláva! Jestliže vzdělanstvo z Prahy nemělo stejné uznání pro moravské naše bůžky, cítilo se to jako zneuznávání a nafoukanost. Ostatně ke všemu je fakt, že

průměrný inteligent z království o Moravě věděl málo víc než o Turkestanu.

Českému studentu z Moravy otvíral se v Praze nový svět. Byl sice zaujat pro své moravské barvy a přičila se mu lehkovznětná koudel, ale neubránil se poznání, že v Praze kypí život a kvas, že se žije v Praze národně energičtěji, že kamarádi čeští jsou pohyblivější, sebevědomější a odvažnější. Zájem a úsilí národní v popředí všeho života, všechno se hýbá a šine pod úhlem tohoto národního citění a snažení, student pro starosti národní ani nemíval kdy myslet na sebe. Nemluvě o životě na universitě nebo na technice, spolkový život pražský nás převažoval, dával nové podněty, stíral s nás zaleklost. Potom divadlo, řečníště, musea, ulice velkého města a historie! Ti, kdož by se spokojili moravskou universitou na menším městě, nevědí, co mluví. Kdo se vracel po studiích domů z Prahy, vracel se jiný, než přišel. Nabyl rozhledu, zhostil se separatismu a cítil své češství beze všech přísad. Jest jenom jedna Praha pro českého studenta a zvláště pro mladého spisovatele.

Této Prahy Lev Scholz neprožil a v sobě nezpracoval. Teprve později problém ten poznal a jak svého omylu litoval! Scholz přišel do Prahy a choval v srdci ta spásitelná naučení ze školy, jak třeba studovat a jen studovat, jak nutno vyhýbat se scestí, spolkům a špatné společnosti. A on je zachoval do puntíku. Mimo to měl delší dobu kondici u policejního ředitele Stejskala a obával se snad, aby nepřišel nějak do konfliktu mezi takovým místem a nevázanou společností studentskou. Vzdaloval se nás, i nás spolužáků. Jeho životem byla kniha. Jako starší studenti a literární začátečníci byli jsme přijati do *Umělecké besedy*, a velice nám posloužil ten styk se staršími literáty. Vyšel nový ročník almanachu *Zory*, obsadili jsme olomouckou *Koledu*, založili jsme vlastní časopis *Zoru*: Scholze mezi námi nebylo. My jsme zpívali, tančili, někdy i noci probíjeli, ale nestalo se žádné neštěstí. Tento pražský ruch a kvas šel mimo něho beze stopy. Scholz stu-

doval, záhy složil zkoušky a záhy octl se mimo Prahu. Odešel bez orientace . . .

Proto zůstal i literární obzor jeho tak úzký, proto žil napořád jen z kapitálu bartošovského. I jeho kritika Vrchlického překladu Danteovy *Božské komedie* patří na účet brněnský. Neboť každý Moravan z Bartošovy školy musil si vyřídit svůj poměr k Vrchlickému. Když se Scholz v Roudnici vrhl do literární práce s veškerou svou obrovskou energií, pořád byl mimo časový proud. Necítil, že minula doba veliké epiky z kruhu *Přemysla Oráče*. Psal a psal, studoval a studoval, a časopisy mu velikou epiku jeho — odmítaly. Ke všemu podtrhli jsme mu podstavec pod *Libušiným soudem*. Scholz vrhl se na jiné pole, na jiný ideál bartošovské školy, na pathos *Slávy Dcery*, a když vykonal novou práci, poznal, že i tento ideál je antikvován. Scholz žil v knihách, a skutečný život utíkal vedle něho jiným řečištěm. Knižní ideje opozdují se za životem živých bytostí. Proto ještě roku 1897 blouznil o smíru národa českého s církví katolickou a rozhořekoval se nad neuskutečněným ideálem svého mládí, nad nedostatkem — národních modliteb a žehnání církve našim národním bojům. Nebyl slep už k politickým zápasům stran a k bezobsažnému mladočešství, ale byl by léčil prášky, co nová chirurgie řeže nožem.

Co jsme se rozešli po studiích uprostřed let osmdesátých, málo jsem se stýkal se Scholzem. Naše přátelství ochladlo. Nejspíše oboustrannou vinou, jeho i mou. On pokládal novinářský život za něco necenného, a já proběhnuv rychle procesem od svého seminárního moravanství až ke krajnímu mladočešství, byl jsem nesnášlivý ke každému, kdo soudil jinak. Jediná návštěva utkvěla mi živěji v paměti: byl jsem s cyklisty roku 1890 na výletě v Roudnici a navštívil jsem Scholze. Srdce mi nedalo být na blízku dávnému spolužáku a nevidět ho. Scholz byl už ženat, měl rodinu a všechno v domě jeho dýchalo štěstím. Byl sám oheň a verva, krásný muž. řekl bys podle vystupování: důstojník, jenž právě svlékl uniformu. Podivil

jsem se jeho rozsáhlým vědomostem, přímo oslňujícím a důkladným, jeho železné vůli přijít věci na kloub, ale v základních názorech literárních pořád ještě vězel v brněnské školní lavici. Praze nerozuměl, české historii nerozuměl. Pořád ten Scholz, jenž zapomněl svůj problém rozřešit před deseti lety.

Roku 1900 dostal jsem neočekávaně dlouhý a dlouhý dopis od Scholze. Přečetl mé *Pokolení* a hlavně *Deset let proti proudu* a psal roztouženě a pohnutlivě, že se mu otevřely oči z té knihy. Jeho dopis byly upřímné konfese: Že neměl tušení o tom, co jsme v Praze dělali jako studenti; že neměl tušení, co realistické hnutí znamenalo od počátku rukopisného boje; že stál jako lhostejný divák stranou . . . Bylo mu toho líto, hlásil se pod prapor a sliboval, že bude pomáhat ze všech sil. Svému slovu Scholz dostál. Od té doby chystal jsem se stále, že Scholze navštívím, bohužel v letech 1900 až 1906 výlet do Roudnice byl mi plánem nedostižným. Neviděl jsem Scholze, až rakev jeho 10. února roku 1907.

Mnoho Scholz zameškal, ale dohonil to. Jako před lety zvítězil nad obtížemi spisovatelskými, tak zvítězil i nad svou moravskou duší, rozumějme nad tím, co bylo v ní křivého, nezralého i vědomě zakaleného naším vychováním. Scholz pojednou byl jedna duše a jedno tělo se spolužáky, kteří prošli realismem. Jako v letech osmdesátých bylo mu třeba jako literátu, aby zaujal stanovisko k Vrchlickému, tak ke konci století jako český inteligent nemohl jíti mimo jméno Masarykovo, aby nezaujal stanovisko buď proti němu nebo pro něho. A Scholz chápal českou otázku politickou jako my, náboženskou otázku jako my, a literární názory své připjal k našim a oral stejnou brázdu s námi. Už snad nesnil o kompromisu mezi církví a národem, už dokonce překládal Voltaira a právě báseň proticírkevní.

Duchovní vývoj Scholzův byl ukončen roku 1900. Bylo mu tehdy třicet devět let. Všechny známky nasvědčovaly, že Scholz octl se v přístavu pokoje rovnováhy a štěstí.

Přeložil z francouzštiny do Laichterových *Otázek a názorů* dvě knížky: *Z denníku Amielova* roku 1903 a *Žijme prostě!* roku 1904, obě knížky tiché a sladké životní moudrosti, přiměřené věku překladatelovu.

Ale přece ještě nebyl hotov sám se sebou.

Výhradná intelektuálnost spojená s železnou energií učinily ze Lva Scholze člověka knih, ctižádostivého a sebevědomého. Přílišná uzavřenost, neorientovanost mezi literáty a lidmi učinily ze Lva Scholze spisovatele a básníka starých idejí.

Scholz byl snad talent básnický. Měl jsem v ruce sešit lyrických a drobných epických básní jeho, které počínají rokem 1876, kdy jsme byli v sextě a kdy autoru jejich nebylo zcela šestnáct let; básně ty končí rokem 1886, a nelze jim upřít jiskry básnické. Potom vydal se na výpravu za velkým eposem. Svým intelektem, cvikem a pílí zmocnil se všeho, čemu se naučit lze. Scholz poesii uměl. Uměl všechno, co k ní patří: osvojil si myšlenky vznešené, temperament svůj vyzval ke vzletnosti, formu slovesnou vypiloval na samu dokonalost. Jeho verše jsou vzorné a jazykově nejen přísné, nýbrž i libozvučné (Scholz byl muzikant). Ano, to všechno se musí umět; jenže v básních má jiskřit svěží rosa, musí dojímat vnitřní zpěv skřivanů a musí z nich sálat vůně květin. To všechno dává básníkům život, ne knihy. Děti a básníci žijí nejbliž přírodě, jejich srdce přijímá poesii do sebe a vrací ji lidem; básníci, když přestanou být dětmi, pracují obrazností a naivním citem.

Ne že by Scholz nebyl měl citu, měl dokonce velmi vřelý a vzácný jemnocit pro krásu, ale všechno tvoření řídil mu vševládnoucí rozum, ne naivita a bezprostřední vzrušení; jeho obrazy jsou studené, jeho květy bez vůně. A Scholz čím více cítil neúspěch, tím více zapadal do knih, aby ještě hlouběji se ponořil pro poklady mořského dna, aby ještě více se vzdělal a obohatil ducha k novému tvoření. Myslí, že se ještě nepřipravil dost, a to byl základní omyl člověka knih. Rusové mají přísloví: *Na*

ljudjach i smert krasiva, to jest mezi lidmi se i krásně umírá. To je přísloví stvořené pro básníky. Kdežto Scholz stranil se lidí a společnosti, maje pořád obavy, že by mu ubrala mnoho prázdně, které potřebuje pro knihy, neboť ještě není hotov, ještě má mnoho prohloubat a promyslit.

Příroda a společnost hlásily se občas o své právo; Scholz uspokojoval věřitele náhražkou: tělocvičil, vesloval, otužoval se rozmanitým sportem a vypadal junácky. I to je dobré, ale život se přec takovým surogátem nedá obelstít. Co postačilo tělu, nepostačilo duchu. Ani nejideálnější duch nebude zdrav — takový jakýsi zákon je v nás — jestliže se nerozpoutá někdy volně jako divoch, jestliže se mu nepovolí někdy uzda, aby se vybouřil a vybrodil mimo vykázané cesty. Rok má svůj masopust a člověk má chvíle, aby si provedl nějaké hlouposti a bláznovství. To jsou chvíle, kdy rozum usne a odpočine si, aby se s novou čerstvostí dal do práce. Otevřený ventil dělá pekelný hluk, ale kdyby nebylo ventilu, parní kotel by byl ohrožen. I člověk má potřebu někdy se vykřičet, zamazat se a vyhodit si z kopýtka. Scholz náležel k těm, kteří si nezadali nikdy, aby v očích světa prozradili nějakou slabost. Než společnost přináší člověku i víc. Ve společnosti se nejen pobavíš a povyrazíš, ve společnosti i mnoho hravě získáš: vidíš do srdcí druhých lidí, pochytíš moudrost z jediného pohledu a slova, pomiluješ hodné a pobouříš zlé, staneš se pak snášenlivým, milosrdným a nic, co je lidského, nebude ti cizí. Ke šťastnému životu, říkají filosofové, patří obcování s lidmi, obcování s tvorstvem veškerým i s rostlinstvem v přírodě. „Um svůj těmi bav caparty“, citoval Scholz tuze rád; ale netřeba hned myslet na šach a karty, když se mluví o společnosti, o soužití s lidmi a účastenství v životě veřejném.

Nad životem Scholz nezvítězil, knihami nepřemohl život, nýbrž život přemohl jeho. Život má svá práva, kterých

nelze obejít. To je tragika jeho posledních let i smrti, jak myslím.

Německý básník Freiligrath napsal báseň *Pomsta květín*, která se často vyskytuje v čítánkách; co potkalo Scholze, mohlo by dát látku k baladě *Pomsta knih*. Scholz měl sebedůvěru, že překážky umí zdolat. Polský historik Brückner rozbil mu asi dva roky před tím básnické vidiny o Libuši a Přemyslu. Nové pojetí našich pověstí přičítá se veškeré dosavadní tradici nikoho nepobouřilo více než Scholze. Jeho energie se vzepjala a rozpoutala všechny jeho rozumové schopnosti, aby prehistorii naší zachránil ty čarovné pověsti. Vždyť on sám nosil je v hlavě dvacet let a vtěloval je v epos! Víc než rok seděl Scholz zabořen v práci historickou. Havlíček by byl řekl, že je mu jeden podařený český hošík milejší než celá slovanská i česká mytologie. Scholz byl by se takovým názorem zpronevěřil celé své minulosti — tu se naposled ještě ozvala v něm škola a sny mládí brněnského. Historický spis o Libuši! Jako by se z mlhy dal vytesat pískovcový pomník. Spis je hotov a jistě není chatrný, ale také se mozek Scholzův na něm vyčerpal; osvědčený hodinový stroj začal se pojednou nepravdělně kývat a ručičky nepravdělně ukazovat.

Byla to nepochybně nedůvěra v úspěch, snad tušil Scholz přímo nový neúspěch. A pod tímto skličujícím dojmem vyrostla před ním celá jeho literární minulost. Kolik se on napracoval a kolik jiní! A kolem práce laciné rozlévala se sláva, kdežto jeho ztravující práce zůstávaly bez zvláštního povšimnutí. Veřejnost podávala věnce básníkům a pracovníkům, nad něž on se cítil nekonečně větším. Zjevovaly se záchvaty slavomamu. Když ho nejbližší jeho začali zdržovat od přepínání sil, zanevřel na ně, že mu překážejí v duševní práci. Od ženy i dětí chtěl se vytrhnout, aby v odloučení mohl se ponořit ještě hlouběji v důkazy své práce, aby mohl neprůdyšně za sebou uzavřít dveře před všedními rušivými starostmi. Ještě nějaké rodinné neúspěchy — a katastrofa nadešla. Pojed-

nou cítil, že i školu musí opustit, protože beztoho ani v ní nedošel uznání a pochopení.

Konec byl — sanatorium a smrt. Scholz měl dovolenou, rodina stěhovala se na čas na Žižkov a bydlila několik dní v hotelu. V těch několika dnech Scholz měl při sobě opatrovníka ze sanatoria, aby ani na chvíli nezůstal bez dohledu. Neměl záchvatů sebevražedných, byl však bezradný a melancholický. K opatrovníkovi svému pojal nedůvěru, a aby mu unikl, chtěl se pomocí smetáku a nějakých šňůr spustit oknem na dvůr. Prostředky selhaly, a Scholz pádem zlomil si nohu. Noha musila být na klinice až po koleno amputována, nicméně Scholz podlehl 7. února roku 1907. Policejní raport líčil věc nesprávně, jako by bylo šlo o pokus sebevraždy.

Když mozková choroba osvobodila Scholze od práce, mívával zvláštní okamžiky jasné, v nichž ironie osudu mluvila k němu jako výsměšná bohyně: v okamžicích těch vypravoval, jak se cítí nyní blažen a šťasten, jak život je krásný a co rozkošných barev je na božím světě! Hasnoucí mozek aspoň na prahu smrti začal mu kouzlit krásy a radosti světa, kterých mohl užívat plným douškem a neužíval. Nelze o tom poslouchat bez pohnutí.

Co píšu teď, vymyká se již vlastně z rámce, v němž jsem chtěl nastínit obraz Lva Scholze jako svého spolužáka, českého spisovatele z té naznačené generace moravské. Smrt nepatří žádné škole; ale smrt Scholzova je tak příznačná pro Lva Scholze a jeho povahu. Snad kdyby se byl více obrnil ve světě a společnosti, kdyby byl opustil knižní prach a hledal život na prsou přírody, byly by ho neúspěchy zastaly otužilejším. Aljoša Karamazov jako mladík zatoužil po osamělém životě v klášteře mezi svatými starci. Zkušený a prorocký otec Zosima však stále jej posílá z kláštera mezi lidi, aby napřed poznal vášně i strasti. Otec Zosima znal svět: sám býval důstojník, pro lásku k ženě se i střílel v souboji. Přesto pokládá i pro příštího mnicha za potřebné, chce-li rozumět sobě a lidem, aby se jim nevyhýbal. Nic nevadí, že paní Cho-

chlaťková je nadšena Aljošou, jak mu světské švihácké šaty sluší. Jen jdi, říká mu Zosima; „mnohé neštěstí přinese ti život, ale tím budeš šťasten a blahoslaviti budeš život svůj i jiné přinutíš, že budou blahoslaviti — a to je nade všechno vážnější.“ Taková je moudrost života.

V literatuře české Lev Scholz (pod beletrii podpisoval se Lev Šolc) je vzácný zjev, neboť do literatury patří i spisovatelé, kteří s čistými a krásnými úmysly hledali zaslíbenou zem a nenašli ji. Ostatně pokud se týká prací literárně historických, i Scholz ji našel, a práce jeho literatury byly prospěšné.

Jan Koloušek

Koloušek byl muž beznáročný a jakkoliv obsáhlá je jeho práce literární, o sobě nepsal nikdy a mluvil o sobě málokdy. Prohřešili bychom se sami na sobě my, kteří jsme Kolouška přežili, kdybychom nynějšímu pokolení i příštím čtenářům jeho spisů nezanechali zpráv o jeho životě, smýšlení a snahách. Neboť on byl jedním z generace, která přinášela do národního života obrat: nové metody práce i rostoucí z nich nové, kvasivé názory. Koloušek byl přímo jedním z typických představitelů onoho pokolení. Hnutí let osmdesátých bylo nesporně mezníkem mezi dvěma generacemi. Přineslo realismus. Nemyslím tím už na organizaci politickou, která v těch letech vznikla a v níž nebyli soustředěni realisté všichni, ať literární, umělečtí nebo vědečtí; myslím na ovzduší té generace.

Profesor Jan Koloušek zemřel 9. května 1921 v Praze. Narodil se v prosinci 1859, přežil tedy svou šedesátku jen málo. Byl Moravan z Horní Rožinky u Bystřice nad Perštýnem a gymnasium slovanské vystudoval v Brně v letech 1870 až 1878. Již v té době znám byl Koloušek mezi školními kolegy jako hlava přímo geniální, zejména geniální matematik. Když dělal maturitní zkoušku, profesor Kapras pochlubil se tímto žákem bezmála jako zázračným dítětem před zemským školním inspek-

torem Dvořákem, který sám byl povoláním matematik. Koloušek mimořádně dostal několik otázek z vyšší matematiky a odpověděl k nim zručným řešením. Nevědělo se dlouho mezi spolužáky, co Koloušek vlastně nejlip umí. V páté a šesté třídě byl nejlepší historik, v sedmé filolog, v osmé matematik. Studium na universitě pražské bylo pro něho hračkou. Po třech letech vykonal státní profesorskou zkoušku, ačkoliv ho zřídka bylo vídati v posluchárnách. Po zkouškách, říkává se, otevírá se člověku svět. Kolouškovi se zavřel. V letech osmdesátých byl veliký nadbytek českých kandidátů profesury a málo českých středních škol. Když byl tedy Koloušek proseděl čas čekáním v otcovském domě k nevrlosti otcově, dal se zapsati na práva. Přitom chopil se učitelství na měšťanské škole v Nepomuku. Teprve odtud dostal se na obchodní akademii v Chrudimi a učil tam všemu, co bylo potřebí. V letech devadesátých proniklo však jméno jeho již na veřejnost. Koloušek byl stoupencem Masarykovým, ač Masaryka osobně neznal, a pohnuv redaktora Pelcla k založení revuálních *Rozhledů* (1892), vyplňoval revui (měli jsme revui ve venkovském městě!) cennými články po několik let. Psal stejně dobře pod svým jménem a několika pseudonymy o rakouských státních dlužích jako o Komenského názorech sociálních a politických; stejně o úkolech finanční a berní politiky, o zemských pojišťovnách a nápravě měny, jako o vývoji morálky a neudržitelnosti názorů L. N. Tolstého. Potom se Koloušek odstěhoval do Prahy (do Prahy roku 1893, do Brna roku 1903) na Československou obchodní akademii osobně a literárně do *Athenaea*, neboť tehdejší redaktor Kaizl velice o práce Kolouškovy stál, zejména o práce finanční. Také ovšem psával Koloušek i do *Času* o věcech hospodářských a sociálních. Doktor Kaizl povolal Kolouška do ministerstva financí roku 1899, neboť stál před konversí dluhů státních, kterýž úkol měl být svěřen Kolouškovi. Po založení české techniky v Brně roku 1903 stal se Koloušek na tomto ústavě profesorem

národního hospodářství, odkud přešel na českou techniku v Praze roku 1912. Způsobem neobyčejně památným doporučil za sebe dr. Engliše. Muž nevšední. Ačkoliv plnil svými články a úvahami především časopisy národohospodářské a vědecké (*Athenaeum*, *Národohospodářský obzor*, *Naši dobu*), psával i do časopisů populárních (*Středa* a jiné) a psával o tématech nejrozličnějších.

Když se Jan Koloušek sotva jedenáctiletý usadil v lavici slovanského gymnasia v Brně, byl už povahou svůj. Vlastnosti mravní a rozumové jsou dědičné jako známky tělesné nejen v rodinách šlechtických. Koloušek přinesl s sebou již do Brna něco, čím se lišil ode všech spolužáků: silný, až nápadný intelekt. Neměl hravého mládí. Zatím co spolužáci skotačili a vyváděli obvyklé nezbednosti, Koloušek se jim občas sice chlapecky od srdce smával, ale ničeho podobného se nezúčastnil. Byl malý „kmostr rozumec“. Neznal palestry v zahradě chlapeckého semináře, nechodil do tělocviku, nedal se zapsat do zpěvu a myslím, že jsem ho jaktěživ neslyšel ani zpívat, ani neviděl číst pohádek a Nieritzových knížek. Četl cestopisy, jezdil ušmouraným prstem po ušmouraném atlase a nikdy nezatoužil po divadle, ani v letech, kdy kolegové septimání a oktavání oklamávali vrátného nebo přelézali vysokou zeď zahradní, aby viděli paní Sklenářovou, když pohostinsku v Brně vystupovala.

Koloušek byl čirý intelekt. Když jsme končili gymnasium roku 1878, byl mezi námi jako malý polyhistor. Přilnul nakonec k božské vědě matematice a fysice, a hlava jeho byla statistickou nádržkou. Snad právě okolnost, že nečetl knih zábavných, zanechávala v jeho hlavě tolik volného místa pro paměť poznatků vědeckých. Paměť Kolouškova totiž byla zázračná. Mohl s ní provádět bravurní kousky. Jednou, když už byl profesorem Českoslovanské obchodní akademie v Praze, zkoušeli jsme jeho paměť pro číslice. Šlo nás několik Hálkovou třídou na Královských Vinohradech a znamenali jsme si po obou stranách popisná čísla domů. Když jsme z nich

Kolouška zkoušeli, jak bylo umluveno, odříkal nám po pořádku stará čísla levé i pravé strany bezvadně. „Já vidím číslo jako živou bytost“, vysvětloval mi Koloušek svou číslovou pamět. Proto také dovedl zpaměti znásobit pětimístné číslo trojmístným zcela přesně. Sešitů, poznámek, papírků Koloušek nikdy neměl. Ještě za války jednou při procházce na Letné zacitoval zpaměti místa z řeckých a latinských klasiků, která jsme četli na gymnasiu před čtyřiceti lety. Homér to arci nebyl.

Ten intelektuální sklon byl nejzákladnějším rysem bytosti Kolouškovy. Prahnuł po vědeckém, co možná neklamném poznávání světa, a jeho hlavním nástrojem byla matematika jako věda nejjistějších poznatků. On věci vážil, měřil a počítal. Cílem vědění byla mu užitečnost, prospěch pro denní potřebu. Ne teorie, nýbrž její převádění do praxe. Cílem jeho matematických prací nebyla rozkoš ze hry nebo z ukojené zvědavosti, nýbrž touha zjišťovati prostředky, jak by se lidstvo nejbezpečněji zmocnilo přírody, jak by se zjednodušila lidská práce a jak by se život náš stal pohodlnějším i šťastnějším.

Koloušek četl i krásnou literaturu, znal přírodní vědy, dějepis a soustavy filosofické. Ve věku dospělejší, byl velmi pozorným čtenářem novin, a bylo překvapující, co on v nich nalézal proti nám, ať v rubrikách národohospodářských, ať politických, ať ve zprávách denních a drobnostech. Měl on svůj pohled na řád světový a z novin doplňoval si jej podrobnostmi, kterých málokdo z nás si všímal a je analysoval. Pro krásu však jakoby neměl smyslu. Vybíral si i z té krásné literatury jen věcné poznatky a věcná pozorování. Četl Shakespeara, Scotta, Thackeraye, Tolstého i Dostojevského, četl francouzské romanopisce (i Zolu), z domácích vím, že Vrchlického, Čecha, Machara, Jiráska a jiné, ale o uměleckých hodnotách děl básnických nemluvil. Zdá se mi, že nejbližší rozumu jeho byl román historický, pokud se nejvíc přibližoval skutečné historii. Profesor Jakubec vypravuje v *Času*, že za války Koloušek četl Jiráskovo *Temno* a

F. L. Věka. Koloušek obával se podle všeho, že básnická fantasmie zavádí čtenáře do vidin a mlžin a odtrhuje ho od skutečnosti, a proto se bránil nejen fantastice, nýbrž i čistě, tvůrčí a poctivé obraznosti básníků.

Zárodek takový byl už v Kolouškově studentovi. Měli jsme skoro po celé gymnasiální vyučování dva profesory, kteří vykonávali rozhodující vliv na všechny žáky. Byli to Bartoš a Royt, o nichž jsem už psal. Na Kolouška měl vliv jenom Royt pro svou vědeckou věcnost a střízlivost. Bartoše neměl v lásce; odmítal jeho národopisné záliby a horlení pro lidovou literaturu jako naivnost a pověru. Snad i proto, že Kolouškův zevnějšek, který byl vždy nedbalý, jehož „vnější úprava písemností“ bývala pod vší kritikou, býval Bartošovi terčem špiček a narážek. Kdyby byl živ býval v Norsku, když se tam literární svět roztrhl na strany o tradiční literaturu lidovou a ságy, když odpůrci romantiky potírali i poesii lidu jako romantiku, protože prý kazí charakter, navyká lidi žít ve fantasmii a ne ve skutečnosti, Koloušek byl by tleskal Ibsenovi, jenž na svém *Peer Gyntovi* dokazoval, kam vede vychování pohádkami matek! Jisto je, že to byla u Kolouška jednostrannost, kterou, tuším, i odpykal. Nevyvinul se u něho nikdy smysl pro vkus, pro úměrnost a skladnost jeho projevů písemných i ústních přednášek; ba ani ne pro vkus v obleku a společenském vystupování. Až mi ho bývalo líto, jak býval přehlížen ve společnosti, v níž se objevil ponejprv a neznám. Neuměl svých obrovských vědomostí a schopností prodat — pro zevnějšek svůj.

Dojmy veřejného života v době, kdy jsme opouštěli školy, utvrzovaly Kolouškovy názory pro vědu a proti fantastice. Naše politika zavrhlá tenkrát pasivní údobí, politické řečnění bylo plané, práce politická jalová, národní program bez základu pevných zásad. Žilo se z ruky do úst, z náhody včerejšího dne a z nálady novin. K tomu zapadala mladá naše leta do nevábných štvanic mladočesko-staročeských. Vědeckou práci byl by svázal do uzlíčku, jediný beletristický časopis *Lumír* stále skuhral, že nemá

odběratelů. A knižní žeň literární? Josef Durdík zdvihl jednoho roku poplach, že nemá o čem psát. Koloušek zblízka jako sedlákův syn pozoroval také hrozivou krizi zemědělskou. A tak všechno se vzpínalo v mladých lidech po obrodě, po hlubším životě, zejména po lepší politice národní. Bylo třeba zakládat ji vědecky a odborně, měla-li vybřednout z diletantství.

Masaryk toto hnutí podnítil. Koloušek vybral si obor: národní a finanční hospodářství. Jakým byl odborníkem již roku 1892, ukazují jeho práce v chrudimských *Rozhledech* a v *Athenaeu*. Byla to doba válečných hesel, prudkého chvatu, dychtivosti nových poznatků, odpor a nenávisť ke všemu starému. Nemá se užívat analogií, neboť velmi často skreslují, a přece se mi zdá, že smím náš domácí kvas přirovnat k šedesátým letům v Rusku, když vypukl spor o *Otce a děti*. Pisarev plivl po estetice a Puškinovi; žádal jen vědu a jen vzdělání, bez nichž nebude spásy v Rusku. Koloušek byl ovšem dalek pisarevské jednostrannosti. Národní hospodářství bylo mu od počátku vědou především filosofickou, souviselo mu také s náboženstvím a nemohlo býti založeno nežli na zřetelích etických. Koloušek uznával, že jiní odborníci povolání jsou zase pracovat o té filosofii, o těch náboženských a etických záhadách. V něm nebylo odbornické nadýmovosti, která svůj obor pokládá pravidelně za nejvyšší, ostatní za jakýsi nižší druh nádenictví. Práce Kolouškovy vzdáleny jsou také liberalismu a materialismu. Poznal chyby liberalismu a vypočetl je; slyšel dunění přicházejícího socialismu a pohlédl do očí všem jeho teoriím.

Ano, liberalismus byl nedůsledný a konečně nespravedlivý. Hlásal svobodu a nezávislost jednotlivcovu, ale dával si chránit kapitál i osobní majetek veřejným zřízením podle práva občanského. Zámožní jednotlivci mohou s užitím moci společenské (soudní i výkonné moci státní) ovládat jiné lidi. Proto se Koloušek postavil vědecky na obranu oněch chudých lidí, kteří jsou bez majetku, musejí se podrobovat cizí vůli, jen aby uhájili živobytí.

Za peníze musejí prodávat svou práci a s prací vlastně celého člověka.

Velmi záhy ustálil se Koloušek na hospodářském programu takovém: Stát a společnost mají účinnou politikou podporovat výrobu statků a důchodů a potom se starat o správné rozdělení statků mezi všechny vrstvy. Národním stanoviskem českým mělo být co nejvíce samostatného podnikání, protože je nejen zásadou hospodářskou obecně platnou, ale nadto je podmínkou našich osamostatňovacích snah. O procesu rozdělování statků a důchodů Koloušek měl mínění, že hospodářským povznesením národa nemá se rozumět bohatnutí a blahobyť jen některých vrstev a že dokonce nesmí být trpěno využívání hospodářské převahy bohatých k vykořisťování slabých, dělnictva. Proto vyslovoval se proti soukromému podnikání takovému, které stává se nebezpečným vůbec neb aspoň jedné třídě (monopoly) a pokládal za žádoucí postupné zveřejňování a socialisování takových podniků. Tím se Koloušek přibližoval hraničním socialismu. Slyšel i viděl jeho kroky. Ale přesto, že byl ochoten přistoupit někde i na zrušení soukromého vlastnictví, nepřijal žádné socialistické doktriny. Tvrdil, že není žádného spolehlivě propracovaného pořádku na ukojení hmotných potřeb společnosti. Není vyloučena možnost, že se najde, zatím však není nic, co by mohlo nahradit dosavadní stavbu národohospodářskou.

Pochopitelno snad již, že muž takto kriticky založený byl z jiného fládru, nežli tehdejší staročeši i mladočeši a že bezděky i vědomě přispíval k budování směru, do něhož potom i patřil, když se koncem devadesátých let vytvářela i politická strana. Koloušek byl vtělený realismus, přímá protiva romantismu a utopismu. Při rozšiřování programu České strany pokrokové, jenž byl přijat v lednu roku 1912, Jan Koloušek měl již velké slovo národohospodářské.

Prakticky se politiky nezúčastnil. Při volbách do říšské rady roku 1911 byl kandidován na Moravě (tehdy ještě

profesoroval na české technice v Brně), mandátu však nezískal. Leč svou vědeckou pohotovostí a odbornictvím ve věcech finančních stál vždy na stráži. Pro aktivní politiky býval vždy jako na zavalanou, proto o jeho práce dr. Kaizl vždy stál a několikrát myšlenek Kolouškových i v parlamentě vídeňském užil. Bývaly to zejména Kolouškovy snad každoroční kritiky rakouského rozpočtu, kterými stavěl českým politikům před oči rakouský útisk v číslicích. Byly to pokaždé neomluvitelné důkazy, mluva číslic, jak český národ je vysáván, jak krmí hladové země alpské a doplácí na polské hospodářství v Haliči. Zároveň makavé důkazy, jak říše habsburská pomalu, ale bezpečně se rozkládá. Na trůně seděl císař rakouský, král uherský, král lombardský, ba i král jerusalemský, několikrát velkovévoda i okněžněný hrabě, ale útraty platil za všechny — král český. Toť stálá pointa článků Kolouškových.

Obzvláštní pohotovost osvědčil Koloušek, když vypukla válka. Viděl rázem, co visí ve vzduchu. Okamžitě rozepsal do *Naší doby* řadu článků, v nichž vypočítával, jak země české (i bez Slovenska, pro něž v maďarském rozpočtu neměl číslic) jsou soběstačné hospodářsky, ba vykazaly by při samostatné správě i přebytky. Tyto výpočty Kolouškovy nesl s sebou Masaryk za hranice a ony zůstanou navždy památným dokumentem, nač se v kruzích našich mysli. A protože hlava Kolouškova byla nádržkou číslic hospodářských, stal se i nepostradatelný roku 1919 v Paříži, když se konaly mírové porady a upravoval poměr československé republiky ke státům sousedním. Práci svou vykonal Koloušek v Praze na hradě i v Paříži až do přepětí sil a s nasazením zdraví. Báł se Paříže a právem. Koloušek byl trápen déle než třetinu života pakostnicí, jejíž postup zdržoval jen neobyčejnou přísnou životosprávou. Když si na Kolouška vzpomínám od let školských, zdá se mi, že nebyl vlastně nikdy zdrav. Žil o stravě poustevnické, nepil, nekouřil, nevysedal ve večerních společnostech. Na zábavách tanečních nebyl ani

jako student. Jen při práci zapomínal na bolesti. Paříž mu ublížila.

Věděl to někdo o Kolouškovi? Věděli posluchači jeho na české technice, že se do přednášek vlékl v bolestech a že s bolestmi vracel se z Karlova náměstí na Letnou? Věděli ministerští úředníci, jak Koloušek s námahou chodil na hrad a někdy jako v mdlobách plížil se sady letenskými domů? Sotva. Jen docela uzoučkový kruh přátel to věděl a vlastně jen nejdůvěrnější jeho přítel profesor dr. Jakubec. Neboť Koloušek o sobě nemluvil. Byl to člověk beznáročný, k zevnějšímu okázalostem lhostejný, citových projevů nepřítel. Takový byl už jako student. Nežárlil na spolužáky a nikdo ho nepodezříval z přetvářky. Na příkoří si nestýskal, za pochvalu neprojevoval vděčnosti. Když o těch věcech musil mluvit, konstatoval je jako fakt a nic více. Nesouhlasil po převratu s finančním plánem Rašínovým a mrzelo ho, že *Národní listy* některé jeho články odmítly, ale osobního rozčilení při něm nebylo. Nikdy nebyl sentimentální. Koloušek projevoval citový pramen své povahy způsobem jiným. Nikdo snad nepamatuje, že by Koloušek byl někomu odepřel službu přátelskou. Mohl být o půlnoci požádán o práci, sedl a dal se do práce. Nikdo se také asi nepamatuje, že by se Koloušek byl dopustil nepřesnosti. Odváděl příspěvky časopisům a docházel na schůze jako hodiny. Byl jen krátký čas v prvním Národním shromáždění od září roku 1919, co se Machar vzdal mandátu do vypsání voleb, ale v plenu i ve výběrech usedal první v lavicích a poslední odcházel.

Kolouškova fysiognomie hledí na ty, kteří osobně Kolouška neznali, z poslední jeho knihy, ze třísvazkového *Národního hospodářství*. Celá fysiognomie. Kniha, ve které není duchaplné věty; ve které není jiskřivého vtipu, ani zahrocené pointy. Zvonivé mince její původce neuměl razit. Kniha, ve které není vášně, ani pošklebku ani pathosu; jen na několika místech spisovatel mluví pozdviženým hlasem a prudkým spádem slov, tam, kde vedl polemiku

v otázkách, kterým věnoval speciální studium; měna, finance, Malthusův zákon. Jinak jen vědecké zdůvodňování slovy střízlivými; odpovídá na proč — proto, váže fakta v nepřetržitý řetěz logicky, od začátku do konce, vědec, logik. Snad není kniha vhodnou učebnicí pro houští podrobností, leč posluchači si sami vyjmou kostru s nezbytným obkladem žil a cév, ale nebojte se, že kniha je nudná a suchopárná. Na každé stránce snad zajímavý postřeh, nový poznatek z historie, zeměpisu, hospodářství a statistiky, psychologie. Najdete věci, kterých nezná snad pět lidí v Evropě. Jeho kniha není však nestravitelná, byl přetížená fakty a vědomostmi, naopak, podle slov dr. Engliše „čte se zajímavě jako cestopis“. Nade všecko však uspokojuje vás duch knihy, ony základy, na nichž Koloušek zcela originálně buduje své národní hospodářství. Proti veškeré tradici, zejména právnické, pokud laik dovede soudit.

Koloušek nechtěl být teoretik a nebyl jím. Vždy se ohrazoval proti tomu, když někde kritikové prací jeho prohlašovali jej za národohospodářského teoretika. Kolouškovi hlavně šlo o to, aby sobě i veřejnosti odpovídal na otázky, které nalahavě pronášeli naši dnové. Proto také většina prací Kolouškových týká se otázek národohospodářské politiky.

Osobní styk s Kolouškem byl zúrodňující. Při jeho vědomostech a vlastním osobním pohledu na věci člověk vždy získal nějaký dar. Byl jako strom, z něhož tryská pryskyřice: nezavadiš, aby na tobě něco z ní neuvázlo.

Jako typ starší generace, jako muž ochotné práce a sebezapíravé povahy může být vzorem pokolení mladšímu, jež se dožilo šťastnějších okolností života.

Novinář, spisovatel a politik

Chtěl jsem být novinářem

Měl bych tu vlastně říci něco o novinářských začátcích svých a o prvních pokusech literárních. Vracím se však podrobněji k nim i k prostředí, z něhož jsem žurnalisticky i literárně vyrostl, ve své další historii své plavby proti proudu. Historie o tom, jak se rodil český realismus politický i literární, je dozajista také historií mou. Zde povím jen něco ze zkušeností starého novináře, o své větší literární prvotině *Moravských obrázcích* a o románové kronice svého rodiště *Do třetího a čtvrtého pokolení*. Vzpomenu také dvou literárních přátel, současníků svých. Třetího, J. S. Machara, který jistě by patřil k nim, zařadím do jiné ze svých prací: jeho podobiznu literární i naše vzájemné vztahy. Jana Karafiáta, autora *Broučků* a Petra Bezruče, básníka *Slezských písní* vzpomínám v této knize proto, že se o nich tvrdí, jako bych je pro literaturu českou objevil. Není to tak docela pravda. Na *Broučky* jsem jen upozornil a *Slezské písně* prvně vydal. Leč o tom později. Napřed tedy povím, jak jsem se chtěl stát a jak jsem se stal českým novinářem.

Osudy starých novinářů jsou podobny osudům starých farářů a ševců. Čím starší farář, tím víc zapomíná svoji latinu a starý švec bývá na konec života jen přištipkářem. Nepokračoval v duchu času, mladší ševci naučili se novým fasonám, a obecenstvo svěruje své nohy těm mladým moderním ševcům. Tak se pokračuje i v žurnalistice. Staří žurnalisté bývají v nových redakcích rekvisitami na vzpomínky a bývají vítáni jen, když píšou nekrology starým vlastencům nebo jubilejní články o lidech a událostech, kterých mladí už neznají. Také mě agrární *Venkov* poslal ve dnech mé sedmdesátky na poutě a posvícení. Žebnat?

Od té doby, co v srpnu roku 1915 vojáci dali zastavit *Čas*, jsem už opravdu stará rekvisita, už jen vypomáhám nebo přištipkuji pohostinsku. Přes to se domnívám, že bych

mohl říci něco užitečného mladým žurnalistům a těm, kdo teprve chtějí žurnalisty býti.

Měl jsem býti na přání naší rodiny i na přání své vlastní knězem. Nežli jsem však skončil gymnasium, přepadly mne rozpaky a úzkosti. Nebyla v tom láska k děvčeti, ačkoli se mi dívčiny vždycky velice líbily, trápily mne pochybnosti náboženské a vlastenecké. Myslil jsem, že dobrý Čech nemůže být dobrým katolíkem, a budu-li dobrým katolíkem, přestanu být dobrým Čechem.

Šel jsem tedy raději do Prahy na universitu a pod vlivem dvou svých vzácných profesorů, Royta a Františka Bartoše, dal jsem se na dějepis a na češtinu. Profesura se mi nezdařila jako Havlíčkovi. Ale kdybych se nakrásně i profesorem byl stal, jsem přesvědčen, že bych při tom byl novinařil. Ať bych byl učil v Třeboni nebo v Bučovicích jen, jistě bych psal do místního listu, a kdyby ho nebylo, nebyl bych váhal založit si časopis vlastní. Nassál jsem do sebe několik kapek novinářského jedu záhy v mládí; jako gymnasista tiskl jsem už své prvotiny a jako universitní posluchač psával jsem dopisy do *Moravské orlice*. Novinářský jed se v těle rozkládá a zachvacuje celou bytost.

Když jsem se rozhodl nebýt profesorem, cítil jsem ohromnou rozkoš jako z osvobození. Konečně mně přestanou poroučet, čemu se mám učit, a budu dělat, co se mně samému zráčí.

A zráčilo se mi něco, co dnes sotva může po mně opakovat jiný kandidát novinářství. V letech 1884 až 1887 pročtl jsem z novinářské literatury snad všecko, co existovalo. Politické spisy i politické časopisy. Prolistoval jsem na příklad všechny ročníky *Národních listů*, *Národa*, *Krásova Času*, *Štalcova Pozoru*, *Moravské orlice*; při tom probral jsem i *Našince* a *Pozora* olomouckého, Barákovu *Svobodu*, Winklerovu *Pravdu* a kdejaký časopis krajinský, jenž mi byl přístupný v knihovně musejní nebo Náprstkově. Hltal jsem každý plátek, polemiky Skrejšovský contra Rieger a contra Karlach. Největší dojem z brožurové literatury sedmdesátých let udělal na mne spisek

Edvarda Grégra *Naše politika* z roku 1876. Jeho námitky proti programu státoprávnímu pokládal jsem za geniální a uměl jsem je takřka zpaměti. Dnes už se nikdo nemůže prokousat tou perníkovou horou, je příliš veliká.

Politickou kůži svlékl jsem se sebe jako had. Když jsem přišel do Prahy a Josef Holeček mne poznal, říkal o mně, že mu připadám jako svobodomyšlný kaplan. To bylo dědictví brněnského vychování — Staročech podle tehdejší terminologie. Ale už roku 1882 stýkal jsem se bez bázně s Josefem Barákem a nebál se smýšlet svobodomyšlně; ba ztrávil jsem asi rok (1885—86) v redakci *Národních Listů*. Vypudil mně z nich rukopisný boj, neboť já ve své bohatýrské naivnosti šel jsem nejen z vědeckého přesvědčení s Gebauerem a Masarykem, nýbrž potíral jsem v lůně redakčním stanovisko dr. Julia Grégra.

Chtěl jsem být novinářem.

Tomu není na odpor, že jsem v té době horlivě psal i beletrii a dějepisné články. I beletrii i dějepis pokládal jsem za součást svého novinářství. Snad každý mladý člověk je tak naivní, že chce býti hlasatelem, učitelem lidu, reformátorem života. Potom arci všechny cesty mají vést do Říma. I cesty krásnou literaturou i historickým vzděláváním jsou stejnou cestou jako noviny. Moje tři sbírky beletrie a polobeetrie *Moravské obrázky*, *Na dědině* a *Slovácké děti* jsou práce novinářova. Nebyly psány pro krásnou literaturu, nýbrž pro vyrazení a poučení jihomoravských rodáků, k nimž noviny tenkrát nedonikaly. Je v nich mnoho tendence, vlastně samá tendence. I když jsem později rozvinul široký historický obraz, jak se vyvíjela jihomoravská obec v knize *Do třetího a čtvrtého pokolení*, měla to být beletristická náhražka za historický traktát. Z dějin národních zajímaly mne nejdříve osudy naše od českého povstání roku 1618; již jako kandidát rozpracoval jsem dějiny moravské revoluce a odtud jsem chtěl pokračovat přes reformaci až do probuzení koncem osmnáctého století. Úryvek práce té zadal

jsem k doktorátu roku 1886 a něco z toho otiskl Rezek ve svém *Sborníku historickém*.

Tímto trojím směrem založil jsem si plán na příští své novinářské povolání: noviny, beletrie, dějepis. Musil jsem však náhle jít do Damašku, kde Šavla obklíčilo světlo s nebe. Jednoho dne, probíraje se Havlíčkovými spisy, padl jsem na Havlíčkův drastický obraz o nepořádných hodinách: „Příčina toho (dobrodružného politického kolísání) jest neurčitost a nejasnost jejich politického myšlení. Puzení jsouce jenom okamžitým citem a neurčitým nadšením, nedovedli si ještě utvořiti v hlavě pevný systém politických zásad a hodiny jejich politického smýšlení hrozně hřmotí, najednou ale zase bez pohnutí státi zůstanou.“ — Toto světlo před Damaškem mne omráčilo. Pronásledovalo mne měsíce, když jsem bděl a chodil po procházkách, i když jsem usínal. Tedy to má mít politik a žurnalista: pevný systém politických zásad.

Neměl jsem ho. Měl jsem veliké úzkosti z toho nedostatku zejména, když jsem začal vydávat a redigovat *Čas* roku 1886. List byl první dva roky politický co nejméně a já jsem o politiku zavadil jen v nejnnutnějších případech. Vždy jsem byl nejistý a z každé politické úvahy měl jsem strach. Politické události mně sice nebyly a nesměly být lhostejné, ještě méně spory stran, v nichž jsme žili; ale mají pravdu Staročesi či Mladočeši? Bylo pro mne štěstím, když roku 1889 převzali vedení *Času* pánové Masaryk, Kaizl a Kramář. Nová škola učení. Každou středu scházivali jsme se v bytě dr. Kaizla v Karlínské záložně: Masaryk, Kaizl, já. Přinášel jsem do schůze materiál pro příští číslo *Času*, jenž se tiskl v pátek. Holenkové, to nebyla hračka! Každé vystoupení ve středu podobalo se universitnímu rigorosu. Proč to a proč ne jinak? Teprv časem jsem poznával, že také něco vím a umím, teprve časem jsem nabýval sebevědomí, kdy mám říci Ano nebo Ne, k čemuž jsem se tak dlouho nemohl odhodlat, neboť jsem se bál závaznosti svého mínění pro budoucnost. Aby nemohl vystoupit proti mně svědek,

který by mně řekl: „Člověče, teď říkáte Ne; před pěti lety jste říkal Ano. Jaké je vlastně vaše přesvědčení?“ O to právě jde: znát sice spousty názorů a mínění o téže věci, ale vylovit ze spousty osobní přesvědčení. Osobní přesvědčení stane se dogmatikou. A tato dogmatika je nezbytná i nutná, mají-li čtenáři časopisu vědět, na čem jsou. Ve sporech a diskusích redaktor opírá se o svou dogmatiku.

Zdá se mi, že moje dogmatika se osvědčila a došla souhlasu u čtenářů *Času*, i když se stal list deníkem. Od roku 1895 vypadl z *Času* profesor Kaizl a duševním vůdcem listu i strany (od roku 1900) zůstal jen profesor Masaryk. Odpovědnost za politiku nesl on. Ale ovšem, když vůdce dal direktivu, redakci připadal úkol provádět ji. Vybojoval jsem několik kampaní sám. Dogmatika politická vyměřovala nám prostě důslednost a jistotu v zásadách. Bývá mi srdečně líto kolegů v našich denních listech, kteří nemají dogmatiky. Pracujeme všichni beztak pod kletbou řemesla. Musíme psát mnoho věcí, které jsou nám lhostejné. Snad i čtenářům. V novinách pohříchu být ty věci musejí. Když však novináři musejí psát tolik věcí, při nichž si nejsou jisti, ač jim nejsou lhostejné, a nikdo neudrží pevného systému politických zásad, tedy je to ubohá příprava pro budoucnost. Mladý novinář si zvykne nečestnosti. Je mu lhostejno, řekne-li Ano nebo Ne, nebo třeba Ano i Ne. Konec — děvečka pro všechno! Nebo sloužit každému lotrasovi, jen když platí.

Výsledek naší dogmatiky politické (ale také literární, sociální a hospodářské) byl dobrý. Mezi čtenáři a stoupenci *Času* bylo znáti záhy odraz. Čtenáři zvykli tomu, že řemeslo novinářské může být poctivé a čisté, že péro novinářovo nemusí být poskvrněno nepoctivou nedůsledností, ba že se lze od novináře i něčemu naučit. *Čas* měl mezi pražskými listy něco osobitého. Působil pak na čtenáře jako tlak vzduchu — stejně. Čtenáři napřed věděli, když se vyskytla událost nebo vypukla aféra, jaké stanovisko k ní *Čas* může a musí zaujmout. Poměr mezi redakci

a čtenáři naší pokrokové strany byl důvěrný a vroucí. Což působilo zase zpětným odrazem na redakci. Nemůže být ani trapnějšího stavu pro žurnalistu, nežli když nikdy neslyší ozvěny svého volání, když píše, a jediná lidská bytost mu neodpovídá, když mluví jako do vzduchoprázdného prostoru. Po přátelském poměru mezi redakcí *Času* a jeho čtenáři se mi nejvíc stýská. Dopisy a rozhovory čtenářů s redakcí účinkovaly zpět na nás, kteří jsme mluvili, a zesilovaly to, co jsme se chystali vyslovovat. *To je vlastní novinářovo štěstí.*

Abych tedy skončil své novinářské credo: Cestu do Damasku má nastoupit podle mého mínění každý novinář. A nechce-li zpustnout, má si najít milenku v jiné farnosti, k níž bude chodit na zálety, jako já jsem chodil do krásné literatury. A kdyby byl jen filatelistou, už je to osvěžení při jednotvárnosti denní práce.

Každým způsobem však má si žurnalista vyhlédnout pro cvik soudnosti i nějakou vědeckou disciplinu. A kdyby to byl nejmenší úryvek z botaniky nebo dějepisu nebo chemie nebo jedno údobí z dějin literatury. Na široké moře vědecké nemůžeme se pustit se svou malou lodičkou. Lépe je zajisté vědět málo, zato jasně a přesně, nežli roztoulat se po vědách, jichž nezvládneme, neboť nemáme na to kdy. Žurnalista však, který se pozorně a přemítavě zaměstnává v jednom oboru vědním, naučí se vědecky myslit, pochopí soustavu poznatků a vymyslí se hladce do problémů jiných i mimo ten svůj odborný koutek, když bude potřebí. Je důležité odvažovat na příklad slova: to ujde, to je dobré a to je výtečné. Nebude psát o maličkosti, že je báječná; o smrti bohatého hostinského, že je tragická; o běžné nehodě, že je katastrofální. Neboť i slova mají význam a stupnice jejich pro žurnalistu, jenž ji neodstiňuje, je znamením zrádným. Lidé poznají okamžitě, že mají před sebou člověka, jehož úsudku nelze důvěřovat.

A ještě slovíčko.

Polyhistorové vymřeli. Jednotlivé vědy rozrostly se do

takových rozměrů, že v lékařství nemůže být jeden lékař universalistou. Polyhistorové však zůstali v žurnalistice. A mají zůstat. Žurnalista má všechno vědět. Aby to věděl, má všechno číst, třebaš krejčovské listy a věstníky okresních výborů, nejen knihy vědecké a literární. Nemůže se arci všemu učit, ale prohlížet má. Jeho polyhistorství bude potom záležet v tom, že ví, kde co hledat. Potřebuje pro obecenstvo často poučení o věcech, které leží mimo náš novinářský obor. Okamžitě musí vědět, na koho se obrátit a kam to má jít hledat. Když veliký pražský deník neví na příklad, kdo jsou biskupové československé církve, pak v jeho redakci nepracují žurnalisté, nýbrž novinářští analfabetové, ze kterých by ani novinářská škola nevykřesala nic. Je jeden nerv, se kterým se žurnalista musí narodit, a ten nerv se jmenuje — zvědavost, vševědství!

Moravské obrázky

Vydal jsem *Moravské obrázky* roku 1889 v Ottově *Laciné knihovně*, stály šedesát krejcarů, potom roku 1926 vyšly v druhém vydání u Šolce a Šimáčka. Prvním jejich posuzovatelem byl profesor Masaryk v *Čase* 28. prosince roku 1889. Psal: „Otisk z většiny starších prací, o nichž se veřejná kritika pochvalně vyslovovala, když vycházely v časopisech. I referent prvotiny redaktora tohoto listu může pochváliti, že v celku dobře vystihl charakter jiho-moravského lidu. Znalec snad pohřešovati bude důraznější vyličení slabých stránek našeho moravského lidu.“ Po několika výtkách podřízenějších profesor Masaryk končil: „Obrázky jako celek jsou pěkné a čtou se velmi příjemně.“

Tyto moje prvotiny skutečně byly napsány v letech osmdesátých, tedy již před padesáti lety. Mají pro mne snad více ceny vzpomínkové nežli literární pro čtenáře. Proto se mi chce říci o nich několik slov.

Z těchto obrázků nejstarší je výlet na kraj Slovenska a návštěva u dr. Josefa Miloslava Hurbana. Tento výlet byl

nejen počátkem mé lásky k Slovensku, ale má i význam životopisný pro mne. Profesor Bartoš dovolil mi na brněnském gymnasiu, abych tak zvané řečnické cvičení, pro oktávu předepsané, nahradil čímkoli. A tak jsem mu tedy z jara roku 1878 odevzdal článek *Ze Slovenska*. Neřekl mi o něm *a* ani *b*. Jakmile se však za námi zavřel školní rok, ta moje prácička začala vycházet v brněnském čtrnáctideníku *Obzoru*, jež redigoval katecheta náš, profesor Vladimír Šťastný, blahé paměti. Byl to dobrý člověk, dobrý učitel a nepochybně i dobrý kněz. Ale byl bych obrázek ten v novém vydání opět vynechal, neboť je vpravdě školácký, jako jsem ho vynechal v prvním vydání *Moravských obrázků*, kdybych naň poslední dobou nebyl vzpomínal s jistou vděčností.

Po maturitě byl jsem zmítán těžkými rozpaky, u mladých lidí běžnými. Jeden den chtěl jsem být knězem a druhý den jsem se kněžství hrozil. Za takových okolností octl jsem se s kufříkem v Brně dne 30. září roku 1878. Bloudil jsem dlouho ulicemi brněnskými jako tělo bez ducha, až jsem zašel do starého kláštera, v němž umístěn byl brněnský alumnát. Ta tmavá budova a ty chodby páchnoucí zápachem záchodovým naplnily mne odporem. Budova ta nebyla mně neznáma. Navštěvoval jsem rok, dva roky předtím některé své přátele, kteří už byli bohoslovci, ale nikdy jsem nepocítil ošklivosti ke klášteru tomu tak prudce, jako když jsem si představil, že v tomto smrdutém žaláři mám prožít čtyři léta. Té oběti jsem nebyl schopen. Vyběhl jsem a rovnou k profesorovi Bartošovi do *Besedního domu*, kdež bydlel. Řekl jsem mu, že do alumnátu nepůjdu. Žádné duševní konflikty — ten smrad to rozhodl.

„Pojedu do Prahy studovat. Však kdybych se neuchytil, mám ještě vždy času dost, abych vstoupil do bohosloví v Praze.“

„Máte nějaké peníze?“

„Necelou zlatku.“

„Jděte tedy k profesoru Šťastnému. Má pro vás připravený honorář za ten výlet na Slovensko.“

Profesor Šťastný mi dal pět zlatých, a jak se mi zdálo, nemrzela se, že nechci být panáčkem. Koupil jsem si lístek na dráhu, a zbytek z pětky byl můj závodní kapitál pro Prahu. Nebyl veliký. Měl jsem na cestě do Prahy totiž nehodu, takže jsem vystoupil na nádraží s třicetipěti krejcarů. Ale neztratil jsem se. Uveřejnil jsem výlet na Slovensko z vděčnosti, neboť rozhodl v těžké chvíli můj osud jednou provždy. Bez něho nebylo Prahy.

Když jsem pobyl v Praze necelých čtrnáct dní, poznal mě Josef Holeček a jednoho dne mi přinesl volný členský lístek do literárního odboru *Umělecké besedy*. Tam jsem dostal podnět ke všem dalším moravským obrázkům. Ve volných zábavách po zakončeném programu literárních sobot bavivali jsme se všelijakým vypravováním. Podivil jsem se, jak některé anekdoty, žerty a příhody z našeho moravského života budily obecnou pozornost. Pamatuji se, že zvláště rád mne poslouchával Primus Sobotka. Ale nejen on, i jiní vybízeli mne, abych některé z věcí, jež jsem vypravoval, také napsal. Nosil jsem tedy tyto své prvotiny Sobotkovi, jenž redigoval *Světobzor*, a také do časopisů jiných. Všude byly vlídně přijímány.

Nejvíce je vítal sám profesor Bartoš. Já jsem do té doby měl sebevědomí příštího velikého básníka, neboť již za verše uveřejněné v almanachu *Zoře* roku 1876 kritik vyhlášený Jan Kosina nazval mne v *Časopisu matice moravské* „jinochem bohatě nadaným“. Ale profesor Bartoš, zdá se, v mé „bohatě nadané“ básnictví nevěřil. V každém dopise, jež mi psával do Prahy, napomínal mne, abych se cvičil v próze; že nemáme dobrých prozaiků, že nějakou básničku ustrouhá ledakdo. Moje *Obrázky* chválil, snad mu připadaly jako obrat v mých literárních pokusech; snad to byla jen taktika, aby mě povzbudil.

Tolik však musím ještě říci: Nepočítal jsem se těmito obrázky ke spisovatelům krásným. Docela ne. Nepokládal jsem je za beletrii, nýbrž za stati národopisné a poučné.

Čím déle jsem se v Praze udomáčňoval, tím více jsem poznával bezednou nevědomost Pražanů — a Čechů vůbec, o moravských poměrech ať jakýchkoli. Nadbíhal jsem tedy té jejich nevědomosti svými obrázky. Srdeční a pohostinní Pražané byli, o čemž jsem se přesvědčil, když jsme hledávali byty pro moravské divadelní vlaky v letech 1883 a 1884; „my máme Moravané rádi“, říkali nám, ale co je Hanák, Slovák, Valach atd., o tom neměli tušení ani literáti, ani jiní vzdělanci. To Moravana dráždí. A tak jsem tedy psal o Moravě a Moravanech.

Jestliže jsem měl ještě tendenci, tedy tu, která prýštila z mého tehdejšího přesvědčení, že spisovatel má šířit nejen krásu, nýbrž i dobro. Umění pro umění nikdy nebylo v mém programu. Jaké dobro v *Moravských obrázcích*? Na to jsem dal odpověď obrázkem *V taberně* a některými mravoučnými poznámkami vtroušenými do jiných obrázků, které jsou zajisté hodně okaté. To je také vliv Bartošovy školy. Proto jsem tyto obrázky ve druhém vydání věnoval památce Františka Bartoše. Jeho škola byla dobrá. Kritikové našich dnů často Bartošovi ubližují. Za Bartošových časů nebyl folklor myšlen vědecky jako nyní, proto výtky proti Bartošově metodě sběratelské, když se opakují s vědeckého stanoviska, měly by na to pamatovat. V duchu Bartošově napsal jsem i *Slovácké děti*, ale třetí moje knížka *Na dědině* už se povážlivě od bartošovské dráhy odchýlila.

Bývají teď pronášeny opovržlivé poznámky o tak zvaných genrových obrázcích. Ačkoli jsem já svoje obrázky nepokládal za beletrii a neměl bych se škrábat, když mne nikdo nešimrá, přece pravím, že ty genrové obrázky byly a jsou v jistém literárním údobí docela přirozené a nutné. Abychom poznávali lid, začal: Čelakovský, Kollár, Erben a Sušil sbírat písně lidové. Čelakovský zašel o krok kupředu, sbíraje pořekadla a přísloví čili moudrost našeho lidu. Erben a Němcová sbírali pohádky národní. Potom přišel Bartoš se svou školou a prohlásili za potřebné sbírat staré zvyky a pověry, nářečí a staré kroje. Jejich

doplňkem byl jsem v letech osmdesátých i já, neboť jsem si řekl, že ovšem všechno to sbírání lidopisného materiálu je dobré, ale stejně důležité že jest sbírat příspěvky ke psychologii našeho lidu, jeho praktické (ne psané) náboženství, pojmy o právu a soudu, znalost toho, co lid čte a co rád poslouchá, jaký je stupeň jeho vzdělání... Sbíral jsem tedy už ne kroje, písně a pověry, nýbrž celé lidi. Když Božena Němcová měla genrové obrázky za sebou, napsala Babičku. Když jsem já se prošlapal drobnými obrázky, zkusil jsem udělat něco vážného a psal jsem *Pokolení*.

Do třetího i čtvrtého pokolení

Nechtěl jsem svým *Pokolením* říci nic víc, než napsat svým rodákům knihu o tom, jak se žilo v Brumovicích a v okolních vesnicích bývalého panství Hodonského na jižní Moravě od doby Marie Terezie až do konce století devatenáctého. Tedy spis historický. Moje vypravování se ve dvou dílech skončilo v sedmdesátých letech. Pokud si někdo myslí, že jsem chtěl řešit nějaké problémy, odpovídám, že jsem s tím úmyslem nezačínal. Ovšem nakonec se stalo, že se problémy vyrojily, že jsem v práci své narazil na několik problémů a svědomitě jsem jim pohleděl do očí.

Především kniha není národopisné dílo; tak jsem ji nemyslel. Dával jsem si tuze často otázku: co vlastně víme o lidu, jemuž říkáme „náš dobrý lid“, „naši bodří venkované“ atd.? Nepěstoval jsem nikdy kult koženek, chválu starobylosti a patriarchálního života. Postavil jsem se záhy proti učiteli svému, ctihodnému Františku Bartošovi. Proti patriarchálním časům, jichž on byl velebitelem, vítal jsem všechno, co nás od nich osvobozovalo: školu, noviny, spolky, konstituci, volby, železnice, třebaš by tomuto pokroku padly za oběť patriarchální mravy, kroy i dialekty.

Když jsem se dal do *Pokolení*, byl jsem už vzdálen národopisu a hlavně jeho romantiky. V letech osmdesátých

poznal jsem kromě Moravy i Čechy, poznal jsem právě kraje pokrokové v obou zemích. Hnětlo mě vědomí: čím to, že naše jihomoravské vesnice, můj celý rodný kraj, zůstává tak pozadu v osvětlení duševním i hospodářském? Pozadu i za kraji chudšími, na příklad za Kunštátskem na Moravě a za Poličkou v Čechách a celou Českomoravskou vysočinou? Shledával jsem odpověď a nacházel jsem odpovědi několik. Rozhodl jsem se tedy napsat dějiny několika vesnic na Hodonsku, abych svým krajanům vysvětlil, jak rostli za poroby do roku 1848, jak se dočkali osvobození stavše se z poddaných svobodnými občany, a jak potom v dalších letech užívali a neužívali svobody občanské. Nuže, tedy dějiny. Ale octl jsem se na váhách: Dějiny? Když naši Slováci nic nebo skoro nic nechtou, kde je psáno, že budou číst dějepisnou knížku? A tak jsem začal psát dějiny v rouše beletristickém. Přece tedy i národopis. Aspoň potud, že líčením osob a věcí chtěl jsem vyzrát na zvědavost svých krajanů, když se budou zlobit a ptát se, proč „jsou v novinách“. Což se mi skutečně podařilo. Doklad, že jsme se navzájem dobře znali. *Do třetího i čtvrtého pokolení* naučilo mé rodáky i vzdálenější krajaný číst. Právě-li Walt Withman, že kniha je dobrá, jestliže aspoň někomu prospěla, tedy moje kniha je dobrá.

Když *Pokolení* vyšlo roku 1892 (první sešity vyšly už roku 1888, ale nemohl jsem dlouho pokračovat pro vyšetřování soudní, ježto prý jsem urazil císaře, opovrhoval armádou atd.), způsobilo rozpaky kritikům. Je to román? Je hrdinou románů Hrabec a jeho potomstvo?

Rodina Hrabcova zabírá největší část osnovy v *Pokolení*, ale hrdinou mé knihy není; hrdinou je celá obec a vlastně několik obcí, jež je vidět z kostelní věže Brumovic. V tom velikém mraveništi osob, na něž jsem se odvolával, líče životopis obce, v tom velikém mraveništi rodina Hrabcova byla mi typem. Jí jsem vtiskl na čelo citát ze *Starého zákona* o pomstě boží; ale je takových rodů v mé knize víc, na něž se ten cejch také hodí. Hrabcové jsou onen

rod selský (ostatně i v jiných národních vrstvách běžný), jež nazývám poddanským člověkem. Poddanský člověk pomáhal udržovat poddanství jiných; byl otrok, který zotročoval otroky. Poddanský člověk vyskytl se u nás ponejprv ve své hrůze v době náboženského mučení a hospodářského ožebračování po Bílé hoře. To dílo zotročení národa českého prováděli přece synové národa českého, byť pod vedením Říma a Vídně. Nevědomci i chytráci, sobci i zloduchové propůjčovali se vrchnostem církevním a světským za nástroj. Byli jedné krve s utiskovanými a přece osobní výhody cenili výše, nežli obecnou porobu rodu selského.

Začal jsem svou selskou historii dobou Marie Terezie. Vybral jsem několik osob ze života vesnického, abych ukázal, jak se jim vedlo. A hned tam jsem narazil na Hrabce. Vědomí lidské razilo si cestu k poddaným i tak obtížně a pomalu za krátkého uvolnění Josefem II. (toleranční a nevolnický patent roku 1781) a ještě mu stáli v cestě Hrabcové. Pokolení druhé dočkalo se roku 1848, z poddaných stali se občané. Nicméně i tenkrát Hrabcové dělali své hříšné dílo. Jmenovali se v jiných vesnicích jinak než Hrabci, ale charakter byl hrabcovský. A když přišla doba hnětu bachovského roku 1850 a druhá doba konstituční roku 1861, v našich dědinách zůstávala tma. Proč nebylo líp? V letech šedesátých a sedmdesátých rozhoupal se nad naší vlastí politický zvon. Hřměly tábory selské od Řípu až na Hanou, ponejprv na politické dějiště vystoupil selský lid: v jižní Moravě bylo ticho. Protože Hrabcové měli dědice v chytrácích a sobcích, v prodejnosti selských duší. Bratr prodával bratra za šesták, o nějž dostal víc na centu řepy.

Psal jsem dějiny našich obcí beletristicky, přesto z materiálu bedlivě pozorovaného začaly mi vykukovat určité problémy, nad nimiž jsem se musil zamýšlet. Dejme tomu, říkal jsem si, že naši lidé byli příliš ubozí a zkažení otroctvím předbřeznovým, což nebylo dost prostředků po roce 1850 a 1860, aby se oblékali v nové roucho?

Volal jsem k výsledku církev, volal jsem k výsledku stát (politickou správu a školu) a zamýšlel jsem se nad národním vedením těch let. Ani církev, ani stát, ani národní vůdcové neobstáli při zkoušce. Jedni nepůsobili na lid vůbec, druzí působili škodlivě, aby jej udržovali v temnotě.

Když jsem si tak všímal, po jakých cestách a stupních a jakými zákony postupoval vývoj našich vesnic, jak se měnily vlastnosti slováckého lidu, které myšlenky a které osoby měly vliv, tu se mi nad všemi těmi událostmi rozeštíral jakýsi tajemný zákon mravní. Zákon, pro nějž nemám jména, zákon viny a odplaty. Již staří říkali, že dědic nespravedlivého statku nedědí, to jest, že bohatství, moc a sláva nemravně získané, nenesou požehnání a nemívají dlouhého trvání. V naší vesnici osvědčil se zákon na rodu Hrabcově, také na rodinách jiných v sousedních obcích, ale stihl mnohdy také ty, kdož se hrabcovství nebránili nebo přímo z něho těžili. Hynuli a chátrali lidé pod tíží svědomí vlastního nebo byli trestáni za viny od předků spáchané.

O tomto zákoně, o té jakési nemesi božského řádu mnoho jsem se napřemýšlel. Nečetl jsem o něm v žádné sociologii, vnucovala mi jej však zkušenost. A když jsem tedy jednou v knize Mojžíšově (II, 20, 5) četl slova: „*Bůh silný, horlivý, navštěvující nepravost otců na synech do třetího i čtvrtého pokolení*“, šlehlo mi hlavou: Ejhle, to je to, co se mé zkušenosti vtíralo na každém kroku! Ejhle, již staří židé měli tvou zkušenost! Někdy jsem se bál, že snad budu počítán do rodu rouhačů, kteří se opovažují strkat prsty do soudů božích a vidět v nich pověstný „prst boží“; někdy jsem se zkoumával, nepokouší-li se o mne pověřivost.

Časem dostalo se mé zkušenosti posily. Nehledal jsem jí, namátkou však našel jsem ve světové literatuře tři předchůdce.

Švédský přírodovědec Linné zanechal svému synovi důvěrný spisek *Nemesis divina*. Linné měl nezvratnou víru

v neúprosnou nemesis, kterou nazýval také autopathií. Ta víra byla částí jeho náboženství a získána byla dlouholetým pozorováním. Opíral svůj spisek o směs sentencí mravních, o výroky *Písma*, o doklady dějepisné, o pověsti, o vlastní a cizí dobrodružství i anekdoty. Jeho *Nemesis divina* dávala synovi poučení mezi jiným taková: Nevěříš-li *Písmu*, věř zkušenosti. Šťasten, koho cizí nebezpečí činí opatrným. Chraň se smrtelně někoho udeřit, žádný hřích nemůže býti odpuštěn, jehož následky nemohou být odčiněny. Není většího charakteru, než býti poctivým chlapem. Vysokomyslnost je první krok k šílenství. Varuj se zakládati své štěstí na cizím pádu. Nepovažuj se za nešťastného. i když jsi sprostný; býti chud a zdrav je více než říšská rada. Chudý švec, pokud byl hladov, zpíval si každého rána; získal peníze, oněměl a stal se mrzutým. Když člověk zneužije svobody vůle, bůh zařídí přírodu tak, že trest je pro vinníka nevyhnutelným osudem. K tomuto trestu je sám člověk potom nevyhnutelným pudem hnán. Nemesis stihá celé rodiny, rodiče, děti, celé domy bývají stíženy boží mstou. Celá příroda stojí ve službách božích a staví se proti tomu, kdo je odsouzen.

George Eliotová vyslovila ve svých novelách takovou mravní soustavu: považuje život za ohromnou řadu lidských následků. Podle ní následky skutků spáchaných lehkovážně, jsou nesmírně dalekosáhlé, zahrnující v sobě štěstí nejen jednajících, ale nesčetných jiných, a že tedy každý člověk je nesmírně odpověden nejen svým společníky, nýbrž i potomstvu ještě nenarozenému. Před časem četl jsem po druhé Turgeněvovo *Šlechtické hnízdo*. Dávno jsem zapomněl na jednotlivosti v něm. Než pojednou jsem se zastavil před důvody, proč Liza, dcera bohaté rodiny, odešla do kláštera.

„Odhodlala jsem se. Modlila jsem se, prosíc boha o radu. Všemmu je konec — déle nemohu žít s vámi. Taková zkouška musí přinést plody, a není to po prvé, co mám tuto myšlenku. Štěstí mi nebylo příznivo; ano, i když

jsem doufala ve štěstí, srdce mi pukalo. Znáám všechno, i své hříchy i cizí, *i jak otec jmění získal. Vím o všem. Vše to třeba napravit modlitbou a pokáním . . .* Cosi mne odtud volá, cosi mi praví, abych se zavřela na věky. Nezdržujte mne!“

Jsem tomu rád, že jsem našel oporu. Ale i bez ní zůstával bych při své zkušenosti, třeba jiným spisovatelům neznámé, snad i směšné. V našem literárním světě spadá do mých zkušeností rozervaný J. Šlejhar. Jsem přesvědčen, že děti pykávají za otce. Čisté nebo nečisté svědomí je ohromným činitelem v životě jednotlivcově a tudíž také v životě společnosti, kterou takoví jednotlivci tvoří. Člověk čistého života jedná mile, pracuje pokojně a vyzařuje jas i na své okolí. Vnuuk Hrabcův Jiří Beneš byl člověk ušlechtilý a úmyslů nejkrásnějších. Ví však o hříších dědových. Znepokojují jej pohledy lidí. Domnívá se, že sousedé a známí mluví o něm po straně. To ho činí nervosním, jedná v prvním záchvatu nerozumně a upadá z chyby do chyby, až se raději sprostí toho ovzduší a zmizí z Brumovic. On sám nic nezavinil, zhubilo jej dědovo dědictví — nemesiis divina.

Aby nebylo nedorozumění, jakož se už stalo, já jsem nevalným vyznavačem dědičnosti. Problém dědičnosti ostatně je něco jiného nežli tato nemesiis divina.

Naposled několik slov o formě knihy. Vracím se k otázce: je moje kniha románem či není? A není-li románem, proč?

Historie rodu Hrabcova je románem, celek románem není, protože hrdinou knihy je celá ves, to veliké množství lidských duší, dobrých i zlých, následkem čehož spousta drobností a episod drobí jednotu událostí a ruší skladbu románovou. Mimoto nakupil jsem k beletristickým mandlím mnoho těsta — to jsou kapitoly z dějin našeho národního vývoje, do nichž jsou naše jihomoravské obce zasazeny. Někteří kritikové, chtějíce mít román, domlouvali mi, abych ten politický katechismus z knihy vyhodil. Nevyhodil jsem ho, vždyť ty poučné partie byly

hlavním podnětem, abych knihu psal. Abych kritikům i čtenářům práci ulehčil, nazval jsem *Pokolení* kronikou. Při tom zůstane, neboť nevím, kdo může spisovateli upírat právo, aby napsal takovou knihu, jakou chtěl.

Poněvadž jsem skutečně víc myslel na kroniku nežli na umění, proto také moje literární metoda byla spíše vědecká než umělecká. Nechtěl jsem nic vymýšlet a komponovat podle pravidel umění, leda jen v nejnútnejší míře. Chtěl jsem, aby obraz událostí byl věrný, aby víc vyhovoval skutečnosti, kterou zkomponoval vyšší zákon přírody a její logiky. Proto není v mé knize události smyšlených, jsou jen odposlouchány a někde domyšleny. Všechno je založeno na tom, co jsem četl o minulosti našich dědin, co jsem sám zažil nebo slyšel vypravovat. Snaha moje po historické věrnosti šla v podrobnostech tak daleko, že jsem přecho často ani dialogů nevymýšlel, nýbrž shledával je ze zápisek svých i cizích. Psávali mi rodáci z Brumovic a velmi mně pomáhaly paní Augusty Šebestové *Lidské dokumenty* i jiné její zápisky, neboť jsem žil v Praze od roku 1886 trvale, býval jsem doma jen na skok a už jsem zapomínal na příklad i naše nářečí.

Vím, co tím pravím proti umělecké ceně své práce. Umělci hlavním úkolem je pozorování a vyjadřování umělecké a prý přetavení uměleckých zážitků ve vlastní dílně. Nevím o tom přetavování mnoho. Zní to mysteriosně a čpí jakýmsi čarodějným procesem. Viděl jsem prostě své lidi a jejich práci a přiléhavými výrazy jsem se snažil sdělit svůj dojem čtenářům. To je všechno.

Umělecké ztráty nelituji. Moje *Pokolení* získalo jako kniha, která za padesát let bude vyhledávána jako obraz života na slovácké dědině za devatenácté století.

Nejvěrnější spolupracovník

Zasloužil bych plným právem, aby se mi řeklo, že jsem nevďečný, kdybych na toto místo nezařadil vzpomínku na svého mnohaletého a nejvěrnějšího spolupracovníka.

Třebas nebyl to přítel můj literární nebo politický a i když se bude někomu zdát, že vzpomínka na něho na tato místa nepatří.

Dne 10. listopadu ráno zemřel a dne 12. listopadu roku 1907 odpoledne vyprovodili jsme ho na hřbitov olšanský, kde uložen k věčnému a zaslouženému odpočinku. S ním tiše zmizel nejstarší člen z časovské družiny naší a jeden z veteránů knihkupeckých sluhů pražských — pan Josef Ších. Všichni jsme ho měli rádi, a mně, který jsem mu byl zavázán vděčností za služby skoro dvacetileté, nezbyvá, než abych mu svou vděčnost projevil touto vzpomínkou.

Když pan Ších vstoupil do administrace *Času* jako expeditor, redakční sluha, sběratel insertů, ve všech těchto hodnotách byl již autoritou. Zrovna tehdy narazil na skaliska Pokorného-Krejčíkův *Paleček* a ztroskotál. Pan Ších zachránil se u mne. To bylo z jara roku 1888. Před tím pan Ších vídával lepší časy, býval hostinským *Na košíku*, ale i pod ním samým ztroskotala jednou loď a on po rozličných osudech zachytil se v *Palečku*. Mnoho toho nevím z jeho mladších let, neboť jsme si nikdy o tom nepovídali. Víím jen, že byl z rodiny zámožnější, vychodil německé školy a rád zabrousil do němčiny; oženil se, manželka jeho byla zručná švadlena a teprve po dvacetiletém manželství narodili se mu dva hoši; když přišel do *Času*, byly to maličké děti ještě. Jak se kdy a kde měl, o tom nikdy nemluvil; za dvacet let nepromluvil slova o své službě v *Palečku*, ani o svých pánech básníku Rudolfo Pokorném a malíři Josefu Krejčíkovi. Mlčelivost náležela ke krásným jeho vlastnostem.

Mluvívali jsme mezi sebou víc jen očima. On i já věděli jsme, čeho je potřeba a proto byly rozhovory zbytečné. A tento poměr zůstal mezi panem Šíchem a mnou a mezi veškerým okolím jeho až do smrti. Jen nějakou nápadnou příhodou rozjařil se k poznámce, a tak jsem zvěděl, že pan Ších má velmi bohaté přibuzenstvo; v Praze to

byl bohatý majitel domů a bývalý starostův náměstek, v broumovském klášteře převor. Pan Ších byl však nevtíravý, nechtěl po nikom nic, a byl spokojen se skrovným výdělkem svým a své ženy. Žili slušně, neutrhovali si, přáli také hochům. Veliká rána stihla jej až v zimě roku 1898 — zrovna na Štědrý den pochoval ženu, a tenkrát ponejprv jsem na něm pozoroval změnu: chodil jak podřát, ohnul se, zhubnul a po ulicích krok jeho plápolal víc než předtím, poněvadž slzy mu v očích nevysychaly.

Když nastoupil službu v Čase, měl teprve padesátku za sebou, ale dělal na každého dojem muže o mnoho staršího. K dojmu tomu přispívala kostnatá tvář, chundelaté nespořádané jeho vousy, zamražený a přísný pohled, až jako nevlídný a plápolavá chůze, která nejvíc připadala stařecky. Když se obracel u svého expedičního stolu, když chtěl přiskočit a něco podat, vždycky se zdávalo, že se mu nohy zapletou a že upadne. Připomínal nám jednoho z Dickensových lordů v *Dombey a synu*, jenž nikdy nepřišel tam, kam si namířil. Mimoto pan Ších vždycky málo držel na zevnějšek, vždy na něm šaty vypadaly jaksi ošuměle — už před dvaceti lety i dřív. Neboť já jsem ho znal už tenkrát, když spravoval expedici v *Palečku* a když já jsem si tam chodíval pro první studentské honoráře.

Nejdříve jsme bydlili v domě *U Možných* na Tylově náměstí na Královských Vinohradech. Až do roku 1892. V jednom pokojíku jsem hospodařil já, v druhém pan Ších lepil pásky, přepisoval adresy, vázal balíky, chodil na poštu a vyřizoval knihkupecké žádanky. Drobnou pokladnu vedl on, také sběratelství insertů, pokud jaké byly. Jinak jsme byli na řeč skoupí, takže jsem několik let ani nevěděl správně, jak se jmenuje. Jmenoval jsem ho pan Šícha a jemu to bylo lhostejno. Tam *U Možných* byla naše nejkrásnější léta, sami dva jsme představovali redakci i administraci, všecko jsme obstarali. Jen jednou za čas kladl se mezi nás stín, docela malý stín. Pan Ších nepamatoval si nikoho z mých přátel a známých, naprosto

neměl v mozku šedivé hmoty, která zachycuje jména v paměti. Přicházeli někdy v mé nepřítomnosti známí a nechávali mi vzkazy, a pan Ších ne a ne živou mocí si vzpomenout, jak se ten pán jmenoval, třebas to byl nejčastější host můj a přítel. Musil jsem hádavat po zevnějších známkách:

„Byl to ten, vedí, co tak křičí,“ „byl to ten, co nosí klobouk nakřivo“, „byl to ten, co všechno bere do rukou a rozhazuje všechno.“

A tak deset let chodil k profesorovi Vlčkovi, ale poznával, že právě k němu má zajít, až jsme přidali:

„Kmotřička Vlčková, to je ta, co mluví slovensky.“

Všechno v bytě zůstávalo svěřeno panu Šichovi. Jakživ jsem před ním nezamknul stolek nebo přihrádku některou, ať jsem se třebas na několik dní z domu vzdálil. A tak zůstávalo u nás otevřeno před ním všechno, i když jsme se jako ženatí přestěhovali roku 1892 na Smetanku, odtud do Friedlándrových lázní a potom roku 1900 do Prahy. Byl věrný, spolehlivý, oddaný a k cizím lidem nedůvěřivý, až z toho bývaly malé mrzutosti. Na Smetance i v lázních mívali jsme expedici v předsíni, a to bývala zároveň páně Šichova kancelář. On to jinak nenazýval. Když někdo zaklepal, pan Ších pootevřel dveře sotva na dlaň a nepustil příchozího, dokud ho nezměřil od hlavy k patě, dokud se nevyptal, co chce a dokud mu nevěnoval svou důvěru, že k nám vpuštěn být zasluhuje. Docela neochotně a přímo s nevolí pouštěl mladíky, o kterých myslel, že si přicházejí pro honorář. Honoráře — zdály se mu být čertovský a zbytečný výmysl, kterým se mladíci jen kazí. Byli přátelé, kteří mu od oka byli nesympatičtí, a tu chodil okolo nich, bručel, vrčel, sumtěl a hleděl zlobivě, jako by chtěl vypálit. Kamarádství ani v domě ani mimo dům pan Ších nepěstoval s nikým.

Ale když naše domácnost se zvětšila, a v mé pracovně i v jeho kanceláři se octly šifonéry, stoly a regály, tehdy se kladl mezi nás častěji stín. Stín ten šířila cizí ruka. Přibyla k nám dvěma cizí bytost, žena redaktorova,

andělská bytost. Pan Ších se k ní s počátku choval shovívavě a přehlíživě jako k malému dítěti. Ale mělo ho potkat nepříjemné překvapení. Záhy se vyklubalo z toho andělského stvoření — trapidlo. Andělské stvoření chodilo s hadrem v ruce po pracovně a po kanceláři, jichž úklid náležel do rozšířené působnosti páně Šíchovy, a tu našlo závěje prachu, tam smetí a jinde zas něco jiného nepatřičného, a pořád milého pana Šícha pronásledovalo.

„Pane Šíchu, podívejte se na ty závěje prachu“ — andělské stvoření manévrovalo s hadrem v ruce po pokoji.

„Díť jsem to tuhle utíral.“

„Ale jak! Propadla bych se, kdyby to někdo viděl.“

Pan Ších zježil vousy, bručel a vrčel. Odložil skřípec z nosu, položil nůžky a utíral prach, až se kouřilo v pokoji.

„Děkuju, takhle utírat! S jednoho místa to smetete a na druhé se usadí. Navlhčít máte hadr nebo vytřepat oknem, pane Šíchu!“

„Jo, Jo!“ vrčel pan Ších a nebylo poznat, zda ironicky či opravdu přisvědčuje.

Andělské stvoření nebylo spokojeno. Chodilo za ním a utíralo znovu a pan Ších zlobným a zas udiveným pohledem je provázel, co si ještě vymyslí.

„To tak nejde jako *U Možných*, tam jste žili jako Oblomov a Zachar pohromadě, švábi se tam hemžili a kdoví, jestli ne i štěnice.“

„Švábi jsou všady, kde je sucho,“ odpíral pan Ších, „a štěnice, to nic nejni, když se vezme triko, nejdou na jednoho.“

„Inu, Zachar, pravý Zachar.“

Takového neslýchaného jména pan Ších nesnesl. Zrudl jednou při něm až po uši, zabručel něco nehezkého do zježených vousů, čemu jsme nerozuměli, uhodil židlí, vším pohazoval, sebral nějaké balíky a šel raději roznášet. A tak se i přihodilo po nějakém výstupu podobném, že dostal výpověď pro hrubost. Než když uplynula výpověď,

panu Šichovi ani nenapadlo, aby odešel a tak s tou výpovědí sloužil dál ještě plných patnáct let. Prach utíral pořád stejně.

V novém rozšířeném závodě, když se Čas roku 1900 proměnil v deník, pan Šich už nezaujímal tak vynikající místo jako předtím. Ale zůstalo v něm sebevědomí, že on byl kdysi celou administrací, celou expedicí a celou poštou. Bylo však podivuhodné, jak dobře pozoroval lidi. Ne že by byl donášel, bůh chraň! Z jeho úst za sedm let nových poměrů nevyšlo slova o žádném členu personálu. Ale já jsem vždycky na něm poznal, koho má rád a komu nedůvěřuje, podle toho, jak se mu ježily vousy a jak mu zpřívěťovaly oči. Neznal jsem hned tak v životě člověka, jehož pomračný a nevlídný zevnějšek byl tak ve sporu s dobrým a měkkým srdcem. Dost nepatrná zmínka o nebožce ženě jeho, o dětech jeho — a oči se mu zapalovaly k slzám nebo zazářily radostí jako blankytné. A tak měl rád mnohé nové spolupracovníky v závodě a na mnohé se bezohledně utrl:

„Nekřičejí, oni půjdou dřív odtád než já.“

Od smrti své ženy chřadl. Tehdy přestal jíst, jedl jako vrabec. Hoši byli v učení a on se spokojil tím, že si někde koupil v poledne rohlík a sklenici piva. Přitom byl náruživý kuřák a posmejčoval v redakci kdejakého slavíka.

„Co to nesete?“ ptali se ho jednou, když schovával kornout se špačky do kapsy.

„Cukrkandl!“ usmál se a zamžoural očima.

Každý rok někde slabostí žaludku omdlel a dostával křeče. Chodil k nám na čas na polévku, ale zase se vrátil k veržince. Ještě měsíc před smrtí, když už pro churavost nesloužil a jen tak přicházel do redakce se podívat, litoval toho, že mu fajfka nechutná.

Jedna z jeho historek redakčních, z které je vidět, jaký to byl člověk:

V administraci objevily se myši. Slečinky křičely a nastražily na ně přes noc past. Opravdu do rána se chytly dvě myši v pasti.

Slečinky se bály vzít past do rukou a proto uložily panu Šíchovi, aby myši utopil. Pan Ších vynesl past na chodbu a nápadně brzy se vrátil do redakce, aby poklízел noviny. Redaktor Dušek:

„Už jste je utopil, pane Šichu?“

Ších: „Už je to v pochádce“ (on tak vyslovoval ř).

Kolegovi Duškovi zdál se být podezřelý úsměv Šíchův a proto se ptal ještě jednou: „Utopil jste je?“

Ších: „Je to v pochádce.“

Dušek: „Pane Šichu, vy jste je neutopil.“

Ších: „To vedí. Jakživ jsem nikomu neublížil a teď budu na stará kolena topit myši.“

Dušek: „A co jste s nimi udělal?“

Ších: „Pustil jsem je na schodech.“

Nuže, odpočívá léta tento věrný, hodný a měkký člověk na Olšanech. S ním zmizelo kus inventáře našeho.

Jan Karafiát

Nevím už, kterého roku to bylo, někdy uprostřed let osmdesátých, prohlížel jsem v knihkupectví Fr. Bašteckého všecku beletrii, kterou toto knihkupectví prodávalo. Většinou byla psána od evanděliků buď domácích nebo cizích. Tu jsem padl na *Broučky*, knížečku o 146 stranách drobného formátu, strany černě zarámované. Byla vydána vlastním nákladem spisovatelovým roku 1876 u V. Horského, po němž komisi zdědil Fr. Baštecký. Stála třicet krejcarů.

Když jsem knížku doma četl, zatočila se mi hlava. Jaká to krásná povídka a jaký básnický sloh! Chodil jsem s ní, jako bych byl našel tajný poklad. Brzo jsem se přesvědčil, že neví o *Broučcích* žádný z mých známých spisovatelů v *Umělecké besedě*, že ji nezná ani žádný z učitelů, jichž jsem se doptával. Zнала ji jen má snoubenka, tehdy učitelka na Královských Vinohradech. Bratranec její předčítal před časem *Broučky* několika dívkám v Olešnici na Moravě, sama však knížky neměla a nepamatovala se už ani, jaký má název. Rozumí se, že jsem běžel se svým

nadšením k panu Bašteckému a vylákal na něm jméno autorovo. Jan Karafiát, reformovaný farář kdesi na Valašsku, kde lišky dávají dobrou noc. Dal jsem se hned do čtení všeho, co Jan Karafiát napsal. Přečetl jsem *Jana Husa*, prohlédl *Rozbor Kralické bible*, vyhledal jsem povídku *Kamarádi* (není tak zdařilá jako *Broučci* a příliš z ní čpí tendence) a po všem tom jsem viděl, že žije mezi námi znamenitý muž, stejně básník jako učenec, ale oficiální svět že o něm neví. Jen v evangelických vrstvách o něm věděli. Ovšem, evangelické vrstvy znaly také osud autora *Broučků*, oficiální svět o něm také nevěděl.

Uplynulo několik let. Já jsem *Broučky* každému chválil, moje snoubenka je nosila do školy a dávala předčítat svým žačkám při ručních pracích. Konečně jsem napsal o prázdninách roku 1893 úvahu o *Broučcích*. Poněvadž jsem se však bál, že zní příliš a příliš nadšeně, nabídl jsem *Broučky* spolupracovníku *Času* Gustavu Jarošovi, aby si je přečetl a řekl mi, co on smýšlí. Gustav Jaroš, později proslulý jako Gamma, nebyl totiž tak chytlavý jako já. Také se na *Broučky* nedůvěřivě podíval. A zatím — již druhého dne mi *Broučky* vrátil a s nimi už také nadšený chvalozpěv o nich. Dal jsem mu přednost před svým nejen ze zdvořilosti, nýbrž i proto, že se mi nadmiru líbil.

Byl veliký poplach mezi učitelstvem, když četli *Čas* ze dne 2. září roku 1893. Co měli u Bašteckého z nákladu roku 1876, bylo do vánoc rozebráno. Když se o *Čase* dověděl Karafiát, napsal Bašteckému korespondenční lístek s krátkou anglickou větou. Její smysl byl asi ten: Ejhle, dobrá věc se neztratí. Našel ji kdosi po sedmnácti letech! A dost. Zatím se po novém roce roku 1894 sázelo nové vydání *Broučků* a dnes je těch vydání řada nekonečná, už asi pětadvacet vydání. V českém literárním světě sotva by se dnes našel člověk, aby o *Broučcích* nevěděl. Právě tak s lucernou aby se hledala vzdělanější naše rodina, jejíž děti by netleskaly rukama, když se jim

čte, jak brouček spadl s postýlky, a aby neplakaly, když slyší, jak na hrobech poslušných broučků vyrostly bílé kvítky a nad hrobem tety Janinky chudobička bílá jako mléko s kraječkem jako krev červeným.

Bylo několik osob, které prorokovaly *Broučkům* budoucnost. Byl to na faře kolínské Čeněk Dušek, který je četl v rukopise, byl to farář Kašpar v Hradišti a byl to sazeč, který, když je sázel, řekl panu Horkému: „Ó, tohle se hude silno číst.“ Po tomto proroctví netisklo se *Broučků* tisíc, nýbrž dva.

„A kdy se začalo plnit sazečovo proroctví?“ napsal Jan Karafiát ve čtvrtém svazku svých *Pamětí*. Kdy? „Teprv po sedmnácti letech, když se do toho vložil dr. Herben.“ O recenzi Jarošově psal tam Karafiát s uznáním velikým. A potom připsal odstavec: „Kdo onu epochální recenzi napsal, po tom jsem já nikdy nepátral. I když už mnozí o *Broučcích* psali, onen recensent nepřestal svůj přelaskavý zájem o *Broučky* dávat najevo, jako ten, který má ke svému nalezenci zvláštní právo. Já pak napovím, že jsem od počátku měl ten dojem, že kdo tenkrát tou svou recenzí u nás tak mnohým otevřel oči, nebyl on, nýbrž že to byla ona, na jiném kontinentu, než my, zrozená, a k věcem nadto daleko větším od Pána Boha k nám poslaná, aniž by kdo v nejmenším co tušil.“

Nuže, tento dojem Jana Karafiáta byl mylný. Ten, kdo dodnes má „přelaskavý zájem o *Broučky*“, je Jan Herben. Ještě naposled v prosinci roku 1928 psal jsem o nich úvodní slovo k písním jedné dámy, jež vydala firma Moj-mír Urbánek. Leč ten, kdo mnohým otevřel oči, nebyla paní Charlotta Masaryková, nýbrž Gustav Jaroš, jenž se nikdy s paní Masarykovou snad nepotkal a pokud se pamatuji, ani já jsem nikdy s paní Masarykovou o *Broučcích* nemluvil.

Ještě v říjnu roku 1895 Jan Karafiát přišel k nám. Velice jemně děkoval mi za to, že jsem *Broučkům* pomohl do světa. Několik slov a dost, jako by nechtěl víc o tom mluvit. Proto jsem mu nevysvětlil, že recenzi o *Broučcích*

psal někdo jiný než já. S radostí poslouchal, co mu žena vypravovala o čtení *Broučků* ve vinohradské škole. Přicházel k nám i později, snad proto, že mne zahlédl ve vinohradské kapli na svých kázáních. Jednou mi přinesl z Anglie jakési vzácné mýdlo na holení a byl udiven, že já se neumím holit sám. Naposledy byl u nás roku 1899. Tenkrát mi poradil, jak mám zařídití svůj výstup z církve katolické a přestup k reformované.

Od té doby, co jsem poznal spisovatelskou práci Jana Karafiáta, zajímalo mně všechno, co konal a co s ním souviselo. Proto jsem byl hned na jeho prvním kázání ve vinohradské modlitebně 27. října i na druhém 3. listopadu roku 1895. Dojem byl ohromný. Nikdy jsem podobného kazatele neviděl a neslyšel. Poslouchal jsem jednou slavného katolického kazatele Klinkowströma na dómě v Brně. Co to bylo proti Karafiátovi! To byl jen veliký řečník, kazatel s divadelními hromy a blesky. Kdežto Karafiát objevil se před námi tiše a mluvil nejdéle snad dvacet minut. Mluvil prostince, ač vybranými slovy. Ale za těch dvacet minut vyrůstal v proroka, kázícího jak u vytržení. Byl najednou bytostí z jiného světa, a jestliže jsem na někoho musil myslet, byl to Jan Křtitel, vyzývající k pokání a prosící boha o rozvlažení. (To slovo mi bylo nové.)

Ať byl text jakýkoli, Karafiátovi byla jádrem jedna myšlenka a jedna logika: To nejhorší je hřích, který nám ovládá tělo i duši. Ti, kdož hřích pocítují, kvílí a volají jak onen publikán: „Bože, buď milostiv mně hříšnému.“ Tak jste na pravé cestě, když doufáte a hořce řvete. Jen se dosyta vypláče, však Pán Ježíš i na vaše hříchy stačí. Ten náрек pochází z Ducha svatého, jenom z něho. Odpuští vám Bůh, jenž poslal na svět svého syna, aby vás omyl z hříchů svou smrtí na kříži. Bývalo to přepodivné, jak dovedl každý text biblický stočit na tuto svou ústřední myšlenku. A přece to nebylo nudné.

Po kázání přišla modlitba. Co je to být pastýřem svého sboru, to jsem poznával z Karafiátových modliteb. Modlil

se za rakouského císaře, ale jak! Necht' ho duch svatý osvítí, aby byl spravedlivým vladařem svých národů. Modlil se za vrchnosti církevní a konečně za ty bratry a sestry, kteří jsou nemocní, zvláště farář tohoto sboru; za ty, kteří jsou na cestách a nemohou být přítomni službám božím; za studenty, kteří se připravují ke zkouškám, aby jim bůh dal vytrvalost a sílu atd. Tyto modlitby dojímaly mne ze všeho nejvíc. Ony sjednocovaly sbor v jednu rodinu a tato rodina sjednocovala se v zájmu o všechny své členy.

Na kázáních bývalo ze všech posluchačů studentů nejvíc. Nejen ze středních škol a ze spolku *Jeronyma*, nýbrž i studentů katolických. Je mnoho lidí a také studentů indiferentních, ale sotva kdo odolá v srdci, když kazatel je povoláný a když věřící se modlí a nábožně zpívají. Bezděky se modlí s modlícími a zpívá se zpívajícími. I člověk sebe svěštější zatouží po takové rose. Přítel můj, bývalý katolický kněz a potom muž bez vyznání, vyznal za války, že chodí ke Klimentu nebo k Salvátoru na služby boží. Stýskalo se mu osamocenému a jako opuštěnému. Karafiát byl jako magnet, jenž přitahoval drobné kovové piliny.

V lednu roku 1896 Karafiát začal vydávat *Reformované listy*, jež vycházely šestkrát do roka. Odrazem jeho bytosti byl tento časopis přímo plastickým: Krásný papír, čistý tisk a všechna úprava elegantní. Takový byl Karafiát osobně — pěkný muž, živých pohybů a chůze hladké; v černém šatstvu vždy vybraný s bílou vázankou pod krkem, a rukavičky; v celém chování pak gentleman. Ani mi nešlo do hlavy, jak si všechny ty způsoby mohl zachovat, když byl zahrabán dvacet let na ztracené valašské vesnici. Vyjížděl přímo z těch ubohých hor mezi vzácné a vysoké lidi v Německu, v Anglii a Škotsku a byl jako jeden z nich.

Přiznávám se, že jsem každé číslo *Reformovaných listů* po deset let čítal celé, jak úvodní kázání, tak biblické studie, ale byl jsem nejraději, když se Jan Karafiát pustil

do světských národních otázek. Takový byl hned v prvním čísle článek *Staré české ideály*. Tam Karafiát srovnával náš národ s jinými národy. Vyšetřil, že naši předkové bývali i dobří hejtmané, a že my dosud jsme dobří organisátoři a pořadatelé. Nemůžeme se sice jako hospodáři měřit na příklad s Holanďany a Dány, ale něco také svedeme. Filosofický náš národ jistě není a nikdy ani nebude, není nám to dáno; jaká to již u starých Bratří českých v jejich konfesích neurčitost a nestálost. Co je tedy to naše zvláštní nadělení a povolání mezi národy? Míti probuzené svědomí a na něm založenou krásnou církev. Jednou tak už bylo a potom se v Čechách vysluhoval kalich, byť proto potokové krve tekli; bude se bdít nad čistotou mravů, budou se veřejné hříchy kárat atd.

Když jsem si srovnal všechno to v hlavě, jaká je Karafiátova víra, jak on rozumí bibli, jak vede v církevním sboru přísnou kázeň mravní a jak sám prochází dnešním světem, bylo mi jasno, že mezi námi žije Český bratr ze šestnáctého století, jeden z družiny Blahoslavovy. Jeho náboženská víra spočívala v tom, že bůh, dříve než zformoval vesmír, uložil ve své radě, že sám on bude v lidském těle Spasitelem porušených lidí, aby svou smrtí shladil jejich hřích a vzdělal z nich s Duchem svým svatým nová stvoření. Zbožným lidem vnukl Duch svatý bibli jako životní předpis a příručku, podle níž mají žít. A protože tedy bible pochází z Ducha svatého, nemůže v ní být omylu, aniž žádná učenost jí přemůže. Všecko, co je v Písmě, je pravda, doslovná pravda, a člověk je povinen poslouchat, nemudrovat a nepochybovat, jinak zahyne před bohem. „Rozum může být výborný a vědeckost znamenitá — ale věci duchovní vystihují jenom ti, kterým Pán Bůh dá Ducha Svého svatého, a kteří, jsouce z Ducha znovuzrození, jsou také upřímně podle téhož Ducha živi. Neboť i to jest nezrušitelná rada Boží, že, kdo při svém duchovním světle začne se smlouvat se světskými lidmi a jim se přizpůsobovat, hned ztrácí to duchovní světlo . . .“

Takový fundament víry mohl by být velmi nebezpečný. Nebezpečné je přece, aby člověk všechna svá hnutí mysli a stejně všechny své skutky zapisoval na boží účet. Člověk jedná chybně, člověk hřeší. Nejednou provede hloupost, nechce se mu vykonat nějakou práci, člověk zanedbá vhodný okamžik, aby měl úspěch, lidé něco spletou: a to všechno že by řídil bůh? Karafiát odpovídá: Ano. Víme, jak se mýlil Petr Amienský, když kázal: „Bůh to chce“, abychom vypravili křížové vojsko do Palestiny. Výsledek ukázal, že bůh to nechtěl, neboť výprava byla zničena. Byl máj, při Rýně všechno kvetlo, a mladý muž se zahleděl v Bonnu na pěknou dívku a vzplanul k ní láskou. Hleděl na ni očarován, věnoval jí skladbu Bachovu pro piano, nemluvil s ní, ona potom odjela k rodičům do Holandska a ze svatby nebylo nic. A Karafiát k tomu: „Jistě, Otče, nebo se tak líbilo před tebou.“ S tím povzdechem nemohu souhlasit. Kolik lidí z nás bylo by se mohlo oženit, kdybychom svou lásku byli milované dívky nevyznali? Aspoň do ouška nepošeptali? Je-li pravda, že se sňatky uzavírají v nebesích, měla by nebesa takto málo práce. Tato milostná epizoda Karafiátova mohla by budit spíše veselost, kdyby právě nešlo o Karafiáta.

Při své víře Karafiát nikdy neměl vlastně plánu pro budoucnost. Nechával svou budoucnost v rukou božích. Bůh mu otvíral nebo zavíral dveře: Nevztahoval sám ruce po budoucnu, neurčoval si svůj život. Nepopírejme, že je vnuknutí boží. Ptejme se však, jak lze rozeznati vnuknutí nebeské od pokušení ďábelského, abych mluvil biblicky? Odpovídám: Tady nastává nesnáz. Jeden člověk může být naplněn duchovní pýchou a svůj život dávat na boží účet. Druhý člověk může být pohodlný slaboch, jenž říká: „Byl to můj osud.“ Jan Karafiát nebyl takový, ani onaký, on přijímal svůj osud z veliké křesťanské pokory. Bez vůle boží ani vlas nespadne člověku s hlavy.

Z Karafiátovy pokory vyplynul celý jeho charakter. Když věřil, že bůh ho vede, stal se člověkem ocelovým, důsledným a ušlechtilým. V něm není duchovní pýchy, ani

pohodlné slabosti. Jeho víra byla víra dětská, víra uhlířská, byť nás někdy lekalo něco jako fatalismus. Nebyl to však fatalismus; tím méně si osoboval také zásluhy u nebes, on jen potlačoval svou bytost vlastní na účet boží vůle. Tak si já představuji staré Bratry a v Karafiátovi vidím Bratra, který po dvou stech letech zabloudil až do dvacátého století. Chodil mezi námi jako vrstevník a přítel Jana Blahoslava. Bylo možno ho nechápat a nesouhlasit s ním, ale nebylo možno nemít k němu bezvýhradnou uctivost.

Řekl jsem, že v *Reformovaných listech* vzácné mně bývaly Karafiátovy články a drobné poznámky o věcech světských, o lidech a věcech národních, recense knih a podobné příspěvky. Zajímalo mě hledět na svět a lidi i Karafiátovýmá očima a srovnávat s ním své úsudky. Ovšem okruh jeho zájmů byl malý; on viděl jen to, co se dalo kolem něho v církvi. Věděl něco také o hnutí realistickém. Nazýval sice ducha, jež poznával mezi studenty, humanismem, ale to mi nevadilo. O politiku a politické strany se vůbec nezajímal. Což byla jistě vada.

Když nás Jan Karafiát navštívil naposled roku 1899, nabyt jsem přesvědčení, že je muž z jiného světa a z toho světa ho žádná moc nevypáčí. Jak byl nesmiřitelný k těm, kdož pokládali Krista za člověka! (Vyčínil pro to slavnému skotskému kazateli Janu Maclarenovi, ač muži hluboce náboženskému, viz jeho *Povídky z Drumtochty!* Vyplínil i Františka Žilku, že přeložil Harnackovy *Dějiny dogmatu!*) Jak se hněval na všechny spolubratry, kteří nezaváděli ve svých sborech kázání nebo nelpěli dost houževnatě na církvi reformované, jak mu byla protivná církevní rada ve Vídni: tak bylo těžko přemoci jeho odpor k novým duchovním hnutím našich dnů.

Kristus jako bůh a slovní inspirace bible byly Karafiátovým přesvědčením na život a na smrt. Mnozí však myslíme, že tato dogmata jsou dílem choulostivá, dílem neudržitelná. Jestliže Kristus vytrpěl muka svá jako *Bůh*, osvobozuje to *člověka*, není-li schopen ho následovat.

A co se týká inspirace, zdvihaly se ve mně často takové námitky: Bible psána je hebrejsky a řecky a v obou jazycích jsou slova, která mají několikerý význam. Karafiát to sám vyznal, když psal o Dvořákově překladu *Písně písní*, a celé jeho biblické studie a revise *Kralické* byly dokladem, že si nejsme vždycky jisti přesným rozuměním některých míst. Ale jakpak je tomu teprve v biblích do národních jazyků přeložených? Žádný překlad nesmí o sobě říci, že je doslovným slovem božím, když jej pořizovali křehcí a omylní lidé, byť sebe víc věřící. Ať konečně originál nebo překlad, my dnešní lidé nevěříme, nemůžeme věřit ani těm šesti dnům stvoření, ani tomu, že králík a zajíc jsou přezvěkáva zvířata (Mojžíš III, 11). Karafiát nepřipouštěl žádného omylu v bibli a nedovoloval vůči bibli a náboženství vůbec užívat rozumu. Což nám dnešním lidem není možné. Náboženství má prostupovat celý život člověkům, ono je ústředním ohnískem našich mravních zásad, a my bychom nesměli o něm přemýšlet? Když nám bůh dal ten hledavý rozum, nač bychom jej měli?

Než o tom jsme nemluvili, když byl Karafiát u nás. Mě pálila římská půda pod nohama. Karafiát, vyslechnuv mé názory, pravil asi tak:

„Církev reformovaná může vás přijmout. Ona má zevnější kruh těch, kteří pravdu hledají. Má však vnitřní kruh svých dospělých z vyzkoušených členů. Tento vnitřní kruh je přísný a do toho vstoupit nemůžete, jak vidím. To znamená, kdybyste přistoupil do sboru, musil byste zachovávat kázeň toho sboru a s toho vy nejste. Můžete se přihlásit tedy jen obecně k reformované církvi, do širokého sboru církevního.“

Mým případem zabývaly se později *Reformované listy* roku 1902 v čísle třetím, kdež Karafiát mne hájil proti některým novinám.

„Vytýkalo se jednomu muži, bezúhonnému otci rodiny, že přestoupil od církve římské k církvi reformované z ohledu na svou rodinu. A což to bylo něco nepocti-

vého? . . . Tento muž samostatně myslí, následkem toho pak jest s církví římskou nadobro rozpadlý. Což jest to něco nečestného?“ A tak dále.

Přišla řeč na to, co čteme. Žena vypravovala, že čteme Dostojevského a Tolstého, že jejich náboženské názory nás velice poutají. A tu Karafiát zdvihl prst a řekl studeně:

„To my nečteme. My máme své knihy.“

Po delším hovoru pochopil jsem, kde je Karafiát ranitelný. On nečetl než náboženské knihy. On neznal světského ovzduší naší doby, neměl psychologického podkladu pro to, čím žila skoro všechna mládež česká. Vlivem university a zejména kruhu Masarykova hrnula se k nám přísná věda, vynikající literatura krásná i umění. Léta devadesátá byla jako jarní bouře. I věda a umění má také vliv na charakter náš vedle náboženství. Proti tomu Karafiát stál nesmlouvavě na svém: rozum není nic, učenost není nic, s biblí zejména nepořídí nikdo nic s výkladem nebo překladem, jestliže nevěří v Ježíše a ospravedlnění z víry.

Hle, jeho brkové péro, kterým psal do smrti! Nebylo u něho vývoje.

Čím dále jsem čítal *Reformované listy*, tím víc jsem cítil, že se Karafiát dožije s námi zklamání. Deset let kázat a deset let psát totéž, to posluchače i čtenáře omrzí. Tím spíše, že jeho kázání mluvená i psaná neměla toho původu, o jakém psal při Spurgeonovi, že jeho řeč plynula jako krásná řeka, na níž sobě pohrávali často paprskové šťastných nápadů. Karafiátova řeč také plynula lehounce a elegantně, ale časem začínala působiti na posluchače jednotvárně. Posluchači někdy už po prvních slovech věděli, co dále řekne. Myslím, že jsem tušil správně. *Reformované listy* unavily autora samého. Vypsal se. Poslední ročník roku 1905 byl hubený, spisovatel nechal recensí knih historických i církevních, býval dráždivý a odpovídal v listárně nevrle. Až nakonec svůj list zastavil, odůvodňuje svůj krok tím, že za deset let na základě na-

bytých zkušenosti se v církvi reformované v mnohém zklamal a že by se nevyhnul polemice, které dosud šel usilovně z cesty. Já tomu rozumím tak: stál osamocen, neměl přívrženců, nezaložil školy. Zbyly mu jen pobožnosti, které konal v bytě pro houfec svých nejvěrnějších. Nemohlo to jinak skončit: kdo chce reformovat společnost jakoukoli, musí ji znát. Musí znát, odkud vítr věje. Karafiát zavřel svůj dům před světem, a přece mu do něho vítr foukal. Býval tak podrážděn, že již roku 1903 zakazoval svým stoupencům číst časopis, jenž něco napsal proti teologickým a mravním základům i církvi reformované. A nesmiřitelně odsuzoval styky s těmi, kteří popírají božství Kristovo. Církve takové nebyly mu ani křesťanské. Myslím, že Unitáři jsou přece i křesťané i protestanti. Naposledy se ve svých *Pamětech* vyslovil naprosto odmítavě o splynutí církve reformované a augšburské, jež jsme provedli v prosinci roku 1918. Pitevní nůž, kterým toto spojení řezal, byl přebroušen a naskočily na něm zuby. Logika jeho neobstojí a nechut k novotám, byť sebe životnějším a žádoucím, je příliš svéhlavá!

Zase to brkové péro.

Ve dvou směrech zůstal mi však neobmezený souhlas s Janem Karafiátem, a to je předně — češství a vlastenectví jeho, a to druhé — umění spisovatelské. Měl oči otevřené a dovedl uznat, co vydařeného (oblíbené jeho slovo) našel mezi Němci, Angličany a Skoty. O jiných národech se nevyslovoval, leda jednou o pravoslavných Rusech. Ale jakmile se dotkl něčeho, co je naše, jakoby se mu rozjasnil obličej. Jak on uměl psát o husitství, o Husovi a Žižkovi! Srdce se mu svíralo, když psal o Lipanech a o utrpení pobělohorském. Jednotu bratrskou znal ze všeho nejhlouběji, miloval ji, nemohl jí však odpuště, že to byl lid „bez meče“. On byl pro meč Žižkův. Sám se hlásil za potomka Kališníků, ne Bratří, neboť v Jimramově prý Jednoty bratrské nebylo. Je až dojemné, jak Karafiát býval rozradostněn, když něco dobrého

o nějakém Čechu v cizině zvěděl, anebo když zaslechl třeba jen český hovor na svých cestách. Naproti tomu, jestliže se někdo dotkl české cti, jakoby ho byl poranil tělesně. I to slovíčko *böhm* na *Kralické bibli* ho dráždilo. Měl-li trvalou nenávist, bylo to vždy k Rakousku a k Vídni. Pravý český ělověk. Statečně odepřel upisovat válečné půjčky a hrdě odmítl doktorát vídeňské fakulty. Vždy mě lákalo k němu něco tajemného. Neváhal jsem jednou podívat se i na tu Hrubou Lhotu, abych poznal jeho dvacetileté apoštolování v horách. Na horách vysoko, od lidí daleko . . .

Jako spisovatel byl Karafiát samorostlá individualita. Muž, který se vzdělal německy ve Westfálsku na středních a na vysokých školách v Berlíně, Bonnu a ve Vídni, vypěstoval si půvabný český sloh na *Kralické bibli*. Stručnost, úsečnost, kratičké věty pocházejí snad z anglických knih.

Byl-li Karafiát Českým bratrem svým duchem z doby Blahoslavovy, byl Blahoslavovi podoben i jinak. Oba byli básníci, zpěváci a hudebníci, kteří své schopnosti dali do služeb církve, oba toužili po krásné bibli. Být Karafiát živ v šestnáctém století, četli bychom jistě jeho jméno mezi překladateli *Kralické*. Karafiát měl původně spisovatelské schopnosti širší. V *Janu Husovi* jsou odstavce přímo dramatické. V *Černém brouku* projevil sklon satirický a ironický zrovna mistrovsky. Všude pak, kde se mu hodilo naznačit dojmy z přírody, bývá milý, vnímavý a rozkošný. Stejně když se díval na moře nebo slyšel hrkot valašských potůčků. V *Broučcích* je příroda živlem významným. Tady brkové péro psalo moderně, protože byl veliký milovník českého jazyka.

Summou: Jan Karafiát byl mezi námi podivuhodnou postavou, sám v sobě harmonický a ucelený muž. Bohoslovec a básník. Nedivím se, že v tomto mladém muži našla zalíbení bohatá, skotská dáma, nábožensky a básničky stejně vnímavá. Ona mu umožnila, že opustil Hrubou Lhotu a mohl se oddat svobodně práci podle své záliby.

Poznala i osobně tu Lhotu a radila mu najít si širší tribunu. Karafiát byl muž jiného světa, jediný svého druhu, a znát takového muže bylo pro mne a jistě pro mnohé velikým životním ziskem. Nikdo neodešel od něho, aby nebyl něčím dobrým obdarován. Všem příštím lidem zůstanou jeho *Broučci*. Nemohu skončit než posledními verši básničky pana Kč.:

*Čtenáři Broučků, každý rok v máji,
když v Čechách vše kvete a cvrčkové hrají,
na hrob mu zasadte z čisté lásky
s červeným kraječkem sedmikrásky.
Poslušných Broučků necht roste kruh!
Zdař Bůh! Zdař Bůh!*

Petr Bezruč

Často jsem dostával a ještě někdy dostávám otázku, jak jsem objevil Petra Bezruče?

Neobjevil jsem ho, objevil se sám. Já jsem byl jenom tak šťasten, že jsem mu otvíral dveře. Sám si mne k tomu vyvolil a vzal mě do vozu své slávy.

Dne 16. ledna roku 1899 dostal jsem dopis: „Pane doktore. Ač neotvíráte svého listu směru nacionalistickému neb platonickému, zasílám Vám přece verše k nahlédnutí. Račte mi odpovědět v listárně *Času* v neděli. — Bude lépe býti odmítnut od kritiky listu Vašeho, než být uveřejněn od XY listu. Brno, 16./I. 1899. Petr Bezruč.“

Byl jsem nad těmi verši u vytržení a neváhal jsem neznámému básníku říci to otevřeně. Načež následoval druhý jeho dopis: „Vaše odpověď mne dojala. Kdybych byl měl zdání, že verše budou za to stát (a bude tomu tak, když je chcete otisknout Vy), byl bych je zkorigoval a dal si na nich lépe záležet, ale tak jsem je hodil na papír, jak se mi myšlenky sypaly z rukávu. Korigujte, co chcete, vím, že jsou tam verše i obraty banální, které bych sotva otiskl já — mám Vás v podezření z filosilesismu — (nedávno Jste pochválil *Těšínské noviny* — a já neznám nešikovnějšího stylu pro svůj lid!). — Ještě jsem měl

jednu práci, kterou příkládám, ale nebojte se, že Vás budu verši trápit každý týden — přihlásím se snad až za půl roku a dám pozor, aby byly lepší než tentokráte.“

V lednu roku 1899 tedy vyšly první básně Petra Bezruče. Bylo to v *Čase*, beletristické příloze k politickému týdeníku v čísle 4. Básně vyšly všechny, jak mi je Bezruč poslal: *Den Palackého*, *Škaredý zjev* a *Jen jedenkrát*. Prvé dvě byly konfiskovány. Já jsem na zadní straně čísla uvedl básníka čtenářům svým slovy: „Uveřejňujeme verše neznámého posud básníka Petra Bezruče. Jistě ne proto, že jsou nacionalistické, ale proto, že jsou mohutné a vášnivé a nové, a protože si od jeho talentu mnoho slibujeme.“

Následoval nový Bezručův dopis, z něhož vyjímám: „Pane doktore. Tolik krásných věcí mi ještě nikdo neřek na světě jako Vy. Škoda že nás konfiskovali, věděl jsem to určitě skoro hned napřed. Ale nemohu si pomoci. Odpustím vídeňským židům, dovedu odpustit hloupému Vlčkovi a Laryšovi, ale nikdy pánu Komory. Proč jste škrtl slovo Gero? Budu vévodu teď nazývat markýzem, — to přece projde censurou. — Pane doktore, děkuji Vám tisíckrát za *Čas*. Vím, že se spolupracovníkům tak stává. A já již x roků jsem se chtěl abonovat na *Čas* — jindy jsem musel chodit do kavárny — ale já byl od jakživa špatným hospodářem, a na prvého mi nikdy nezbylo. Tak vidíte, k čemu jsou dobré verše. Řekl jsem, pane doktore, že přijdu až za půl roku. Ale protože jste mne tak moc pohladil, a že o to žádáte a že mi posíláte *Čas*, připojuji tři práce. Nevím, budou-li se Vám líbit . . . Nevěříte, že jsou to první práce. Nikdy nebyly dosud tištěny mé verše. Píšu někdy verše, teď jich bude snad více, protože Vy mne máte na svědomí. Mám nastenografovány ještě čtyry, ale jsem celý zoufalý, když je mám opisovat. Už napřed Vám řeknu názvy: *Hrabyň*, *Leonidas*, *Bernard Žár* a *Maryčka Magdónova* . . . Pane doktore, věřím, že k vůli mně do Brna nepřijedete. Nestojím zato, přísám bůh — jsem všední patron, mluvit neumím, a kde byste

mne našel? Nejsem u Seydlera, ani na Novosadech. (Na ty dvě adresy si totiž Bezruč dával psát, někdy na jméno Methoda Konopáče.) Ale já Vás dobře znám, slyšel jsem Vás mluvit, znám Vás osobně; jak byla v Brně Úprkova výstava, viděl jsem Vás — a viděl jsem Vás v jehnické pivnici. Proto, když víte, že Vás znám, necháte padnout jistě závěr, že chovám nedůvěru. Můj pseudonym se bez tak neudrží, mám tušení, že své verše jednou škaredě odnesu, — uhodnou mne na Východě! Pane doktore, protože si tak výslovně přejete, dávám Vám své slovo, že Vám bude moje jméno oznámeno. — Možná dost, že bude-li mi kdy možno, bych přijel do Prahy a Vám se představil. A což kdybych k Vám někdy poslal posla, nebude tázán ani zastaven?“

Sužoval mne pseudonym Petra Bezruče. Kdo je to? Vždyť já jsem toto písmo znal. Jakmile se na prvním dopise vyskytlo *r* (redaktor) psané na počátku slova nezvykle dlouhou čarou zdola nahoru, věděl jsem, že jsem toto písmo vídal, že jsem je měl v rukou a že musím pisatele uhodnout. Hlava se mi mohla rozskočit, kdo? Marně. Nezapírám, že jsem se i pomocí svých známých v Brně pídil po básníkovi. Také marně. Až roku 1904, když jsem si zajel do Brna na premiéru Janáčkovy *Její pastorkyně*, otevřely se mi oči. Posadili mě do lóže vedle roztomilé slečny, která mi pošeptala:

„Já jsem Bezručova sestra.“

To písmo vůbec a to zrádné *r* patřilo profesoru Antonínu Vaškovi, mému někdy milému učiteli na gymnasiu brněnském. Znal jsem to *r* ze školy a ještě více z dopisů. Profesor Vašek, když roku 1879 připravoval svůj *Filologický důkaz*, že *Rukopis královédvorský* je podvržen, požádal mne v Praze, abych mu z musejních sbírek ruských písní vypsál ony písně ruské, jež Hanka v lyrických podvrženinách svých napodobil. Všecko se mi vyjasnilo. Přesto jsem osobně Bezruč nevyhledával, znaje jeho plachost, ostych z lidí a nechut k hovorům. Abych dopověděl: teprve po převratu vyhledal jsem básníka v jeho úředním

brlohu. On mne poznal naráz, jak jsem vstoupil, a já jsem pomalu shledával podobu synovu s otcem. Domníval jsem se, že se potkáme na jubilejní slavnosti slovanského gymnasia v Brně ve dnech 25. až 26. června roku 1927. Ale Bezruč v sobotu před slavností ujel z města. Má trpké vzpomínky na toto gymnasium a proto nic nenapsal ani do gymnasiálního *Památníku jubilejního*.

Budou-li mi někdy přiznány nějaké zásluhy o Petra Bezruče, tedy snad ty, že jsem vymamoval na něm verše tak dotíravě, jako kdysi na Svatopluku Čechovi Neruda, když byl redaktorem *Lumíra*. Bezruč toho měl brzy dost. Neuplynul ani rok od prvních jeho básní a již byl nevrlý: „Už mne začíná moc mrzet, že jsem se dal do veršování.“ Ale úspěch ho přece pudil, aby znovu psal. Těšilo ho, že ho chválil i J. S. Machar i Gustav Jaroš a kromě toho řada časopisů, na příklad Tůmova *Mladá Morava*. Občas si vyčítal, že nemá literárních vzorů, protože v životě málo četl, snad nejvíc Machara („a tu se přistihuji při tom, že rýmy hledám jen podle jeho básní, jako mám o rýmy velkou potíž a proto rýmované básně asi za nic nestojí“)

Po vydání *Slezského čísla* roku 1903 byl Petr Bezruč uznáným básníkem takorůzka přes noc. Většinou arci ve vrstvách mladších, pokrokových; co bylo v literatuře a politice světem oficiálním, to rozpačitě o Bezručích mlčelo, neboť byl z tábora našeho, vždy nenáviděného. Čeští básníci přijali ho do své obce s uctivým nadšením. Jediný Viktor Dyk hodil po něm pošklebkem (ten „bard“ ho dráždil) a Josef Holý obvinil ho, že mu krade básnickou formu. Petr Bezruč byl uznán za velikého básníka slezského hoře.

Slezské hoře — to byl útisk lidu sociální a národní. Lid na Těšínsku byl vyssáván hospodářsky a tím mu kopán národní hrob. Bezruč narodil se v Opavě, a když i otec jeho přeložen byl trestně do Brna, aby byl odňat práci

pro Slezsko, Bezruč býval o prázdninách v rodišti otcově Háji. V letech 1890 až 1895 žil jako poštovní úředník v Místku a odtud procházel slezská městečka i vesnice. Také Hlučínsko, které leželo na Modré straně — v Prusku. Prožíval hrozné dojmy odnárodňování, hospodářské bídy a zrušení mravního. Vssál do sebe všecko toto slezské hoře. Když přišel okamžik, vykřikl je do světa. Každá jeho báseň byla výstřelem v hluché noci. Bouřila polomrtvé a budila spící. Nikdo neměl přirozenější dispozice k tomu poslání. Dovedu si představit, zrodí-li se Lužičanům takový básník, že bude hlasatelem podobného hoře. Bezruč nesl v sobě hrůzu a kletby těch 70.000 duší před Těšínem. Odosobnil se, stal se duchem země, mluvil za všechny, jeho jméno bylo *Sedmdesát tisíc*. Osobní dispozice přispěly. Nesl v sobě žal a trpkost od dětství. Proti otcí podniknuta štvánice jako zrádci národa, jenž nevěřil v *Rukopisy*. Matka s nepatrnou profesorskou pensí, však se čtyřmi syny a dvěma dcerami; marná tři léta na studiích v Praze, zklamán dívkou, již miloval — odtud samotář, nemluvný společník, otrávené mládí. Leč dozrál . . . Bezručovi bylo dvaatřicet let, když psal *Palackého slavnost, Škaredý zjev, Maryčku Magdónovu, Bernarda Žára*. Jako básník není Bezruč nikomu podobný. Neměl předchůdce a neměl epigonů. Individualita tak silná není napodobitelná.

Bude to jednou vítaná práce pro experimentální estetiku, jestliže kdo nakreslí obraz tohoto básníka. On sám mnoho o svém tvoření přemýšlel. Když jsem mu jednou psal, jaké nadšení budí jeho verše ve slezské mládeži, odpovídal: „Dovedu pochopit radost toho synka ze Slezské, když četl verše od nás. Vždyť já jako hoch a student obíral všechny časopisy a listy a hledal a čekal, kdy se přece jednou někdo od nás ozve. A pořád nic a nic, až jsem musel vyskočit na podium já. Pamatuji se, jak mi jednou goral z Beskyd vyprávěl o té Maryčce. A mně jaksi stoupalo pořád cosi do krku a já si myslel: Kdybych dovedl být básníkem a napsat ti pár veršů za hrob. . .“

Z téhož dopisu: „Nebylo třeba se omlouvat, že si přejete korektury v básních. Vždyť já to věřím, já to vím, že jsou tam hlouposti. To můžete beze všeho vždy říci, co se Vám nelíbí. Mně se totéž nelíbí. Juž jsem Vám řekl, jak pracuju. Když je to na papíře za pět minut, marš, ať tě nevidím. Ale když někdo, kdo to se mnou dobře myslí, mně na chybu upozorní, nehněvám se a s kyselou tváří se pustím do oprav. Pane doktore, nemyslete si, že bych, třeba napíšu báseň za pět minut, psal lehce. Já nevím, to vždy jakoby chamsin šel mojí duší (sit venia!), myšlenky se hrnou jako bystriny z hor, já nestačím chytat slova a myšlenky a pak jsem půl hodiny vždy jako spálený. Myslím, kdybych napsal pět takových básní jako *Škaredý zjev* a *Maryčka Magdónova* po sobě, že by mne mohli vézt zrovna do Černovic. Jednou jste o mně řekl v tom konfiskovaném čísle, že jsou to práce mohutné a vášnivé. Prvé je pochvala, druhé jest pravda; jen že mne to spaluje jako vašeň pijáka nebo karbaníka. Či je tak u všech autorů, co píšou verše? Není to sladkým řemeslem“

Málo více než tři léta trvalo tvoření Bezručovo (1899 až 1902). Ale i během těch tří let už se snášel soumrak nad jeho tvorbou a stále houstl. Petr Bezruč byl jednoho dne uhodnut od kamaráda, Norberta Mrštíka, jednoho ze tří bratří Mrštíků, když v pozdní hodině začal mluvit po slezsku a nepochybně užívat i obrazů, jež zněly v jeho verších. Slova: „Ty jsi Bezruč“ stačila, aby básník přestal existovati.

Často míval Bezruč obavu, že své verše drazé zaplatí, až ho poznají ve Slezsku a až arcivévoda Bedřich zví, kdo ho nazývá markýzem Gérem, jménem, jež připomínalo krvelačného hubitele polabských Slovanů. Ale přece jen psal dále. Když byl od vojáků zatčen a uvězněn ve Vídni roku 1915 a 1916, protože ve francouzském časopise vyšla báseň s šifrou B. P. (báseň nad pomyslení nebezručovská, přímo hloupá), Petr Bezruč žil v úzkostech,

neboť se obával, že přišla hodina msty markýze Géra. Nepřišla. Básníkovi se naopak splnilo proroctví, že arcivévoda Bedřich, majitel těšínské komory, dojde odplaty. Když však byl odhalen, nebylo již básníka, zbyl jen poštovní úředník. To byl důvod skutečný a rozhodující. Někdy se však i domnívám, že umlknutí básníkovo bylo logické: co chtěl, všecko již řekl. Slezský bard cítil odpor k tomu, aby se opakoval v týchž motivech, v týchž verších, s týmiž pointami. Jednou psal: „Až teď v zimě, kdy jsem měl chrlení krve, to ještě ze mne vyhrklo, co žilo v mém úzkém obzoru. Nevím, co si o mně myslíte, ale pochybuju, že ze mne bude nějaký básník; budu-li zdrav, já se barzo vyzpívám a pak budu držet zobák.“

To se stalo již na podzim roku 1901.

Všechno moje působení, abych básníka vyvedl z pomračné nálady a z urputného zamlčení, bylo marné. Jsem prozrazen, bývala jeho odpověď, tedy mlčet. „Buď Bezruč nebo nic.“ V jeho dopisech zuřila sebeobžaloba prudčeji a prudčeji. Žaloval na sebe, že promarnil své mládí, že mnoho píval a pije, že svět pro něho umřel a lidé jsou protivní. Všecka krása života zmizela. Když se vyzpíval o Slezsku, nechtěl dělat jinou literaturu.

Konečně jsem vymohl na básníkovi jakés takés svolení, abych mohl vytisknout něco z nastrádaných veršů. Ovšem nějak nepřímě a bez jeho jména. Dovoloval, abych jedno číslo *Besed Času* nazval *Slezským číslem* a do textu abych směl vsunout jeho verše s nějakou apostrofou na Slezsko „Tvůj básník“. „Ale pak už navždy sebe zavřeme do přihrádky, ad acta.“ To bylo dne 11. října roku 1902. Jak jsem splnil a vlastně obeplul Bezručovo dovolení, je známo. *Slezské číslo* vyšlo v lednu roku 1903 a současně otisk v samostatné knížečce. A to byl konec.

Po několika dnech dostal jsem ještě jakýsi doslov, kterým básník definitivně zavíral svou básnickou periodu slovy Gorkého: „Všecko je zbytečné ve mně a můj celý život. Nic není v mozku... jen tma a bolest.“ Abych tomu rozuměl, poslal báseň *Didus ineptus*.

*Do vody, do vln vysokých
peruti biju.*

Na Mauriciu

před lety pták žil, tož Didus ineptus.

A daleký slunce a daleký písně

dráp vytiskl drsný on do mechu plísňě,

necht rděla se zora, necht příboj se valil,

v srst temnou a teplou se mlčící halil,

necht hučelo moře, necht prales se bořil,

přitisknut ke kři se do bahna nořil,

ciz motýlů barvám, ciz papoušků plesu

v svých tesklivých zorech nes smutek svých lesů...

Když vníkali v lesy rok za každým rokem,

uhýbal těžko svým belhavým krokem,

shas nemoha padnout pod šípy a kyji,

pod rukama mužů, co vraždí a bijí,

tich nastavil zobák svůj prosebný křivý —

shas jak shasla alka, jak zahyne kivi...

Tak v úsměvu bohů, za víření bubnů

necht v slunečním červnu, necht v deštivém dubnu,

necht podzimu dým z řeky po vrbách stoupal,

necht za zpěvu kosa, jenž na kři se houpal,

za zvonění syring, za rákosí šeptu

svůj život jsem žil roven Didu ineptu...

Necht meč nahý blýskl, necht chřestila pouta,

necht v červnu jsem šel klasy praskajícími,

necht přes potok sepjatý náramkem zimy,

necht po návsi hochy slyš jásajícími

a mezi děvčaty černovlasými —

žil jsem

Didus ineptus.

Po několika letech dal se básník přece zviklat. Dovolil roku 1910 grafikovi Preissigovi vydat sebrané *Slezské písně* v bibliofilském vydání. Byl churav, jak mi psal, a proto změknuł („nepřestanu litovat, že jsem se zapomněl v době choroby a otevřel zamlklý zobák dida inepta“). S exemplářem nádherně vázaným dostal jsem i podobiznu básníkovu. Ač byl a je krutým nepřitelem všech fotografií, vynutili na něm tenkrát portret v nemocnici ve Vídni, kdež léčil hluchotu jakožto následek zánětu Eustachovy trubice.

Od té doby *Slezské písně* vyšly s Bezručovým svolením mnohokrát, ale vždy bez honoráře. Peněz za básně Bezruč nikdy nevzal. Básně starší do *Slezských písní* nezařaděné a několik básní novějších, které mi básník posílal v dopisech a na pohlednicích, dovolil Bezruč vydat mé snaše; je to bibliofilská knížečka, jejíž titul si básník nadiktoval *Z listů Petra Bezruče Janu Herbenovi*. Posílává dosud příležitostné veršiky a škádlivé epigramy nebo gratulace na pohlednicích. Není to vlastně už Bezruč, nýbrž jen P. B. nebo místo podpisu silueta „starého ještěra s faječkou“. Napsal-li někdy skutečný dopis, byl už od Vladimíra Vaška — Petr Bezruč je definitivně mrtev. Jinak bych se neodvážil ani po tolika letech o něm psáti.

Moje heslo k ústavě

Měl bych také říci něco o své činnosti politické, kromě toho, co dále vyprávím o začátcích českého realismu. Došli bychom však daleko, kdybych měl popisovat všechny ty politické kampaně, které jsem v životě prodělal, proti Staročechům, Mladočechům, klerikálům, pro pruského krále, o pražskou radnici, všechny kampaně volební a nevím co ještě. Jako novinář a zvláště jako vedoucí redaktor *Času* byl jsem samozřejmě vždy ve středu těchto bojů, ale prakticky jsem politiku nikdy neprováděl. Neměl jsem ctižádosti mandátové a jednou, když mě realistická strana kandidovala v Říčanech, dostal jsem provždycky za vyučenou. Měl jsem v Říčanech volební schůzi den před volbami. Sál nabit do posledního místa, úspěch řeči, jakého jsem předtím na svých přednáškách nezažil. Několik set lidí mě po schůzi doprovázelo až na nádraží. Všichni mě ujišťovali, že Říčany ještě tak velkolepé schůze nezažily a že oni všichni mě budou volit.

Volby se konaly druhý den v neděli a já ze všeho toho nadšení dostal osmnáct hlasů!

Poslancoval jsem tedy až po převratě, kdy jsem byl vyslán stranou národně demokratickou do revolučního

Národního shromáždění a později do senátu. Mandátu senátorského jsem se vzdal roku 1927, když jsem se s národními demokraty rozešel pro jejich poměr k prezidentu Masarykovi a ministru Benešovi a kdy jsem vstoupil do národní strany práce a za ní ještě jednou kandidoval do senátu. Ta historie je známa: dostali jsme sice devadesát osm tisíc hlasů, ale žádný mandát. Vládní strany tehdejší odhlasovaly si takový volební zákon, že voličům skoro sto tisíc hlasů našich uloupily a sobě si je přivlastnily. Tedy ani moje politická kariéra v republice nebyla dlouhá.

V revolučním Národním shromáždění i v senátě jsem pracoval rád a horlivě. Zvláště o věcech kulturních a armádních. Leč zde chci vzpomenout ze vši té činnosti jen toho, jak jsem přispěl k naší československé ústavě. Činím tak zejména proto, že se k mému vystoupení tehdejšímu navázalo dosti polemik a byl jsem dokonce obviněn z plagiátorství. Nebylo to po prvé, už jednou předtím jsem byl prohlášen klerikály za plagiátora, když jsem sebral anekdoty historické pro děti do knížky *Jan Paleček*. Ale byl jsem už defraudantem při aféře sirotčích peněz, prodal jsem se židům, abych jim obhajoval Hilsnera, zaprodal jsem se králi pruskému, proč bych tedy nemohl být i plagiátorem?

Ačkoliv jsem ve své parlamentní řeči otevřeně řekl, že mi vzorem k ústavnímu heslu byla americká ústava, učený jeden český universitní profesor po letech objevil, že moje heslo není originální, nýbrž sděláno je podle vzoru amerického. Roku 1925 profesor německé university v Praze a senátor dr. Spiegel napsal:

„Jak se vypravuje, byl to prezident Masaryk, který si přál podle amerického vzoru tuto formuli (dr. Spiegel mé heslo nazval „formulí Herbenovou“) a tehdejší poslanec Herben splnil jeho přání.“

Prohlásil jsem tehdy, že tak zvaná formule Herbenova je mou myšlenkou vlastní a že jsem ji složil bez vědomí

pana presidenta. On teprve později vyslovil s ní souhlas, což mi arci bylo milé.

Ale toto moto k naší ústavě mělo ještě jinou zajímavou historii. Přál jsem si, abych je mohl navrhnout v debatě o ústavě jménem našeho národně demokratického klubu. V klubu své vlastní strany jsem však nenašel porozumění. Jednání o mém návrhu odkládalo se ze schůze do schůze, až prostě rukopis uvázl na stole předsedy dr. Lukavského. Teprve když jsem v noci z 28. na 29. února roku 1920 stál na tribuně Národního shromáždění a když jsem poznával, jak moje řeč o ústavě nalézá příznivé přijetí snad všech stran, poslal jsem si do klubovních místností pro svůj rukopis a přečetl jsem jej. Poznamenal jsem výslovně, že je to můj osobní návrh a že jej postupuji komukoli, kdo se o něj přihlásí.

K mému překvapení přijal ústavní výbor moje hesla za předmět rokování. Co se v ústavním výboru mluvilo, nevím. Asi za půl hodiny vyhledal mne v kuloárech sněmovny předseda Národního shromáždění František Tomášek a s nelíčenou radostí mi oznámil, že ústavní výbor přijal můj návrh jednomyslně.

Původně jsem své heslo koncipoval jinak, než jak jsem je přednesl a jak je ještě v maličkostech upravil ústavní výbor. Zejména jsem vypustil odstavec poslední, v němž bylo poděkování mocnostem *Dohody*. Podle uchovaného rukopisu můj koncept zněl:

1. My, národ československý, chtějíce upevnit dokonalou jednotu národa, zavésti spravedlivé řády v Republice, zajistiti pokojný vývoj domoviny československé, prospěti obecnému blahu všech občanů tohoto státu své i jiné národnosti, a zabezpečit požehnání svobody příštím pokolením, přijali jsme ve svém Národním shromáždění dne 29. února 1920 *ústavu pro Republiku československou*, jejíž znění následuje.
2. My, národ československý, chceme usilovati, aby ústava i zákony země naší byly prováděny *v duchu dějin našich*, v nichž září postavy Jana Husa, Jana Žižky, Petra Chelčického, Jiřího z Poděbrad, Jana A. Komenského i Karla z Žerotína, stejně jako v duchu moderních zásad obsažených v hesle *o sebeurčení národů*, abychom právem

mohli vstoupiti do společenství národů jako člen vzdělaný, mírumilovný, demokratický a pokrokový.

3. My, národ československý, jsouce si vědomi toho, že vlastní naše oběti, ani hrdinství našich legionářů, ani státnická moudrost Tomáše G. Masaryka nebyly by snad stačily, abychom dosáhli svobody 300 let ztracené, kdyby nás nebyla provázela přízeň národů Francie a Anglie, Unie americké a Italie: *vyslovujeme těmto šlechtným národům vděčnost* a zavazujeme potomky své, aby přes jakákoli nedorozumění v budoucnosti snad možná, po všechny časy této vděčnosti byli pamětlivi.

Čtenář si může porovnat, jak jsem potom heslo navrhl. Chci zde totiž uvést výňatky ze své řeči k ústavě a jazykovému zákonu. Rád bych na ní ukázal svůj způsob politické práce a je to jediná ukázka z mnohých mých řečí politických; proto se mi snad dnešní vzpomínání nebude vytykat jako marnivost. Tedy: dostal jsem se ke slovu v noci z 28. na 29. února, skoro jako poslední řečník k ústavě a pravil jsem (uvádím podle stenografického protokolu):

„Vážené Národní shromáždění! Paní a pánové! Ještě v poslední chvíli rád bych učinil na toto Národní shromáždění apel, pokud jde o jazykový zákon. Některé politické strany se s počátku vůbec bály, aby český jazyk byl prohlášen za jazyk státní. Bohudík, obava ta aspoň částečně odpadla. Nechápu, proč se toho bály. Toto prohlášení národního jazyka za jazyk státní jest prostě výraz holé skutečnosti. My Čechové jsme tento stát založili, my jsme v něm národní většinou, my mu dáváme kostru i ústrojí, není tedy žádného důvodu, abychom se báli mluvit o tom, že jazyk český je jazykem státním. Český v Čechách, slovenský na Slovensku. Jestliže jsme se v Rakousku bránili houževnatě státnímu jazyku, byl to zase jen výraz holé skutečnosti, neboť to přece byly poměry jiné. Němci nebyli jedinými zakladateli a představiteli toho státu a také nebyli jeho většinou, nýbrž jako menšina vnucovali většině národů Rakouska svůj jazyk zrovna tak, jako maďarská menšina národům nemaďarským, na příklad Slovensku. My nechceme vnucovati českoslo-

venský jazyk vůbec a žádáme pro něj účinnost jenom tam, kde toho státní ústrojí vyžaduje. Výjimek a výhrad jest dosti a bude jich snad ještě více, až se to poněkud v praxi vyzkouší. Nebudeme naprosto říkati, že každý Němec neb aspoň každý vzdělaný Němec jest povinen uměti česky. My budeme říkati, že každý jest povinen uměti československy, kdo toho potřebuje, a že jsou to úředníci a zřízenci státní a úředníci vůbec, o tom nemůže býti pochybnosti. A jestliže zavedeme státní jazyk český do škol, dává se tím Němcům, Maďarům a jiným národům v naší republice příležitost velmi vhodná.

Ale na té přednosti československého jazyka musíme trvati teď i příště. Mistr Jan Hus nebyl národní fanatik. Kdo pronesl větu: „Kristus ví, že jest mně dobrý Němec milejší než špatný Čech, byť to byl můj vlastní bratr“, to není národní fanatik, a přece Hus za poměrů téměř stejných, ba snad o něco horších, žádal: „aby Čechové v království českém podle zákonů, ba podle zákona božího a podle pudu přirozeného byli první v úřadech království českého, jako jsou Francouzi v království francouzském a Němci ve svých zemích.“ To jest požadavek prosté skutečnosti, prostého fakta, to jest věc, která není vynucena ani z pýchy národní, ani z úmyslů zlovolných.

Ale mluvmе si třeba o jazyku úředním nebo vyhledejme si ještě jiné slovo, které by se nám hodilo, aby mělo smysl jazyka státního, jen o to bych vás prosil: pusťme ze svého zákonníka to slovo *oficielní*. Já nevím, co je to oficielní a jste-li upřímní, pánové a dámy, musíte říci, že také nevíte, co je to oficielní. Z nás nikdo nemůže věděti, jaký smysl slovo to má v národě, jehož je to slovem. My mluvíme o tom, že některá zpráva v novinách je oficielní, že někdo vykonal návštěvu oficielní. To má pro nás jakýsi smysl, že vykonal něco úředního aneb obřadního, ale jazyk oficielní jest nám mátoha naprosto nesrozumitelná, nejasná a neupřímná. Pochopuji prohlášení ministra spravedlnosti dr. Veselého jménem vlády, že tímto slovem chceme prokázati věrnost k těm smlou-

vám, které mezi spojenci, přáteli našimi a námi, byly uzavřeny ve Francii, ale přece jen myslím, že i ti naši spojenci a přátelé jsou tak moudří, že si toho byli vědomi, že my doma nebudeme mluvit francouzsky a že ten pojem *jazyk oficielní* přeložíme si svým vlastním výrazem. Bylo by smutné, aby naše vláda neměla dosti výmluvnosti, aby vyložila, že tím neporušujeme věrnost k těm smlouvám. To nemůže býti důvodem. Na mne slovo *oficielní* působí přímo způsobem ponižujícím. Jednáme o jazyce mateřském, o jazyce svého státu československého a hned do titulu nemáme českého slova. (*Výborně!*) Nemáme důvěry k tomu, že bychom ve svém jazyce měli slovo, které by vyjadřovalo naše myšlení. Já v tom cítím neúctu, podceňování a přímo odkazování našeho jazyka do čeledníku, jakmile se nehodí do ústavní listiny. (*Výborně!*)

Hus, abych se vrátil k autoritě, kterou uznáváme všichni zde v této sněmovně, v jednom ze svých spisů cituje Nehemiáše a praví: „Jako Nehemiáš, když slyšel, jak židovské dítky mluví odpolu azotsky a neumějí židovsky a proto je mrskal a bil“; též nyní hodni by byli mrskání Pražané i jiní Čechové, kteří dnes mluví odpoly německy a odpoly česky, takže, když pravý Čech slyší, ani jak lidé mluví, nerozumí jim, co mluví.“ A já vidím dnes před sebou toho „pravého Čecha“ našeho venkova, kterému jednoho dne mám říci: že jazykem našeho státu jest jazyk oficielní. Ten pravý Čech bude vypadati jako ten Čech z doby Husovy, který nerozuměl mluvícím zpola česky a zpola německy.

Kornel ze Všehrd káral humanisty své doby a hájil proti humanistům své doby jazyk český, proto, že oni rádi užívali latiny a řečtiny a pravil o svém mateřském jazyku v knihách svých v jedné předmluvě: že „hojnost a bohatství jeho z toho může poznáno býti, že cožkoliv řecky, cožkoli v latině může býti pověděno, totéž může pověděno býti česky; co se pak hladkosti jeho týká, nevím, praví Všehrd, co by tak výmluvně, tak ozdobně, tak lahod-

ně všechno jazykem českým pověděno býti nemohlo, jako řeckým neb latinským.“ A hle, hojnost a bohatství českého jazyka mizí nám, jakmile máme v čelo svého jazykového zákona dát české slovo! Kde je ta hojnost a bohatství jazyka? Je vidět, že se nikdo o to nepokusil, nikdo se nestaral, abychom cizí slovo nahradili slovem svým. Nevěřím, že bychom nenašli výstižného překladu pro pojem francouzský. Maďaři měli v zákoně, aspoň jak někteří kolegové Slováci mne tím ujistili, že úředním jazykem maďarského státu jest maďarština. Obešli se bez jakéhokoliv nejasného cizího slova. (*Tak jest! ze slovenských lavic.*)

A ještě jednoho slavného krajana měl bych uvést. Je to náš slavný exulant Pavel Stránský. Když psal v cizině *Respublica Bojema*, naříkal si na zlozvyk svých vrstevníků, že oni rádi užívají cizích slov, kazimluvův a zejména praví, že někdy mluvívají tak, jako kdyby snili, spatřují v tom něco hezkého a kratochvilného, když lidu českému užívají „cizomluvů“. Myslím, že i slovo *oficiální* jest cizomluv.

Nezapomínejme, že řeč jest výrazem také myšlení. Je-li kdo vůbec povolán mysliti jasně a přesně a mluvit jasně a přesně, tedy je to zákonodárce. Mluvme jasně a přesně a pak to nemůže býti — jazyk oficiální.

Chtěl bych konečně ukázati, že nemusí tento titul rozčilovat nikoho. Nemusíme se obávati, že název toho našeho jazyka bude pramenem, z něhož bude prýštit spokojenost nebo nespokojenost Němců, Maďarů, Polákův a jiných. Ne. V tom titulu, v tom obecném hesle nebude pramene spokojenosti nebo nespokojenosti. Uspokojení nebo znepokojení vyprýští z toho, jaký bude zákon. Uděláme-li promyšlený a propracovaný jazykový zákon, to bude důležité. Zákon a ne nařízení, neboť s nařízením máme zkušenosti smutné. Jeho zásadou ovšem musí býti, že každý Čech, ale také každý politický Čechoslovák jiného jazyka musí a má ve svém jazyce dojíti spravedlnosti v celé oblasti tohoto státu. Propracuje-li se takový jazy-

kový zákon, uvidí Němci i Maďaři i ti jiní, že jich utiskovati nemíníme. Mám dokonce to přesvědčení, že při zpracování a provádění praktickém podrobného zákona jazykového naskytnou se mnohé příležitosti, kde se tvrdosti odstraní. Když mluvíme o jazyku státním, českém, tedy jistě utiskovati nechceme. Jsme toho příliš pamětlivi, jak nepříjemno nám bylo v Rakousku, když jsme sami byli utiskováni.

A já nebojím se ani té humanity, zejména ne té humanity presidenta Masaryka, o které zde bylo promluveno z jakéhosi nedorozumění. (Podotýkám nyní dodatečně pro čtenáře, že té Masarykovy humanity se strachoval dr. Kramář. Bylo to snad prvně, co veřejně vystoupil v republice proti názorům Masarykovým a co i já jsem se s ním srazil, ač byl šéfem mé strany.) Humanita, čili, jak říkali někdy Palacký, Šafařík, Kollár, čisté člověčství, čisté lidství, stane se obecným náboženstvím všech národů, které usilují o bratrství lidstva, jest to myšlenka, že lidstvo spěje k bratrství a národové mají ve jménu humanity tomuto bratrství a tomuto lidství se přibližovati. To jest humanita, na rozdíl od humánnosti. Humanita, především v tomto smyslu, není žádná chabost. Masaryk sám řekl jednou, že humanita není špitál. Humanita nezakazuje člověku bránit se, to nejsou názory Tolstého o neodporování zlu, naopak, podle názoru Masarykova humanita přikazuje každému člověku, aby se bránil i železem tam, kde mu někdo sahá na život hmotný nebo duševní. Jest povinnost, brániti se, povinnost, brániti se i do krve. Humanita stojí na zásadě: já pán, ty pán. Všude tam, kde jde o právo a spravedlnost, humanita káže bojovat. Potřebujeme-li vidět živý exemplář člověka humanitního, jest to náš prezident Masaryk sám, neboť nikdy v životě nebyl ani chabý, ani slabý. Kdo provedl revoluci, konečně i revoluci krvavou a poznal, že v boji o život, jako se u nás jednalo, musí platit až i zásada: oko za oko a zub za zub, tam nemůžeme mluvit o této humanitě jako o nějaké nauce slabosti a o hlásání evangelia nějakých

dobročinných nebo polívkových spolků. Tedy my i tak můžeme přistoupit, alespoň my, kteří jsme vyznavači této humanity, na náš jazykový zákon v tom znění, které chceme, neboť tomu nepřekáží idea humanity.

Jakožto poslední řečník naší strany chtěl bych ještě pronést několik obecných myšlenek o posledních událostech v této sněmovně, o dni včerejším i dnešním a chtěl bych se své strany jakýmsi, řekněme, významnějším způsobem zakončiti debatu.

Přátelé! Zdá se mi, že z této sněmovny vymizela radost. Ani z jediné řeči, ať přátel připravené ústavy, ať odpůrců, nezaslechl jsem ani zákmitu radosti. A já se netajím tím, že dnešní den pokládám za den radosti. V několika hodinách přistoupíme k aktu, který bude na mnoho století památný v našich dějinách. Rozpomeňte se, přátelé, že naposled, ponejprv a naposled, kdy český národ dělal svou vlastní ústavu, to bylo roku 1500. Ponejprv a naposled, kdy ji český národ dělal svobodně. Mám na mysli tak zvané *Zřízení zemské* z doby krále Vladislava. Tenkrát ponejprv vyšel český zákoník ústavní. Byl to prvý svod zemských zákonů království Českého, jakého doba před tím nevykonala. Pozdější zemské zřízení, na příklad z roku 1549, bylo již skládáno za panování Habsburků. A na tisku těch zřízení zemských z roku 1549 je výslovně poznamenáno, že byla korigována a napravována králem Ferdinandem I. Od té doby tedy nedělal český národ ústavy svobodně, až teprve dnes dokončujeme nové dílo ústavní, dnes, 29. února roku 1920, tedy po čtyři sta dvaceti letech.

Chápu, co na okamžik vypudilo z tohoto domu radost. To jsou ty poslední zápasy a boje stran, kruté boje, nemilosrdné a nelítostné, ale jen slaboch, nebo jen člověk příliš zchytralý nebojuje za své přesvědčení do krajnosti. Všichni jsme zde tedy bojovali a myslím, také všichni na tomto bojišti padli. Jediný vítěz, který z tohoto domu vyjde, je kompromis! Kompromis všech stran a vrstev, jak je právě národ náš představuje.

Naše strana ovšem by mohla nejvíc naříkati na to, že z návrhů jejích co nejméně bylo pojato do ústavy, a mohla by zejména naříkati na to, že těmi vázanými listinami provádíme něco nového, neslýchaného a nevyzkoušeného, to jest, že jsme postátnili strany. Strany české se stávají organismem státním. To jest něco, čeho se bojím. Nikdo neznáme důsledků této novoty.

Proti tomu netajím se tím, že ti členové Národního shromáždění, kteří sdělávali tuto ústavu, opravdu se mnohému naučili u nejpokrokovějších národů, co se do naší ústavy vepsat smí a má. Máme v ústavní listině některé dobré zásady, že bych mohl jedním slovem říci: tato ústava neudělá hanbu našemu národu. (*Výborně!*)

Poněkud nám vadil ten chvat. To bylo proti zásadě právníka našeho Všehrda, který radil podle starého přísloví, že raději tři léta se má souditi a sněmovati, aby se udělal zákon, nežli jeden rok válčiti, to jest aby zabránilo se domácím válkám, jež jsou prý nejukrutnější a nejškodlivější. Jistě také dlouhé tajnůstkářství působilo k tomu, že v poslední chvíli byli jsme rozčileni a nedovedli jsme dosti promýšleti věci, které po případě i v té naší ústavě zůstanou vadné.

Avšak koneckonců ústava tato jest dílem nás všech, všechny strany jsou poraženy, všechny tu leží mrtvy, vítězný jest jen ten kompromis. My si říkáme, že jsme političtí bojovníci, všichni jsme bojovníci, ale když bojovníci, prosím, abychom byli také rytíři. To znamená, abych neuváděl obecnou formulku, definici nějakou, abychom se chovali tak, jako se chovají Američané při volbě svého presidenta. Volby presidentské v Státech severoamerických bývají krvavé, skoro vždy několik lidí je zaplatí životem. Tyto boje však tím okamžikem, kdy se ohlásí výsledek a ukáží se transparenty v městech větších i menších, kdo jest zvolen (zvolenec dostává přívlastek: „prezident nás všech“), tím okamžikem končí i rázem přestává nepřátelství stran. A to jest to politické rytířství. Dnešním dnem odhlasujeme ústavu a to bude „ústava

nás všech“. Všichni jí budeme vázáni. I když nejsme spokojeni, vázáni budeme a musíme jí býti poslušni. (Výborně!)

Ještě jedna věc zasluhuje, po mém mínění, aby byla vyzdvižena, a řekl bych s jakousi radostí vyzdvižena z těchto ústavních debat. Stát se svým obyvatelstvem má dvojí ráz. Jednou jest to národ, po druhé jest to společnost. Pokud se díváme na sebe jakožto lidé pokrevně příbuzní, jedním jazykem spojení, představujeme národ a tento národ má společné city. Tento národ má city a duši, to znamená, že usiluje literaturou, uměním, vědou a průmyslem vybudovati národní charakter, kulturu, všechno to, čím se může jen národní individualita lišit od národů jiných. Ale totéž obyvatelstvo, hledíme-li na ně se stanoviska společnosti, má své zájmy a třídy; toto rozvrstvení společnosti na zájmy a třídy jest věcí rozumu a nikoliv citu, vede někdy k bojům, po případě bojům tak krutým, že mohou oslabovati stát. Kdežto národnost, soudržnost a soustředivost vedou k posílení státu, zájmové rozpory vedou k oslabování, síla zájmů jest odstředivá. A tu vystupuje na jeviště vláda, také naše vláda, která bude míti před sebou tuto ústavu. Vláda musí si býti toho pamětliva, že musí býti nalezena harmonie mezi národem a společností, mezi onou dvojí barvou, kterou představujeme ve státě. Proto myslíme na to, jak vláda má být složena. Není úkolem vlády, aby zájmy tříd anebo vrstev zamezovala, a také jich nezamezí. Žádoucno však jest, aby pokud možno představovala sdružení všech stran, aby to nebyl jen jednostranný zájem, který by byl ve vládě zastoupen. Takové vládě potom ovšem podaří se nikoliv zameziti třídni a zájmové rozdíly, nýbrž je mírniti, vyrovnávat, smiřovat a zejména na uzdě potud držeti, aby nikdy nepřevážily ony síly, jimiž má působiti národ jakožto představitel národnosti a kultury. (Výborně!) Mohu říci, že v tomto boji ústavním a vůbec

v posledních dnech nikde neprojevil se takový hlas, který by ukazoval k tomu, že opravdové rozdělení našich stran na zájmy umlčuje cit národní, oslabuje cit naší soudržnosti a soustředivosti. Tento zjev pokládám za úspěch a vidím v něm znamení velmi dobré pro budoucnost.

Jestliže však přece někdo z těch posledních bojů a porážek cítí hořkost větší nežli radost a nemůže se vpravit do nálady, kterou zde já tlumočím, totiž že by závěrečným a posledním aktem měl být *akord smíření a rozumu*, jestliže opravdu někomu tato hořkost kalí radost dnešního dne, tomu bych řekl, když je Čech: „Příteli, vmysli se do podzimu roku 1914 nebo do roku 1915, vmysli se v situaci, že bych k tobě byl tenkrát přišel a řekl: „Chceš ty, který vězíš v babylonském zajetí faraonů habsburských, chceš ty tento dnešní stát republikánský s takovouto ústavou, anebo raději bys chtěl zůstat v starém Rakousku?“ A kdyby to byl Slovák, tázal bych se ho: „Příteli, kdyby ti roku 1914 nebo 1915 někdo byl řekl: Bude ti dobrý takový republikánský stát s takovouto ústavou?“ myslím, že by v oné chvíli nikdo nebyl v pochybnosti býval, jak ohromná jest událost dnešního dne, kdy přijmeme demokratickou ústavu Československé republiky. (*Výborně!*)

Já bych si byl přál, abychom zakončili ústavní dílo rytířským způsobem, o kterém jsem mluvil. Proto hodlal jsem ústavnímu výboru prostřednictvím Národního shromáždění podati jistý návrh. Byl bych si totiž přál, bychom v čelo ústavy, kterou přijmeme, vepsali heslo. Taková hesla v čele ústavy nejsou nic nového; vždyť je vám známo, že tak učinily Spojené státy severoamerické prohlášením tak zvaných lidských práv. A já jsem našel i v našich starých ústavních zřízeních, že na počátku vzývají nejsvětější Trojici, Boha, ano našel jsem také, že v čelo ústavy české položeny byly verše a že také konec její zakončen byl verši, ve kterých se projevuje nějaká dlouholetá zkušenost nebo státnická moudrost.

Myslil jsem, že by bylo vhodné, když my po čtyři sta dvaceti letech předstupujeme před Evropu a před celý svět s ústavou, že bychom měli v čelo té ústavy dát toto heslo:

„My, národ československý, chtějící upevniti dokonalou jednotu národa, zavésti spravedlivé řády v republice, zajistiti pokojný rozvoj domoviny československé, prospěti obecnému blahu všech občanů tohoto státu a zabezpečiti požehnání svobody příštím pokolením, přijali jsme ve svém Národním shromáždění dne 29. února 1920 ústavu pro Československou republiku, jejíž znění následuje.

Při tom my, národ československý, prohlašujeme, že chceme usilovati, aby tato ústava i všechny zákony naší země prováděny byly v duchu našich dějin, stejně jako v duchu moderních zásad, obsažených v hesle sebeurčení; neboť chceme se přičleniti do společnosti národů jako člen vzdělaný, mírumilovný, demokratický a pokrokový.“

Při tom velikém boji a částečně i rozvášněnosti stran neodhodlal jsem se k tomuto návrhu. Ale kdyby kterákoli strana nebo kterýkoli člen tohoto Národního shromáždění přijal tento návrh za svůj, abychom opravdu tím způsobem uvedli se do světa, byl bych šťasten, neboť bych se mohl domnívat, že jsem vás přesvědčil o tom, že můžeme dnešního dne to příští hlasování, které po několika hodinách nadejde, zakončiti jistým akordem smířlivosti a také akordem opravdové radosti z toho, že český národ po čtyři sta dvaceti letech svobodně mohl dělati zase svou samostatnou ústavu. A byť i byla nedokonalá, může ji odkázat potomkům, kteří budou moudřejší, aby ji opravili a zdokonalili.“ *(Výborně. Dlouho trvající potlesk. Řečníku gratuluje předseda sněmovny Tomášek a poslanci všech stran. Poslanec Pik: To promluvil důstojný kamarád Masarykův! Výborně! Hlučný potlesk.)*

Ať byly dozvuky mého hesla k československé ústavě jakékoliv, do smrti zůstanu přesvědčen, že moje formule

je dobrá. Ona určuje, v jakém duchu má býti ústava vykládána. Měl jsem při psaní tohoto hesla na mysli výrok Bismarckův, že ani nejlepší zákony nesplní svůj úkol, když je budou vykládat neschopní úředové.

proti proudu

Naše začátky

V desítleťí od roku 1880 až do roku 1890 ozvala se v českém životě myšlenková revoluce. Zrodily se nové snahy a tužby, utvořily se nové frakce a směry. Historik, jenž bude jednou stopovati toto mnohotvárné hnutí a hledati jeho pramen, pozná, že to byla česká universita, z níž vyšel kvas. Staré poměry byly už delší čas neudržitelné, a jestli co zvláště odhalilo zející rány, byla to staro-česká politika ve Vídni. Všude mdloba, vyprahlost a zastaralý názor. Jen společenská lež udržovala poměry ty pohromadě, aby se samy nerozpadly.

Kritický časopis *Athenaeum* založený roku 1884 profesorem dr. T. G. Masarykem je první předzvěstí obratu. Staří i mladí se sdružují. Staří při časopisech starších, mladí kolem *Athenaeae*. Jsou zcela patrné dvě vrstvy: „otcové a děti“. Co pod povrchem vřelo, co se připravovalo příchodem nových sil znalých světa a cizích pokroků, co nového se v životě projevovalo, jako na příklad odpoutání studentstva vysokých škol od německých profesorů, to všechno se brzy provalilo.

Rukopisným bojem totiž. Byla to více méně náhoda, že *Rukopisy zelenohorský a královédvorský* a ne něco jiného způsobily výbuch. Mohla to být i jiná vědecká otázka, neboť roku 1886 bouře visela už ve vzduchu. Vydává o tom svědectví celý kritický směr *Athenaeae*. Rukopisný boj to tedy byl, který způsobil rozvrat starých poměrů.

Historii těchto let předcházelo již několik otřesů. Byla literární revoluce Havlíčkova proti staré plačtivé poesii à la *Poslední Čech*, byla literární revoluce Nerudova a Hálkova proti tak zvané panenské literatuře staroslovanské; byla politická revoluce demokratů a osmačtyřicátníků proti spolku Palackého se šlechtou, a konečně revoluce počatá mladou universitou. Ta znamenala odboj mladých proti starým v lůně vědy a přinášela renesanci českého vědeckého světa. I ve vědě mělo padnout heslo, že všechno české je hezké.

Tato vědecká krise přinesla vítězství mladého směru tím okamžikem, kdy zástupci staré generace, jako W. W. Tomek, Martin Hattala, Jaromír Čelakovský a Jan Kvíčala, neměli vědeckých argumentů a učinili z otázky vědecké otázku vlastenecko-žurnální a obranu svých názorů přenechávali dennímu tisku. Hlavně tehdy, kdy jejich mluvčím se stal žurnalista, který neměl nejmenší legitimace svým vzděláním, aby směl do vědeckého sporu promluvit. Rukopisný boj způsobil pobouření všech sil a všech národních vrstev. Není v našich dějinách příkladu takového rozčlenění celého národa, jaké právě provedla žurnalistika; leda snad by se k tomu daly přirovnat ony doby, kdy se národu sáhlo na přesvědčení náboženské. Národ byl rozčísnut na dvě politické strany, které se vzájemně na smrt potíraly, ale které se ihned sklízily mocí zvyku a společenskou lží, neboť v nových lidech vycítily společného nepřítele.

Všechna velká žurnalistika postavila se do služeb starých. Z menších listů jediné *Naše hlasy* a *Hlasy od Blánika* byly spravedlivé a čestné. Ale právě tím, že žurnalistika zamíchala celým našim životem, odhalila rázem kdejaký náš nedostatek. Jako by byla strhla pokrývku skrývající bahno, z něhož vycházel ohromný zápach. Proto v roce 1887, ve druhém roce rukopisného boje, začíná se v Čechách boj mnohem širší než o pouhé *Rukopisy*. Boj už nejen o historické a kulturní názory na naši minulost, nýbrž zápas o všecku politickou a sociální organizaci. Mladší lidé pocítili, že dosavadní život v českém národě déle trvat nesmí, nemáme-li se udusit v úctě k autoritám a ve vlastní hlouposti. Pokročilejší inteligenci se zejména přičila nadvláda, vlastně hrůzovláda žurnalistiky.

A tehdy k dosavadnímu výhradně vědeckému kruhu *Athenaea* připojil se jiný kroužek mladých lidí, téměř mladíků. Vystoupili z církve obecné a začali vydávat *Čas*. Kolem těchto dvou listů shromáždili se sektáři, odhodlali se bít do starých poměrů, káceti staré modly,

provětrávati a otevírati zdravému vzduchu a jasnému světlu okna do Čech. Bylo k tomu potřebí dvou věcí: odhodlanosti a dobré kůže. Neboť všecken tisk se na nás vrhl s největším rozhořčením. Ve společnosti nastalo hanobení našich jmen, ba na mnohé snesly se i existenční pohromy, k čemuž každá zbraň byla dost dobrá. I denun-ciace u mocných tohoto světa! Kdo byl v těch letech realista, byl cejchován jako zrádce. Ale náš kroužek se pod ranami jen zoceloval. Držel pevně kolem *Athenaea* i kolem *Času* a čistil náš vzduch tak bezohledně, že každé nové číslo působilo pravý poplach. Mě náhoda učinila redaktorem *Času*. V této úloze prožil jsem bezmála třicet let a proto cítím oprávnění, abych svými vzpomínkami a úvahami přispěl k historii těchto bojů.

Choroba národního života a zejména novinářská tyranie vyháněla mnoho lidí ze starých stran. Uprchlíci rozmnožovali naše řady každým dnem. Proto v prvním svém sdružení byli jsme lidé ne vesměs stejného smýšlení o stěžejních zásadách, ale zato se stejným odporem k národním zlořádům. Tvořili jsme tak kritický útočný šik, jenž ukazoval na nesmyslnost, povrchnost a zastaralost všeho druhu. Již ve druhém ročníku *Času* přecházeli jsme od kulturních otázek hlavně k politickým.

Proč hlavně politickým? Protože všechno vychování starší generace bylo politické. Tenkrát bylo alfa a omega českého života dělat politiku a všechny národní naděje sázely se na úspěchy ve Vídni. Realisté začali pracovat dvojím směrem: předně proti přeceňování politické práce, za druhé položili hlavní důraz na vnitřní obrození a na drobnou práci všeho druhu doma. A když už se jedná o politiku, tedy realisté žádali politiku založenou na vědeckých základech, na pevném programu a odmítali prázdné řečnění a přemílání pouhých hesel. Aby mohl účinněji působit, přeměnil se *Čas* roku 1889 v týdeník družstva, jehož členy byli profesor Masaryk, profesor Kaizl, dr. Kramář a já jako redaktor.

Toto politické vystoupení nezůstalo bez účinků ani vně,

ani uvnitř sdružení. Roku 1890 vyjednávali Masaryk, Kaizl a Kramář na základě zvláštních požadavků se stranou staročeskou a doufali, že by se tak reformovalo staročeství i mladočeství. Ale staročeství bylo už ztrnulé. Koncem toho roku spojili se tedy na základě shodných článků obojího programu se stranou mladočeskou. Profesor Masaryk, Kaizl a Kramář vstoupili prakticky do politiky roku 1891 po březnových volbách. Program mladočeské strany z roku 1891 a první dva roky práce na vídeňské půdě, toť nepochybná zásluha realistického vlivu na mladočeství. Realisté stávali se ovšem brzy trnem v očích tak zvaných mladočeských radikálních živlů, které se nemohly odtrhnouti od hrnců staré pohodlnosti a lesklé fráze, které však zanikly v reformním hnutí svou nevzdělaností. Tento kompromis s mladočechy rozdělil na tři skupiny také starý tábor realistický. Jedni prohlásili, že jejich oborem je vědecká práce a že s politikou nemají nic společného; jiní zavrhovali kompromis, protože zabránil utvoření vlastní organisace a třetí skupina s kompromisem souhlasila.

V tu dobu ani vůdcům, ani většině realistů nešlo o založení vlastní politické organisace, ale o to, aby jejich zásady obecně pronikly do národa, aby se staly majetkem všech stran. Proto jim nevadilo, když jednotlivci prodchnutí realismem pracovali v politických stranách. Realismus nestanul a neztrnul pouze na politice, v níž se vedly jen nesoustavné šarvátky; sice v politice značně působil, ale jen od případu k případu, jak to kázala denní potřeba. Později realismus sestoupil k nejspodnějším filosofickým základům české otázky, sestruje záhady a hlubiny českého života v úplný a ústrojný životní názor. Hledal smysl čeství a vykládal vůdčí ideály našeho národa tak, aby každému Čechu bylo jasno, čím jakožto zvláštní kulturní národ žijeme, co chceme a za čím jdeme. Tyto naše filosofické základy utvořily Masarykovy spisy *Česká otázka*, *Naše nynější krise* a *Jan Hus*.

Jako již při praktickém provádění politiky ulamovaly se některé větve s původního realistického kmene, tak i v tomto filosoficko-obrodném údobí naší práce odešly různé osoby a náš tábor se měnil. Ale to nebylo oslabování realismu, nýbrž čištění směru, a v tom tkvěla jeho síla. Realismus nebyl hotový, když vystoupil, ale pokračoval a stával se jednodušší do hloubky. Nenásledovali jsme starých stran, abychom cokoliv tutlali nebo spínali něco, co se již od sebe odepjalo. Usilovali jsme o pokrok, kritiku a diskusi. Takovým pokrokem byl i spor Masarykův s Kaizlem, pokud přispěl k určitější formulaci obrodného programu. Spor se vedl o fundamenty české otázky, o ten český světový názor, z něhož měla prýštíti všechna naše práce. V té roztržce na jedné straně stály časopisy *Naše doba*, založená v říjnu roku 1894 profesorem Masarykem v nakladatelství Jana Laichtera, a *Čas*, který v říjnu roku 1894 přestal být listem družstva a stal se mým soukromým majetkem. Ze sporu nastal v realistickém lůně dosti široký rozvrat. Někteří realisté vedení profesorem Kaizlem a dr. Kramářem splynuli úplně s mladočeskou stranou, někteří sympatisovali s manifestem *Moderny*, který byl vydán na podzim roku 1895 a měl být podnětem jistého kartelu mladých proti mladočeské straně. Ale nejsilnější otřes nastal pro otázky sociální. *Naše doba* i *Čas* přály sociálním opravám, pokládaly sociální otázku za životní součást české otázky vůbec a proto trpce nesly mladočeskou krátkozrakost, která mezi tak zvanými národními stranami a dělnictvem vykopala propast.

Přitom, když se mluví o vydavatelském družstvu *Času*, budiž mi dovoleno říci několik slov o finanční stránce družstva a o peněžích, které do *Času* vložil dr. Karel Kramář. Nečinil bych tak, kdyby dr. Kramář v pozdějších letech nebyl několikrát veřejně mluvil tak, jako by byl dával peníze mně a kdyby jeho redaktori nebyli psali,

„že dr. Herben se míval za Kramářovy peníze dobře.“ Nuže, při zakládání *Času* dr. Kramář vůbec nebyl. Dva roky *Čas* vycházel a ještě o dr. Kramářovi nevěděl. Teprve koncem roku 1888 se mnou začali jednat Masaryk a Kaizl, abych *Čas* přepustil družstvu, které jej promění ze čtrnáctideníku v týdeník. Až v té společnosti, která utvořila družstvo, byl dr. Kramář. Ani naše skupina maffiánská, ani já sám nemohli jsme ovšem na týdeník pomyslet, protože se na týdeník musela složit kauce tři tisíce zlatých. Úmluvy mezi členy družstva vedly k cíli, dr. Kramář s nimi souhlasil a sliboval účastnit se pěti sty zlatými. Později vložil do podniku sedm set zlatých. Byla uzavřena společenská smlouva o vlastnictví *Času*, v níž je dr. Kramář jmenován jako spolumajitel listu. Společenskou smlouvu podepsali: dr. Jaroslav Goll, dr. Leopold Heyrovský, dr. K. Kramář, dr. Josef Kaizl, dr. T. G. Masaryk, dr. Milan Nevole, dr. Ant. Rezek, advokát dr. Lev Roubal a dr. Jan Herben. Se mnou dr. Kaizl uzavřel ještě pobočnou smlouvu: čtrnáctideník *Čas* s abonenty jest pokládán za můj vklad do družstva. Měl jsem být placeným redaktorem, neměl jsem však povinnosti jako ostatní hradit deficity, budou-li. Když jsem na sebe vzal i administraci a expedici listu a povinnost mít ji ve svém bytě, abychom ušetřili na nájemném, honorář můj dělal měsíčně sto zlatých. Pro expedici směl jsem si držet sluhu, jenž zároveň byl sběratelem inserátů. Měl sedm zlatých týdně a deset procent z inserátů, které přinesl. Mimo nadání skončil první ročník týdeníku v roce 1889 značným deficitem. Následkem toho snížen byl můj plat na sedmdesát zlatých a při tom zůstalo, pokud družstvo vydávalo *Čas*. Uvádím tyto podrobnosti, protože jsou zajímavé nejen z mého osobního hlediska. Ukazují, z jak malých začátků český realismus vycházel. Pokud by pak byla snad brána moje slova v pochybnost, upozorňuji, že jsou potvrzena v tištěné Kaizlově pozůstalosti. Není tam však publikováno, co tu píší dále:

Dr. Kaizl mi napsal, když profesor Masaryk složil roku

1893 poslanecký mandát, že on i dr. Kramář zastavují dnem 1. října 1893 *Čas*. Ovšem, chci-li jej vydávat na vlastní vrub, nemají nic proti tomu. Převzal jsem tedy ten ročník na sebe a skončil jsem deficitem tisíc sedm set zlatých, což byl v mých poměrech ovšem dluh ohromný.

Konstatuji tedy, že dr. Kramář byl skoro pět let spoluvlastníkem *Času* a nějakou dobu byl i jmenován na listě jako vydavatel. Mluvil o tom však už víckrát veřejně tak nejasným způsobem, že nezasvěcení lidé musejí mít z toho dojem, jako by byl *Času* dával nějaké presenty a já že jsem u něho měl přímo hody. Ty hody však vypadaly tak, že jsem měl sedmdesát zlatých měsíčně a za to jsem byl odpovědným redaktorem, nějaký čas vydavatelem, administrátorem i expeditorem a k tomu jsem měl ještě povinnost mít *Čas* ve svém bytě. Pochybuji, že se najde v Čechách ještě jeden týdeník, který byl založen i veden s menší režií. Já jsem přes to na *Čase* visel; nenaříkal jsem si, neboť jsem z první ruky znal deficity *Času*. Přivydělával jsem si samozřejmě literárními pracemi jinde, což mi mezi členy družstva *Času* vyneslo pověst lenocha. Dr. Kaizl to o mě dokonce napsal s jistou pochoutkou.

Jak se stalo, že nakonec platili schodky *Času* jen dr. Kaizl a dr. Kramář, a proč nevymáhali peníze na ostatních členech družstva, nevím. Patřilo k tehdejším mravům, že se osobní a zejména věci peněžní přede mnou úzkostlivě tajily. Příčinou toho byl teror *Národních listů*, které podílníky *Času* přepadaly a napadaly, takže na příklad dvorní rada dr. Albert z Vídně, ač na *Čas* přispěl, pod společenskou smlouvu nedal svého jména.

A nakonec několik slov o finále družstva. Knihtiskař Antonín Renn, u něhož se *Čas* tisknul, dostal 12. února roku 1896 tento dopis:

„Ctěný pane! Že mne a pana dr. Kramáře upomínáte o zaplacení nějakého starého dluhu za tisk *Času*, zakládá se patrně na nedorozumění. My jsme s Vámi nikdy nevstoupili v žádný smluvný poměr ani v žádný závazek a také Vám jsme žádných splátek ne-

učinili. Pan dr. Herben doposud jiným způsobem, pokud vím, staral se, aby Vám dostalo se zaplacení toho, co za ním máte na pohledávání. Uctivě se Vám poroučí dr. J. Kaizl.“

Když mi Renn tento dopis ve své kanceláři přečetl, utkvěli jsme na sobě vzájemně pohledem, jehož nikdy nezapomenu. Ale místo osobních pocitů jsem povinen povědět, jaký měl dopis pozadí: Když se 1. října roku 1893 dr. Kaizl a dr. Kramář *Času* vzdali, vězel na něm tiskárenský dluh tři tisíce zlatých i s úroky, a to za dobu do konce roku 1892. Dr. Kaizl mně oznámil, že on a dr. Kramář budou splácet dluh čtvrtletně, a to každý po sto padesáti zlatých. Peníze posílali mně, a já je tiskaři Rennovi odváděl. Tím není řečeno, že by majitel tiskárny nebyl věděl, kdo jsou skuteční platiči, kdo za mnou stojí. Je pochybno, kdyby to byl nevěděl, že by byl tiskl pasivní *Čas* mně samému. Na podzim roku 1895 však dr. Kaizl a dr. Kramář poslední splátku tři sta zlatých neposlali a já jsem marně dr. Kaizla upozorňoval, že knihtiskař peníze žádá. Když tyto moje upomínky u dr. Kaizla i u dr. Kramáře zůstaly bezvýsledné, řekl jsem Rennovi, aby jim dopsal sám. A dopis, který dostal Renn od dr. Kaizla, byl odpovědí na tuto upomínku.

Protože jsem se před knihtiskařem styděl, dal jsem si v Rennově tiskárně těchto tři sta zlatých připsat k svému osobnímu dluhu za *Čas*, takže na mém osobním účtě se octl dluh dva tisíce zlatých, s nimiž jsem vlastně týdeník *Čas* po družstvu převzal dne 1. října 1893, počítaje celý ročník od 1. ledna 1893. Mohu tedy říci, že za mně osobně dr. Kramář neplatil nic, jak mi po léta v politických polemikách vyčítal. Já však za dr. Kramáře zaplatil tři sta zlatých.

Ale vraťme se k počátkům českého realismu. V jeho rozvoji vynikla v oněch letech jedna tendence. Byla to zvláštní ironie, že tato tendence nebyla po mnoho let chápána. Bývali jsme pranýřováni pro kritičnost a ne-

vlasteneckost, protože mnozí lidé nemohli pochopit, že člověk může milovat své rodiče, bratry a sestry, i když na nich zrovna jako na sobě vidí chyby. Milovali jsme všichni svůj lid, ale netajili jsme se jeho ani svými chybami. Teprve mnohem později jsme se dočkali konečně toho, že už i veřejná kritika konstatovala, že realismu jde právě o českost, o utvoření českého člověka, českého typu. Tak tomu skutečně bylo. Všecka naše snaha soustřeďovala se k tomu, aby český člověk něčím byl, aby byl svůj mezi národy a ne jako ostatní, ne jako houska na krámě. Nebyli jsme stranou. Náš směr chtěl působit jen ideově a to u všech stran a lidí dobré vůle. Dnes se to zdá směšné a otrepané, říkat, že realismus působil kritikou negativně, ale tehdy se to opravdu říkalo a nám vytykalo. Kritisovali jsme domácí věci a starali jsme se o to, aby k nám přicházelo hojně myšlenek z celého světa, ale tyto cizí myšlenky abychom se snažili zpracovat svým českým rozumem a srdcem. Tím realismus navazoval na Havlíčka a na Nerudu. Nestačilo mu horovat o českém-hezkém, nestačila mu čamara a červenobílá viněta na cizím duchu i těle, aby věřil, že je to české a národní. Realismus chtěl být uvědoměle český, realisté s velikou vroucností a láskou vyhledávali v minulosti i v přítomnosti, kde jen co bylo českého. Tím jsme opravovali a sílili pojmy vlasti a národnosti, které utrpěly a zašpinily se tím, že byly v těch dobách často nošeny ne v prsou, nýbrž v kapsách. Pokud jde o tu pozitivnost, pokusím se v těchto vzpomínkách ukázat, co realisté všechno pozitivního vykonali. Dnes už si ani starší generace nedovedou dobře představit, jaká bída zela z našeho politického, literárního a sociálního života oněch let a kolik nových myšlenek vnesl realismus do českého života. Jeho stopy najdou se v politice, v literatuře, v umění, v historii, všude. Každý si ovšem musí uvědomiti stav, jaký jsme našli na těchto polích v osmdesátých letech minulého století. A jiný náš pozitivní úspěch je také v tom, že hnutí námi vyvolané se záhy rozrůstalo, vlnilo a rozbujnělo v silný

kvas, ve kvas i v jiných stranách. V kvas, z něhož vyšlo mnoho reforem a mnoho obrodného.

Lícím v těchto vzpomínkách jen osobní zkušenosti a dojmy, jen to, čeho jsem byl sám svědkem a co jsem procítil. Víím, že se nevyhnu nebezpečí, abych nebyl nazván straníkem, kdybych co dělal. Přesto však slibuji, že co je v mé moci, chci mluvití věrně podle pravdy a nechci vědomě ublížití spravedlnosti k jiným. Přistoupil jsem k této práci s vážnou myslí a skládám účet z těchto let svého života přímo s úzkostí. S úzkostí, neboť mám podati revisi všeho, co se v těch letech dalo, a jak jsem si při tom sám počííal. Ta léta, která se mi už nikdy nevrátí, dala mému životu nečekaný směr, a to směr trvalý až do konce života. Věc tedy v každém směru příliš vážná, aby člověk sám sobě chtěl něco nalhávat a křídovat. Tyto vzpomínky budou tedy výkladem toho, co jsem si myslil, oddav se novinářství, jaké myšlenky jsem usiloval sloužití a čemu jsem obětoval nejkrásnější léta svého života, léta, která mi přinesla potěšení celkem málo a přátelství lidí ještě méně. Mnohem víc nenávisti, potupy a nevyslovitelného utrpení. Na jiném poli byl bych býval jistě ušetřen oněch dní, kdy mé jméno bylo šlapáno a kdy jedovatá slina pomluv šplýchala i na mé nejdražší. V očích toho, kdo se dovede vmyslití ve vážnost tohoto stavu, budu jistě zproštěn podezření, že se mi jedná jen o marnou chloubu. Ostatně čím se mohu také chlubití?

Hledím-li zpět na tyto roky a prohlížím-li objemné ročníky Času, pocítuji jakési sebevědomí, pravda. Už co to bylo práce, řekněme třeba škrábání! Ale vždy jsem se snažil býtí prost těchto vlastností. Nikdy jsem si nemyslel, že je můj rozum nejlepší; nikdy jsem si nedomýšlel, že nechybují; víím a zkušenost mne o tom poučila, že jsem také mnohdy a mnohým křivdil. Připustím také, že byli a jsou novináři nadanější a vzdělanější, nežli jsem

byl já. Ale jedno nepřipustím, že by totiž kdo v českém novinářském životě byl bezohledněji krácel za programem, jež jednou uznal za pravý. Bývaly doby, kdy jsem takřka běhal ulicí vlasteneckých metel a kyjů, kdy byla až na kořen podkopána existence našeho listu pro nepopulárnost našich zásad, kdy i nejbližší přátelé přicházeli s varovnými obavami, že *Čas* zůstane osamocen bez přítele, nebo dokonce odpadávali a škodili mi víc než nepřátelé. Taková chvíle na příklad nastala, když se *Čas* postavil na stranu dělnického hnutí. A přece *Čas* zůstal svůj a já raději nesl nenávist i hmotnou škodu.

Nechci psát historie, ale vzpomínky žijícího účastníka. Věřím, že historikovi budou jednou dobrou pomůckou, protože úsudek současníka na současné události už sám je historický fakt.

Necítím opravdu žádné hořkosti a nenávisti k největšímu počtu lidí, s nimiž mě svedl osud do pútek a do nesmířitelného boje. Nenávidím, ale to na smrt nenávidím poměry, zlo a hnilobu, která nás všechny zrodila. Nesmím se také nikdy s jednotlivci, kteří to zlo docela dobře viděli a je znali, stejně jako my realisté, ale kteří je pro hodnosti a osobní zisk zapírali, lovili v kalné vodě a vyli s vlky. Takoví lidé byli stejně ve straně staročeské jako mladočeské a později i ve stranách jiných. Mnozí z nich byli dokonce s počátku mezi námi. Poznali jsme jejich ledví, ale oni pak buď opatrně nebo zas hodně nápadně od nás odešli. Zapadli mezi staré, jakmile poznali, že realismus má ještě příliš daleko k vítězství.

Kruh Athénčiků

Mnohokrát jsem přemýšlel o tom, ke které době naší historie by se dal přirovnat stav našeho národa v letech osmdesátých minulého století. Náš všechen tehdejší život lze snad vystihnout jedinou charakteristikou: vlastenecké autoritářství. Není mým úkolem líčit, kde se vzalo, jak vyrostlo. Zkrátka, bylo tu. Tehdy byl už velký úpadek vedoucí strany staročeské, která dozrávala k pádu. Lid

však, když byl napřed dvacet let voděn politickou pouští bez úspěchů, jež mu byly slibovány, cítil malomyslně a čekal spásu od všech možných cizích vlivů a činitelů, jen ne sám od sebe. V takové době malomyslnosti stávají se vůdcové modlami; autoritářství roste v přímém poměru s úpadkem. V takových časech se čeká obrat v osudu národa od jakési zázračné síly vůdců a vůbec od něčeho vnějšího, poněvadž lidu je nepříjemné pomýšlení, že by měl zbořit starou budovu a začít ji stavět znovu a na nových základech. A čím více se ztrácí víra, tím více se léčí pověrou. Čím hrozivěji se hlásí zklamání, tím více se zapuzuje důvěrou, že vůdcové při sobě mají čarovnou bylinu nebo tajné zaříkadlo, jež zažehná všechno zlé. Jiné pomoci nezbyvá. Na autoritu vůdců nakonec sázejí i ti, v nichž už dávno hlodá červ nedůvěry. Počnou věřit raději v nedostatečnost svých schopností, když nechápou to, o čem se domnívají, že vůdcové to chápou tak dobře a snadně. Nastává obecná ztrnulost, fatalismus a v životě prázdnota. Vůdcové strhli na sebe všechny city i myslí a nezůstavili největšímu počtu národa než malicherné zájmy, denní pletky a škorpení. Politické a literární boje vypukají ihned do zuřivosti, neboť lidé jsou předráždění. Po čase ani tíž lidé nechápou, jaký byl předmět jejich bojů a jak mohli svádět boje na život a na smrt o plevy a o žabí chlup.

Inteligence česká v letech sedmdesátých odevzdala starost o národ do rukou vůdců, a nemajíc jiných živých idejí, srážela se politicky na příklad o to, smí-li vlastenec nosit cylindr a kdo má být předsedou *Měštanské besedy*. V literatuře zuřila myšlenka, jaké má Vrchlický volit látky k svým básním a ve vědě, smí-li český učenec psát německy, byť na česky psané vědecké dílo neměl nakladatele. Vůdcové přechoťně sestupovali se svých výšin a dávali najevo svá přání. I v takových věcech, že na příklad Barák nesmí být předsedou literárního odboru *Umělecké besedy*, protože by to byl úspěch mladočešství — sic jinak zažije *Umělecká beseda* bojkot. Vždyť šlo o to,

udržet nezkrácenou državu, zacpat každou štěrbinu, kudy by se mohl vedrat do budovy nebezpečný vítr. Mládež při tom byla míčem, kterým jedna strana házela po druhé. Nově zvolený předseda *Akademického spolku* pokládal za svou povinnost hned po svém zvolení obléci se do salonního obleku a představit se vůdci národa. Co studentstvo pracuje, to bylo lhostejno všem. Hlavní věc byla, smí-li vedle Palackého a Riegra být čestným členem *Akademického spolku* také Julius Grégr nebo Neruda . . .

Všechna mínění, dotýkající se blaha národa, byla v těch letech podřízena vlasteneckým bohoslovcům, a co nedošlo jejich schválení, bylo hodno zatracení. Skutečně není vhodnější analogie pro ten náš tehdejší vlastenecký svět, nežli ze světa církevního. Tam brahmani, zde stádový lid. Tam hierarchie, zde církev mlčící.

Činorodé vlastenectví všech a každého zvláště kleslo na vykonávání žádaných obřadů: na svěcení praporů, na slavnosti, jubilea atd. My jsme tomu říkali skoro opovrhlivě fangličkářství. Zmizel takoruka pojem vlastenectví a nastoupily za něj vlastenecké odpustky, národní pouti a slavné národní mše s hmoždíři. Takový bývá všude výsledek autoritářství: planí duch a bují forma. To by sám o sobě byl stav smutný, dětinský, snad i hodný politování, ale nebylo by to neštěstí. Než za takových časů nachází se vždy hojnost lidí, kteří žijí ze tmy, kteří hledí z takového stavu věci kořistit pro sebe. Ty vlastenecké autority skutečně nebyly tak nebezpečné, jako lidé, kteří sedali na podstavci jejich pomníků a vybírali z národní úcty a pobožnosti k autoritám daň pro sebe; lidé bez talentu, i lidé špinavých povah. Také vyběrači odpustků, jak známo, bývali vždy horší, než papežové. A tento nepravdivý svět, mnohým se ošklivící, udržoval se přece a dlouho. Žoldnéři udržovali se zbraní v ruce kázeň a zabránili sebe menší neposlušnosti. Dnes, když vzpomínáme na toto údobí českého života, patří naše sympatie těm, kdo byli tehdy pranýřováni. Národní pranýř

je pro ně dnes symbolem cti. Na národním pranýři octl se tehdy na příklad dr. Jičínský, podle jehož okřídleného slova „národ český doriegroval“, na národním pranýři stál profesor Tilšer, pro své důsledné jednání ve Vidni na říšské radě, kde nechtěl být „ve službě panstva“.

Kdo by si myslel, že obviňuji tehdejší národní společnost z nevlastenectví a z nedostatku cti, mýlil by se. Náš lid nebyl méně vlastenecký a nadšený než v jiných dobách, ale sloužil falešnému pojmu, pokládal za křesťanství, co jím nebylo. Náboženské obřady, ornáty a korouhve nebyly křesťanstvím v patnáctém století, a národní fangličkářství let osmdesátých nebylo jádrem vlastenectví. Moje formulka pro stav, který jsem jako pětadvacetiletý prožil, by zněla: Zlo osmdesátých let nepocházelo z toho, že inteligentní lidé zapomněli svých povinností, nýbrž z toho, že pokládali za svatou povinnost něco vedlejšího, co svatou povinností nebylo. A že nedovedli pochopit jako pravé vlastenectví to, co pravým vlastenectvím skutečně je. Zaměnila se prostě hlavní věc s vedlejšími. To jest: i ty slavnosti, i ty sokolské košile, i ty prapory a všechny ty vnějšnosti měly svou oprávněnost a konaly svou povinnost, ale nebyly věcí hlavní. Plodem autoritářství bývá právě taková zvrácenost. Věci nikým neprozkoumané staly se dogmaty a věci nad slunce jasnější nesměly se ani vyslovovat. To bylo to největší zlo, zrovna jako před provalením církevních vzpour bývala vždy zakazována bible a za hlavní věc se pokládalo, uznává-li kdo papeže v Římě nebo v Avignoně.

Pojem vlastenectví z let osmdesátých potřeboval tedy očisty a opravy, jako v minulých dobách pojem náboženství. Kacířům pak náleží zásluha, že vždycky opravují nejen své vyznavače, nýbrž i panující církev. Jestliže se dnes čtenář nedovede ani vmyslit do těch zvráceností let osmdesátých, je to zásluha vzpoury, jež tehdy propukla a mnoho zlého svým vlivem odstranila. Vzpoura čelila

hlavně proti autoritářství, neboť vyléčí-li se příčina neduhu, zmizí i jeho příznaky.

Vlivem realismu dostali jsme se bohudíky mnohem dříve tam, že politický vůdce by se neodvážil předpisovat, smí-li filolog psáti *Historickou mluvnici*, a počestný mistr ševcovského umění ve Lhotě nepokládal za svou povinnost hlasovat o tom, napodoboval-li Vítězslav Hálek Heina. Odboj proti autoritám vedl se za myšlenku vrátit národu zdravý smysl, jež autoritářství otupuje. Bylo třeba bojů a krutých srážek, aby každý sebevědomý muž měl právo myslet a mluvit podle svého svědomí; aby se v přirozené organizaci vymezila práva i povinnosti jednotlivců; aby každá národní složka působila v harmonii s ostatními svou vlastní silou. Slovem, aby vlastenectví přišlo do souladu s lidskou přirozeností. Kde se probudí zdravý smysl v lidu, tam už žádný rozumný jednatel nesnese, aby s ním autorita jednala jako principál pohybuje loutkami na jevišti. Chce sám hrát. A tuto sílu rozumu nedovede zastavit žádná moc pohlavárů, ani chytrost brahmanů, ani pranýře žoldnérů, kteří pravidelně rádivají nejkrutěji, poněvadž pádem autority pozbyli by řemesla a chleba.

Tak hledím na převrat, vzpouru, krizi, jak to chce kdo jmenovat, jež se projevila dva roky po rozdělení Karlo-Ferdinandovy university na českou a německou, čili po osamostatnění nejvyššího českého učiliště. Převrat vyšel od mužů universitních, seskupených kolem časopisu *Athenaeum*. Říkali jsme jim proto Athénčící, později žertovně také Oberhaus.

Athenaeum vyšlo 15. října roku 1883, nakladatelem byl J. Otto a hlavním redaktorem profesor T. G. Masaryk. *Athenaeum* se ohlásilo jako list, jehož pomocí máme poznávat vědeckou práci domácí i cizí, a jímž bychom obzírali veliký obor vědění lidského. Redaktor se strachoval jen toho, že snad nebudeme mít dost mravní síly, abychom druh od druhu snášeli výtky, činěné třebaš v nejušlechtilším úmyslu. Byla to patrná předtucha

i vědomí, kolik je v Čechách autoritářské nedůtklivosti. *Athenaeum* zahájilo skutečně českou kritickou epochu. Všude tu vane z jeho stručných a střízlivých posudků nový duch a nový sloh. Záhy se mu však vytýkalo, že málo píše o knihách českých a slovanských, kdežto mnohem více píše o knihách německých.

„K tomu máme krátkou odpověď“, řekla redakce; „to bohužel odpovídá našim poměrům literárním. Teprve když kriticky stopujeme činnost svou a cizí, poznáváme, co nám vlastně schází! Rádi bychom o více českých knihách psali — kdyby jich jen více vycházelo. A že nemáme širšího rozhledu po světě slovanském? Budme upřímní: kolik u nás lidí zná slovanskou literaturu a kolik opravdově z ní čerpá?“

Hned toto byla nová řeč, v Čechách do té doby neslychaná. Upřímná totiž.

Kruh Athénčiků vypadal takto: Na obálce prvního ročníku jsou jako redaktoři uvedeni: Pro theologii profesor dr. Klement Borový, pro práva a státní vědy profesor dr. Albín Bráf, pro medicinu profesor dr. E. Meixner, pro filosofii profesor dr. Augustin Seydler, pro vědy technické profesori K. Preis a A. Vávra. Do *Athenaea* pak psali: dr. Josef Kaizl, dr. Antonín Rezek, dr. Josef Kalousek, dr. Jaroslav Goll, dr. Otakar Hostinský, dr. Josef Král, dr. Heyrovský, dr. Arnošt Kraus, dr. Karel Storch, dr. Geitler, profesor Urban Jarník, dr. Strouhal, dr. Rudolf Dvořák, dr. Karel Chodounský, dr. František Mareš, dr. Jan Janošik a dr. Emanuel Kovář. Rozumí se, že také jiní do *Athenaea* psali, rovněž mnozí starší přispívali, jako profesor Antonín Randa, František Studnička, matematik profesor Augustin, Vítězslav Janovský, advokát dr. Pavlíček a profesor Karel Veselík. Jádrem Athénčiků vytržilo se ovšem až třetím ročníkem, kdy některé odvál rukopisný boj.

Stojí za poznámku, že jednomu ze starší vědecké gardy stala se hned v prvním čísle *Athenaea* nehoda: snad proto se jeho jméno už později nevyskytlo mezi spolupracovníky. Byl to profesor dr. František Studnička. *Athenaeum*

totiž zavedlo do té doby u nás neznámou rubriku: *Vlastní oznamy spisovatelův o pracích vlastních*. Redakce myslela na to, že v některých vědeckých oborech nemáme víc než jediného odborníka, že tedy nemá kdo posoudit jeho práci. Proto chtěla, aby spisovatel sám čtenářstvu oznámil, co jeho spis věcně a metodicky obsahuje. Profesor Studnička napsal takové oznámení o svém *Všeobecném zeměpise*, jenže s takovou pochvalou o sobě, jaké by byl schopen jen největší jeho citel. A protože toto oznámení vyšlo s plným autorovým podpisem, bylo k vtipům látky dost.

Athenaeum již zahájilo také realismus. Zárodky příštích zásad, později teprve rozvinutých, ohlašují se zejména v kritikách.*

Již v prvních dvou ročnících Masarykova *Athenaea* byla napsána tato slova:

„Každý horuje a odhodlán je za vlast vylévati krev až do poslední krůpěje — ale úsilnější práce se štítí.“

„Vzdělání národní budíž především věcné.“

„Neostýchám se pověděti, že takovou neznalost Slovanstva, jaká se jeví u nás, sotva kde jinde nalezneme, povážíme-li, že si hrajeme na šířitele idee slovanské... Je faktum, které planým horováním nikterak nedá se odčinit, že ze sta našinců, kteří vůbec dbají vědeckého poučení, snad ani pět nás nečerpá z literatur německých! Studentstvo poučuje se takoruka výlučně knihami německými a taktéž činí ohromná většina našich vzdělanců — a již proto je kritika právě německé literatury u nás potřebná, snad potřebnější na ten čas než české a slovanské vůbec! O té věci raději pomlčím, nemám-li dotýkati se velmi nepěkné vlastnosti jisté části našeho vzdělanstva a spisovatelstva, kteří zřikají se před národem němectví a potajmu jen německé knihy a časopisy čtou a opisují.“

* Považuji za takovéto předsevzetí tyto články: Kritiku Fraryho o potřebě vnitřního obrození ve Francii (I. str. 49), při posudku Brandlova *Života Josefa Dobrovského* (I. 195), v úvaze o zákoně Kvícalově (II. 5), o Laveleyově díle *Sociální strany přítomnosti* (II. 43), při posudku Durdíkovy přednášky o pokroku mravnosti (II. 75), v protestu proti P. Lenzovi, jenž podezříval Chelčického a Bratry z falšování (II. 222) a zejména z řady statí nadepsaných: *Jak zvelebovati naši literaturu naukovou?*, jež obsaženy jsou v druhém a na počátku třetího ročníku.

„Nebyla historie otců našich pouhým bojem fysickým, jak zdá se posud tak mnohým, kteří pro hmotu s to nejsou, aby vnikli v onen mravní a myšlenkový svět... Jednostranné studium historie, a to po výtce historie staré a starší, odvrací národ od potřeb přítomnosti a neschopného jej činí k práci, které na něm vyžadují poměry nové. Dokonce pak nedostačují dějiny, nezahrnují-li v sobě důkladné vyličení všeho žití národního, nejen politického, ale i náboženského, literárního atd., slovem nejsou-li vypsáním osvěty celé, to z dob nejstarších až do přítomnosti.“

Hlásí se zde ke slovu další zásady a polemiky i příští odpor k dosavadnímu myšlení:

„A co je po vědě, nesloužící národu?“ K této otázce vznášené tak často odpovídalo *Athenaeum*, že „český vědec jako každý jiný Čech starati se má a starati se bude o národ, jenže smí vědec ten o prostředku, kterým národu má prospívati, míti své náhledy, snad odchýlné od toho, co obyčejně od neznalců se vyžaduje. Především: obohatí-li český vědec vědu skutečně a vydatně, domácí literatuře prospívá právě v tom speciálním oboru, a uznáním celého světa vzdělaného i politicky pro národ více učiní, než tisíc jiných, kteří pro národ jen — mluví.“

Jeden článek jsem si nejvíce zapamatoval: *Jak zvelebovati naši literaturu naukovou*. Vyšel v červnu roku 1885 a byl psán profesorem Masarykem. Právili se o ruském literárním realismu, že vyšel z Gogolova *Pláště*, my všichni, celý český realismus, vyšli jsme z tohoto Masarykova článku:

„Tvrdím, že naše nauková literatura nikomu z nás nevystačí ku vzdělání všeobecnému, dokonce tak nemůže Čech vzdělati se literaturou svou odborně. Představme si člověka, který odbaviv průpravná studia na středních školách, chtěl by vzdělávati se domácí literaturou (původní i překladovou) soukromě. Představme si Čecha prahnoucího po vzdělání poněkud vyšším a nenavštěvujícího přednášek té nebo oné české vysoké školy: ani v jediném odboru nemáme k tomu dostatečných pomůcek knižných, darmo bychom v seznámeních literatury hledali i ty nejpotřebnější pomůcky. A kdo jen poněkud zná kvantitativné i kvalitativné rozměry vědecké práce novější, ne bez bázně pohlížeti bude na to, co děláme a neděláme.“

A nejen pro vzdělání, jakého vysoké školy skýtají, není naprosto postaráno, ani žák středních škol nemá knih, kterými by, jsa ve

škole namnoze jen nabádán, doceloval, prohluboval a zdokonaloval své poznání. Tak zajisté nemá dějin literatur řecké a římské, nemá dějin staré filosofie, nemá větší logiky a psychologie a nemá těch krásných populárných spisů přírodovědeckých, na které literatury jiné jsou bohaty. Čech teď jen českým jazykem, ne písmem může se vzdělati, totiž ve školách. I zdálo by se snad tak in abstracto, že vzdělání slovem živým hlubších kořenů zapouští než psaným, a že snad právě my můžeme být hodně vzdělanými. Avšak druzí národové také mají školy a mimo to literaturu a mají škol víc a lepších. Povážíme-li, jak některé školy střední jsou přeplněny, a povážíme-li dále, že na vysokých školách, alespoň na universitě mnozí studující přednášek nenavštěvují, a že konečně mnohé odbory ještě nejsou zastoupeny, pak chatrnost našeho vzdělání — (nechci říci školského, ale) — za let školských zjevuje se býti dosti velikou. O tom ani nechci mluvit, že, jak přirozeno jest, ne všechny odbory zastoupeny jsou stejně a docela dobře; a když tedy nešťastnou náhodou jeden odbor buď ve školách nebo v literatuře špatného má představitele, státi se může, že snad o celou generaci špatně je postaráno. Naše žactvo, vyšší i nižší, odkázáno jsouc pouze k tomu, co učitel pověděl, příliš učí se *jurare in verba magistri*, stává se u srovnání se žactvem jiným, nesoudnějším, školáckým v tom špatném slova smyslu. Povážíme-li, že posluchačstvo přednášek na universitě je odkázáno buď na zápisky vlastní nebo cizí a povážíme-li, že zápisky ty v celku věcně i formálně bývají chatrné, pak každý rozumný dovtipí se, jaké zlo ohrožuje budoucí naši generaci. Že pak právě student škol vysokých, má-li později v životní konkurenci důstojně obstáti jako učitel, úředník, lékař vedle německého kolegy, nutně musí znáti jeden jazyk světový tak, aby mohl vědění své bez obtíží doplňovati, rozumí se samo sebou těm, kdo o věci vážněji rozvažují nedávce se másti tak zvaným veřejným míněním. V našich listech (nejmž politických) dnes čteme, že všechno je skvělé, že máme všeho dost, zítra pak týž list dozná, že máme málo nebo nic. To již je methodou naší: naproti odpůrcům politickým nad míru se chválíme, i sobě samým jen někdy pravdu říkáme, ale tou dvojakostí stanoviska konec konců přece nevíme, jak se věci mají. Je tedy na čase říci sobě, že nestojí to s naší vědeckou literaturou skvěle, je na čase, poznati ty mezery upřímně a usilovati o jejich vyplnění.

Ze všech věd u nás jediná, abych tak řekl, znárodněla, totiž dějiny, jak z politických příčin ani jinak být nemohlo. Avšak toliko dějiny české; neboť nemáme posud větších dějin všeobecných a rozumí se tedy, že většina obecnstva nemá v dějepisné literatuře naší tolik poučení, abychom vlastní dějiny srovnávali s dějinami jiných zemí a národů, čím nutně jistá omezenost je podmíněna. Vždyť i vlastním dějinám lépe porozumí ten, kdo srovnává domácí život

se životem cizím, o tom ani nemluví, že v praktickém životě, nanejvýš v politickém, srovnávací studium dějin je nanejvýš užitečné a potřebné: znáti sebe značí zároveň znáti druhého.

Víme zajisté, že právě dějiny nejvydatněji křísily národ náš k novému životu a že ještě veliký úkol mají před sebou. Proto však nesmíme přestávati na historii, ale usilovati musíme, aby vedle dějin i jiné vědy u nás zdomácněly. Jednostranné studium historie, a to po výtce historie staré a starší, odvrací národ od potřeb přítomnosti a neschopného jej činí k práci, kterou na něm vyžadují poměry nové. Dokonce pak nedostačují dějiny, nezahrnují-li v sobě důkladně vyličení všeho žití národního, nejen politického, ale i náboženského, literárního a tak dále, slovem nejsou-li vypsáním osvěty celé, to z dob nejstarších až do přítomnosti.

A jestli tedy ani v dějinách nemáme, čeho potřebujeme (dějin literatur světových atd.), čeho teprve nedostává se nám ve vědách jiných! Tak ku příkladu ve filosofii — nečítám k filosofii aesthetiky a paedagogiky — máme v novější době jedinou vědeckou práci větší a to o filosofii scholastické; nemáme však žádných dějin filosofie, žádné vědecké logiky a psychologie!

Řekne-li kdo, že bychom se bez filosofie obešli, tedy podívejme se do odborných věd, theoretických i praktických. Co medle máme z matematiky? Dojista některé dobré knihy; povážíme-li však, do jakých rozměrů studium matematiky právě v době novější dostupuje, jak v tomto tak dokonalém odboru lidských vědomostí nové výzkumy se jen jen stihají a jak metody pracovní se přeměňují, pak není nespravedliv soud, že nám naše mathematická literatura ani kvantitativně nevystačuje. Co dokonce má Čech dělati, který by se rád v astronomii důkladněji poučil? Ze které knihy má se náš medik učiti anatomii, právník římskému právu? Zle bylo by mnohému odboru, ve kterém by buď český profesor nebo český student onemocněl, a zle tam, kde profesor přednášek svých nedokončí!

Však dosti na tom, a již uvažme, jak asi bychom mohli odpomoci.

(II)

Hlavním požadavkem zdá se mi býti, abychom práci velmi soustavnou, spojením všech sil jednotlivých zvyšovali naše všeobecné vzdělání a teprve z toho povýšeného niveau ponechávali jednotlivé vědy svému přirozenému vývoji. Kdybychom nebyli spali dobu tak dlouhou, ve které jiní národové mohli se volně vyvíjeti, kdybychom byli v jiné poloze zeměpisné, a kdyby konečně druzí na nás počkali, neměli bychom takových starostí. Avšak probudili jsme se k novému životu a hlásíme se o místo v řadě národů nejvzdělanějších; nezbývá tedy než doháněti, nečekati klidně, až se u nás

všecko samo sebou vyvine, jak vyvinulo a vyvíjí se jinde, ale přispíší si musíme, abychom co nejdříve takové podmínky si utvořili, ze kterých další rozvoj vědecký bude sledovati. To ovšem je hlavní obtíž: co u jiných maní se dělalo v době delší, my v krátké době máme činiti s rozvahou, máme, abych tak řekl, historii svou vůbec prozřetelněji dělali, než ostatní.

K tomu konci nedostačuje, abychom řídili se jen tím, co jiní dělali a dělají; my máme zvláštní potřeby a těm odpomůžeme jen poznáním pravé jejich podstaty, nikoli pohodlnou nápodobou různých institucí cizích.

Všeho dříve pak potřebno je, abychom na celé čáře počali pracovati soustavně a promyšleně. A aby se o věci tak důležité plodná diskuse započala, předkládám tu stručný náčrt plánu, v němž přímé i nepřímé prostředky naznačeny jsou, které by po soudu mém k žádanému cíli vedly. Ovšem nevyčerpál jsem prostředky všechny, ponechává je jiným, aby každý se svého stanoviska poradil.

1. V časopisech rozvažujících o mezerách naší literatury naukové často lze se dočísti, že prý máme sice universitu a techniku, ale že profesorové málo anebo nic nepíší. Že profesorové naši k tomu jsou, aby spisy vydávali, můžeme připustiti; ale žádati na nich, aby honem knihu za knihou — to hlavně učebnice nutné — psali, je nerozumné. To snad starší učitelé mohou činiti, mladší nikoli, pokud nezpracovali v sobě svých přednášek a důkladně nepřipravili se pro práci literární. Pravá vědecká methoda je, psáti co nejvíce monografií; jen speciálními pracemi věda může zkvétati, a český vědec a profesor, jako každý jiný, musí toho dbáti a hlavně dbáti, aby vědě prospěl. K větším spisům celkovým, obzvláště vědec mladý a mladší, přikročiti může teprve, když monograficky i publikacemi nebo přednáškami se připravil tak, aby knihy jeho, mající sloužiti za základ pro delší dobu — u nás nová vydání budou zřídka a mnoho knih o jednom předmětu také neneseme! — byly co nejdůkladnější. Avšak nemá český vědec, český profesor starati se o národ? A co je po vědě, nesloužící národu? K této otázce vznášené tak často, odpovídám, že český vědec, jako každý jiný Čech, starati se má a starati se bude o národ, jenže smí vědec ten o prostředku, kterým národu má prospívati, míti své náhledy, snad odchýlné od toho, co obyčejně od neznalců se vyžaduje. Především: obohatí-li český vědec vědu skutečně a vydatně, domácí literatuře prospívá právě v tom speciálním odboru, a uznáním celého světa vzdělaného i politicky pro národ více učiní, než tisíc jiných, kteří pro národ jen — mluví. Mnohý z nás, pracovavší ve vědě hlavně cizí řečí monograficky, teď psáti by měl knihy, které obyčejně po delší učitelské činnosti, snad na konci té činnosti, se psávají: to jednoduše není možno, nemá-li národ na přesné

vědeckosti utrpěti ztrátu citelnou. Co tu dělati — neboť národ knih takových potřebuje? Kdo si troufá, ať napíše, co chce a může; kdo však nemůže z příčin dobrých, postarej se o *překlady* a *zpracování* dobrých knih příručních.

Proti překladům, zdá se, je u nás antipatie, ovšem proto, že jich posud málo máme; neboť nemohu si pomyslit, že jsou u nás lidé tak nevzdělaní, že by proti překladům brojili z národnostní podjatosti. V překladech jedinou pomoc vidím rychlou a dobrou. Francouzové překládají si každé lepší dílo anglické a totéž činí s cizími pracemi Angličané, Němci a Rusové. I Poláci mnoho překladů mají; tak ku př. v době nejnovější v jediném odboru filosofickém přeložili sobě Spencerovu a Giżyckého etiku, onu z angličtiny, tu z němčiny.

Arciže dobré překlady vyžadují důkladnou znalost odbornou, jsouce prací mnohem těžší, nežli často se myslívá. Česká literatura překladův i z řeči klasických i z moderních, má pramálo. Bolno je viděti, že těch nejslavnějších děl všech dob a národů skoro nic nemáme přeloženo: jak mají veliké myšlenky vnikati v národ, jak jinak máme zabrániti, abychom nestali se malichernými a všedními? Kolik řeckých a latinských auktorů, jichž ve škole se nečte, máme v překladech? Něco básníkův a historikův; nemáme na př. Platonův stát. Aristotela máme jen kategorie a o básnictví! — Moderných pak myslitelů velikých spisy scházejí nám na prapenatné výjimky docela.

Vedle překládání mnohé spisy daly by se česky zpracovati. Myslím totiž, že by na př. odborník jeden, dva i více spisů mohl zpracovati v jeden. Po případě dostačil by výtah: tak Angličané pro své studenty pořádají výtahy a zpracování uznaných spisův objemnějších, které by se také přeložiti mohly.

Potřeba překladů nejen pro studující obecnstvo, ale i pro spisovatelstvo veliká jest. Naše spisovatelstvo totiž, až na malé výjimky, nemůže ve svém vlastním odboru skoro nic českého čísti, má však česky psáti! Budeme-li míti dobré překlady spisův odborných a všeobecných, pak vědecké spisovatelstvo, abych tak řekl, bude češtější než posud jest. Ono se to snadno brousí, ale představme si situaci lidí, kteří vychováni byvše ve školách cizích pořád a pořád žijí v literaturách cizích! Ne každý chuť má čísti ve starých pramenech a studovati opět a opět některé spisy historické a literární; proto belletrie naše veliký má úkol a právě vědecké obecnstvo vděčně váží sobě plodů našich básníkův.

2. Co posud řečeno o původním přepisování, překládání a zpracování, to jednotliví odborníci a znalci mohou podnikati, každý o své újmě. Avšak, aby pracovalo se soustavněji, potřebujeme nějaký orgán, který by soustavně zvelebení naší literatury naukové ustavičně měl na starosti, a tím musí se státi *Česká akademie věd*.

Nevím, jestli *Královská učená společnost* tomu nutnému požadavku může vyhověti; soudíme-li dle jejího vývoje historického a dle toho, jak teď si vede, na další dobu sto nebude, o tom ani nemluvic, že společnost ta národu je dosti lhostejná. Musí se tedy se vši horlivostí a bez odkládání pomýšleti na založení akademie skutečně české, která by, jak už řečeno, orgánem byla našich vědeckých tužeb. Akademie taková nestarala by se pouze o vydávání takových spisů (monografií hlavně), kterých v žádném národě mnoho se nekupuje, ale postarala by se také, aby české obecnstvo, a především české studentstvo co nejdříve do rukou dostalo potřebné knihy učebné. Nemysliž nikdo, že akademie nad takovou starost je povýšena! My máme zvláštní potřeby a proto potřebujeme akademii, která by činila, co národ nezbytně potřebuje. Podobně maďarská akademie věd vydává učebnice potřebné pro školy vyšší i střední, jako že vůbec o to pečuje, aby národ dostal co nejdříve do rukou ty knihy, které dnes každý vzdělanec musí znáti. *Nemylme se: české vysoké školy bez české akademie jsou nemožny!* O tom vývoj všech vysokých škol nás poučuje a jen o to běží, jak dlouho na českou akademii máme a smíme čekati. Rozumí se pak, že akademii, jakou my potřebujeme, není pouze peněz potřeby, ale hlavně obezřelého vedení a hledání toho, co národ potřebuje.

3. K nejnutnějším požadavkům naší literatury patří přede všemi nový *Naučný slovník*. Pro nás encyklopedický slovník význam má větší, než pro národy s literaturou světovou; těm slovník konverzační je hlavně populární kondensací všech vědomostí, nám vedle toho poskytuje v mnohých odborech jedinou možnost něco napsati. Nestane-li se to v *Naučném slovníku*, kde a kdy napsati resp. poučiti se máme česky na př. o japonské literatuře. Že potřeba nové encyklopedie národem je uznána, vysvítá tuším, z toho, že starý náš *Naučný slovník* vychází teď podruhé — ovšem jen u nás zase možno jest, aby starý naučný slovník vycházel.

4. My dále potřebujeme důkladné *odborné listy*. Většina listů našich nevyhovuje požadavkům přísnějším. Mezi listy odbornými měl by pak jeden věnován býti všeobecným potřebám osvětovým, který by zároveň mluvčím byl těch tužeb, které nám nezbytnost české akademie dokazují. Z listů našich *Musejník* mohl by státi v popředí vědeckého ruchu našeho: časopis, který má tak veliký kruh čtenářstva, alespoň odběratelstva doma i v cizině, mohl by i literaturu i kritiku vědeckou velmi dobře pěstovati. To, čeho se *Athenaeum* pracně domáhá, *Musejník* by měl sám od sebe.

5. My nemáme listu, který by po způsobě *Revue de deux Mondes* širší obecnstvo poučoval o tom, co ve světě se děje. Poláci svým *Ateneum* lépe mají postaráno.

6. Naše *kritika vědecká*, jako vědecká literatura vůbec, je teprve

v plénkách a dotčené *Athenaeum* vynasnažuje se ji pěstiti vedle úkolu jiného.

Ale nejen kritiky vědecké naší práce, i pro *beletrii* *kritiky* nutně potřebujeme. Činnost naše rozumová více v pracích beletristických se jeví než vědeckých, a tudíž dobré kritiky právě tu je potřeba. Neboť beletrie má pro národ neméně výchovný úkol než věda; věda a umění navzájem se doplňují, jedna druhé povzněcuje, budí, sílí a povznáší. I smutno je vyznati, že v beletrii naší veliká panuje anarchie, a že zaplaveni jsme nevyzralými plody poetů málo myslících a málo vědoucích. Bohdá, že ten les již roste, z něhož ta kýžená košťata kritická se nadělají, — mnoho jich bude potřeba.

7. Nejen vědecké časopisy potřebujeme dobré, lepší nežli máme, i naše *listy politické* musejí se vyšínouti na vyšší stupeň povšechného vzdělání — o politickém zatím nemluví — a oč tu teď jde v prvé řadě, musejí čtenářům svým více látky poučné skýtati články, oznamy a po případě kritikami. V literatuře tak skrovné, jako v naší, každý kousek papíru popsati a potisknouti se má v upřímné snaze, čtenáře povznést a vzdělati. A co my? Dáváme tisícům a tisícům čtenářům blbě povídačky z německých pokoutních listů. Právě denní listy buditi mají ve velikém množství interes živý pro skutečné poučení a vzdělání a rozumně připravovati národ pro politickou činnost. Dá se arci politisovati i beze vzdělání, ale nezdárně.

8. Jako jinde, i u nás daly by se po celé vlasti pořádati *přednášky odborníků*. Proč by větší města venkovská nemohla míti celý cyklus nějakých užitečných přednášek? Nemohli by odborníci v době divadelních vlaků z Prahy, z Brna, z Olomouce, atd., dojížděti z města do měst nedalekých?

Také nutno jest, aby se *knihoven* zařizovalo co nejvíce a aby pak do nich nejen belletrie, ale i vědecká literatura se kupovala; není dosti, naučiti národ čísti, ale musí se mu také čtivo dávat.

9. Musíme míti *revue vědeckou v řeči světové*. A řekneme zrovna *německou*, nějakou *Böhmische Revue*, jako Maďaři mají svou *Ungarische Revue* a Chorvati svou *Kroatische Revue*. Maďaři dokonce i speciálnější zprávy dávají o své činnosti, zejména posud v *Mathematische und Naturwissenschaftliche Berichte aus Ungarn*. Neočekávám odporu u věci této v národě majícím Palackého, v národě, jenž posud v *Politik* toho potřebu uznává, hájiti před světem práva svá jazykem cizím. Naše vědecká práce jako všechno, co děláme, je s veliké části, byť i nepřímou, prací politickou. V německé té revue ohlašovali bychom světu, co skutečně máme dobrého a seznamovali jej s pracemi svými. Budou-li pak práce ty uznány, postarají se cizinci o jejich překlady a vědci naši zůstanou takto ve styku se světem vědeckým. Také bychom měli orgán, ve kterém bychom soustavně a neúnavně mohli se hájiti. Vždyť nepřítel k nám nejví se toliko v listech politických, ale i v pracích vědeckých, i jest

přímo povinností politickou, dotčenou revui založiti co nejdříve. Ovšem, že nestará se každý, snad ti nejlepší, o to, co svět o nich říká, ale národové nejsou složeni jen z těch nejlepších a pravda vítězí, ale na konci a ne sama, než obhájci svými.

Böhmische Revue vydávala by Česká akademie a starala by se o její rozšíření.

10. Konečně musíme obzvláště pro příští dobu míti o to postaráno, aby se mládež naše dobře vzdělávala v *řečech světových*, mající veliké literatury vědecké i beletristické. Kdo nezná jednu nebo druhou z nich, na ten čas a zdá se bohužel, že ještě dlouho nebude s to vzdělati se řádně.

11. A ještě jeden požadavek mám, ač nerad už teď o věci mluvím: Ve všem, co podnikáme, k tomu musíme směřovati, abychom se domohli *druhých vysokých škol*. Zatím ovšem předčasně by bylo mluvit o druhé české universitě, ale pamatujme na ni všichni! Kdo zná život škol vysokých, dá mně za pravdu, že máme-li míti jednu universitu, potřebujeme dvě. O tom, dá-li Pán Bůh, později obšírněji.

Prostředky uvedenými, alespoň některými, zdá se mně, postaráno by bylo o vědeckou práci naši a zároveň o vzbuzení vědeckého zájmu v širších vrstvách národa.

Nechtěl jsem, opakuji, líčiti do černa, jen konstatovati, jak věci se mají; pevně doufám, že zdatně pracovati budeme k rozhojnění vědy a povznesení národa. Nebojím se toho, že národ náš malý jest; za to nemáme v každém oboru tolik spisovatelů, kolik národové velicí. U nás ku př. ve filosofii deset spisovatelů právě tak dobře může obstáti, jako v Němcích dvě stě, a podobný je poměr ve vědách jiných. Jen větší zájem pro vědeckou práci! Některých spisů posud i velicí národové míti nemohou a proto nejeden mezinárodní časopis existuje v různých odborech a přibývá jich ode dne ke dni. Na př. švédská *Acta Mathematica* i německé a francouzské články přinášejí; titul je taktéž německý, francouzský a švédský. A nemohlo by se konečně i o to pracovati, aby Poláci a Češi literárně tak se sblížili, že by psal Čech i pro Poláky a vice versa? Ovšem je to jen taková akademická myšlenka, — ale mluví se někdy u nás o sblížení Čechův a Polákův a proč bychom my Slované neměli dělati, co dělají Skandinávští národové? Arci nestane se tak dříve, dokud literatura naše nevzbudí hlubšího zájmu.

Konečně ještě jednu poznámku. Nedomnívám se ve svém, řeknu, profesorství, že věda a její představitelé školští a neškolští hlavním mají býti předmětem národních starostí a že by ti, již povoláni jsou bděti nad osudy národa, nic jiného neměli na práci, než o tom přemýšlovati, jak by se co nejvíce knih nadělalo, honorářů zaplatilo atp. Jen tolik si přeju, aby dotčení představitelé národa vedle jiného i na vědu pamatovali. Ovšem potřebujeme k tomu představitele,

kteří by věci rozuměli. To právě je ten nešťastný circulus: v consensu společenském každý odbor v úzkém stojí svazku k druhému, určitý stav vědy odpovídá určitému stavu umění, hlavně básnického, určitému stavu politickému atd. A právě ten politický stav povšechný na vědu naši vliv má veliký.

Rozumí se samo sebou, že zdokonalení našich vysokých škol, založení resp. přetvoření dotčené akademie atd. do veliké míry závislo je na naší situaci politické, a že především zájmy naše osvětné ve Vídni dobře musejí býti hájeny. K tomu konci potřebujeme poslance vzdělané, kteří by poměry naše vědecké a školské měli zvláště na starosti. To však nestane se, pokud poslanectvo neuzná potřebu dělby a organizace práce, pokud nebudou zasedati v politických poradách znalci vzdělání a celá akce politická řízena nebude vyšším a celkovým plánem, jehož přirozenou jednou částí bude starost o vznešené cíle školství a literatury naukové.

Zde je již složeno jako v ořechové skořápce vše: příští náš osvětový program, návrh nové vědecké organizace i organizace národní, protest proti povrchnosti v životě, odpor k prázdnotě novin a názor o našem krásném písemnictví. Samozřejmě, že tento článek vzbuzoval na všech stranách pozornost a Masaryk byl za něj chválen. *Časopis Českého Musea* chválil na Masarykově úvaze „otevřenost, s jakou profesor Masaryk k nedostatkům našeho písemnictví ukazuje, a to již proto, že přeceňování se jest největší chybou pokroku a poznání nedostatků již prvním krokem k odstranění jich.“ Jenom v *Učené společnosti* soukromě naříkali, že se jich profesor Masaryk nešetrně dotkl.

Profesor Dr. Tomáš Garrigue Masaryk

Z tohoto kruhu Athénčiků měl největší vliv, a to směrem nahoru i dolů, profesor Masaryk. Mezi kolegy na universitě uznávalo se nepochybně jeho všestranné obecné vzdělání, znalost cizích jazyků a cizích zemí, podnikavost a energie. Sotva pobyl dvě léta v Praze a již poznával ze všech nejvíce, jak falešná je dosavadní vědecká organizace. Již ze všech nejvíce pociťoval nedostatek kritického listu, vady denních listů atd. Jeho přímost a opravdovost byla tak neodolatelná, že i kanovník Borový převzal část redakce *Athenaea* a že i profesor Randa sliboval přispívat

do vědecko-populární přílohy *Národních Listů*, o jejímž týdenním vydávání jednal roku 1885 profesor Masaryk s majitelem *Národních listů* dr. Juliem Grégrem. Když z jara téhož roku Masaryk navrhl založiti spolek pro vydávání písemných památek náboženského a církevního vývoje národa českého, šli s ním i jiní. Spolek měl být založen v roce, kdy se oslavovala tisíciletá památka smrti svatého Metoděje jako připomínka toho, že před tisíci léty bylo na Velehradě přijato křesťanství. Byl jsem jako zástupce moravského studentstva přítomen první schůzi, kterou na Masarykovu pobídku svolal *Akademický spolek*. Návrh budil nadšení. Byl zvolen už i výbor, do něhož vstoupili: Rezek, Goll, Kalousek, Emler, Gebauer, Kaizl, V. Vlček, dr. Čížek, Masaryk a dočasný starosta *Akademického spolku*. Na vydávání památek upsal v první schůzi profesor Masaryk tisíc zlatých, student Luboš Jeřábek deset zlatých, profesor Kaizl sto zlatých. Příslibů a přihlášek byla potom hojnost.

Jak se v těchto počátcích soudilo o profesoru Masarykovi v nejbližších mu kruzích, totiž o jeho schopnostech, práci a podnikavosti, to arci nevím přímo; z různých okolností však soudím, že byl dobře pochopován a že referuji správně. Byl na příklad pokládán za nejschopnějšího, aby vystřídal profesora Emlera v redakci *Musejníku*. Aspoň někteří vůdčí lidé ze staročeské strany se tak vyjadřovali. *Musejník* byl kožený a copatý a měl být proměněn v živoucí a časovou revui. I to, co se později Masarykovi vytýkalo jako chyba, že totiž neznal českých poměrů, bývalo tehdy jeho předností i v očích těch, kteří později pronášivali tuto výtku. Neznal českých poměrů! On je totiž nechtěl znáti, jak soudím já. To jest, nechtěl se podrobovati pražskému malichernému stranictví a nechtěl pozdravovat u vrbiček. Proto byl pravým postrachem ve společnosti, kde vládlo široké titulování, náležité rozeznávání vyšších dietních tříd, určitá škála při smekání klobouku a kde byla urážka říci pan Kvíčala místo pan profesor Kvíčala. Takový přímý a rázný muž musel kaž-

dou chvíli někde narazit nebo naběhnout, což ovšem mívalo někdy komické, někdy však i trapné následky. Působení profesora Masaryka směrem dolů jako učitele bylo vzrušující. Celý jeho zjev elektrisoval universitní posluchačstvo. Na jeho přednášky již v druhém roce se hrnuli posluchači všech fakult. To mohou dnes pochopit ovšem jen ti, kteří poznali zkostnatělé a zmrzlé poměry na staré universitě. Mluvím jen o fakultě filosofické, kterou jsem sám poznal a řeknu hned, že jsem si mnoho let nesměl bez hořkosti vzpomenout na ta léta studií. A to ani nechci mluvit o vědeckém životě české fakulty, ale pouze o poměru učitelů k žákům. Život v kolejích byl jako na střední škole, ne-li horší. Přednášelo se většinou „odtud—potud“ a posluchač neměl ani příležitosti ani odvahy zeptat se učitele na to, co mu vrtalo mozkiem. U profesora Hattaly v jeho kratochvilných hodinách nebyl nikdo ani zvědav; W. W. Tomek přicházel a odcházel přesně jako stroj, nepromluviv kromě přednášky ani slova. Profesor Kvíčala šířil kolem sebe strach jako mračný bůh. Tomek ponořen mimo školu s železnou vytrvalostí a obdivuhodnou pílí do dějin města Prahy, přijímal studentské návštěvy, ba i deputace, jež mu odevzdávaly diplomy čestného členství, jen v polootevřených dveřích na prahu své předsíně. U Kvíčalů se všechno odehrávalo v kuchyni. Poněvadž býval profesor Kvíčala referentem o státních podporách a stipendiích, studenti se před ním trásli. Do smrti mi utkvěla v paměti scéna, již jsem zažil jednou za tuhé zimy na dvoře Klementina: Kterýsi posluchač měl cosi Kvíčalovi povědět a v krutém mraze smekl klobouk. Kvíčala nechal studenta projít celým dlouhým nádvořím s obnaženou hlavou, jakoby se to rozumělo samo sebou. Zima byla třeskutá, mrazivý vítr fičel po dvoře. Posluchač si netroufal dát klobouk na hlavu a profesor ho k tomu nevyzval.

V takovém ovzduší se ovšem divně vyjímal muž, jenž přišel z cizích universit a přinesl zcela jiné mravy a chování ke studentům v kolejí i mimo kolej. Jeho přednášky

a články byly nabádavé, zápalné a nikdy nebyly neomylnické. V jeho semináři zdvihala se živá diskuse a po přednáškách dotazy. A u soukromého bytu se dveře takřka nezavíraly. Studenti chtěli se vyptat, chtěli číst — a v universitní knihovně nebylo tehdy potuchy po literatuře, kterou profesor Masaryk citoval a doporučoval. Pozoroval jsem zblízka některé nápadné zjevy. Především studenti první čas, snad měsíce, profesoru Masarykovi nerozuměli. Slyšeli fakta, knihy, věty, o nichž dosud neměli potuchy, kdežto Masaryk u nich to všechno předpokládal. Teprve za čas počali chápat a s chvatem doháněli. Bylo to svědectví, že stupeň vzdělání absolventů našich středních škol byl značně nízký, že studentstvo málo četlo a vůbec se neobíralo vědeckými knihami. Ale zároveň se stávalo, čeho nebylo ani mezi nejstaršími studenty university pamětníka, že posluchači slyšeli ponejprv z úst profesora, že to nebo ono také neví, že to nebo ono není mu jasné a že proto by o tom měli všichni přemýšlet. Takovým způsobem začalo Masarykovo posluchačstvo dychtit po vzdělání a zároveň necítilo tu žákovskou nicotnost, na niž bylo zvyklé. Zbavovalo se zaraženosti a strachu před vlastním volným projevem mínění a budilo samo v sobě sebevědomí. Po roce, po dvou, když se jednotlivci zabírali už do určitých oborů, profesor Masaryk je do nich zaváděl; těm, kteří se chtěli věnovat etnologii, literární historii nebo čemukoliv jinému, těm Masaryk shledával literaturu, podával návod, a vůbec se o ně všemožně staral. Že tato práce nesla ovoce, bylo vidět už roku 1886, kdy byl sestaven předběžný kruh *Encyklopedie*. Většina mladších sil byli už posluchači profesora Masaryka. I na právnické fakultě zjevil se proti předšlým letům značný vzruch. Tam posluchači prvního roku byli povinni poslouchat tak zvanou praktickou filosofii, kterou přednášel Masaryk.

V málo letech vřel již kolem profesora Masaryka nebývalý ruch a oheň. Vyrůstal i nový kruh spolupracovníků *Athenaea*. Ovšem odkudsi z temných koutů číhaly již tehdy

zlostné oči . . . Profesor Masaryk v té praktické filosofii, maje před sebou mladé muže a ne děti, přednášel o vývoji rodiny, o státu a náboženství a beze vší pruderie mluvil o věcech, které se skutečně praktické filosofie také dotýkají. Na příklad o prostituci, jednoženství a mnohoženství, o Malthusově zákoně a t. d. Jak u nás v té době bývalo, začalo se proti Masarykovi pracovat potmě. Staří vlastenci nosili po Praze i po Vídni litografované ukázky z Masarykových přednášek, ukazovali s hrůzou na tu prostituci a kroutili hlavami, co že bude z mládeže, která na vysoké škole slyší o prostituci! Až konečně nějaká starostlivá matka, nepochybně vousatá, poslala do Vídne ministerstvu vyučování žalobné psaní, že prý je plna starostí o svého syna, jenž na universitě slyší slovo prostituce. Samostatnost, nebojácnost a přímé vystupování profesora Masaryka nevykládalo se u nás jako výraz mužné a sebevědomé povahy. U nás mnoho sebevědomých mužů se pokořilo nebo bylo ubito hned po prvních nárazech na zeď. Jestliže však Masaryk se nedával ničím zastrašit, nelekal se koterií a bezohledně šel svou cestou, přičítalo se to jeho — nesmírnému bohatství. O tom bohatství kolovaly po Praze povídačky jako v *Tisíci a jedné noci*. Jedni věděli najisto, že má za choť americkou milionářku, jiní cosi zaslechli o odkazu, ježž mu učinil jeho někdejší známý z Vídne a mluvili hned o statisících. Víím, že se dostaly i do studentstva zvěsti nejen o jeho vanderbildtovském bohatství, ale také o jeho štedrošti a mnozí spěchali, aby si u Masaryka vypůjčili na kolejně, na taxi, na rigorosa a na vše možné. Profesor Masaryk mi jednou přiznal, že si u mnohých nepoznamenal ani jména. Já sám jsem už nebyl Masarykovým posluchačem; měl jsem tehdy z university už absolutorium. Osobně jsem tedy nezažil jeho přednášek a ruchu v seminářích, ale mladší přátelé o tom všude mluvíváli. S nadšením i se strachem. S nadšením nad součinností učitele s žáky a se strachem, jaké to budou zkoušky při tak zvýšených požadavcích na vědomosti studentů.

Česká mládež začala tehdy přeměňovat své základní názory. Pozorovala, že má a musí mít své vůdce jinde než posud, totiž tam, kde by byla vedena na dráhu vzdělání, práce a inteligence. Jejimi vůdci se stávali ti, kteří pečovali, aby si osvojila obsah evropské kultury, kteří ji vedli k zápolení o hluboký obsah českého programu, kteří ji učili pochopovat vlastenectví i práci pro národ v jiném obsahu než dosud. A to činili mnozí učitelé obnovené české university. Tím se ovšem přesunulo vůdcovství mládeže z žurnalistiky na profesory, tím se připravoval zcela nový obrat ve studentském životě a ve studentských spolcích. Česká universitní mládež se dosud nezúčastnila práce vzdělanostní (lepšího výrazu pro to neznám), nebyla dosud organisována na přirozeném základě svého povolání jako dorost národní inteligence. Bývala dosud jenom politickým činitelem a vlastně od roku 1848 jen zelenou ratolestí našich politických stran. Mládež bývala vhodným materiálem pro demonstrace nebo materiálem agitačním v soutěži mezi stranami. Jedněm se zapřahala do kočárů, chodila ve slavnostních průvodech, pronášela jim jménem dorostu na banketech přípitky a jiným pořádala kočičiny a vytloukala okna. Starostenství *Akademického spolku* obsazovaly jeden čas i vlivy zvenčí. Stalo se právě za mých let, že starostou byl vyvolenec, který ani nestudoval na universitě a jehož život naprosto se studentstvem nesouvisel. Starosta spolku nebyval kolega, nýbrž hierarchický stupeň k poslanectví nebo k jinému druhu národního výtečnictví. Při tom nebylo v Čechách vůbec života universitního nebo dokonce otázek, které studentstvu vnucuje vysoké školství a noviciát ve službách osvěty. Němečtí profesori dráždili a někdy uráželi český národní cit a proto docházelo často k výbuchům: čeští profesori z devětadevadesáti procent se nikdy nestarali, co mládež mimo školu dělá, jak vyrůstá a žije. Proto ještě za našich časů se vnitřní život na příklad v *Akademickém čtenářském spolku* vybíjel na tom, který list se má odebírat, zda staročeský nebo mladočeský, kdo

bude zvolen do plesového výboru, má-li být starosta spolku technik nebo akademik a kdo má být navržen za čestného člena. Velikou životní studentskou otázkou bývalo, smí-li člen *Akademického spolku* nosit cylindr. Vzrušující chvíle v životě bývaly, když nějaká italská zpěvačka v českém divadle zazpívala „Kte domof mhůj?“. Té potom spolek dával kytice, věšel její fotografie ve výbo- rovně a my všichni dostavovali jsme se ve svátečních šatech do spolkových místností, abychom jí při ohlášené návštěvě provolali třikrát sláva. Za celé studie jsem viděl univerzitního profesora ve spolku nejvýš snad dvakrát nebo třikrát a to vždy jen tehdy, když se čekaly nějaké univerzitní demonstrace. Pak teprve býval některý z českých profesorů vyslán studenty konejšit.

Jediným pravým vůdcem studentstva v té době byl Josef Barák. Jeho zvolení za čestného člena spolku v roce 1880 znamenalo, že staročestství ztrácí v mládeži půdu. Tehdy už silně pronikalo do studentstva mladočestství. Vůdcovství Barákovo bývalo však přepínáno. Míval dva nebo tři oddané miláčky, kteří ho doprovázeli po ulicích, sedávali s ním po obědě na černé kávě v *Národní kavárně*, večer na chudé večeři u uzenáře Čermáka a potom někde v hostinci, kde se vybíralo na *Ústřední matici školskou*. Jejich pomocí míval vliv na studentstvo. Barák sám byl rozmilý hodný muž, přítel chudiny, obětavý přednášеч o trpící matce vlasti. Jeho názory byly neškodné, jak dnes říkáme starovlastenecké, ale v očích staročechů a klerikálů byl červeným šátkem a sanskylotem. V jednom směru se mu křivdilo nespravedlivou výčitkou, že svádí studentstvo od studií, kdežto Barák naopak míval rád ty, kteří se hodně učili. Ale co duchovně mohla mít mládež z takového vůdcovství? Každý to může pochopit, kdo si přečetl posmrtné vydání Barákových přednášek a řečí. Dnes už ovšem nikdo nepochopí, že ty přednášky bývaly poslouchány se slavnostní úctou a že Barák měl pověst úchvatného řečníka. V čem se sotva Barákovi křivdívalo, byl jeho vliv na demonstrace. I ta nešťastná tak zvaná

chuchelská řež s německými studenty byla organisována tajemným inserátem v *Národních listech*. Že mládež byla strhována do veřejného života jen čistě politickými zevnějšnostmi, to jistě potvrzuje stručná, ale hrozná skutečnost, že Jan Neruda stal se čestným členem *Akademického spolku* teprve roku 1884, až dvě léta po obnovení české university. Básník zůstal čtyři roky za žurnalistou. Jestliže obrat ve studentstvu nastával hned v prvních letech české university, o to patří zásluhy mladším a novým profesorům, kteří znali akademický život u jiných národů. Hlavně ovšem profesor Masarykovi. On při všech příležitostech ukazoval na tento nezdravý a nepřirozený zjev, on učením za katedrou i rozhovory mimo školu uváděl studentstvo na nové cesty.

Profesor Masaryk staral se jako učitel také o to, aby česká universita brzy získala učebnice. Sám svým nákladem vydal pro posluchače roku 1885 *Základy konkrétné logiky*, třídění a soustavu vět. Mimo to jako vědecký spisovatel byl neustále činný: roku 1883 vydal spisek *Počet pravděpodobnosti a Humova skepse*, téhož roku vydal *Blaise Pascal*, život a filosofie, roku 1884 spisek *O studiu děl básnických*, přednášky, jež měl v někdejším americkém klubu dám u Náprstků. Přednášky *O praktické filosofii* kolovaly litografovány.

Také česká veřejnost poznávala Masarykovo smýšlení z jeho mimoškolské práce. Přednášival dámám u Náprstků, přednášel v cyklu veřejných přednášek ve prospěch studentského spolku *Jungmann*, psal i do *Politik* (v říjnu roku 1885) články *Víc průmyslového vzdělání!* Redakce tehdy doprovodila články poznámkou:

Podařilo se nám získati za spolupracovníka pro náš list tohoto vynikajícího učenice, spisovatele díla *Der Selbstmord als sociale Massenerscheinung der modernen Civilisation* (na něž jsme svého času své čtenáře upozornili) a chefredaktora *Athenaea*, a činíme své čtenáře na práce tohoto hlubokého myslitele zvláště pozorný.

Tak stál v obecném mínění profesor Masaryk do vzplanutí rukopisného boje. Ještě snad patří do celkového obrazu i to, že redaktor Josef Penížek přeložil na Masarykovo vybídnutí do češtiny první velký román F. M. Dostojevského, totiž *Zločin a trest*, jenž vyšel v *Národních listech*, a to, že dr. Julius Grégr hořel získati profesora Masaryka za spolupracovníka a mluvil o něm jako o muži neobyčejném.

Já sám, jak jsem řekl, nechodil jsem už na universitu. Prvně slyšel jsem profesora Masaryka přednášeti v sále české techniky, kde mluvil o Blaise Pascalovi v připomenutém už cyklu spolku *Jungmanna*. Bylo to 15. listopadu roku 1882. Bylo to ponejprv, co jsem slyšel neobyčejné věci o náboženské otázce ve vlasti Husově. Dosud jsem jen slýchal, že bible se přežila a idea náboženská že vystřídána byla ideou národnostní, a také jsem tomu věřil. Profesor Masaryk mluvil rozechvěn, jak se dobře pamatuji, a rozechvění přeneslo se na posluchačstvo, i na mne. Doprovázel jsem Masaryka po přednášce na Smíchov, kde tehdy bydlil. Pamatuji se, že jsem zavedl hovor na německou filosofii, za jejíhož nepřítele už tehdy byl veřejně vyhlašován. Chtěl jsem něco zvěděti o tom. Profesor Masaryk o německé filosofii skutečně neměl mínění valného. On otvíral studentstvu nový svět. Hume, Comte, Spencer, po čase Kirějevský, hlavně duch filosofů anglických a ruských zatlačoval Herbarta úplně. Má zvědavost měla tenkrát hlavní příčinu v jisté události, o níž se právě ve studentstvu mnoho mluvilo. Bylať se sběhla právě před tím jistá nepatrná srážka profesora Masaryka s jedním filosofickým zastáncem oficiosního herbartismu. Bylo to ve schůzi *Filosofické jednoty* dne 4. listopadu roku 1882. Jeden z našich herbartovců přednášel o *Pěti nejzajímavějších jménech v literatuře devatenáctého věku*. Položil si za cíl úvahy vytknout jen pět zjevů, které tvářnost svého odboru nejpatrněji proměnily, které

jsou bez odporu epochální. Těch pět vrcholů, na nichž je prý zbudováno devatenácté století, jest: Byron z básníků, z jazykozpytců Bopp, třetí je filosof Herbart, konečně čtvrtý zjev je Darwin a pátý . . . to páté místo je prý ještě uprázdněno. Přednášející je neobsadil a ponechal do konce století otevřený konkurs na jeho obsazení. „Tam může, na to páté místo, ctitel jiného jména, jež ve čtveřině naší obsaženo není, položití svého náčelníka. Od čtyř jmenovaných neupustíme, prostředkem prázdnoty v rubrice však se vyhneme sporu.“ Pan profesor zval na konci posluchače do schůze *Filosofické jednoty* na rok 1900, kde jim bude moci vyplnit poslední rubriku.

Je možné představit si bezděčnou komiku takové přednášky. A to ve filosofické jednotě. Ale je příznačné právě pro naši tehdejší generaci, že se z posluchačů nikdo nesmál, nýbrž většina trnula obdivem nad duchaplností profesorovou, který byl v tu dobu naše největší filosofická autorita. „Národní filosof“ se mu říkalo žertem a rozumělo se tomu doopravdy. Byl to profesor dr. Josef Durdík.

Mezi posluchači této přednášky byl i profesor Masaryk. Ani on se nesmál. Když však předseda profesor Hostinský zahájil diskusi, přihlásil se Masaryk ke slovu a mluvil o poměru Kanta ke Comtovi. Strhl při tom dr. Durdíka k nestřeženému výroku, že mezi Kantem a Comtem je nebetyčný rozdíl, ačkoliv chvíli předtím v přednášce soudil Durdík jinak. Z toho byl v posluchačstvu údiv, a uražená autorita pokládala celé Masarykovo vystoupení za *crimen laesae majestatis*. Masaryk litoval tohoto nedorozumění, protože na tuto historku hleděl, jak by se na ni hledělo na příklad v Lipsku. Vypravoval o tom často, jak tam „posluchači se právali s profesory do krve o filosofické problémy a o své zamilované filosofy“ a nikdo v tom nespatořoval porušení autority a nejmenšího pohoršení. Tím více toho profesor Masaryk litoval, že neznal mravů své vlasti, když ten „národní filosof“ uveřejnil svou před-

nášku roku 1883 v *Květech* a tam zcela zřetelně reagoval na pokus otrásti jeho autoritou. Mnohým prý bude nepochopitelné, že klade do čtveřice Herbarta. Ti jiní položili by prý na toto místo raději Schopenhauera nebo Hartmanna, lidi, kteří hlásají pesimismus a vedou ke zmatkům v mravnosti. Závažněji prý zní na první poslech uvedené jméno francouzského filosofa Augusta Comta. Ale konec konců *Amerikán* si na to páté místo může dát třeba Barnuma; neboť Barnum je také významný spisovatel, zejména pro naše století...

Brzy nato kolovala po Praze dokonce pověst, že Masaryk byl žalován ve Vídni pro své nepřátelství k německé filosofii, jež prý dal najevo při své zahajovací universitní přednášce o Humově skepsi, která končila slovy: „Já aspoň, ač vyvracím Huma, tolik té jeho skepse jsem uchoval sobě, že nedůvěřuji té školské filosofii naprosto.“

Mě osobně uvádělo ve zmatek všechno, co jsem o profesorovi Masarykovi v letech 1882 až 1885 poznával. Ačkoli se ve mně ozývala nad jeho činností krajanská pýcha, nemohl jsem se vzpamatovat a uvědomit si, je-li to skutečně ten muž, jehož jsem ponejprv poznal jako kvartán roku 1874 v sousední vsi svého rodiště na kněžských prvotinách pátera Fojtíka. Je-li to skutečně ten muž, jenž přicházel na naše studentská divadelní představení v Kloboučích, zatančil si a rád si s námi dobrými studenty zazpíval; je-li to ten muž, o němž jsem měl sice veliké mínění, poznáv, že mluví tolika cizími jazyky, až mi připadal jako Mezzofanti, je-li to ten muž, jenž býval předsedou *Akademického spolku* ve Vídni, ale s nímž jsem zároveň vlastně vystoupil na literární kolbiště v almanachu moravské omladiny, v *Zoře*, roku 1876. Takový profesor! a já proti němu chatrný student, jenž při každém jeho slově cítil svou maličkost a neschopnost! Ostýchal jsem se docházet k němu, ač mladší studenti se k němu hrnuli, slovem býval jsem jaksi v jeho společnosti stísněn a deprimován, ač mne profesor Masaryk ochotně podporoval, jak mohl.

Tento pocit jsem měl po léta. A přece profesor Masaryk nebyl žádný bubák. Právě naopak, takového profesora jsem jaktěživ neviděl! O prázdninách střelec a lovec ryb, v Praze přehorlivý sokol. Vypadal spíše jako fešácký student, mladý, pružný, elegantní, hotový junák. Jdu s ním po ulici, rozmlouváme o českých dějinách, o krásném písemnictví — tu najednou přes ulici příkop, jak tam kladou plynové potrubí. Vyhledávám přechod, ale universitní profesor hup přes příkop. Student zůstal na druhé straně v porovnání s Masarykem jako starý podagrista. Profesor filosofie a skákat přes příkop!

Jaktěživ snad jsem nikoho neslyšel tak upřímně se smát, jak on se smával. Vždy býval veselý myslí a jeho humor překypoval zrnitostí. V takových chvílích mluvíval drasticky. Když jsem ho tak jednou poslouchal ve Schwaigrově atelieru, jak si dobíral Schwaigra a přítomného německého učence, mohl jsem si oči vyhledět. Ostatně já jsem si tehdy celý ten hovor poznamenal a mohu jej zde opakovati, jak vypadal Masaryk, tehdy osmatřicetiletý a jak právem nám připadal jako zjevení.

Bylo to dne 13. března roku 1888 ve Schwaigrově atelieru. Přítomni byli Alois Wiesner, T. G. Masaryk, Hanuš Schwaiger, Max Pirner, profesor Klein a já. Bylo dopoledne za slunečního podjarního dne. Továrník Wiesner vystavěl krátce před tím útulnou výstavní budovu v zahradě nynější banky *Slavie* a potom přistavěl Schwaigrovi příjemný atelier v téže zahradě. Jak se toho dne ona společnost sešla, už se nepamatuji. Na rozhovor se však pamatuji živě, a kdybych se nepamatoval, udělal jsem si o něm doma několik poznámek a zapsal několik rozmariných vět, zejména Masarykových a Schwaigrových.

Wiesner odcházeje z atelieru, prohodil: „Musím jít. Mám práci. Sbohem! Kdopak má takové časy jako profesori. Sbohem!“

Schwaiger: „Já bych se chtěl také tak mít jako profesori, ale kdybych nemusel být profesorem. I líp bych se musel mít, nevadí, ale jen nebýt profesorem.“

Herben: „Proč bys nemohl být profesorem? Ty bys přece uměl poradit žákům na nějaké Akademii.“

Schwaiger: „Já? To se mýlíš. Přijít ke mně student, že si neví rady, já bych mu řek: Když vy nevíte, jak to udělat, to jdete ke mně? Jak já mám vědět, co vy máte dělat?“

Potom, nevím jakým obratem, začal si Schwaiger dobírat profesora Kleina. Byl mistr v tom, najít nějakou člověkovu slabůstku.

Schwaiger: „Tak pan profesor Klein nám odjede do Athén. A protože je Němec a žid, má to na puntík: Ja. Zítra do Terstu. V sobotu večer v devět vyjedu z Terstu a v pondělí o půl desáté jsem v Pyracu, tak to má jistě vyměřeno. Moje první cesta z břehu by byla: Kde je tu Choděra? Až bych měl odjet domů, rozhlídl bych se po městě, po sochách, po antice a dost. Co by parník neujel.“

Masaryk: „Tam není Choděra, ale nějaký Andronikos.“

Schwaiger: „Pro mě jen Choděra. No, a ten Klein se nežení. Má radši antické figury a hrnky nežli ženu. Však on nás překvapí. Najde si nějakou Oresteiu a najednou sem přijde statua se sedmi maličkými gypsovými figurkami: Josef Klein, Karl Klein, Elsa Klein, Helene Klein...“

Přešla řeč na Rusko, neboť profesor Masaryk měl namířeno na Rus.

Schwaiger: „Moskva je veliká jako Praha?“

Masaryk: „Co tě nemá! Osm set tisíc obyvatelů.“

Schwaiger: „A přestoupíš na pravoslaví?“

Masaryk: „Proč? Ostatně Rusko je ze všech národů nejtolerantnější. Církev sama není výbojná. Běhá za Baškýry a cosik, ale ne jako katolicismus nebo protestantismus. Protivný je to folk, co si takový pop myslí: Ty musíš věřit, jak já věřím. Nebo jsi zatracen. Orient aspoň nemá protivného jezovitismu.“

Schwaiger: „Naše církev obrací na víru.“

Masaryk: „Ale to právě je to nehezké. Je to jen kšeft.“

Jen si představ, jak se to dělá. Mrzí mě, že i v Anglii všechna vyznání mají „svaté misie“. To je strašné. Co na tom záleží, je-li král M'téza v Africe katolík nebo evandělík? Přijdou tam katoličtí misionáři, ukazují mu revolvery, pušky, šavle — líbí se mu to. Ale má šest žen. Řeknou mu: Jen jednoženství. Tož dobrá, v pondělí sni jednu, v úterý druhou — v sobotu se dá pokřtít. Napřed se misionář ovšem ptá, kde jsou ženy? Toť, v teple, klepne si M'téza na břicho. Snědl je. Tak tedy je katolík. Píše se do Říma: Svatý otče, honem požehnání, a svatý otec telegrafuje M'tézovi svoje apoštolské požehnání. Potom však přijdou Angličani. M'téza už má zase ženy, a teď se musí stát protestantem. Misionáři mu zase ukazují revolvery, pušky, šavle, povečeří denně jednu ženu a Jeho Veličenstvo M'téza je v sobotu protestantem.“
Schwaiger: „Já bych rád věděl, proč nezačnou misionáři obracet malíře.“

Masaryk: „To by moc stálo.“

Schwaiger: „Tak ty tedy do Ruska. Co říkáš tomu napětí Ruska proti Rakousku a Německu? Je to výboj či obrana?“

Masaryk: „Obrana, to se rozumí. Rusko dělá, čemu se od nás naučilo. Proč by si dalo germanisovat pobaltické provincie? Lid je přece neněmecký, rytíři se tam udrželi katoličtí, od Luthera protestantští a germanisují. Nač by to Rusko trpělo?“

Schwaiger: „Já myslím, že i ti baroni se cítí Rusy. Jsou to němečtí Rusové.“

Masaryk: „Sotva. Rusko nedělá nic jiného, než co Bismarck. Proč nechtěl mít říšské Poláky?“

Schwaiger: „Mně je líto o dorpatskou universitu. Už je něco porušeno. Ostatek bude ve třech letech. Zdá se mně, že podobné „úказы“ už vyšly. To je ztráta pro kulturu.“

Masaryk: „No, no.“

Schwaiger: „Což ty nevěříš v kulturu?“

Masaryk: „Když se mně tak tážeš, nevěřím. Mně je to

farcimentem, je-li v Dorpatě německá nebo ruská univerzita. Jen si myslím, nač by Rusko trpělo Němce, kde to mohou zastat Rusové.“

Schwaiger: „A mohou?“

Masaryk: „To je jejich věc. Na nich to záleží.“

Schwaiger: „Když přece Německo stojí vejš.“

Masaryk: „Mně Německo neimponuje, mně neimponuje jejich kultura, emancipace, humanita, věda — nic. Svinstvo. Prusko je vzor státu, který školy, vzdělání, všecko obrací na poněmčení. Osud Němců v Rusku není jiný, než osud Poláků v Německu. Shltnou je, chtějí všecko požrat.“

Schwaiger: „Ale Polsko připadlo Rusku — za jiných okolností.“

Masaryk: „Ano, kdo chce psa bít, najde vždycky hůl. Rozdělili Poláky a dokázali jim, že nemohou existovat, protože prý neměli pořádek. Kdo ho tehdy měl?“

Schwaiger: „Jak je Německo teď proti Francii!“

Masaryk: „My se bohužel koříme brutalismu. Kdyby byla vyhrála Francie . . .“

Schwaiger: „Ten případ je vyloučen.“

Masaryk: „No nechť. Bitky a krveprolití při tom stejně budou. Ale dejme tomu, že by Francie zvítězila, co bude? Zas bychom běhali za Francií a modloslužebnický se klaněli brutálnosti. To je všecko. V Evropě ještě platí hrubé pěstní právo v jiné formě, pěstní právo devatenáctého století. Bismarck je protestantský jezovita, všecko dostat pod svou víru a jen zmanlicherovat. Taky to u nás napodobujeme. Taková kultura je k vychovávání kaprálů. A národ jde a klaní se: tu kaprál, tu lajtnant, tu hejtmán. Takový lid se mně hnusí a slušný Němec by měl přiznat, že Prusko je vzor státu policejního, ne kulturního. Člověka tam nenajdeš, totiž to, co je v člověku, ne v kaprálovi. A nemysli si, že já jen kritisuju druhé a že sám jsem lepší. Dělá to, co moji . . . spolulumpové v kultuře, spolukulturtrégři: tu se pokloníme bodáku, tam plandě, tam policajtovi. Všecko čert jak ďábel.“

Byl čas k obědu. Rozešli jsme se. Já jsem si v hovoru aspoň jednou omočil. Profesor Pirner za celou dobu nepromluvil, ač stopoval hovor napjatě. „*Ein grosser Schweiger*“, řekl o něm jednou Hanuš Schwaiger.

Zaznamenávám tu onen rozhovor, aby bylo zřejmé, jak Masaryk dovedl neprofesorsky, vesele a často drasticky mluvit před námi mladšími. Dívali jsme se na něho jako na člověka z jiného světa a obdivovali ho.

Nebo když Masaryk někoho vytáhl na procházku, to ho prohnal. Z Královských Vinohradů přes Žižkov na Letnou a přes Hradčany zpět. To proletěl jako pták, a při tom se střídaly vážné rozhovory s žerty a smíchem. Inu, pořád člověk a žádný profesor. Pro mne, který jsem byl odchován brněnským gymnasiem a starou universitou, byl do té doby profesor něco, před čím se mám třást a stát v uctivé vzdálenosti naplněn hlubokou pokorou. Ale Masaryk:

Ráno na příklad ležíš a chrupeš tím nejlínějším a nejolověnějším spánkem, jež mají všichni, kdo večer sedávají v kouři a puchu po hospodách. Někdo zvoní. Listonoš, či kdo je ten nevítaný rušitel? Profesor Masaryk. Je šest hodin, on už se vrací z ranní procházky a chce ti něco říci. Tohle je univerzitní profesor, který chodí k člověku v šest hodin ráno? Jeho zdravé tváře se usmívají. Neomlouvá se, ani tě nekárá a již zase zmizel. Ale máš toho dost, rána kladivem čejckého kováře, u něhož se kdysi Masaryk učil, nemohla by déle člověka mrzet. Pokaždé jsem si myslel, že bych se měl polepšit, ovšem kdyby cesta do pekla nebyla dlážděna samými dobrými úmysly. Kdyby aspoň on měl také nějakou slabost! Ale on nekouří, nepije, do hospody nechodí, vždy jen při práci a studiu. (Ostatně ani Masaryk na tuto ranní návštěvu nezapomněl a ještě mi, když jsem byl už pětasedmdesátiletý, vyčítal ty venkovské pruhované peřiny, které jsem měl od maminky. Dával to o mně k lepšímu: mladý pokrokový člověk a spí pod duchnou!)

Můj čilejší styk a také jiných mých vrstevníků s profesorem

rem Masarykem nastal až v rukopisném boji. Co nás k němu všechny přitahovalo a vábilo, byla ovšem jeho vědecká a lidská osobnost. Nejvíc však ono kouzlo, jež bylo pro nás všechny v tehdejší společnosti docela nové, ta jeho upřímnost, veselá mysl, přímost, soucit a mravní čistota. Masaryk jakživ nekličkoval, když chtěl někomu říci peprnou pravdu, někdy peprnější než pepř. Všechno přímo do očí, až se člověk prohýbal. Při tom však nedělal kazatele, nemluvil z patra, nedával sebe za vzor. Profesor Masaryk nikdy nesnesl falše, ale v jeho společnosti nesmělo také padnout dvojsmyslné slovo. Vší touto životní vážností podobal se v našich očích L. N. Tolstému. Proto mu v tak zvaném *Obrhause* říkali „duchovní pastýř“.

A přece vše, co jsem zde vypsál, abych aspoň přibližně naznačil jeho povahu, a aby mohl být pochopen vliv jeho osobnosti na nás a na mládež vůbec, je nedostatečné. Bylo by to nedostatečné, kdybych faktů uvedl ještě desetkrát tolik, neboť vliv profesora Masaryka neměřil se fakty, ale jaksi vyzařoval z celé jeho bytosti. Všecko, co profesor Masaryk konal, zanechávalo dojem, jakoby nebyl rozvinul ani polovici síly, která je v něm skryta. Pořád člověk cítil, jakoby Masaryk ještě neřekl poslední slovo. A to, co činil, vypadalo tak přirozeně, lehce a hravě, že jsme si mysleli: Co to teprve bude, až on začne doopravdy!

Když tyto moje vzpomínky byly otištěny v *Čase*, dostal jsem od bývalých Masarykových posluchačů z prvních let jeho působení na pražské universitě dopisy, které doplňují moje líčení. Otiskuji z nich dva, aby bylo vidět, že jsem nebyl v mladé inteligenci sám, na koho Masaryk působil tak, jak jsem tu vypsál. První, gymnasijsní profesor, píše:

„Pamatuji se, jak hodina přednášky často rozvířila celý myšlenkový náš život a jak jsme po přednášce teprv pociťovali potřebu dohovorit se s profesorem zevrubněji o nahozeném problému, potřebu projážděti se a uspokojiti se. Používali jsme dovolení milého Mistra

a doprovázeli jsme ho leckdy z přednášky až domů, v živé diskusi o věci, o níž šlo v přednášce. Někdy třeba šlo až do hádky. Tak jednou rokovali jsme cestou z Klementina až na Král. Vinohrady k *Osvětě* o altruismu a egoismu jako pružinách lidské činnosti, a profesor Masaryk neúnavně pomáhal naléztí pravou cestu k této záhadě.

Ale zvláštním doplňkem (ke vzpomínkám *Času*) budiž ještě pověděno, jaký styk mimoškolní profesor Masaryk začal pěstovati se svými žáky. Přišel jste jednoho dne v poledne z přednášek domů. Na stole lístek od profesora Masaryka: „Pane X., zvu Vás, abyste s námi ztrávil, libo-li, dnešní večer.“ — Jak živ se vám nic podobného nepříhodovalo v dřívějších dvou letech, co jste studovali na universitě. Večera jste se nemohli dočkat. Vždyť to bylo také neobyčejné — jít k profesorovi, mluvit s ním v jeho domácnosti a naposled tam i večerět! V určenou hodinu přišel pozvaný posluchač do pracovny profesora Masaryka, s ním nebo hned za ním jiní, jmenovitě členové filosofického semináře. Někdy přicházeli také někteří universitní profesori a přátelé profesora Masaryka. Každý pozvaný přijat prostě a srdečně. A již v pracovně rozpředly se živé hovory. Již tam někdo zavadil o běžné události vědecké, literární, politické, národní. Jak odlišovaly se Masarykovy názory od našich běžných, tradicionálně žurnalistických! Jak nám šla hlava kolem, když slyšeli jsme ostré i bystré kritiky o tak mnohých poměrech, jež jsme před tím zbožňovali! A každý rázem pocítoval: Vždyť on má pravdu! Nejen pak novost těch názorů poutala, ale také to, že jsme dobře cítili, že za každým ostrým, někdy až zoufalým posudkem, bije srdce tím vřeleji oddané národu, srdce nesrovnatelně vlastenečtější než srdce mnohých patentovaných národních vlastenců. Bohaté zkušenosti profesora Masaryka z cizích zemí, znalost cizích poměrů, jmenovitě srovnávání s jinými malými národy osvětlovalo často poměry domácí tak, jak jsme dosud nikde neviděli a nepoznali. A nejen osvětlovalo, ono dodávalo chuti k práci, podněcovalo, vzpřimovalo!

Proud hovorů se ještě více oživil, když nás vlídná pohostinnost paní Masarykové zvala po chvíli do jídelny. O kolika problémech vědeckých, literárních, náboženských, sociálních událo se teprv zde slyšeti, hovořiti, když se všichni jaksi osmělili! Tady bylo poznati, co znamená pouhé studium knižní a co živá diskuse. Velice jsme bývali potěšeni, mohla-li paní Masaryková zasednouti s námi a účastniti se hovorů. První případ v životě každého z nás — dáma ve společnosti mužův a mladíkův, kteří se zajímali o záležitosti universitní, kteří se zajímali o vyšší problémy filosofické, kteří se někdy zajímali o věci, jež by jistě všecky dosud známé dámy nudily. A paní Masaryková sledovala hovory velmi živě, účastnila se jich a vyslovovala své mínění. Tu bylo viděti kouzlo vyššího vzdělání ženského, jež se

dovede vyšínouti nad obyčejnou všednost a přece zase poměry všedního, denního, drobného života ojasniti svým vyšším názorem. Až překvapovalo, jak i v nepatrných na pohled otázkách uměla paní Masaryková objevovati hlubší jádro. Ale ještě více to, že ona všem našim universitním pojmům a názorům dobře rozuměla. Pamatuji se, že ráda mluvívala o zásadách, jak vychovávatí děti. Pamatuji se na př., že nám jednou paní Masaryková při tom vypravovala, jak předčítala dětem svým pohádky o Honzovi, a jakou měla radost, že děti poznaly, jaké jsou ty vlastnosti českého Honzy, pro něž děti mají Honzu rády, v čem spočívá síla Honzova atd. Viděli jsme: to není obyčejné zabavování dítek pohádkami jen na ukojení zvědavosti a zahnání nudy. Paní Masaryková, ač rodem Američanka, naprosto srostla s naším národem. Jí tak všecko zajímalo i dojímallo, co slyšela o pokroku nebo nezdaru nějaké věci české; ona tak si přála všeho dobrého pro národ, tak cítila česky, že jsme neznali dosud nikde podobného příkladu.

A tak v mnoha a mnoha jiných otázkách i nejvšednější věc prodchnuta bývala určitou, vyšší ideou. Netřeba podotýkati, že způsob hovorů, vedených o naskytlých otázkách, živý styk s přítomnými profesory a přáteli našeho Mistra byl nám dobrou školou vyššího společenského života, z níž jsme si odnášeli mnoho podnětů pro vlastní život. A o ten životní podnět často více jde, ne o suchou literu.“ —

A jiný bývalý posluchač-právnick píše:

„Bylo by křivdou naproti T. G. Masarykovi, kdyby učitelské působení jeho na nás, tehdejší posluchače práv, mělo býti vystiženo jen jako „značný vzruch proti letům předchozím“. Opuštěte, že trochu doplním vaši zpomínku. Působení Masarykovo na právníky bylo něčím elementárním a přes to, že přednášky o praktické filosofii konají se jen v prvním semestru prvního roku práv a že většina právníků dalších přednášek filosofických neposlouchá, zanechalo u mnohých z nás stopy nevyhladitelné.

Mohu mluvití jen o svých dojmech osobních a o kroužku přátel stejně smýšlejících. Byl jsem nevýslovně trpce zklamán historickou přednáškou o rakouských dějinách, na niž jsem se dřív tolik těšil; počátky římského práva i říšské a právní dějiny německé se mi zprvu valně nelíbily, a tak mě i jiné, než jsme se do právní historie zapracovali, smířovala s právnickou fakultou jedině praktická filosofie Masarykova.

Dvě věci zvláště bych vytkl, kde učitelské působení Masarykovo zasáhlo nás nehlouběji. První týká se té pověstné otázky prostituce, vlastně celého názoru na ženu, rodinu, na pohlavní čistotu atd. Nevím, jak je tomu nyní — před 12-14 léty byla však neznalost

bordelů přečinem mezi studenty a ještě hůře: směšností, ke které by se byl málo kdo z universitních posluchačů odvážil se přiznati. T. G. Masaryk právě těmi tolik kaceřovanými přednáškami nám otevřel oči. Nahlédli jsme v ten odvěký problém poměru muže k ženě, na místo frivolnosti nastoupilo vážné posuzování! Ti, kdož již nemohli odčinit minulost a pohlavní hříchy, přestali se aspoň vychloubati svými zkušenostmi, a kteří bohudík neměli dosud těchto znalostí, přestali se za to stydět a jistě již nezatoužili po jich nabytí a jiných milostných hrdinstvích.

A druhá, neskonale větší věc jest názor o bohu. Nemohl jsem si tehdy ani představit, že by universitní profesor mohl mluvit o bohu jinak než s poloironickým, poloútrpným úsměvem pro ty opozdlé hlupáčky, kteří ještě v něco věří. Skoro s úžasem slyšel jsem však a až vycífoval z přednášek Masarykových hlubokou víru, poznával jsem, jak právě v našem národě myšlenka náboženská po staletí spoluurčovala jeho dějiny, že náboženské přesvědčení nikterak není věci překonanou a že bible dosud nedohrála svoji úlohu.

Nebyl jsem sám, v němž Masarykova praktická filosofie, vlastně sociologie, vymýtila frivolní nazírání náboženské i pohlavní. Vždy jsem byl přesvědčen, že nezapomenutelná ovace prof. Masarykovi v roce 1889 po známých útocích Čecha u set posluchačů hlavně tím byla vyvolána, že útočeno bylo na něho právě „křesťanským“ časopisem a právě pro ony věci, v nichž děkovali jsme T. G. Masarykovi za mravní povznesení, za harmonii duševní.

Dojem neobyčejného muže, jaký jsem si o prof. Masarykovi odnesl z první přednášky, zůstal ve mně do dnes. Byv vyvolán a řadu let udržován výhradně návštěvou přednášek (osobní styk Masaryka s námi právníky byl přirozeně řidší než s filozofy) a četbou jeho spisů a časopiseckých statí, zmohutněl v době nejposlednější až řidkými styky osobními, zejména v společnosti státovědecké.

O těch stycích však něco bych podotkl, v čem také tuším nejsem sám: nezbavil jsem se při nich nikdy jakéhos ostychu, ač k tomu profesor Masaryk sám nikdy nedal podnětu. Ale zdává se mi, že on všechno ví a zná daleko lépe než já, a to i v těch věcech, kde jsem se domníval býti odborníkem; a věděl-li jsem já o ten onen detail více, znal zase on lépe souvislost mého fakta s celkem života nebo vědy a dovedl jej daleko lépe vyložit a ho použiti než já. A tak vždy cítil jsem i na domnělém svém vlastním poli jakousi převahu jeho duševní, která u něho plyne z uceleného a železného názoru životního, jenž nám ještě většinou chybí.“

Rukopisný spor v Athenaeu

Pravil jsem už, že bouře mezi českým světem starým a mezi světem novým visela ve vzduchu, a že to byl jen

náhodou spor o *Rukopisy*, při němž bouře spadla na zem. Mohla to být také jiná otázka. Mám při tom na mysli plán profesora Masaryka, k němuž se už od roku 1885 konaly přípravy, aby obnovená česká universita dokumentovala svou vědeckou úroveň a pokrok *Encyklopedií*. V ní, nebo v *Naučném slovníku*, za jehož vydavatele byl získán podnikavý nakladatel J. Otto, měl se zračit nový vědecký pokrok českého národa. České vysoké školy byly dovršením našeho kulturního rozběhu od Dobrovského a měly pokračovat za ideály Dobrovského, Kollárovými a Palackého. Měly to projevit *Encyklopedií*, stojící na vrcholu i evropské vědy i vysokých ideálů českého národa. Tento podnik měl být pravým kulturním činem, který měl mezi českou inteligencí šířit nejen vědecké poznatky, ale i pravý duch český a slovanský. Zde by se byly musely nevyhnutelně srazit staré autority s mladými. Na slovníku totiž pracovaly všechny mladší síly domácí a mnohá hesla byla zpracována od nejvýtečnějších sil zahraničních. Slovník měl přihlížeti k našim zvláštním národním potřebám, o kterých si staří nebyli většinou sami jasni nebo se báli o nich otevřeně mluvit.

A kdyby nebylo došlo k boji při této příležitosti, stalo by se to při jiné. Názory profesora Masaryka lišily se diametrálně od starších v náboženství, politice a v mnohých směrech jiných.

Nuže, puma praskla pro *Rukopisy královédvorský a zelenohorský*, ve věci, do níž se profesor Masaryk vlastně dostal nevinně. Dr. Julius Grégr tehdy (roku 1886) napsal do *Národních listů*:

„Ukázkami z většího, k tisku připravovaného díla, jež slovatný jazykozpytec prof. M. Hattala na obranu rukopisu *Královédvorského* v prosinci roku 1885 a v lednu roku 1886 v *Národních listech* byl uveřejnil, vzplanul nanovo zápas mezi těmi, kdož mají oba rukopisy, *Královédvorský* a *Zelenohorský*, za staré památky českého písemnictví, a těmi, kdož je pokládají za padělky z novější doby.“

V těchto ukázkách páter Hattala vinil profesora Gebauera z vlastizrady, protože napsal o rukopisech článek

s některými pochybnostmi. Článek vyšel v *Encyklopaedii Ersch-Gruberově*. Hattala při tom nazval odpůrce rukopisů šmoky i hůře. Jak tyto ukázky působily v literárních kruzích, o tom svědčí *Literární listy* (ročník 1886 číslo 4), které zaznamenaly sice, že Hattala konečně vydal ukázky z „pověstné už *Obrany rukopisů*“ a to v *Osvětě* a v *Národních listech*, ale jejich obsahem byly zklamány:

„Čekali jsme dílo,“ čteme tam, „objektivní, obsahem i formou *Rukopisů* a české vědy důstojné, ale místo toho dostane se literatuře nedůstojné generální ‚řežby‘ všech učencův pod sluncem a jmenovitě českých. Jest s podivením, jak vlastenecký list takové jedovaté osočování uveřejňovati může na učence, který tolik záslužných činů vykonal již pro vědu českou, jí život svůj obětoval a po všem národě, po Slovanství celém i po cizině požívá nejčestnějšího jména a českou filologii důstojně reprezentuje. Je to zvláštní taktika Hattalova, že koho chce zostuditi osobně, toho učiní nepřítelem nějaké milé všemu národu osoby nebo věci. Tak musil se státi Erben nepřítelem Jungmannovým, aniž se kdo tázati smí, proč a zač, a tak Gebauer spojencem nepřatel *Rukopisu královédvorského* . . . Již to by byla práce záslužná, vzíti ony ukázky v *Národních listech*, rozebrati je trochu a tak ukázati, jaká to nelogická směs plané učenosti, ba jaká místy prázdná slova mlácená cepem osobného záští a jalového nerozumu, v níž se jen tu a tam zrnečko najde . . .“

V únorovém sešitě *Athenaea* roku 1886 objevily se nato tři úvahy. Dva články od profesora Jana Gebauera s názvem *Potřeba dalších zkoušek rukopisu Královédvorského a Zelenohorského* a *List redaktora Athenaea, prof. T. G. Masaryka, ke spisovateli článků předešlých*. V prvních dvou ukazoval odborník na mnohostrannou podezřelost obou památek. „Rukopis královédvorský i zelenohorský pokládá jsem za staré a pravé,“ praví tu mimo jiné profesor Gebauer a pokračuje:

„Pilně jsem prostudoval, co o nich kde bylo psáno, a pilně jsem se staral, abych k vysvětlení jejich přispíval; byla to povinnost, související s mým úřadem. *Nalezl* jsem vysvětlení a výklady k věcem mnohým. Nejraději bych byl nalézal důkazy, že oba texty jsou úplně přesné; ale to se mi nedařilo, naopak odkrývaly se mi nové a nové známky, které budily pochybnosti. Nemohu vysloviti, jak mi nálezy

tyto bývaly *trapné* a jaký mi způsobovaly *zármutek*. Bylyť úplně proti mému přání a nadání; bořily, co jsem dotud měl za pevné a co jsem se strožil upevniti ještě více; a přiváděly mi na mysl, že mi časem nastane *povinnost*, předložit tyto věci ku *povážení obecnému* — *povinnost* zajisté *vědecká* a *vlastenecká*, ale spolu *těžká* a *traplivá*, poněvadž zpráva nepříjemná nikdy se ráda neslyší.“

Profesor Masaryk připojil k těmto Gebauerovým článkům *List redaktora Athenaea, profesora T. G. Masaryka, ke spisovateli článků předešlých*. Citoval-li jsem články Gebauerovy pouze ve výňatku, cituji článek Masarykův doslovně. Nejen proto, aby bylo vidět jeho pronikavý postřeh a úsudek o *Rukopisech*, ale aby bylo v této dokumentární práci vidět, jak surově byl Masaryk napadán pro své výhradně vědecké názory. Tímto článkem se také stal vlastně vůdcem protirukopisného boje. Bohužel dodnes není Masarykova publicistická činnost protirukopisná přístupna veřejnosti. Masaryk tedy psal:

Ctěný Příteli,

četl jsem onehdy (u Náprstků) Vaše pojednání o *RK* v Ersch-Grubrovi a velice jsem se jím potěšil i zarmoutil. Potěšil jsem se, protože doufám, že konečně dostane se nám vyšetření rukopisů našich, které v zájmu pravdy dávno očekávám. Neboť myslím, že po Vašich slovích nesmíme déle trvati v dosavadní své *passivné* politice rukopisné. Zarmoutil jsem se však zároveň, očekávaje, že věc, o které věda má rozhodovati, hodí se před veliké publikum a že opět kacérovati budou vášně, kde mluvití má rozum. Očekávání moje splněno nad očekávání.

Dovolte, abych Vám, co o věci myslím, upřímně pověděl a tím zdůvodnil prosbu svou, abyste nám — do *Athenaea* — napsal o věci článek. Abyste nemyslel, že jako redaktoru mně jde jen o článek, musíte mne ovšem vyslechnouti.

Povím Vám totiž bez obalu své o *Rukopisech* pochybnosti. Nena mítejte, že nejsem filologem; kde tisíce neodborníků dovolují sobě soud velmi určitý, smím i já mínění své pronést, maje toho dobré vědomí, že podobně soudí veliká část našeho vzdělaného obecnstva. I pravím tedy, že nynější stav kontroverse nesrovnává se se ctí naší ani s pravdou, a že doma i v cizině velmi si škodíme. Doma slýcháme pochybnosti o pravosti našich starých památek a pochybnosti ty často pronášejí mužové, kteří by památky ty rádi, velmi rádi obhájili a zachránili. Mohu Vám jmenovati muže, o jejichž vlastnictví nemůže býti pochybnosti, kteří však *RK* buď zavrhuji přímo, nebo aspoň o pravosti jeho pochybují — a mužové ti, kteří mají oči k vi-

dění a rozum k myšlení, jsou proto zrádci národa? Kde to žijeme, že nám lidé, kteří surovost a nevědomost svou skrývají za praporem národnosti, veřejně mohou vynadatí každému, kdo především a ve všem o pravdu stojí z nejlepšního zajisté vlastenectví? Mají snad literární „šmokové“ rozhodovati o takových věcech národa? Ne-
divím se ovšem, že u nás tak se děje, protože ti, kdo povoláni jsou u věcech takových míti slovo, v žalostné netečnosti mlčívají — to nám právě škodí!

Pochybnost a nejistota nedá se dle nynějšího věci stavu zaplašiti ani komandem ani kaceřováním a nejméně nadávkami! Prosím, před-
stavte si jen situaci naši: co na př. má ve školách o sporu vykládati profesor literatury a co mají a mohou žáci naši mysliti? Kdo může se těšiti z naší staré historie? Kdo z našeho umění vážícího motivy z těch památek? A t. d.

Pochybnosti však, pravím, jsou veřejným tajemstvím a v tom tkví to nešťastné augurství! Tak na př. slyším, že prý R. Zelenohorský nápadně schází, že prý bledne a se takořka rozpadá, kdežto rukopisové jiní stejnými nebo alespoň stejnějšími zůstávají. Co, prosím, máme si při tom mysliti? Ba, dokonce slyším, že mnozí odborníci RZ zavrhnou: padne-li rukopis tento, co stane se s RK? Vždyť nemůže se říci, že RZ dělán byl po RK, proto že, jak Tomek ukázal, znám byl o rok dříve, nežli do Prahy přišel! Nedávno zase odborník filolog toužil na ty „nešťastné“ chyby gramatické RK, nemaje konec konců po delší debatě na obhájenou nic jiného, nežli argumentum, že prý v době objevení nemohlo býti takového básníka dovedného. Ptám se: „Kdo zná u nás vůbec dobu tak důkladně?“ Nikdo, byla odpověď a tím je po argumentum, i když připouštíme, že básně skutečně jsou dílem uměleckým. A nemohl falsator upotřebiti naší literatury starší a slovanské vůbec?

Sám dlouho o věci rozvažuji a z mnohých rozmluv se mnohými znalci jsem vyrozuměl tolik, že právem prohlásiti smím jménem mnohých a mnohých, že o pravosti rukopisů silně pochybujeme a že si tedy rozhodně přáti musíme, aby se věc konečně náležitě vyšetřila.

Aby žádoucí rozsudek pronésti se mohl, tuším, dvojího je potřeba. Předně musíme okolnosti nestranně popsati, za kterých rukopisy nalezeny byly a po druhé musíme prozkoumati rukopis samý.

Co prvního punktu se týká, tož víme, že Hanka všelicos falšoval a proto beze kritiky co nejskrupulosněji pravost rukopisů jím nalezených nedá a nesmí se tvrditi. To zdá se mi tak jasným, že naprosto nepochopuji, jak kdo rozumný denuncovati může ty, kdo o náležitou zkoušku rukopisů stojí a jak se zkouškou tak dlouho může se otálet!

Co do výkladu věcného potkáváme se ovšem s obtížemi.

Nemýlím-li se, dá se tato stupnice průkaznosti postavit: 1. Nejméně

rozhodují výklady aesthetické a historické (kulturní), více 2. paleografický a chemický rozbor by nám jistoty daly a nejvíce 3. gramatický. Ovšem je pak ke konečnému soudu souhrn všech vyšetření nutný.

1. a) Výklady *aesthetické*, tuším, nikdo soudný nepovažuje za objektivně rozhodčí.

b) Výklady *historické a speciálně kulturně historické*. Kulturní historie dnes tak je nejista učením i methodou, že nelze na důvody, z vědy této vážené, spoléhati velice. Dají se ovšem větší pravděpodobnosti získati, ale ty nám nedostačují; my potřebujeme jistotu nebo alespoň pravděpodobnost tak velikou, jakou nám dnes historie poskytnouti nemůže. Kdyby nebylo jiných průkazů možných, musili bychom ovšem čekat, až historie bude lepší, ale průkazů těch možnost máme a proto k nim třeba přistoupiti.

2. a) *Paleografické ohledání*. Znalec s jistotou neb s velikou pravděpodobností mohl by říci, že rukopis je starý neb nový. Běží jen o — paleografy!

Mohlo by se říci, že česká paleografie posud není tak bezpečná, jako na př. klasická, že by teď soud její nebyl dosti jistým? A na druhé straně nemusíme říci, že zase cizí paleografové, řekněme Pertz, Sickel a pod., posuzovati umění rukopisy německé, nikoli české?

(Ad vocem posuzovatelův. Slýchám, že prý Wattenbach, jakožto vůdce Schulvereinu zuřivým jsa odpůrcem našim, snadno zavrhuje české památky: připouštím, že je předjatý, ale na druhé straně zase i my neméně jsme předjatými a tím se věc kompensuje. Ostatně jen lidé nemající o vědě zdání tvrditi mohou, že mužové jako Miklosich a j. bez důvodů (věcných) památky naše zavrhuji; že se u nás veřejně tak smí tvrditi, ukazuje právě, že ne věda, ale něco jiného soudnictví si osobuje. Stihejme všelikou lež my, pak nebudeme potřebovati pomoci Němců — posud, bohužel, ji potřebujeme.)

Ostatně dejme tomu, že paleografie je spolehlivá dosti a že votum její, není-li naprosto rozhodčím, alespoň ve spojení s jinými důvody postačí. Dobrá. Rozhodne-li se paleografie pro pravost, pak je vyhráno; ale rozhodne-li se pro nepravost, resp. poví-li, že rukopis je dělaný v 19. stol.? Je potom prohráno? Není úplně: nemohl Hanka rukopis pravý někam odstraniti? — zkrátka, rukopis mohl by býti novým opisem, ze starého textu; možnost ta je dána, i vysvítá, že pro tento případ paleografie sama nemůže rozhodovati. Takových a jiných možností je více, ale není ještě na čase o nich mluvit.

Co se t. zv. *chemického rozboru* týká, nevím, zdali pravost, po případě nepravost nadobro může prokázati.

Představuji si věc asi takto:

Předně musí se inkoust — o pergamenu asi sporu nebude —

fysikálně prozkoumati, tedy vyšetřiti, jak hluboko inkoust vnikl, dá-li se mechanicky snáze odstraniti nežli inkousty památek nepochybných a t. p.

Chemická analyse, tuším, nám říci má, je-li inkoust starý. K tomu konci ovšem by nedostačil průkaz, že inkoust *R.* je z téže látky, ze které nepochybně staré inkousty jsou složeny, vždyť si i v 19. stol. tentýž inkoust může zhotoviti každý, i nechemik, dle receptů starých, o kterých se snadno můžeme poučiti. Musilo by se tedy ukázati, je-li inkoust v *RK* a *RZ* asi tak rozložený působením doby, jak při památkách nepodezřelých. Avšak nezdá se mi, že by se důkaz ten dal provésti tak, že by skepse nebyla možná. Předně musil by chemik inkousty jiných starých památek srovnávati: bude takových rukopisů mu popřáno? A bude mu specialně českých památek popřáno? Dejme tomu, že budou. Vzniká otázka: nelze si pomysleti okolnosti, které dotčený rozklad inkoustu urychlily tak, že by i za 70 let inkoust tak se mohl proměnit, jak za jiných okolností inkoust starý 500 let?

Slovem, pochybuji, že chemický rozbor *R.* spornou věc rozhodne. Dokladem toho svého mínění slouží mně *Zpráva o lučebném prozkoumání rasur musejních zlomků Alexandreidy a R. K. v Č. M. 1881*, str. 137 uveřejněná.

Prosím, přečtete si tam závěrečný soud. „Podepsaní (Hattala, Šafařík, Vrtátko) prozkoumavše s nejlepším vědomím a svědomím všecka i nejnepatrnější místa, jak škrábaná tak i zvetšelá, která posud zavadávala příčinu k pochybnostem a rozmanitým výkladům, utužili se tím znova v dávném přesvědčení svém o starobylosti písma i inkoustu, osvědčivši se nyní poprvé a skvěle zejména tím, že novější přípisky destilovanou vodou vesměs vymizely a sice místy i bez vší reagence chemické. Touto pak téže litery bezmála všechny zřetelně vystoupily na jevo a čisti se daly namnoze způsobem od posud přijatého rozdílným. Rozborem tím zejména také v niveč obrácena domněnka tu i tam vyslovená, že by *R.* týž byl barvou psán. Chemická povaha užitého inkoustu mohla by podrobně ustanovena býti toliko dalším zkoumáním chemickým, ačkoli již i podle právě vykonané zkoušky jest dosti pravděpodobno, že to inkoust železitý, jakého se užívá již od klasických dob bezmála výhradně po celé Evropě.“

Slyšíme tedy, že teprve dalším zkoumáním dala by se chemická povaha inkoustu zjistiti, tedy není zajištěna. Jaká je tedy pravděpodobnost, že inkoust je starobylý? To nevysvítá z celého prozkoumání: vidíme jen, že *dvojiho* na *R.* užito inkoustu, lepšího a špatnějšího, — nic více; vždyť se roku 1817 týž inkoust dal udělati, který se „od klassických dob bezmála výhradně užíval po celé Evropě.“ Dokonce pak není v rozboru vykonaném důkaz o starobylosti písma provedený, neboť nesmí se přece *starobylost písma* posuzo-

vati z užití *lepšího* inkoustu, pokud právě *starobylost inkoustu* není dokázána buď nezvratně aneb alespoň velikou pravděpodobností. Zdali však důkaz týž dá se provést, o tom právě mám pochybnosti. Chemik zodpoví otázky naň vznesené, jako při soudu přísežní znalci, ale rozsudek učiniti musí znalec jiný.

Ostatně dotčené parere přímo ku kritice a pochybnosti vybízí a nepochopuji, jak se veřejně může psáti, že chem. rozbor pravost R. K. už dokázal! Prosím, jen čtěte pozorně; slyšíme napřed a) že zkoumatelé v dávném *přesvědčení* svém o starobylosti písma a inkoustu po *skvělé* zkoušce jsou utuženi: avšak několik řádek po tom čteme, b) že *by* chem. povaha inkoustu teprve dalším zkoumáním chem. podrobně *ustanovena býti mohla* a, že posavadní zkouška jen *dosti pravděpodobno činí*, že inkoust je — železitý! Že *by* *starý* byl, nikde nestojí a o to jde. Proto se c) kommisie jiná ustanovuje, aby evropský areopag chemický nutnou zkoušku provedl.

Víte Vy něco o zkoušce té? V roce 1880 ustanoveno, že má býti zkouška, v roce 1886 posud nikdo o ní neví. A tu se, pánové, divíte, že pochybujeme? Difficile est satiram non scribere!

Ostatně nemohu za příležitosti té potlačit jednu myšlenku. Čta v dotčené zprávě v *Musejníku* o zkoušce rasurové, žasnu nad množstvím rasur R. K., kterých, jak čteme, v rukopise ještě více je. Tolik rasur v malém rukopise? Odkud? Uvažuji takto. Opisovatelé staří měli přece zkušenosti tolik, aby se tak mnohých chyb nedopouštěli, a Hanka přece by nebyl radoval rukopis nepochybně starý, obzvláště proto ne, že nepochybně zlé svědomí měl pro falsifikaty jiné (později dokázané): nebyl by se právě proto rukopisem skutečně starým rád prokázal, aby podezření od sebe odvrátil? Ptal jsem se, bývali-li v rukopisech starých mnohé rasury, a povědělo se mi, že písaři omyly své obyčejně jinak naznačovali, podpuntikováním, přepisy atd. Proč tedy v R. K. tolik rasur a ze které doby?

Ostatně pozor na toto argumentum!

Kde je na př. poměrně více rasur, v *Alexandreidě* nebo v R. K.? Jsou jen písmena, slabiky, koncovy, slova celá vyškrabována? Nedá se již z toho, co je vyškrabáno, pochybnost vyvoditi? atd.

Zkrátka a dobře, *chemie* a paleografie nám spor nadobro nerozhodnou a nezbývá tedy nežli gramatika.

3. *Gramatika staročeská*, myslím, pomůže nám nejvíce.

Rozumí se samo sebou, že mohou býti v rukopise rozmanité *odchyly* od současné řeči (odchyly dialektické, veršem podmíněné atd.), ale nesmějí tam býti *chyby*! To, myslím, žádá se po všech památkách, tedy i po *Rukopise*. Vždyť právě v době starší byla řeč čistější, nežli naše němčinou trpící a proto bezpečně souditi můžeme, že chyby proti řeči tehdejší rukopis dělají velmi podezřelým, tak podezřelým, že by se ho sotva dalo užívat jako pravé památky,

ukáže-li se, že jsou v něm chyby značné a chyb mnoho.

Otázka: je studium staré češtiny tak pokročilé, že se věci smí odvážiti?

Rozumím-li metodě Vašich studií staročeských, tož sestrujete Sobě ze všech starých památek vyjma sporné rukopisy staročeskou mluvnici (historickou): je-li gramatika ta — tak asi soudíte — sama v sobě souhlasná a správná, pak gramatika rukopisů s ní musí se shodovati. Neshoduje-li se, buď rukopisy jsou nesprávné, buď gramatika Vaše. Jde tedy o to, zdali jste staré památky empiricky tak prostudoval, zdali jste speciálně všecek materiál sehledal, že pravidla Vaše za správná musíme uznati?

Sám o řeči R. K. a R. Z. mám jednu pochybnost. Zaráží mne totiž faktum, že čeština rukopisů je tak nová, že abstrahujíc od neznámějších slov, celá vazba (smím říci „duch“?) — řeči je docela jiná, než kterou se jeví na př. v řeči Štítného, Chelčického a jiných starých památek. Považme jen, jaký na př. v té příčině rozdíl je mezi Walterem v. d. Vogelweide a Goethem nebo Gottfriedem Štrasburským a Lessingem! Dejme tomu, že pohromami národními naše řeč nynější je více archaistickou, nežli řeči jiné, protože se nedovinula tam, kam by beze přetrhu násilného byla dostoupila; dejme tedy tomu, že naše nová čeština se starou češtinou vůbec a tedy i se řeči rukopisů se shoduje více nežli řeči jiné se svými starými památkami: odkud je však dotčený rozdíl mezi ní a řeči Štítného atd.?

Však dosti! Čím více o věci rozvažuji, tím méně se mi líbí! Ani Vám říci nemohu, jak se mi nelíbí!

Nevím, zdali jsem Vás vývody svými pohnul, abyste nám do *Athenaea* článek žádoucí napsal; dojistu nechtěl jsem Vás poučovati, ale jen tolik pověděti, že v národě podobně jako já soudí mnoho lidí a že si snažně přejeme, aby věc konečně byla *doma* vyšetřena. Již k vůli studující mládeži si toho přáti musíme: o tom bych Vám vřelicos uměl pověděti!

Každý rozumný člověk želeťi bude zklamání, které nás, tuším, očekává; ale je v národě lidí dosti, kteří mají nervy pro zvěst neblahou. Že se nám v cizině vysmějí? Bohužel! Ale doufejme, že jen nerozumní, právě tak, jak zase u nás jen nerozumní věc hájí bez náležité kritiky. Nepochopuji, jak někdo tvrditi může, že česť národa vyžaduje obhájení rukopisů! Česť národa vyžaduje obhájení resp. poznání pravdy, nic více, a větší je mravnost a zmužilost uznávající omyl, nežli obhajování omylu, jež třeba celý národ sdílí. Je pravda — v tom se neklamme! — naši protivníci by ze věci těžili; ale co naplat? Ostatně nesmíme si možnou „hanbu“ představovati tak velikou, jen sami poznati musíme, co pravdou a co lží; těch bude v cizině dosti, kteří tuto zmužilost uznají a ocení. Nejsme také jedinými falsatory. Tak na př. papežové dlouho dovolávali se pseudoisidorských sbírek a není pochybnosti, že církev středověká

těmi falsifikáty své postavení upevnila. Ale postavení to nemá jediné, ani nejvíce těm podvrhům děkovati: falsa dotčená vyplynula z ducha, který k postavení církve sám sebou vedl, církev bez těch listin byla by dospěla, kam dospěla. A podobně, tuším, má se věc s námi: jsou-li rukopisy podvrženy, jsou snad podobně symptomem síly životní, které sami pro dobu novou v sobě nehledáme. Musili bychom se tedy na počátek tohoto století jinak dívat, nežli se díváme teď: jsou-li básně sporné skutečně cennými, neztrácejí ceny (umělecké) pro dobu svou, ovšem historické! (Tím nechci nikterak říci: „Der Mohr hat seine Schuldigkeit...“ Bohužel toto prosté solatium často slyším!)

Dlouhé řeči smysl krátký: prosím, napište nám do *Athenaea* nebo kamkoli článek o češtině *RK.* a *RZ.* a hlavně k odchylkám ukažte a o tom nás poučte, co se stránky grammatické vybízí k pochybnostem. Nemůže grammatika spor definitivně odstraniti? Měla by!

18./I. 86.

Váš T. G. Masaryk.

Toto vystoupení *Athenaea* způsobilo v prvních dnech vážný dojem mezi vzdělaným obecnstvem, ale žádnou bouři, ani hněv. *Athenaeum* vyšlo náhodou ne 15. února, ale už 13. února. Byla to sobota. Byl jsem toho dne večer přítomen obvyklé schůzi literárního odboru *Umělecké besedy*, kam přinesl články *Athenaea* Primus Sobotka. Články se předčítaly, nikdo neuměl nic namítat a schůze se skončila velmi klidně.

Staročeský deník *Pokrok* přinesl slušný a věcný referát o tom, co v *Athenaeu* proti *Rukopisům* stálo a to hned druhý den 14. února. Redakce předoslala k výtahu z Gebauerových námitek toto:

„Nikoho není zajisté tajno, jak velkou cenu přikládá celý národ český památkám starého českého písemnictví, jakými jsou rukopisy *K.* a *Z.* Avšak právě tato okolnost jest nám zároveň důvodem, aby všeliké pronesené proti nim důvody všestranně byly objasněny... Jak snadno státi se mohl ne-li slavným aspoň pověstným ten, kdo vyslovil se proti rukopisné památce tak vzácné důležitosti! Oposice taková činila z jmen nevalného vědeckého významu jména, jež kolovala po světě... Co však Gebauer pronáší, není oposiční zvláštnůstkářství ani umíněnost, nýbrž vývod vědecký. Gebauer vede si také v celé stati se střízlivostí vědeckou a nepronáší úsudky ukvapené.“

Tedy věcný a klidný referát. Krajinské týdeníky oznamo-

valy v příštích dnech zcela klidně obsah *Athenaea*, jak jim jej nakladatelství Ottovo zaslalo. A nejen to, několik jich otisklo stereotypní dodatek, že po Gebauerově článku zbývá nám málo naděje na zachování našich starých památek.

První list, jenž se proti *Athenaeu* ozval, byla *Osvěta*, která 20. února roku 1886 na posledních stranách přinesla obranu profesora Josefa Kalouska. To bylo jistě v pořádku, neboť *Osvěta* se vydávala za list „pro rozhledy v umění, vědě a politice“. Ale Václav Vlček, vydavatel *Osvěty*, první věřil, že je tu příležitost udělat s vlastnictvím dobrý obchod. A proto rozeslal po Čechách a po Moravě záplavu tištěných dopisů redakcím i soukromým osobám. Ukazoval v nich na svůj krám, v němž se prodává nejlepší vlastenecké zboží. Dopisy zněly:

Ve Vinohradech, 20. února

Velevážený pane!

Na rukopisy *Zelen.* a *Králov.* byl v těchto dnech učiněn nový útok, nejhorší ze všech posavadních, se strany, odkud by se ho žádný Čech byl nenadál.

Avšak i tento útok bohdá vítězně bude odražen!

Zajisté se mnou souhlasíte, že žádný *vlastenecký časopis* nemůže váhati, jaké by v této příčině zaujiti měl postavení — že jest povinností jednoho každého z nás, k útoku takovému nedívati se netečně a nečinně, nýbrž rozhodně vystoupiti a k obhájení převzácného národního pokladu horlivě a statečně dle nejlepší možnosti své přispívati. Vám v úctě oddaný

Václav Vlček, redaktor *Osvěty*

Že se z otázky, která měla být prozkoumána a rozhodnuta vědecky a jen ve vědeckých listech, stala otázka národní politiky a národního náboženství, o to mají přední zásluhu tyto štvavé dopisy Vlčkovy, v nichž se „jeden každý“ vyzýval, aby rukopisy obhájil, a v nichž se toto obhajování prohlásilo za národní povinnost. Na druhém místě o to mělo zásluhu chování universitních profesorů starší školy. Spory o *Rukopisy* vynesly na světlo ohromnou nevzdělanost starších odborníků právě v oborech, které tu měly mít hlavní slovo, v češtině a dějinách

politických i kulturních. Zástupci těchto oborů na české universitě byli jednoduše v koncích, když Gebauer přednesl námitky staročeské, Masaryk sociologické, Goll historické, Jaroslav Vlček, Vančura a jiní literárně historické.

Proto páni profesori hleděli zachránit vědeckou pověst osobním autoritářstvím. Odhlasovali to. Odhlasovali prostě, že je větší počet těch, kdo věří, nežli odbojníků. Přitom hlasovali tito staří učenci pro pravost obou rukopisů i z takových důvodů, že jednou jeden kostelník v Králové Dvoře pod přísahou chtěl potvrdit, že Hanka *Rukopis* našel — ergo je pravý! Rozumí se, že všichni pláli ohněm vlasteneckým, kdežto odpůrce *Rukopisů* cejchovali jako falešné apoštoly vědy, bůhví kým zaslepené, rozuměj podplacené a zakoupené.

Ono neslýchané hlasování stalo se dne 11. května roku 1886 v *Hlasě národa*. Spolupracovník tohoto listu Josef Ladislav Turnovský, obešel rozličné notability národní, aby své hlasy položily na váhu proti Gebauerovi a Masarykovi, a z universitních profesorů neváhali o vědecké otázce hlasovati Tomek, Kalousek, Emler, Krejčí. W. W. Tomek byl tehdy ke všemu rektorem české university.

V úterý 11. května roku 1886 stal se památný ten skutek, kde *Hlas národa* místo úvodního článku přinesl hlasování autorit o *Rukopisech*. Proti *Národním listům* v úvodě namířil větu:

Neuznali jsme však za vhodné v listu svém do šíře rozprádati spor, jež pouze odborná věda trvale rozřešiti může. Hádky o staročeskou gramatiku, o pravost listin a písařské umění v různých dobách může přece jen ten s dokonalou soudností sledovati, kdo sám zasvěcen jest v obor té které vědy... Rozhodujícím zůstává pro laika výrok povolaných vědeckých autorit. Vedle těch pak ve sporu tomto nejvýše důležitá jsou svědectví těch dosud žijících mužů v národě našem, kteří znali osoby, jež při objevení rukopisův a prozkoumání i probádání jich se účastnily... Proto podáváme tuto, co jsme v rozmluvě o napínavém, všechny mysli české naskrze zajímavícím tomto předmětu slyšeli od několika nejstarších vlastenců našich a připojujeme zároveň bez dalších výkladů úsudky některých odborných badatelů.

Pánové hlasovali v tomto pořádku:

1. Dr. František Ladislav Rieger. „Marno jest ukazovati k tomu, že se rázem svým naše zpěvy příliš ostře odrážejí od jiných současných.“
2. Antonín Rybička. „Již pouhý cit praví mi, že není možno, aby básně ty byly padělány.“
3. „Rektor české university W. W. Tomek diví se tomu a nemile to nese“, tak čteme v *Hlasu národa*, „že ještě nyní vzniknouti může o pravost *Rukopisů* spor. Se stanoviska paleografického rozhodli znalci dávno... Mluví se o prozkoumání chemickém. Po mém mínění jest to bláhovost žádati od chemika rozhodnutí, zdali inkoust *Rukopisů* vybledl za sedmdesát nebo za pět set let... Linguistických námitek bylo pronešeno již síla, ale všechny jsou, abych tak řekl, jalové. Zakládají se na tom, že v *Rukopisech* jsou odchylky od tak zvané normální mluvnice. Opět bláhovost. Jazykové odchylky nalézají se všude, a je známo, že starších a novějších forem užívá se současně...“ (Ve příčině námitek estetických ukazoval Tomek na výroky uznaných autorit, i doložil:) „A teď najednou přijde člověk jen lichý a způsobem frivolním a cynickým z *Rukopisů* veřejně šašky si tropí? Jak to nechvalno a trpké! Zdá se mi, že pánové, kteří tímto způsobem vystupují, vzali k tomu počín z důvodů nějakých osobních, nikoli věcných.“
4. Dr. Alois Pravoslav Trojan. „Učencům volno bádati, nemají však pouhé pochybnosti vynášeti veřejně, dokonce do ciziny.“
5. Profesor Jan Krejčí. „I nepřipustíme, by velebná památka jejich (Jungmanna, Palackého, Čelakovského a Šafaříka) zneuctěna byla přezdívkou podváděčů neb podvedených, nýbrž neustaneme dříve, až lichost takových pomluv postavena bude na pranýř nám druhdy neznámého literárního herostratství.“
6. Josef Jireček.
7. Profesor Martin Hattala sliboval zasaditi se o důkazy, „že nejnovější útoky na *Rukopisy* nejsou hodny ničím jiným slouti než pamflety, jichžto nejsrdečněji litovati jest.“
8. Profesor Josef Emler.
9. Profesor Josef Kalousek.
10. Jiljí Vratislav Jahn.
11. Adolf Patera.

Druhého dne přihlásil se ještě major Ferdinand Čenský s osvědčením vlasteneckým a vojenským.

„Já co vojenský odborník prohlašuji, že vojenské situace v *Rukopisech* veskrz odpovídají přirozeně antickým a středověkým názorům válečnickým a že jen laik věci neznalý opak toho může pronést.“

Profesor Emler pospíšíl si opravit něco ze včerejších výroků a také profesor Kalousek. Dne 13. května přihlásil se profesor Ignác Mašek; 14. května dr. Herman Jireček. Dne 15. května profesor Emler ještě jednou se vrátil k svým prvním výroků — patrně se něco stalo! —

„dovoluje si dodatkem podotknouti, že o stránce gramatické nejsem k tomu kompetentním vůbec jsem nijak se nevyjádřil, o stránce esthetické pak jsem řekl, že jest to věcí více subjektivní, mně však že se obě památky vždy líbivaly.“

Když tak neslavně začaly opravy, *Hlas národa* tiše hlasování zastavil.

Profesor Gebauer ve svém *Poučení*, vydaném roku 1886, trpce tohoto hlasování vzpomínal. Mezi starými vědci největší vinu dával za ně bývalému ministru Josefu Jirečkovi, jenž se horlivě účastnil tohoto posledního rukopisného boje, jako všech dřívějších. Jireček byl tehdy největší rukopisná autorita, maje kolem sebe nymbus, že dříve porazil Bädingra, Feifalíka i Šemberu s Vaškem, ačkoli to nebyla pravda. A jak se tohoto boje účastnil roku 1886?

„Dotýkal se námitek jen povrchně,“ píše Gebauer, „většiny a nejtěžších (koincidencí) ani si nevšiml, a přece tak si vedl, jakoby *Rukopisy* tím již obhájeny byly. Přátelé jeho rádi mu uvěřili a mocným svým vlivem dovedli toho, že dokázaná padělanost *Rukopisů* uznati se nechtěla a že proti zástupcům jejím boj tak surový a nespravedlivý se vedl, boj, který jest a zůstane skvrnou v dějinách českého národa.“ A na jiném místě: „Pan ministr Jireček má hlavní zásluhu o to, že evidentně dokázaná padělanost *Rukopisů* v jistých velmožných kruzích uznati se nechtěla, poněvadž autoritou svou a svým jednáním budil klamnou naději, že *Rukopisy* budou obhájeny. Kdyby nebylo té naděje, nebyl by trvám ani profesor Tomek prohlásil, že mé jazykové proti *Rukopisům* přednesené námítky jsou *jalové* (viz *Hlas národa* 11. května 1886). Vyslovuji, že toto prohlášení p. Tomkovo je největší křivda, která se mi v celém tomto boji stala. Profesor Tomek soudil do té doby o mých snahách a o mých pracích jinak, vím to bezpečně. Teprve když jsem ukázal, že z prací mých vyplývá pád *Rukopisů*, pojal mínění jiné. K tomu dal se nakloniti dílem snad jinými (p. Hattalou atd.), hlavně však autoritou p. Jirečkovou. Sám sebou k úsudku tomu nestačil, neboť jazykem českým a jeho historií neobíral se vědecky nikdy, a pouhá

znalost češtiny všední i spisovné a zčetlost ve starších pramenech historických tu nevystačuje. Spoléhaje na své rukojmě, hlavně na p. Jirečka, vyslovil profesor Tomek onen svůj úsudek a ublížil mi tím co nejvíce. Úsudek jeho hned se obecně rozhlásil. Slova muže tak proslulého všimají si všude. Všimla si ho i rozvášněná národní žurnalistika a zajisté nenalezla v něm pobídnutí, aby v nespravedlivém útočení a tupení se umírnila nebo ustala. Kolik by se bylo ušetřilo v národu českém křivd, křivd, nám pro naše přesvědčení vědecké učiněných, kdyby profesor Tomek, tehdáž rektor naší university, byl prohlásil, že spor o *Rukopisech* je spor vědecký a vyřízení jeho že se má ponechat příslušným odborníkům!“

Když si takto nevěděli rady universitní profesori, jak mohli věci rozumět odborníci venkovští? Ti, kteří byli roztroušeni po českých středních školách, kteří tam vzdělávali mládež v českém jazyku a dějinách a kteří vlastně byli povoláni informovat neobornou inteligenci? Jaké bylo průměrné vzdělání profesorů středních škol ve staré češtině, na to se rozpomene ovšem už jen nejstarší generace. Učitelem tehdejších českých profesorů byl od roku 1854 páter Martin Hattala, „uherský kněz ostrihomské arcidiecése“, jak se sám nazýval. Jako kaplan ostrihomské arcidiecése stal se v Bratislavě na reálce suplentem česko-slovenčiny, upozornil na sebe Šafaříka a Šafaříkovým přičiněním se stal v Praze universitním profesorem. Hattalovy první vědecké práce při všem slohovém podvívství cosi znamenaly. Ale jeho společenské způsoby nebyly nikdy tak příjemné, aby mohla universita Hattalu zvolit za děkana nebo za zástupce v senátě či do jakékoliv jiné funkce.

Poslední léta před vypuknutím rukopisného boje byl páter Hattala už jen vědeckou kuriositou, na kterou se nikdo rozumný neohlížel. Čtyřikrát na příklad hodil Hattala rukavici Miklosičovi. Ponejprv to učinil latinsky, po druhé německy, po třetí česky a po čtvrté právě tak jako po druhé, či těmito slovy:

„Obgleich, pánové, obgleich es Miklosich insbesondere auch im Ritterthum sonst weiter gebracht hatte als meine Wenigkeit . . .“

Miklosič ovšem rukavice nezdvihl. My všichni, kteří odseděli jsme svého času triennium u P. Hattaly, můžeme vypravovat o něm jako učiteli romány. Bývaly to hodiny pro anekdoty, pro kratochvíli a pro vyražení. Proto posluchárna číslo pět bývala nabita právníky, mediky, bohoslovci, vůbec všemi, kdo se chtěli bavit. Mnozí také už znali výtečnou parodii Vymazalovu *O původu slova lať*, v níž Vymazal zkarikoval Hattalu, a přicházeli se přesvědčit.

A jak se nebavit?

Často se opakoval vtip: „... Drobné písňe *Rukopisu královédvorského* mají personifikace. Zezhulice nejen kuká, nýbrž i pláče, jak svědčí Darwin, a *Skřivánek* rozmlouvá tak roztomile s holčkou staročeskú, že vydavatelé uznali za slušné, aby se oba dostali na titul, pánové!“

O Tomkovi obyčejně padal vtip: „Pravopisné návrhy Godrovy po dlühých bolestech porodních zvítězily na celé čáře, pánové, takže se nyní již jen jeden pán proti vši slušnosti bachratého *w* a *au* drží i dosud ještě pevně, ačkoli jinak se původcův těchto liter, totižto Němcův, i on jinde, jak se sluší a patří, náležitě štítí.“

„Pánové, *Nákres mluvnice staročeské* jsem asi o tři měsíce dříve, nežli se pán Jireček stal ministrem, s pomocí *Národních listů* tak nemilosrdně a šťastně zkresal nebo zrezal, jak se toho již i na straně 301 svého *Brusu* dokládám, čili že pán původce jeho ani jakožto císařský královský ministr nebyl s to, aby jej pro školy schválil. Ráče srovnat tento můj výrok i na straně 24. mého *Přídavku* vydaného již roku 1881 mezi jiným i proti jisté autoritě na této universitě“ (míněn prof. Gebauer).

Vědecké výklady bývaly vcelku veselé a fraškovité. Na příklad: „Srbové, pánové, Srbové mají již i zvláštní literu *dž*, kterou jim zavedl nejednů ode mne chválený Vuk Karadžič, pánové. Ráče si nejprve udělat kolmú čárku |. (Následovala inspekce po sále, mají-li všickni dobře tu čárku.) A nyní, pánové, ráče si napsat druhú čárku tak jako prvú | |. (Inspekce jako prve.) A nyní

z těchto obů čárek ráčte si udělat šibeničku, ale obrácenů, pánové: . Ráčte to už míť všichni napsáno, pánové? Tak nyní k té šibeničce přiděláme ocásek, pánové a máme , pánové, dž Karadžičovo.“

O ostatních slavistech mluvíval Hattala za mých časů takto: „Spat, vyspat, zaspát, dospát; moji krajané říkávají také prespat (deflorace virginem), což pán Vlček (ukázal na přítomného posluchače) dobře zná, on je totižto Slovák.“

„Pánové, Miklošičova gramatika je jen potud srovnávací, pokud jednotlivé slovanské jazyky v ní knihař svázal v jedno.“

„Miklošič, pánové, má nás tak rád jako vodu v botách... Pápežové římsťi sú neomylni teprv od roku 1870, ale jistě nedovolávají se neomylnosti své tak často, jak to činí na příklad profesor Jágič a jiní mudráci...“

„Kopitar, pánové, Kopitar byl ničema chlap, ale takto čiperná mrcha!“

„Jest to profesor Vátroslav Vikentjévič Jágič, který čachruje se slovánský filologií mezi Berlínem, Pitěrem čili Petersburgem a Vídní již i tak jako nějaký komis vojažeúr deleuropé, pánové!“

„Súchotiny, pánové, súchotiny lomcuji hrozně tělem i duchem i tak starých lidí, jako byl Feifalík, dříve než je připraví do hrobu. To hlásám již v první ukázce své *Obrany v Osvětě* Vlčkově na straně 1022. Podobá se tedy poněkud pravdě, že tú strašnú nemocí již do roku 1860 i schopnosti ducha Feifalíkova ochably mnohem více, než aby ještě byl mohl ve své knize o *Rukopise královédvorském* tak lidsky a čiperně zachovati se k epikům královédvorským strany nenávisti jich k Němečkům, jako to již i Meinert o čtyřicet let dříve dovedl...“

O Šemberovi mluvíval Hattala obvykle „ten trůba“ a přidával, když mu zrezal *Západní Slovany*, že Šembera z toho dvě neděle běhal po západních Slovanech. O Schleicherovi říkával, že chtěl svým spisem o pra-

jazyku evropském carskou akademii o několik tisíc rublů ošulit.

Je přirozené, že v přednáškách bývalo veselo. Ještě to přidávám, že snad ani jediné přednášky Hattala neukončil.

Hattalův *Brus jazyka českého* roku 1877 vydaný u Kobra stal se Hattalovi jako čarodějným náprstkem pro všechny přednášky mluvnické i literární. Jmenovitě asi padesát citátů v něm složených (Shakespeara Hattala vždy citoval německy) opakovalo se napořád; na příklad o rytířství Miklosichově (strana 40), citát z Palackého (strana 43), že „ani dvou zrněk pískových dokonale stejných nikde nenajdeš“, citát 25. zápisku Jungmannova. Je to kniha přepodivná, plná libůstek a vrtochů. Paragraf 1. jedná na příklad o rozdílu mezi člověkem a zvířetem, v úvodě zabývá se tím, co Hellwald napsal o novinách, na straně 76 vypravuje se, že na Mladovožicku troubí se na mračna, na straně 78 kapitola o cti a vděčnosti národní; na straně 82 vykládá, proč Palackého dějiny národa českého nejsou celé a nevypadají tak, jak by podle vlastního programu vypadat měly; na straně 87 uložen pohled na osvětu starořeckou, na straně 129 vytýká Šafaříkovi, že neuměl zevrubně citovat; K. J. Erbenovi věnováno v *Bruse* pět paragrafů.

Hattala se svou citátomanií připomínal učence, o nichž vtipkoval tak neodolatelně Heine. Úvod k *Brusu* zabírá osm stran a v něm je deset německých citátů a to i takových, že dvě strany jsou skoro celé německé. První čtyři paragrafy zabírají deset stran a na nich je sedmnáct německých citátů. Odleskem této slavistiky ovšem bývaly přednášky samy. Počátek přednášky *O prostonárodní poesii vůbec a slovanské zvláště* sestaven býval z názorů Müllerových, Miklosichových, Uhlandových, Mommsenových, Schellingových a Grimmových, *Dějiny rukopisné literatury slovanské* obsahují item veliké množství citátů z Hellwalda, Talvj, Schleichera, Peschla, Schellinga, Cur-

tia, Wackernagla, Müllenhofa, Wolfa, Uhlanda, Miklosiche atd.

Takovými libůstkami pan profesor ubíjel většinu času. Věcné zrnko káplo jednou za uherský měsíc. Kdo se tedy může diviti, že z jeho školy vyšla veliká část učitelů českého jazyka, kteří na střední škole drželi se předepsané učebnice, vědecky pak neuměli pracovat nic a také nepracovali.

Jaké bývaly u pátera Hattaly přednášky, takové bývaly zkoušky. Aby kandidát prošel, stačilo znáti třicátý pátý nebo jiný paragraf jeho *Brusu*; odpovědět, že K. J. Erben není básník, poněvadž nemá prorocké myšlenky, nýbrž ohřívá staré pověry, že za Libuše nebylo v češtině ř, nýbrž r, a pan Jireček opaku nedokáže, poněvadž u Libuše ministrem nebyl a podobné vtipnosti. Já sám kolokvoval jsem roku 1879 u Hattaly z přednášky *Skloňování hlavních nářečí slovanských*, a dostal jsem mezi jiným otázku, vím-li, kdo se nejnověji v *Politik* přihlásil ke koterii jirečkovské? Vzpomněl jsem si na nějaký článek Františka Jeřábka v *Politik* a vyslovil jsem jeho jméno. Trefil jsem. A co vím tedy o Jeřábkově dramatu *Syn člověka*? byla druhá otázka. Řekl jsem, že mu profesor Durdík ve *Světě* vytkl dvě centra. „No tak vidíte,“ ukončil profesor kolokvium a dostal jsem do Indexu „Optime collocutus est“. Znam spolužáky, kteří při státní zkoušce dostali otázku:

„Jak vysoký je Hostýn, pane kandidáte?“

Kandidát nevěděl nebo i třeba věděl, že asi 750 metrů, ale to nebyla odpověď žádoucí. Konečně profesor Hattala sám odpověděl:

„Hostajnov je hora nevysoká.“

Jiný dostal otázku: „Co by se bylo stalo Chrudošovi na soudě před Libuší, když se domáhal dědictví dle německého práva, kdyby nebyl měl za sebou četné příbuzenstvo?“

Odpověď, kterou kandidát musil dát: „Byl by se nejspíš stal o hlavu kratším, jak stojí v *Bruse* paragraf 33.“

Paragrafy *Brusu* vůbec litaly při zkouškách z češtiny, že neznalec byl by mohl mysliti, že je přítomen nějaké zkoušce z práv.

Hattala za dlouhého svého působení nevychoval nejen jediného slavistu v Čechách, nýbrž ani dvacet takových znalců staré češtiny, kteří by obstojně dovedli přečísti text ze čtrnáctého století. Kdo myslí, že přepínám, nechť si shledá bibliografii prací o starší češtině za těch třicet následujících let. A tak se věru mohlo státi, že po třicet let zakořeňoval se v inteligenci odborné blud, že nemáme žádné staré svéráznosti a původnosti kulturní. Páter Hattala pro znalost mateřského jazyka byl učitel nedosta-
tečný.

Není divu, že s profesorem Gebauerem zavanul od roku 1874 na naší universitě nový vzduch přes to, že posluchačům u něho nastávali dnové tuhé práce a zkoušky nekonečně přísnější. Tím studiu mateřského jazyka díky bohu začala také nová epocha. Boj rukopisný se proto tak prodloužil, že starší odborníci češtiny na středních školách musili se teprve chápati mluvnice, aby se naučili aoristům staré češtiny. Na české mládeži z těch let nebylo viny, že se pořádně nenaučila ničemu ani pro češtinu ani pro slovenštinu, ale vina byla na Hattalovi a ostatních profesorech.

Když propukl spor o *Rukopisy* roku 1886, spor po výtce jazykový, tu přirozeně ukázal se rozdíl mezi staršími odchovanci Hattalovými a mladšími žáky Gebauerovými.

Starší profesori nebyli s to, aby námitkám Gebauerovým a jejich váze rozuměli. Ukázalo se to nejdříve na profesorovi Ošťádalovi z Klatov, jenž v *Klatovských listech* dne 27. února napsal nějaké obrany proti Gebauerovým článkům. Profesor Gebauer rozebral mu je v březnovém *Athenaeu* (1886) a ukázal, že jsou veskrze nesprávné a chybné. K tomu dodal:

„Původce jejich jest odborníkem, jest profesorem češtiny. Nevytýkám mu toho nijak, že námitky přednesl, a že přednesl námitky

ty a ty. Diskuse je volná a každý povolauý má právo, ano povinnost, může-li, aby přispěl k objasnění věci něčím platným. Námítky pak p. Ošťádalovy čtou se mile, jsou psány tonem slušným, u nás neobyčejným. Jsou také svědectvím, že původce jejich je pilný čtenář staročeský, že jest odborníkem, který ve svém odboru také pracuje a pokračuje. To vše rád uznávám a potvrzuji. Vedle toho však také nemohu mlčením pominouti, že námítky páně Ošťádalovy jsou spolu svědectvím, jak nedostatečně je znám jazyk staročeský dilem i v kruzích odbornických. Namítá se otázka: směl by někde jinde odborník neznati takovýchto elementárních věcí své nauky, jako zde vidíme? Směl by na př. profesor latiny neznati dobře deklinací a konjugací, neznati ani obyčejných a pravidelných tvarů komparativných, neznati některé oblíbené vazby participiální, neznati platnosti imperfekta? Směl by, toho všeho neznaje, opravovati jiné a vyhlašovati chyby za správnosti a naopak?“

Historikům vedlo se v rukopisném boji jako filologům. Ukázalo se, že velká většina jich nemá ponětí o vědecké kritice. I to bylo pochopitelné.

Neboť učitelem historie na universitě byl od let padesátých profesor W. W. Tomek. Nejvyšší vědecká autorita po Palackém. O vědecké činnosti Tomkově já však zde nemluví, nýbrž o jeho působení učitelském. A tato učitelská činnost, zpřímá řečeno, byla neplodná, bezduchá; Tomek nevychoval jediného vědecky pracujícího historika ze svých žáků, odešel z university bez školy.

Jeho přednášky vypadaly takto: Přišel do posluchárny, rozepjal si kabát a položil před sebe hodinky. Usednuv začal z paměti přednášeti rakouské dějiny jedním proudem, dáváje si jakýsi takt kýváním hlavy se strany na stranu. A přednášel roku 1880 stereotypně tak, jak přednášel už roku 1860. Příští hodinu detto, třetí detto až do konce semestru. *Příruční kniha dějepisu rakouského* z roku 1858 a *Novější dějepis rakouský* z roku 1887 jsou věrným odleskem obsahu jeho přednášek. Jméno vedle jména a letopočet vedle letopočtu, kniha nabitá daty a fakty — víc nic. Přitom za celé triennium posluchač neslyšel jmenovati jediného pramene historického, jedině pomůcky. Za celé triennium se posluchač nedověděl, že nějaký názor vůbec je sporný. Všechno v rakouských ději-

nách Tomkových bylo jisté. Netvrdím, že Tomek sporných otázek neznal, ale on je před posluchači přecházel tím způsobem, že vyvoliv si ze sporných názorů jeden, ten přednesl jako fakt. A tak se mohlo státi a také stávalo, že jeho posluchači při profesorské zkoušce prošli s výborným prospěchem, ačkoliv nikdy neměli jiné historické knihy v ruce kromě psaných Tomkových přednášek. Zkouška dala se u něho totiž právě tak jako přednášky. Kandidát odříkal otázku „odtud — potud“ a bylo výborně. Kdo vzal náhodou někdy do rukou příruční knihu rakouských dějin, třeba Kronesovu, byl konsternován. Co tu bylo sporného! Co záhadného! Zděšený posluchač nenašel ve svých lejtrech nic podobného. Bylo tedy pohodlnější nechat Kronesu Kronesem a dříť přednášky co možná věrně i s Tomkovým slohem.

Podle toho vypadalo historické vzdělání u profesorů středních škol. Koho věc zajímá, nechť si prohlédne aspoň zběžně středoškolské programy české za léta 1860 až 1888, a uvidí, že žáci Tomkovi v historii české a vůbec v žádné nic nepracovali. Historiky, kteří aspoň v těch letech sem tam psali monografie, spočítáš na pěti prstech, a ti byli samoučkové. Nebylo bohužel semináře historického, nebylo cvičení v pramenech, nebylo metody zpytování. Jakýmsi návodem k vědeckému pracování v historii bývalo v tříletí jednohodinové publikum. Za mých časů byl to rozbor *Dalimilovy kroniky*; v tříletí před námi *Počátky války husitské*. Tu profesor Tomek podával ukázky své vlastní práce a kritiky historické. Tato publika byla pro nás jako svátkem. Dílem, že ukázky textové kritiky Tomkovy bývaly skutečně někdy mistrovský kousek, což je známo i z *Dějepisů města Prahy*; dílem, že posluchači opravdu měli neukojený hlad po práci a touhu vniknouti přece trochu pod povrch pouhého odříkávání.

W. W. Tomek měl však v našich očích velikou omluvu pro své úžasné šetření časem, protože skutečně všechen čas věnoval s mravenčí pílí a s železnou houževnatostí

vlastní práci vědecké. Následkem toho nerozptyloval se, nepolemisoval, ba ani nekořespondoval s nikým, jak se pravilo, aby nebyl odváděn od *Dějepisů města Prahy*. Neznal jiné vášně než práci, a té jsme se kořili. Ale tím nemění se nic na skutečnosti, že historikové z jeho školy byli chudáci. Kdo se chtěl habilitovat, musil odejít vzdělat se odborně za hranice. Dokud byla universita německá, stávalo se i to, že kandidáti čeští, dostavše otázky ke zkouškám profesorským nebo zabývající se *ex privata diligentia* nějakou otázkou, chodívali se raději ptát k Höflerovi a ochotně dostávali rady. Tomka se neodvážil nikdo vyrušit ani cestou z koleje, neřku navštívit ho. On návštěv nepřijímal.

Od konce let sedmdesátých začal přednáseti historii obecnou profesor Jaroslav Goll. V jeho přednáškách zavánul nový duch, ale tak zcela jiný, že jsme si nedovedli kontrast mezi jeho a Tomkovými přednáškami vyrovnat. Nemohli jsme se honem vpravit. Tu bylo víc pramenů a kritiky než vypravování dějů — to Goll prostě předpokládal. Nemaje semináře, vybíral si po několika horlivějších posluchačích a konal s nimi historická cvičení ve svém bytě jako náhradu za seminář. Octli jsme se jako v Jiříkovu vidění, když s námi probíral Tacitovu *Germanii*, prameny doby Karolinské nebo dokonce partie z českých dějin. Pamatuji se na jeden svůj zvláštní dojem. Profesor Goll jednou v přednášce zcela suše prohodil, jako by se to rozumělo samo sebou, že Palackého *Dějiny* vyžadují v některých částech revise. Byl jsem do duše uražen a naplněn nevolí nad takovou domýšlivostí. Palacký, taková autorita, otec národa! Jaká to opovážlivost mluvit o revisi při jeho *Dějínách*! Znělo to mně i jiným jako blasfemie, ba jakési nevlastenectví, kterým patrně profesor Goll v cizině načichl. To právě byl vliv té zastaralé metody, při které jsme se jen učili a odříkávali jako na střední škole. Teprve v těch domácích cvičeních porozuměli jsme, že to není žádná urážka otce národa, když objevením nových pramenů a novou vědeckou metodou

dojde se v některých otázkách k jiným výsledkům. Do té doby byli jsme vychováni v takovém slepém obdivu pro autority, že víra v jejich neomylnost byla pro každého Čecha prvním vlasteneckým příkázáním. A mladý profesor se opovážil sáhnout na tu naši poctivou vlasteneckou víru a chce revidovat! V oněch domácích cvičeních padaly nám šupiny s očí; tu jsme se učili číst v pramenech, kombinovat a kritisovat.

Profesorem českých dějin byl tehdy dr. Josef Kalousek. U něho bylo možné české dějiny kritičtěji poslouchat, uznávám. Profesor Kalousek probíral některé partie podrobněji, posluchači i dostávali otázky na příklad o Janu z Pomuka, aby samostatně badali. Ale vliv profesora Kalouska byl nepatrný, poněvadž české dějiny nebyly předepsaný zkušební předmět pro státní zkoušky, a proto největší část posluchačů, propadajíc při své příslovečné chudobě českých studentů jen studiu chlebovému, poslouchávala ho jen málo.

Výsledek u historiků byl tedy jako u filologů. Když Goll napsal v rukopisném sporu *Rozbor Jaroslava z rukopisu Královédvorského*, chápalo jeho spis sotva tucet odborníků v Čechách. Historie nebyla tehdy u nás vědou, nýbrž jen jakousi sčetlostí. Jak se právě v tomto oboru poměry změnily, když ke Gollovi přibyl profesor Antonín Rezek, a oba mužové v semináři historickém stali se vychovateli mladých historiků! Zakrátko vyrostla z jejich žáků znamenitá četa mladých vědeckých pracovníků, na všech polích dějepisných bylo vidět ruch a život, *Český časopis historický* stále se rozmnožoval o nové spolupracovníky atd. Slovem nová doba, na kterou my starší pohlíželi jsme s radostí i závistí.

Když nepomohlo hlasování, tím méně vědecké argumenty starých pánů, a počet nevěrců rukopisných rostl, našla se spása pro starou vědeckou školu českou — *žurnalistika!* Nic nevadilo, že právě ta stará škola doposavad hleděla na novinářství přes rameno, s pohrdáním, jako na zaměstnání nedouků a sběhlých studentů. Nic nevadilo, že

žurnalismus pokládán byl doposud za výlupek povrchnosti, nevzdělanosti a sprostoty, jemuž nejlépe se vyhnout. Tentokrát se karta obrátila. Žurnalistika stala se vědě spásou. S těmi lidmi, kteří pochybují o *Rukopisech*, měl se udělat krátký proces: postavit je na pranýř nebo hodit jim oprátku na krk. Tak žurnalistika také svůj úkol pochopila, a v tomto bohulibém řemesle stála za ní nejvyšší autorita vědecká, universita česká. Žurnalista, jenž nejvíc hanobil a zuřil, byl ideálem staré vědecké školy. Při počátku sporu nebylo mezi novinami a novináři jednomyslnosti, ale když dr. Julius Grégr začal sbírat vavříny, vavříny ty nedaly spáti jeho novinářským konkurentům, a tu teprv o palmu vítězství začaly závody zrovna šílené.

Žurnalista vůdcem rukopisné obrany

Že se dr. Julius Grégr postavil proti odpůrcům *Rukopisů*, způsobilo obecně úžas, zejména mezi námi mladšími. Byl to z mnohých důvodů krok nevysvětlitelný. Dr. Julius Grégr byl sice prchlý muž, pravda, v rozvášněnosti se neovládal, ale v kritických chvílích býval také opatrný majitel listu, vypočítavý a zkoumající náladu mas, aby *Národním listům* neuškodil. Zdá se, že při starších rukopisných polemikách u něho rozhodovalo vždy osobní strannictví. Byl zapřísáhlý nepřítel vedoucích staročeských osob jak v politice, tak ve vědě. Proto každý spor a každou otázku bystře vážil na vážkách staročeství a mladočeství. Byly i doby, kdy *Národní listy* vedly bezohledně kritickou opozici proti staročeství. Bylo to v letech 1863 až 1865, kdy vycházela *Kritická příloha Národních listů*, jež znamenala pokus kritiky stopovat náš vědecký i literární život a ničit autoritářství.

Když proti *Rukopisům* povstal Al. Vojtěch Šembera, nechybělo mnoho, aby *Národní listy* vypověděly *Rukopisům* víru. Neboť Šembera byl blízký *Národním listům*, a zároveň se sporem podrážděla autorita Palackého. Dne 21. března roku 1877, když Šembera slavil padesátileté jubi-

leum své činnosti na vídeňské universitě, poslala mu redakce *Národních listů* nadšenou adresu tohoto znění:

Vysoce ctěný Pane!

Kdekoli zní nyní český hlahol, pronáší se s vřelou úctou Vaše jméno, a zraky všech jsou obráceny k Vám. Láska mluví k Vám z očí Čechů, láska prochvívá každé slovo, které se dnes pronáší o Vás a pro Vás. Jsteť pamětníkem oněch dob, jež jsou pro všechny nás vhaleny v obláčky růžové, pamětníkem českého jitra, po jehož slibných paprscích vzešel den. Jste pamětníkem času, jež s poetickým záchvěvem nazýváme svým časem patriarchálním. Jste sám nad jiné váženým, nad jiné zasloužilým patriarchou našim.

Padesáte let neúnavné, účinné a vysoce plodné práce věnoval Jste národu. Pracoval Jste s nadšením, nehledaje odměny, hledaje vždy zas jen práci novou. Jako knížete plášt knížecí, zdobí Vás vykonaná pro národ práce. Který že národ by Vás nenosil v srdci srdce svého?

Dovolte, abychom se k Vám přiblížili dnes také my. Jsme vesměs synové doby novější, mladší zrní, nasýpané teprv před nedávnem na žernov národa. My tovaryši přicházíme k Vám, k svému mistrovi. Nejsme věnováni tiché práci a zkmnné vědě, národ rozšířil kruhy své a vedle pracovníků tichých potřebuje již také bojovníků, kteří v denně zuřícím boji odrážejí nájezdy nepřátel. Národ náš — dík Vám všem, kteří Jste střežili první mládí jeho — vstoupil již do plného proudu života, a život jest bojem. Jsme hrdi tím, že se můžeme nazývati bojovníky národa; avšak my bojovníci skláníme šij svou před velkými pracovníky míru.

Dožil Jste se dob velice pokročilých, přede ale ne dob naprosto slastných. Ještě bije nad hlavami našimi bouř, a také v samém lůně národa často ještě ozývá se hrozivá síla sopečná. Avšak z každé bouře vycházíme se srdcem nově osvěženým — budoucnost jest naše.

Dožijte se v kruhu Vás milujících dne, kdy zvoláme jediným, rozechvělým hlasem: „Zvítězili jsme!“

Prosíme, abyste v kruh těch, jižto Vás upřímně milují, počítal pro vždy nás, znamenáme se v hluboké úctě Vám oddaní

členové redakce *Národních listů*.

To je zajisté řeč neobyčejně oddaná a uctivá. Proto *Národní listy* roku 1878 nejen se neozvaly, když profesor Šembera prohlásil za padělek *Libušin soud* i *Rukopis Královédvorský* i *Evangelium svatého Jana*, nýbrž zdá se, že redaktoři tajně stáli při Šemberovi. Působil tu mnoho také osobní vliv Šemberova syna, Kazimíra Šembery,

který býval oblíbeným členem redakce a proslul svým bojem proti Skrejšovskému.

Láska k Šemberovi starému i mladému neschladla však pro jejich odpor k *Rukopisům*. Byl to právě dr. Julius Grégr, který roku 1886 v novoročním čísle *Národních listů* napsal:

„Videňský týdeník redigoval... K. V. Šembera, syn *slovutného vlastence* a na slovo vzatého českého spisovatele. Žel, že syn později *pro hrubé a neomluvitelné útoky* na otce opustil věc národní. Nepopíratelně vzácný talent ztracen následkem u nás dosud ještě namnoze panující *surovosti*, dle níž každý, s jehož jednáním panující strana nesouhlasí, jest hned nepoctivcem, zrádcem, darebákem atd. Tato nás ne právě příznivě kvalifikující *hrubá bezohlednost* ztrpčila zasloužilému a ve službě národa sešedivělému spisovateli poslední dni obětavého života...“

To byl jeden důvod, proč se mohlo myslit, že se *Národní listy* nezúčastní tentokráte boje.

Druhý důvod byl ve smýšlení většiny redaktorů *Národních listů*. O tom mohu vypravovat z vlastní zkušenosti. Byl jsem od srpna roku 1885 členem redakce pro zprávy z Moravy a zažil jsem zajímavé scény, týkající se právě *Rukopisů*. Jednu povím hned: Dne 1. ledna roku 1886 slavili jsme v redakci velkolepý banket na oslavu pětadvacetiletého trvání *Národních listů*. Večer téhož dne šli jsme většinou do Národního divadla, kde ponejprve zpíval ruský sbor Slavjanského, a po divadle sešli jsme se na přátelský diskurs do známé tehdy restaurace na Příkopěch. Přišla jakousi náhodou i řeč na pravost *Rukopisů*. A tu jsem k svému údivu zpozoroval, že jen nepatrná menšina byla těch, kteří v *Rukopisy* věřili. Jejich hlavním mluvčím byl Josef Holeček, většinu nevěřících vedl Gustav Eim, na němž jsem pozoroval, že úplně souhlasil se Šemberou. Přizvukoval jsem skromně Eimovi, neboť ve mně naprostá nedůvěra v *Rukopisy* propukla o prázdninách roku 1884. Jak jsem záhy poznal, bylo v Praze vůbec veřejným tajemstvím, že v *Národních listech* se *Rukopisům* nevěří.

Třetí důvod: *Národní listy* stály posud v opozici ne snad proti celé universitě, ale právě proti těm *autoritám*, jež v rukopisném boji postavily se v čelo věřících: proti Kvíčalovi, Kalouskovi, Tomkovi, Jirečkům, Randovi, Ottovi atd. Doposud aspoň líčily všechny tyto muže jako studené vlastence, jako c. k. vládní stvůry, které podporují německé zkoušky na universitě a podobně. Proti tomu mnozí z mladých nevěrců stáli nebo stávali redakci dosti blízko, ba bývali jejich spolupracovníky jako Hostinský, Tyrš, Gebauer.

A hle! přes všechny tyto skutečnosti dr. Julius Grégr zjevil se dne 5. března roku 1886 na rukopisném bojišti s hrozným mečem jako blanický rytíř. Předskočil všechny ostatní zápasníky a strhl na sebe vůdcovství. Muž, který nejen nikdy před tím se nezabýval ani staročestinou, ani historií, nýbrž do smrti zápasil s mluvnicí českou a s českým pravopisem. Muž, který i po vydání dvou svých obran rukopisných sotva věděl, jak se liší staročeské imperfektum od aoristu.

Co způsobilo toto rozhodnutí? Zdálo se mi tehdy a jsem toho mínění i dnes, že dr. Julius Grégr vycítil hned s počátku boje toto: Teď už nejde o staročeství ani o mladočeství. Přicházejí noví lidé, kterým je lhostejno, kdo je Mlado a kdo Staro. Tito lidé jsou nebezpečni nejvíc mému listu a jeho vlivu na masy.

Nebezpečí to dr. Julius Grégr mohl vycítovat nejen instinktivně, on měl i jisté důkazy, že se nemýlí, že povstává v české inteligenci cosi nového. Neboť roku 1885 vyjednával s profesorem Masarykem o založení vědecké přílohy při *Národních listech*. Profesor Masaryk měl velké mínění o významu národní žurnalistiky; pokládal ji za osvětový nástroj tak důležitý jako vědu a proto vybízel majitele *Národních listů*, aby aspoň jednou za týden vydával přílohu na popularisování a šíření vědy do nejširších vrstev. Masaryk si mnoho sliboval od takové přílohy, zejména zvýšení myšlenkové úrovně našeho denního tisku. Myšlenka se dr. Juliu Grégrovi zalíbila rázem.

Nabídl v nadšení příštímu redaktorovi veliký honorář. O seriosnosti navrhovatelově jej přesvědčilo, že profesor Masaryk o honorář nestál. Třeba bez honoráře chtěl redigovat přílohu, od níž si sliboval vážný veřejný prospěch. Neměli jsme té doby žádné revue, a proto tímto způsobem měla být nahrazena. Za spolupracovníky přílohy získán byl celý kruh *Athénčků* i s takovými jmény, jako Randa a Kalousek, kteří věrně politicky stáli při straně staročeské. Chtěli přispívat i ze svých oborů, když redaktorem bude profesor Masaryk.

Toto jednání rozbilo se o kvap, s jakým dr. Grégr myšlenku chtěl provést, ale ještě víc o pověstnou anarchii redakční v *Národních listech*. Sotvaže byla úmluva mezi Masarykem a Juliem Grégrem hotova, redakce uveřejnila ve věcech universitních polemiky psané starým tónem a tím porušila jednu z podmínek. Profesor Masaryk vzdal se proto své myšlenky. Mnohé z názorů Masarykových zněly nemile v uších dr. Grégrovi, jako že mládež českou universitou vychovaná nedá se už zbarákovat, že mladá inteligence brzo pocítí potřebu jiného orgánu politického než jsou *Národní listy*, že je třeba práce a že nevystačíme s pouhou metodou rozčilovací.

Tak si vysvětluji já neobyčejnou náruživost, s níž dr. Grégr v rukopisném boji vystoupil. V létě roku 1885 bylo slýchati v redakčních místnostech pochvalné výroky o Masarykovi, redaktoři *Národních listů* byli v tom svorní. Příloha vědecká sice k *Národním listům* byla založena, ale vedl ji — dr. Raýman.

Když vyšlo únorové *Athenaeum* roku 1886 s články protirukopisnými, *Národní listy* zachovávaly lhostejné mlčení, ale redaktoři nebyli lhostejní. Redaktor Anýž nosil redakční výtisk *Athenaea* v kapse, ukazoval jej i známým v divadle. V pondělí dne 15. února strhla se v redakčních místnostech rozprava o pravosti obou památek. Nebyl jsem docela nic překvapen, že opět jako dne 1. ledna většina byla nevěřící. Anýž s neobmezenou chválou mlu-

vil o profesoru Gebauerovi jako svém bývalém učiteli na české reálce pražské.

„Když ten něco podnikne, pak je to skálopevné.“

Dr. Heller dokonce pravil, že dávno už nevěří. On měl, jak pravil u vytržení sám nad sebou, pro podvrženost *Rukopisu Královédvorského* takové důkazy, že kdyby je řekl, „lidem by rostly z p vrby“. Kromě Josefa Holečka, jenž opětne a opětne odvolával se na epickou poesii jihoslovanskou, bylo v redakci obecné mínění, že rukopisy jsou ztraceny. Nepamatuji se na žádného člena redakce, jenž by je byl zastával.

Asi za týden vkročil večer do hlavní redakční světnice dr. Julius Grégr, když byli členové redakce skoro všichni pohromadě.

„Co říkáte, páni, těm profesorům? Přečetl jsem to *Athenaeum*, a musíme proti tomu vystoupit. Vždyť ten Gebauer nemá žádných důkazů, to jsou všechno věci stokrát vyvrácené! A říká sám, že staré češtiny dosud nezná. Vymyslí si normální staročeskou gramatiku. A ten Masaryk? To je takový švec, který přijde vyučený z Vídně na vesnici, a všichni jsou mu hloupí. Všecka učenost jeho — to je taková ta pověstná německá věda. Četl jsem *Základy konkrétné logiky*, to prý je pravým orgánem filosofie! Je to přeloženo všecko z němčiny, a člověk by z toho dostal koliku. Oba si hrajou do ruky jako falešní hráči, kteří si dřív namíchali karty. Jsou štrébři — já jim dám!“ Tak asi mluvil šéf ve veliké ráži.

Obecné ticho v redakci. Nikdo se neozval v první chvíli, jen já nesměle jsem namítl, že se pan doktor ráčí mýlit. Teprv když slovo dalo slovo, rozvinul se jakýsi hovor, v němž i Anýž uznale opět mluvil o profesoru Gebauerovi. Všecko bylo marné. Bylo patrné, dr. Grégr už se zviklati nedá, už byl v úsudku ustálen. Od té chvíle neukazoval ani Anýž nikomu *Athenaeum*, ani dr. Heller nemluvil o svých vrbách. Tím méně, když začaly vycházet šéfovy články dne 5. března roku 1886 na obranu *Rukopisů*. Podle všeho však jindy, čemu jsem přítomen nebyl,

redaktoři s Grégrem mluvivali o *Rukopisech*. (Já jen vím, že jmenovitě Gustav Eim těžce nesl šéfovy články.) Aspoň dne 14. dubna roku 1886 psal Julius Grégr Masarykovi, „že někteří z redakčních kolégů s velikou rozhodností hájili náhled, že *RK* je falsifikátem“.*

Nechci mluvit o *věcném obsahu* článků Grégrových. Za obsah ten dr. Grégr není ani zodpověden, neboť materiál filologický, historický, právnický, estetický dodávali mu lidé jiní, a dr. Grégr jen slohově jej upravoval. O tom však nemohu mlčet, že se v nich pro svatou věc vlasteneckou falšovaly citáty, že se veřejně lhalo a že se nejen špinilo, nýbrž i denuncovalo úřadům.

Kdo by mi nevěřil, může si přečíst Grégrův spis *Na obranu rukopisů Královédvorského a Zelenohorského* (Tiskem J. Otty, nákladem vlastním). Dnes po tolika letech lze spis číst bez vášně a v klidu, ale jistě zarazí už předmluva. Praví se v ní, že by nikdo vědeckým mužům nemohl vykládati ve zlé, kdyby se byli dopátrali známek podvrženosti. Prý každý nepochybný výsledek vědeckého zkoumání musel by se dokonce uznat za zásluhu a národ by snesl i tuto ztrátu. Avšak toho národ snést nemohl a nesměl,

„aby bez potřebné vědecké přípravy, bez nepochybných vědeckých důkazů, zlovolně a lehkověrně, pouhým plytkým podezříváním ničila se kulturní práce jeho“.

O tom, jsou-li Gebauerovy důkazy, založené na pětadvacetileté odborné práci pochybné, rozhodoval zde muž, který se těmi věcmi obíral nejdéle od 13. února roku 1886. V předmluvě je také hned první nepravda. Dr. Grégr tam praví, že když byla zlehčována i básnická cena rukopisů a smělý hanopis o nich byl rozhazován po celém národě: tu prý bylo vlasteneckou povinností zastoupiti podvratnou výpravu. Pravda je, že Masarykův estetický rozbor *Rukopisů* vyšel v červnu roku 1886,

* Viz *Athenaeum* roku 1886.

kdežto dr. Grégr začal uveřejňovati své obranné články již 5. března roku 1886. Profesor Gebauer pronesl výrok, že „v jazyce staročeském bývaly také některé věci a zvláštnosti, kterých nyní neznáme.“ Smysl těch slov dr. Grégr zkroutil tak, jakoby profesor Gebauer se přiznával, „že staré češtiny dosud nezná“. Profesor Masaryk napsal v předmluvě své známé knihy *Základové konkrétné logiky*: „Jak na patřičném místě vyložím, konkrétní logika je pravé organon filosofie v Aristotelově toho slova smyslu.“ Dr. Julius Grégr neostýchal se falšovati smysl místa toho, aby autora mohl vydávati posměchu, že prý profesor Masaryk „jako druhý po Baconu *doctor mirabilis* vydává pravidla pro filosofii vůbec a v zajímavé skromnosti jmenuje dílo své pravým orgánem filosofie v Aristotelově toho slova smyslu.“

V knize jsou i nadávky a plno podezřívek. Nám kypěla krev v žilách, když jsme denně četli o svých milovaných a ctihodných učitelích pošklebky, podezřívání a hanobení takového druhu, jakého do té doby nebylo příkladu.

Profesor Gebauer byl podle Grégrovy obrany muž, jenž počal na naše rukopisy útočiti z malicherné, nízké nevraživosti a žárlivosti na své vědecké soky, rozuměj na páteřa Hattalu. Profesor Gebauer podle článků Grégrových se cynicky rouhal; měl linguistické vrtochy a neměl pro své útoky vlastně jiného pramene, než nízkou osobní revnivost na Hattalu, jenž připravuje velké dílo na obhájení starých našich památek. Gebauer prý dokazoval, že v národních písních *Rukopisu Královédvorského* jsou chyby, že řeč jejich nesrovnává se ve všem s jeho normální gramatikou. Národní písně a normální gramatika! volal dr. Grégr. Normální gramatika Gebauerova skončila prý fiaskem, když *Evangelium svatého Jana* padlo; poražena tím byla celá jeho linguistická škola, kterou na své klinice odchovával rok co rok.

O skriptoru Josefu Truhláři četli jsme, že dal své jméno zvěčniti v *Athenaeu*, aby mu neušla historická zásluha, že on byl první, který počal z Miltonova *Ztraceného ráje*

vypichovat ty linguistické hnidy, aby přivedl do podezření nejen naše slavné rukopisné památky, ale i samého našeho Jungmanna.

„Je to nadějný strážce universitní bibliotéky. Té osvědčené jeho pietě pro nejvzácnější naše rukopisné skvosty mohou se již s důvěrou svěřit naše knihovní poklady!“

Tak se psalo o muži, který celý život zasvětil mravenčí práci v knihovně a pro některá literární údobí už tenkrát byl naším jediným znalcem.

Ostatní odpůrci *Rukopisů* byli obecně přirovnáni k zlobným, vilným Zbyhoňům. Oni prý jali se organisovati vlastně jen smělou a nevlasteneckou agitaci a pochybovali vůbec jen z nedostatku českého citu. Oni dříve věřícím strhli s těla kabát a potom žádali na nich, aby oni, oloupení, dokázali, že jim patří. Žádný národ by prý nestrpěl, aby tak drahocenné památky jeho dávnověkého kulturního rozvoje ohlodávala podezřívavost doma a vůkol v cizině. „Německá věda“ má mezi nimi stoupence duševní a mravní, oni myslíce a cítíce po německu, kladli na naše poměry svou německou šablonu a nemajíce pro naše potřeby ani porozumění, ani citu, ani srdce, dotýkali se s chladnou frivolností kulturních našich památek. Útočníci prolévali slzy nad pádem *Rukopisů* jako krokodýl, když vynoří se z kalných vod Nilu. Neměli prý nic než klep a ono nemuzné, plané, zlovolné podezřívání, které jako lišej roste a šíří nejbělejší a nejčistější pleť. Odpůrci *Rukopisů* trousili prý otravu podezření po malých kapkách, jako kapal Claudius jed do ucha spícího Hamleta. O nich prý se může říci, že nesvědomitá neb lehkovážná podezřívavost, aby oloupila národ o nejdražší jeho kulturní poklady a našim úhlavním nepřátelům dodala materiálu k většímu potupení toho *gemachtes Čechenthum*, odvážila se až do posvátného zátiší našeho Pantheonu, aby jako hyena ohlodala i zohavila kosti nejslavnějších a nejlepších našich vlastenců.

Dr. Grégr vytýkal dále domácím podezříváčům obou

Rukopisů, že utíkali se o pomoc do Němec. Je to prý historická cesta všech, kdož konspirující proti citům neb zájmům národa, narážejí doma na nezlomný vlastenecký odpor. Tou cestou šli všichni od oněch pověstných čtrnácti lechů, kteří si zajeli do Němec pro víru a přivezli nám z Řezna protislovanskou liturgii, až do oněch vlastenců, kteří volali Němce na pomoc proti Přemyslu Otakarovi a na den svatého Rufa na poli Moravském zradili a pomáhali poraziti zájem svého národa. Oni prý s frivolní surovostí v *Athenaeu* uráželi náš národní cit, namáhali svou duševní impotenci, aby zohydili, zlehčili a potupili kulturní práci předků. Přišli jako cizí minéři, aby podryli naši společnost, odcizili ji svému původu, zohavili naše dějiny, zlehčili naši kulturní práci a otrávil, co zbylo z dávné lepší minulosti. Tak jako žoldnéři cizí po Bílé Hoře pod záminkou pravé víry nám všechno vzali... Oni vědí, že jim již pouhé podezřívání a hanobení naší literatury, jakoby naskrze byla podvodná a falšovaná — u Němců postačí! Jako by bylo úmyslně pojatým úkolem našich domácích útočníků, aby vyhladili poslední a jediné tyto zbytky někdejší dávné naší pospolitosti slovanské, otravují jedem podezření a svého německého kosmopolitismu písně našich *Rukopisů*.

To vše národ přijímal s potleskem.

V druhé polovici *Obrany* Grégrovy bylo pero následkem úspěchů ještě přitlačeno. Dr. Grégr psal tu už, že se zorganizovala v Praze hotová literární *Maffia*, která nesahá sice do kapes jednotlivců, ale vztahuje své smělé ruce po nejdražších skvostech národa. Je to prý koterie na naší mladé universitě, která si opatřila již i svého šaška, jako jej mívaly středověké, rytířské výpravy, když šlo o to, zaskočit a obrat kupce, vracející se s vzácným zbožím z dalekého trhu. Dr. Grégr byl na rozpacích, má-li se ještě obírat lidmi, kteří s tak nevlasteneckou otrlostí a bez uzardění hyzdí naše památky. Neprozrazuje-li prý neslýchané literární banditství, že suroví útočníci haní muže (Hattalu), k němuž profesor Gebauer,

spiritus agens celé té počestné bandy, naplněn je z nezřízené literární řevnivosti nízkou osobní záští? Koterie ta stála prý na stanovisku kosmopoliticko národně indifferenčním a internacionálním; čeho nedovedla u nás ani dřívější německá universita, to způsobila vytoužená universita česká, aby se stala střediskem k šíření národního indiferentismu a otravovala vřelost v srdci českého studentstva!

Úspěchy činily dr. Julia Grégra čím dál domyšlivějším. Začal se pokládati za odborníka ve všech oborech, které souvisely s *Rukopisy*: v historii, staročeštině, v paleografii, chemii a také v estetice. Proto hájil *Rukopisy* také s umělecké stránky. Pod jeho zabijáckým tónem trpěli pak už nejen realisté, nýbrž i jiní.

Docela zvláštní epizodu tvoří Grégrova obrana *Rukopisů* proti — Mikuláši Alešovi. Aleš věřil ovšem v domněle staré památky a s nadšením ilustroval je pro nakladatelství Aloise Wiesnera. Dne 8. července roku 1886 však Grégr napsal o jeho ilustracích:

„Je to práce kvapná, bez studií a promyšlenosti. Zrovna hrozný je obraz *Libušin súd*! Takovým způsobem by se neměla sešuntět tak vzácná poetická látka. Ženská figura znázorňující Vltavu hodí se spíše za etiketu na láhev s punševinou a vysoce básnická figura Libuše stojí tu jako stará škaredá zkroucená ‚breca‘ ... A ty okrasy nad ní. Je to několik nesouměrných, hrubých, bezmyslenkovitých klikatin, tak primitivních, jako by je byl nakreslil nedovedný žáček ... K uměleckému znázornění tak vzácných starých českých poesii a starých hrdinských postav nestačí jen vykreslení hrozných nevkusných beranic, velkého vousu, visícího jako židovské pejsy a dlouhých, rozcuchaných vlasů ...“

Tak se vedlo našemu originálnímu Alešovi, který se za několik desítek let stal klasikem českého výtvarného umění a představitelem češství v malířství jako Bedřich Smetana v hudbě. Nechtěl si však nikdo nemyslí, že teorií dr. Grégr neměl dobrých. Naopak i zásady umělecké hlásal docela správné. On v jednom ze svých rukopisných článků (v knize hlava 17) napsal:

„Kdo chce posuzovat díla výtvarná, musí mít i vyvinutý, odborně vzdělaný smysl pro poesii tvaru a světla; kdo chce posuzovat hudbu, musí mít vzdělaný smysl pro poesii zvuku; kdo chce posuzovat básně, musí mít vzdělaný, vyvinutý smysl pro poesii myšlenky a slovního jejího roucha. Všude zde musí být vzdělanost odborná.“

Jak se však lišila jeho praxe od zásady. Právě tak v teorii pěkně znělo, že by národ snesl vědecký ortel nad falešnými památkami, kdyby byl opřen nepochybnými vědeckými důkazy, jenže dr. Grégr osoboval si být instancí o nepochybnosti těch důkazů.

Mikuláš Aleš měl aspoň tu výhodu, že se našli lidé, kteří se ho ujali. Šlo při něm o umění, ne o vlastenectví, a proto v české inteligenci troufal si přece někdo promluvit. Jan Lier hned druhého dne po Grégrově útoku v *Hlasu národa* napsal mezi jiným o rádění dr. Grégra:

„To již je panství fráze, fráze čiré, nepromyšlené a zahanbující, při níž neběží ani o slovanství, ani o vlastenectví, ani o pokrok, nýbrž o vřavu. Noticka ta jest psána přímo jako příspěvek do průvodního materiálu těch, kteří tvrdí, že u nás všechno ochlokracii na pospasy hozeno bývá. Kdyby tomu bylo tak, mohli bychom se rozžehnati i se vzdělaností, i s literaturou, i s uměním, i s budoucností; zbyl by nám jenom kyj.“

Když *Národní listy* došly do Mnichova, tamější mladá obec malířská obratem poslala do pražských listů prohlášení:

„Mikuláši Alešovi, českému malíři v Praze. Rozhořčení bídnou bezohledností Vašich odpůrců a na důkaz našeho obdivu pro umění Vaše, rovněž i nejvřelejšího účastenství ve Vašem snažení uměleckém, uspíšili jsme již dávný svůj úmysl, berouce si za čest Vás jmenovati čestným členem spolku našeho. Spolek českých akademiků Škreta v Mnichově 10. července 1886.“

Odpůrců rukopisných však se nikdo nezastal, poněvadž jakmile jde o vlastenectví, každý se u nás bál podezření, že by mohl být pokládán za studenějšího vlastence než ti, kteří jménem vlastenectví právě nějakou ideu zatracují. Dr. Grégr v teorii, a když se věc týkala osob jemu

blízkých, uměl jadrně odsuzovati hrubé a neomluvitelné útoky na Šemberu, ba dokonce omlouvat renegátství K. V. Šembery „u nás dosud ještě namnoze panující surovostí“, která nás prý ne právě příznivě kvalifikuje; v praxi však on, jeho redaktoři a jeho deník nikdy nechyběli, kde se v Čechách začala křížácká výprava jménem vlasti a národa. Ne jednomu, nýbrž stům zasloužilých lidí ztrpěily život bezohlednost, útoky a surovost *Národních listů*.

Tábor odpůrců „starých památek“ však přece rostl. V Praze i na venkově. A co naplňovalo nás obdivem, rostl tábor mužů, kteří vystupovali na veřejnosti plnými jmény, ač z pohodlí a pro svůj klid mohli zůstávati v ústraní, protože rukopisný boj se jich přímo netýkal. Vedle jmenovaných už mužů Gebauera, Masaryka, Krále, Golla, Josefa Truhláře vyšli na zápasistiště: Jindřich Vančura, Jaroslav Vlček, Karel Černý, Matěj Opatrný, A. Seydler, Arnošt Kraus, Otakar Hostinský, J. Polívka a jiní.

Utkvěli mi zvláště v paměti dva z těchto mužů: profesor Seydler, něžná a jemná povaha, povoláním svým fysik a hvězdář, muž zdraví velmi slabého, postavil se do řady svých přátel a dal si spílati šašků. Přímou dojemný byl způsob, jakým se přihlásil profesor dr. Otakar Hostinský svými glosami ke sporu. Rozepsal se v *Athenaeu* o tom, jak je třeba pohlížeti na spor se stanoviska estetiky a dějin umění. Avšak neobyčejně sličnou povahu svou projevil v doslovu, pravě:

„Snad přes to všechno nebyl bych vystoupil na veřejnost, kdyby spor se vedl se strany obhájců způsobem takovým, jenž jediné sluší sporům vědeckým. Jakmile však nesnášlivost konfiskovala volnost slova a terorismem svým zabezpečila monopol hlasům ve prospěch *Rukopisů*, jakmile zlomyslnost chopila se zbraně nejlacinější a právě proto bohužel nejraději užívané, zbraně to, kterou zranění jsou u nás již téměř všichni, kdož vůbec odvážili se do života veřejného, namnoze i naši mužové nejlepší: bezdůvodného totiž podezřívání z nevlastenectví, nemohl jsem již býti na vahách. Zde sluší přiznati harvu bez obalu a veřejně, neboť běží o čest naši. Nesmí se říci, že české kruhy vědecké dají se zastrašiti a k mlčení

odsouditi žurnalistickým veto, a že zejména učitelé na vysokých školách českých klidně pohlízejí na omezování oné svobody bádání a učení, bez níž universita přestává býti universitou, věda vědou . . . Vážnou povinnost naproti studentstvu stavím výše než pochvalu, kterou bych odkudkoliv utržiti mohl za to, kdybych proti přesvědčení svému pomáhal šířiti to, co považovati musím za klam a blud, zneužívaje citů vlasteneckých a národních jakožto pláštiku jednání tak nesvědomitého. Připomínám si slova, jež kdysi při zahájení svých čtení historických pronesl Schiller a jimiž glosy tyto končím: „Pohled na tolik výborných mladých mužů, jež shromažďuje kolem mne šlechetná touha po věděni, a v jejichž středu rozkvétá již ne jeden genius pro časy budoucí, povinnost mou činí mi rozkoší, ale také plnou měrou na mysl mi uvádí přísnost a důležitost její. Čím větší jest dar, jež Vám podávati mám — a co většího může člověk poskytnouti člověku než pravdu? — tím více musím dbáti o to, aby hodnota jeho v rukou mých se neztenčila. Čím živěji a čistěji vnímá duch Váš v této nejšťastnější době činnosti své, a čím rychleji rozpalují se mladistvé city Vaše, tím více cítím se vyhýbnuta k zamezení toho, aby nadšením, jež probouzeti jedině pravdě právem náleží, nemrhalo se nedůstojně pro šalbu a pro klam.“

Jednomu z mladých mužů zde jmenovaných rukopisný spor stal se však osudný. Míním M. Opatrného. M. Opatrný, tehdy ještě kandidát profesury, ale znamenitý žák Gebauerův, přispíšil v dubnovém sešitě *Athenaea* (1886) na pomoc svému učiteli, aby mu ušetřil práce polemické s odpůrci podřízenějšími. Opatrný vzal si za úkol odbýt F. X. Prusíka a J. Ošťádala, což provedl způsobem britkým. Prudký a neúměrně pracovitý M. Opatrný i později vždy vystupoval veřejně. Jeho příslušenství ke kruhu rukopisných odpůrců stalo se mu však na škole, zejména když se stal suplujícím profesorem na gymnasiu v Kolíně, pramenem nesmírného rozčilování a strastí, jaké si dovede dobře představit jen ten, kdo znal tehdejší naši školskou byrokracii. Po dlouhém strádání zemřel 20. září roku 1891 v Kolíně. Bylo mu teprve 31 let. *Athenaeum* napsalo o něm v nekrologu:

„Vědeckým kruhům známa je zesnulého pronikavost a kritická soudnost v oboru české filologie, přátelům znám byl zesnulého ideální a ryzí charakter. S Opatrným naše věda a zejména slovan-

ský jazykozpyt ztrácí pracovníka vydatného; moderní směr české filologie nadějného pokračovatele. Opatrný byl také dělník neobyčejně pilný.“

V rukopisném boji ponejprv začal jsem přemýšleti o naší národní povaze. Více zlých vlastností jsem v nás poznával než dobrých. Byla mi nepochopitelná ta hrozná nenávisť, která propukala u Čechů proti Čechům. Čech tak Čecha nenávidět! — to mi bylo tak nepřirozené, nepochopitelné a je podnes. Být na stupni nižšího vývoje vzdělanosti nebo nebýt nad námi c. k. státní policie, docela se bylo obávati klackářů a šibenic. Jak je možné takové vzájemné zášti členů národa mezi sebou, když národ sám vězí v nesvobodě, pod cizí vládou a pod cizím panstvím? Není to ponižující, když člověk-Čech musil být vděčen za to, že požíval ochrany c. k. úřadů proti vlastnímu bratru, také člověku-Čechu?

Ponejprv se zjevil tento hrozný rys na české půdě v děsivé své podobě za protireformace. Jakživ mne tak nebolelo, když jsem četl, co páchal Huerta, Marradas, Lamminger a jak se všecka ta sebranka dobrodruhů jmenovala, jako mne bolelo, že ti navrhovatelé konfiskací, komisaři, misionáři, hejtmani, soudcové, slidiči, udavači, kteří jako krvežízniví dravci vrhali se na zbytky luteránů a Bratří, byli také Čechové. Že mohl Čech tak Čecha pronásledovat, mrskat, olupovat, na šibenice věšet, kolem lámat, z vlasti vyhánět — to mne víc zahanbuje a bolí, než co páchali ti cizí. A tak se nám vedlo v rukopisném boji. Kdykoli nás stihly nejďábelštější persekuce, vyšly buď z hlavy českých lidí nebo aspoň Čechové byli při tom. Tento rys národní povahy není z nás smazán podnes.

Přistupuji s ostychem k odstavci, v němž mám říci něco o sobě. Když se strhl rukopisný boj, byl jsem členem redakce *Národních listů*. Obstarával jsem rubriku *Zprávy z Moravy*. Nesl jsem těžce počínání svého šéfa ve věcech

rukopisných, ale neprohřešil jsem se proti svému postavení a redakční solidarnosti. Dne 30. dubna roku 1886 před třetí hodinou odpolední, když jsem již oblékal kabát, abych šel do redakce, přinesl mi redakční „pan Franc“ tento list:

„Milý kolego! V opatrování zpráv z Moravy uvázal se p. Hübner v Brně, který je zasílá z první ruky. Nemaje proto již ressortu pro Vás v redakci *Nár. listů*, sprostuji Vás dalšího spolupracovníctví. Vzdávám Vám srdečné díky za Vaši dosavadní laskavou spoluúčinnost. Kassa má rozkaz, aby Vám vyplatila půl měsíční gázi. V přátelské oddanosti Dr. Julius Grégr.“

Dopis ten znamenal, že nepotřebuji už do redakce chodit. Také jsem nešel. Poněvadž však jsem byl nezkušený zajíc, domníval jsem se, že dr. Julius Grégr nebyl s mou prací spokojen, a proto napsal jsem mu dopis, v němž jsem ho žádal za další ponechání v redakci pro rubriku literární, a pokud by snad byl nespokojen s mou prací, vysvětloval jsem mu, jaké jsem míval v redakci obtíže. Odpovědi jsem na svůj dopis nedostal. Zato jsem se dověděl od některých redakčních kolegů, že příčinou mého propuštění bylo mé protirukopisné stanovisko. Poněvadž se však mé stanovisko nikterak neprojevovalo ve *Zprávách z Moravy*, nechápal jsem, proč by odchylné mínění ve věci literární mělo být příčinou mé výpovědi z redakce. Záhy jsem však pochopil i to. Někteří starší členové redakce, jako Ferdinand Schulz, roztrušovali o mně, že jsem vyzrazoval redakční tajemství.

Zpytoval jsem přísně své svědomí a byl jsem si jist, že jsem ani v soukromém styku mimoredakčním nikdy nic neprozradil, čeho jsem byl v redakci svědkem. Jen jsem se ovšem netajil, kde toho bylo třeba, že s „obranou“ Julia Grégra nesouhlasím. V tu dobu stýkal jsem se schválně velmi málo s přáteli, kteří psali do *Athenaea*. Dalším pátráním po tom, co mohlo zavdati příčinu k onomu obvinění, zvěděl jsem, že dr. Grégra popudily mé články o sporu rukopisném, jež jsem psal do *Našich hlasů*. Do mé výpovědi vyšly jen dva z nich.

Nevím, jak se moje vypovězení rozhlásilo v jiných vrstvách. Slyšel jsem aspoň později, že někteří poslanci říšské rady vytýkali dr. Grégrovi jeho krok jako nesnášlivost. On rozhodně popřel, že bych byl dostal výpověď pro své protirukopisné smýšlení. Uváděl za důvod, že nemám novinářského talentu, že jsem spíš „takovej filosof“.

Poněvadž se však ještě mnoho let vlekla za mnou kleveta o obsahu oněch mých článků v *Našich hlasech*, jako bych v nich byl prozrazoval tajemství redakční, uvádím zde úvod a doslov k nim, kdež jediné jsem se dr. Julia Grégra dotýkal. Cituji zde ještě po letech doslovně a dosti obšírně, aby bylo vidět, jak se tehdy podezřívало, osočovalo a klevetilo. Na mém případě, v němž mně bylo podloženo hrubé provinění, je zřejmé, jak lehkovážně se zacházelo se ctí odpůrcovou.

„Bolestně se dotýká každého dobrého člověka, vidí-li, jak hříšně a nezvedeně začne se hned podezřívati člověk pro náhledy, s nimiž nesouhlasíme — z *nevlastenectví*. Toto hnusné podezřívání je nebezpečný, na massy působící prostředek právě tak jako heslo o „národních svornosti“, jímž se chce utlouci každý samostatný náhled a pod jehož praporem na příklad zahájeno válečné tažení zběsilých, zfanatisovaných hord proti poslanci Tilšerovi.

Račte se rozpomenouti: u nás od roku 1861 již nejdůležitější otázky politické — zvláště chyby vůdců! — nerozhodují se ve věcných diskusích povolanych lidí, osvědčených mužů, nýbrž rozhodují je massy. Massy provádějí ve vylákaných osvědčeních očistu svých vůdcův a massy guillotinuji lidi, naznačené za zrádce. Svatý lidu zápal rozněcován bývá pro věci nečisté, nemravné, hanebné. Tuto bídnou metodu ve veřejném našem životě rozšířil a upevnil nebožtík Skrejšovský, zlé paměti. Lid tím není vinen, Bůh chraň; lid je sváděn. Jak ostatně nebezpečná to metoda, jak dvojsečný meč, o tom mohl přemýšleti Skrejšovský sám. Tou zbraní, kterou zacházel, sám zahynul. Vydalo se heslo: „Skrejšovský je zrádcem!“ — a lid ušlapal veliký talent politický, z něhož nynější ředitelé staročeské politiky nemají ani po malíčku.

Nuže, má se takový terorismus zaváděti i do otázek vědeckých, lidu naprosto nepřístupných?

Už se zavádí! Mladíci osmnáctiletí, dopisující do venkovských novin z Prahy, viní Gebauera a Masaryka — z *nevlastenectví*. Nadějný to počátek sporů.

Jiná metoda velmi laciná a pohodlná vymyšlena byla na všechny,

kdož proti *Rukopisům* slovo řekli. Snižují se, hanobí se. Dle této metody Dobrovský byl *podivín*, Šembera ješitný staroch a *zrádce*, Vašek *blázen*, Nebeský *intrikán*. Cizinci arci jako Feifalik jsou prostě *darebáci*. A proto byli Šembera i Vašek z národní společnosti vyvrženi a uštváni.

Pro slavisty, jimž jinak kořiti se musíme, máme my Čechové dvě přihrádky: jedni prohlašují se v soukromí i ve schůzích za *lumpy*, kteříž Čechů nenávidí a to jsou: Makušev, Lamanský, Miklosich a celá řada menších; jiní za lidi aspoň nepřejné, kteří nám závidí: Petruševič, Leskien, Jagič... a kdo ještě budoucně se vyskytne. Pochopuje-li pak se v národě našem, že je to boj osvětleného národa málo důstojný?

A již se zase zavádí guillotínování národní proti dvěma mužům domácím, čestným a poctivým lidem: profesoru Gebauerovi a Masarykovi. A k tomuto srážení hlav vyzývají nedospělci, kteří neznají slovíčka staročeského, hospodští lvové, kteří by nevěděli, jak staročeskou památku vzítí do rukou. Zpozoroval jsem, že v několika venkovských listech, v nichž jindy „dopisů z Prahy“ nebývá, zjevily se články z Prahy, pocházející z *jedné továrny*, v nichž se náhledy profesorů Gebauera a Masaryka odsuzují; a zpozoroval jsem, že se k smutnému tomu boji propůjčuje studující mládež. Ošklivý to způsob věci svaté hájiti zbraněmi tak schátralými.

Ukázku takové chlapecké nezvedenosti vizte z jistého listu moravského (2. března): „Při tom nejsmutnější jest“, píše se tam, „že nejen cizáci, jimž o naše bezživotí jde, než i domácí synové zrádní propůjčují se vykonat práce Milotovy. Sotva že se lid náš počal kochati v leposti písní staročeských a zahřívati ohněm jejich cit vlastenecký: již hned objevili se Maradasové, Huertové a Koniášové, chtějí zničiti písně velebné. Sešli se Kopitar, Feifalik, Büdinger, Vašek, Šembera a nejnověji profesori české university — Masaryk a Gebauer! A po nich celá řada nepřátelských novin (což je lež! —) jako „žabí havěť v potoce, pohřební píseň skřehoce“. Tak se naše mládež znemravňuje!“

V *České politice* v pondělí 8. března bylo vysloveno i politování nad naším vysokým učením, že proto-li jsme po něm tolik toužili, aby nám učenci jeho odníмали staré památky? Psal prý to starý vlastenec. Ani staří vlastenci nemají práva — psát pitomosti, jako redaktor *Chrudimských novin* bohudík není autoritou, která rozdává diplomy na — *vlastenectví*.

Spolu však prohlašujeme, že zpozorovali jsme v několika málo listech otištěný obsah *Athenaea* se stereotypným dodatkem, dle kterého po článku profesora Gebauera zbývá málo naděje na zachování našich starých památek. Odsuzujeme prvý způsob jako tento druhý, třebaš byl prostou reklamou Ottova nakladatelství.

Dejme tomu, že naše *Rukopisy* vyjdou ze sporu očistěny? Nebude

to hanbou, že u nás pro jisté náhledy proti nim uštváno mnoho čestných lidí? Bude. Zjevíť se, že jsme národ nedospělců, nechci říci Indiánů, kteří nesnesou cizího náhledu! Ale dejme tomu, že *Rukopisy* pochováme, buď celé nebo částečně. Tak na příklad dlouho se věřilo v posvátnou pravost *Gloss v Mater verborum*, kdež na příklad z latinského slovíčka *sive* zrodila se nám slovanská bohyně Živa několika črtami dovedného péra, kdež ze slovíček *Ares nuncupatur* darován naši národní mytologii Ares- Svantovít. Pane redaktore, tento zbožný podvod byl od let znám — při tom vycházel časopis *Živa* na podvrženém slovíčku založený! — ale poněvadž přímý člověk musí se báti o čest i pokoj i úřad, pronešeli své nelživé mínění, ponechán podvod v *Mater verborum* dlouho na živě. Kdo by se byl ozval, byl jistě tak kamenován jako dnes Gebauer. Proč? Protože ten člověk neměl dost úcty k národní naší mytologii (Hanuš ji sepsal), k naší slavné minulosti, o kterou chce nás připraviti. Nevděčnou tu práci měl ponechat Němcům — ale patrně, že touží po slávě Herostratově! Tak by se s ním bylo jednalo!

Ale čas vypršel, a vyšší kruhové dali milostivé povolení k tomu, aby p. Patera podvod odhalil. — Tak se rozpadl náš slovanský Olymp: ztratili jsme Ceres — Živu, Aresa — Svantovíta a menší božstva s nimi ovšem. Kdo by byl utýraným odpůrcům *gloss* nyní nahradil čest? Nikdo!

A ještě slovíčko o tomto kacéřování: Mám domněnku a snad jinde ji vyložím, že profesor Gebauer má pravdu — hádál-li, že i nejgeniálnější duch český devatenáctého století, Pavel Šafařík, pokládal naše *Rukopisy* za podvržené. Měl-li pravdu, netvrdím. Jen věřím, že *Rukopisů* neuznával. Ale prosím, kolik lidí v našem národě bylo by přijalo jeho námitky se šetrností? Málo, nebo nikdo. Byl by býval prohlášen za šmoka s huronským pokřikem, veřejné orgány byly by v lidu podněcovaly mínění, jež lidu lichotilo, a naše české peklo bylo o jednoho zrádce — o Pavla Šafaříka — bohatší. I domnívám se, že Šafařík umřel se svým tajemstvím. Cizímu učenci sice poznamenal své domnění, ale svému národu bál se co říci. Jak mohly býti náhledy jeho závažné dnes, ale on nechtěl sobě ztrpčovati patrně konec života! Ó nejsme my národ tak probudilý, vděčný, ctnostný a veliký, jak si říkávame — ne nadarmo předělávalo povahu starých Čechů, starých Husitů dvě stě let otroctví, ponižení a hanby!“

Následoval pak výklad, že stanovisko rukopisné jest u nás v Čechách dvojí: vědecké a vlastenecké a v dalších člancích podány populárně hlavní námitky odpůrců a hlavní obrany obhájců *Rukopisů*.

Doslov (článek VII.) vytištěn byl v *Našich hlasech* teprve 3. dubna, kdy jsem už nebyl členem redakce *Národních listů*, a zněl doslovně:

„Stojíme před rozhodnutím. *Rukopisy* byly a jsou naší chloubou. Jak dí spisovatel jeden: „zářnou zajisté hvězdou na východě nového života českého, pokladem básnickým, jemuž rovného nemá jiný moderní národ, buditelem lásky a uvědomělosti národní, a spolutvůrcem nové řeči básnické, budovatelem skvělé minulosti, bujně tryskajícím pramenem nadšení...“

Tyto *Rukopisy* buď zachráníme: a pak chloubou naší zůstanou. Nicméně jednotlivosti v nich a z nich asi rozhodně budou podvrženy. Očistíme tedy jen ryzí zlato od rmutu, a to bude zásluhou pochybovačův, nikoliv obráncův.

Avšak můžeme *Rukopisy* ty i zcela ztratiti. Pak bude škoda jich nenahraditelná. Spláče nad nimi jistě celý národ. Při tom budeme se musiti také zardít před nepřátely, kteří se nám budou posmívat, že sedmdesát let věřili jsme makavému podvodu. To bude smutná věc pro naše učence i pro národ.

Ale právě proto chceme, aby se konečně spor rozhodnul. Čím později by se podvrženost dokázala, tím ostuda národní bude větší. Řeknou, že mládež naše po sedmdesát let napájela a odkájela se podvodem! Že učenci naši jsou tulpové, kteří ničemu nerozumějí atd. ... Proto jest nejapné a nešťastné másti se učencům pod nohy a zastrášovati je v úsudku. Někteří „starí a dobří vlastenci“ na příklad řekli, že prý máme boj s Němci a že není tudíž na čase vésti domácí spory. Mohl by nám takový „starý a dobrý vlastenec“ říci, kdy jsme nevedli boj s Němci a kdy budeme od nich míti ten šťastný a kýžený pokoj, v němž se budeme moci věnovati *Rukopisům*? Od bojů Zábojových do Scharschmiedova návrhu toho po koje ještě nebylo.

A mnoho jiných takových otrápaných pleskanic bylo slyšeti, které jsou planým vřeskem. Také obrany našich památek neměly by zabíhati do přílišností osobních.

Chválíme, že *Národní listy* s obranou vystoupily, neboť obecnstvo nemohlo se zpatmatovati z rány zasazené Gebauerem. Ale jak pak se obrátí ta slova, dokážou-li nám učení pp. profesori — jakož věru obou těchto mužů se lekáme! — že *Rukopisy* jsou padělkem nové doby? Kdo se potom, v tomto sporu k nevalné své a svého národa cti tak těžce kompromitoval?

Tento náčrtek psán jest k tomu, aby varoval nepovolané před rozčileným a nedůstojným chováním k těm, kdož nám pronášejí náhledy nemilé. Víme, jak se daří naši svobodomyšlné stránce, když ona pronáší náhledy své. Jak stěžujeme si na brutálnost a surovost strany veliké — a přece máme my pravdu!

Užiju na konec Jungmannových slov, které se hodí na obě strany (Zápisek 10.): „Toho se stříci ale oběma, aby se cele nepoddaly cizímu domnění, třeba veřejným dlouhověkým učením a věřením posvěcenému. Může se blud po tisíce let udržeti a nad pravdou panovati. Uživej každý svého také rozumu, toho božského daru, jež toliko zaslepenci zatracovati smějí.“

Ponechávám úsudek všem spravedlivým lidem, může-li se v těchto slovech, a jinde jsem o *Národní listy* ani nezavadil, shledávatí sebe menší porušování redakčního tajemství. Do *Athenaea* přispěl jsem jen drobností o rýmu a rytmu, která přidána v dvojitém sešitě (květen-červen) pod čáru při článku Jaroslava Vlčka *RK. a RZ. se stanoviska literárně historického*.

V mém životě spor rukopisný hrál ovšem úlohu velikou, neboť způsobil ve mně úplný převrat smýšlení, dal mému životu neočekávaný směr, povolal mne na dráhu novinářskou, rozbil četné přátelské svazky a uvedl mne do kruhu přátel zcela nových, jakož vůbec sjednocoval osoby, které do té doby si bývaly cizí.

M a f f i a

Všecko, co do léta roku 1886 podniknuto v *Národních listech* a ve všem skoro českém tisku proti odpůrcům *Rukopisů*, bylo jen jako nevinná předehra. Po školních prázdninách začala palba na nás mnohem prudší a hrubší. Kdo zesílil tu vřavu, o tom povím později své domnění. A stejně postupovalo proti nám všem obecnstvo. Odpůrci *Rukopisů* běhali takřka ulicí ran, neb aspoň nenávislných pohledů, kdekoli se octli ve veřejné místnosti neb i jen na ulici. Ukazovalo se na nás prstem, plivalo se po nás, někteří byli i vykázáni z hostinců, kam po léta chodívali. Byli jsme psanci. Nejvíc řádily ovšem anonymní dopisy plné potupy, nadávek a nejnižšího kalu; dostávali jich protirukopisní předáci na koše. Mezi mládeží docházelo nejen k vášnivým výstupům, nýbrž i k bitkám v kavárnách.

Bylo v tom rukopisném třeštění něco hrozného a buja-

rého zároveň. Boj zalomcoval celým českým životem, jako by český globus měl vylétnout z kolejí. Všechny živly v něm se rozzuřily tak, že popraskaly staré svazy a svazky. Já vylétnul na příklad z *Umělecké besedy*, dosavadní nejdůvěrnější několikaletí přátelé odvraceli se ode mne s ošklivostí na setkání a přestali děkovat na pozdravení. Mám jich hezkou kytici v paměti, nejvíce mi však utkvěli dva, a to starý J. V. Frič a můj druh v literárních začátcích Antonín Šnajdauf. Několik let byli jsme spolu vaření-pečení, chodili jsme k sobě snad denně, půjčovali si zlatky a dvacetníky na večeri. Jakmile zavál zlý vítr rukopisný, ustávalo kamarádství, až došlo k tomu, že se ti dva obraceli zády a nepozdravovali ani mou nevěstu. V literární a vědecké společnosti nastávalo zcela nové seskupení osob. Tam Ghibellini — zde Guelfové. Týden od týdne nikdo nevěděl, kam bude patřit. Přestával rozdílnost politických vyznání. Nejzuřivější Staročeši chodili ruku v ruce s nejzuřivějšími Mladočechy, a z odpůrců rukopisných vyrůstala nová strana.

Tato nová strana byla ovšem dlouho slabá. Jako když ti staří vlastenci, což tak dojímací v jejich korespondencích, těšili se, kdykoli někdo z nich zas objevil v širých krajích českých někoho, jenž kupuje české knihy a mluví česky, tak tábor protirukopisný každého takřka večera s nadšením stopoval svou bilanci a těšil se z přírůstků. Dychtivě se poslouchaly zvěsti, kdykoli někdo zas vypátral kacíře v Praze nebo na venkově. O mnohých věděli jsme to jen důvěrně, neboť mnozí kacíři musili se tajiti se svým přesvědčením, jako římská křesťanská utíkali se do katakomb, nebo tajní Bratři skrývali se v lesních doupatkách před slídivými zraky protireformačních komisí. Jednotlivci dávali existenci všanc, národní guillotina řádila strašně.

V této době shledával se jakýsi kroužek nás mladších, kteří jsme pociťovali zlobu dne. Scházívati jsme se dychtivě večer, abychom si vzájemně ulevili z rozhořčení přes den nasbíraného, jež působilo žurnalistické proná-

sledování. S počátku byli to staří kamarádi universitní, někdejší Gebauerovi posluchači, částečně krajané. Napřed Jaroslav Vlček, Ferdinand Jokl, František Tábořský, já, později někteří jiní. Vyhledávali jsme koutky v kavárně u odlehlých stolů, kde nás nikdo nepovolaný nemohl poslouchat. Poněvadž nebylo radno ani některá jména vyslovovat hlasitě, nechtěli-li jsme být insultováni od dobrých vlastenců, vypěstovala se mezi námi zvláštní hantýrka pro osoby i věci nám blízké. Ani navzájem nevolali jsme na sebe pravými jmény. *Athénčici* měli jména: Masaryk byl *Té Gé*, Gebauerovi přezděno *Památká* (měl ve zvyku říkat v přednáškách „Památká ať mluví za sebe sama“). Profesor Král byl *Rex*, dr. Kaizl *Říšský rada*. Odpůrcům jsme také dali přezdívky: W. W. Tomek byl *Wau Wau*, Hattala *Pop taterský*, profesor Studnička pojmenován *Fonticulus*, Tieftrunk, odpůrce velmi vášnivý změněn na *Hluboký doušek* a Kvíčala byl *Politicus*. My maffiáni mezi sebou neříkali jsme si jinak, než Josefu Peiskrovi *Piskoř*, Arnoštu Krausovi *Jevrej*, filosofu Polívkovi *Bullion*, Ferdinandu Joklovi *Jókaj*, profesorovi Viravskému *Votiperka*, advokátnímu konci-pientovi dr. Noskovi *Nasíka* a profesorovi, pozdějšímu zemskému školnímu inspektoru Kaňkovi *Tkanička*. Mně říkali přátelé *Mistr*. Když přesto nebývali jsme ve vlasteneckých lokálech dost bezpečni, byli jsme nuceni vyhledávat kavárny a hostince, kam vlastenci nepáchli. Udiveně na naši invasi pohlíželi číšníci a kavárníci v některých místnostech odlehlých a poloněmeckých, domnívajíce se, že přicházíme provokovat nebo počestlovat.

Když rány pršely jako déšť, cítili jsme, že není časopisu, jenž by se odvážil nás ujímat. Tak se stalo, že se v tomto našem kroužku začalo debatovat, abychom vydávali sami časopis. Myšlenka zdála se být dlouho šílená a byla provázena salvou smíchu. Časopis! Kde vzít peníze, my — začátečníci spisovatelé bez postavení, suplenti, konci-pienti, studenti? Že by nám jej někdo jiný vydával, na to

nebylo pomyšlení, když Otto zastrašen pustil docela vědecký list *Athenaeum*.

Já s Jaroslavem Vlčkem, jenž roku 1885 z Brna byl přeložen do Prahy, a s jinými obírali jsme se arci delší čas před sporem rukopisným myšlenkou vydávati literární časopis. Ovšem účel jeho byl tenkrát jinak myšlen. Hlavně tři zásady nám tanuly na mysli: list měl být kritický, neboť dosavadní kamarádká kritika česká nás neuspokojovala; list měl pozitivně přinášet znalost cizího světa literárního do Čech a zvláště mladý kvas realismu německého (Brandes, Bleibtreu); duch časopisu měl být národnický ve smyslu ruském, neboť tenkrát stáli jsme jako práčata v boji proti české tak zvané kosmopolitické škole a tvořili jsme tak zvanou *moravskou školu*, jejíž cíle vytkl Leander Čech v almanachu *Zoře* roku 1885 krátkým článkem *O úkolu krásné literatury české na Moravě*. Zatím jsme se jen připravovali a psali do rozličných časopisů.

Tento plán ztroskotal bojem rukopisným a jen něco z něho zbývalo: odstraniti nejhroznější neznalost literárních otázek, jaká se právě v rukopisném boji až příšerně zjevila. Četl jsem tehdy trochu v ruské literatuře a líbilo se mi okřídlené slovo Aksakova *Domů!* Proto bych byl nejraději přezděl našemu listu *Domů*, což mělo zároveň vyjadřovat jeho tendenci. Ale i tato sentimentalita vzala za své. Příští časopis, čím častěji jsme přemýšleli, co by měl začít, dostával jiné rysy. Předně naše společnost stala se něčím docela jiným než *moravskou školou*, a potřeby ukázaly se také jiné. Uzářilo v našem kruhu heslo: Sbírejme mezi sebou měsíční příspěvky po zlatce. Ať vyjde jen pět čísel nějakého plátku, ale nedejme se umlčet. Někteří docela toužili po tom vydávat pamflet, ať se časopis jmenuje třeba *Kramflek*. Měl mluvit slova s opatkem.

Zvolen byl pokladník, jenž začal sbírat měsíční příspěvky. Čím více pokračoval podzim, tím větší byla naše bojovnost. Za redaktora jaksi mlčky byl jsem určen já, protože

jsem měl za sebou trochu praxe. Po mém návrhu přijat název *Čas* (v naší hantýrce *Chronos*). Od 1. srpna byl jsem zaměstnán v redakci *Encyklopedie*, jejímž organizátorem byl profesor Masaryk. Vystoupil jsem z redakce 1. prosince 1886, abych dílem konal přípravy administracní, hlavně však aby na redakci *Encyklopedie* nepadlo podezření, že ona nějak souvisí s naším válečným tažením.

Často jsem později býval tázán, jaký program pozitivní *Čas* měl. Nevím co říci. Naším válečným heslem bylo: Řezat, řezat a řezat! Řezat všechno, co jsme nenáviděli, řezat všechno, co bylo podle našeho přesvědčení nepočetné, nepravdivé a shnilé. Tenkrát nebylo kdy mnoho filosofovat, a proto sotva kdo z nás myslil dál nežli na to: rozbíjet a ničit starý svět, aby na troskách jeho vykvetl svět lepší. Bylo mezi námi jistě několik takových lidí, jako je Suvarin v *Germinálu*. On o dolech a my o veřejném životě českém jsme si mysleli: „Však přece zabijeme tu zlou voreuxskou šelmu, která jícnem stále otevřeným spolykala tolik lidských těl.“ Mrazívalo mne pomyslení na budoucnost, neboť naše počínání znamenalo přetrhat všechny dosavadní svazky.

Nemysli si však nikdo, že nás opájela domýšlivost reformátorská. Nikoli, byli jsme skromní, znali jsme své síly, ale nechtěli jsme se dát šlapat a měli jsme kuráž říkat své mínění.

Tedy: Řezat, řezat a řezat — to byl náš válečný pokřik. Naše schůze od podzimu roku 1886 byly živější a horečnější, co jsme se připravovali do boje. Poněvadž pak o našem kruhu doneslo se cosi k uším i dr. Julia Grégra, pojmenoval nás i s *Athénčiky* v jednom ze svých článků *Maffii*, a my jsme tento název italských loupežníků s pýchou přijali, jako kdysi Geusové holandští, kteří se vzepřeli zavádění inkvisice a náboženských opatření Filipa II.

„Jest to jen hromada žebráků“, konejšil uleknutou vladárku její rádce.

„Je to jen *Maffia*“, konejšil ulekuté obecenstvo české dr. Julius Grégr.

V jednom směru byli jsme skutečně jakýsi druh zbojníků. Proti onomu vlastenectví, vlastně vlastenčení, jež Rusové nazývají kvasným. Kvasný patriotismus je nekritický a bývá bezzásadový. Všechno je mu svaté, co je v národě, a proto dovede chválit dnes šlechtu, zítra horuje pro republiku (u nás Gambettu); jeden den rozpaluje se pro papeže (cyrilometodějství a Lev XIII.), druhého dne stejně velebí cara a samoděržaví; včera blouznilo pro všemožné reformy sociální a vymoženosti času, zítra bude ideálem zádruha, jen proto, že prý je slovanská atd. Slovem liberál i zpátečník, idealismus i materialismus, vzdělání i nevzdělanost — všechno má místo v tomto kvasném vlastenectví.

Z kvasného vlastenčení vyvinulo se u nás jakési úřední vlastenectví, jehož vyznání pokládalo se za tak jednoduché, že cvočkář myslí, že má právo posuzovat universitu, je-li vlastenecká. Každý analfabet stává se povoláním vykladačem toho, co je vlastenecké. Byl čas, že i na Palackého tento kvasný patriotismus mračně hleděl, protože nosil cylindr a frak. Toto kvasné vlastenectví mívalo mnoho axiomů. V literatuře na příklad žádalo, aby básnictví bylo národní, a myslilo, že národní je ten, kdo opěvuje stodoly a kozy na pastvě, kdo hřímá o české historii, nechť třeba opěvuje boj studentů pod Plachým na pražském mostě roku 1618. Tento malicherný ráz vlastenectví nikdy nechápe nových směrů a křičí o jich škodlivosti.

My jsme nebyli žádní hrdinové, když jsme se vzepřeli této malichernosti, z níž prýštila částečně také zuřivost boje rukopisného. Ale zprotivila se nám, a proto jsme toužili po časopise. „Bijte nás, ale vyslechněte nás“, žádalo *Athenaeum*. Když to bylo marné, chtěli jsme si vyslechnutí vynutit.

Do vánoc roku 1886 měli jsme sebráno přes sedmdesát zlatých ze svých sbírek. I vyrazili jsme dne 20. prosince

(bylo pondělí) s prvním číslem časopisu, jehož název zněl:

Č A S

List věnovaný veřejným otázkám.

Vychází 5. a 20. každého měsíce. Předplatné pro Prahu a venkov 4 zl. ročně, 1 zl. čtvrtletně. Vydavatel a redaktor dr. Jan Herben. Tiskem Bedřicha Grunda a Viléma Svatoně na Král. Vinohradech.

Tiskli jsme prvního čísla víc, abychom je mohli rozhodit na ukázkou. Tímto číslem rozpadli jsme se s celou oficiální českou společností. Hluk a dunění ozvalo se nad našimi hlavami. Z denních listů *Hlas národa* i *Národní listy* náš list hned oznámily. Z venkovských našla se bílá vrána v *Českém jihu* (Tábor), kdež pražský dopisovatel náš list vítal 31. prosince roku 1886:

„Mezi novými podniky časopiseckými zvláštní zmínku zasluhuje drem J. Herbenem vydaný *Čas*, list věnovaný veřejným otázkám. Máme sice hojný počet časopisů všeho druhu, avšak doznáváme s nemalým potěšením, že nový tento list není zhytečným. Podle ukázky v 1. čísle právě vydaném obírá se skutečně otázkami, které týkají se nejdůležitějších stránek společenských a národního života našeho. Vítáme v *Času* nového, statečného a důkladného, s poměry panujícími dobře obeznámeného bojovníka proti vší polovičatosti, hlouposti, lehkomyšlnosti, starému copařství a jiným šlendriánům různého pojmenování, které drží národ, lid náš v tenatech svých, aby se povznést nemohl.“

Kdo byl onen milý dopisovatel, jenž tak přátelsky nás vítal, nevím podnes. Zůstal osamocen. I s jiných stran jevila se aspoň tu a tam jiskřička souhlasu při částečném třeba odporu, což však brzy zaniklo. Zato již po vánočních svátcích sypaly se takovéto listy do administrace:

„Ctěná redakce! Ušetřete si další zasilání Vašeho listu. My Váš nihilismus neschvalujeme a považujeme Vás a Vaše patrony za největší škůdce národnosti české. Ve jménu celých Klatov.“ (Rozumí se — anonymus!)

Těmi patrony nemíněn nikdo jiný než profesor Masaryk. Hlasitě vyslovily to *Kolínské listy* 5. ledna roku 1887

v rozjímání Franty Vaňka (rozumí se — pseudonym!). Rozjímání to má heslo: „Masaryk zplodil Herbena, Herben zplodil Čas.“ Tuto legendu, že Čas byl založen a také je vydržován penězi profesora Masaryka rozšířil později dr. Julius Grégr, a v obecnstvu tak se zakořenila, že ještě po desítiletích jí lidé věřili. Nebylo dosti lidí, kteří by věřili v možnost, že jedenáct bezejmenných a chudých mladíků mohlo obětovat po zlatkách na list, aby v něm mohli hájit své přesvědčení. Ještě méně bylo roku 1886 lidí, kteří by byli uvěřili tomu bláznivému hrdinství, aby hrstka neznámých lidí nastavila záda nesnesitelnému terorismu, jenž posud každého odbojníka zlomil, ba aby postavila se přímo s kopím v ruce proti jedovaté saní, již všichni platili výkupné.

Čas nazýván listem masarykovským. Byl jím a nebyl. Byl jím potud, že jsme se všichni snažili kráčet za duchovním směrem profesora Masaryka. Nebyl jím potud, pokud se mysliło, že Masaryk nám dává peníze na časopis, poněvadž pokládán byl za ohromného boháče.

Profesor Masaryk věděl arci, že náš kruh chystá časopis. Do vydání prvního čísla s nikým z nás však o programu jeho nemluvil, o obsahu prvního čísla docela nic nevěděl. Dostal Čas až zároveň se všemi těmi, kterým jsme jej poslali na ukázkou jako příštím žádoucím odběratelům. Teprve o vánočních svátcích vzmužili jsme se a šli jsme, Jaroslav Vlček a já, na přezvědy k němu, jaký na něho první číslo naše učinilo dojem. Bydlil tehdy v *Osvětě*. Že číslo má mnoho nedostatků, protože bylo uděláno s velikým kvapem atd., toho jsme si byli arci vědomi. Přes to doufali jsme, že nás profesor Masaryk pochválí.

Masaryk vyslechl nás vesele, když jsme řekli, proč jdeme, a s velikým humorem odpovéděl:

„Máte špatný papír.“

A potom trhal nám článek za článkem, až jsme byli na padrť. První článek *Naše dvě otázky* pokládal za nevhodný a dosti povrchní, jiné články také za nahodilé, v celku se mu zdálo, že první číslo nevyjadřuje určitého vědomí,

co chceme a kam jdeme. I lečjaké hlouposti našel. Napřed se nám smál, že by měl chuť v *Athenaeu* nás zřezat, na konec přece jsme však pozorovali, že ho první číslo vážně mrzí, poněvadž očekával, že *Národní listy* se do nás pustí a že zlému výprasku neujdeme. A to podle jeho mínění právem. Jaksi školácký zdál se mu náš milý *Čas*. Odvažovali jsme se namítat, že tak pronikavě a hluboce denní tisk náš nemyslí jako on a že *Čas* i při chybách, jež on vidí, přece není mezi ostatními listy tak dětinský, jak on soudí.

Šli jsme zmoklí a schlíplí po schodech *Osvěty* domů. Nemyslili jsme si mnoho o sobě, ale tak ledové sprchy jsme se přec nenadáli. Zdálo se mi, že jsem jako školáček, jenž nic neuměl. Jen v tom jsem si byl jist, že to nebudou ony jisté nesrovnalosti a nejasnosti patrné profesorů Masarykovi, za které dostaneme výprask. Těch jistě naši odpůrci nepozorují. A v tom jsem se nemýlil.

Úzkostlivě připravovali jsme se na druhé číslo. Ani nevím, zdali jsme *Maffii* všechno upřímně tak sdělili, jak jsme pochodili.

Nějaký den po této neveselé audienci profesor Masaryk přišel však ke mně a přinesl mi kritiku Vrchlického *Exulantů*, na níž se podepsal F. O. Pisarevský. Jak mi srdce poskočilo, pochopí každý. A za den nebo dva dal mi ještě kritický posudek Sládkových písní pro mládež *Zlatý máj*. Jinak však úplně ponechával nás sobě samým, a my ani se neodvážili přicházet mu se svými redakčními starostmi, neboť měl svých prací dost.

Emil Zola napsal jednou krátkou stať *Le réalisme*. Vypravuje v ní, že šťastnou náhodou dostalo se mu do rukou šest čísel časopisu *Le réalisme* z prvních let císařství. Edmund Duranty s třemi přáteli začal vydávati tento časopis měsíčně o šesti listech; první číslo vyšlo dne 15. listopadu roku 1856, poslední číslo 15. dubna-května roku 1857, načež se dostavil smrtelný zápas, a přátelé se rozešli. Duranty zapadl, Assézat stal se později redaktorem *Journalu des Débats*, a vydal krásně Diderota, Thulié je

výtečným lékařem a odborným spisovatelem. Tak ti mladí lidé zmizeli, a přece časopis jejich byl literárně významný. Udeřil s nesmiřitelnou prudkostí na literární romantismus ve jménu literárního realismu. Ten zuřivý výpad stal se, kdy neobmezeně panoval Viktor Hugo, a proto smělost novotářů byla tím větší. Nikdo si nepředstaví, praví Zola, s jakou jarostí tito mladí lidé vrhli se do boje. Měli tehdy dvacet až pětadvacet let, spávali obuti s ostruhami, karabáč v ruce, tropíce hluk jako všichni čerti. Mám v pracovně šest čísel *Réalismu* a z těch žlutých listů zápach bitvy, který mne opojuje. Zola praví o sobě, že zná podle sebe tento nával přesvědčení dvacátých let, kdy člověk, nelekaje se nezměrnosti práce, za to s vírou v pomoc světa myslí, že obnoví svět. Duranty vrhal se slepě do tmy, aby se dostal na světlo. „Na počátku budeme viděti hloupý realismus vléci se po bříše,“ pravil, „jako právě zrozená zvířata chaosu, potom bude ponenáhlu své formy osvobozovati, a konečně vlka s jezíci se srstí, jak kráčí na cestách a ukazuje své zuby ustrašeným cestujícím.“ Ti mladí lidé cítili, že jim myšlenky přijdou v zápasu, že se teprve vycvičí, že konečně naleznou i vítěznou formuli.

Mnohokrát jsem později pocítoval, že mezi naším vystoupením roku 1886 a těmito francouzskými realisty byla jakási podoba. I my vrhli jsme se nesmiřitelně na staré názory. Také jsme teprve očekávali vlastní formuli od vítězné budoucnosti. Jenže my byli uražení, rozhořčení a otráveni společenskými zjevy a zrodil nás šlapaný cit pro právo a poctivost. Rodili jsme se z bolesti, kterou působí křivda, rodili jsme se z odporu k potlačovatelům, nechtěli jsme se podobati těm, kteří zůstávali pohodlni, myslíce si: Ah, křivda, hanebnost je to, ale mne se netýká, nač bych si pálil prsty. Ještě méně chtěli jsme následovati ty, kteří už také před námi někdy zježili vlčí srst, ale když po krutém zápase poznali, že protivníka nerozdrťí, smekli před ním klobouk a buď byli přijati nebo sami se dali na milost.

Nevěděli jsme, kde a jakým cílem boj náš skončí, neznali jsme a neměli jsme pozitivního programu jasného, nýbrž jen vědomí, že tento nynější stav je nesnesitelný. Měli jsme jen tušení, že musíme se dopracovat něčeho lepšího. Heslo naše znělo zatím jen bít se, a proto i příští český Zola bude nepochybně psáti, že z prvních čísel *Času* čpí zápach bitvy, kouře a prachu. Nevěděli jsme ještě ani, kdo všechno bude naším přítelem a kdo nepřitelem. Ovšem v tom ohledu měli jsme výhodu my čeští realisté, že jsme měli vůdce, který stál výše a měl široký rozhled, a od kterého mohli jsme se číslo za číslem učit.

Hned po prvním čísle dostalo se nám opravdu lekce, která nás nutila napnout mozkové blány a přemýšlet o věcech, jež nám dosud byly cizí. Lekce ta týkala se i myšlenek, jež byly, i mvšlenek, jež nebyly obsaženy v našem úvodním článku *Naše dvě otázky*.

Myšlenky ty, jež patrně mluvily z našeho článku, nazvány byly pesimismem a nihilismem. Navíc byly do tohoto článku nepoctivě vkládány myšlenky jiné: přenárodnění, přimykání se Čechů k jinému národu.

Poněvadž snad není v celé české politické historii článku, o němž by byla napsána větší literatura, vyložím vznik a obsah onoho pověstného článku podrobněji.

V čas rukopisného boje a kvašení v našich mladších vrstvách z jara roku 1886 zjevil se mezi námi neznámý mladý muž, jenž činil dojem bohéma. Byl vytáhlý a hubený, tváří pergamenově zažloutlých, rysy jakoby strhané, zelenavé oči. v celku zevnějškem ošumělý. Pohyboval se klidně, až nedbale. Při prvním setkání byl odměřený a sebevědomý. Tak jsme se potkali na 1. srpna, když byly zahájeny práce v redakci Ottova *Naučného slovníku*. Tento nový soudruh jmenoval se Hubert Gordon Schauer.

Věděli jsme o něm jen tolik, že vystudoval gymnasium v Litomyšli a že ve Vídni studoval práva. Profesor Masaryk byl na něho upozorněn profesorem Zábou, jenž napsal do *Athenaea* v lednu roku 1885 posudek spisku ve Vídni vydaného *Geistiges Leben im zwölften Jahr-*

hunderte, Culturhistorische Skizze von Hubert G. Schauer. Im Selbstverlage des Autors. I pozval profesor Masaryk Schauera do Prahy z jara roku 1886, a Schauer bydlel na čas u profesora Masaryka. Překládal do němčiny jeho knihu *Základy konkrétné logiky*, jež vyšla roku 1886 ve Vídni s názvem *Versuch einer concreten Logik*.

Důvěrnými přáteli Schauerovými byli, pokud se pamatuji, v redakci *Slovníku* přírodovědec Antonín Štolc, žurnalista Emil Čermák, kandidát profesury Rudolf Brejcha a jiní. Nás druhé spojovala s ním jen volnější redakční páska a vzájemná blízkost s profesorem Masarykem.

Když jsem Masarykovi prozradil, že *Maffia* horuje pro založení časopisu, upozornil mne na Schauera; umí mnoho jazyků, čte mnoho cizích časopisů, ať referuje z cizího světa. Získejte ho pro svůj kruh. Vyhledal jsem tedy několikrát Schauera po redakčních hodinách a zasvětil jsem ho do maffiánského plánu. Sedávali jsme tak po několik večerů spolu, i poznával jsem v Schauerovi člověka mezi námi neobyčejného. Mezi našimi vrstevníky nebylo takové povahy, ani takových názorů. Čím více jsme se však poznávali, tím méně bylo mezi námi styčných bodů. Abych řekl pravdu, připadal mi někdy jako divoch, někdy jako čirý dekadent.

Český život byl mu malicherný, a v čem jsme se nejvíce rozcházel: malicherný byl mu i náš zápas rukopisný. O vědě i krásném písemnictví českém měl pojem posměšně krutý. Beletrii tehdejší hnusilo se mu čísti. On měl v mysli otázky filosofické a náboženské, hloubal o národnosti, studoval věci národohospodářské, a vůbec jeho myšlenkový svět byl zcela jiný, ovšem širší nežli náš. Mluvil sarkasticky, drsně, pohrdlivě a jaksi marnivě blýskal se autory všeho světa. Ale to vše byla vlastně jen hořká skořápka týrané duše; všecka ta blasfemie byla pouhou pěnou vnitřní bolesti, nespokojenosti a rozháranosti. Mnozí pokládali ho za cynika, což pocházelo z jeho odpuzujících způsobů.

Sedávaje s ním po několik večerů asi počátkem listopadu, cítil jsem jen, že v Schauerovi cosi zuří a že má hluboký soucit s trpícími. Jinak mne však zase zaráželo, že byl podle mých názorů zarputilý konservativec, který posměchem stíhal všechnen liberalismus, a my druzí snad všichni byli jsme děti běžného liberalismu. Nestali jsme se důvěrnými tehdy, ani později.

Plán *Maffie* vydávati časopis se Schauerovi hned líbil a hned slíbil i spolupracovníctví. Dopsal jsem mu dodatečně, že jsem *Maffii* splnomocněn, abych mu za práce platil honorář, jaký je v jiných listech obvyklý. Již druhého nebo třetího dne (Schauer pracoval v noci a nesmírně rychle) dostal jsem od něho dlouhý článek *O německé literatuře současné*, jenž měl vyjít hned v prvním čísle. Přitom poznamenával v krátkém dopise, že se honoráře vzdává, když vidí, jak dojemně stloukáme groš ke groši. Poněvadž nás mnohé jednotlivosti v té studii zarážely, na příklad Schauer v ní velebil veselé pitky německých studentů, nehodil se článek do prvního čísla a byl schován na pozdější dobu. V náhradu dal mi Schauer článek jiný, nadepsaný *Naše dvě otázky*.

Byl bych rád Schauera připoutal i osobně k našemu kruhu. Proto byl se svolením přátel pozván on i několik jiných jeho důvěrných kamarádů do *Maffie* na kterousi sobotu. Upozornil jsem ho, že budeme hovořit podrobněji o příštím časopise. Tato sobota dopadla však velmi nešťastně. První jeho vystoupení mezi námi bylo zlé. Schauerovi se náš plán nelíbil, všecko mu bylo malicherné, směšné a hlavně profesorské. Přišel do schůze příliš rozjařen a pozurázel snad všechny přítomné, nejvíc pohrdlivým opakováním toho profesorství, což padalo na většinu přítomných. Přál si míti list věnovaný filosofii, náboženství, umění a národnímu hospodářství. Rukopisný boj byl mu již hloupostí. Přál si míti podle všeho silné účastenství v redakci. Schůze byla nesmírně bouřlivá a zlostná. Schauer s přáteli svými tvořili jakousi secesi, ať pouze on byl mluvčím. Následek jeho příkrého chování

byl, že jsem ho jménem *Maffie* musil požádat, aby mezi nás už nechodil. Náš kruh asi dvanácti přátel že je nám tak milý, že bychom raději časopisu nevydávali, kdyby měl být příčinou, pro kterou by se kroužek rozbil. („Posledně v sobotu ukázalo se, že vy byste těžko přilnuli k našemu kruhu.“) Jestli však časopis přece vydávat budeme, ovšem že nám na spolupracovníctví jeho záleží a prosíme ho o ně. Doufáme konečně, že o našich krocích zachová čestné tajemství, on i jeho kroužek.

Schauer svých článků neodvolal, spolupracovníctví opětně slíbil pro všechny případy, ale osobní styky maffiánů s ním po prvním nezdařilém pokuse už nebyly žádné, spíše se jevila zjevná nechuť. Jediným pojítkem byl jsem já. A přece při vydání prvního čísla Schauerovi připadlo velké úcastenství.

Přiblížil se totiž najednou patnáctý prosinec, za pět dní mělo vyjít první číslo *Času* — a nebylo úvodního článku. Ze slíbených článků rázu povšechného, poněkud slavnostnějšího, nepřišel žádný; jeden ze spisovatelů měl mnoho korektur ve škole, jiného bolely zuby . . . Znáte ty scény z rozličných humoresek! Všeho ostatního měli jsme hojnost: literárních úvah, drobností, vtipů; místo šestnácti stran měli jsme vysázeno v tiskárně čtyřadvacet: ale milion za úvodník! Úvodního článku nebylo, a tak se stalo, že jsme vzali zavděk článkem Schauerovým, ač jsme s ním nikdo plně nesouhlasili. Já s Joklem jsme ho trochu protřibili a protřásli řešetem, potom přidali poznámku, že redakce se s ním neztotožňuje — a *Čas* vyšel do světa se dvěma programovými otázkami, které nebyly našimi otázkami . . . To byla věc, které se profesor Masaryk nejsrdečněji zasmál a která skutečně patří do oboru komiky, myslíme-li na ni dnes. Smál bych se, kdyby jen nebyla měla za následek tolik nenávisti, štvání a hnusoty!

Co obsahoval náš první článek? My sami podali jsme k němu výklad, a nikdo neměl práva pochybovat o jeho pravdivosti, neboť byli jsme vykladači jediné povolání.

My probírali v úvodním článku okolnosti, za jakých náš národ může míti zabezpečenu budoucnost. A představuji si, že by se náš národ mohl octnouti s Germánstvem v ještě horším boji, nežli je nynější, v boji tak zoufalém, jaký vedou poznaňští Poláci, v boji až na nůž, tázali jsme se: Je-li náš národní fond takový, aby bojovníkům poskytoval dostatečné mravní posily v onom krajním případě? My jsme se lekali, že by mohl v onom krajním boji nastati den, kdy nějaký slaboch mohl by si předložit otázku: Stojí tato ve své existenci pochybná národnost skutečně za to? — Účel obou otázek nebyl jiný, než abychom pracovali líp, abychom svou národnost líp upevnili, tak abychom v každém boji obstáli. My sami jsme řekli, čeho chceme dosíci: líčili jsme nebezpečí snad i černěji, jen abychom se neoddávali přeludům. Ostatně chtěli jsme k oběma otázkám postupně teprv odpovídat. Co v našem článku objevily *Národní listy* po dvou měsících (19. února 1887)? To vysvítá nejlíp z prohlášení, jež jsme uveřejnili v čísle sedmém:

„Vypisujeme tímto odměnu 100 zl. r. č. tomu, kdo nám ukáže, kde jsme v *Čase* hlásali přenárodnění, národní sebevraždu a přimknutí k národu německému.“

Národní listy nejen v prvním útoku na nás, nýbrž i později mnohokrát říkávaly svým čtenářům, že prý *Čas* si dal otázku: „Jak, stojí tato ve své existenci pochybná národnost skutečně za to . . .?“ A že si dal tuto odpověď: „Nemohli bychom se přimknouti k intensivnímu a extensivnímu duševnímu životu velikého národa a pro lidstvo i sebe více učiniti, nežli můžeme svými omezenými prostředky?“

A když sem tam *Národní listy* i jiné listy (jako *Politik*) musily doznávat, že otázky ty pronáší v našem článku slaboch a to v daleké budoucnosti a podmíněčně, říkávaly aspoň, že samo pronášení podobných otázek je zločinem v době, kdy třeba šířit a silit nadšení národní a varovat před kosmopolitismem. My pak připomínali jsme oběma

listům, že se lidé vzdělání odnárodňují před našima očima, že se odrodil Truxa, jenž prošel redakcí *Politik*, a odrodil se K. V. Šembera, jenž prošel redakcí *Národních listů*.

Ne, my jsme nehlásali národní sebevraždu, ani přenárodnění čili přimknutí k národu německému. Na tom jsme stáli a na tom trvám i dnes, byť sám pisatel *Našich dvou otázek* vystupoval tehdy proti nám jako korunní svědek. Toť první epizoda, která se pojí k prvnímu našemu článku.

H. G. Schauer, jak dokázáno jeho listy po smrti uveřejněnými, zabýval se skutečně myšlenkou „přenárodnění“. Psalť příteli už dne 8. září roku 1884 z Vídně dopis, který odhaluje nitro jeho v mnohých stránkách:

„Pozoruji právě s nesnázi, kteréž mi způsobila 3. osoba plur. přít. času od „hrčeti“, že začínám zapomínati česky . . . Je mi smutno, náramně smutno. Z filosofických důvodů a motivů překračuji princip národnostní, ale mé srdce není s tím spokojeno, je mi teskno po vláze nadšení, po naivním oddání se oblažujícím popudům . . . bylo by mi potřebí změny vzduchu a poměrů. Ve Vídni není národnosti. Snad je tak dobře z ohledů na mnohojazyčné Rakousko, ale mně to působí neúkoj a bolest. Vídeň není kosmopolitická, neboť pravý kosmopolitismus žádá přemožení národního principu z lůna tohoto sama, vyšší stupeň uvědomení; ale Vídeň neměla nikdy nacionalismu, Vídeň je příliš povrchna, lehkomyslna, z příliš různorodých živelů slepena, než aby se mohla vzchopiti k nějaké ideji a nadšenosti. Kdyby byla Vídeň německá, tělem a duchem, posledním tepem, vším plápoem — snad bych se tu cítil doma — ne proto, že by byla německá, nýbrž že by byla národní: entusiastická a šlechtaná.

Bolí mne srdce. Toužím po víře, po úkoji náboženském — a jsem skeptikem; chci se pohroužiti do jedné uspokojující soustavy filosofické — a kolísám mezi všemi; toužím po naivním nadšení určitého národního příslušenstva — nemohu se přiznati k žádnému reálnému kmeni. Hamletovská bytost . . . Nesmiřitelné protivy v sobě a nemožnost je opanovati a při tom všem úplné vědomí toho! Boj logiky s touhou . . . Odpust mi, zdám-li se ti odrodilcem, — vždyť to nečiním já, nýbrž můj rozumový rozvoj, nečiním to z praktických zájmův, ale jsem při tom tak nešťasten . . . Naději se od tebe mnoho . . . za rok, dva, snad se poznáme lépe v teplé Praze.“

List tento dává víc tušiti, než odhaluje. Pravda je, že Schauer byl v nitru národnostně rozdvojen. Jeho vnitřní zápas znali podle všeho mnozí. Aspoň profesor Zába přimlouval se právě proto u profesora Masaryka za Schauera, aby se neponěmčil.

Masaryk převedl ho skutečně do Prahy, do redakce *Encyklopaedie*. Schauer i v Praze chtěl se poněmčiti, ale poněmčení to týkalo se jen jeho vlastní osoby. Často si to tak jasně formuloval. O poněmčení národa ani se mu nesnilo. Profesor Masaryk, jak vím od něho, míval se Schauerem spory, neboť neuznával jeho důvodů. Je třeba podotknouti, že Schauerova rozpoltěnost plynula i z toho, že jeden z rodičů byl Němec.

Splnila se Schauerova touha. Po dvou letech od onoho listu dostal se do Prahy. Jenže ta Praha uvítala ho ne teple, nýbrž přímo horkou lázní.

V článku *Naše dvě otázky*, jak mi jej Schauer odevzdal, byly patrné stopy jeho přemítání o přenárodnění. Sám na sebe mínil onoho slabocha v daleké budoucnosti. Vyčítali jsme tento osten z článku snadno a ve schůzi *Maffie* vyškrtali jsme jeho stopy, takže jsme se neobávali, že by někdo poznal původní podezřelé, nám ovšem nesympatické obraty. My jsme se dokonce nechtěli přenárodnit, právě naopak znárodnit se co nejvíc, rozumem i srdcem. Ovšem ne podle staromódního planého hesla: „Já jsem Čech a kdo je víc.“

V tomto plném vědomí mohli jsme v sedmém čísle směle vypsát cenu. A nebyl by ji dostal ani sám *H. G. Schauer*, ačkoli nám hodně škodil úsměšky pronášenými mezi známými svými, že se o tu stozlatovou cenu bude ucházeti sám. Mělť proti nám hořkost od schůze, kterou jsem vyličil.

Po útoku *Národních listů* na nás nastala již naprostá rozluka mezi *Maffií* a Schauerem. Většina členů zlobila se na něho za to, co nám nadrobil. Ani jména jeho slyšet nechtěli. Neprávem, neboť Schauer nám článkem svých neubližil. Kdo chce bít, vždycky hůl najde, a *Národní listy*

nás bít chtěly. Záminek byly by našly na sta jiných. Jiní však také říkali:

„Dobře, že Schauerův článek vyšel. Kdybychom si byli chtěli platit reklamu, jakou nám *Národní listy* zjednaly, nebyli bychom tolik dokázali.“

Někteří jsme však ochladli k Schauerovi z jiných důvodů. Chování Schauerovo po útoku *Národních listů* připadalo nám divné. Chtěl předně *Národním listům* odpovědět stručně, asi třemi větami. Asi toho smyslu, že jsou šťastní lidé, kteří nikdy nezkusili toho zoufalství, jako je nedůvěra v budoucnost národa; těm naivním lidičkám že toho štěstí přeje . . . Ať sobě pravdu zastírají lichými frázemi . . . Když jsem namítal, že se musí odpovědět široce a důkladně, že se musí posvítit také na falšování *Národních listů* atd., Schauer nenapsal ani těch několik stručných vět.

S falšováním našeho článku souvisela však druhá epizoda. Útok *Národních listů* dne 19. února roku 1887 nesl nápis *Filosofové sebevraždy* a obsahoval kletbu: „Jdi k čertu, ohavný zrádče!“ Tímto ohavným zrádcem nebyl míněn nikdo jiný než profesor Masaryk. Tou filosofií sebevraždy naráženo na známý spis Masarykův *Der Selbstmord*; pravilo se dokonce, že Masaryk vtiskuje lidem revolver do ruky a pokouší se pro svou theorii získati celý pětimilionový národ. A mimo to zřejmě psaly *Národní listy*, že vlastní ovzduší *Času* je inspirováno T. G. Masarykem, že *Čas* byl jeho penězi založen a že „pan dr. Herben jest osobnost příliš nesamostatná, aby vystoupil s takovými myšlenkami a úvahami, jaké svým jménem kryje.“

Profesor Masaryk poslal *Národním listům* opravu, kterou ony zkomolily. Když proto odpovědného redaktora soudně stíhal, redaktor Anýž i v soudní síni činil pokus dokazovat, že původcem článku našeho nemůže být nikdo jiný než profesor Masaryk. Tehdy ponejprv jsem se zhrozil žurnalistické lživosti, když Anýž pomocí několika zkomolených a z knihy vytržených citátů snažil se provést před soudem důkaz, že Masaryk opravdu hlásá a doporučuje

ve své knize sebevraždy. (Po třech letech pokus ten opako-
val se již jen s klerikální strany v *Čechu*.) V těchto
okolnostech byli bychom čekali od Schauera, že vystoupí
s otevřeným hledím a prohlásí se: článek jsem psal já.
Proč toho neučinil, nevím. Pravda, Schauer nikdy neza-
píral svého autorství, kdekoli měl příležitost mluvit, ale
to přec nebylo prohlášení veřejné, tiskem. Byl by ušetřil
profesora Masaryka a nás všech mnohých klevet, které se
vlekly mnoho let ve vlasteneckých časopisech. Celé desíti-
letí se tímto článkem házelo po realismu, zvláště, když
naši odpůrci už nevěděli, co by proti nám řekli. Byli mezi
uživateli této pomluvy i takoví lidé, jako profesor Václav
Flajšhans.

Pro naši vlasteneckou žandarmerii je památné konečně
i to, že někteří redaktoři *Národních listů* bývali přítomni
tomu (ve vinárně Ludvíka Masaryka), když Schauer vý-
slovně se za pisatele hlásil, což přítomní přátelé jeho arci
dověřovali. Přes to však *Národní listy* po léta urputně
šířily do obecnstva tvrzení, že *Naše dvě otázky* psal nebo
aspoň inspiroval profesor Masaryk. Schauer stal se i čle-
nem Eimovy vídeňské redakce, v březnu roku 1891 při-
hlásil se k autorství pověstného článku *Zaslánem v Čase*
(č. 10., 7. března), přešel i do pražské redakce *Národních*
listů: nic platno to však nebylo. A to jest počátek oškli-
vého boje *Národních listů* proti nám. Spory byly proto
tak zlé, že ony lhaly, lhaly nám do očí. To roztrpčovalo a
posud roztrpčuje, když člověk znova v mysli prožije vše-
chny ty podlosti a hanebnosti, jež byly páčány ve jménu
svatého hesla vlasti a národa. Pisatelem článku *Filosofo-
vé sebevraždy* byl podle rozličných okolností asi Ferdi-
nand Schulz.

Dva měsíce trvalo, nežli *Národní listy* naše vlastizrádné
myšlenky objevily, a to jistě mohlo na rozumnější lidi
působiti komicky a podezřeले. Ale kde byli a bývají dosud
ti naši rozumnější lidé? *Národní listy* patrně přece trochu
zkoumaly napřed terén. Teprve když poznávaly, že do
Času bijí *Kolínské listy* (5. ledna), *Kutnohorské listy* (14.

ledna), popřály 23. ledna místa nejdříve básni J. V. Friče *Českým Tomášům*, která začínala:

*Výborně, páni jen si pochybujte,
zdaž Husův národ vsutku za to stojí,
by vzkříšen — an si rány ještě hojí —
zahájil život nový! Otravujte
nám nadál zákeřnicky srdce mladá,
hlásejte dorostu, že sobě zadá,
věren-li jazyku se tuží k boji . . .
Jen svůj si cituprázdňý důvtip vychvalujte
a o všem pochybujte!*

V jedenácti takových strofách bez dechu potíral nás milý revolucionář z roku 1848. *Národní listy* viděly konečně, že nesmějí zůstat pozadu, kde se peče vlastenecká pečeně a proto vzkřikly velikým hlasem:

„I jdi k čertu, ohavný zrádče, a přimkni se se svou pochybnou duševní troškou a svou mravní mizerií ke komu chceš; jen neopovažuj se už ani užívatí našeho posvátného jazyka a pokáleti jej svým podlým duchem a otravným dechem! Jdi, přimkni se k nepříteli, jemuž sloužíš, zapomeň, že jsi se narodil z české matky, že jsi kráčel po české půdě, my tě z našeho národního těla vylučujeme jako šerednou hlizu. Jdi, utec z této svaté země, než se pod tebou otevře, aby tě pohltila.“

Kletba! Vyloučení z národa! Tímto článkem byli jsme prohlášeni všichni za vydědence a zrádce vlasti. Rozumí se, že ostatní žurnalistika nesměla zůstati méně vlasteneckou. A proto přibelhal dne 23. února *Hlas národa* s notickou *Nevlastenecká agitace*, v níž ustrnulým svým čtenářům podával tento výklad:

„Již po několik neděl se roznášejí po Praze pověsti o společnosti či společnostech mladých lidí, najmě studentů, kteří neostýchají se potakati několika lidem usilujícím odvrátiti mysl české a srdce česká ode všeho, co až dosud draho a svato bylo i bude každému národovci. Nevlastenecké, k jakémusi prý ‚přenárodnění‘ směřující agitace mají svůj zdroj v nezřízené ctižádosti ne-li v něčem horším lidí, kteří po rozmanitých avanturách v cizině vrátili se do vlasti a domáhají se zde zvláštního, vynikajícího postavení podkopáváním

a zpřevrácením přesvědčení a víry ve vše, co národ náš z mrákotného spánku vyburcovalo a opět v řadu národů živých, o svůj zvláštní byt a duševní i hmotné potřeby pečujícího postavilo. K získání stoupenců neváhají ti, jimž na převrácení myslí mladých lidí záleží, porušovati nezkušence penězi, jež pod rouškou dobročinnosti a podporování mladých talentů rozdávají. Nechceme prozatím agitace a prameny, z nichž peníze k nekalým účelům pocházejí, naznačovati blíže, ale uznáváme to za svou publicistickou a vlasteneckou povinnost upozorniti na tyto rejdy, které by pro svedené lidi mohly míti následky osudné, neboť nemohou věděti, k čemu jich svůdcové zneužití chtějí. Želíme toho, že již i tiskem počíná si u nás *národní nihilism* k radosti úhlavních nepřátel našich dráhu klestit a proto tím důtklivěji varujeme. Počínání strůjců podvratných nástrah nemá zůstatí nepovšimnuto a bohdá naleznou se prostředky, jimiž nekalé, zrádné řemeslo zastaveno bude pevnou hrází oné převážné většiny mladé inteligence české, která neodumírá ideálnímu snažení a zůstává věrna vlasteneckému přesvědčení.“

Dne 27. února přišla i *Politik*, která mluvila o našem cynismu, o nové sortě proroků, kteří národu radí, aby se odnárodnil... Současně pak deník brněnský *Moravská orlice* (27. února), jež hluboce litovala, že právě redakcí moravského rodáka vychází *Čas*, jenž nevlasteneckým, „až frivolním způsobem vede si v národních otázkách našich, že list tento jest ne k obohacení publicistiky naší a ku prospěchu českého národa, nýbrž k pošpinění jejímu a k pokálení jména českého, historie vlasti naší a k posmívání se zájmům našim nejsvětějším.“ Vyhlásila dokonce i čtenáře *Času* za vlastizrádce. Rozumí se, povstal i brněnský *Hlas* dne 1. března proti nevlastencům. Za denními listy unisono skoro přichvátaly listy krajinské; *Svornost* v Slaném, *Jizeran* v Ml. Boleslavi, *Ratibor* v Hradci Králové, *Svobodný občan* v Slaném, *Lučan* v Lounech, *Beobachter* v Brně, *Otavan* v Písku, *Hlasy ze Šumavy* ve Strakoncích, *Opavský týdeník*, *Občanské listy* v Nymburce, *Příbramské listy*, *Poutník od Otavy* v Písku, *Slovan* v Hradci Králové, *Český východ* v Chrudimi, *Podřipan* v Roudnici, *Krakonoš* v Jičíně atd. atd. Z těchto časopisů utkvěl mi v paměti jednou maličkostí *Otavan*. Jeho red-

aktor V. Šimek psal mi koncem roku 1886 uctivý a pochvalný list, v němž mne chtěl získati za spolupracovníka pro nastávající rok 1887. V článku o Čase však nazýval mne již jakýmsi Herbenem.

Než, abych zůstal při H. G. Schauerovi. V tu dobu, kdy proti nám vybuchla taková zuřivost veřejného mínění, psal on klidně do listů staročeských. Byl tehdy, což dosti překvapovalo, spolupracovníkem roudnického časopisu Maxe Švagrovského *Roudnické listy*. Do toho časopisu dne 2. března napsal mezi jiným článek *Mladé pokolení a velká strana národní*, v němž nabádal staročeskou stranu, ba dokazoval, že by bylo její povinností,

„aby... podala mladému pokolení ruku a je uvítala ve svém středu... Aby však mladou generaci v lůno své přijala, musí ji poznati, míti porozumění pro její tužby a zásady, musí ji vyslechnouti, ji poučovati. Ano více: národní strana ta má i povinnost, aby, neříkám dala dojít k úplné revisi svého posavadního programu, to ne, toho není třeba, než aby mladou generaci organicky ve svazek svůj přijala a se dle potřeby v tom či onom dala novým živlem podmíniti a modifikovati. Jakkoli v podstatě zásady strany konservativní zůstanou tytéž a historická souvislost její ani v nejmenším přerušena nehude, bude se přece v jednotlivostech, ať už jsou delšího či kratšího dosahu, přihlížeti k potřebám nynější doby a nynějšího pokolení.“

V dosavadním boji Schauer spatřoval úspěch v tom, že to nejsou už *Národní listy*, které vydávají parolu, na niž přísahá všechna mládež a že naši liberálové nejsou už ideálem naší mladé inteligence. Pravda byla v těchto slovech, že *Národní listy* se nám zhnusily, ale přesto přece jen malá část vrstevníků, jak jsem je znal, byla by bývala ochotna přestoupit k tehdejšímu staročeství. Staročeství bylo horší než mladočeství, strnulejší a při tom stejně k nám surové, což dokazuje i pouhá citovaná už noticka *Hlasu národa*. Schauer víc tlumočil své mínění a svou náladu, neboť on byl veskrze politicky konservativní a podle tehdejších poměrů proto spíše Staročech. Zajímavý byl odstavec Schauerova článku, v němž podával charakteristiku *Času*.

„Od vánoc vychází v Praze nový čtrnáctidenník *Čas*, jehož redaktorem je dr. Herben. Úkol tohoto listu je, poukazovati na četné vady našeho národního života a zároveň vytýkati prostředky, kterýmiž vady ty se dají odstraniti. Že skutečnými a velikými vadami trpíme, ví každý upřímný vlastenec sám dobře; ví to však též cizina, naši protivníci, než i naši vlastní bratři, Poláci, Rusové, Srbové atd. Zavíratí tedy oči před vadami těmi je marno; nezbývá než je poznati a mužně se rozhodnouti, zbavit se jich. Ne ten, kdo lichotí národu, nýbrž ten, kdo řekne mu pravdu, třebaš i že trpkou, je pravým jeho přítelem. Uvážíme-li evropskou situaci, jakož i situaci svou vlastní, musíme uznati, že se nesmíme oddati přílišnému optimismu, naopak že si musíme klásti otázky i ty *nejzávažnější* a upřímně si je zodpovídati a zatím, co celý svět se zbrojí, ozbrojovati se také. Ovšem že zároveň se i vyhnouti musíme pessimismu; a věru ho též není třeba; hlav a paží je tu dost, jakmile se jim dá jednou pravý směr, cesta naše povede k vítězství. Těmito hlavními zásadami nese se *Čas*; v tomto duchu psána jsou též dosavad uveřejněná čísla. Připouštíme, že tu a tam nějaké místo je trochu ostré a dá se vyložití jinak; než kdo čte vše a nepředpojatě, ten pozná brzy, že vlastní směr *Času* je směr zde naznačený.“

A ještě jednou Schauer veřejně vydal svědectví o prvním článku svém a našem. Stalo se to v 10. čísle *Času* roku 1891, kdež konečně (z Vídně) prohlásil se takto:

„Ježto v nynějším volebním boji se též jednalo o známý článek *Naše dvě otázky*, uveřejněný v 1. čísle I. ročníku *Času*, prohlašuji, že jsem článek ten napsal já a to bez vědomí prof. Masaryka, který mi po uveřejnění článku i svůj nesouhlas s ním vyslovil. Za článek přijímám úplnou odpovědnost já sám. Podotýkám jen, že byl-li snad článek nevhodně stylisován, nikdy jsem neměl úmyslu mi podkládaných, a že valná část nedorozumění způsobena byla tím, že otištěny nebyly též ostatní články, ve kterých otázky v onom článku položené, blíže měly být projednány. Zároveň konstatuji, že jsem byl spolupracovníkem — hlavně literárním — *Hlasu národa* a německé *Politik* i *České politiky* během roku 1888 a 1889.“

Od roku 1889 Schauer žil zase již ve Vídni. Když *Čas* počátkem roku toho proměnil se v týdeník, profesor Masaryk získal Schauera za spolupracovníka, a Schauer také na jeho adresu příspěvky posílal. Příspěvky většinou literární. Za vídeňského pobytu Schauer seznámil se s redaktorem Eimem a poněvadž Eim poznal žurnalistické

schopnosti vykřičeného „nihilisty“, získal jej pro svou kancelář a pro *Národní listy*. Tento převrat dokončil se v mysli Schauerově roku 1890. Sotva bez bojů, neboť jemu se mladočestství strašně přičilo. Když se zjevily v *Národních listech* první podepsané Schauerovy práce, soudil jsem, že nadešla příležitost donutit dr. Julia Grégra, aby uznal svou chybu proti nám a dal svědectví pravdě o nás. Napsal jsem tedy dr. Juliu Grégrovi 11. února roku 1890 tento list:

„V páteční literární příloze *Národních listů* dne 31. ledna 1890 uveřejněna jest literární úvaha pana H. G. Schauera a v pondělí 3. února 1890 fejeton od téhož H. G. Schauera. Jest ohecně známo a mám důkazy, že i členům Vaší redakce je to známo, že pan H. G. Schauer, spisovatel zajisté vzdělaný a obratný, jest autorem onoho úvodního článku *Naše dvě otázky* v 1. čísle *Času* na rok 1887 uveřejněného, pro který Vy a Váš list nařkli jste nás z nihilismu a vlastizrady.

Když nyní pan H. G. Schauer stal se přispěvatelem *Národních listů*, které zajisté z nihilismu a vlastizrady viněny býti nechtějí, a když p. Schauer stal se u Vás vlasteneckým spisovatelem, očekávám v zájmu české žurnalistiky a veřejné pravdy, že domnělý nihilismus a vlastizradu *Času* slušně odvoláte. Redakce *Času* každým způsobem toto faktum zachová v dobré paměti.“

Rozumí se, že to s mé strany nebyl skutek nepřátelství k Schauerovi. Schauer psal také do *Národních listů* dále, dr. Julius Grégr neodpověděl mi ani soukromě, ani veřejně nic neodvolal a *Národní listy* byly do nás i roku 1889 pro nihilismus a vlastizradu vesele a slavně dál.

Toť historie našeho prvního článku a zároveň historie poměru Schauerova k nám. Vypravoval jsem něco snad nad očekávání obšírněji, ale byl jsem k tomu nucen rozličnými pověstmi, které se po předčasné smrti Schauerově roku 1892 ústně i tiskem roznášely, a které se udržovaly ještě léta potom. A musím se ještě aspoň u některých těch pověstí zastavit.

„Dožil se trpkých zkušeností z vlastní realistické strany,“ vypravovali nad hrobem Schauerovým jedni. „Náležel v tábor realistů, dokud tak mnohá jeho iluze, iluze to po-

ctivce a věřícího se nerozplynula,“ vypravovali druzí. „Byl obmezován od realistů ve volném projevu svých idejí; potlačovali jeho práce,“ šířilo se dále. A nevím ani, co všechno se bájilo. O těchto věcech několik slov.

Podle mého vědomí a svědomí poměr kruhu maffiánského k Schauerovi a naopak nebyl jiný, nežli jsem na předcházejících stránkách vyložil. Zevně byl spolupracovníkem v prvních číslech *Času* roku 1887, později znova na čas dopisovatelem týdeníku *Času* z Vídně roku 1889. Při tom nebylo mezi Schauerem a *Maffií* žádných osobních styků, mezi Schauerem a mnou styky studené i tenkrát, když se stěhoval do Vídně a po několik dní u mne bydlel. Vnitřně zůstal nám, časopisu i kruhu maffiánskému, jeho život zavřen na sedmero zámků. Jen jednou dostala se ozvěna jeho nitra jako náš hlas na veřejnost (*Naše dvě otázky*), to však pouze pro ony zasvěcence, kteří pod prázdnými místy vycítovali jeho ducha. Hotově, určitě, výslovně nebylo nic řečeno z Schauerových názorů. On sám ve svém zaslánu roku 1891 veřejně to uznal, třebaš soukromě roku 1887 nás dráždil. *Maffia* nesouhlasila s přenárodněním a proto ani ho tlumočit nechtěla a nemohla. Všechno ostatní, co kde bylo řečeno, jsou báchorky.

Báchorky jsou, že by z Schauerova péra pocházely články *Z mravní pathologie společnosti české*, zejména článek druhý (*Nepovídáme si pravdy při minulosti a přeceňujeme přítomnost*). Článků s tímto názvem je v prvním ročníku šest, tři poslední jsou věnovány výhradně skoro profesorovi Kvíčalovi. Pokud jde o první tři, původcem jich jest profesor dr. Ferdinand Jokl, jemuž se v *Maffii* říkalo Jókai. Já jsem do těch článků vepsal jen několik vět. Ale vím ovšem, že by pisatelem statí těch mohl být kdokoliv a přece iniciativa že by mohla náležet hlavě Schauerově. Ale toho nebylo. Možnost ta je vůbec vyloučena, neboť Jokl s Schauerem se neznali. Pravda může být jen ta, že s články těmi Schauer souhlasil. A jestliže sám někde k těm článkům se hlásil jako autor, patrně se mýlil. Že

skutečně nebožtík Schauer těmito články mystifikoval některé své známé, to jsem poznal z polemiky F. X. Šaldy v *Literárních listech* č. 5. roku 1893 písemně. Ústně také Vilém Mrštík se mnou sdělil, že Schauer se před ním a jinými vydával za pisatele našich pathologií.

Jakým právem směl kdosi říci v *Národních listech*, že Schauer odpadl od realistů, když se u něho rozplynula iluze poutivce a věřícího, nemohu pochopiti. Výčitku tu napsaly tytéž *Národní listy* nad čerstvým hrobem nebožtíkovým, které mu roku 1887 pily krev a činily jej psancem v české společnosti. Rovněž tak nemohu pochopiti výčitky, že realisté neposkytli Schauerovi takového místa ve své organizaci, aby mohl rozvinouti svůj bohatý talent filosofa sociálního a politického.

Schauer od realistů neodpadl. Prostředkujícím poutem mezi námi a ním byla jen úcta k profesoru Masarykovi. Víc nás nespojovalo. Jaké tedy odpadnutí? Realisté neměli roku 1887 žádných prostředků a proto nemohli udělením nějakého oficiálního místa ve své organizaci zabezpečiti Schauerovi pevné báse, aby mohl rozvinouti svůj bohatý talent filosofa sociálního a politického. Realisté vůbec nikdy nebyli společností, která by mohla dávat místa. Jestliže já stal jsem se a zůstal redaktorem *Času*, mohlo to býti jen proto, že jsem převzal na svou osobu schodek 350 zlatých za první ročník a že na svůj osobní náklad podnikl jsem vydávání ročníku druhého, což skončilo roku 1888 dluhem v tiskárně o mnoho větším než při ročníku prvním. Moje redaktorství, z něhož se vyvinulo povolání, bylo v roce 1886 víc náhoda. Zajisté však nebylo pevnou materiální basí, abych mohl rozvinouti svůj i menší a skrovnější talent spisovatelský... Ti, kteří mluví o tom, že Schauer neměl dlouho materiální báse, zapomínají, že Schauer sám neuměl se dlouho do pravidelné práce vpravit. Byl by našel na příklad ochotné přijetí v *Politik*, neboť mezi českým dorostem dávno je bílou vranou vzdělaný žurnalista, jenž umí psáti německy, a Schauer psal snad až do smrti lépe německy nežli česky.

V *Politik* vzdali se však té myšlenky, když Schauer někdy týden nepřišel do redakce. Ostatně kolik bylo mezi mými vrstevníky lidí, kteří by ve dvaceti osmi letech byli dosáhli místa se 1200 zlatými ročně jako Schauer v *Národních listech*? Aby byli dosáhli pevného místa v deníku, kde jim byla dána samostatná rubrika národohospodářská, kde mohli pracovat podle svých schopností i své vůle? Zoufalé tedy postavení Schauerovo nebylo. A přec ani v té poslední době život Schauerův nebyl bez záchvatů bohémských. I v nejtuzší zimě chodil v lehkém svrchníku („utikáčku“) a v otevřených letních střevících. V takovém oděvu se nastudil po mikulášské zábavě v *Konviktě* roku 1891, dostavila se strašná horečka, a od té doby již postonával až do 26. července 1892, kdy ho zachvátila smrt.

Tuším, z jakých pramenů prýštily ty a podobné legendy, že se pro Schauera nic neučinilo. Prýštily vlastně z pramene jednoho jediného, z domnění, že profesor Masaryk jest hotový Kroesus, že on založil *Čas* a že mu na několika tisících ročně nezáleží. Že vydrží nejen mne, nýbrž i mnoho jiných...

Jediná z rozličných výčitek byla a jest pravdivá: Schauer byl v *Čase* někdy obmezován ve volném projevu svých myšlenek. A to proto, že jsme nechtěli uveřejňovat jeho idej, s nimiž jsme nesouhlasili, nýbrž své, za které si ručil celý náš kruh. V psaní, které mi Schauer napsal 7. února roku 1888, pravil: „Že bych byl z lásky pro *Čas* pracoval, sotva budete sám věřit. Naše dráhy počaly se brzy, velmi brzy lišit, ano křížit a že *Čas* nikterak neodpovídal mým intencím a ideálům, tím netajil jsem se nikomu. To ovšem Vám není žádnou výtkou, neboť každý z nás má právo jít svou vlastní cestou.“ To je jasné snad pro všechny. Nebylo-li mezi námi shody v názorech, nebylo naší povinností ztotožňovat se se vším, co Schauer psal. Této povinnosti jsme neměli ani roku 1889, kdy Schauer začal opět psát hlavně literární referáty. A proto také společné redakční porady, ne já, škrtaly dosti nemilosrdně v Schauerovo-

vých pracích. Důvody k tomu bývaly dvojí. Předně některé práce Schauerovy bývaly formálně neurovnány, a jen naházeny, jako když v horečce někdo sepíše řadu nesouvislých vět. Někdy upadal i v podivnou hrubost, kterou já jako odpovědný redaktor nechtěl jsem bráti na svá bedra. Na příklad jednoho českého básníka přirovnával k opici. Věcně pak nebylo možno vždy souhlasit s názory, ba často s kuriosními vrtochy Schauerovými. On na příklad jednou Hálek zařadil mezi realisty, dramata ruská zamítal, ježto „nevyhovují naší umělecké kultuře“. Jindy velebil papeže Lva XIII. v takové nadbytečné míře, že to bylo přílišné. Také se mu líbil vídeňský Luegrův antisemitismus nad naše přesvědčení.

Abych skončil tuto kapitulu, dopovím až na dno. Nekreslím Schauerova literárního portretu, nýbrž píším jen své osobní dojmy, a proto smím snad za sebe říci, že v některých směrech Schauer byl a je podle mého soudu po své smrti přeceňován. Snad jsem tím sám vinen, že jsem mu neviděl do duše tak, jako viděli jiní, a již tím odhaluji svou nedostatečnost. Budiž. Jsem z krajiny rovinaté bez srázů a hor, roklín a propastí a odtud můj zrak snad je vycvičen víc jen pro zjevy pravidelné a uměřené.

V čem jsme si byli podobní mnozí roku 1886, i když jsme k sobě nepatřili, byl jakýsi skepticismus k našim národním orakulům. Pokud tedy v *Našich dvou otázkách* jevila se ta bázeň, nejistota a pochmurná nálada, Schauer mluvil za nás a nám všem z duše. Totéž formulování pochyb a zklamání obsahuje však řada i jiných dalších článků, o nichž Schauer neměl tušení. Na tom nebylo nic zvláštního.

Jakmile však náš boj žádal konkrétní formy, formy proti určité osobě, tam Schauer byl mezi námi slab. Zůstával docela abstraktní, protože přišel z Vídně a neznal osob, ani proudů naší společnosti. Proto nemohl být užitečný v polemice, a po prvním obecném výstřelu nastala i z toho důvodu mezi námi rozluka.

Jistě ctil jsem Schauerovy vnitřní boje, vážil jsem si jeho

velikého vzdělání, znalosti jazyků a sečtělosti, ale neměl jsem ho rád pro jeho bohémství. Imponoval mi Schauer vrozenými schopnostmi žurnalistickými, rychlostí úsudku a práce, ale odrážela mne jakási sklonnost jeho k póze, při níž hleděl přes rameno na naše tehdejší zápasy jako na malichernost.

»*Národní nihilisté*«

Není asi mnoho čtenářů, kteří znají historii nešťastného Filipa Rolana. Byl dítě plantáží z Texasu a byl zajat roku 1806 pro účastenství ve spiknutí plukovníka Burra. Náležel jako mladý poručík k menším vinníkům, ale vojenský soud Spojených obcí zacházel s ním tvrdě podle přísloví, že velké zloděje pouštějí a malé věší. Nezrokovaný texaský divoch dal se strhnouti před vojenským soudem k nerozvážným slovům:

„Ať čert vezme Spojené obce! Kéž bych o nich neslyšel už nikdy!“

Vojáci popuzeni tímto výkřikem vynesli rozsudek:

„Poručík Filip Rolan zradil svou zemi a odsuzuje se k tomu, aby o Spojených státech nikdy ani slova neslyšel.“

President republiky Jefferson potvrdil rozsudek, jehož opis dán také Rolanovi.

Rolan se smál rozsudku. Odveden byl na loď a tu postupně prikazován k službám na moři tak, aby jako vězeň nikdy nic neslyšel o bývalé své vlasti, tím méně aby mohl vystoupiti na břeh rodné země. Život psancův stal se proto hrozný. V jeho přítomnosti mezi důstojníky i prostými námořníky utichal hovor o vlasti, nedostal ani knih ani novin, z nichž by se něčeho dověděl o své vlasti, nikdy neviděl ani břehů Spojených obcí. Umučen žalem přál si aspoň jako vězeň žíti v domově, ze zoufalství nastavoval prsa v námořních bojích a konal divy udatenství. Marně. Nedošel odpuštění. Vlekl svůj život z lodí na loď až do roku 1863. Od 23. září roku 1807 do 11. května roku 1863 trval mučivý jeho život bez vlasti.

Na širém moři i zemřel jako muž osmdesátiletý bez odpuštění a vykoupení. V jeho životě odehrály se scény, které otrásají čtenářem. Teprve když umíral, po šestapadesáti letech, kapitán lodi ustrnul se nad ním a pověděl mu něco o rozkvětu Spojených obcí. Rolan ve svém žalu ulevil jednou svému srdci před mladým poručíkem:

„Mladý příteli, hrozný jest osud člověka, který musí žítí bez rodiny, bez domácnosti a bez vlasti. Držte se své rodiny, konejte pro ni všechno, oběťte se za ni. Vzpomínejte na ni, mluvte o ní, pište jí, čím více se od ní vzdalujete, tím více nechť roste vaše láska. Držte se jí, držte se vlasti, domoviny, toho starého praporu zde — sloužiti jim budiž vaší jedinou myšlenkou, i kdybyste měl pro ně jít do pekla. Proste každý den Boha, aby požehnal tomu praporu, a nechť se děje cokoli, za žádnou cenu nedopustíte se na něm zrady. Za všemi těmi muži, s nimiž obcujete, stojí vaše vlast a té patříte jako své vlastní matce. Hanebník je, kdo svou matku opouští!“

Taková byla muka muže vyhoštěného z vlasti.

Znal jsem tuto historii z jakéhosi zapadlého časopisu. A dne 19. února roku 1887 probudil jsem se jako podobný vlastizrádce. Moji přátelé také. Byli jsme prohlášeni za psance všichni; já ke všemu ještě jako nesamostatný, jen za žold najatý vlastizrádce.

Když dnes, v roce, kdy tyto vzpomínky znovu vycházejí, vyřknou fašistické nebo ligistické listy na někoho kletbu vlastizrady, působí to jen veselí jako masopustní maškárada. Ale tehdy *Národní listy* byly nemenším tribunálem než vojenský soud, a rozsudek jejich potvrdil proti nám někdo ještě vyšší než prezident soudu, totiž skoro celý národ, pokud jej představovaly noviny mladočeské, staročeské a klerikální.

Byli jsme Rolanové, vypovězení z národa, byli jsme boží, jež každý směl udeřit a kopnout. Kdo zabil ve středu kacíře, nedopouštěl se hříchu a nemusil se z vraždy ani zpovídat. Podle rozhořčení, náruživosti a obecné

nenávisti čekal nás týž osud, kdyby ovšem Čechové století devatenáctého nebyli — národ holubičí.

Běhali jsme ulicí nenávisťných, zlobných, vraždivých pohledů. A to je zase zvláštní kapitola mých vzpomínek, proč nepadla na nás hrůza a osud Rolanův. Rozsudek byl nespravedlivý, stihl nevinné: rozsudek pronesl tribunál falešný, jenž sám byl příliš neupřímný, aby rozsudku věřil, a zbabělý, aby si jej troufal provést.

Byli jsme nazváni národními nihilisty. Slovo nihilismus vyřkl *Hlas národa* a ono se zalíbilo dr. Juliu Grégrovi a *Národním listům* vůbec, že je potom důsledně užívaly, a tato přezdívka nám zůstala do roku 1889, kdy nám bylo dáno jméno jiné, pozitivnější. Ponejprv užil té přezdívky o nás dr. Grégr dne 9. března roku 1887 v článku *Berliner Blau*. Článek ten psán byl proti profesoru Gebauerovi a měl tento doslov:

„Půjde-li pan profesor tímto směrem dále za svými novými kosmopolitickými kommilitony, octne se hnedle tam, kde jsou oni — v úplné totiž negaci veškerého našeho kulturního a národního života. Dnes vidí jen v našich starých rukopisech ‚novověkou manipulaci‘ pomocí *berlínské modře*; zakrátko bude celé kulturní snažení našeho národa viděti v barvě nihilistických dobrodruhů, kteří nemohou se již dočkati co nejrychlejšího ‚přimknutí k velkému německému národu‘; — bude je viděti a líčiti v barvě, jejíž významné a vlastní jméno jest: *Berliner Blau*.“

Rok 1887 je důležitý také v naší politické historii, neboť od toho roku strhl na sebe vůdcovství v národě dr. Julius Grégr, což se stalo pro masu nepozorovaně, nám však neušlo.

V delegacích roku 1886 se totiž stalo, že dr. Rieger s jinými delegáty rozmlouval živě o rukopisném boji. Byl to tehdy arcí chléb vezdejší. Když se přiblížil dr. Edvard Grégr, Rieger vyslovil své nadšení nad dr. Juliem, jak junácky nás potírá, a vzkázal po dr. Edvardovi, že maji-

teli *Národních listů* za výtečné obhajování *Rukopisů* odpouští všechno, co kdy zlého v národě spáchal . . .

Tím dostalo se dr. Juliu Grégrovi pomazání s povoláního, ale krátkozrakého místa. Dr. Grégr posílněn takto nejen souhlasem mas a velké části inteligence, nýbrž i vůdcem veliké strany národní, vedl si skutečně od počátku roku 1887 jako diktátor. Stala se s ním patrná změna a to ve všech věcech. Tento moment není maličerný, není jen anekdotou. Od roku 1887 dr. Julius Grégr se takřka necítil a neovládal, stal se neobmezeným, nedůtklivým a marnivým, zrovna neomylným Tamerlanem. V životě se tolik nenapsal, co tohoto roku. Do všeho se hnal jako mladík. Opájel se úspěchem všestranným. Nikdy snad netušil, že úspěch je tak snadný. Že ho i přízeň obecnstva zdvihá, o tom se přesvědčoval také v pokladně. Rok 1886 jest počátkem šťastného obratu ve financích *Národních listů*. Až do tohoto roku bývala v administraci nouze o groš a bylo to obecně známo. „Hospodář“ vybírával často poplatky za inserty napřed a raději se slevou, jen aby sehnal peníze. Redaktoři dostávali služné nadvakrát, na prvního a patnáctého každého měsíce. Když pak prvního nebo patnáctého připadlo na sobotu, kdy byla výplata dělnictva, musili jsme čekávat na služné až na pondělí.

Rukopisný boj však zamíchal tak staročeskými řadami, že staročeští čtenáři valem se předpláceli na list Grégrův, jenž se stával duchovním vůdcem ve věcech kulturních.

My však nemínili jsme se podrobit ortelu *Národních listů*. Sklíčen a zmučen sice lítostí, ale přece odhodlaně šel jsem téhož dne, kdy byl na nás vydán paličský ortel, do šibřinek pražského *Sokola*. Cítil jsem méně nenávisť k odpůrcům, ale více lítost nad naší ubohou společností. Chtěl jsem zkusiti, co se stane. Přemítal jsem: Hle, do 18. února roku 1886 byl jsi dobrý vlastenec. Tvoje beletristické jihomoravské obrázky i tvoje práce historické posud bývaly chváleny za to, že jsou prodchnuty vlaste-

neckým citeu, ba byl jsi doposud členem literární družiny, která se rvala za českost umění; redaktoři stáli o tvé práce, takže po několik let značná část novoročních čísel začínala tvým jménem, i ti krajinští redaktoři ucházeli se o tvé články: a tu znenadání napadne anonymnímu X-Y dát mně škaredé jméno jako vzteklému psu, a lidé se shánějí ze všech ulic, zlořečí, varují mládež a zdvihají kamení! Je to možné? Nenajdou se lidé, kteří pocítí křivdu na nás spáchanou?

Nikdo mne přímo neinsultoval na šibřinkách, jen jsem cítil, jak se na mně lepí pohledy, kterými mne švarní sokolové políčkovali. Bylo přirozené, že jsem měl špatnou zábavu. Chodil jsem však odhodlaně a zkoušel jsem, kdy to začne . . . Sem tam padla za mnou nadávka, odplivnutí, někdo si odsedl od stolu, k němuž jsem přistoupil — nic víc. Advokát dr. Julius Nejedlý, rytíř z Vysoké, vítal mne však rozjařeně:

„Človče, ty máš štěstí! Začne vydávat časopis, a veliký list udělá mu reklamu až hanba! Gratuluji!“

Když jsem tu reklamu zdvořile odmítal, dodal:

„Nebud' blázen! Dal bych za to několik tisíc, kdyby *Národní listy* udělaly mé kanceláři takovou reklamu. V Čechách platí: ať se o člověku mluví jak mluví, jen když se mluví. To nic nevadí, že tě vyžrádcovaly. Za pět let můžeš být bezpečně mladočeským poslancem. Jsi slavný muž!“

Divil jsem se té hrozně zkušenosti. Skutečně za čtyři léta ten hlavní „ohavný zrádce“, profesor T. G. Masaryk, byl poslancem. Jenže na šibřinkách roku 1887 jsem ještě té zkušenosti nevěřil.

Národní listy od roku 1886 měly ráz listu filologického. Dr. Julius Grégr vida, že boj jeho dochází přízně, stal se neúnavným. Národní nihilisté přišli mu asi vhod počátkem roku proto, že samá filologie se mohla lidem znudit. Uvítal nás už v onom článku *Berliner Blau* těmito něžnostmi:

„Nač zahývají se naši národní nihilisté tou ‚starou literární veteší‘ a našim národním životem vůbec, ‚když není ničím více než pouhou otázkou času?‘ Nač pletou se vůbec do vnitřních našich domácích poměrů a k čemu to jejich pravidlování tu české publicistiky, tu politiky národní, tam české university a tu zase směru naší literatury atd., atd., když to vše u nich nemůže míti žádného významu vůči otázce existenční, kterou národu našemu postavili? Zdaž nejednají jako žhář, který před zapálením napomíná k opatrnému zacházení s ohněm, nebo jako lupič, který nás upozorňuje, abychom dali pozor na kapsy, aneb jako vrah, který mezi tím, co číhá tu na příležitost, aby nám vrazil do týla dýku, vyhrnuje nám laskavě límec, abychom se nenachladili —“

Ale to byl jen počátek. Dne 6. dubna dr. Grégr zahájil proti nám výpravu pod názvem *Filosofové samovraždy* v sedmi kapitolách, jež byly ukončeny dne 23. dubna. Co v těchto kapitolách je škaredého, protiví se mi už vzpomínat. Dr. Grégr vytrhl na příklad z našeho článku otázku: „Stojí-li naše národní existence skutečně za tu námahu?“ a několik jiných podobných otázek bez jejich souvislosti a nemoha si býti nevědom, že takové citování je nedovolené, přece napsal:

„Tak doslova tážou se naši filosofové samovraždy! Či smí někdo z nich tvrditi, že otázky tyto nestojí slovo za slovem v programním článku prvního čísla jich orgánu? Citovali jsme věrně a obšírně, aby nemohli nám vyčítati, že jsme vytrhali jen kusé věty, a podložili jim jiný smysl.“

A přece tomu bylo tak. Byla to již *moral insanity* v *Národních listech*.

Věcný obsah polemik Grégrových budil v nás vždy jen útrpný úsměv. On byl vlastenecký žurnalista, a to mu na celý život stačilo podle hesla „Já jsem Čech a kdo je víc“. Uměl rozplameňovat nadšení, uměl bouřit proti vrahům, plakat nad pohromou bělohorskou a jásat nad slovan-skou jitrěnkou budoucnosti, a s tím fondem dovedl projít všemi případnostmi života. Že by národ měl býti živ nějakou myšlenkou, že by národní politika měla mít hluboké kořeny v zásadách — toho v *Národních listech* za Gré-

grových časů nikdy nebylo. Byla by to divná práce, kdyby někdo chtěl jednou napsat studii *Politický program Julia Grégra*. Jsem přesvědčen, že není názoru, aby ho tehdejší *Národní listy* nebyly zastávaly, a jsem přesvědčen, že není názoru, aby ho *Národní listy* nebyly potíraly. Proto také jmenovaná serie útoků na nás věcně byla nám jen k smíchu. Nebylo nám však k smíchu osobní pozadí těch článků, neboť jsme vypožadovali, že se na nás podniká úkladná honba, že jsme obklíčeni slidiči, kteří pasou po našich soukromých výrocích a špehují naše styky, že opravdu začíná boj na naše zničení. Právě dokončení Grégrových článků obsahovalo již počátky křížového tažení.

V dokončení svých článků dr. Grégr oznamoval obecnstvu o jednom z filosofů sebevraždy, že „ještě než se dostal sem na naši universitu, a dokud se pohyboval v ovzduší vídeňském“, jednou prý se vyslovil: Je hanbou býti Čechem a týž „podle výpovědí posluchačů jeho hlásá ve svých filosoficko-politických koseriích rozdělení Čech za nutnost...“ Načež následovalo několik domnělých výroků profesorových o potřebě učiti se němčině, o národnosti a podobně, jež prý dr. Grégrovi byly dodány od posluchačů... Výroky rozumí se zkroucené, ne-li docela podvržené.

Dr. Grégr mezi nihilisty a filosofy sebevraždy rozeznával několik odstínů. První byl profesor Masaryk, typ německého *kulturträgra*, jenž chce národ český přenárodnit. Druhý byl profesor Goll.

„Je historikem, přehrabuje se co rhapsodista v našich dějinách. Vydává své práce oběma zemskými jazyky; je tedy dvojjazyčník. Světlo, jež bádatý důmysl jeho vrhá na nejzajímavější zjevy kulturní naší historie, neobjasňuje a nezahřívá čtenáře jako zdravý, jasný, denní paprsek sluneční; je to jen mdlý a bledý svit měsíce po úplňku. — Tento zvláštní druh apoštolů německé kultury stal se vlastně již sám obětí svého národního pesimismu. Je tak chorobně proniknut přesvědčením, že národ český hnedle musí utonouti v německé záplavě, že z opatrnosti před nejbližší budoucností své rodiny dal dceruše své vedle rodinného německého jména i křestní

jméno německé, aby, jak sám se vyznal, neměla nesnázi s jménem českým.“*)

Třetí byl profesor Rezek, o němž dr. Grégr se rozepisoval mezi jiným, že

„jeho antikritické záchvaty jsou tak prudké, že pod jich dojmem veřejně po hospodách nadává surově i listům, pod jejichž protektorská křídla časem se uchyluje, vyprošuje si v nich otištění reklam pro svou profesorskou činnost, které sám si byl sepsal...“

„Mohli bychom charakterisovati ještě jiné stoupence národní sebevraždy, kteří co lidé neschopní a jinde naprosto nepotřební, uchýlili se z podobného ethického popudu pod prapor našich národních nihilistů, a stali se dokonce jich štítonoši, jako špatný český řemeslník, nemohá najíti na svou fušerskou práci nikde v českých kruzích odbytu, uchyluje se pod protektorát německého kasina, a stává se členem německého Handwerkervereinu.“

Kromě veřejných nihilistů odhalil dr. Grégr prý i tiché společníky našeho tábora a „jednoho z těchto pokoutních stoupenců nihilistického tábora“ viděl v dr. Kaizlovi.

„Nihilistický tento protežé je totiž mladým poslancem, renomuje německým materiálem problematické ‚vědy‘, jež lze v několika týdnech vyčísti z četných příručních knížek zvaných *Vademecum der Nationalökonomie*. Parlamentární řeči tohoto výtečníka docházejí proto malého povšimnutí v seriosních žurnálech, že jsou německé i když byly mluveny českým jazykem. Jsou obyčejně neúplně stráveným a proto málo cenným materiálem z oné hrozná záplava mnohopsavých německých teoretiků národohospodářských, kteří jsou pravou hrůzou jasně myslícím politickým hospodářům...“ atd. ...

„K našim národním nihilistům přidružili se však i lidé, kteří buď taktéž vychováním národní myšlenky se byli odcizili, aneb kteří vůbec dle své povahy co lidé pouze fortelní, co lidé bez vyšší idey a vyššího vlasteneckého snažení nemají vůbec vřelosti pro zájem národní. Jsou to lidé se starým známým heslem: *Ubi bene*,

* Téhož dne (23. dubna) v jiné rubrice *Národní listy* napsaly: „Úkazem nejhnusnějším ve společnosti naší, žel že dosti zhusta se vyskytující, jest přenášení politického nepřátelství v život a poměry soukromé. Nemůže býti nic protivnějšího, člověka humanního nic tak uraziti nemůže, než vidí-li pronásledovati politického odpůrce za zjevným účelem, poškoditi neb zničiti hmotnou jeho existenci jedině z té příčiny, že je jiného náhledu než pronásledovatel.“

ibi patria . . . Jelikož však to *bene* za nynějších politických poměrů nemůže jim poskytnouti malý náš, podružící národ — stalo se jim přimknutí k velkému, panujícimu národu německému fortelným heslem.“

Jako tyto filipiky, tak jsou psány toho roku další rukopisné články dr. Grégra. Co psal roku 1886 a vydal pod jménem *Obrany*, to je všechno ještě salonní čtení, to je jemná limonáda proti článkům z roku 1887, jež jsou bezpříkladné snad v celé světové literatuře. Již nešlo ani o stín vědeckosti, nýbrž o přímé ubití nenáviděných, nebezpečných lidí a to všemi prostředky.

K *Národním listům* přidružily se deníky staročeské a ovšem také klerikální deník *Čech*. Když bylo takto dáno z Prahy heslo, může si každý představit, jak řádl tak zvaný krajinský tisk, žijící z odpadků velkých měst.

Za žurnalistikou jako vždy přicválali na nás básníci, spisovatelé a učenci, tato smetana české inteligence, která o veřejném životě a stěžejních otázkách doposud pravidelně myslívala a dosud myslívá jen podle návodu novin. Z básníků první udeřil v struny můj kdysi intimní přítel Antonín Šnajdauf, uveřejniv v *Národních listech* báseň o národní hrdosti. Líčil v ní slavné doby českého národa, bez odporu silně a vroucně, ale jen proto, aby mohl nakonec zvolati:

*A tento národ náš by po kratičkém vzplání
měl zhasnout, splynout s živlem cizím k nepoznání?
Ne — ne — jsme k velkým činům ještě povoláni.*

— — — — —
— — — — —

Pravou sensací však vzbudila báseň Adolfa Heyduka, uveřejněná v *Zlatě Praze* dne 25. března, *Zákopníkům přenárodnění*, s mottem: „Gorě ptencem, k nimž zmija vnoří.“ V ní hromem burácely proti nám i tyto verše:

*Vás věru nezrodila matka česká;
spíš netvorná, zlo sálající saň,
jež nad hlavou nám perutěmi tleská
a stále žádá české krve daň.*

Národní listy věnovaly této básni velikou pozornost a rozhlásily ji po národě, otisknuvše nejpádnější její sloky. A hned zas dne 29. března oznamovaly, že v Brně ochotnické hry na tamějším Národním divadle zahájeny byly „vroucím vlasteneckým proslovem z péra Jaroslava Tichého“. Báseň ovšem řezala do apoštolů národní sebevraždy.

Dne 10. března akademický spolek *Říp* oslavoval na nynějším Slovanském ostrově Vítězslava Háška. Slavnostní řeč přednesl „s pravým junáckým citem“ J. V. Frič a jádro řeči týkalo se slabochů, nás, kteří se ptají, stojí-li celá ta naše národnost za práci! V Chrudimi měli v tu dobu nějakou slavnost sokolskou, při níž (podle *Českého Východu*) dr. Pippich chopil se slova a v řeči vzletné pronesl slova: „Národy, jaký je český, nehynou cizí vraždou, toliko sebevraždou.“ Slova ta provázena bouřlivým souhlasem a někdo vykřikl: *Čas!*

Řečníci na schůzích slavnostních, zvláště poslanci, měli na celý rok látky dost. Stálé téma bylo: přenárodnění, národní sebevražda, nihilismus. Chytli se na ně i takoví mužové jako Tilšer. Dne 1. června konal se druhý sjezd profesorů v Litomyšli a tam také byli varováni profesori, vedení profesorem Kvíčalou, před „myšlenkami zoufalými“. Proti mně osobně namířen byl zvláště jeden beztaktní projev; dne 15. března byly totiž slaveny padesáté narozeniny profesora Františka Bartoše v Brně, jehož já býval oblíbeným žákem. K večírku pořádanému na jeho počest poslali z Prahy někteří moji mladší krajané telegram, který podle slov novin „nad jiné vyvolal hlučný souhlas a bouřlivý potlesk“. Telegram zněl:

„Oslavujeme padesáté narozeniny našeho učence, oslavujeme nejen jeho neúnavnou činnost vědeckou a spisovatelskou, ale také vyslovujeme hlubokou úctu a vděčnost milovanému učiteli svému, jenž vedl nás ne k pesimismu oněch slabochů, jimž věnovati se práci národní znamená mařiti síly úsilím zcela záporným, ale jenž budil v nás víru v budoucnost národa našeho a lásku ku vlasti a práci za vznešenými ideály dobra, pravdy a krásy.“

Podepsáno bylo devět akademiků. Neuvádím jejich jmen, neboť někteří už ve dvou letech přišli do našich řad a někteří ze samé lásky k vlasti a ideálům dobra, pravdy a krásy buď zmizeli kdesi pro nedostatek zkoušek nebo živořili jako písáři, a jména jejich nemají významu. Tehdáž ovšem byli hrdiny dne!

Studentstvo bylo vůbec důležitý a vydatný bojovník proti národnímu nihilismu. V krajinských spolcích se skládaly přísahy na prapor vlasti, čipernější hlavy obstarávaly dopisy do krajinských listů, středisko českého studentstva vydalo svůj ortel. Dne 4. března roku 1887 konal se na nynějším Slovanském ostrově řečnický večírek *Akademického čtenářského spolku* s dvojím programem stejně důležitým: Za prvé měly se odmítnouti útoky venkovských listů proti spolku za to, že nechce nosit poděbradky; za druhé mělo se promluvit o Čase.

Skutečně mnoho se mluvilo o našem prvním článku. Našli se sice řečníci, kteří nás bránili, ale resoluci přec jen zabila teprve tato veselá událost: u velikém rozohnění schůze, když již resoluce měla být odhlasována, vyžádal si slovo Vilém Mrštík. Mluvil jen krátce: „Kolegové, nežli se pustím k věci, vyzývám z vás přítomných všechny, kdož první článek *Času* četli, aby zdvihli ruku...“ Z valného shromáždění zdvihlo se stydlivě jedna... dvě... sotva deset rukou. Údiv... smích ve shromáždění samém... trochu studu mezi pořadateli. Následkem toho pak Mrštík neměl mnoho práce, aby takovéto schůze odsoudil, a předsedající student byl nucen shrnovat konec debaty tak, že resoluce není prý namířena tak proti *Času* jako proti článku komentovanému *Národními listy*, *Filosofové sebevraždy*. Resoluce že je třeba vůči veřejnosti, aby se nezdálo, že studentstvo je otráveno nihilismem. Jak resoluce zněla, nevím již.

Akademický čtenářský spolek zůstal takto jen věren své minulosti, neboť on již roku 1886 na květnové valné hromadě vyslovil svůj dík všem, kdož věcným pérem se pokusili o hájení „drahocenných památek staré kultury

a literatury české“. Studentstvo bylo proti nám s autoritativních míst preparováno. Vím aspoň z toho roku, že před valnou hromadou *Jednoty českých filologů* profesor Kvičala volal k sobě posluchače a kladl jim na srdce, aby volili za předsedu profesora Mourka; žádal od nich vůbec jakožto akt žákovské piety a satisfakce, aby volili jeho kandidáty a ne nihilisty. Dne 7. listopadu roku 1887 sešel se štáb Kvičalův *U Choděry*, kdež profesor Petr Durdík rozlašoval mezi studenty, že v zemské školní radě při obsazování suplentských míst dbají o to, jak vděčně chovají se žáci ke svým učitelům. Pan Kvičala strožil toho roku studentům i dýchánky, ač jindy na jejich pozdravy ani neděkoval a přijímal jejich návštěvy v kuchyni.

Jako Kvičala na filosofické fakultě, tak Randa byl všemohoucí autoritou na právnické. A profesor Randa byl proti nám a varoval studenty před námi, kde se jen naskytla příležitost. Než o jednání university později.

Jakpak by byl v takovém vlasteneckém reji chyběl náš vlastenecký *Sokol*! Ovšem také nechyběl. Na výletech řečnivalo se proti nihilismu, v šatně i při cvičeních padaly takové sokolské jadrnosti, kreslily se karikatury a podobně. Profesor Masaryk byl nucen odejít proto z pražského *Sokola*, ač býval z nejhrořlivějších cvičících členů.

Ještě horší než tyto veřejné útoky byly klevety a pomluvy. Těm otevřely dveře dokořán *Národní listy*. O profesorovi Gebauerovi se šeptalo, že chce přijít do Vídně a bojem proti rukopisům že si vyšlapává jen cestičku... Masaryk prý toužil být povolán do Berlína. Poněvadž pak Masaryk svou bojovností, přímostí a neohrožeností budil největší údiv, byla jeho osoba obetkána tolika báchorkami, jako nějaký zjev z *Tisíce a jedné noci*. Oženil se s americkou milionářkou... Někáký stařec ve Vídni, přečta *Selbstmord*, zastřelil se a odkázal mu 100.000 zlatých... Byl dobrodruh, jenž tajuplným způsobem halí

svůj původ . . . prchal z Evropy do Ameriky a z Ameriky do Evropy ne bez příčiny . . .

Jednoho dne v kavárně *Slavii* na nábreží ke stolu, při němž sedávali Dvorský ze zemského archivu, pozdější zemský inspektor moravský Slavík, spisovatel Edvard Jelínek, tuším i dr. Píč a mnozí jiní literáti, přišel jeden ze stolovníků rudý ve tváři spravedlivým hněvem a začal:

„Je to čistý pták, pfuj!“

„Kdo?“ tázavé hlasy najednou.

„Inu ten Masaryk. Slyšte, co se stalo! Dnes dopoledne dostavili se na radnici k starostovi Vališovi dva chudí dráteníci. Představili se mu, že jsou Masarykovi bratři. On vystudoval z otcovského jmění, potom ještě po smrti rodičů ošidil je o podíly dědictvé, žije si tu jako kníže v Praze a k bratřím se nechce znát. Oni chudáci se drou světem, a když nyní slyší, že pan Tomáš má dost peněz, že se oženil s milionářkou, přišli prosit pana starostu Valíše, aby nějak zakročil, že by jim musil něco vrátit z otcovského podílu.“

Požár v truhlářských hoblovačkách neletí tak rychle, jak rychle šířila se tato historie po Praze. A všude skoro se jí věřilo. Pátral jsem hned tenkrát po původci, ale marně. Dokonce se zdá, že opravdu nějaká hospodská společnost svedla dva opilé dráteníky k tomu, aby na radnici šli a tak a tak mluvili.

Podobných historek kolovalo tolik a také o jiných nihilistech, že lidé po nás plivali. U *Ježíšků* dva profesori, jeden gymnasijsní a druhý universitní, stálí hosté, byli vyhozeni ostatní společností z místnosti. V kavárně *Deminově* zdvihaly se sklenice na slovenské studenty, kteří se opovážili s námi souhlasit. V jaké ošklivosti bylo jméno zejména Masarykovo, o tom svědčí také tato příhoda.

Ředitel reálky karlínské Šanda jako mnozí jiní putoval jednoho dne do domu páně Vlčkova, do *Osvěty*, aby redakci vyslovil horoucí díky za statečné bránění *Rukopisů*. V domě tom bydlil tehdy také profesor Masaryk.

Ředitel Šanda našel v zahradě před domem dvě hrající si roztomilé děti. Něžně a vlídně pohladil hlavičku černo-vlasé dívenky a ptal se:

„Je tatínek doma?“

„Není,“ odpovídala dívenka, „je ve škole.“

„V jaké škole?“ divil se ředitel.

„Na universitě.“

„Ah, čípak jsi, děvčátko?“

„Masarykova.“

Nevrle a zamlkle se odvrátil pan ředitel a hledal útěchu v tom, že snad to druhé z dětí, ten okatý hoch, je Vlčkův.

„A čípak je on, chlapečku?“ oslovil jej důvěřivě a chtěl ho také pohladiti.

„Masarykův.“

„Hu!“ zděsil se již docela pan ředitel a utrhl ruku. A děti, nechavše ustrnulého pána v němém mlčení státi, odhoppkovaly a hrály si dál. Ředitel Šanda vyslovil potom nemalý podiv panu Václavu Vlčkovi nad tím, že jeho snášlivost jde do takových mezí, že si dává platit činži od takového člověka! A nejen to, že nad hlavou mu bydlí Masaryk, v přízemí profesor Seydler . . . O této nadlidské snášlivosti páně Vlčkově vypravoval pan ředitel také svému profesorskému sboru. Odtud to mám. Ostatně do roka se přece jen profesor Masaryk z *Osvěty* stěhoval. Vypravovalo se dokonce, že lidé poslouchají ušima přitlačenýma na zeď nebo při otevřených oknech, co se u Masaryků mluvívá.

Jedné zbraně, již se proti nám užívalo, nesmím zapomenout, a to je bylina snad posud nesmírně v inteligenci české kvetoucí: psaní anonymních dopisů nenáviděným osobám. Těch jsme chvála bohu něco užili! Kdyby se tak státní právo české bylo mohlo uskutečnit anonymními dopisy!

Zle se vedlo všem, kdo se pokusili zastat se nás, byť sebe šetrněji. Vzpomínám vděčně, že proti básni Heydukově vystoupil v *Našich hlasech* redaktor Josef Miškov-

ský. *Dejte matkám pokoj!* zakřikl pěvce i noviny, které Heydukovo zlořečení otiskovaly. Mne hlas Heydukův nemálo překvapil i podráždil. Heyduk mne znal, měl mne podle všeho rád i za mé nepatrné literární půtky v oboru tak zvaného slovanství a češství uměleckého, neboť mne líbával na setkání, kdykoli náhodou přišel do Prahy a mne potkal. A teď! Teprve roku 1893 setkali jsme se osobně zase v Písku a nastalo vysvětlování. *Slavík pootavský* svaloval vinu na informace pánů Václava Vlčka a Ferdinanda Schulze, kteří to do něho nahučeli. Heyduk skutečně tomu věřil, že vláda zakoupila si v českém národě několik hlav, jež měly národní sílu podvracet a mládež otravovat.

Karakteristická je pro naše poměry tato maličkost: Poněvadž Heyduk *Času* zlořečil a já mu nezůstal odpověď dlužen, *Česká akademie* roku 1892, když se jednalo o cenu za mou kroniku *Do třetího i čtvrtého pokolení* . . . svěřila referát o této mé knize Heydukovi. Ke cti Heydukově budiš však řečeno, že knihu přečetl a cenu navrhl.

A ještě dva šilenci se našli, kteří se nás zastali. Ti však zle pochodili. Redaktor *Opavského týdeníka* přijal ode mne odpověď na svůj článek, v níž jsem zcela prostě vyložil naše stanovisko; *Moravská Slovač* také cosi uveřejnila, nevím dnes již co. Jak se oběma časopisům vedlo, o tom stůjž zde výňatek z *Hlasu národa* (14. března):

„O národním nihilismu, proti němuž pražská, brněnská i olomoucká žurnalistika česká rozhodné stanovisko zaujati za povinnost svou pokládala, přinášejí venkovské listy všech barev a odstínů ohrazení jménem všeho vlasteneckého obyvatelstva, které nikterak nehodlá přisvědčiti sebevražedným teoriím. Naprosto však česko-moravští nihilisté v Praze bez zastání přece nejsou. *Opavský týdeník* vyznav v předposledním čísle neznalost některých poměrů v Praze přináší v čísle posledním obranu onoho „mladého pokolení“, které rádo by ve prach skácelo vše, co si národ za sto let pracně zbudoval. *Opavský týdeník* má toho nejméně zapotřebí, pouštět se do takovýchto alotrií a doufáme, že to byla skutečně jen neznalost poměrů, která redakci *Opavského týdeníku* svedla k agitaci proti národní věci české. Jinak by zajisté takovéto vystoupení listu toho bez účinků

nezůstalo. Zcela rozhodně ke hloučku nihilistů staví se však zdárný odnož *Národních listů*, „svobodomyslná“, hyper-,mladočeská *Moravská Slovač*, která již před několika týdny přinesla od pražského podvůdce nihilistů zdrcující článek o české literatuře, na níž pisatel jediného zdravého lístku nenašel...“

Dosti. *Opavský týdeník* neučinil nic, než co všude pokládá se za slušné, vyslechnout druhou stranu. On sám opět v následujícím čísle postavil se proti nám. Ale že vůbec uveřejnil několik mých řádků, bylo mu vytčeno, že agituje proti věci české a měl býti za praobyčejnou slušnost potrestán hmotně odnětím podpory, které se listu z Prahy dostávalo. Následkem toho arci zašla chuť každému novináři ujmouti se nás, ač nejeden cítil křivdu a bezprávi. Porušení práva je bolest individua nebo celku, praví Ihering. V české veřejnosti nebylo té bolesti.

Na chvíli dostaly se vlastenecké žurnály navzájem do vlasů o naše otcovství. Byla to roztomilá podívaná jak si nadaly darebáků. Jenže za okamžik byly opět svorné ve společném ubíjení — nihilistů. Věru prudký boj rozvinul se o naše otcovství. Kdo je otcem „nihilismu“ našeho? Staročeské listy tvrdily, že *Čas* zrodila strana mladočeská a hlavně *Národní listy* svým bořením národní jednoty. Obvinění to pronesla první *Politik* dne 5. března v úvodním článku *Praví vinníci*, k němuž pod čáru přidala fejton o pesimismu. *Národní listy* odpovídaly, že pesimistické obavy o budoucnost našeho národa mohou vznikati jenom z nynějšího politického postavení národa, postavení žalostného, k němuž staročeská strana vedla. Kdyby *Čas* byl vyrostl jen z politických neúspěchů, pak nám byly otcí obě strany. Našemu kroužku bylo již roku 1886 jasno, že rok 1887 pro Staročechy znamenal kapitulaci. Neboť oni byli skoro deset let na říšské radě, a úpadek jejich byl očitý. Šlechta, která byla vůdcem Staročechů a hnala lid kdysi do pasivní politiky a do nejkrasnější oposice, ta se po roce 1879 ve Vídni ztratila:

smířila se ve Vídni se všemi činiteli. A stranu staročeskou vlekla do velké míry za sebou, takže strana naučila se tenkrát hledat hlavní, ba jedinou oporu v nějaké většině s ostatními stranami. Většině říkalo se *železný kruh* a byla to vlastně železná panna na české požadavky.

Domácí politika staročeská byla ještě horší. Svezla se s Palackého základů tak, že svobodomyšlný ráz její úplně zmizel. Ve vnitřní obrodné práci staročeská strana ustrnula na několika koteriích, které se zmocnily všech míst vědeckých, hospodářských i společenských a na nich zakrněly.

Pasivní politika mohla několikrát prorazit svými cíly. Avšak pyšné magnátské hlavy a nešikovné staročeské ruce neuměly kořistit z nabídek. Prvotní velkolepá budova staročestství, jež chtěla povaliti centralistickou soustavu byla však otřesena tím, že přes všechny rozběhy a možnosti přece jen staročeská pasivita v letech 1863 až 1879 neprorazila. Později pak nebylo za desetileté aktivity ani řeči o nějaké zásadní politice velkého slohu a také v myslích našeho lidu bylo stále víc a více přesouváno těžiisko politického působení a národních úspěchů z Prahy do vídeňského parlamentu. Tím vším byla ovšem zeslabena sebedůvěra národa, jenž poznal, že nedovedeme vydobýti ani českého textu na bankovkách, neřku-li českého státu. Stísněnost a skleslost mysli na straně staročeské vyrazila se právě toho roku pověstnými slovy dr. Riegra. Když byl v červnu roku 1887 zakázán sokolský slet v Praze, jehož se mýnil zúčastnit antisemita francouzský a hlasatel odvety Deroulède, a když staročestí vůdcové nemohli u Taaffa zákaz zamezit, dr. Rieger ulevil si v poslaneckém klubu:

„Jakáž pomoc! Když se nám nepodařilo vydobýti si práv svých jedním rázem, musíme je nyní sbírat po drobtech a kdybychom drobty ty sbíratí měli třeba pod stolem.“ Od té doby říkalo se staročeské politice *drobečková*. Poněvadž pak dr. Edvard Grégr byl obviněn, že vynesením

tohoto výroku z klubu porušil klubovní tajemství, staročeský klub provedl reorganisaci svou tak, že se rozešel a nanovo se ustavil na jiném řádu („čelední řád“ říkaly tomu *Národní listy*) a do toho nového klubu nepřijal Edvarda Grégra a tři jeho přátele.

Ale na politických neúspěších měli druhou polovici viny i Mladočeši, třebas o něco menší. Zvláště *Národní listy*, které nedovedly po celou pětadvacetiletou činnost, ač byly vždy prvním českým žurnálem, vychovati politicky náš národ. Ony ke všemu ochromovaly svou vlastní politickou stranu a celý svobodomyšlnější tábor, neboť jim vždy a všude záleželo na politice žurnální. Proto svou nedůsledností, jednou radikalismem, podruhé strašpytlovstvím, vedly svou stranu od porážky k porážce, nedovedly straně pokrokovější získati slušných přívrženců, dorostu teprve ne, naopak měly zvláštní dovednost zaháněti od sebe horlivé demokraty a slušné živly vůbec. Co z našich vynikajících mužů hlásilo se roku 1887 k *Národním listům*, to bylo žalostné. A každou chvíli byl ještě někdo na skoku od nich. I starý dr. Trojan prchal, *Šipy* a ilustrovaná odnož *Národních listů*, přinášivaly roku 1887 jeho podobiznu karikovanou v opici. *Národní listy* neměly za pětadvacet let jiného politického programu než dělat opak toho, co dělali Staročeši; tento negativní program prováděly jen polemikou se staročeskou stranou. Kdykoli však byly na nejlepší cestě zlomit všemohoucí staročeskou tyranii, zalekly se buď důsledků nebo prudkého odporu lidu a obrátily. Tím zošklivily zvláště dorostu politickou činnost. Jediným jejich štěstím v prvních letech bylo, že se zásobily a dlouhý čas doplňovaly nejbystřejšími hlavami literárními. Pomocí Hálka, Nerudy a jiných dovedly žurnalisticky pořád státi výše než kožené listy staročeské, neboť pomocí spisovatelů dovedly dělati lepší a zajímavější noviny. A tak jsme se dožili zjevu, že *Národní listy* i v letech osmdesátých byly nejčtenějším žurnálem, měly nejvíc odběratelů, kdežto politicky byly malomocné, a veřejně málokdo s nimi šel. Při

volbách dostávali hlasy Staročeši. *Národní listy* měly stejný podíl na malomyslnosti národa, ba od roku 1879 snad větší než Staročeši. Aspoň už roku 1879 jednotlivci, Sladkovský i Edvard Grégr, měli méně sebedůvěry v národní sílu než Rieger. Na doklad toho lze uvést valný sjezd mladočeské strany z té doby. Roku 1886 byly poměry obou stran takové, že Gustav Eim v patrném srozumění s vídeňskými poslanci (i svobodomyšlnými) začal připravovati jiné dráhy české politice. Měl se odhodit státoprávní program, jenž praktické politice ve Vídni jen překážel. Dnešní čtenářstvo má v ruce Eimovy články psané roku 1885 a snad jim rozumí. Praktickou politikou vůdčí mladočeské hlavy rozuměly tehdy — oportunismus, kdežto na veřejnost podtínaly *Národní listy* život Staročechům proto, že jsou — oportunisté. S jak velkou hanbou byla ta komedie dohrána, je známo.

Naše vnitřní poměry domácí byly odleskem té skleslosti. Mohli jsme se tenkrát zadusit v Čechách; hotová anarchie byla v celém životě. Nikdo nevěděl, kde vězí zlo, jedni obviňovali druhé, a národ se rozčiloval každého čtvrt roku pro něco jiného, pravidelně pro nějakého komára, z kterého však buď jedna nebo druhá strana hleděla národu udělat velblouda.

Již v březnu roku 1886 profesor Masaryk napsal v *Athenaeu*:

„Říká se, že jakožto malý národ nesmíme o svých potřebách veřejně mluvit. To však je dnes dětinský důvod. Byla doba, kdy státy a lidé o sobě nic nevěděli a kdy se domnívali, že tajná diplomacie spravuje osudy národů — bláhoví! Poznali jsme, že jen studiem a pozorováním vlastního a cizího života dá se dělati politika skutečně rozumná; a tak na místě tajné diplomacie studují se teď všude podmínky skutečného stavu a vývoje národův a států. Co medle zatajíme před svými odpůrci? Odpůrce rozumný nečeká na naše projevy, ale studuje sám; za to svou tajnou diplomacií poškozujeme právě sebe samy. Národ neví, oč běží, jen tak všeho trochu doslýchá a tvoří si falešné úsudky. Ale nejen národ, i ti tajuplní vědci, politikové atd. právě pro svou tajnost uváznou v nečinnosti, vyvíjí se augurství a neomylná nedůtklivost. Konec konců pak v celém národě nikdo není věcně připraven pro to, co ho čeká,

i vidíme pak, že v nejzávažnějších záležitostech vlastně pohodlnost rozhoduje, kde by rozhodovati měla vědecky a kriticky protříbená theorie. O tom všem dalo by se mnoho říci a bude se to musiti říci...“

Takových diagnos *Athenaeum* přineslo několik, a všechny zapalovaly. „Ano, tak je to u nás!“ bývalo slýchati úsudek přechetných lidí. „Ale já to nespravím. Jeden člověk to nezvrátí.“ Hledal se Herkules, jenž by vyčistil náš život.

Za jiný konec vzal boj proti nihilismu klerikální deník *Čech*. Poskytl totiž v červenci útočiště profesorů Kvíčalovi, jenž tehdy svou úlohu ve veřejnosti dohrával. Kvíčala měl své osobní důvody pro to, aby nihilisté byli odstraněni, a napjal tedy všechny síly. Profesor Masaryk byl v článku *Čecha* vyličen nejen jako „náčelník zrádného spolku“, nýbrž i jako muž, jenž „šíří v kruzích našich náboženskou nevěru nejhoršího zrna.“ Tato slova vytištěna byla největším písmem, jež tiskárna měla. Za základ obvinění toho vzat časopis *Krok*, jenž přinesl domnělé ukázky z Masarykových přednášek. Mnohem více však záleželo Kvíčalovi na tom, aby podrazil vliv dvěma mužům, kteří ve staročeské straně mu škodili, totiž profesorům Kaizlovi a Rezkovi. Pomocí *Čecha* byl činěn nátlak na dr. Riegra. Žádalo se na Staročechy, aby protektor nihilismu dr. Kaizl byl učiněn neškodný; „vždyť jeho opovážlivost už sahá tak daleko, že samého Riegra uráží.“ „A s profesorem Kaizlem zároveň zbaven musí býti profesor Rezek všech funkcí v *Českém klubu*, neboť jen toto postavení jejich v *Českém klubu* jim dodává před veřejností jaksi záštity k zhoubnému a nevlastenckému podporování ‚nihilismu‘! Zde leží kořen a ten budiž z gruntu vyhuben.“ To byla pro *Národní listy* pochoutka, hned následujícího dne celý článek *Čechův* otiskly. *Hlas národa* proti tomu octl se v nesnázích. Odmítal sice klepy a pomluvy o různých staročeských osobách a vlastní své redakci, „jejichž původce zbaběle se skrývá za rouškou anonymity,“ neměl však odvahy strhnouti roušku s pro-

fesora Kvíčaly, poněvadž doposud uveřejňoval všechna jeho zaslána proti *Athénčikům* a dával mu za pravdu. Ještě menší odvalu měl vyznati, že všechn ten rámus pro nihilismus jest holý švindl, a tak se jen svíjel a kroutil a lhal dále. Ledaže *Národním listům* splácel stejnými utoky jako nám. Dne 15. července napsal:

„Vůbec celý boj dr. Julia Grégra proti ‚nihilistům‘ jest pouhá ošklivá politika abonentní, neboť největší nihilista v tom království českém zove se: duch *Národních listů*.“

Dne 16. července odvážil se týž list konečně i říci, že ani v otázce rukopisové smýšlení *Národních listů* nebylo vždy nade všecku pochybnost korektní.

Tak nám chtěly imponovati tři dosavadní velké strany! Neviděly na sobě než špínu a ve svých stranách než mnoho darebáků. Ale jak pominula chvilková náruživost, ihned byly při sobě. Právě tak, jak pravil Herodot: „Když se nešvary vplíží ve veřejné záležitosti, nepovstává nepřátelství mezi nešlechetníky, nýbrž pevná přátelství; neboť ti, kteří veřejné blaho hubí, vězívali pod jednou pokrývkou.“

Po deseti letech přihlásil se konečně o čest našeho otcovství také autor romanet, Jakub Arbes. Bylo to po křiklavém vlasteneckém procesu „nezištné vlastenky“, jenž byl dohrou *Národopisné výstavy*. Arbes dne 3. května roku 1896 v *Národních listech* napsal:

„Některé z myšlenek programu *Času* a sice namnoze právě ony, které před deseti lety způsobily největší sensaci a narazily na nejtuzší odpor — nejsou (totiž) nežli volnou parafrází myšlenek vážných z mého romaneta *Kandidáti existence*.“

Kandidáti existence vyšly roku 1878 v *Lumíru*, a časově bylo by tedy možno, aby Schauer je znal. Na jednom místě v nich čteme:

„Mnohé, cos byl právě, milý Viktoru, uvedl,“ pravil po chvíli Smidarský, „nelze popírati; ale přes to, zdá se mi, že slova tvá přece pranic jiného nedokazují, nežli že nynější společnost není takovou,

jakou by býti měla a mohla, že nejen základy nýbrž i konečné cíle její jsou pochybeny, slovem že jest v nejvyšší míře třeba, by každý, kdo cítí v sobě povolání a nadání, přispíval dle sil svých k reformě. Kdybych byl člověkem síly své přeceňujícím, odpověděl bych ti prostě, že miláček můj, Proudhon zůstane mi vzorem, že budu pracovati jako on bez ohledu na výsledek své práce, bez ohledu na uznání nebo zdar; avšak znám se příliš dobře, než abych se domníval, že dovedu více, nebo snad jen poměrně tolik, co dovedl Proudhon. — Však nejen moje nedostatečnost, i poměry naše v Čechách jsou velkou, zdánlivě nepřekonatelnou závadou; neboť národnímu životu našemu hrozí nebezpečí úplného vyhlazení. Jsmeť se všech stran obklopeni živlem cizáckým, jenž od pradávna tlačí se k nám a zahrnuje se všude, kde nalézá třeba nejnepatrnějšího místa k živoření; obyčejně za nedlouho zmohutní a živel český musí ustoupiti. — Děsný tento proces trvá už po mnoho věkův. — Národní charakter náš znenáhla skoro již úplně vymizel. — Vyjímaje několik malých oas nenalezneš v naší vlasti nikde českého živlu ryzého a nezkaleného a existence národa českého jest za našich dob rovněž tak ohrožena jako existence kteréhokoli proletáře. — Žijeme, vlastně živoříme, abychom byli svědky znenáhle svého umírání. — Neukoléhávejme se v příjemný, sladký sen! Přiznejme se upřímně, že měníme znenáhla svou individualitu, že splýváme s živly cizími, slovem že dříve nebo později podlehneme úplně neboli jinými slovy, že časem svým i názory, mravy, zvyky svými atd. nebudeme se lišiti . . .“

„Ustaň!“ vykřikl náhle Nadasdi. „Vždyť nás svými pessimistickými reflexemi umučíš!“

Smidarský pohlédl mlčky na přítele, jako by chtěl říci, že výčitku tu zasluguje, a trpký úsměv přelétl pak jeho tvář.

„Musíme-li skutečně po neúprosném zákonu přírody zahynouti,“ ujal se po malé chvíli slova Nadasdi, „proč se tomu vzpírati? Proč prodlužovati malomocný trapný zápas? Nebylo by lépe nepřekážeti přirozenému průběhu věcí a oddati se s resignací v neodvratný osud?“

„Ne, ne! Děj se co děj!“ zvolal Smidarský proti svému obyčejní prudce, ba vášnivě. „Život jednotlivců i národů není a nemůže býti zbabělým oddáváním se osudu; život jest věčný boj o existenci. Co následuje po smrti, nevěděl a neví nikdo z nás; proto ta naše více méně uvědomělá obava před smrtí, proto ta instinktivní záliba v životě . . . Pravda, že byli a jsou také lidé, kteří životem opovrhovali, neceníce si ho více, než kterékoli jiné věci pomíjející; avšak ohrovska většina podniká a vede zápas o život s bezpříkladnou houževnatostí. — Jdeť a musí nám jíti, když ne o trvalé uhájení existence, tedy aspoň o její prodloužení.“

Toto jest tedy ono domněle otcovské místo Schauerova článku. Než jako jsem tehdy odpověděl Arbesovi, tak musím odpovědět ještě dnes. Škoda, že se Arbes tak pozdě přihlásil. Proč se o prémii nehlásil roku 1887, když pršely rány? Možná že by byl nás i sebe ran uchránil, kdyby byl promluvil. Stýkal se tehdy s Ferdinandem Schulzem, s Karlem Tůmou a *Národními listy*, i mohl jim promluvit do duše, že taková kacírství, přimknutí k jinému národu, filosofie sebevraždy a podobně, jsou staršího data v české literatuře. Jakub Arbes toho neučinil, a proto soudím, že své otcovství (ať dobré, ať zlé) promlčel. Prvenství patří Schauerovi, on byl za ně bit a my všichni s ním, a Arbes pozbyl práva hlásit se o čest, když se nehlásil o rány. Ostatně čtenáři těchto vzpomínek dobře dovedou posoudit, že Schauerovy názory měly kořen i původ v jeho bytosti vlastní, a že my ostatní nesohlasili jsme ani se skutečným Schauerem, tím méně s románovým Smidarským.

Proč jsme se nebáli vši té zloby a láje?

Především byli jsme v duši přesvědčeni, že jednáme dobře. Štitem bylo nám dobré svědomí. A to nám dodávalo kuráže a radosti života. Ruch a rány nás přímo opájely. Mimo to však upevňovala nás neoprávdovost našich vlasteneckých odpůrců. My jsme dobře vycítovali, že v tom rozčilení je falešný zvuk. Z té síry a ohňů na nás dštících probleskovalo často totéž, co u venkovanů, kteří si dodávají ve věci nespravedlivé kuráže — alkoholem. Přesvědčení o *Rukopisech* na příklad nemohlo býti pokládáno za vlastizradu, když profesor Gebauer mohl vydat o *Národních listech* toto svědectví:

Dr. Julius Grégr poslal roku 1879 nebožtíka Baráka k němu s prosbou, aby do *Národních listů* napsal článek proti *Rukopisu zelenohorskému*. Profesor Gebauer tehdy odepřel.

Také ten náš nihilismus nebyl podle všeho tak odstrašující a podlý, když jednotliví redaktoři staročeských i mlado-

českých listů s námi důvěrně mluvívají a říkali: „Máte pravdu“ a „Dobře jste to řekli.“

Netvrdím, že národ neměl hájit památek, jež mu nejvyššími národními autoritami byly schváleny jako pravé a vzácné. Byl by to divný národ, jenž by snesl klidně takový skutek! Tvrdím však, že ony domnělé památky byly zneuctěny již způsobem obrany, kdežto útok veden byl vědecky a čestně. A již tento zevnější ráz boje měl býti národu, aspoň jeho inteligenci, podezřelý. Cožpak je to rovný boj: žurnalista proti universitním profesorům-odborníkům?

Netvrdím, že by národ měl mlčet, když se v jeho lůně rodí nihilismus a to zrovna v dospívajících mladých mužích. Tvrdím však, že jen nesoudnost a nevzdělanost obecnstva to byla, jež si dávala takové bulíky pověsit na nos.

Při všem zuření vězela přec jen asi nějaká nejistota na dně duší. Aspoň překvapující je, že nás nikdo neudeřil. Hlavní útoky vedeny byly na nás ze zadu. Umlouvaly se sice některé kroužky, jak nám bylo donášeno, že toho neb onoho z nás zmažou, až půjde v noci sám, že najmou na nás pádné pěsti Podskaláků, ale to samo byl již zjev chabosti. Veřejně nikdo neměl odvahy postavit se nám tváří v tvář. A to jsme vycítili. Ostatně bouře působívá největší hrůzu, když jsme zavřeni ve světnici. Vyjdeš-li ven podívat se jí do očí, ztrácí svou příšernost. Proto jsme my čím dál klidněji vycházeli do společnosti a jen se pásli na rozpacích odpůrců.

Nejhorší obraz zbabělosti poskytly nám samy *Národní listy*. Když je profesor Masaryk žaloval pro neuveřejnění opravy, kterou jim poslal na jejich článek ze dne 19. února roku 1887, odpovědný redaktor Anýž pokoušel se dokazovat, že článek ten se Masaryka vlastně netýká a jestli aspoň částečně, pak prý jejich článek spočívá na pravdě, neboť jeho *Athenaeum* zasívalo dračí símě a v *Selbstmordu* lze najít místa, kde autor sebevraždu jaksi schvaluje. Znamenitě se choval obhájce Anýžův dr. Pod-

lipný. Věřil, že profesor Masaryk prvního článku našeho nepsal, „ač z horlivého jeho hájení i podle jeho vlastní logiky dalo by se jinak souditi.“ Věřil, že Masaryk všim, co se událo během roku, může býti rozčilen a rozrušen a „tím asi se stalo, že vztahoval článek psaný proti Času také k sobě.“ Pokud jde o spis *Selbstmord*, dr. Podlipný nechápal, proč se o něm mluví — „nechci věřiti, že by se jednalo panu profesorovi o americkou reklamu pro tuto knihu . . . Pan profesor patrně snad poznává, že spis jeho nebývá na mnoze dobře pochopen; hájí úzkostlivě své stanovisko, a každé slovo samovražda vztahuje k sobě. Důsledně mohl by i každou lokálku se záhlavím *Samovražda* vztahovati k sobě.“

Tedy samé vytáčení a samé „Já nic, já muzikant“; tudíž takových vzorů hrdinů, kteří za svá slova nedovedli stát, nepotřebovali jsme se mnoho bát.

V takových poměrech zrodil se tedy náš Čas a s takovým křtem dával se na pouť životní. Byla to celkem náhoda, jak jsem řekl, že právě takto vznikl a byla to náhoda, že mu byl dán do vínku nihilismus. A přece to byl zárodek nového hnutí. Hnutí to viselo ve vzduchu. Musilo přijít. Možná, že by se při jiných lidech bylo vytvářilo s jinou barvou, s jinými okolnostmi. Základní rys však byl by zůstal stejný: s jedné strany naprostá nespokojenost s národním stavem, se strany starých obrana zuby nehty všeho panujícího zlořádu.

Náhoda určila nám pro první čas i směr práce a polemik. Mimo nadání musili jsme se obírat myšlenkami, na něž jsme dříve nemyslili. V poznámkové knížce, do níž jsem si zapisoval něco ze schůzí *Maffie*, mám naznačen zhruba program pro první čísla Času takový:

1. Politických článků v užším smyslu — nic. Za to chceme ucpávati pramen neseriosního pojmání celého veřejného života a hledati kořen zla v základních chybách národní výchovy. K tomu směřovati budou *Pathologické studie a pozorování*. (Hlavní autor Jókai.) —

2. Největší část listu věnována budiž literatuře, poně-

vadž tu je neznalost děsná. Jaroslav Vlček podá *Pohled na českou literaturu od nejstarší doby až do 19. století*. Jiné podrobné otázky budou: *Naše literární měřítko* (Herben), *Serie českých kritiků* (Dobrovský, Šafařík, Havlíček, Nebeský, Neruda, Šmídek, Durdík, Schulz); *Literární mravy* (nakladatelé, spisovatelé, knihkupci, honoráře, mecenáši, Svatobor).

3. Má-li však měřítko české stoupnouti, jest třeba obeznámiti české obecnstvo s literaturami cizími. Budiž požádán H. G. Schauer, aby napsal stať *O podceňování německé literatury*. Obíráti se budeme těmito autory: Zola (smysl pro reálnost), Bělinský, Carlyle, Brandes, Taine, Gogol (o dramatě své doby), Burenin a j.

4. Vkus zlepšit a požadavky zvýšiti lze nejlíp překlady. Překládat tedy z Dostojevského, Tolstého, Turgeněva, Puškina, Dickense, Thakeraye, Emersona, G. Kellera a vůbec ze světových klasiků, třeba starých.

5. Stálou rubrikou budiž: *Jak žije a co dělá naše studentstvo?*

6. Stálý pranýř v každém čísle pro všechny zjevy života národního, kde se lže. A sami ovšem nelhat a ničemu nevěřit, o čem jsme se nepřesvědčili.

Některé z těchto bodů zapadly v neočekávané vřavě. Řeka však sama hloubila si řečiště a šířila své břehy. Vodítkem bylo nám jen to, že si nemáme stěžovat na poměry, kde skutečně vina je v nás samých; věřili jsme v šlechetné lidi, ne v programy a nepsali jsme nic, o čem jsme nebyli přesvědčeni. Hlavním heslem našeho vlastenectví bylo: nelhat a nebát se, neboť od té doby, co kříže a pranýře, vyobcování z církve a z národa stihly nejzdárnější muže vlasti, tento trest pozbyl i pro nás hrůzy a stával se velikou ctí. Tímto řečištěm jsme pluli, a za dva roky se již zřejmě ukázalo, co chceme a jací jsme.

Naše zásady v prvních dvou letech

Doba, v níž uzrála potřeba našeho listu, byla velmi smutná. Obecná pokleslost duševní a z ní se rodící terorismus

panujících koterií plodily zlo na zlo. A přece se kolportovalo tehdy okřídlené slovo žurnalisty Eima:

„Každý, kdo by se opovážil odhalovati náš švindl, bude nemilosrdně zničen.“

Jak nebezpečné bylo skutečně upozorňovati na jakékoli domácí chyby, dokladem toho jsou zajímavé články Gustava Eima *O nás pro nás* z roku 1885. Tyto články porážely politiku nejen staročeskou, nýbrž i mladočeskou, a proto pisatel musil své vývody zabalovati do roucha takřka neprůhledného, užívati alegorií a obrazů i plýtvati nebetyčnou chválou, kde vlastně haněl; slovem musil mluvit k národu s takovou opatrností, s jakou se plížívají před trůny orientálních vladařů diplomati a básníci, nechtějí-li být o hlavu kratší. My jsme odhodili alegorie, a tím už formou lišili jsme se o dosavadních českých časopisů.

My jsme se však začali lišit také obsahem od dosavadních novin. Přišli jsme s novými zásadami a to mnohými. Dnešní čtenář musí si však uvědomit, že nejedna z myšlenek, o kterých se dnes mluví ve společnostech při černé kávě a při kulečníku, byla pokládána roku 1887 za buřičství.

Je mi nesnadno dnes sestavit nějaký katechismus, s jehož články jsme začali vystupovati, ale pokusím se aspoň hlavní zásady složit v jakýs takýs pořádek.

Byli jsme frakce, která nabyla pevného přesvědčení, že položení našeho národa v říši, nepřátelské vlády a jiné příčiny, jimž jsme podrobeni, zavinují náš smutný stav a vlastně úpadek jen jedním dílem; větším však dílem že úpadek náš má kořeny v našem národním životě, v naší společnosti, v povaze a ve špatném vychování národa. A podle tohoto přesvědčení prvním paragrafem našeho katechismu bylo: sebepoznání, sebeobžaloba.

Nebude v českém národě líp a nezískáme si ani ztraceného respektu u cizích, nebudeme-li lepší. Vždyť s ná-

rody děje se, co s jednotlivci. Máte ve svém okolí souseda, člověka majetného a po případě majetkem svým vlivného. Ale chová-li se mravně jako lump a je-li nevzdělanec, snad s ním i volíte i ve výborech zasedáte, jistě však nemáte k němu úcty a kde můžete, vyhnete se mu. Tak jest i mezi národy. A kdyby náš národ celý svět získal nenadálým štěstím, ztratí jej brzo, nebude-li mravný a vzdělaný. Vždyť jsme český stát měli, a jak jsme vypadali kolem roku 1600? Stali jsme se kořistí větrů. Tedy první podmínka lepší budoucnosti, první podmínka bezpečnějšího vymáhání úspěchů, první podmínka váhy v říši a mezi sousedy byla nám: opravme se vnitřně! Až do kostí byli jsme proniknuti Palackého učením, proč náš národ upadl, „že nepředčivše vzdělaností ducha, ale rovnajíce se nepřátelům více mravní hnílohou nežli dostatkem moci, apelovali jsme byli k meči a násilí.“

Svádět viny jen na poměry a nepřízeň osudu vede nakonec k malátnosti, fňukání a k očekávání zázraků. Říká-li se, že každý člověk je strůjcem svého štěstí, musí to platit také o národech. Při každém národním neštěstí dívejme se nejdřív na sebe, jak se chováme! Historie národa českého bohužel odhaluje zlý rys v naší povaze. Dvorské stvůry před rokem 1620 ve Vídni i v Praze byli — Čechové. Nejkrutější tresty, nelidské popravy a konfiskace národního majetku za rok 1620 navrhl vítězi — český šlechtic Slavata. Michna, ohava v lidské podobě, byl Čech zrovna jako Valdštejn, Liechtenštejn, Lobkovic, Martinic. Na krvavých tribunálech císařských seděli Čechové a vynášeli ortely, nad nimiž je lidstvo dnes v úžasu. I ten Koniáš byl Čech a přímo se pokládal za nejlepšího vlastence. Jeden z nejodpornějších karabáčníků doby tereziánské, jak svědčí Jeník z Bratřic, byl Čech a jmenoval se Svoboda. Kdo nejvíc odporoval lidumilným opravám Josefa II., byla česká šlechta, podlý censor pražský před rokem 1781 byl hrabě Věžník. A tak můžeme stopovat příběhy našeho národa až do světové války, v níž čeští vojáci a celý národ nejvíc trpěli

pod českými oficíry, auditory a vídeňskými stvárami. Za Herbsta a Giskry to katanování svobody shromažďovací a svobody slova prováděli nejkrutěji soudcové — Češi rodem. Někteří snad byli odrodilci; ale proč byli právě Češi odrodilci, kdežto o německých odrodilcích historie neví? A dále: pozorovali jsme ty Čechy, kteří se něčím stali, kteří byli povýšeni k vyšším úřadům; pozorovali jsme jen své dvorní rady — jak mnozí z nich poškozovali pověst svého národa svým ponížením a zapíráním! Otroci nahoru mívají největší náklonnost stávati se tyrany dolů.

Tu nasadíme páky! Neřesti národní budeme odhalovat a bičovat, řekli jsme si. Vlády nejsou všechno, národ může býti duchovně svoboden i za nejtuzší politické nesvobody. Byli mezi námi také jednotlivci, kteří nám dali příklad v době vzkříšení. Mnozí z našich buditelů žili v době absolutismu (Dobrovský) a přece zůstali svobodnými a charakterními muži.

Naše diagnosa v prvním článku *Z mravní pathologie společnosti české* zněla takto:

„Pozorujeme-li malou, ba řekněme nepatrnou pověst, které se těší mravní vlastnosti našeho národa u sousedů a všimneme-li si zvláště neobyčejného bagatelisování těchto stránek skrze národní protivníky, vybízejí nás tyto zjevy k pilnému rozvažování. Nelze upříti, že naši protivníci národní často si vůči nám dovolují urážky, kterých by si dovoliti nesměli nikdy, kdyby nebyli přesvědčeni, že k nim mají aspoň kousek práva. Vedou si proti nám často tak, jako by jim bylo jednati s národem degenerovaným, zchátralým pro národem. Na druhé straně však titěž protivníci přiznávají nám neobyčejné schopnosti duševní a beze všeho uznávají, že po stránce rozumové jsme daleko dospěli. Nuže, jestliže naše schopnosti a naši práci dobře oceňují a jestliže si při tom vůči národu tak nešetrně vedou, z těch dvou fakt spolu v úvahu vzatých vysvitá, že trpíme značnými nedostatky v mravním životě. Svalovati aspoň neváznost jen na předpojatost a jen na nenávisť protivníkovu, nic zajisté neplatí, nic nevysvětluje. Jsouť ctnosti, které protivníka nejkrutšího k obdivu neb aspoň ke slušnosti nutí. Kdybychom se jimi skvěli, jinak by se s námi jednalo. Když by je nenaplnovaly úctou, alespoň by nám jich neupírali. Řekněme věc srozumitelněji: když se mezi sebou mravně mizerně chováme, když okamžitých

okolností a vlivů nízkým a často nejnižším způsobem druh proti druhu užíváme, když v organizaci naší národní vládne byzantinism nejhrubšího kalibru, když se z osobních příčin ničíme na očích nepřítele, když zkrátka u nás brutálnost slaví orgie, pročpak by se protivníci neodvážili proti nám věci, kterých my sami vůči sobě nikdy jsme se neštíteli a ještě se neštítíme?

Když si mezi sebou — *cum applausu* lžeme, že jsme vzdělaností již tehdy slynni, kdy sousedé naši ještě „v pralesích s medvědy se rvali a žaludy žrali“, když takto sebevědomě do světa o sobě na jedné straně roztrubujeme a na druhé straně celí zaleklí stydlivě se doprošujeme nejprvnějších podmínek volného života národního, takových podmínek, bez nichž vůbec není národa, jak je možná, aby protivníci námi neopovrhovali, zvláště když sám některý náš výtečník až bůh brání servilně se svíjí před potomkem oněch opožděných kulturních medvědářů a žaludojedců?“

Jestliže už neobvyklá řeč byla našeho prvního čísla, tento článek z čísla druhého vlastence přímo rozlítíl. Dr. Julius Grégr nám odpovídal, že ovšem Staročeši v parlamentě jsou takoví a že nevyzývají Němce na souboj. Takovou „čest“ národní jsme my však neměli na mysli. Že nám dr. Julius Grégr nerozuměl, pochopitelně. On totiž stál také na stanovisku, že před nepřítelem nemáme odhalovat své slabosti. Stanovisko v devatenáctém století dětinské. Nepřítel nečeká, až co my si odhalíme, on studuje slabosti naše sám, tak jako Prusáci roku 1866 znali lépe snad mapu země české nežli důstojníci rakouští. K takovým věcem netřeba vzdělanému odpůrci vyzvědačů. Sebepoznání a sebeobžaloba neznamená slabost, nýbrž sílu. Ano, synové národa mohou svému národu povědět ostřejší pravdy do očí nežli cizinci. Když bylo vytýkáno jednou profesoru Bobrziňskému, že ve svých dějinách úpadku polského odhaluje slabosti národa polského a viny šlechty, odpověděl prý: „Ano, odhaluji. Odhaluji jako Polák pravdu tak nemilosrdně, že kdyby cizinec byl se opovážil totéž napsati o nás, snad sám bych byl proti němu vystoupil.“ A to je zajisté správné. Jestliže já obviňuji národ, obviňuji sám sebe také, nevylučuji se z chyb obecných, cítím vinu i na sobě, nestavím se lepším.

Možná, že na okamžik německé listy zaradují se z mé kritiky. Ale ta radost ze mne bude krátká, kdežto z dětinství našeho budou se ještě dlouho těšiti.

Ovšem i my máme stejně studovati své odpůrce. Napsali jsme to jasně v polemice s *Národními listy*:

„Jedním z dětinských axiomat již vzpomenutých jest zásada — ovšem pouze na venek — že co pochází z Němec, je špatné. A tomu se má tak rozumět i tehdy, když Němci řeknou: $2 \times 2 = 4$. Čech honem musí říci: to není pravda, sic není vlastencem. Ale nám Francouz i Němec mluvící pravdu je mnohem milejší nežli Čech, který lže. I neváháme ani na příklad vyznati, že *Bohemie* je mnohem slušnější list německý, než *Národní listy* český. Proto však *Bohemie* není nám autoritou, jako nám autoritou nejsou *Národní listy*. Chválenu býti od Němců, je zrada u nich. Ale hned zase uveřejňují telegramy o triumfech mistra Ondříčka až z — Frankfurtu. A mnoho jiných naivností a zpozdilostí.

Smutná kapitola naší žurnalistiky je, že národ nedostatečně poučuje o jeho protivnících. Kdo čte jen české listy, musí si mysliti, že naši národní odpůrci jsou slaboši a hlupci, jež my čepicemi utlučeme. Slyšíme o neúspěchu národním, ale nepřítel se nestuduje. O národním ruchu německém čteme zpozdilé povídačky, nikdo ruchu toho kriticky nestopuje. Národ neví, jak a co se mezi Němci pracuje. I patří již k ustálené metodě novinářské, zamlčovati řeči našich parlamentních odpůrců a referovati o nich tak ledabyle, že čtenář musí dospěti k přesvědčení nebezpečnému: To jsou odpůrci? To je malomocná rota!

Časopis vzdělaný musí vyhledávati argumentace našich odpůrců, musí je národu svědomitě předkládati, aby národ hledal protiargumentace a uměl odpůrce porážeti. Dokonce již noviny naše nepoučují nás o tom, co se děje v Německu, jak Německo působí na poměry rakouské; zato čteme tirády o republice Francouzské, o Irsku... *Národní listy* nedovedou připravovati k úspěchům. Ale dávají se do vaticinací *ex eventu*, když neúspěch jest zpečetěn. Místo studií o věcech důležitých čteme tu řeči výtečníků svobodomyslných, tam řeči výtečníků staročeských.“

Staročeské noviny bouřily proti nám zase jménem svornosti. Stanovisko to jsme arci odbyli stručně Havlíčkovým epigramem o svornosti. Slyšíme-li u nás v Čechách hlásati, že v politice běží nejvíce o svornost, budme přesvědčeni, že ho hlásati dovede jen strana shnilá.

„Přijde to věru tak daleko, nedáme-li pozor dobrý, že se budeme musít pro samou svornost ze starodávného domova svého, z Čech, vystěhovati, a že budeme muset mocného cara ruského poprositi o kus země někde na Kavkaze, abychom tam české útočiště našli před pronásledující nás svorností v Čechách.“

Tak napsal Havlíček jinde.

Nechtěli jsme býti svorni v omezenosti a neřestech, které jsme měli na očích. K tomu bylo třeba vybojovati v českém národě jednou provždy svobodu slova a volnost myšlení. To podle našeho mínění znamenalo mluvit i o nejživotnějších otázkách národních veřejně a upřímně.

„Vždyť my nejsme národ ani tak malý, ani zase tak nezralý,“ psali jsme v šestém čísle, „jak veřejný tisk namluviti chce každému, kdo si troufá s nepříjemným slovem na veřejnost. Národ pětimilionový dovede snést pravdu. Co do zralosti národ náš měl býti za půl století tak odchován, aby pravdu snést uměl i chtěl. Zdá se, že doba je zde. Národ žurnalistiku prostě donutí, jakmile procitne. Ale dosud novinářstvo každého od pravdy zastrašuje surovým ubíjením a láním a denunciacemi u národa. — Zastrašuje, aby nás mělo na provázku. V těch pak vlasteneckých denunciacích — které se dostavují místo důvodů — jeví se stará garda policajtů bachovských. Ano, jsou redakce, které rázem vypadají jako policejní komisařství i jezovitská kolej. *Národní listy* zapomněly na svobodu myšlení, které se kdysi tak pracně domáhaly pro sebe. Napadly zuřivě muže, kteří vědecké přesvědčení své tak vyřkli, jak toho čest národa i mužů žádá. Ony vrhly se na českou universitu a snížily ji před národem na pouliční vtip. A teď, když poznaly, že chyby, zastírají se zrádcováním a odvracením pozornosti od sebe na jiné. Všecka svoboda myšlení u nich je nadávati šlechtě, smáti se kněžím a brojiti proti vládě podle šablony. Ale té svobody, která respektuje i přesvědčení odpůrcovo, neznají, a proto ztratily nárok na název listu svobodomyšlného. Proti důvodům staví se důvody, neházejí se klacky a nepíší se denunciace.“

Kde není svobody myšlení a slova, tam se vyvaluje veřejné bahno. Tutlá se veřejně i skandál a šeptá se za zády. Z toho rodí se bezcharakternost a dvojakost myšlení, při níž člověk nesmí věřiti člověku, co spolu mluví. Dokladů dvojakosti znal každý z nás tehdy dost. Dnes mluvil slavnostní řečník o Třebízském, ronil slzy nad jeho ztrátou

a zítra šeptal v přátelském hovoru, že ten Třebízský už byl literárně hotov, že už nebylo lze práce jeho tisknout, tím méně číst. Takovou bolestnou zkušenost prožil před svou smrtí také dr. Miroslav Tyrš. Chtěl-li se stát profesorem na české universitě, a to bylo životní jeho touhou, vláda žádala na něm, aby se vzdal náčelnictví *Sokola*. Sotva však Tyrš projevil někde ten úmysl, najednou ze všech koutů Prahy začalo se šeptati, že už to není ten starý Tyrš, že už má ohledy k vládě a že bude raději c. k. než sokolem.

Náš list chtěl býti tedy tribunou volné diskuse. V programovém článku (v pátém čísle) hlásal:

„Čas nechce se zavíratí žádnému zdůvodněnému mínění; Čas není orgánem strany, ale orgánem zdůvodněných mínění, a lidí hledajících pravdu. Čas nestojí na stanovisku neomylnictví. My nehlásáme, že jen my jediní máme pravdu a že všichni ostatní jí nemají, ale přednášíme důvody pro své přesvědčení. Nenašli jsme příkladu ve veřejném tisku našem, aby kdo byl se přiznal k chybě. V tom nechceme býti jiným podobni... Čas bude slovanským, jda za příkladem oněch geniů, kteřížto ve světové literatuře zahájili nový očištný směr tím, že národu a lidstvu předkládali pravdu. V tom budou našimi vůdci mužové jako Turgeněv, Tolstoj a j. Dnes Čech jen takto vykoná svou povinnost.“

Abych tento odstavec skončil: co jsme my o vnitřním opravení českého života začali mluvit, nebylo žádné zjevení. Hlásal tuto zásadu K. Havlíček, ale upadla patrně v zapomenutí. K. Havlíček v posledním čísle *Slovana* 13. srpna roku 1851, v němž se loučil se svým povoláním, napsal tato zlatá slova:

„Jest tisícero cest, na kterých můžeme působiti a přispívati ke konečnému vítězství našich zásad, k vítězství strany národní: každá dobrá česká kniha, každý dobře sepsaný článek jednající o čemkoli užitečném, každé zlepšení v průmyslu, hospodářství atd., které třeba jen jednotlivec z nás sám u sebe provede, získání každého jednotlivého člověka pro naše pravdivé zásady, každá nová vědomost a zkušenost, kterou některý z nás z ciziny domů přinese, každý dobrý skutek, který v okolí svém kdo učiníme atd. atd.: všechno to zesílí nás, každá taková věc jest hřebík do truhly absolutismu,

jest stupeň jeden ke konečnému vítězství národní strany. Kdo jen poněkud zná historii a běh tohoto světa, ten jistě ví, že žádná politická strana, žádný národ nemůže jinak ke konečnému vítězství přijíti, nežli skrze svou vlastní vnitřní sílu, skrze tu váhu, kterou si dříve sám dobyt, pročez každý pracuje nejlépe k lepší svobodě národu, který pomáhá rozmnožovati jeho vnitřní sílu. Vnitřní síla národa ale záleží v jeho vzdělanosti, mohoucnosti, přičinlivosti, mravnosti a zachovalosti, a každý, který se o rozmnožení těchto vlastností u svého národa stará, přispívá nejlépe k budoucí svobodě. To tedy činíme každý ve své domácnosti, ve svém okolí, a žádná moc nemůže nám toho zameziti.“

Druhý náš paragraf, mám-li to tak nazvati, byla zásada kritičnosti a konkrétnosti.

To první znamenalo neuspávat se tradicí, nýbrž každé věci hleděti na kloub.

To druhé znamenalo nevěřit obecným heslům a oblíbeným slovíčkům. nýbrž hledět na fakta a určité poměry.

Říkali nám. že jsme scvrklé a suché duše. jež nemají nadšení a jež počítají s danými poměry. Říkali nám, že nám není nic svatého a vznešeného a že všechno krásné znesvěcujeme ve svých analysách. Říkali nám zejména, že dusíme posvátný vlastenecký oheň svým pesimismem a nihilismem. Byli i mnozí dobří lidé, kteří se lekali naší analyzy.

Ano. my jsme počítali s danými poměry. Ale věřili jsme, že kdo s nimi nepočítá. je buď dítě nebo blázen. Mít milionové cíle a prostředky za groš. jak jednou řekl o nás Lamanský. je jistě bláznovství. Realistické jest uvědomit si pravý stav. nechat třeba i milionové cíle, ale starat se, aby prostředky povznesly se aspoň na statisícové. A to my jsme chtěli. Počítali jsme s danými poměry, ale ty dané poměry nás neuspokojovaly, my jsme se s nimi nesmířovali. nýbrž chtěli je zlepšit a upravit.

Jestliže nám říkali: pesimisté a nihilisté, my jsme odpovídali že naše kritičnost není pesimismus. Zvláště *Politik* rozepsala se roku 1887 o pesimismu. míříc na nás. že prý vlastně vyzýváme k národní sebevraždě. Odpověděli jsme

v čísle sedmém a odpověděl za naši společnost profesor Augustin Seydler.

„Pesimismus jest onen názor světový, podle něhož svět tak jest špatný, že nikde, nikdy a nijakým způsobem není napravení a zlepšení možno... Pesimismus je teoretický a praktický. Neznáme v učené české republice ani jednoho jména, které by se hlásilo k pesimistickému názoru světovému. Dítětem pesimismu praktického pak je buď nečinnost a zmalátnění nebo náhlá samovražda. Takového praktického pesimismu není v Čechách ani na Moravě. Dokonce není ho v Čase, jenž jest založen ku práci a jenž nevzdal se víry v budoucnost, ač nemyslí ovšem, že k ní dojdeme nynějším špatným a laciným způsobem. Poněkud samovraždě podobá se u nás jen vedení některých novin, které život svůj zakládají jen na soustavné nemravnosti a rozumové povrchnosti. Znenáhle této samovraždě vyměrujeme lhůtu nejvýše pěti let.

My, kteří nejsme pesimisty, pojednáváme v Čase o otázkách, jež s pesimismem nebo s optimismem málo souvisí, a má-li se již o nějakém -ismu mluvit, my jsme optimisté. Poukázali jsme k tomu, že jest u nás velmi mnoho věcí a poměrů takových, které ohrožené národní existenci naší jsou na úkor, a tázali jsme se, zdali jest existence ta dostatečně opatřena proti hrozícímu nebezpečí. Odpovědi jsme nepodali hned; chtěli jsme pobádati k přemýšlení! Jest však pouhá nespokojenost se stávajícími poměry pesimismem? Potom každý, kdo pokoušel se zlepšiti stav člověčenstva, byl pesimistou, — největším snad zakladatel křesťanské mravouky a jeho upřímní stoupenci. Takový pesimismus, který s uznáním veškerých nedostatků tohoto světa spojuje pevnou důvěru v jejich konečnou nápravu, který jest vlastně nejlepším, poněvadž jedině možným optimismem — na vyvrácení učení o „nejlepším světě“ stačí úplně Voltairův *Candide* — takový pesimismus by ovšem českému národu neškodil, a chce-li nás někdo v tomto smyslu nazývati pesimisty, buď! Neboť posud chováme pevné přesvědčení, že český národ ve vlnobití budoucích dějů nezahyne, zachová-li sobě úctu k práci, k pravdě a bude-li k tomu poctivě veden. Vidouce však, kterak se tato úcta a vychování národa podkopává — téměř soustavně — právě od těch, jichž úlohou by bylo nejpečlivěji ji strážiti a národ k ní vychovávat, pozvedli jsme výstražného hlasu svého...“

Jestliže už nějaké přibližné slovo mohlo by se najíti pro naše počínání, byli jsme snad skeptiky. Staré vlastenectví neustále tonulo v nadšení nad tím, jací jsme chlapíci. Namlouvalo se národu, jak daleko jsme již došli, čeho jsme dosáhli, jak velice vynikáme nad ostatní národy atd.

Staročeši a Mladočeši různili se jen v tom, že podle jedněch směli jsme být spokojeni i se svým politickým stavem, kdežto podle druhých všechna ta naše výtečnost nás (nepochopitelným způsobem!) nezachránila před politickou mizerií. V národní starovlastenecké hantýrce náš lid byl vždy vrchol dokonalosti, rolnictvo bujaré, měšťanstvo uvědomělé, inteligence nadšená, slovem všechno a všude byli jsme dokonalost sama.

My jsme hleděli na skutečnosti a číslice a zůstávali jsme strážliví. Viděli jsme svýma očima „zničenou politickou váhu, zlomkovitost a nevyspělost vědecké, dětinskou naivnost krásné, nedostatek prostonárodní literatury a tak podobně.“ My jsme viděli, že lid se stává mezi oběma politickými stranami míčem, rolnictvo že není bujaré, nýbrž spíše liknavé a lhostejné, měšťanstvo že není uvědomělé, nýbrž hodně šosácké, naše inteligence že jest opožděná, úzkoprsá a daleko za vzdělanstvím jiných národů, poněvadž malicherní domácí malicherností veřejného života.

Tehdejší zástupci veřejného mínění, slyšíce takovou řeč, postavili se proti nám, že prý nemáme nadšení a že nemáme ani lásky k vlasti a národu. I takové věci jsme museli dokazovat, že člověk může milovat a milovat s láskou upřímnou někoho, na kom nalézá chyby. A přece každý může říci buď o sobě nebo o svém nejbližším známém, že má rodiče, bratry a sestry, kteří žijí někde v zapadlé vesnici; že otec třeba bývá i opilec; a byť i byli třeba všichni rozšafní lidé, ten otec, ta matka, ti bratři i ty sestry, že přece jen zná osoby nad ně rozšafnější. Znamená to, že nemiluje svých rodičů?

Veliká většina z nás inteligentů pochází ze selských chalup, z drobného řemeslnictva a chudého dělnictva, a my žijeme v městech, kde vídáme paláce, kočáry, nádherné šatstvo, lesk a drahé hostiny. A přece milujeme ty své chudé a rádi se vracíme domů zahrát se pod těmi doškovými střechami! Láska ta ovšem nebrání hlásat, že těm našim drahým je potřeba racionálnějšího hospodaření, že

vesnice saské jsou čistotnější, že vůbec mnoho vad a chyb poznáváme na těch svých milých . . .

Lidé nechápou, že tak jest i s národem; že možno milovat svůj národ a přece nebýt slepý k jeho nedostatkům. A nejsou špatní vlastenci, kdo na nedostatky ukazují, spíše naopak. Nejen králové, nýbrž i národové mají své pochlebníky. A jako králové pronásledují ty, kdož se jim neklanějí, tak národ pronásledoval nás, kteří jsme nelichotili a nechtěli zavírat oči před pravdou.

Neužívali jsme rádi slov „národ“ a „vlast“ a dokonce již báli jsme se vyslovovati slova „láska k vlasti“, nebo ujišťovati o „lásce k národu“. Říkal-li tehdy Čech, že miluje svou vlast, byl by musel milovat také Aš, Cheb a Liberec, a to nedělal. Pokud jde o lásku k národu, byla ještě chudší. Nemohl milovat Schönborny a Schwarzenberky a nechtěl milovat dělníka. Kdyby byl dělníka miloval, rozuměl by mu a dělal by něco pro něho. (Vlastenec roku 1898, měl-li dělníka uznat za spolubratra, nejdřív se ho zeptal, věří-li v historické státní právo. A když dělník nevěřil v státní právo, nebyl už členem národa.) Nám taková slova byla ovšednělá a nedostačovala nám. Nedostačovala nám ani slova jako „národní program“ a „národní politika“.

My máme právo se přesvědčit, odpovídali jsme. Každý člověk je zde, aby myslel a poznával. Mám-li věřit prostě jen tomu, čemu věřili druzí, nač mám svou hlavu? A podle své hlavy konkrétně jsme si rozložili, že národní program a politika znamenají, aby buď dr. Rieger nebo dr. Grégr měli tolik a tolik poslanců za sebou, aby měli v národě většinu.

My jsme vůbec celé vlastenectví chápali konkrétně. Hned v prvním čísle ujali jsme se opuštěného studentstva a jeho duševního bludu; radili jsme, jakou má mít čítárnu, aby se víc mohlo vzdělávat. A v dalších člancích navrhovali jsme, jak si mládež má opatřovat vzdělání politické, parlamentární seminář, řečnické večery a podobně. Přitom však upozorňovali jsme Prahu, jak pro

české studentstvo hmotně nic nečiní. To bylo naše vlastenectví.

Ve druhém čísle přinesli jsme takovou kritiku Vrchlického *Exulantů*, kde postavili jsme se proti obecnému mínění, že je to drama české a dobré.

„Jak malicherný, všední a sprostý je ten svět našich reků! Jak trpce zklamán je každý, kdo svést se dá reklamní etiketou! Chceme slyšeti — viděti, co láska zmůže, chceme prožiti konflikt zvyku s mohutným citem, chceme konečně pocítiti tíhu boje životního, chceme pookráti srdcem, hlavou, zatím co nám nervy v pravém slova smyslu nejen dráždí, ale lazebnickými kleštěmi poštipují...“
„A ti *Exulanti*!... Nevadí nám maličkosti... Není nám však lhostejno, že se nám z Českých bratří dává všechno jiné, jen ne Čeští bratři; několik těch vlasteneckých tyrád nám nijak nevyváží to smutné faktum, že nemáme v *Exulantech* ani nejmenšího porozumění toho, co bylo a jest pravou chloubou českého národa; kdo vlastenčiti chceš, ukaž nám pravého ducha Bratří a dokážeš nám milejší a cennější vlastenectví.“

Vlastenectvím bylo nám netrpěti ve školách, aby se doba husitská vyhlášovala za dobu poblouzení českého ducha.

Vlastenectvím bylo nám žádati, aby Havlíček nebyl vylučován ze školních čítánek.

Vlastenectvím bylo ukázat na znamenitého českého malíře Hanuše Schwaigra, „českého Nizozemce“, neboť vulgární mínění bylo opačné.

Vlastenectvím bylo vyložiti národu význam prvního matičního milionu a význam matičních škol. Upozorňovali jsme na důležitost hájit půdu, hájit okrajiny ryze české...

A vlastenectvím bylo nám vůbec hlásat své přesvědčení, mluvit trpkou pravdu a obětovat za to výhody osobní a přímo celé existence.

Zrovna tak konkrétně jsme si představovali a rozkládali jiná hesla. Na příklad svoje slovanství.

Tak zvaná „veliká idea slovanská“ byla v těch letech fantasií snů, u mnohých dokonce přímo touhou po Rusku. Naše slovanství se jevilo nějakým tím výletem do hlavního města pobratimského národa, bankety a nadšenými

přípitky o slovanském bratrství, novinářskými stížnostmi na ubývání sympatií slovanských, doktrinářskými články o českoslovanském východě, o pravoslaví, cyrilometodějství a podobně.

Naše slovanské tužby zněly zcela jinak. A hlavně těm, kdož těžce nesli, že česká inteligence je živa jenom z literatury německé. Napsali jsme o tom: „Česká inteligence musí se tomu naučiti, aby své duševní potřeby, kde nestačí česká literatura, ukojovala přední měrou většími literaturami jiných kmenů slovanských.“ Učme se jazykům a poznávejme se!

Naše kritičnost přinesla sama sebou, že jsme začali bourat zamilované a zastaralé legendy. Hned v prvních dvou ročnících začíná se na příklad národní obrození jevit v jiném světle, než se doposud jevívalo. Z mlžin a báchorek vystupuje Dobrovský, vystupují ideje našeho probuzení.

Ze současného života počali jsme vymítat ďábly, na příklad naše nešťastné fangličkářství. Poněvadž nebylo v národní práci účelnosti a plánů, plýtvalo se silami na zevnější a více méně malicherné projevy.

„Národ nemaje velikých otázek před sebou, zhříčkovatěl a zmaličerněl při svěcení praporů, při šití stejnokrojů a při pořádání slavnostních tanců. Neměvše měřítko, jež národ nalézá, měře se se soupeřem, viděli jsme doma všechno veliké, ohromné, přeceňovali jsme osoby v práci. Statečný náčelník *Sokola* byl nám rytířem blanickým, dobrý novelista Homérem Šumavy... A dnes rozumíme již jen vlastenectví nejnižšího druhu. Co nemá národní vignetky, už není vlastenecké.“

Potírat to praporečkování stalo se nám vážným úkolem a v prvních ročnících bylo stálou naší rubrikou.

Počítali jsme s poměry. Ale jak! Samo sebou se rozumí, třebaš jsme kladli hlavní důraz na nápravu našeho vnitřního života, že jsme proto nebyli slepí k národním tužbám a k ústrkům, jimiž národ trpěl z Vídně. V čísle sedmém vyložil náš patolog článkem *Národ v područí*, jak nazíráme na své postavení v říši. Náзор náš zajisté

byl hlubší a opravdovější nežli u patentovaných vlastenců. Ukazovali jsme na podmínky, za kterých mnozí malí národové hájí svou existenci mezi národy velikými. Spisovatel vybral si Dány, Nory, Švédy, Holanďany, Maďary, Čechy, Rusíny. Z těch někteří jsou samostatní, druzí podmanění. Z posuzování a vážení životních podmínek těchto národů vyšla mu poučka: Není národa, není budoucnosti národní bez samostatnosti státní nebo aspoň takové autonomie, která poskytuje záruku, že národ se může rozvíjet ze všech sil a v plné své individualitě. To jest fundamentální podmínka budoucnosti každého národa. Dal si náš patolog otázku další: jaké jsou vyhlídky na zdar emancipačního boje u národů žijících v politickém područí?

„Rozumí se,“ odpovídal, „že národové, kteří obývají a drží krajiny úrodné, průmyslné, kteří jsou nadáni značného, pílě a šetrnosti neobyčejné, že ti mají veliké naděje na uskutečnění samostatnosti národní. Národ takový si u svých nadvládců dobude a musí dobýt značné míry ústupků a dobývá si jich krok za krokem. Mohlo by se zdát, že i bez vlastního státu národ ten dospěje k národní samostatnosti. Ale bohužel zdání takové je klamné. Pokud státoprávně jazyk národa kterého je tlačén do pozadí, posud národ ten je v boji za svou národnost na ústupu. Ústup ten může býti nanejvýš dobře řízen — ale národ neustálým ústupem — třeba nepozorovaně — hyne přece. Tato věta je paradoxní a proto vyžaduje zevrubnějšího výkladu.

Těšíváme se velmi často my Čechové, že rosteme, že sílíme, doličující vzrůst ten ze vzrůstajícího školstva a literatury ntěšeně (prý) se rozvíjející. Znamenává se veliký pokrok i v tom, že na počátku nové ústavnosti (roku 1861) nebylo žádného nadbytku sil, kdežto dnes vyplněny veškeré mezery; že se u nás vědomí národní značně rozšířilo, vzdělání vniklo do vrstev hlubších a že také na poli národohospodářském zjednali jsme si nejednou pevnou posici.

Ovšem pokročili jsme, kdo by popíral. Věřit to v přirozeném stavu věci, že národ musil pokročiti. Vědomí národní se rozšířilo, vzdělání se prohloubilo; školstvo naše i literatura dílem prospívají, je pravda, ale národ proto jen nehyne tak strašně jako dřív, hyne skoro nepoznatelně pomalu, ale bohužel hyne přec.

Od ztráty samostatnosti politické národnost naše hynula a němčila se. Němčení nejpovážlivějších rozměrů nabývalo na sklonku minu-

lého a na počátku tohoto století. Tehdy uvědomělosti skoro ani nebylo. Němčení nepokládáno za hřích proti národnosti, nýbrž za věc naprosto rozumnou a mravně nezávadnou. Jaro národův i nás poučilo o cílech a povinnostech národův: uvědomělost národní se šířila, t. j. mnozí z těch, kteří vyšším vzděláním dostali se na dosah germanisace, dospěli národního sebevědomí a pomýšleli na obranu, jak by stavěli germanisaci u sebe i u těch, kteří po nich se dostati měli s ní do boje o svou národnost.

Počet uvědomělých Čechů rostl, germanisace již neřádila tak strašně, a tím se nám zdálo a zdá dosud, že vítězíme. Nevítězíme — v tom se klameme a klamou nás lidé krátkozrací — nýbrž náš ústup pouze není již tak strašný a žalostný, ale na ústupu jsme pořád. Namítne někdo, že národní uvědomělosti podetíná se germanisace a že dokonalou uvědomělostí ve všech vrstvách národu germanisace konečně se zažehná. Bylo by tomu tak, kdyby uvědomělý Čech, t. j. svých povinností znalý Čech *ipso facto* byl jich taky dbalý. Ale to není věci intelektu, než charakteru. Velmi často má uvědomělý Čech veliký prospěch z toho, když svůj prapor opustí. V takém případě, je-li charakteru bezvadného, přinese své národnosti obět, je-li však charakteru méně pevného, obětuje národnost osobnímu prospěchu a odstoupí, ačkoli jest uvědomělý. Poněvadž jsme národ od dávných dob zubožený a poněvadž pevnost charakteru jak u každého dlouho hněteného národa, tak i u nás značně polevila, není úkazem příliš řídkým, že mnohý syn národa se zpronevěřuje.

Tak bude do skonání ve všech zemích, kde provozuje jeden národ a jazyk nadvládu a kde jeden jazyk přináší prospěch a druhý někdy škodu. Mnozí a můžeme říci velmi mnozí Češi neměli by pražádného hmotného prospěchu z toho, kdyby se zpronevěřili své národnosti. Zato však je jiných dost, kteří věrnost svou platí ztrátou značných výhod, které by jim neušly, kdyby opustili svou národnost. Ze sta lidí devadesát nepřijde do pokušení; z deseti, kteří do pokušení přijdou, obstojí nejvýš pět. Kdežto falešní proroci národ konejší, balamutí malovanými úspěchy a těší se z názvu vládní strany — národ nepozorovaně slábne a třebaš úbytku nepozoruje na pohraniční čáře, s žalostí shledáte se s ním v nitru národa samého... Bez politické samostatnosti nebo silné autonomie nevěříme v budoucnost národní, jako v ní nevěřili vlastenci před rokem 1848.“

Dobývání samostatnosti představovali jsme si tedy jako těžkou práci. *Cartu biancu*, kterou svým odpůrcům občas nabízíme, pokládali jsme za dětinství. Kdopak se vzdá politických výhod, pokud jich dovede hájit? Ale když máme v programu národní samostatnost, pak to musí být program určitý, a musíme se chovat důstojně. Na

našem praporu tehdy bylo napsáno: historické státní právo. Když tak, pravil náš profesor Jokl, pak

„prapor ten musí vláti vysoko na žerdi, zvláště před tváří nepřítelovou. Kdo jej sejme a ‚z taktické opatrnosti‘ strčí do kapsy — ten udělav z něho kapesní šátek, stane se směšným, když jej časem chce zase vyvěsiti. Heslo praporu toho je naše životní *conditio sine qua non*, v té příčině neznáme a nezněj nikdo žádného smlouvání a žádných ‚opatrností‘, nechceme-li u protivníků dělati dojem slabosti nebo lstivé naivnosti... Rozumně můžeme očekávati, že protivník ustoupí pouze tehdy, když mu vpravíme přesvědčení, že s námi v určitých punktech není smlouvání.“

Určitý, pevný politický program pokládali jsme za nesmírně důležitý také pro sebe samy jakožto cíl našich tužeb a především naší práce. Ale jak mohla vypadat účelná práce pro určitý cíl, když ten cíl kolísal? Národ věřil v program historického státního práva, ale byl to čelný poslanec ve Vídni, jenž prapor jeho svinul do kapsy a učinil z něho kapesní šátek. Dr. Mezník to byl, jenž nedlouho po tom (8. března roku 1889) prořekl na říšské radě, co dávno každý věděl o straně staročeské, že „český národ vzdal se státoprávního zápasu a vstoupil na půdu ústavy.“ Dr. Rieger to byl, jenž právě roku 1887 pronesl slova o drobtech pod stoly ministrů. Všecek náš politický boj přestával na tom, že jsme se hrdlovali o dvojjazyčnou korespondentku se zastrčeným českým textem a o české úřadování tu a tam — v Čechách. Na Moravě ani to ne. I podobalo se, že bychom měli dost, kdyby se nám vždy bezvadně vyhovovalo v těchto maličkostech. Tato dvojakost politiky české byla nám tehdy odporná. Buď je historické státní právo národní program, a pak musí být programem všude, zvláště na říšské radě ve Vídni. Anebo se toto historické státní právo nehodí k dnešní praktické politice, a pak je nahraďme praporem jiné samostatnosti, praporem, jehož nemusíme nikde svinovati, programem, z něhož také nesmíme slevovati ani čárky.

K naší snaze, abychom si věci všude představovali konkrétně, náleželo omezovat náš zakořenělý historicismus.

Slova toho užil profesor Masaryk teprve později v *České otázce*, ale už tehdy měli jsme v sobě jakési vědomí o tom; jeho vlivem arci. Dívat se na svět svýma očima a ne očima historie, mít smysl pro život, jenž mne obklopuje, a neutápět se v horování o minulosti — to nám bylo vodítkem. Předchůdcem byl nám v žurnalistice Havlíček s jadrným svým výrokem (proti Janu Kollárovi):

„Mně alespoň jest nyní jeden živý a čiperný slovanský hošík, z kterého něco může být, milejší, než všechny staroslovanské bůžky, co se jich zde vykopalo a vykopá, ulilo a ještě ulije.“

Dějiny národa mají cenu pro potomky jen tenkrát, jestliže pochopí, že duch dějin žije ve všech lidech a že co Chelčický myslil, mohl myslit také kterýkoli můj vrstevník; že co Komenský konal, mohl bych konat také já; že ti předkové s dobrými i špatnými vlastnostmi nejsou z jiného těsta než my a my z jiného těsta než oni. Jakmile však potomci začnou hledět na minulost jako na jiný svět, pokládat všechno, co se dřív stalo, za činy nadpřirozených reků, kteří jsou nám už nedostižní, a vidět v tak zvaných slavných národních údobích vrchol národních dějin, přestávají rozumět dějinám, byť sebe víc přepřlovali své hlavy dějepisným balastem, a ztrácejí schopnost sami něco pořádného vykonat. Z historie stane se takto pohádka o obrech pro děti, které obrům nesahají ani po kolena. Lidé v historismu vychovaní přeceňují minulost a podceňují přítomnost a vlekou v sobě přímo organickou duševní vadu: nesamostatnost v myšlení, cítění a jednání. U Čiňanů panuje lepší názor, tam pocta sestupuje na předchůdce a nepřenáší se na potomky. Otec a matka mají právo na vyznamenání získané dětmi.

Z tohoto odporu k historismu dívali jsme se tehdy úkosem i na historické státní právo. Uveřejnili jsme dne 5. září roku 1888 názory Edvarda Grégra o českém státním právu (z jeho spisu *Naše politika*, 1876) a připojili jsme k nim poznámku:

„Každému střízlivému politiku je jasno, že otázka česká může být řešena jenom na základě poměrů nynějších a nikoli minulých. Je to zákon vývoje. Smutné svědectví vydává o sobě ten národ, který nehledí před sebe, nýbrž za sebe, a který hledá program v minulosti, nikoli v budoucnosti. České státní právo bude zase existovati, ale zcela nové, přiměřené století našemu, ale ovšem musíme si ho teprve dobýti. Od roku 1876 politické naše poměry se nezměnily; i jest nepochopitelné, že táž strana, jejíž vynikajícím sloupem je pan dr. Edvard Grégr, zrovna letos napsala na prapor svých opozičních snah: státní české právo. Poslanci mladočeští jsou to, a dr. Edvard Grégr s nimi, kteří v parlamentě „zdvihají korouhev státního českého práva, již staročeští poslanci pohodili“, voličové jejich strany interpelují v tom smyslu konservativní poslance, ba ústy jednoho z Mladočechů vyšlo slovo, že Mladočeši chápou se programu Palackého. To znamená nejen zmatek nad zmatek, to znamená úpadek a vrhá světlo na charakter. Naše doba je dobou realismu; ale aby živoucí, energický národ program sbíral ze zaprášených archivů a kráčel kupředu s hlavou dozadu obrácenou, to nenáleží ke zjevům realismu moderního, ke zjevům zdravým.“

Podotýkám, že tenkrát naše poznámka nezbudila žádného rozčilení ani překvapení. Zdá se, že bylo v obou politických stranách mnoho lidí, kteří s námi souhlasili. Chtěli jsme revisi všeho, co v duchu devatenáctého století neobstojí, revisi literaturního, vědeckého, politického — slovem všeho národního konání, kde shledáváme zastaralost neb omyly. Bez zkoušení a kritiky přetvořil by se celý český svět v malou Čínu.

Národní život, v němž jsme vyrostli, zkušenosti, jichž jsme v rukopisném boji nabyli, vedly naši družinu k tomu, že jsme přestali věřit v programy a věřili jen v osoby. Byla v nás otřesena víra — v authority. Vzepřeli jsme se vůdcovství žurnalistiky. Zavrhli jsme dvojí přesvědčení nejen ve věcech soukromého života, nýbrž i ve všech věcech života veřejného. A žádali jsme přímost a otevřenost. Za nejvyšší zákon nade vším jednáním svým i národním uznali jsme mravnost a pravdivost.

Čím více se zdá, že by všechny tyto zásady se rozuměly samy sebou, tím více je potřebí vzpomínati, že se v Čechách samy sebou nerozuměly.

To jsme řekli oběma stranám a jejich vůdcům v článku profesora Seydlera:

„Co jste pro národ učinili po dvacet let? Vychovávali jste ho v dusné atmosféře svých osobních půtek a prospěchářství, učili jste jej tu opouštět divadlo české a choditi do německého, tu vyhazovati knihy české, tu (jak směšno!) spalovati obrazy různých vůdců, tu spílali všemu, co vycházelo se strany druhé, tu opovrhovati vším a zamítati všeliké poučení, které vycházelo od ‚odpůrce‘... Děje se tak po dnešní den. V *Národních listech* velebí se všeliké literární patoky, ale dílo autora strany protivné, byť výborné, nebývá ani oznámeno. List druhý důsledně ve svých přehledech sobotních umlčuje sebe lepší práce spisovatelů, o nichž soudí, že jsou Mladočeši. A tak tedy máme literaturu dvojí: mladočeskou a staročeskou. A jako písemnictví, tak i jiné důležitosti národní parcelují se dle choutek dvou redakcí. Tím národ nemohutní, tím nepracuje proti pesimismu, nýbrž spěje samovraždě přímo do náručí. A dále obehnali jste český národ čínskou zdí, stvořili jste český globus směšnější maďarského, učinili jste z národa ‚soukromou společnost‘ a kdo v národě a pro národ tiše a bez hluku pracovali, ušli vaší pomluvě, vašim cynickým nájezdům jen tehdy, jestliže sklonili šíji před vašim terorismem a mlčeli. Znáte tu specificky slovanskou nemoc, jejíž diagnosu mistrně podal slavný Gončarov? K této samovraždě nemoci duševní, k této *oblomovštině* soustavně národ vychováváte, a ta jedině uvalí naň pohromu, nikoli naše a jiných bdělé volání do zbraně a na stráž! Proto pamatujte sobě: máte-li vy, ‚národní optimisté‘, dosti času choditi denně na národní mše a nešpory, poslouchati v klubech národní kázání neb modliti se národní růžence, a myslíte-li, to že národ spasí: my, kteří chceme pracovati, času k tomu nemáme, a že by to národu prospělo, nemyslíme. Nebudeme také desetkrát za den bráti jméno vlasti nadarmo, chceme jí sloužiti skutkem. Ne každý, kdož mi říká: Pane! Pane! vejde do království nebeského...“

Nic není a nebylo v těchto slovech upřílišeného. Měli jsme politické strany staročeskou a mladočeskou tak vášnivě se oddělující, že bezmála i kočky a psi v Čechách musili se rozhodnout pro jednu z obou, o nějaké práci však nebylo slechu.

Náš třetí článek *Z mravní pathologie*... obíral se cele autoritami a vůdci.

„Uznávati někoho za autoritu, za vůdce, neznamená nic jiného, nežli dáti se někým voditi a na někoho spoléhati tam, kde člověk

vlastními silami nestačí. Nezná-li se člověk v některém oboru, na příklad vědeckém, a potřebuje-li z něho několik poznatků, nebude k vůli těmto několika poznatkům — což by ostatně jen velmi zřídka se podařilo — snažiti a píditi se pracně po odborných vědomostech. V takovém případě otázku se nějakého odborníka . . . Ve vědě takovému rádci jako spolehlivému prameni poučení říkáme autorita. Politická autorita jest vůdce a má týž význam v životě veřejném, jako autorita v životě vědeckém, liše se od autority vědecké svou aktivností. Autorita vědecká skýtá svou radu teprve, když je za ni žádána, politický vůdce však sám napřed vyhledává, neb aspoň vyhledávati má, co by, kde a jak zaříditi měl radou, pomocí, příkladem pro zástupy, jichž činnost v jisté míře závisí na jeho vůdcovství.“

Uznávali jsme, že autorit i vůdců každý národ potřebuje. Nebyli jsme však slepí, abychom neviděli, jak u nás autoritářství a vůdcovství překračuje zdravé meze a zabočuje na scestí. A proto jsme pravili:

„S jedné části přílišně spoléháme na autority živé i mrtvé tam, kde každý jednotlivec sám je s to, aby myslel a pracoval. *Jurare in verba magistri* jako rez zažralo se do společnosti české ve věcech nejvšednějšího rozumu. Každý skromný odpor uznané autoritě trestá se u nás jako zločin. Že se i slavní mužové, bystrosti ducha neobyčejnou vyzbrojení, mýlili a často až neuvěřitelně mýlili, dokladů sehnalo by se na kopy. Známé je na příklad, kterak Anglie návodem slavného Pitta odporovala do krajnosti památnému podniku Lessepsovu, tvrdíc, že brání svůj obchod. Průplav suezský byl však přece prokopán, a ukázalo se, že bázeň Pittova neměla nejmenšího podkladu. Suezský průplav prospěl ovšem celému světu, ale nikomu tak velice jak Anglii! — Palacký roku 1829 domníval se, že první objevil listinu, která obsahuje jinak neznámý historický materiál básně Beneše Heřmanova v *Rukopise Královédvorském* a viděl tedy v tomto nálezu nezvratný důkaz pravosti *Rukopisu*. Nahlédneme-li však do Dobnera, vidíme, že Palackému ušlo, kterak listina tato byla otištěna již ve století osmnáctém. Zrovna tak se podíváme tomu, že si Palacký nevšimnul narážky na tuto listinu u Jungmanna (*Historie literatury*) z roku 1825.

Ona theorie Carlylova o velikých mužích, kteří prý pokrok nesou na svých ramenou, neobstojí před zkušeností a životem. Člověčenstvo jest ústrojím, v němž každý národ má svůj úkol; národ jest ústrojím, v němž každý jednotlivec se má přičiňovati. Celek prospívá, když každá částice prospívá. V tomto směru nesmírný je rozdíl mezi vzděláním v Anglii, v Americe a v Německu. V Němcích

několik mužů myslí hluboko a to za celý národ, odkudž asi Taine vzal si právo nazvat Němce národem učenců a dragounů; v Anglii a v Americe vzdělání a myšlení jest výsadou všech vrstev. U nás v Čechách povážlivě málo pracuje se vědecky. Náš smysl pro verše a rytmus velice jest na úkor myšlení. I jest třeba varovného hlasu, neboť pokrok uskutečňuje se vědou. Osamocené autority a vědomosti v jich hlavách nahromaděné přinášejí národu malý zisk.“

Jestliže české obecnstvo mělo tu chybu, že bez autorit a vůdců málem by bylo nevědělo, kdy je ráno, poledne a večer, vůdcové s druhé strany navykli si být papeži a tyrany. My jsme proto řekli:

„Politické autority operující s celky, mají právo žádati disciplínu. Ony jsou nuceny žádati, aby lidé buď sobečtí, malicherní nebo dokonce bezhlaví nekazili prospěchu obecného; ony mají na to právo, aby všichni dobře, to jest nejen rozumně, ale také poctivě smýšlející je podporovali, aby „věrní zrádné rozšlapávali zmije“. (Kollár.) Poněvadž však nikdo, dosáhnuv sebe větší dokonalosti a maje sebe lepší vůli není proti chybám asekurován, je také povinností politických autorit, aby vědomy jsouce lidské křehkosti nepřekážely volné diskusi o sporných míněních. Ba co více, nehovějí-li tyto autority domněnce, že bohové přestávají býti bohy, jakmile se mezi lidi vpletou, pak jest i dokonce jejich povinností, aby s olympské výše se spouštěly mezi bídne pozemšťany, vyslyšaly zdůvodněná mínění a nestavěly se uraženými nebo zpurnými k dobrým radám.

Radostivě by to měly dělati. Zrádčovati, proskribovati však nemá právo nikdo, a dělali to jenom Sullové. Bismarck jistě jest politickou autoritou; a přece neváhal se zmužilou přímostí přiznati se, že v hospodářských plánech po roce 1870 pochybil, že chybil zaváděje zlatou měnu, volný obchod, ano že chybou byl i onen kulturní boj, pro který byl bezpříkladně oslavován.

U nás vypěstil se fetišismus vůči vůdcům a fetišismus ten jen na škodu národa i — vůdcův. Národ svěřuje dosti bezstarostně osud svůj v ruce muže jednoho (nebo dvou), což je stav tak zvaného přírodního lidstva, které v pohlavára svého má víru jako v kouzelníka. A následek se ukazuje: a) většina prostě málo pracuje a myslí; b) všechna zodpovědnost a všecken nezdar, jehož příčiny spočívají v tisícerých okolnostech jiných, svaluje se na bedra jediného vůdce. A přece, jak přirozeno jest, aby vůdčí, programová práce spočívala na více schopných hlavách! Naši čeští Němci mají exekutivní komitét, jenž se dělí o přízeň, ovšem také o nespokojenost soukmenovců. U nás oheň a síra, láska i obdiv padá na hlavu jednoho muže,

jenž národu má ručiti za štěstí a úspěchy jako skutečný kouzelník. Přirozeno je, že z kruhu schopných hlav vynikne jedna schopnostmi největšími a přirozený vůdce vyrostе národu svou silou. Tak se stal vůdcem francouzským Thiers, německým Bismarck. V Čechách se však vůdce designuje nebo také volí.“

Dějepisec Buckle v *Dějínách vzdělanosti* přičítá úpadek Španělska dvěma rysům španělské povahy: loyaltitě a pověrečností. Národ odevzdal se prostě v ochranu boží a svých králů. Na čas oba povahové rysy dovedly sice národ k velkolepým výsledkům, ale potom následovalo klesání. Naproti tomu Buckle líčí, jak lid anglický je kritický, řevní na panovníky nebo vůdce, rád spravuje sám své záležitosti, rozumuje o nich, chce vědět o každém kroku a „následek je ten, že pokrok anglický zůstává nepřerušen, ať jsou králové dobří nebo špatní . . . ani takoví mužové jako Jindřich III. a Karel II. nemohli Angličanům uškoditi.“ V tom ohledu blížili jsme se my Čechové víc Španělům než Angličanům. Náš boj od roku 1887 čelil proti tomuto španělství.

Boj rukopisný, v němž jsme vězeli, urychloval výstup naší družiny z politických stran. Shledali jsme se na osamělé výspě jako vyvrženci několika korábů a přilnuli jsme k sobě. Víra v lidi šlechetné, které jsme poznali v čas boje, nás vedla, že jsme je ochotně přijali za vůdce ve všech směrech. A především arci profesora Masaryka, jenž ničím nepřipomínal dosavadní vůdce.

Co jsme chtěli, bylo:

1. Autority a vůdcové nemají být silnější než svoboda myšlení a svoboda slova.
2. Autority nemají být na úkor práci všech schopných jednotlivců.
3. Nebyli jsme proti stranám, právě naopak, ale žádali jsme strany věcné.

O té věcnosti stran naskytla se nám příležitost promluvit v prosinci roku 1887, když se ozvalo volání po organizaci svobodomyšlné strany. Volání přišlo s několika stran a hlavně se strany dr. Julia Grégra. Grégr, jak jsem už

vzpomenul, dobře vycítil velkolepé terno, které mu přinesl rukopisný boj a proto při schůzi na Žofíně navrhl resoluci, „aby strana národní zahájila činnost co nejušilovněji.“ Bylo potom skutečně uloženo výboru klubu, „aby k utužení zdravé politické organizace národa a k zesílení parlamentárního zastoupení svobodomyslné strany učinil veškerá nutná opatření.“

Dr. Julius Grégr až do té doby vždy říkal, že jeho deník je list soukromý a sebe považoval za pouhého pozorovatele a posuzovatele; roku 1887 však nadešel okamžik vyrvati vládu z rukou Riegrových. Této organizaci prorokovali jsme fiasko a to proto, že k organizaci strany je potřeba mužů, kteří znamenají program. Program sám musí získávatí přívržence, a v onu chvíli nic nesvědčilo, že z tehdejších mlhavých zjevů může vyrůstí strana. Organizaci, vyšlé z popudu *Národních listů*, nebylo lze důvěřovati.

Klub národní strany svobodomyslné se pokoušel zorganizovat stranu od roku 1875, sepisoval provolání, svolával schůze, usnášel resoluce a přece bez výsledku. „Všech příčin nezdaru nebudeme uváděti“, psali jsme.

„Jednou z hlavních však — aspoň za posledních let — je ta, že klub vězel v područí *Národních listů*. Co s tímto časopisem souvisí a co on znamená, to bylo v posledních letech zkompromitováno. Administrační politika *Národních listů*, buchačství, nedostatek zásad, lichocení davům, beztaktnost atd. atd. odrazily všechny vážné živly od strany svobodomyslné. K této straně znali se mužové: dr. Škarda, dr. T. Černý, tajemník Schwarz a mnoho jiných, ale vedení listu donutilo je, veřejně se ho zříkati. Nemáme tak na mysli poslance Adámka, jenž ode dávna obrací plášť po větru, ale pozorujeme divné kolísání dr. Trojana a dr. Jar. Čelakovského.“

Organisování strany kolem *Národních listů* a za jejich pomoci se neosvědčilo a soudili jsme, že se neosvědčí nikdy. Naději kladli jsme v jiný zjev.

„Znamenajíce tento stav věcí někteří přívrženci zásad liberálních vydali před dvěma lety heslo: Organisujme se zdola! To znamenalo, aby se organisoval venkov po okresích, takto zmohutnělá pak strana

aby buď dostala vliv na *Národní listy* (donucením), nebo aby emancipovala se z jich moci založením nového — svého — listu. Známe brožurku dr. Pacáka, známe smýšlení i jiných, kteří přímo prohlašují, že se jich nemile dotýká, ztotožňuje-li kdo stranu svobodomyslnou s redakcí *Národních listů*. — Tento pokus — dva okresy venkovské založily spolky — měl smysl a mohl se potkati se zdarem. Vada byla, že náčelníci ruchu báli se vystoupiti veřejně proti *Národním listům*.“

Ani tato naděje, že organisace přijde zdola, se nesplnila. Ale my jsme byli pro politické strany a pro strany vůbec. Odvolávali jsme se na St. Milla, podle jehož názoru „za drahocenný poklad mělo by se považovati každé mínění, které v sobě chová i jen část pravdy, zanedbávané obecným míněním.“ Zejména o stranách konservativní a pokrokové soudili jsme s ním, že „obě jsou potřebnými základy zdravého státu.“ A přímo jsme vyznávali, že by organisace strany svobodomyšlné byla žádoucí. Jenže jsme toužili vidět konečně v Čechách stranu věcnou. Komu nebylo jasno, co chceme, tomu vyložili jsme věc příkladem:

„Má-li se z těchto bludných stínů státi živé tělo, má-li vůbec vyrůstí silná, vlády schopná liberální strana, jest nejdůležitějším fundamentem její organisace, aby věděla, co chce. Organisovati se pod štítem liberalismu nestačí. Liberalismus stal se bohužel pouhým slovem a jest zrovna tak smyslu prázdným důvodem pro existenci nějaké strany, jako slovo svornost pro existenci strany protivné. Nová strana, v našem případě liberální strana, musí míti určitý, každému člověku jasný program, barvu, taktiku a jak se všechny ty příznaky řádné strany jmenují. Program musí sám za sebe mluvit, program musí získávati přívržence, nikoliv sympatie k té neb oné redakci. Bez promyšleného programu nelze pomyslití na rozumnou stranu. Znamená to pro Čecha jako to znamená pro Francouze, když se má vysloviti pro některou stranu, volbu mezi teoriemi? Bohužel nikoli. Neboť národních stran sotva máme — jedna ovšem je „národní!“ — Za to však máme dvě strany dvou redakcí; skutečně politická a dosti dobře organisovaná strana jsou šlechtici — konservativci, kteří právě svou organisací pořídili si stranu tak zv. staročeskou. Clam-Martinic byl však tak chytrý, že na venek — pro Čechy — nechal dr. Riegra býti i přirozeným vůdcem.“

Přáli jsme si stran tedy, stran věcných čili programových.

Ale když strany, běda, aby se tomu straniectví a zájmu stran měly obětovat rozum i pravda! Jest ještě něco vyššího nad stranami, a to jsou zásady, o nichž mezi lidmi vzdělanými a mravnými není smlouvání.

Nejprudším útokem hnali jsme proto na tehdejší žurnalistiku, poněvadž ona, šíříc straniectví špatně pochopené, šířila zmatek mravní. Žurnalistika podávajíc zprávy ze všech oborů vědění stala se hlavním učitelem národa, orgánem osvěty a duševního rozvoje. Zvláště v městech deníky byly skoro jedinou duševní potravou, jediným evangeliem, z něhož lidé přijímali poučení a podle něhož spravovali svůj život jako hodinky podle hvězdárny. Každý, komu jdou jinak mozkové hodinky, se ulekne, že jsou zkažené a spravuje si o polednách ručičky podle svého žurnálu. Právě že jsme uznávali tento význam novin v tehdejším životě, věnovali jsme největší pozornost tomu, jak se noviny chovají. Žurnalistika místo práce rozčilovala. Z rozčilování vytryskne někdy horečný čin, ale nikdy soustavná práce. Žurnalistika vědomě klamala lid. „My víme, že to není pravda, ale národu se to nesmí říci,“ zněla její poučka. Žurnalistika všecko odkládala, až budeme mít svůj samostatný stát. I slušnost měla být odložena na pozdější časy, až bude český král korunován.

Žurnalistika povyšovala nad vzdělanost tak zvaný zdravý pud a cit národa. Zdravý instinkt národa představovala jako něco vrozeného, co bez vzdělání všecky věci umí jasně chápat a s čím národ ve všech okolnostech vystačí. Ale my jsme nevěřili v tento zdravý instinkt. Historická zkušenost svědčí, že se často tento instinkt mýlil a býval „špatným soudcem při theoretických problémech“, jak dí Wundt v *Ethice*. „Kde by byla astronomie, kdyby soustava Koperníkova byla musila čekat na sankci veřejného mínění?“

Karel Havlíček napsal na úsvitě konstituce v březnu 1848:

„Dokažme, že jsme byli již dávno pro duševní samostatnost dožráli, držíme se vážně, zmužíle, aby snad zlomyslní nepřátelé svobody, kterých jest ještě veliký počet, neukazovali s úsměchem zlomyslným

na nás, že nejsme hodni svobody. Mluvme a píšme zmužile pravdu, pokud k prospěchu jest národu, každý dle svého nejlepšího přesvědčení, co můžeme zodpovídat před Bohem, před dobrými lidmi a před svým svědomím, mluvme srdnatě, ale bojme se čestného úsudku rozumných a poctivých lidí.“

Tak jsme i my rozuměli zásadě pravdy. Bylo však třeba obnovovat v Čechách, co se Havlíčkovi rozumělo samo sebou, neboť upadlo to v zapomenutí. A bylo třeba obnovovat také ošklivost k těm, kteří hlásali jen pro veřejnost zásady, vnitřně však o nich nejen nebyli přesvědčeni, nýbrž právě naopak. To všechno dělo se v rukopisném boji od obhájců. Nešťastná myšlenka pomáhati národnímu úsilí lží! Jak se to potom mstilo. Z Dobrovského buditeckých idejí nezbylo nic; jeho vznešená postava i duch byly zatemněny zbožným podvodem. Ze všeslovanské míchanice nezbylo víc, nežli že Museum stalo se přístřeším Baedekra pro Rusy. V poesii zrodil se mohutný duch nový v *Slávy dceři*, Palacký a Havlíček dali národu živný chléb, ale všechno padalo v zapomenutí před prázdnou září Zábojů a Čestmírů. My jsme již ve třetím čísle prohlásili za svou vůdčí zásadu:

„Nepravdy jsou vetším podkladem národního života. Lež ničí život národní, a proto se raději nebojme chladné pravdy. Odhodíme-li všechny své historické báchoroky, kterými si před cizinou zadáváme a doma si mravně neprospíváme, ještě každému z nás zbude v srdci dosti hrdosti, aby hlásil se za syna národa českého. Necht si ta naše samostatnost v minulosti smutně vypadala, přece paměť naše s pýchou spočine na dobách, kdy jsme duchem stáli v čele Evropy. Jsou národové, kteří neměli ani Husa, ani Jiřího z Poděbrad, ani Komenského, jenž si zasloužil názvu učitele národův!“

Strach před nepravdou v soukromém životě byl i u nás větší než strach před nepravdou ve věci národní. Lhát pro sebe bývá nenáviděno, lhát pro národ pokládá se za dovolené, nebo aspoň odpustitelné, a k tomu svádí šovinismus. Šovinista může být člověk, který by nesnesl v soukromém životě nepravdy, který má v opovržení každého, kdo lže. Šovinista může být i člověk, který se koří všem

zásadám mravnosti a rozumu. Ale všechno padá pod stůl, jakmile má snést a slyšet pravdu nejen o Číně, nýbrž také o svém národě. Tu vždy nalézá z pravidla výjimku, tu vždy má po ruce vytáčku, tu vždy je hotov zakrývat si oči dlaní před slunečním světlem a tvrditi, že černé je také trochu bílé a bílé bezmála trochu černé. U nás šovinismus a špatně chápané vlastenectví vypěstilo i tak černé květy, že vlastenectví se u lidí cenilo výš než občanská bezúhonnost a že bychom byli dovedli ospravedlnit i zloděje, když jen kradl — Němcům. A proto mohli se volit za poslance i lichváři a mohli si lidé kupovat mandáty za peníze, jež vydřeli na lidu. Poněvadž však nebylo možná nevidět při tom zející propast mezi pravdou a nepravdou, říkalo se, že u nás panují jiné poměry.

Jiným štítem proti hryzení svědomí bývalo: „Inu, není to dobré. Ale což Němci jsou lepší?“ Tyto obě nauky jsme zavrhli, vstupující na jeviště. My jsme proti nim začali říkat: Milý bratře Čechu, dělej, co se patří a neohlížej se, dělá-li někdo jiný podobně nebo jinak. Dělej, jak ti káže svědomí, nikoli jak ti tleská národ, neboť národ může tleskat i velikým převrácenostem. Pro pravdivost jsou všude stejné poměry, ty, které vyslovil Havlíček: odpovědnost před Bohem, před dobrými lidmi a před svým svědomím. Kdo potírá šovinismus, vydává se arci nebezpečí, že bude jeho vlastenectví podezříváno. Ale kdo není schopen této oběti, ten vůbec nemůže veřejně působit, nejméně v žurnalistice.

Usilovali jsme o pokrok české věci. První podmínkou pokroku jest vědět, co je pokrok, abychom se snad nehonili za přeludem, který pokrokem není, a opět neodstraňovali dobré staré tradice, za něž můžeme pánu bohu děkovat, že je ještě máme.

Ovšem o pokroku začíná řádně myslit teprve ten, kdo si uvědomil, jak jiní pokračují a jak sám stojí. Taková nevědomost mezi námi byla. A stávala se částí národního

učení ve způsobu, jak se pracovalo ve všech oborech. Tak zvaní a oslavovaní staří vlastenci si v tom obzvláště libovali, když přirovnávali slaboučké počátky národního života k současnému stavu, a z kontrastu jim vycházel pak sám sebou patrný pokrok českého národa. Nám se současný stav jevil jinak.

„Jsouť poměry u nás vskutku velmi černé,“ pravili jsme, „tu nepomůže žádné jich zakřídovávání, žádné kaceřování těch, kteří se nutné nápravy dovolávají. ‚Poznej sebe sama‘, platí pro nás u větší míře nežli pro jakýkoli jiný národ. Neboť v tom sebe neklamejme: učinil-li náš národ v posledním čtvrtstoletí značný pokrok, učinili v téže době všichni kulturní národové pokrok nepoměrně větší. To cítí i *Politik*, právě v nedávném úvodníku, že náš národ od roku 1861 značněji postoupil nežli kterýkoli jiný v podobných poměrech. Tato reserva činí celou výpověď bezvýznamnou, neboť v podobných poměrech bohužel žádný jiný národ se nenalézá. I jest nám zdvojnásobněnou pílí, s napjetím všech sil pracovati, abychom jiné národy i jen poněkud dohonili, neřku-li abychom je předstihli. A který národ v této soutěži se opozdí, je ztracen. To jest právě rozdíl mezi vámi a námi: vy neustále národu namlouváte, jak daleko jsme již přišli, čeho jsme již dosáhli, jak velice vynikáme nad ostatní národy atd. My národu nechceme předstírat úspěchy, kterých nevidíme, my chceme národ vzněcovati ku práci plodné, intensivní, poukazující k tomu, co jsme zmeškali — a toho věru jest velmi mnoho!“

Tento zpozdlý zvyk musili jsme ubíjet jako mnohohlavou saň. Dokladů nalezne čtenář v prvním i druhém ročníku *Času* hojnost. Naši otcové před padesáti léty svítivali loučemi nebo kahanci s vyškvařeným špatným sádlem, my svítíme elektrickým světlem; takový pokrok v poměrech lidských nese doba sama sebou a tak přinesla i jistý rozvoj národní věci. Byla však otázka, čím my k pokroku přispíváme a zdali vědomě k němu pracujeme. A o tom jsme důvodně pochybovali.

Positivně pro pokrok pracovat, znamenalo nám ukazovat na díla jiných národů a tím ve všech domácích oborech zvyšovat měřítko. Srovnávat se s jinými národy, kde ti jsou v literatuře, ve vědě, v politice! O politice nebylo třeba tak mnoho mluvit, cítilo se skoro obecně, že v po-

litice jsme upadli a zmalicherněli. Také nám Beust i Bismarck pověděli, že nerozumíme poměrům a že jsme bývali v nepravý čas neloyální a v nepravý čas loyální. Za to v oboru krásného písemnictví bylo zvláště třeba mluvití bezohledně.

„Skoro všechny literatury evropské nalézají se v úpadku, ruskou částečně vyjímaje. Toť současná literární situace. Bylo by zkoumati, jaká jest naše doba a naše kultura, která tak písemnictví zatlačila na ústup. Na každý způsob lze očekávati veliké převraty společenské, revoluce názorův a ideálův. Příznaky blížících se převratů jsou zde. Taine podvrátil všechny dosavadní názory o revoluci francouzské a našem moderním vývoji; liberalismus prochází školou nejtrpčího zklamání a utrpení; Spencer píše proti parlamentarismu; Lev Tolstoj buduje nové názory společenské a náboženské; Nordau stihá moderní společnost naši ze lži krok za krokem. A co říci o velkém zostření bojů národnostních, o teoriích socialistických ...?

Literatury zatlačeny jsou vůči těm proudům do pozadí; nicméně spisovatelstvo skoro nikde neuteklo se na klidný břeh a neobrací se lhostejně ku proudům těm zády. Ono nestvořilo posud nic obrovsky velkého, avšak pracuje o světlo a nové své postavení ve změněných poměrech. Po starých mistrech Goethovi, Byronovi, Puškinovi, Hugovi, Turgeněvu a j. epigonům zůstaly nesmrtelné formy poesii, pod jichž úroveň klesnouti nesmějí, ale ideály hledají si nové. A pochopuje-li se tak nynější doba za přechod k nějaké mužné, mravně silné a myšlenkově obsažné poesii, která ve společnosti vyhledá si jiné místo, nežli posud měla, pak E. Zola, G. Eliot, ruský realismus až po Vereščagina jsou první bojovníci proti zastaralým a přežilým ideálům. Oni všichni odhalují jízvy, budují na práci, velebí čin, líčí moderní lidi pravdivě a ženou společnost k nápravě a polepšení (zvláště Lev Tolstoj). Zola není ideálem, ale touží po nových ideálech. Až společnost bude jiná a lepší, i Zola bude ji líčiti jinak a líp. Písemnictva menší, stojící v područí velikých světových proudů, přimknou se podle povahy své k naturalismu Zolovu, k realismu Eliotovu, nebo k realismu ruskému.

Vliv doby zračí se již v současné kritice. Moderní literární kritika ztratila mnoho ze své původní nevinnosti. Jindy stačila gramatika, poetika, aesthetika a dost ...:

My dnešní lidé napořád chováme se k jisté poesii už velmi nepřátelsky. Jsme strženi v proud přírodních věd, věd historických, sociologických, velkých časových vymožeností a posuzujeme dílo umělecké, jakožto projev určité doby, určité země a určitého

směru. Při největší šetrnosti žádáme po básníku značné vzdělání a v jeho poesiích hledáme i několik gramů rozumu.

Jest otázka: má státi současné písemnictví české před hotovými těmito fakty s očima zavázanýma? Jsme již skutečně tak zvláštním českým globusem a zvláštní soukromou společností, že vůči velikým ideám, záhadám a vůči řešení důtklivých otázek naše písemnictví necítí žádných povinností a může si dále hráti poeticky s květinami, motýli, s plénkami, sny, bájemi, mythologií, sentimentálními flétnami a zlatolesklými frázemi?

Je faktum, že na poli sociálního románu nemáme za patnáct let nic, co by předčilo Pflégrův román *Z malého světa*, leč Antala Staška *Nedokončený obraz*. A což v dramate? V tak zvané periodě Nerudově a Hálkově byli jsme mnohem dále; uvažujme, co to znamená. V dorostu dnešním naleznete I. Herrmanna, J. S. Machara, naleznete pět jmen..., která nemají smyslu pro hříčky a lacinou frázi; jinak zmatek a mlhovina!

Jestliže všechny literatury evropské nalézají se na ústupu proti slavným periodám předchozím, tím není řečeno, že by byla ustala i v produktivnosti a že by knih byl citelný nedostatek. Ba právě naopak, zrovna jako v písemnictví českém. Ovšem u nás ještě i mrtvo politické minulých let zavinilo, že každý, kdo měl zdravé smysly, vrhal se do literatury. Nikdo nás z chrámu umění nevypráskal — kritiky nebylo. A dnes zaplavujeme, nejen my mladší, ale i ti nejstarší z nás trh literární plody planými, cetkami, hříčkami, pro něž není literárního měřítka. Produktivnosti naší nechť se nikdo nediví.

Při moderní vytríbenosti formy a jazyka, při nevšedním stupni školního vzdělání a veliké tradici básnické — světové i prstonárodní — nelze se diviti veliké výrobě veršův i prosy (ač prosa česká z valné části je vtělená mizernost, a to proto, že prosu nedovedeš si školou osvojiti tak jako celé verše, rýmy, obrazy a praktiku metrickou). Docela všední mladíček — jen s onou běžnou vnímavostí, kterou každý člověk jest obdařen — stluče básničku slušnou a snad i sbírečku veršův, u nás i jinde.

Co se obsahu takových sbírek týká, obsah jejich bývá tak laciný, jako materiál, z něhož se básnické hračky stavějí. Světem krouží tolik otázek a záhad, pravd i hypothesí, že třeba vnímavému člověku nastavití jen klobouk, aby mu napršelo se světových hrušek tolik hniliček, že jimi nacpe třicet sbírek. Ale bystrý a zdravý čtenář nebude uspokojen. Vidí přelévání knihy do knihy a nevidí života. Pro tuto beztvárnost a bezživotnost najdou se sem tam hesla a zvučné tituly — „umělecký relief“, „svědomí umělecké“. Co je to? A co je vám platno takové nastrčené slovo, když se k vám obecenstvo obrací zády? Kolik se odbude těch slavných plodů s uměleckým reliefem a s uměleckým svědomím? Lidé vědí, co

chtějí čísti, ale nemajice toho v domácím písemnictví, pídí se po knihách cizích.“

Diagnosu vědecké úrovně domácí převzali jsme z *Athenaeae*, kde v únoru roku 1885 profesor Masaryk napsal:

„Rádi bychom o více českých vědeckých knihách psali — kdyby jich jen více vycházelo, o tom ani nemluvic, že velmi je nesnadno, pěstovati v malém našem kruhu literárním skutečnou kritiku. A že nemáme širšího rozhledu po světě slovanském? Budme upřímní: kolik u nás lidí zná slovanskou literaturu a kolik opravdově z ní čerpá...? Je faktum, které planým horováním nikterak nedá se odčinit, že ze sta našinců, kteří vůbec dbají vědeckého poučení, snad ani pět nás nečerpá z literatur neněmeckých! Studentstvo počuje se výlučně knihami německými, a taktéž činí ohromná většina našich vzdělancův — a již proto je kritika právě německé literatury u nás potřebná, snad potřebnější na ten čas než české a slovanské vůbec. O té věci raději pomlčím, nemám-li se dotýkati velmi nepěkné vlastnosti jisté části našeho vzdělanstva a spisovatelstva, kteří zřikají se před národem němectví a potajmu jen německé knihy a časopisy čtou a opisují...“

Se svými malými prostředky, ale upřímně jsme se vynasnažovali tedy o to, co se říká o Petru Velikém, že otvíral Rusům do Evropy okno. My otvírali okna na západ i na východ, trhali semeno na cizích polích a zasívali doma. Co chceme, to jsme věděli. Dělat programy je věc sama o sobě také velmi lehká. My členové národa zevně poddaného a v sobě neuvědomělého máme snadnou práci. Řekneme jen: „Chci to, co mají jiní šťastnější národové, zevně svobodní a vnitřně sebevědomí.“ Věřili jsme také, že všichni členové našeho národa chtějí dobro národní. Oč byl a bude věčně spor, jsou prostředky.

Hned v prvním čísle vyřkli jsme slovo, že chceme zesilovat duševní fond národa. Bylo tedy třeba vyhledávat také všechno, co nás posiluje.

Poučení hledali jsme v historii.

Poučení hledali jsme u našich buditelů.

Poučení hledali jsme v daných poměrech.

Historie dávala nám pokyn, že vítězství českého ducha lze vzkřísiti jen demokratismem. Toto přemýšlení vedlo

nás na pole politické a určovalo náš poměr k šlechtě. U našich buditelů našli jsme poučení o práci, o slovanské myšlence, o náboženské otázce, vůbec o tom, jaká jest česká idea. Dané poměry vyžadovaly, abychom uvažovali o svém poměru k Německu a to jinak nežli posud. A na jeden ošklivý způsob ukázali jsme zvláště důrazně hned na počátku.

„Jakmile se turnérská slavnost (v Praze v létě roku 1887) ohlásila, *Národní listy* volaly po policii a činí tak v každém podobném případě, aniž listy druhé strany troufají si zakřiknouti je. Jak dětin- ský, národa nehodný to způsob! My Čechové jsme historickými představiteli této země, jsme v přítomnosti velikou většinou, my chceme v zemi panovati, ale nehrajeme si na pány, nýbrž na denuncianty. Vždyť cizina musí na zpozdilé projevy naše hleděti jako na strach! Ukažme přece sebevědomí své skutkem a neohlí- žejme se po každé buršácké čepici!“

Snaha po pokroku přinášela negativně: potírat vliv žur- nalistiky na vedení vzdělců a pozitivně: věnovat po- zornost a podporovat ústavy, jimiž se měly do národa vlívat pokrok a vzdělanost. Upozorňovali jsme na vý- znam české university.

„Nevíme věru, proč se národu říká (v čísle 12. Času), že má českou universitu. My přece české university nemáme! Co nám vláda uštědřila za ohromné oběti naše, jsou dvě neskvělé fakulty, filosofická a medicinská. Právnickou fakultu nám nahrazuje jakási praeparanda, která státu má obstarávati úřednictvo němčiny znalé; fakultu bohosloveckou nenahrazuje nic.* Co někdy dobromyslně nazýváme ‚českou universitou‘, to se přičí pojmu vysokého učení, jež národům představuje ústav ku pěstování vědy a ku vědeckému vychování mládeže především, nikoli ústav na obstarávání učitel- ských a úřednických míst. Tento ponižující stav na ‚české univer- sitě‘ trvá přes čtyři léta, a klub český nepodniknul nic, co by od- stranilo tento pohoršlivý zjev.“

Věnovali jsme pozornost *Učené společnosti* i *Museu*. Vě- novali jsme pozornost oběma knihovnám vysokých škol.

* Později zastávali jsme názor, že bohoslovecká fakulta při mo- derní universitě není nutností, spíše přežitkem z minulosti.

Za nejpotřebnější práci pokládali jsme také uvést v jiné koleje život českého studentstva. Dosavadní organizace studentstva v mohutném *Akademickém spolku* byla docela nezdravá. Byl to studentský spolek bez studentského života. Předsedy spolku dosazovaly zevnější okolnosti, totiž politické strany. Při volbách nebýval zápas o to, aby se v čelo spolku dostal skutečný výbor studentstva a za předsedu kolega, jenž požíval vážnosti ve spolku, nýbrž o to, má-li výbor být mladočeský či staročeský, a za předsedu diktován byl kolega, jenž byl doporučen buď Barákem, nebo byl vítán pražským patricijským rodinám. To samo vedlo k životu studentskému, jenž se projevoval pak jen zevnějšími okázalostmi: representací při slavnostech politických, pořádáním plesů, vítáním v místnostech spolkových zpěvaček a herců, kteří pohostinsky vystupovali na českém divadle. Podle toho spolek těšil se přízni jedné nebo druhé politické strany. O vnitřní život spolku a členů nestaral se valně nikdo, leda stará donáščka novin. Mnozí hleděli ještě o mnoho let později na ta stará léta *Akademického spolku* jako na nějakou heroickou dobu studentstva, ale vpravdě to byl planý romantismus, jež nová universita odklidila.

My také hned v prvním ročníku *Času* začali jsme podávat praktické návrhy na reformu *Akademického spolku*. Starost spolku měla být, aby se přizpůsobil nové periodě, která mu nastala českou universitou a českou technikou. Především bylo třeba zreformovat akademickou čítárnu tak, abyhověla akademikům. Za druhé bylo třeba jinak rozumět vzdělání politickému. („Veškero politické vzdělání naší mládeže obstarávají dva domácí listy pražské. Stupeň vzdělání, jehož mládež nabude z našich novin, je velmi nízký. Student český politicky daleko stojí za každým jiným studentem. Nejhorší jest pak, že čas od času český student sestupuje níže a stává se agentem jedněch novin proti druhým.“) Další návrh: založiti při spolku po lipském způsobu parlamentární seminář. Místo všedních přátelských večerů navrhli jsme řečnické večery

(„Křiklounství, bouchání a plané demonstrování přežilo se samo sebou již i v jiných kruzích, nerci ve studentstvu, které má vyznamenávat se nad jiné jemným taktem a přirozeným hlasem citu.“)

Proti tomu, jak u nás veřejnost zacházela se studentstvem, ukázali jsme na jiné země. Přeložili jsme překrásný list I. S. Aksakova k ruské společnosti: *Chovejme se k mládeži čestně, milujme ji!*

Jedním slovem řečeno: pracovati pro pokrok znamenalo nám působiti k vyšší vzdělanosti ve všech vrstvách a začítí s mládeží. Vzdělanost mění politický stav každého jednotlivce a tím celého národa. Vzdělanost činí každého jednotlivce i spravedlivějším a mravnějším, neboť člověk vzdělaný umí vymezit své místo ve společnosti, umí ocenit své okolí a bezděky je veden k tomu, aby byl spravedlivý k sobě i jiným. Národní smýšlení bez spravedlnosti k jiným snadno se mění ve stav brutálního násilí.

Konečný cíl svého snažení spatřovali jsme v ideálu, aby český národ byl silný, aby byl zdatnou součástí ve snažení všeho lidstva a přece byl svůj mezi národy.

Mnoho by se ještě dalo citovat, a snad i některé zajímavé podrobnosti vypadly mi z paměti, které by vhodně doplňovaly naše mladistvé vyznání víry. Soustavy v něm arci nebylo žádné. Napsal jsem to již, že jsme začali z donucení, na obranu, bez formulovaného programu. Vyznal jsem také, že Čas vycházel více méně náhodou. Mohl by se tomu tedy leckdo ze srdce zasmát, jací jsme to byli revolucionáři a reformátoři!

Náš začátek byl opravdu veselý, a my sami byli jsme také veselí. Byli jsme zdraví a draví, realismus jakožto nový kvas byl i zdravím národa. Nebyli jsme mudrci, ale měli jsme plnou naivnost poctivého přesvědčení. Co jsme měli nepopíratelně a co bez neskromnosti mohu tvrditi: byly to lepší metody, a proto docházeli jsme k bezpečnějším pravdám a názorům. Bylo řečeno jednou, a na naše po-

čátky se zvláště ten výrok hodil, že realismus je metoda. Tím končím kapitolu, v níž jsem se pokusil shrnouti v jakýsi přehled naše zásady v prvních dvou letech.

Význačnější boje z roku 1888

Náš program od počátku měl pro české obecenstvo nepopulární vlastnost, že byl střízlivý, velice střízlivý. Pravá protiva tehdy v Čechách běžného romantismu všeho druhu. Místo bédování mluvil o práci, práce nám byla heroismem. Náš idealismus byl odměřen podle prostředků, ale nebylo v něm za to rozporu mezi teorií a praxí. Kdežto kritičnost a ledaco z toho, co jsem v minulých kapitolách vyličil, imponovalo aspoň mladší generaci — ta suchost, ta nehlučnost a ten prostý důraz kladený na povinnost nevábily k nám ani tu mládež, leda povahy nejvážněji založené.

A přece to byla veliká věc, že náš idealismus položil si uzdu řízenou rozumem. Idealismus hlásají politikové i vychovatelé, vštěpuje se mládeži ve školách. Ale jak se mu rozumí! Rozumí se mu tak, jakoby to byla ctnost sice krásná a vznešená, za kterou však v praktickém životě nic nekoupíš. V teorii se idealismus dojemně velebívá. Říkávalo se mládeži: „Aspoň ty buď ideální, aspoň ty, mládeži, opatruj v nadrech svých nadšení a zápal, však přijde skutečný život a spálí v pozdějším věku mrazem všecky ideální květy!“ Říkávalo se mládeži: „Nebudeme-li mít mládež ideální, kam se poděje idealismus, když nás — staré — život praktický o něj oloupil?“ A tak život býval dělen na dvoje údobí; na jedno, v němž všechny krásné vzněty, city a myšlenky mají rašit a pučet v nejvolnější květy; a na druhé, v němž se na dospělého člověka ukazuje útrpně: „To je ještě zelený idealista! Nehodí se pro praktický život. Musí se ve světě teprv otrkat!“

Náš realismus nechtěl mít v sobě ani kolem sebe toho rozporu. Idealismus měl být člověku vodítkem po celý život a ne jen okrasou mládí. Ideály, jež se měly tedy

státí majetkem mládeže, měly člověka doprovázet celým životem, i ve věku mužném, až do hrobu. Proto bylo třeba opravovat ne na praksi, nýbrž na ideálech, aby se staly schopnými neopouštět člověka za všech okolností života, i nejtvrdsího. Myslí-li někdo, že se tím ideály snižují, když se přizpůsobují životu a možnosti, velice se mylí. Nemýlí se však, kdo tvrdí, že rozumná prakse může být založena jen na rozumné theorii.

Když my jsme s těmito názory vystoupili, mýlila se v této věci většina české veřejnosti. Demagogové, kterým šlo o ztrátu výnosného národního obchodu, chopili se slova a začali proti nám křičet: „Hleď, národe, jak otravují a mrzačí mládež! Odvádějí ji od pramene nadšení, samým rozumem dusí v ní vzlet, vychovávají scvrklé a suché starce!“ A to proto, že my jsme nevytloukali Němcům okna, nekřičeli jsme po náměstích *Hej Slované*, nezapřahali jsme se však ani do kočáru veličinám, nýbrž jen zošklivovali jsme mladým lidem pusté radikální fráze, s nimiž skutečný život pozdější nemohl být v souhlase.

Poněvadž jsme stáli na tom, že je potřeba počítati s poměry, demagogové překrucovali naše slova, jako bychom byli s poměry spokojeni. A přece počítat s poměry neznamenal nám, že se s nimi smiřujeme. Na příklad s politickým stavem národa; znamenalo nám, že ovšem my ty poměry děláme a že národ může poměry své změnit, poněvadž je to v jeho moci.

Probíráám-li se druhým ročníkem *Času*, zdá se mi vhodné připomenout tyto pro náš vývoj důležitější události.

Hned v prvním čísle druhého ročníku zjistili jsme politický převrat, jenž se v národě chystá. Na českém sněmě dohrávala se komedie s Gautschovými ordonancemi. Všichni poslanci bez rozdílu stran projevili souhlas s návrhem Edvarda Grégra, aby školská komise zkoumala účinky Gautschova regulativu na české školství vůbec. Dr. Rieger desavuoval Edvarda Grégra, odůvodňujícího svůj návrh, odchodem ze sněmovny, ale orgán dr. Riegra, v němž profesor Bráf a Kalousek hájili vliv Riegrův, do-

kazoval, že v této věci celý národ jde svorně s Edvardem Grégrem. „Kdo je vůdcem národa?“ ptali jsme se tedy. Většina staročeská octla se v křivém postavení od podzimního zasedání říšské rady, zklamala očekávání národa, a nebyla dost upřímná, aby se přiznala. Proto byla od *Národních listů* vykřičena za hejno lokajů a vládních posluhů. Staročeští poslanci, aby nebyli opět proskribováni za zrádce, počínali si opravdu zbaběle na sněmě a hlasovali s Grégrem (až na dr. Tomáše Černého). V rukopisném boji *Národní listy* přerostly dr. Riegrovi přes hlavu, k čemu on sám pomáhal. Byla tedy situace taková: Strana svobodomyslná nebyla organisována, strana konservativní byla desorganisována, a zatím vládl národem dnes ten, kdo na sebe strhl zručností řečnickou, nikoli politickým většaslom, okamžitý divadelní efekt. Zítřa zas ten, kdo svým listem uměl vzbuzovati v největších vrstvách přesvědčení, že národové dobývají si práv boucháním . . . „Strana staročeská se rozpadává, klesá se stupně k stupni“, řekli jsme v čísle novoročním roku 1888.

Zdalo se během roku, že proti naší diagnose svědčí staročeský sjezd, jenž se konal dne 16. září roku 1888 v *Měštanské besedě*, a ježž Karel Tůma v *Šípech* nazval „sjezdem notáblů“. Sjezd ten byl umluven v delegacích v Pešti mezi dr. Mattušem, K. Adámkem a dr. Slavíkem z Mladé Boleslavě. Účelem jeho bylo „odklidit zmatky, kterým propadnouti hrozí všechen politický život národa.“ Účelu svého sjezd na pohled i dosáhl. Byl jsem přítomen té velkolepé manifestaci pro staročeskou stranu, při níž řečnili Kvíčala, Bráf, Tonner, Rieger (dr. Trojan měl také řečniti, ale náhle ochuravěl), při níž na prvních sedadlech se skvěla historická šlechta, při níž na osmset účastníků vyslovilo svou neobmezenou důvěru dr. Riegrovi. A přece než se sešel rok s rokem, proslavené volby červencové smetly většinu staročeskou se zemského sněmu.

Co rozumíme realismem literárním, vyložili jsme v rozboru Vlčkova románu *Zlato v ohni*, který rok před tím ve *Světozoru* Zákrejs nazval románem realistickým a

Vlčka připočetl mezi nejrozhodnější ctitele a přívržence literárního realismu.

Co jsme tehdy napsali o významu Moravy pro politiku českou, platilo ještě mnoho let potom. V první části náš článek jednal o českém životě moravském, v druhém posuzoval Němce. Ohrožení jsme na Moravě méně Němci jižními (zemědělci), více severními.

Pravou sensací vzbudily naše články o venkovské žurnalistice, v nichž vystupuje prototyp venkovského žurnalisty v pseudonymu Mikuláši Bidlovi. Komickou dohru měly tyto články v soudním vyšetřování, jemuž jsem propadl. Byl to vůbec první můj styk se soudem. Slánský žurnalista Mikuláš Krýzl podal na mne trestní oznámení u zemského soudu pro urážku na cti a v předběžném vyšetřování provedl důkaz, že valná část nechvalných vlastností v těch člancích, přisouzená venkovským žurnalistům, je jeho fotografií. Tím důkazem octl se chudák sám v koncích. Když ho na to patrně upozornili, žaloby již nepodal, ba přišel osobně poprosit mne, abych mu aspoň příště dal pokoj a neničil jeho existenci. Takových Bidlů běhalo tehdy po Čechách několik tuctů.

V zájmu studentstva důležitý význam měl náš článek z 20. května, v němž jsme ukázali na křiklavé nesprávnosti zkušební komise středoškolské, jejímž předsedou byl sice W. W. Tomek, ale *spiritus agens* profesor Kvíčala.

Několikrát do roka obírali jsme se konfesionalní školou; byla to časová otázka tehdy, neboť princ Liechtenštejn podal návrh na říšské radě, aby v Rakousku byla konfesijní škola uzákoněna. Náš tehdejší názor buď připomenut aspoň tímto výňatkem z rozsáhlé úvahy:

„Několikrát již v listě svém dotkli jsme se té věci, že považujeme náboženství za hlavní a nejmocnější pružinu mravnosti. My vždycky k tomu ukazujeme, že potřebujeme mravního obrození a že všechno, co podnikáme, všechna naše práce i naše politika vedena býti musí hlubokým mravním přesvědčením. Jiné spásy nevidíme a nevíme, jak bychom z nicotnosti, z malichernosti našich stran a

našeho veřejného života vůbec jinak se vyprostili. Proto pro nás nemůže býti pochybno, že všechno naše vychování musí býti založeno na základě mravním, pro nás nemůže býti pochybno, že zejména i vyučování směřovati musí k cílům mravním, a jmenovitě že škola národní řízena býti má v tomto duchu a tímto směrem. S tohoto stanoviska by se tedy zdáti mohlo, že návrhu Liechtenštejnovu musíme přáti. Avšak není tomu tak...

Návrh Liechtenštejnův, posuzujeme-li jej historicky, není než jedním z mnohých pokusů podříditi společnost katolicismu. Od reformace počínajíc a ve století našem zvláště po francouzské revoluci vidíme ustavičné reakce, jednou konservatismu, po druhé liberalismu, a představitelem konservatismu nejurčitějším je právě katolicismus. Jak řečeno, kolísání těchto dvou mocí — konservativní a liberální (nebo progresivní) jest ustavičné, a teď právě zjevuje se všude v Evropě promyšlená a soustavná práce strany konservativní, ve Francii, v Itálii, v Německu — právě oznamuje se návrh Windhorstův, podobný Liechtenštejnskému — vůbec pozorujeme stejný ruch ve všech zemích katolických. Toto hnutí konservatismu probleskuje všude, i ve vědě a v literatuře, a zvláště působením nynějšího papeže Lva XIII. a jeho vlivem organisuje se věda, literatura a filosofie směru ryze katolického. To každému, kdo poněkud zabývá se studiem časového hnutí, je známo. Každému, kdo okem poněkud pozorným dívá se na ruch naší doby, je patrné, že návrh Liechtenštejnův jest jenom článkem v tom velikém řetězu rozmanitých plánů jako na příklad úsilí o zřízení katolické university v Solnohradsku. Kdo tedy význam a dosah návrhu Liechtenštejnského pochopiti chce a náležitě, musí dívati se na něj s tohoto povýšeného stanoviska a nesmí v něm viděti nějaký osamělý, netušený projev pouze osobní libůstky, než projev velikého časového hnutí, jemuž čeliti může jenom podobné veliké hnutí časové směru protivného. Že pak právě škola národní sloužiti má straně konservativní za výbojný prostředek, rozumí se z významu školy samo sebou.“

Na podzim roku 1888 začaly se trousit první pověsti o založení *České akademie*. Vyslovili jsme se proti tomu, aby byla utrakovistická. Stavební rada a uctívaný národní mecenáš Josef Hlávka nabízel ministerstvu 200.000 zlatých jakožto dar k čtyřicetiletému panovníckému jubileu, aby zřídilo *Českou akademii*. Ministerstvo tohoto loyálního daru nepřijalo, byl tedy odevzdán českému sněmu. Profesor Josef Durdík napsal do *Časopisu lékařů českých* článek, v němž se přimlouval za povýšení *Učené*

společnosti v akademii, která by bez toho zůstala převážně českou. *Hlas národa* s tím souhlasil.

Po vydání šestého čísla počátkem března roku 1887, v němž vyšel náš článek, přišel jsem ponejprv do styku s pražskou policií. Vydali jsme v tom čísle odpověď *Národním listům* na pověstný článek, a já ohlásil také plakáty po pražských nárožích. Sotva však byly vyvěšeny plakáty, jež úřadu předtím byly řádně předloženy, strážníci začali je strhovat. Bylo to v neděli ráno, kdy chodí mnoho lidí po ulicích. Působilo to proto dost povyku. Přišli lidé do administrace na Tylově náměstí kupovat si čísla a byli velice zvědaví, co asi obsahuje náš ohlašovaný článek *Vlastenecká policie*.

Proč strážníci plakáty strhovali, nedovedl jsem si vysvětlit ani já ani tiskárna. Byl jsem sice časně ráno povolán na vinohradské policejní komisařství k výpovědi, zdali se *Čas* prodává ve filiálkách. Prohlásil jsem, že nikoliv. A přece šavle strážníků pracovaly! Nebylo na tom dost, do týdne dostal jsem žalobu já i knihtiskař Bedřich Grund. Žaloba vytýkala mi, že jsem na plakátech ohlašoval: „*Čas* lze dostati ve všech knihkupectvích i novinářských závodech.“ Kterýsi policejní rada, bůh mu odpusť, si myslel, že novinářskými závody rozumím filiálky (trafiky), a poněvadž jsem filiálek neměl, soudil, že *Čas* se prodává v nedovolených místnostech. Vysvětlil jsem mu osobně hned dne 7. března, že novinářský závod je novinářský závod a ne trafika, nicméně žaloba přišla.

V soudní síni na Ovocném trhu octli jsme se na lavici obžalovaných tři: já, tiskař Grund a majitel pražských vývěsních tabulí Renn, jehož zřízení plakáty lepili. Přeličení bylo krátké. Vypověděl jsem opět, že novinářský závod není trafika a že je to název, kterému rozumí každý člověk. Soudce: Proč jsem hned neprotestoval? Odpověděl jsem, jak jsem pochodil na vinohradském komisařství.

Soudce vrtěl hlavou a dvakrát ještě opakoval: „A nikde jinde se neprodávalo?“

„Ne, vždyť přece jako novinář vím, že noviny se neprodávají jako jablka.“ A dodal jsem na závěr: „Jsem přesvědčen, že bych tu státi měl jako žalující, nikoliv obžalovaný, neboť jednání policie jest neomluvitelné.“

Soudce: „Já to hned věděl, že je to nějaké nedorozumění.“

Veřejný funkcionář, jenž žalobu zastával: „Také jsem si to povídal, když jsem to četl.“

Soudce: „Tak to by nebylo nic, to se rozumí.“

Nato vyslyšel pány Grunda a Renna a stále krčil rameny. Tu ještě náš obhájce, dr. František Skrejšovský, předložil plakát s podpisem státního zástupce Ježka, že se nalepování povoluje. Soudce i veřejný žalobce podívali se na to, podívali se na sebe a dali se do smíchu.

Soudce k veřejnému žalobci: „Nu, co vy? Máte k tomu nějaké poznamenání?“

Veřejný žalobce: „Co je mi po tom? Bylo to sem dáno přímo, já o celé věci nic nevím.“

Soudce: „Přikročíme tedy k rozsudku.“ A jménem Jeho Veličenstva pronesl rozsudek osvobozující.

Když byl rozsudek pronesen, dr. Skrejšovský velice sladce a jemně: „Ale, pane soudče, kdo dá mému klientovi náhradu za utrpěnou škodu?“

Soudce: „To víte, cestou civilní. Ostatně, já konfiskaci zrušuju, a plakáty dostanete zpět.“

Poznamenal jsem, že strhané plakáty vydati nelze, a jestli nějaké zbyly, že mi teď nejsou nic platny. I vyšlo z té debaty najevo, že bych si měl odhadnout škodu, jaká mi asi vzešla, kolik čísel jsem totiž mohl prodat? A že by byl spor o to, jsem-li povinen tiskárně za plakáty a panu Rennovi za lepení zaplatit.

Dr. Skrejšovský: „Já žalovat nebudu, ale prosil bych, aby nám policie příště nedělala škody. Je to čirá vexace.“

Soudce: „Já jí to říci nemohu, to víte. K tomu zde nejsem.“

Mně se z toho všeho točila hlava. Požádal jsem dr. Skrejšovského, aby všeho již nechal, a byl jsem rád, když jsem

se octl na zdravém vzduchu, neboť jsem cítil ponejprv, že v konstitučním státě je pro občana dost, když neplatí pokuty a není zavřen.

Mnohem smutnější zkušenost zažil jsem po roce při jiném procesu. Po roce dostal jsem se totiž do křížku s policií národní, a ta byla horší. Prohrál jsem na celé čáře a musil jsem se nejen stěhovat z vinohradské tiskárny, nýbrž octl jsem se — bez přístřeší.

Nevím, bylo-li to roku 1887 či 1888, zavedl se mnou tiskař Grund hovor, že nemám ponětí, co vystojí za to, že tiskne *Čas*. Na doklad ukázal mi navštívenku Václava Vlčka, majitele *Osvěty* (domu a časopisu). Vlček psal Grundovi, že neví, jak k tomu přijde, při dávném vzájemném přátelství, že pan Grund tiskne takový plátek, v němž se šíří vlastenecká prorada, a v němž se, to bylo hlavní, o panu Vlčkovi píše velmi neuctivě. Neočekával prý toho po tolikerých dobrých stycích. Grund býval totiž ředitelem tiskárny u Šimáčků, kde se tiskla *Osvěta*.

Tehdy jsem se tomu smál, když jsem viděl, že ani majitel tiskárny Grund si z toho pokynu nic nedělá. Ale pojednou na počátku června 1888 oznámil mi pan Grund s lítostí, ale neodvolatelně, že si mám hledat novou tiskárnu. Byl prý důtklivě upozorněn, že mu obec Královské Vinohrady vezme obecní práce, bude-li dále tisknout *Čas*. Rozumí se samo sebou, když tiskárna byla postavena před tuto alternativu, že obětovala mne. Ještě jsem ke všemu dost špatně platil!

A tehdy nastalo mi těžké putování po Praze. Hledal jsem přístřeší. K velikým firmám, jejichž nakladatelství odkázáno bylo na přízeň velikých žurnálů, jsem ani nešel, abych jich neuváděl do rozpaků. Klepal jsem u menších. Některé mne přímo zamítly, některé nepřímou; na příklad tiskárna Lauermannova kladla mi podmínku, abych polovic nákladu platil napřed, polovic po vytištění. Zbývala mi jediná knihtiskárna Stýblova. Šel jsem k ní o rozpočet s jakýmsi tušením, že ta mi teprve zavře dveře, poněvadž firma měla vyslovený ráz klerikálně-staročeský.

Jaké bylo mé podivení, když ředitel Žalud nejen se nepozastavil nade mnou, nýbrž dokonce dal mi rozpočet na tisk, jenž byl ze všech nejvýhodnější.

Jenže slunce ani dvakrát nad mou radostí nezapadlo. Druhého dne ředitel Žalud sice s lítostí, ale přece jen ústní úmluvu z nařízení majitele pana Stýbla odvolal. Jak jsem se později dověděl, členové *Měšťanské besedy* zahráli panu Stýblovi bandurskou, že chce tisknout nihilistický a nevlastenecký časopis. A on — odvolal.

Když jsem se takto octl na ulici, odhodlal jsem se na radu Grundovu s poptávkou k německé firmě Antonína Renna. Byl jsem přijat. Měl jsem však ostrou zbraň, kdyby mne byl tisk vlastenecký napadl. V této tiskárně začaly vycházet i *Národní listy* i *Národ*, do ní osobně docházeli Palacký, Rieger i Grégr. A to bylo za majitele-otce, jenž neznal česky, kdežto nynější majitel-syn uměl česky tak dokonale slovem i písmem, že k němu český spisovatel dr. Řezníček i jiní mohli chodit na hodiny! Z celého jednání jevil se mi Antonín Renn jako muž, jenž zasluhoval větší vážnosti než mnoho našich vlastenců.

Ale přece jen byl jsem v tomto vlasteneckém procesu citelně pokutován. Tisk v pražské tiskárně zdražoval se mi proti tiskárně vinohradské při každém čísle o pětku. To pro mne znamenalo mnoho. První rok stál v tiskárně 661 zlatých 20 krejcarů, administrace (poštovné a podobně) 240 zlatých, v celku bylo vydání 901 zlatých 10 krejcarů. Na to přišlo od abonentů 615 zlatých a 221 ze sbírek *Maffie*, takže schodek byl 65 zlatých. Rozumí se, že honoráře jsem neměl, nýbrž vydělával si spolupracovníctvím v *Ruchu*. Ovšem při tom jsem si zastával i sám administrátora a sluhu, sám jsem dlouhý čas čísla balil i pod paždí odnášel na poštu. Do druhého ročníku vstupoval jsem s 279 abonenty, 13 *Maffiány* a s požadavkem za dlužníky 231 zlatých. Poměry abonentské se sice značně zlepšily, ale přec jen byly vyhlídky na notný schodek, jelikož druhého roku maffianské sbírky odpadly. Také

se dostavil schodek několikastový. Byl ovšem i proto větší, že jsem si při větší administrační práci méně mohl sám literárně vydělávat, ano musil si přibrat na expedice sluhu. Arci nebylo by bývalo možné časopis vůbec vydávat bez spolupracovníctví *maffiánů*, kteří pracovali bez honoráře.

Nejvydatnějším spolupracovníkem byl profesor Masaryk, ač sám velmi málo do *Času* napsal. On byl autorem literárních a uměleckých kritik, které náš list vysoko povznášely nad tehdejší úroveň: o *Exulantech*, *Zlatu v ohni*, Schwaigrovi a mnoha jiných. Ale při jeho odporu k psaní, byl bych sotva dostal řádky. Na příklad z kritiky *Zlata v ohni*, kdybych se nebyl nabídl, že podám sám obsah a některé části aspoň zhruba vypracuji. On teprve k tomu nadiktoval své poznámky.

Ale profesor Masaryk byl spolupracovník nejvydatnější proto, že jsme se z jeho hovorů všichni učili, že jsme byli ohlasem jeho pokynů a poznámek. Pokud jsme to ovšem dovedli. Všichni jsme většinou žili z něho a v něm. Ta duševní poplatnost šla někdy tak daleko, že já i jiní bezděky reprodukovali jsme nejen jeho myšlenky, nýbrž i jeho sloh. Po nějakém čase nebylo mi samému možno určit, které věty on sám přímo napsal a které vyšly jen z jeho školy.

Říkalo-li se tedy o *Času*, že je masarykovský, bylo to pravda, pokud šlo o celé ovzduší myšlenkové i metody; nebylo to však pravda, pokud se tím napovídalo, že on si nás, ubohé svedené! vydržuje a platí, abychom mu sloužili. *Čas* právě jemu nejméně sloužil. Profesor Masaryk našeho listu nejméně užíval pro svou osobu. A větším dílem toho nikdy nepotřeboval, neboť si uměl vždy najít svou veřejnou tribunu, kdykoli chtěl promluvit.

V profesorovi Masarykovi měli jsme konečně i vzor muže, jenž nikdy neochaboval, ba zrovna nás zdravím a veselou myslí elektrisoval. Když se na odpůrce *Rukopisů* a později na nihilisty chrlily denně proudy zloby z *Národních listů*, bývali jsme často vyděšeni. Homérovské haló však

vzbuzovaly v našem někdy už pokleslém kruhu pravidelné jeho výroky:

„Však až to přijde do živého, já jim také povím!“

Už mu nadávaly vrahů, hyen — a ještě mu to nešlo do živého. Četli jsme v novinách, jak mu universitní senát dával důtky a pohružky — a ještě mu to nešlo do živého! Připomínal Turgota, jenž pronásledovaný jakobínskou vládou a čekaje smrt, přece psal klidně spis o pokroku lidského ducha. Rozveselili jsme se a bránili se dál. Takové důvěry a radosti do života jsem od té doby už nepocítil. Zdá se však, že někdy přece ho ta neumdlévající a tak neslýchaná zloba ohýbala. Aspoň později zaslechl jsem od něho výrok, že byl čas, kdy se u nich už pakovaly kufry z Čech...

Nebylo by divu.

V tehdejší styku s ním, zejména v maffiánských schůzích, když mezi nás přišel, bývalo živo. Všecko v nás hrálo. Bývaly i spory a bývala i nespokojenost, ale všechno, co na jazyku, to hned rovně do očí. Přál bych každému mladému muži takové školy, jako byla naše *Maffia*!

Naproti tomu nálada v kruzích našich odpůrců byla čím dál špatnější a zakyslejší. Každou chvíli proneslo se o vynikajícím muži staročeské nebo mladočeské strany, že nám dává v duchu za pravdu. Mezi sebou si obě strany nadávaly i zlodějů, ale proti nám byly vždy hned svorné. Hlavním aranžérem té svornosti byl profesor Kvíčala. Vedl jako na provázku Staročechy, Mladočechy i klerikály, kam chtěl. Ba našel si dokonce vlastní orgán proti nám v Bačkovského *Českých listech*. Proto právě na tohoto politikusa jsme se řádně obuli. Než tuto epizodu odkládám až do paměti z roku 1889, kdy podnikl proti nám generální útok z university a v *Čechu*. Tam vyložím jeho chování od počátku boje rukopisného i posléze jeho mravní smrt.

Po dvouletém svém působení pozorovali jsme silný ohlas v rozličných vrstvách českého národa. Pozorovali jsme

také, že lidé žijící mimo náš kruh docházeli k týmž úsudkům o národních věcech, jakmile odložili staro-vlastenecké brýle. „V koncertní síni českonárodní počíná býti úzko všem, kterým poctivě jde o zdar produkce . . .“, pravil v slavnostní řeči své dr. Buchal dne 24. června roku 1888 v Čáslavi, a my otiskli podstatnou část jeho řeči na souhlas. Přímou ze srdce pak promluvil nám dne 19. srpna roku 1888 dr. Antonín Zeman (spisovatel Antal Stašek) v Železném Brodě. Mluvil nejen o boji obranném, jež si vytkla *Severočeská jednota*, nýbrž o celém našem národním boji. Tak jsme si představovali veřejné vystupování venkovských vůdců! Řeč jeho otiskli jsme celou v *Čase* a byli jsme s ním od té doby v častějším styku. *Jitřní písně Svatopluka Čecha* (vydané roku 1887 v Nerudových *Poetických besedách*) obsahovaly báseň *Cos nového se rodí v českém vzduchu*. A třebaš básník přiznával, že sám srdcem kotví ve starší době, neházel po nás kamenem, naopak vítal mladé hnutí české.

*Cos nového se rodí v českém vzduchu,
dum svěžích jiskření a vlnobití —
nechtě jakkoli se zověš, mladý ruchu,
buď vítán radostně a měj se k žití.*

Jestliže již roku 1887 básník vycífoval mladý ruch v Čechách, tím více přibýlo ho po roce. A ta zásluha, že jsme byli zdravým kvasem, nemůže nám být nikdy odňata. Že do nás mazali, co na tom? Posud nebyl nalezen způsob, jak by se hlásání nových pravd stalo bezbolestné.

Realistický týdeník

V listopadu nebo počátkem prosince roku 1888 vytáhl mne profesor Masaryk na procházku. Chodili jsme po polích vinohradských, kde stával někdejší *Kravín*. Pověděl mi, že se utvořil kruh, jenž pomýšlí založiti politický týdeník. Měl jsem se rozhodnouti, chci-li vydávati *Čas* vedle onoho politického týdeníku či dorozuměti se

o přeměnění *Času* v týdeník. V tom případě bylo třeba odhadnouti, jakou cenu pro mne *Čas* reprezentuje.

Rozhodl jsem se postoupiti *Čas* s dosavadními odběrateli družstvu. Ti odběratelé měli představovat můj podíl v družstvu. Družstvo zase ponechalo mi redaktorství s měsíčním služným. Do vánoc byla uzavřena písemná smlouva mezi mnou a družstvem, kterou sepsal profesor Kaizl. Kdo mimo dr. Kramáře na založení týdeníku ještě tlačil, nezvídal jsem a nevím podnes; rovněž nevím, kdo a jakým podílem k základnímu fondu přispěl. Kauce ve státních papírech 3500 zlatých byla složena u zemské pokladny na jméno profesora Kaizla. Víím však, že některým opatrnějším realistům z *Obrhausu* nebyla přeměna *Času* v týdeník vhod, neboť nechťeli jaksi přejímati jeho nihilistickou minulost.

Ale byli zas i v *Obrhausu* mužové, kteří měli starý *Čas* rádi a žádného radikalismu se nelekali. Nevadila jim jeho rozkřičenost pro nihilismus, protože věděli, že záminka štvát proti nám byla by se ve starých stranách vždy našla; když ne nihilismus, tedy něco jiného.

Vzpomínám vděčně některých dopisů právě z této společnosti, které mne povzbuzovaly hned po vydání prvních čísel. Universitní docent napsal mi tento list:

„Pane redaktore, četl jste zajisté zprávu o svém listě v *Našich hlasech* a potěšil jste se uznáním, kterého se Vám celkem přes nespokojenost pisatelovu s úvodním článkem dostalo. Bojím se však, abyste proto nelitoval, že jste onen článek přijal, ač byl i Vám poněkud proti srsti. Toho nečiňte, a byť byl onen článek takový, že mimo Vás žádný český list nebyl by ho otiskl, pak již tím jest potřeba takového listu dokázána, totiž listu, ve kterém přijde k slovu i ten, kdo nemluví národu podle not. Nemyslím, že by pisatel onoho článku zasluhoval výtky v oněch listech vyslovené, — klásti otázku není zároveň zodpovídati ji; a když někdo se ptá i na tak vážnou věc, jako je cena národní existence naší, ani k tomu nemusí býti důvodem zamýšlené renegátství. Ale i kdyby měl referent *Našich hlasů* pravdu, bude lépe, když takoví „kosmopolité“, takoví poloviční uprchlíci přijdou občas ke slovu, přihlásí se někdy o odbytí anebo poučení, než kdyby se stanovil princip, že jsou v národním životě otázky, které nesnesou vůbec osvětlení,

o kterých se veřejně nesmí pod národní klatbou pochybovati. Bůh uchovej nás takové pravověrné církve národnostní ideje; ta by si brzo vychovala sekt kacířských! Buďme volni mezi sebou a dosáhneme svobody, dopřejme rovného práva každému mezi námi, a dosáhneme rovnoprávnosti. Přeju Vám tedy, pane redaktore, aby Vaším listem ještě často bylo způsobeno horšení, jen když se zároveň pobídne ku přemýšlení. Takovými frázemi, jako ta, že až poznáme marnost své národní existence, koupíme si německé slabikáře, dala by se odbýti každá vážná otázka, když není okamžité praktická. Sám bych soudil, že není potřeba, abychom se starali o působení národa na venek, ať už na západ nebo na východ; ani západ ani východ nepotřebují zprostředkování našeho, podali si dávno vedle nás a přes nás ruce, ale kdyby bylo možná uvéstí národ pětimilionový na výši kulturní, jaké dosíci jiným než mateřským jazykem není a nebude možná, pak už tento výsledek by stál za boj a za namahavou práci.

A tu ovšem sluší si klásti a občas zase a zase si klásti otázku naznačenou v článku prvního čísla Vašeho, a když se zodpoví záporně, — nekupovati německých slabikářů, nýbrž pracovati o dosažení ideálního cíle — pracovati o tom, aby se národnostní idea prohloubila, obohatila, a ne jen pořád a pořád okrašlovala a vylejštovala nějakými prapory a poděbradkami.“

Když byl dne 19. února roku 1887 vypálen na nás paličský článek v *Národních listech*, přišel druhý povzbudný list od muže zajisté všeobecně váženého:

„Velectěný pane doktore! Jsem sice již předplacen na *Čas*, nemohu však po vřelém doporučení se strany pana Grégra odolati pokušení, postarati se dle skromných sil svých o rozšíření jeho. Příkládám 10 zlatých co pololetní předplatné na 5 výtisků s prosbou, abyste se sám postaral o jich rozšíření, t. j. zaslal je zdarma na místa, kde by konaly dobrou službu; Vám bude zajisté snadnější v ohledu tom učiniti vhodnou volbu, nežli mně. Tak vida, pánové si zakazují, aby se českému lidu česky řeklo, že jsou ... Na zdar! Ve vší úctě oddaný Dr. A. Seydler, K. Vinohrady.“

A tak se množily vůbec hlasy soukromé od měsíce k měsíci. Mladší moravský politik, advokát, psal mi roku 1887:

„Chcete znáti mé mínění o *Času*? Působí mně upřímnou radost, neboť razí cestu pravdě v politice i v umění. Hájil jsem toto mínění hned při zahájení boje proti Vám a byl jsem nemálo překvapen, když Mladí našli ten černý čin ve článku *Času*, který jsem přec

četl, bedlivě četl a zločinu žádného v něm nepostřehl. Mínění své, jež jeden spolupracovník *Našince* se mnou sdílí, otevřeně jsem před málo dní hájil též před redaktorem (*Moravské Orlice*) Kummrem. Jakou cenu ostatně to kaceřování má, viděli jsme při oné rozmluvě k velikému obveselení přátel i nepřátel: všichni ti, kdož vynášeli kletbu na *Čas* — nevyjímaje ani pana Kummra — znali list ten pouze z *Národních* nebo z *Politiky* a *Hlasu národa*. Je to tedy zcela obyčejné (u nás mezi Čechy) prohlašování za zrádce, které jest ale již tak sevšednělé, že nebude bohdá více lákati. Vyspělat společnost česká již tolik, že zůstane klatba bez účinku, ač budete-li jen Vy spolupracovníci *Času* nezlomeni . . . Pány Gebauera a Masaryka osobně neznám, ale chovám k nim úctu neobmezenou. Mužům takového nadání, jakým jest patrně obdařen náš krajan Masaryk, neuškodí tupení *Národních*. Jen ať buduje dále, novinářské útoky jsou pěna vody mořské; zanikne za chvíli a zmizí beze stopy . . . Měl bych ještě mnoho na srdci, ale to až ústně, zvláště co se týká politiky . . .“

Veliké přízni těšil se *Čas* od počátku v kruzích našich evanděliků. Čeněk Dušek, reformovaný farář v Čechách (ale podobné listy dostal jsem i od evanděliků moravských), psal mi mezi jiným:

„Vy konáte dílo veliké, a účastenství našeho obecenstva jest dobrým znamením a pokynem, že jdete dobrou cestou. Pravda, pravda a zas pravda, toho jest nám zapotřebí. Cestu ovšem máme dalekou před sebou; ale volání nebude marné. Překážky jsou — neuvěřitelné! A největší jest: slabost povahy a rozhodnutí, a to nejvíce u naší inteligence. Tu jest viděti, jak mizerné jest vlastně to naše tak zvané vyšší vychování. Co otravy se to musí nakapati do duší toho mladého lidu, než takových bab se z něho nadělá! Já mám ovšem už svou formuli a redukuju to vždy k ní: jezovitství vědomé a nevědomé, v přirozenost už vtlučené, a často se mýlím, když to se zřetele pustím . . .“

Ještě výňatek z kamarádkého dopisu spisovatele a překladatele českého, Cyrila S. Moudrého. Moudrý, nadaný a jemnocitný bohém, oklamán titánskými sny vlastními a ošizen českým světem, umíral tuberkulosou několik let na venkově, tam někde blízko Litovle na Moravě. Na původní práce neměl už sil, vrhl se na překlady z ruštiny i polštiny, ale hlavně z ruštiny. V jedné ruce tiskna Dostojevského, v druhé Tolstého, loučil se s životem,

nalézaje v jejich hlubokých spisech takřka útěchu náboženskou. Měsíce a měsíce připravoval se na smrt v rodišti svém Senici.

Když vyšel Čas, Moudrý živořil již tam na venkově. Jakoby mu však něco krev rozehrálo, začal psáti list za listem. Hlásil se pod korouhev, chtěl být harcovníkem. Skoro každé jeho horečné psaní končívало slovem: „Lumpi!“ Dne 11. dubna roku 1887 přiletěl takový horký list:

„Jeniku! Dal bych Ti hubičku! Psal jsem o Čase Tvém dr. Al. Świętochovskému (pseudonym Wl. Okońského), jenž vede týž boj v Polsce, ovšem dnes již vítězný svou *Prawdou*. Včera mně psal — já s ním korespondoval již dřív, ale to bylo vše čistě literární. Píše mezi jiným dnes: ‚Z daleka nesnadno mi pozorovati a sledovati Vaše žití důkladně, ale vždy měl jsem to přesvědčení, že u Vás, rovněž jak u nás, strana konservativní přespříliš hubí život národní, a takových liberálů, jakým na příklad jest dr. Grégr, dokonce nechápu. Popříti nelze, že ve válce národů ujařmených a toužících zachovati svou samobytnou individualitu, politika káže využívat jako zbraně všech prostředků, ale nemějším nebezpečím nad vraha zevnitřního jest stagnace, hniloba, plíseň, houby vnitřní; i jest povinností živlu pokrokového, podporovati a k rozvoji přiváděti životnost společnosti. Češi jako Poláci opírají se mužně všem bouřím o své žití; ale v tomto odporu tak zdřevněli, zabředli, pobloudili, zhloupili, že přejdou do budoucnosti jako nabalsamovaná mumie konservatismem. Tužbou každého národa býti musí nejen to, jestli bude existovati, ale také — v jakém způsobě bude existovati. Vyznám se, že kdyby naší společnosti zabezpečena byla nesmrtelnost jako hromadě opic nebo nějaké hordě divoké, takového dobrodiní osudu chutě bych se zřekl ihned. Miluji pouze národ civilisovaný a za takový bojuji.‘ — Co říkáš? To-li prý jsou naše ideje, tož s námi sympatisuje a vítězství nám přeje. — Nebuj se! Teď bude mně posílat *Prawdu*, já mu budu psát korespondence. První bude o Čase a o bojích jeho s našimi nepřátely. Četl jsem náhodou *Národní listy* ze dne 6. dubna. Nu, to se dá snadno vyvrátit . . .“

Mnohé jiné ještě, velkolepé plány osnoval si ubohý kamarád, ač dýchal sotva již jen čtvrtinou plic. Dovlekl své vyschlé a zmořené tělo ještě roku 1891 na jubilejní výstavu. Ulehl v hotelu u Libuše. Poslal mi lístek, že je tu,

že leží, že chce něco čísti a že mne chce vidět. Když jsem se objevil ve dveřích, zdravím kypící, upřel na mne užasle oči a hlasitě zaplakal. Takový byl již chudák jako kostlivec. A vždy znova litoval, že nemůže s námi v Praze žít a zápasit mezi námi. Zemřel v Senici u Litovle dne 22. února roku 1892.

A nejen doma, nýbrž i za hranicemi docházeli jsme pozornosti. Čím více vlastenecký tisk namáhal se konejšit své stoupence, že „to nic není“, tím více cizina poznávala, že je to něco, že něco nového se rodí v Čechách. Časopisy polské, ruské, německé zaznamenávaly naše hnutí a rozuměly mu líp než naše listy domácí. Francouzský slovník Pierre Larousse *Grande Dictionnaire Universel* v druhém dodatku záhy měl o nás již heslo *Réaliste* a dával informace obecnstvu francouzskému:

„Jest tomu několik let, co Masaryk, profesor na universitě české v Praze, odhodlal se podniknouti, za přispění několika osobností nauce jeho oddaných, studium literatury a dějin národních s vyloučením veškeré stranickosti inspirované sebeláskou národní. Dokud Čechům bylo zápasiti o to, aby měly nejen právo vykonávati skutečný vliv v mocnářství rakousko-uherském, nýbrž i povznášeti hlasu svého, bylo zajisté dobrou politikou nadchnouti zpěvy hrdinskými a legendárními zamlklý patriotismus mas; ale když pomínuly tyto časy zápasu o existenci, Masaryk a jeho přátelé soudili, že národ český je dosti silný, dosti závažný v radě cislajtánské, aby nehledal za našich dnů pobídky posilňující v legendách fabrikovaných ze všech koutů. Uveřejňovali v revui zvané *Athenaeum* výsledky svých prací a dali sobě jméno realistů, jakož jest nauka jejich realismem vědeckým.

Politika vzájemných ústupků hraběte Taaffa a strany Riegrovy (Staročechů) měla za následek, že se utvořila v Čechách strana radikální (Mladočeši), realisté pak přešedše z literárního pole na pole politické, odhodlali se utvořiti mezi Staročechy a Mladočechy stranu střední, jež by sobě položila za úkol, hledati na podkladě vzájemných prospěchů podklad shody mezi Čechy a Němci v Čechách, ve Slezsku a na Moravě (1888). Tato politika oportunistická, kdyby zvítězila, přinesla by bezpochyby na několik měsíců, na několik roků relativní klid v Předlitavsku, ale jest málo pravdě podobno, že s jedné i s druhé strany většina Čechů a Němců obětovala by poklidu státu své stoleté požadavky.“

Než předbíhám událostem. Zde uvedené výňatky z dopisů mají být jen dokladem, že bylo skutečně přání mnohých našinců, aby náš dosavadní směr učinil krok kupředu, od čtrnáctideníku pêle-mêle k týdeníku politickému. Povzbudivé hlasy slyšeli jsme kolem sebe všichni.

Doba také byla příznivá. Zápas staročeství s mladočestvím schyloval se k rozhodující bitvě; na každý způsob dosavadní stranicství bylo neudržitelné. Rukopisný spor pokládali jsme definitivně za skončený populárním výkladem a snesením všech rozhodujících důkazů v knize profesora Gebauera *Poučení o padělaných rukopisích Královédvorském a Zelenohorském*. Tato kniha vyšla roku 1888 v Hustopeči nákladem Ludvíka Masaryka a byla určena autorem „pro širší kruhy inteligence české“.

Čas jako politický týdeník znamenal pro náš směr jinou práci než posud, soustředěnější a jednotnější. Jestliže jsme posud tvořili kolem Času i v něm pestrrou směs příchozích jako poutníci v *Canterburských povídkách*, v týdeníku přesunula se hlavní práce na jiné. Byli to pánové Kramář, Kaizl, Masaryk, Rezek, dílem Albert a jiní. Stará *Maffia* ustoupila do pozadí a já sám také. V ročnících 1889 a 1890 psal jsem poměrně málo. Program našeho politického týdeníku vysloven byl v prvním úvodu:

„Postavili jsme si za přední účel diskutovati o všech otázkách národních, politických a sociálních bez předpojatosti, bez stranicnosti — hledati, co musíme a hlavně co můžeme chtíti — opětujeme to ne bez účelu, a tak vypracovati pozitivní program soustavné činnosti politické i národní. Však nesmíme zůstatí na poloviční cestě. Dobrá politika u nás možná jen, stojí-li za ní zdravý organismus národní — a proto nelekáme se boje proti všem jeho chorobným zjevům, proti všemu, co odporuje poctivosti a opravdovosti našeho veřejného života.

V Čechách musí se najíti strana, která bude míti dosti sebedůvěry a odhodlanosti provésti, co po zralém, objektivním uvážení našla za pravé. V Čechách musí se najíti strana, která bude k lidu

upřímná, která otevřeně řekne mu, co může mu slíbiti, která ho nebude získávati nevyplnitelnými sliby, nebo zastrášovati planými strašáky. V Čechách musí se najíti strana, která lid povede k vážnému myšlení, k ušlechtilému, hlubokému patriotismu, který žádá víc než slavnosti a jiné povrchnosti, která lid vychová k samostatnému přemýšlení, aby nečekal na lesklé fráze ke svému povzbuzení, která za pevnou oporu bude míti lid méně vznětlivý, méně hřmotný, za to však opravdový, odhodlaný v pravý čas dotvrditi slova svých zástupců způsobem, jenž budí úctu a dovede imponovati!

Nuž, která to strana bude, zda po nutné reorganizaci jedna z dosavadních či strana nová, nevíme — a není to po našem soudě otázkou hlavní.“

Co jsme slíbili, také jsme konali. V duchu nepředpojatém a bez stranictví byly námi posuzovány domácí strany a politické události vůbec. Kámen ke kameni byl budován program a jednotný názor politický. To se jevilo v článcích a hlavně v politických přehledech.

Směr a duch veškeré práce byl takový, že mu byl dán název realismu. Byla to *Slavische Warte*, založená žurnalistou Františkem Pazdírkem, jež našemu směru dala toto pojmenování. Přestali jsme rázem býti nihilisty. Nový název ujal se takorba přes noc. Snad tím, že to byl název případný.

„Není bez významu,“ psal *Čas* dne 9. února roku 1889, „že název ten směru, ke kterému se i *Čas* hlásí, dán byl žurnalistou, žijícím dlouho na Rusi a znajícím tudíž toto hnutí podstatně slovanské; na druhé straně není pochybnosti, že tento realismus sociálně-politický souvisí s totožným hnutím v poesii a kritice, které si nyní i u nás razí cestu. Realismus tento ve všech směrech po výtce je teď analytický, a jeho vůdčí hvězda, jak krásně pověděl Tolstoj, je — pravda. I není dnes v inteligenci české již nejmenší pochybnosti, že směr profesora Masaryka a jeho četných přátel, jevíci se hlavně ve filosofii a ve vědě, vši svou podstatou a methodou je směr realistický a sice slovansky realistický. Pan Pazdírek správně ukazuje, jak se směr ten nutně vyvinul v naší době aktivní politiky, jak nutně všechny naše pojmy, ustavené v době pasivity, přirozeně staly se předmětem kritiky a analýse. Že se směru tomu hned s počátku nerozumělo, tomu nikdo, znající obdobný vývoj u národů jiných, se nepodiví. Kdo by na příklad si nevzpomněl, jak cechovní kritika a žurnalistika Lermontova obžalovala z nevlastenectví; máme

podobný příklad ze života Turgeněvova a dokonce ještě i Tolstoj veřejně nařčen byl — nejen u nás! — z nihilismu... realismus všude jen po boji došel ku platnosti. Podobně i u nás realismus denuncován národu jako nihilismus...“

Náš týdeník přinesl i reformu, již nemohu nevzpomenouti. Týkala se inserátů. I v takových podrobnostech realismus byl důsledný.

Poněvadž naše redakce za obsah inserátů neodpovídají, časopisy české uveřejňují, co kdo zaplatí, a tím stávají se šířiteli všelijakého dryáčnictví, čirého švindlu, ba podniků i nemravných, proti nimž v redakční části co nejrozhodněji vystupují. Vzpomínám jen všelijakých tajných léků, ohlášek z polosvěta atd. Čas ohlásil, že takových inserátů pěstovati nebude.

Naše časopisy dostávaly a dostávají se do rozličných rozporů mezi redakční a insertní částí. Jsou vlastenecké, ale berou německé inseráty. Jsou shovívavé, protože dostávají inserci. Proto si zrovna v tu dobu *Národní listy* musily dát líbit výčitku *Bohemie*, že „umějí svoje zlaté slovanské svědomí uvést v souhlas s německými ohláškami, kterými jejich administrace německé živnostníky zve k inserování.“ Je-li Praha česká, ba dokonce slovan-ská, řekli jsme si, pak český list i v části insertní musí být obrazem té českosti a slovanskosti.

Neuveřejňovali jsme tedy inserátů firem vykřičených a pochybných (byť i českých), neuveřejňovali jsme inserátů firem německých a dokonce nepřipustili jsme nikdy vedle inserátu reklamu do části textové. Této zásadě Čas od roku 1889 zůstal věren až do svého zastavení roku 1915. Najdou se za deset let asi dva případy vzniklé z nedopatření. To pro nás znamenalo arci tisícové škody. Kdo inseroval tehdy nejvíc, nebyly české firmy. Odchytku přijali jsme časem jen při firmách zahraničních. Profesor Masaryk byl v těchto věcech velmi úzkostlivý a přísný. Roku 1900 dne 15. února napsal mi tento dopis:

„Prosím Vás, pane dr. Herbene, ať už v Čase není nabídka k sňatku: zase je! Ani nevíte, jak lidé nejlepší jsou pobouřeni. Právě

jsem přišel od Vás a našeho hovoru domů — byl tu pan Urbánek, slečna Seydlerova a jiní, všichni o tom ve svých kruzích slyšeli již trpkých řečí mnoho. Nechci Vám vyhrožovat, ale docela doopravdy — to mne z *Času* vyžene a na dobro! Masaryk“

Bohužel ke klidné a tiché práci nebyla nám dána příležitost. Hned před prvním číslem nového týdeníku byla nám hozena petarda před nohy. Dne 16. prosince roku 1888 bylo uveřejněno v listech staročeských toto osvědčení:

„Osvědčení. Časopis *Slavische Warte* ve svém čísle 4. ze dne 25. listopadu 1888 oznamuje na str. 77. dle Lamanského, že časopis *Čas* jest orgánem velké části filosofické fakulty české university. Toto tvrzení nutí nás prohlásiti, že nepatříme k uvedeně tam velké části fakulty filosofické, pokládajíce směr časopisu *Čas* za zhoubný. V Praze, dne 11. prosince 1888. Fr. Studnička, v. ř. profesor matematiky. Martin Hattala, v. ř. profesor slovanské filologie. Dr. Jan Kvíčala. Dr. J. Kalousek. Dr. Konstantin Jireček. Dr. Josef Durdík. Ladislav Čelakovský. W. W. Tomek jako též nedávný člen fakulty. Dr. Palacký. Dr. Brauner. Dr. V. E. Mourek. Dr. Petr Durdík.“

Toto osvědčení jedenácti profesorů universitních proti nám vypadá na pohled naivně. Veřejnosti ani koncem roku 1888 nebylo jasné, jaký smysl může mít osvědčení profesorů, zvláště při jeho málomluvnosti, že s nějakým časopisem nesouhlasí. Naivnost. Je mnoho lidí, kteří nesouhlasí s *Národními listy* nebo s Bismarckem, byli lidé, kteří neschvalovali stavbu malostranského nábreží nebo upravení valuty, ale prohlašovat to v novinách? Lidé, kterým do toho nic není?

Osvědčení jedenácti vlasteneckých apoštolů mělo však své pohnutky a cíle, a teprve kdo vystihl ty pohnutky a cíle, pochopil význam útoku.

Publicistická povinnost *Času* vedla nás k tomu, že v prosinci roku 1888 ukázali jsme na dvojí nepěkný skutek profesora Kvíčaly: Za prvé, že zašantročil jméno Husovo z nové budovy musejní, jež se právě dostavovala; za druhé, zatím co se v *Národních listech* doprošoval přízně, že na staročeské straně úskočně pracoval proti sobě nemilým okresním školním inspektorům, vině je z mlado-

češství a nabádaje *Český klub*, aby přímo u vlády proti nim zakročil.

Byla to situace pro něho velmi těžká. Profesor Kvíčala jako člen zemského výboru a zpravodaj pro *Museum* dal si od *Musejní společnosti* sestaviti seznam slavných učenců, jichž jména měla zdobiti *Museum*. Společnost žádosti vyhověla. V seznamu jméno Husovo bylo. Uplynula dlouhá doba, než byl schválen seznam, čtený v zemském výboru Kvíčalou a ještě delší doba uplynula, než se shledalo, že se jméno Jana Husi ze seznamu Kvíčalova vytratilo. Nazvali jsme jej novým Codicillem.

Když jsme přinesli křiklavá obvinění na profesora Kvíčalu, udělal, co dělával již po tři léta. Vyhnul se důkazům pravdy, vyhnul se žalobě, a zato z úkrytu vyvolal proti nám nějaký hodně veliký hluk, jímž se obrátila pozornost na nás, a on nepozorovaně unikl veřejnosti. Tentokrát nastrčil proti nám jedenáct svých kolegů. Že on byl aranžérem, potvrdil mi po třech letech profesor Brauner.

Když jsou pohnutky jasné, zbývá objasnit cíl osvědčení. Logika profesorského osvědčení byla tato: *Slavische Warte* tvrdí něco podle Lamanského. Lamanský řekl, že *Čas* je orgánem velké části filosofické fakulty. Ta velká část je tudíž asi ve spojení s Lamanským, když on to ví. Lamanský je Panrus a veliký nepřítel Rakouska. Ergo: *Čas* a ta velká část filosofické fakulty jsou Panrusy a jsou velikými nepřáteli Rakouska. Takový cíl mělo osvědčení. Argumentace je bezvadná i její cíl: Ejhle, slavná policie, drapni je!

Kdo by myslil, že snad jsme se mýlili, že je snad tento výklad uměle sestrojen a že snad obvinění z panrusismu bylo nevinnou pletkou: tomu mohu posloužit doklady, že nešlo o nic malicherného. Byl na nás právě tehdy upozorněn zahraniční ministr rakouský Kálnoky. Jakou cestou, nevím. Ale tolik vím, že čelní „nihilisté“ byli pečlivě špehováni, s kým se stýkají, co píšou i co soukromě mluví. Kdo za tímto úkladem vězel, zahaleno je navždy mlhami.

Když však všelijaké stopování nevedlo k žádoucímu výsledku, přišel ke mně dne 24. února roku 1890 důvěrný přítel konfidenta hraběte Kálnokyho, zdali bych nepřijal návštěvu dr. Grunda ve věci, která se dotýká citelně mne i jiných realistů. Svolil jsem. Přišel dr. Grund, starý, šedivý pán s dvojitými brejlemi a sdělil mi, že již rok má uloženo od zahraničního úřadu, aby naše hnutí bedlivě stopoval. Dr. Grund býval advokátem, ale byl pro nějaký nečestný skutek advokatury zbaven a živil se tedy konfidentstvím. Jeho hlavní stan vyzvídací býval u Voleského v knihkupectví. Grundův syn byl knihtiskař a byl jsem s ním v dobrých stycích, poněvadž několik let nám tiskl *Čas*. Bylo na nás ve Vídni tehdy udáno, že tvoříme v českém národě jakousi mladoslovanskou stranu. Takové strany že si Rusko získává ve všech menších slovanských národech. K tomu cíli že jsme si zase my získali studentstvo a založili *Časopis českého studentstva*. Cílem mladoslovanských stran, na jihu *Omladin*, jest prý, aby ve svých národech působily k nejtuzšímu přimknutí k Rusku napřed nábožensky, potom politicky. Obě cesty profesora Masaryka do Ruska (roku 1886 a 1888) prý měly účel dorozuměti se s ruskými slavjanofily v tomto směru. A proto prý se nám říká „nihilisté“, že se chceme přimknout k Rusku. Tak zněly úřední informace.

Bezprostřední příčina návštěvy dr. Grunda však byla ta: V těchto dnech telegrafoval kdosi z Prahy zahraničnímu ministerstvu, že jsem já soukromě pronesl výrok o potřebě přestupovat na pravoslaví a přimknout se k Rusku; že v programu *Času* jeví se patrné stopy této agitace. Dr. Grund dostal tedy rozkaz, okamžitě podat raport, co o těchto věcech ví. Chudák stará pozpřevracel tři ročníky *Času* a všechny ročníky *Athenaea*, nenašel jediné stopy po pravoslaví a po panrusismu, a proto byl se svým uměním v koncích. Nevěda si rady, přišel osobně, abych mu vyložil náš program, zejména to prozluklé přimknutí a co to máme s tím Lamanským.

Vyhověl jsem starému pánovi ochotně a rychle. Nepo-

třeboval jsem než zaškrtnout řadu našich názorů, které mluvily pravý opak toho, z čeho jsme byli podezřelí, zejména polemiky *Času* s časopisy, které tehdy opravdu horovaly pro pravoslaví a pro oficiální Rusko, a výroky o pravoslaví profesora Masaryka v jeho *Sebevraždě* a ve studii o Kirějevském. O programu „mladoslovanském“ nemohlo být řeči, to viděl dr. Grund sám. Proto také asi chápal, že výrok do úst mně vložený je nesmyslný. Ani o nějakém „mladoslovanském“ programu při *Časopise českého studentstva* nelze mluvit, řekl jsem. Makavé doklady měl jsem po ruce.

„Přimknutí“ vymyslili si naši odpůrci, jenže před národem říkají, že se chceme přimknout k Němcům, a před úřady, jak patrně, že se chceme přimknout k Rusku. O názorech profesora Lamanského jsem řekl, že o něm české časopisy a také pověstné osvědčení jedenácti profesorů má nesprávné ponětí. V člancích, o něž se roku 1888 jednalo, Lamanský konstatoval důrazně, že Čechové jsou horliví Rakušané, a neméně důrazně, že Rusko, respektive strana Lamanského, o Čechy naprosto nestojí. My jsme sice registrovali názory Lamanského, ale v podstatných věcech dali také najevo svůj nesouhlas.

Vzal jsem několik archů papíru, přilepil na ně tištěné doklady pro všechna svá tvrzení a způsobil jsem starému pánovi radost, že může obratem podat do Vídně informace, a jak obšírné!

„Já dostanu ještě pochvalný dekret!“ přichvaloval si. Ovšem že byly informace jiné, než se čekalo. Jaký byl skutečný výsledek tohoto raportu, nedověděl jsem se, aniž jsem se kdy na to dr. Grunda tázal, ačkoli jsem se s ním na ulici několikrát potkal. Jediná zkušenost mi zbyla, že jsme stále soukromě špehováni a že se pase po rukopisech, aby se zjistilo, kdo do *Času* píše. Proto jsem raději cizí rukopisy opisoval a všechny rukopisy vůbec odevzdával a přijímal z tiskárny odpočítané, někdy přímo zapečetěné.

Počátek společné práce týdeníkové byl zahájen soustav-

nými redakčními poradami. Na těchto poradách byly probrány za sebou nejdůležitější otázky programové, hlavně politické, aby list byl důsledný a jednotný. Od založení týdeníku se stávalo častěji, že některé osoby z obou stran politických od Staročechů i od Mladočechů vybizely přední členy kruhu *Athénčiků* k politické součinnosti. Tím více bylo třeba politické obezřetnosti.

V tu chvíli realistický kmen nepomýšlel ještě na přímou politickou činnost. „Chceme napřed smíru žurnálnímu“, odpovídal profesor Masaryk, „a politickou činnost pokládáme nyní za podřízenou, vědouce, že národ teď žádá po nás hlavně práci vědeckou a literární. Rozumí se však samo sebou, že někteří z tak zvaných realistů zároveň i politicky by mohli pracovati, zejména ti, jichž povolání, ať profesorské ať neprofesorské, s nynější politickou činností úzce souvisí.“

V realistickém táboře byly tři proudy; někteří klonili se ke straně staročeské, jiní k mladočeské, nejčtetnější však byli ti, kteří toužili založiti zvláštní samostatnou stranu. To byli ti nesmiřitelní. Na staročeské straně realisté byli by mohli tvořit levé křídlo, na straně mladočeské pravé křídlo.

Dne 24. února roku 1889 profesor Masaryk dost obšírně vyložil redaktoru *Bohemie*, jenž jej interviewoval, jaké úmysly a jaké naděje máme do budoucnosti. Realisté že jsou — kulérem, jenž se vyvinul na poli vědeckém a literárním. Program máme, avšak zatím jenom *pro foro interno*, na veřejnost s ním ještě nevystupujeme. Stojíme v celku na půdě Palackého, přizpůsobujeme pouze jeho program přítomnosti. Rozumí se však, že tím se nemyslí program pasivity.

Jak se stavíte k otázce slovanské?

Odpověď: „Velmi jednoduše. Může-li Němec býti dobrým Rakušanem, může jím býti také Slovan.“

Od měsíce února roku 1889 počíná se pak v Čase řada článků politických. Jsou to dílem polemiky pod názvem *Naše strany a realism*, dílem úvahy o současných udá-

lostech českých, dílem *Aforismy o politických stranách*, a z toho všeho bylo možno složití hotový politický program. Domnívám se, že v celé naší žurnalistické literatuře nebylo nikdy vzornějších politických přehledů, nežli jsou naše přehledy v roce 1889. Byla to společná práce předních našich pracovníků, práce pečlivá, hluboce promyšlená a na veliké znalosti osob i věcí založená. Proto jim bylo věnováno poměrně více místa než literatuře. Smím snad tuto chválu napsati, když řeknu, že já přehledů nepsal. Začal jsem právě počátkem roku 1889 skládati svou kroniku *Do třetího i čtvrtého pokolení*, a tíže týdeníku vůbec spočívala na bedrech jiných.

Třetí strana

Jestliže již při zakládání týdeníku začalo se v českém i německém tisku mluvit o nás jako o třetí straně, mluvilo se tím víc, když dne 1. února roku 1889 *Slavische Warte* oznámila, že se konala rozmluva mezi dr. Riegrem a profesorem Masarykem. O tuto rozmluvu přičinil se žurnalista František Pazdírek, který počátkem roku 1889 založil si německý list, v němž chtěl Čechům zde a Rusům tam objasňovati slovanskou otázku a čistiti obzor mezi Staročechy a ruskými liberály. Pro nás zajímavá byla už skutečnost, že Pazdírek sám na počátku náležel mezi odpůrce našeho hnutí.

Pazdírek byl poslán roku 1886 od *Ruského kurýra* z Moskvy do Vídně a odtud roku 1887 do Prahy. Měl se pokusit o to, aby zahájil přímé styky mezi vůdci staročeské strany se zástupci ruského slavjanofilství, jež nemělo nic společného s názory, jichž hlasatelem byl tenkrát *Slovanský dobročinný spolek* v Petrohradě a jejichž samospasitelnost pro západní Slovanstvo zastával na příklad dr. Živný svým *Parlamentärem* ve Vídni. Liberální směr moskevský byl řízen několika ruskými novináři v *Ruském kurýru* a v Petrohradě seřadili se stoupenci tohoto směru kolem *Novostí*, jež svým objemem, zajímavostí a všestranností svých zpráv působily přirozenou

řevnivost ostatních petrohradských žurnalistů. Ačkoli tyto noviny zřídka projevovaly svůj liberalismus v polské otázce a v přetřásání poměru pravoslavné Rusi ke katolickým západním Slovanům, přece byly neustále pro domnělé velezrádné a nevlastenecké úmysly kaceřovány ortodoxními *Moskevskými vědomostmi* a hlavně *Novým vremenem* i jinými petrohradskými soupeři. *Ruský kurýr* neohrožoval moskevské konkurenty a proto mohl jimi být ignorován. Ačkoli při každé příležitosti zdvihal se na obranu pronásledovaných Poláků, všech ruských jinověrců, západní kultury a hlavně západních politických institucí, přece nikdy nebyl „usvědčován z omylu“. Dávali-li mu pokoj konkurenti, nedávala vláda. *Ruský kurýr* za svého osmiletého vycházení nevycházel z trestů, kdežto petrohradský stoupenec zdatně prospíval, uměje se vyhýbati zakázaným cestičkám. Vydavatel *Ruského kurýra* N. P. Lanin přesto nevzdával se naděje, že přemůže i nevšímavost tisku a obecenstva i že ve vládě nastane pro něho příznivější obrat. Mezi jeho spolupracovníky nebylo však kromě N. P. Aksakova nadprůměrné publicistické síly. I použil známosti s Františkem Pazdírkem, aby jeho pomocí si zjednal hojné zprávy z Čech. Pazdírek hájil názor, že Rusko nabude tím větší váhy ve světové politice, čím těsněji přilne k ostatnímu Slovanstvu. A s tímto posláním vydal se český krajan do Vídně a do Prahy.

Tu v Praze náležel mezi nejoddanější stoupence a obdivovatele dr. Riegra. Aby straně Riegrově prospěl, snažil se přesvědčiti vynikající staročeské muže, že k sobě mají přivínouti stoupence profesora Masaryka, české realisty, jak nás nazval.

Sotva pronikla na veřejnost zpráva o jednání dr. Riegra s profesorem Masarykem, byla veřejnost nemálo vzrušena. Jednání nejdřív vítala *Politik* a budějovický list dr. Zátky. Mladočeský list plzeňský *Na stráži*, vydávaný Ignácem Hořicou, pak napsal:

„Se stanoviska národního se z toho těšíme, se stanoviska strany toho litujeme. Těšíme se proto, že snad tím konec učiněn bude krátkozrakému řádění proti mužům, z nichž pro nepodařený sloh jistého článku *Času*, mladíkem nežurnalistou psaného, činění zrádci, nihilisté atd. Mezi těmito „zrádci a nihilisty“ nalézají se naši nejlepší učenci. Poněvadž pak ve věci samé leží, že pozitivní působitě těchto mužů přirozeně leželo na straně pokročilejší, litujeme toho, že našincům nepodařilo se sblížení s těžce uraženými. Prozatím nemá sblížení dr. Riegra s dr. Masarykem dalšího významu, poněvadž noviny staročeské dělají politiku jménem dr. Riegra bez Riegra. Musíme tedy vyčkati, až jak se zachovají staročeské listy.“

A skutečně ono sblížení nemělo významu. Jiní staročeští vůdcové a jejich noviny byly silnější než dr. Rieger. První vypálil proti shodě ránu *Ratibor*, list volební skupiny Kvíčalovy, druhý *Čech*, ačkoli tento list nejdřív zprávu *Slavische Warte* přijal sympaticky. A pod vlivem těchto mocnějších osob a prudkých útoků novinářských profesor dr. Albín Bráf celému jednání odzpíval dne 21. února v *Hlasu národa* pohřební píseň.

Nebyl jsem zasvěcen do podrobností tohoto sblížování a proto poprosil jsem po čase redaktora Pazdířka, aby mi napsal pro věčnou pamět, čeho on byl svědkem. A Pazdírek mi odpověděl velmi podrobně takto:

„Na otázku Vaši, co mne přimělo profesora Masaryka přivést k dr. Riegrovi, odpovídám:

Chtěl jsem umožniti osobní styky mezi těmito, podle mého přesvědčení, nejlepšími, nejdůmyslnějšími a k vedení národa nejschopnějšími vlastenci. Věřil jsem pevně v to, že jakmile se vzájemně poznají, oba se spojí k svorné nápravě národní politiky ve všech směrech, že staročeská strana přijmouc do svých řad družinu Masarykovu, obrozena a osvěžena touto vydatnou posilou zmohutní a takto unikne hrozícímu pádu. Měl jsem pevně za to, že strana Riegrova a Masarykova nabude opět pevné páteře nejen proti mladočeskému rozkolu, nýbrž i proti Vídni a že takto vůči ostatním slovanským národům a najmě proti Rusům zaujme stanovisko venkoncem správné, to jest že staročeský tisk regenerován stoupenci profesora Masaryka přestane ze strachu před vládou vyhýbati se všemu, co páchne slovanskou vzájemností, ale také plahočiti se před ruskými novináři a štititi se všelikého pěstování politické solidarity s rakouskými Poláky.

Nepochyboval jsem ani dost málo, že se mi podaří smířiti a sceliti v obou těchto vynikajících vlastencích stranu staročeskou se stoupenci Masarykovými a že z toho vyplyne národu velký prospěch. Věděl jsem, že profesor Masaryk nedomáhá se ani pro svou osobu, ani pro své přátele žádných národních sinekur a že prahne jen po neobmezené svobodě v společné práci na národním poli, a že též dr. Riegrovi jest vítán každý, kdož chce sloužiti národu podle svých sil a umění. Byl jsem nemile udiven, když jsem z rozmluvy s profesorem dr. Masarykem poznal, že se osobně s dr. Riegreem neznají. V této nepochopitelné okolnosti jsem našel vysvětlení, proč mezi nimi dosud panovala stranická nevraživost.

Když jsem projevil profesoru Masarykovi svůj náhled o tom, že by oba měli v zájmu dobré věci národní vyhledávati možnost osobních styků, tu mi on řekl, že s jeho strany není žádné překážky ani nechuti k tomu, ale že sám o své újmě z vážných příčin neučiní nic, co by se zdálo být vtíráním do okolí Riegrova.

„Ale což,“ namítl jsem, „kdyby vás pan dr. Rieger k sobě pozval, šel byste k němu?“

Profesor Masaryk váhal s odpovědí a potom prohodil:

„Nežádám pozvání, postačí, jestli dr. Rieger projeví přání, abych jej navštívil a půjdu k němu.“

Obradován touto šlechetností, vzchopil jsem se a sáhl po klobouku.

„Dobrá, pane profesore, postarám se o to.“

S těmito slovy jsem opustil byt profesora Masaryka, abych rovnou cválal do Palackého ulice. Vůdce národa přijal mne s obvyklou u něho přívětivostí, a já bez dlouhých okolků zabočil jsem do úvah o tom, jak žádoucnou by mělo být sloučení tvořící se strany Masarykovy s národní stranou. Přiznal jsem se, že z osobních styků s profesorem Masarykem nabyl jsem hlubokého přesvědčení, že profesor Masaryk a jeho stoupenci nejsou o mák méně vlastenečtí nežli kterýkoli stoupenec národní strany, a že by bylo vlastně požadavkem pravého vlastenectví, získati masarykovce pro společnou národní práci.

Dr. Rieger nenamítal ničeho. Prohodil jsem, že mezi masarykovci jsou mužové nepopíratelně velmi nadaní. O profesoru Masarykovi vyslovil se dr. Rieger v ten rozum, že si ho váží co muže velmi energického a vzdělaného, jen že si neumí představit, kam on svou kritickou činností vlastně směřuje a jakých konečných cílů se domáhá. Namítl jsem skromně, že se mi tento názor o profesoru Masarykovi a jeho družině zdá být pouhou výslednicí dřívějších urputných bojů staročeských a mladočeských novinářů proti Masarykovi a že patrně cíle těchto mužů nejsou jiné nežli všech jiných osvědčených vlastenců. Dodal jsem, že najisto i on, dr. Rieger, nabyl by příznivějšího názoru o vlastenectví masarykovců, kdyby

se osobně přesvědčil o skutečných cílech domněle negativní práce jejich. A tu vložil jsem nenápadně poznámku, že by sám profesor Masaryk zajisté snadno rozptýlil všeliké jeho pochybnosti, kdyby mu poskytl k tomu příležitost.

„Ostatně mohu vás, pane doktore, ujistit, že profesor Masaryk neváhal by osobně podati vám všemožná vysvětlení, kdybyste si toho přál.“

„Skutečně?“ otázal se dr. Rieger udiveně.

„Tak tomu jest.“

„Řekněte panu profesorovi Masarykovi, že chce-li mne navštívit, přijmu jej velmi rád každou chvíli.“

Tato slova zněla pro mne jako zvěst o vítězné rozhodné bitvě. Těmi slovy zahájena byla transakce dr. Riegra s profesorem Masarykem, která svým průběhem pobouřila nejen staročeský, nýbrž i mladočeský a konečně i klerikální tábor. Nemůže být o tom sporu, že určitého formálního pozvání k návštěvě dr. Riegra v těchto slovech naléztí nelze. Ale dr. Rieger pronesl slova svá tak, že jsem se ochotně oddal dojmu, že dr. Rieger upřímně si přeje sejíti se s profesorem Masarykem.

Když jsem druhého dne uvědomil profesora Masaryka, že si dr. Rieger přeje seznámit se s ním a že návštěvu jeho očekává, neměl jsem ani potuchy o tom, že mluvím nepravdu. Neskrývám ostatně, že bych tehdá nebyl váhal dopustit se i vědomého klamu. Byl jsem později příkře napaden a přísně odsouzen profesorem Bráfem už za tento „klam“. Proto používám příležitosti této, abych se ospravedlnil.

Profesor Masaryk přijal „pozdání“ Riegrovo bez rozpaků. Patrně byl tím potěšen, že dr. Rieger bez předchozích úrad se svým štábem nabídl mu ruku ke smíru. Téhož dne ještě odebrali jsme se společně — profesor Masaryk nechtěl beze mne jíti — k Riegrovi do jeho bytu v Palacké ulici. Uvítal nás s obvyklou svou srdečností. Profesor Masaryk omlouval se, že mne prosil, abych jej doprovodil, předpokládaje souhlas dr. Riegra, ježto já co důvěrník obou nemohu nikterak překážeti jejich rozhovoru. Dr. Rieger ochotně přisvědčil. Posadil profesora Masaryka na pohovku, sám usedl stranou v křesle. Rozmluva započala vzpomínkou profesora Masaryka, že měl před několika lety příležitost octnouti se s dr. Riegreem ve společnosti u Náprstků, ale že při tom neměl možnost býti mu představen. Z hovoru dalšího vzpomínám hlavní věc, že oba jednomyslně doznali, že v tu chvíli není žádné závažné překážky ke shodě a že shoda tato musí se předně vztahovati na žurnály a potom na universitní sbor fakulty filosofické a právnické, aby učiněn byl konec dosavadním, paedagogickému účelu českých vysokých škol, škodlivým nesvárům.

Profesor Masaryk projevil upřímnou ochotu zasaditi se o skuteč-

nění této shody i dodal, že on a jeho přátelé nedomáhají se při tom ničeho jiného, než aby mohli svobodně pracovati jak ve vědě, tak i v politice. Profesor Masaryk žádal, aby jemu a jeho přátelům nebylo bráněno přihlížeti kritickým okem na veškeré projevy veřejného života, a aby jim bylo umožněno přinést svou hřivnu, třeba prozatím jen pro zvýšení úrovně staročeského tisku. Aby na tomto poli byla docílená shoda trvalá, k tomu potřebí jest však, to pravil s důrazem, aby ve vedení staročeské strany provedena byla aspoň částečná očista. Odstranit od vesla živly, které svou dosavadní činností odpuzují součinnost všech poctivých a upřímných lidí a tím samu staročeskou stranu poškozují více, nežli činí mladočeští její odpůrcové.

Na dotaz Riegrův, které osoby má profesor Masaryk na zřeteli, odpověděl, že ukazuje v tu chvíli jen na Kvíčalu, jenž prý nesmí být už staročeským tiskem a stranou protežován a chráněn, poněvadž toho nezasluhuje.

„Chceme váš lesklý štít držeti vysoko, ale Kvíčala musí s ním dolů.“

Dr. Rieger rozpačitě krčil rameny. Připouštěl, že profesor Kvíčala ve své veřejné i soukromé činnosti neřídí se pohnutkami výhradně vlasteneckými: pravil, že i on (dr. Rieger) sám mu nejednou vytýkal nenasytnost v honbě po vyšších hodnostech ve veřejné správě zemské. Posledně prý utkal se s ním z té příčiny, když profesor Kvíčala od něho žádal, aby jej strana staročeská kandidovala do říšské rady. Profesor Kvíčala při té příležitosti trpce prý si stěžoval na dr. Riegra, že mu nepřeje.

„Ale pro bůh, pane profesore,“ odvětil prý Kvíčalovi dr. Rieger, „čeho se ještě domáháte? Jste členem zemského výboru, zemské školní rady, profesorem, členem zkušební komise na filosofické fakultě — a teď chcete ještě býti říšským poslancem.“

Dr. Rieger v zásadě nic nenamítal proti tomu, aby profesor Kvíčala byl obětován. Připouštěl, že obět tato bude staročeské straně k prospěchu, ale pád Kvíčalův nesmí prý býti inscenován. Nenápadně a bez zjevného přičinění výkonného výboru! Profesor Masaryk se upokojil slibem Riegrovým, že po uplynutí tehdejšího údobí sněmovního Kvíčala nebude kandidován stranou do zemského výboru, kdyby se mu i podařilo podržeti poslanecký mandát.

Kromě toho smluven byl ještě další postup smířovací akce. Profesor Masaryk měl se sejíti s profesorem Bráfem, aby s ním vypracoval plán společného působení ve směru politickém, a s profesorem Kalouskem, aby se spolu dohodli o smír na universitě.

Mně bylo uloženo oznámit osobně profesorovi Bráfovi návštěvu profesora Masaryka a s profesorem Kalouskem smluviti se, kde by si přál sejíti se s Masarykem.

Na zpáteční cestě vyzvídal jsem, je-li profesor Masaryk spokojen

s výsledkem návštěvy. Byl spokojen, ale ihned vyslovil obavu, že smír je ještě daleko vzdálen, třeba zahájením osobních styků stal se „velký krok“.

Ještě téhož dne zašel jsem k dr. Bráfovi. Byl velmi udiven nad mým sdělením. Nemohu tvrditi, že by tyto „novinky“ byly učinily na něho dojem nepříznivý. Velmi se zajímal o obsah rozmluvy mezi dr. Riegre a profesorem Masarykem. Potom se ptal, co vlastně profesor Masaryk při tomto pokusu o smír asi má za lubem, čeho se domáhá pro sebe a své stoupence? Nechtějí-li pomoci Staročechů dosíci poslaneckých mandátů? Odpověděl jsem stručně, že v tu chvíli se nejedná o činné účastenství v politice, že si zatím přejí v lůně staročeské strany klidně pracovat ve svém oboru. Jen žurnálního smíru chtějí dosíci. Profesor Bráf s úsměvem na tváři nedůvěřivě zavrtěl hlavou.

„Opravdu nechtějí mandátů?“

Já opětně, že ne. Profesor Bráf byl patrně touto mou odpovědí uspokojen a přijal ochotně můj návrh, že jej nazítří s profesorem Masarykem navštívíme.

Od profesora Bráfa šel jsem přímo ke Kalouskovi. Přijal mne jako starého známého přátelsky s otázkou:

„Co nového ve slovanské politice?“

Profesor Kalousek míval vždy velké porozumění pro můj slovanský směr a svým vlivem u dr. Riegra se přičiňoval, aby staročeský tisk si osvojil mou slovanskou politiku.

Když na jaře 1888 jsem v *Politik* zahájil činnost referenta o ruských záležitostech a slovanských otázkách, byl on snad jediný z našich politiků, jenž mi přál úplného zdaru a již předem se upřímně těšil z prospěchu, jenž měl z mé novinářské činnosti v *Politik* vzejiti nejen pro staročeskou stranu, nýbrž i pro všechny tři národy — Rusy, Čechy a Poláky, mezi nimiž měly nastati ne-li přátelské, aspoň vyjasněné poměry. Můj „pochod proti Rusům“ ho nijak nezarážel, kdežto ostatním staročeským předákům naskakovala husí kůže, jakmile v staročeském tisku někdo nařízl slovanštinu a tím vyvolal u vládních šmoků ve Vídni nelibost. Docházel jsem v tu dobu k němu častěji, abych jej informoval o svém postupu. Schvaloval úplně můj plán, uveřejňovati kritické úvahy o „slovanské působnosti“ ruského tisku tak dlouho, až některý vynikající ruský deník uzná potřebu zaujmouti své stanovisko.

Tenkrát připomenul jsem *Novému Vremeni* jakýsi podařený kousek jeho slovanského úvodníkaře a tento list si mého článku všiml polemikou. Profesor Kalousek byl upřímně potěšen, když konečně právě *Novoje Vremja* na mé ruské úvahy dalo odpověď. Teď tu byla příležitost promluvit s ruskými kolegy o tom, jak by měli psáti o nás. Neváhal jsem sepsati repliku pro *Politik*. Odevzdal jsem repliku osobně šéfredaktoru I. Schickovi. Přijal ji poněkud vá-

havě. Slibil mi, že ji uveřejní, bude-li možná, ale neuveřejnil. Když ani v následujícím čísle nebyla uveřejněna, pádil jsem do redakce *Politik*. Schick krčil rameny a vyslovil své politování, že má replika je příliš dlouhá; že ji snad uveřejní patřičně zkrácenou. Ještě téhož dne odevzdal jsem rukopis zkrácený. Než ani zkrácená odpověď nevyšla. Pojala mne předtucha, že mému slovanskému poslání v staročeských listech je konec. A skutečně, šéfredaktor Schick mi sdělil, že správní rada staročeského družstva se usnesla, aby další uveřejňování mých „ruských úvah“ bylo zastaveno, jelikož prý vzbuzují velkou nelibost u čtenářstva a ve vídeňských vládních kruzích podezření, že staročeská strana se stává dostupnou panslavistickým rejdmům ruských novinářů.

S touto Jobovou zvěstí šel jsem rovnou k dr. Riegrovi, abych u něho podal odvolání jako k nejvyšší instanci národní politiky. Na neštěstí dr. Rieger dlel na Malči. Navštívil jsem tedy dr. Šolce a dr. Milda, kteří měli rozhodující vliv v družstvu. Bylo mi u nich dáno za pravdu a dostalo se mi mnoho slibů, že páni učiní, co mohou. Odtud jsem zašel k dr. Kalouskovi, abych u něho ulevil své rozhořčenosti. Profesor Kalousek dal své hluboké nevoli výmluvný průchod. Tvář jeho zlostí až zsinala. Ztracuje zakročení správní rady, vyslovil ochotu, že se sám u dr. Riegra zasadí, aby rozhodnutí proti mně bylo odvoláno.

Vyložil jsem zde snad až příliš obšírně tuto epizodu z mé „slovanské činnosti“, abych ukázal, že profesor Kalousek do té chvíle byl mi nakloněn. Proto také nepochyboval jsem, že ani tentokráte mně neodepře podporu a součinnost při smiřovacím podniku.

Když jsem mu však vyložil, co se mi posud podařilo, a co u něho hledám, vypouklil na mne oči a všecek vyděšen jal se mne doptávati na podrobnosti této novinky, která jej patrně velmi nepříjemně překvapila. Když jsem vypravoval o rozhovoru profesora Masaryka s dr. Riegre, s netajenou jízlivostí poznamenával, že sice „slyší, ale nevěří“. Se sarkastickým úsměvem vyslovil konečně svou ochotu sejíti se s profesorem Masarykem. Z jeho úryvkovitých poznámek jsem však seznal, že v návštěvě u dr. Riegra postřehuje nějaký ošemetný úklad na dobráka Riegra, jehož účelem jest vystrnaditi z okolí Riegrova dosavadní jeho rádce a zaujmouti takto uprázdňené místo kormidelníka národní strany. Profesor Kalousek nevěřil, že by profesor Masaryk nedomáhal se ničeho jiného než klidu zbraní.

Nemohl jsem se dosti vynadiviti muži, jehož bystrý zrak pronikal až na dno složité otázky slovanské, že může takto zneuznávati a nepochopovati profesora Masaryka, jenž po léta působil jako jeho kolega na společné fakultě a jehož šlechetnost ve veškeré působnosti přímo bila do očí všem, kdo se s ním blíže seznámili! Byl bych za to nevím co dal, kdybych v tu chvíli mohl profesora

Kalouska usvědčiti, že se mýlí. Musil jsem se uspokojit slibem, že se zúčastní dostaveníčka s profesorem Masarykem na neutrální půdě v mém bytě.

Šel jsem k profesorovi Masarykovi. Že jsem mu utajil ony dojmy, které otráasaly mou vírou v upřímnost a dobrou vůli obou staročeských předáků, jest pochopitelné. Považoval jsem za svou povinnost odstraňovati s cesty všechno, co mohlo znesnadňovat můj těžký úkol. Dr. Rieger přál si shody, rozumoval jsem, a nekladl žádné podmínky, již by profesor Masaryk přijati nemohl. Profesor Bráf by také byl shodě rád, ale patrně s podmínkou, že Masaryk a jeho přátelé přejdou do staročeského tábora jako poražení a že budou závodit, aby zahladili svou nihilistickou minulost slepým sloužením straně, která je přijala na milost. Profesor Kalousek shodě ani takové nepřál. A jelikož nikoliv dr. Rieger sám, nýbrž profesor Bráf a Kalousek měli smír uskutečniti, považoval jsem situaci za pochybnou. Přece však jsem usiloval, aby k poradám došlo. Aspoň za tím účelem, že mohu prospěti realistům tím, že po zmaření smírovacího pokusu zaviněném pány Brádem a Kalouskem, nikdo ze staročeských předáků nebude směti odstrkovat realisty od práce na roli všem nám Čechům společné.

Na druhý den dostavili jsme se s profesorem Masarykem v umluvenou hodinu k profesorovi Bráfovi. Profesor Masaryk neměl vědomosti o tom, jak já se vzdávám naděje, ač bylo patrné, že také není bez pochybností. Bráf očekával nás a přivítal srdečně. Rozhovor zahájil profesor Masaryk vzpomínkami na dobu, kdy společně ještě pracovali v *Athenaeu*, nemajíce ani tušení, že rozdělí je propast v nazírání na veškerý projev národního života. Znenáhla hovor přešel k aktuální otázce smíru. Profesor Bráf projevil ochotu přičinít se, aby společné soužití umožněno bylo v žurnálním příměří. Na jakých základech se pak má společná práce upravit, to se mělo rozhodnouti později. Prozatím profesor Masaryk si přál, aby vědecké práce realistů nebyly zásadně ve staročeských listech umlčovány. Profesor Bráf vzal to na vědomost jako věc oprávněnou a samo sebou se rozumějící. Také žádost druhou, aby staročeským tiskem nebylo zabraňováno účastniti se v politické práci těm realistům, kteří projeví k tomu způsoblost a ochotu.

Profesor Bráf patrně vyrozuměl v této žádosti podstatnou podmínku smíru, již třeba projednati konkrétně zjištěním toho, čeho se profesor Masaryk domáhá v politickém ohledu.

„Vy chcete mandáty, pane kolego?“

Na tuto s důrazem vyslovenou otázku profesor Masaryk odpověděl po malém váhání:

„Ano, ale ne od vás a vaší strany. Snad budete sami potřebovat mandátů pro sebe. Já myslím jen, že po našem vstoupení do strany

žádnému z nás by se nemělo překážet, aby se domáhal mandátu do sněmu a do říšské rady proto, že byl dříve „nihilista“.

Profesor Bráf formuloval pak své dobré zdání takto: Mandáty nerozdává výkonný výbor strany, nýbrž sami voličové. Výbor přijímá na vědomost a doporučuje podle svých zásad kandidatury. Pro svou osobu může Bráf v tu chvíli ubezpečit Masaryka jedině o tom, že se totiž výbor ke kandidaturám Masarykovců zachová stejně. Profesor Masaryk byl spokojen a podotkl, že on a jeho přátelé nedomáhají se žádné protekce.

Tím podal jsem podstatnou část rozmluvy. Co se mluvilo kromě toho, nemělo pro mne zajímavosti a nepamatuji se. Tolik však mohu s úplnou určitostí tvrditi, že profesor Masaryk nezříkal se ani jediným slovem svých zásad. Ani jedině slovo nepadlo, že by realisté, vstupující do strany staročeské, svinovali svůj realistický prapor.

Odpoledne konala se porada profesora Masaryka s profesorem Kalouskem v mém bytě. I tu s počátku zapřádala se rozmluva mezi oběma namáhavě a těžkopádně. Profesor Kalousek dotýkal se velmi opatrně událostí rukopisných a universitních. Prohodil, že toho lituje, že se zamíchal do rukopisného boje, do kterého prý mu vlastně nic nebylo. Profesor Masaryk marně se snažil přiměti jej k důkladnějšímu přetřesu těch otázek. Mimo jiné si Masaryk přál, aby dr. Kalousek jako důvěrník a přítel dr. Riegra přičinil se o to, aby profesor Kvičala neotravoval politiku staročeskou a vzduch na universitě. K tomu profesor Kalousek dával odpovědi vyhýbavé, jako že by obětování Kvičaly bylo od Staročechů nešlechtné.

Porada trvala asi hodinu. Oba se rozešli přátelštěji, nežli se sešli, ale přece ne tak, jako jsem si v zájmu smíru přál.

Když jsem na druhý den navštívil profesora Masaryka, abych zvěděl, co soudí teď o vyhlídkách mé smírovací akce, řekl mi, že to, co se posavad událo, mnoho neváží, že je tudíž třeba vyčkati, jak v zásadě přijatá dohoda počne se jevit v praksi. Radil mi, abych teď pozorně sledoval ozvěny svého pokusu v listech, v jejichž sloupcích ukládají svůj rozum politikové, kteří z té nebo oné příčiny dohodě nepřejí. Profesor Masaryk měl ovšem závažné příčiny k obavám. Z profesorských kruhů počaly k němu pronikat pověsti o tom, že profesor Kvičala činí zoufalé pokusy, aby vůdčím kruhům staročeským zošklivil ratifikaci smíru s realisty.

Bylo zjištěno, že profesor Kvičala intrikoval v redakcích staročeských listů, aby svým psaním zmařily dohodu, pokud byla smluvena ještě jen v zásadě, ne však již v praksi. Abych odvrátil toto nebezpečí, odhodlal jsem se uveřejniti ve *Slavische Warte* krátký referát o stavu věci. Nebyl jsem k tomuto kroku zplnomocněn ani

profesorem Masarykem ani dr. Riegre, jednal jsem na vlastní vrub, jak jsem to uznával za dobré. Neuveřejnil jsem ostatně ani jediné podrobnosti z rozhovorů, nic, co by se mohlo považovat za indiskretnost. Obmezil jsem se pouze na výklad, že předáci obou stran podali si ruce z pohnutek ryze vlasteneckých, aby se nadále společně zasazovali o nápravu veřejného života. Dodal jsem, že při tomto smíru nebylo strany poražené, že obě vyšly ze smíru vítězně.

Toto odhalení, nejdříve komentované v *Šípech*, vzbudilo velmi nepříjemný dojem mezi Staročechy. Zazlívalo se mi, že jsem si k tomu neopatrčil svolení od dr. Riegra, ani u profesorů Bráfa a Kalouska. Podezřívali mne, že jsem to napsal jen proto, abych posadil do sedla staročeské politiky realisty dříve, než výkonný výbor staročeské strany ratifikoval onu dohodu. Nejvíce však se žehralo na to místo mého referátu, v němž jsem se odvážil povýšiti Masarykovce na stranu, která jako vítěz zaujala místo ve společném politickém táboře. Já tím jen popřel klepy rozšiřované staročeskými pleticháři, že profesor Masaryk a jeho družina se poddali bez podmínek na milost a nemilost Staročechům.

Nedbal jsem nepříznivého dojmu a přihlížel jsem jediné k tomu, aby smířovací akce neuvázla u vůdců. Zpozorovav, že profesor Masaryk marně čeká na návštěvu, kterou mu měl oplatiti dr. Rieger, a že z opomenutí této etiketní formality vyvozuje, že dr. Rieger už nestojí o politickou dohodu, dopsal jsem dr. Riegrovi, abych jej upozornil na tuto Masarykovu obavu. Byl jsem jist, že to stačí, aby dr. Rieger ještě před svým odjezdem na říšskou radu vyhověl tomuto požadavku slušnosti. Připomínal jsem si v tu chvíli, že před dvěma roky týž velmožný vůdce národní strany v podobném případě neopomenul poctiti návštěvou mne, ačkoliv jsem v té době nezaujímal v Praze žádné vynikající postavení jako zpravodaj neznámého ruského deníku, kdežto profesor Masaryk i v očích Riegrových byl muž neobyčejně energický a vzdělaný a kromě toho byl to profesor na české universitě.

Když jsem na zítří zašel k profesorovi Masarykovi, bylo první mou otázkou, nebyl-li dr. Rieger u něho na návštěvě.

„Byl,“ zněla odpověď doprovázená úsměvem, jakým Masaryk podával zprávy jak příjemné, tak nepříjemné.

Když jsem dal najevo udivení, ukázal na Riegrovu navštívenku a dodal:

„Je šťastně po dohodě...“

„Jak to? Řekl vám to dr. Rieger sám?“

„Nikoliv on sám, ale tato jeho navštívenka.“

Vysvětlení bylo stručné. Dr. Rieger zajel kočárem k bytu profesora Masaryka ve Školské ulici a jakkoliv profesor Masaryk byl doma, přece nezašel k němu, nýbrž poslal jen po kočím navštívenku.

Snažil jsem se omluviti dr. Riegra, že snad měl na spěch. Profesor Masaryk se zase usmál, tentokráte přímo mému optimismu:

„Počkejte jen několik dní a uvidíte, že je po všem...“

A skutečně již se počaly množit známky zmaru. V královéhradeckém *Ratiboru* pražský dopisovatel podal zprávu o velikém nebezpečí, jež prý hrozí českému národu vůbec a staročeské straně zvláště od — „nihilistické hlízy“, ploužící se zrádně do tábora staročeského. To byla jen předehra.

Hlavní rána vyšla v klerikálním deníku *Čechu*. Tento časopis dne 16. února přinesl velmi sympatickou zprávu o mém článku ve *Slavischer Warte*, ve třech dnech však obrátil a vyřítíl se, bohabojný orgán českého duchovenstva, na stranu staročeskou úvodníkem o třetí straně. Vypovídal přízeň a spojenectví katolického kněžstva staročeské straně, protože se těžce kompromitovala smiřováním s nevěreckými nihilisty. Že za tím článkem i za dalšími vězí profesor Kvíčala, bylo v Praze veřejným tajemstvím.

Zároveň byly uveřejněny v libereckém *Volkszeitung* a *Wiener Allgemeine Zeitung* úvodníky s nadpisem: *Die neue tschechische Partei Pazdírek*. Původce těchto úvodníků podával zprávu o marných pokusech realistů vplížit se do staročeského tábora. S nápadnou umíněností úvodníkář líčil Masarykovce jako houfec opovržení hodných šplhavců, kteří se vtírají do staročeské strany pod ochranou novináře Pazdírkova, jehož staročeské redakce propustily ze svých služeb pro patrnou nezpůsobilost. Smír realistů se Staročechy prý se nezdařil a realisté se teď ustaví jako strana Pazdírkova. Profesor Masaryk upozornil mne na redakční články obou jmenovaných listů, poukazuje na to, že z jejich slohu a tendence lze souditi s plnou určitostí, že pocházejí z okolí profesora Bráfa. Celé moje nitro se tomu vzpíralo. Nemohl jsem však popírati, že tyto německé listy neměly nejmenší příčiny zlehčovati české realisty jenom pro větší slávu staročeské strany. Bylo patrné, kdyby redakce těchto německých listů byly referovaly samy od sebe a ze svého hlediska o smiřování mezi Staročechy a realisty, že zpráva byla by dopadla právě opačně, to jest tak, aby odpuzení realisté objevili se zrakům německé veřejnosti jako imponující česká frakce... Na konec musil jsem si doznati, že tyto články byly napsány jen proto, aby realisté byli zostuzeni ve prospěch Staročechů a že jsou inspirovány z nejbližšího okolí dr. Riegra, poněvadž se v nich zjišťuje zmar smiřování, jenž v tu chvíli byl ještě jen pouhým zbožným přáním tohoto staročeského kroužku. V širších staročeských kruzích v těch dnech ještě nikdo neznal pravý stav věci, jen Riegrův kroužek mohl nezdar předpovědět. Tak to všechno bylo makavé. Přece však vzpíral jsem se tomu, že by česká ruka byla schopna tohoto podlého činu. Zdálo se mi neuvěřitelné, aby Čech dovedl napsati stať, v níž se zostouzí řada českých učenců a politiků a požádati německý

nepřátelský list o její uveřejnění. Byl jsem sice zasvěcen samým profesorem Bráfem do malicherných pŮtek a pletich na universitě (učinil to příležitostně proto, aby v mých očích zlehčil své kolegy realisty), ale aby se někdo z předních členů národa tak zahodil...?

Zaslal jsem do *Wiener Allgemeine Zeitung* opravu, v níž jsem uváděl, že jsem z vážných příčin sám přestal pracovat do staročeských listů, ačkoliv mne dr. Rieger vybízel pokračovat v *Ruských dopisech* do *Politik* a *Hlasu národa*. Oprava byla uveřejněna s dodatkem, v němž redakce litovala onoho zlehčování mé novinářské způsobilosti, tím více, ježto se zatím přesvědčila, že jsem v pražských kruzích novinářských obecně vážen. I ten dodatek ukazoval, že vídeňský list přinesl kukaččino vejce staročeského pleticháře.

V těch dnech dostal jsem od dr. Riegra z Vídně obširný list, v němž mi vyložil a odůvodnil své stanovisko ke smíru s realisty. Shrnoval své výklady na konec takto: Nemám v zásadě nic proti tomu, aby profesor Masaryk a jeho stoupenci se připojili k národní straně. Chtějí-li však ve straně naší zaujmouti postavení aktivního činitele, to jest činí-li nároky na účastenství v politice, pak musejí nejdřív dokázat, že za nimi stojí četné kruhy českého lidu. V tu chvíli tedy nemůže být ještě řeči o tom, aby Masarykovcům postoupeny byly poslanecké mandáty...

Labutí píseň smíru. V tomto Riegrově dopise zarážely mne slohové obraty s patrnou tendencí rozbít smír. Dr. Rieger byl jak mnou, tak profesorem Masarykem zpraven dobře o tom, že nejde o mandáty a že realisté nechťejí zakládáním vlastní strany mařit síly, a přece dr. Rieger svou podmínkou vybízel je organisovati se jako zvláštní strana. Tento požadavek byl v odporu se vším jeho obecně známým nazíráním na vlasteneckou svornost. On, jenž dával kázati až do omrzení čtenářů samospasitelnost jednotné organisace, vyzýval tuto profesora Masaryka sám k „trhání národa“.

Že jsem správně vycítil mezi řádky dopisu Riegrova, že se nemám dále namáhat, o tom jsem se záhy přesvědčil. Když jsem v těch dnech zašel k profesoru Masarykovi s obsahem tohoto dopisu, překvapil mne upozorněním na zastrčenou lokálku v denních zprávách *Hlasu národa*, v níž se zvonilo umíráčkem shodě Staročechů s realisty. V té lokálce Bráfův orgán odpovídal na článek *Čecha* tak, aby *Čech* a veřejnost nabyly přesvědčení, že dr. Rieger vyjednával s profesorem Masarykem jako s kajícím a domů se navráťivším synem, ale o vstoupení realistů do strany staročeské že nemohlo být ani řeči. *Čech* mohl být spokojen, za to profesor Masaryk právem žasl nad tímto zákeřnictvím. Zdálo se mi, že cítím z pohledu profesora Masaryka výtku, že jsem snad svou neupřímností vůči němu zavinil toto pro něho a jeho družinu zahanbuující finale. Jeho tázavý pohled

vybízet mne, abych řekl, je-li *Hlas národa* oprávněn tvrditi, že se lisal k dr. Riegrovi. Neváhal jsem ubezpečiti jej, že *Hlas národa* se rozhodně mylí a že jsem hotov veřejně prohlásiti, jak se věc stala.

„Dobrá, učinite tak — a co nejdříve.“

Požádal jsem od něho tužku a hned v jeho přítomnosti načrtl jsem opravu. Profesor Masaryk, slyše ji, řekl:

„To stačí. Ale kam s opravou chcete jíti?“

Byl jsem na rozpacích. Zaslati opravu *Hlasu národa* zdálo se mi být bezúčelné. Profesor Masaryk mi radil, abych přece jen opravu *Hlasu národa* poslal. Zůstane-li neuveřejněna, pak teprve poslati ji do některého jiného českého listu.

Večer zahlédl jsem v kavárně čerstvé číslo *Čecha*. V čele denních zpráv našel jsem nápadným způsobem otisknutou zprávu *Hlasu národa*, a tu jsem se rozhodl adresovati opravu *Čechu*. Oprava byla uveřejněna, ale s poznámkami, v nichž se zračila rozezlenost redakce nad tím, že jsem takto zachránil „realistickou hlízu“ od blamáže. Proti obsahu redakce nic namítati nemohla, za to se snažila oslabiti dojem výtkami proti nesprávnému slohu a pravopisu mého zaslána.

Hlas národa mlčel. Ignorovat nepříjemné projevy patřilo k nejoblíbenější taktice vedoucí strany. Ale sám vrchní ředitel toho listu, profesor Bráf, uznal za nutné vzíti si k srdci obsah mé opravy. Byl jsem v podvečer druhého dne u profesora Masaryka, když najednou byla ohlášena návštěva profesora Bráfa. Profesor Masaryk šel svému hostu naproti. V pracovně přivítal svého kolegu a sdělil mu, že jsem tu také já.

„Ach, to je dobře, tomu jsem rád,“ slyšel jsem poznámku Bráfovu, který již kvapným krokem vcházel do jídelny přímo ke mně. Velmi chladně odpověděl na můj pozdrav. Býval do té doby vůči mně zosobněná zdvořilost. Tentokrát ani mi nepodal ruky.

Usedl mezi mnou a profesorem Masarykem a začal na mne inkvisitorsky:

„Jak jste se opovážil ve své opravě tvrditi o návštěvě profesora Masaryka u dr. Riegra opak toho, co jste ohlásil u samého dr. Riegra?“

Otázkou touto nebyl jsem zdrcen, jak si asi profesor Bráf představoval, ale ovšem byl jsem na okamžik v rozpacích, jak odpověděti neurázlivě. Odpověděl jsem v ten rozum, že jsem nepřikládal zvláštního významu okolnosti, jak oba pány k sobě svedu. Podotkl jsem také, že nepochopuji, proč on této formální a podřízené stránce věnuje tolik pozornosti?

Profesor Bráf nedal mi domluviti, nýbrž opakoval dřívější otázku. Patrně však mu již na opětování mé odpovědi nezáleželo, jelikož

hned přikročil k pronesení svého ortelu: Můj postup odsoudil jako přestupek proti zákonům slušnosti.

Prohlásil jsem, že to zodpovím před svým svědomím a že mi mé svědomí prozatím nedělá v té věci žádné výčitky. Abych učinil konec tomuto pro profesora Masaryka velmi trapnému výstupu, zvedl jsem se a požádal profesora Masaryka o dovolení, abych se mohl vzdáliti.

Po cestě domů tázal jsem se sebe sama, jak směl profesor Bráf přestoupiti práh Masarykova bytu proto, aby dokazoval, že *Hlas národa* jím řízený byl oprávněn tvrditi, že on, profesor Masaryk, se doprošoval u dr. Riegra milosti? Profesor Bráf touto lokálkou *Hlasu národa* vědomě nechal ostouzeti svého kolegu a teď se opovážil navštívit jej. Zapomínal jsem při těchto úvahách na křivdy, které činil profesor Bráf mně samému. Dojímalo mne jen poznání, v jakých rukou se ocitlo vedení národa a národní strany. Předáci strany, která byla za několik měsíců smetena s politického jeviště, hráli si ještě na bohorovné mravokárce. Bůh je patrně potrestal slepotou, aby je zkazil. Strana, jejíž vůdce sice panoval, ale nevládnul, a kolem něhož každý z jeho rádců dělal co chtěl, strana taková byla ztracena dříve, nežli výsledek voleb zpečetil její pád. Ve své zaslepenosti zamítli množství vynikajících svěžích sil, které později, přilnuvše ke straně mladočeské, vynutily jí nahoře úctu a uznání jako mocnému činiteli politiky celé říše. Nevím, zdali nelitovali...

Já však s plným klidem vzpomínám si na tyto události, jsa přesvědčen, že jsem svou snahou vystihoval lépe potřeby a pravé zájmy jejich strany, ačkoliv nikoliv já, nýbrž oni byli povinni znáti tyto potřeby. Pýcha předchází pád.“

K tomu, co redaktor Pazdírek zachoval naší paměti o jednání realistů se Staročechy, mohu připomenouti jen některé veřejné příběhy, které Pazdírek pominul, právě proto snad, že byly veřejné. Na zasláno profesora Bráfa v *Politik* ze dne 21. února, odpověděl profesor Masaryk v *Čase* dne 23. února. Potom redaktor Pazdírek ve *Slavische Warte* podal podrobnější zprávy o tom, jak došlo k rozmluvě dr. Riegra s profesorem Masarykem. *Hlas národa* srazil se prudce s *Čechem* a nakonec kapituloval na celé čáře. *Čech* pak, aby kryl svůj obrat, že dříve dohodu realistů se Staročechy vítal a potom ji potíral, propustil z redakce redaktora Emila Čermáka, jenž onu

první zprávu psal a touto křesťanskou obětí hleděl smířiti rozhněvanou bohyni důslednosti.

Jediný výsledek této epizody byl, že nebylo českého listu v zemích koruny české, jenž by nebyl v únoru a březnu roku 1889 přinesl článek nebo dopis z Prahy o třetí straně.

O profesoru Kvíčalovi, klerikalismu a jiných nehezkých věcech

Ach, dospěl jsem ke kapitole, které jsem se dlouho vyhýbal. Uplynulo už mnoho let, co jsem prožil zkušenosti, které mám vypravovat, a ještě se mi z nich zdvihá žaludek.

Náš boj s universitním profesorem Janem Kvíčalou trval několik let. Byl velmi urputný a veden byl na nejrůznějších kolbištích. Byl totiž Kvíčala nejen všemohoucí dalajlama na české universitě a ve všech přiléhajících k ní sborech, ale také neméně všemohoucí paša v zemském výboru a hlavně v zemské školní radě, a byl konečně mocný vezír v staročeské politice a v české politice vůbec. Nejen v *Učené společnosti*, v *Museu* a později v *Akademii* měl prsty, nýbrž i v *Jednotě filologické*, ve *Spolku pro podporování chudých filosofů* a ve *Spolku profesorů středních škol*. Jeho prsty byly dlouhé a příšerné, sahaly z Prahy do Vídně; ty jeho prsty viděl asi malíř Panuška někdy ve snu a maloval podle nich potom svá strašidla. Vliv Kvíčalův rozhodoval stejně v listech staročeských jako klerikálních a mladočeských. Jménem Kvíčalovým kryla se celá škůdnická, neřestná a prohnílá vlastenecká soustava, kterou musilo opravné hnutí mladší prorážeti. Kam se šinula noha, kam se vztáhla ruka, všude narážely na Kvíčalu. Soustava ta připomínala nám saň z pohádek; utneš-li jí jednu hlavu, naroste nových dvacet.

Náš *Čas* zdědil nenávist k profesoru Kvíčalovi z rukopisného boje, a proto musím se ještě jednou k boji tomu vrátit.

Profesor Jan Kvíčala hrál v rukopisném sporu smutnou roli: Profesor Kvíčala a profesor Gebauer redigovali spolu *Listy filologické a pedagogické* a jako universitní kolegové žili v poměru nejprátelejší. Profesor Kvíčala byl ovšem starší, mocnější na universitě i ve veřejnosti, neboť byl poslancem i členem zemské školní rady, a vůbec mezi universitními profesory představoval jakéhosi patrona mladších kolegů-filologů. Co se týče poměru obou k *Rukopisům*, profesor Gebauer nám o tom v *Hlase národa* roku 1886 zaznamenal:

„S panem profesorem Kvíčalou mluvíval jsem o *Rukopisech* od roku 1874... Pochybnosti projevil jsem mu, jakmile jsem je měl, totiž roku 1879 při rozpravě o spisu Vaškově. (Tu poprvé slyšel jsem od profesora Kvíčaly, že on také nevěří v pravost *Rukopisů* a to již ode mnoha let.) Radil mi k opatrnosti v *Listech filologických*. Mne očekával úkol předložití nález svůj ku posouzení obecnému a prosíval jsem profesora Kvíčalu, aby při tom intervenoval. Pan profesor Kvíčala sliboval tak učiniti, ale stále odkládal. Po feriích 1885 ukázal jsem profesoru Kvíčalovi korekturu článku z Ersch-Grubera a prosil jsem naléhavěji za splnění slibu. Profesor Kvíčala úplně schvaloval týž článek („oběma rukama“ byl by jej chtěl podepsati), ale místo slíbené intervence navrhoval komisi znalcův. Já jsem si od komise takové nesliboval výsledku, proto jsem na ni nepřistupoval. Věc stala se akutní, když pan M. Hattala v prosinci 1885 a lednu 1886 v *Národních listech* podával svou *Ukázku obrany*. Tu profesor Kvíčala ze své iniciativy mi slíbil, že sám s redaktorem *Athenaeae* profesorem Masarykem o té věci promluví.“

Profesor Kvíčala pozval skutečně na 21. ledna roku 1886 profesora Masaryka k sobě. A jak zase profesor Masaryk v *Otevřeném listě* (z roku 1886) vypravuje, stalo se na schůzce toto:

„Vyložil mně obsah článku profesora Gebauera, jež už několik dní u sebe měl, a vyzval mne k uvažování, co dítí se má. Poznal ovšem — profesor Kvíčala — že článkem profesora Gebauera rukopisy nadobro jsou ztraceny; také profesor Kvíčala sám prohlásil, že už pětadvacet let v rukopisy nevěří. (Z jakých svých důvodů neřekl.) Uvažovali jsme tedy, má-li se článek vůbec uveřejniti a kde. Oběma nám bylo jasno, že článek uveřejněn býti musí, aby se přece té *impiae fraudi* konec učinil, šlo tedy o to, kde

a jak. Promluvili jsme o všech možnostech, zejména, má-li článek uveřejněn býti v *Listech filologických* anebo v *Musejníku*, aneb má-li se předložit nějaké komisi povolaných soudců (profesora Kvíčaly samého, pánů Tomka, Jirečka, Tieftrunka, Emlera). Po zralé úvaze ustanoveno, že má býti uveřejněn v *Athenaeu*."

Profesor Kvíčala stál o *Athenaeum* a žádal o to. Ke konci rozmluvy mezi Masarykem a Kvíčalou dostavil se k profesorovi Kvíčalovi také profesor Gebauer a potvrdil veřejně toto:

"Do schůzky dne 21. ledna přišel jsem okolo půl šesté hodiny. Věc byla již sjednána; za mé přítomnosti se sjednání krátce opakovalo. Profesor Masaryk měl mne o článek požádati listem, (list ten datován potom nazpátek dne 18. ledna 1886), a profesor Kvíčala vyslovil naději, že se věc dobře provede, poněvadž profesor Masaryk je „k boji jako zrozen“. Také slíbil profesor Kvíčala, že se postará, aby jistý časopis pražský, *Politik*, přinášel o věci naší zprávy objektivní a připomněl, abychom o totéž postarali se také u časopisů jiných."

Tak vyšel článek v *Athenaeu*. Místo vědeckého sporu začala bouře. Profesor Gebauer i Masaryk nechávali svého patrona stranou, aby mu nečinili rozpaků a neprozradili ho, když nikdo nebyl před potupami jist. Téměř se ho stranili.

"Ale po nějakém čase přicházely zprávy," vypravuje Gebauer, "že profesor Kvíčala nám ledacos vytýká, že prý zejména neměli jsme vystupovati ještě na veřejnost, že jsme věc měli předložit komisi znalců, atd. Když tyto zprávy se stran zcela věrohodných přicházely a se množily, pojal profesor Masaryk úmysl, pověděti veřejně, že vystoupení naše stalo se podle úřady s profesorem Kvíčalou, a dal o svém úmyslu profesorovi Kvíčalovi napřed vědomost."

K tomu ještě dodávám, že Kvíčala proti odpůrcům *Rukopisů* už začal podnikat veřejné kroky. Tak na příklad, když profesor Král napsal do dubnového *Athenaea* několik slov o kritické methodě filologické, článek velmi pěkný, profesor Kvíčala, jenž z osobních příčin byl tehdy nepřítel Králův, oznámil dne 25. dubna v *Hlase národa*, že prý domněnka, jakoby s článkem Královým byl srozu-

měn, je mylná a beze vší podstaty. Zároveň podle svého obyčeje, aby jen podezření od sebe odvrátil, slíbil objasnit, jak on sám na věc hledí, a jak nyní „s obou stran“ jedná se způsobem namnoze politování hodným. Podle tohoto vystoupení obecnost muselo soudit, že Kvíčala neschvaluje Gebauerovo a Masarykovo vystoupení ve věci rukopisné.

Profesor Masaryk dne 7. července roku 1886 požádal po takové věrolomnosti Kvíčalu listem, aby přiznal barvu a aby přetvářce učinil konec. Když však Kvíčala rozhodně odepřel vyjít s barvou ven, profesor Masaryk v červencovém *Athenaeu* téhož roku napsal doslov o tom, jaké účastenství Kvíčala měl při rukopisném vystoupení. Profesor Kvíčala provedl nato neslýchaný kousek. Zapřel všecko. Uveřejnil v *Hlase národa* a v *Národních listech* dne 18. července zasláno, v němž začal mluvití mnohonásobné zoufalé nepravdy. On prý jen kdesi cosi důvěrně jednou profesoru Masarykovi řekl o *Rukopisech*, ale to že není rozhodující, on prý lituje, že ve vědeckém sporu se vynášejí soukromé rozmluvy, profesor Gebauer a Masaryk že prý byli dřív odhodláni proti *Rukopisům* vystoupiti, než s ním mluvili, a měli vše vespolek umluveno; Gebauer prý mu už dříve sdělil, že hodlá svůj článek v *Athenaeu* uveřejniti. On prý vůbec Gebauerova článku nerevidoval, nýbrž přijal jej pouze podle jeho žádosti k přečtení a nanejvýš navrhl do něho slova *laudabiliter se subjiciam* (ochotně se podrobím); on prý vítá příležitost, aby v příštím sešitě *Listů filologických* zevrubně objasnil své stanovisko. Měl prý o *Rukopisech* pochybnosti a zná vůbec několik ctihodných mužů, kteří také uznávají existenci leckterých záhad, ale neměl prý nejmenšího tušení o tom, že pan kolega Gebauer známý svůj článek do encyklopedie Ersch-Gruberovy zaslal, i byl tím překvapen, atd., atd. Pověstné stalo se později z jeho zaslána jmenovitě toto místo: „Z rozmluvy s panem profesorem Bělohoubkem nabyt jsem přesvědčení, že badatel tento velmi přísným a svědomitým způ-

sobem zkoušku předsevzal a že on na základě této zkoušky hluboce a pevně o přesnosti *Rukopisů* jest přesvědčen.“ Tak se Kvíčala později vždy za někoho schoval. Tenkrát ponejprv se schoval za Bělohoubka, oznámiv, že Bělohoubek věří v *Rukopisy*!

Odpovědi profesora Masaryka i profesora Gebauera na toto zasláno byly zdrcující. Masaryk ve svém *Otevřeném listě* odpovídal:

„Jste špatný generál, netrpělivý: nepoznáváte, kam vítězství se kloní! Nechtěl jste v opatrnosti své článku míti ani v *Listech filologických*, jichž redaktorem jste, ani jste jej nechtěl předložit komisi; jasno proč; byl byste se musil takto k věci přiznati předčasně, a Vy jste se právě přiznati chtěl, až by bylo po boji. Že boj bude, jste čekal, nečekal jste však tak tuhý a sprostý... Z otázky vědecké udělala se politická, i podrobil jste se populárnímu mínění a proto teď se nepamatujete, co jste napsal, co jste mluvil.“

Profesor Gebauer svým zaslánem Kvíčalu dorazil. A jmenovitě hlavní Kvíčalovu lež přibil. Kvíčala totiž tvrdil, že Gebauerova článku pro *Athenaeum* nerevidoval. Přijal prý jej pouze k přečtení; přečetl je, pokud mu jeho drahocenný čas dovoloval, a nanejvýš radil, aby byl mírný, by tam profesor Gebauer vložil mírnivá slova: „ochotně se podrobím“. Profesor Gebauer v *Hlasu národa* tedy prostě otiskl jednu část korektur a návrhů, jež Kvíčala vlastnoručně do Gebauerova článku vepsal.

Prvý vpisek Kvíčalův:

„Patrně zajisté z toho, co v této odpovědi na list pana redaktora *Athenaeae* obsaženo, že jsem to, co v článku v Ersch-Gruberově encyklopedii podáno, nenapsal lehkomyšlně a bez příčiny. Uvedl jsem loyálně některé důvody, které pochybnost vzbuzují...“

Druhý vpisek Kvíčalův:

„Avšak k těm mužům nestranně soudícím, kteří by platný úsudek mohli pronésti, nikterak pana Hattalu nelze počítati, neboť to již dávno zjištěno jest, že pan Hattala věcnému uvažování není způsobilý a jen příležitost k osobním útokům vyhledává. Táži se všech

badatelů, jímž o poznání pravdy jde, zda-li povídání pana Hattaly v *Národních listech* uveřejněné lze za seriosní úvahu pokládati? Já doufám, že dojdou poučení od mužů jako jsou Jireček, Tomek, Tieftrung... od pana Hattaly nelze žádného poučení očekávati, nýbrž jen osobní útoky a insulty...“

Třetí vpisek Kvičalův:

„Dokáže-li zkouška chemická a palaeografická starobylost *Rukopisů*, pak bude třeba pochybnosti filologické tomu podříditi a vyhledávati prostředky k vysvětlení těch odchylek, které se v příčině jazykové vyskytují. Nynější stav však je nesnesitelný a žádným lichým tlacháním, za jakéž ukázky Hattalovy pokládati sluší, žádným kacěřováním a terorismem tato nesnesitelnost se neodstraní; ta se jen důkladnou a uspokojující zkouškou chemickou a paleografickou odstraniti může a vyžaduje-li se důrazně tato zkouška, jest to skutečná petition of right.“

Obnažen a s rozbitým čelem stál profesor Kvičala! Rána Gebauerova byla dvojnásob strašná: Předně, že vpisky Kvičalovy týkaly se profesora Hattaly, s nímž Kvičala v tu chvíli byl už v tlustém přátelství. Za druhé, že profesor Gebauer citované zde vpisky ze svého článku vyškrtl, jakožto příliš příkré a hrubé a teď to obecenstvu prozradil.

Profesor V. Jagić, redaktor *Archivu für slavische Philologie*, ujal se rukopisných odpůrců a pověděl slovo o špatně pochopeném vlastenectví, když učenci jsou házeni na pospas pražskému proletariátu. Za to dostal v *Národních listech* rozvedený vtip profesora Hattaly o čachrování se slovanskou filologií mezi Berlínem a Petrohradem, a dr. Julius Grégr mu řekl, že s úzkého hlediska našich obmezených linguistických Abderitů nemá žádný pravý filolog posuzovati pravosti a ceny starých, důležitých jazykových památek. Však také podle toho prý dopadl Jagićův spor proti našim *Rukopisům*! Míra jeho prázdnoty je předstižena prý jen stupněm, řekněme pouze odvahy, s kterou dává recept na úplné doražení našich *Rukopisů*.

Jiný odpůrce *Rukopisů*, A. Petruševič, nazván byl v *Ná-*

rodních listech počestným kanovníkem a velikým pleskalem před bohem.

Tomu se tedy nebylo lze divit, že profesor Kvíčala, maje být zařazen do společnosti takových mužů, lekl se o svou popularnost a o své vlivné i výnosné úřady; že by však učenec tak všechno mohl zapřít a zahoditi svou reputaci, toho přece jen nikdo v Čechách neočekával.

Po odpovědích profesorů Gebauera a Masaryka byl profesor Kvíčala mravně navždy odsouzen. Po takových zdrcujících svědectvích čekalo se jen, že Kvíčala umlkne a odpyká svůj chybný krok někde v zátíši. Ale stala se věc jiná. Kvíčalu vzala pod ochranná křídla naše žurnalistika. V tu chvíli, kdy nemohl mít jediného čestného člověka na své straně, kdy ve společnosti každého jiného národa byl by nemožný, postavila se česká žurnalistika po jeho bok. Profesor Kvíčala tehdy ještě sám nevěřil, že by mu mohl kdo pomoci z té bryndy. Napsal sice o prázdninách roku 1886 *Obranu*, ale když se dověděl, že na tuto obranu odpověď profesora Masaryka již se tiskne, přepadl ho strach veliký a začal prosit o smír. Profesor Masaryk spokojil se jeho prohlášením v *Athenaeu*, že lituje osobního nedorozumění...

Než záhy, jakmile poznal český svět a českou žurnalistiku, profesor Kvíčala pocítil neočekávanou svou sílu. Viděl kolem sebe něco, čemu by sám nebyl věřil. Čím totiž pravdou víc zamichával a čím příkrěji vystupoval proti svým někdejšími spojencům, tím hle! větší byla v národě jeho sláva a tím neobmezeněji rostla jeho moc. Měla-li potrvati, bylo tedy potřeba neustávat, bylo třeba kout v zákulisí a tajně a stále žhavé železo proti Gebaurovi a Masarykovi, proti všem jejich přátelům a stoupencům. Že to Kvíčala horlivě dělal, dověděli jsme se z nového prohlášení profesora Masaryka v červenci roku 1887. A tím začíná se v morální truchlohře Kvíčalově jednání druhé.

Jestliže jsme všichni reptali na podzim minulého roku, že profesor Masaryk tak lacino věrolomníka propustil,

v červenci roku 1887 poznávali jsme, za jakého Kvíčala nátlaku toto smíření bylo provedeno. Profesor Masaryk vypravoval:

„Nechci v podrobnostech jednání naše vypisovati, ale k objasnění situace a ku charakteristice pozdějších událostí budiž jen tolik pověděno, že pan Kvíčala hrozil tragickým zakončením své zoufalé situace, uveřejním-li rozbor *Obrany* a povím-li o něm pravdy více. Dal jsem se uprositi. Chtěl jsem opět vzít na sebe odium a učinil jsem tak v naději, že pan Kvíčala národu prospěje prací ve svém postavení jiném, i nežádal jsem nic jiného, než aby mně a jiným ve vědecké práci nepřekážel. Pan Kvíčala sliboval a sliboval velice a mnoho mně i jiným, jež o smír se přičiňovali! Avšak jak nedostál slibům poprvé, tak jim nedostál ani teď. Věda, že proti němu podle slibu svého nevystoupím, brzy podobným způsobem jako dříve počal proti mně agitovati a proti slibům svým jednati.“

Kvíčala slíbil na příklad napsati kritiku rukopisných prací Masarykových a nebude-li moci svých výroků dokázati, veřejně je odvolat a Masaryka odprosit. Bylo zjištěno dále, že agitoval proti *Encyklopedii*, i když Masaryk se redakce vzdal, kdežto mezi sliby jeho byl také ten, že se přičiní, aby v ní obě strany pracovaly vedle sebe. Zajel si na sjezd profesorů do Litomyšle a tam tak srozumitelně, ač nejmenovaně, proti profesoru Masarykovi mluvil, že jeden z posluchačů sám do jeho řeči vykřikl: „Masaryk“.

Po těchto odhaleních profesora Masaryka dal Kvíčala do *České politiky* (24. července 1887) zasláno, v němž se schoval za přemnohé vážené muže jako za „pana dvorního radu Randu“, vtáhl do sporu universitu a vyčetl profesoru Masarykovi — nevděčnost. On prý hlasoval, aby profesor Masaryk přišel na českou universitu!

Od této chvíle stal se Kvíčala teprve pravým hrdinou a miláčkem veškeré české žurnalistiky. Z venkova přela pro něho osvědčení, adresy s díky, jež pořizovali starostové a učitelé čeští, kteří od pana Kvíčaly něco chtěli. A od té chvíle zase *Čas* vzal boj proti Kvíčalovi takorčka za kus svého programu. Počátky tohoto sporu vyložil

Čas dne 5. října roku 1887 v kapitole o mravní patologii společnosti české jakožto mírně řečeno ošklivý příklad. Charakterisovali jsme ten ošklivý případ takto:

„Je-li zle, prosí kolegy o milost; je-li dobře, poučuje své kolegy o kolegiálnosti a povinnostech učitelských; a je-li nejhůře, přestrojí se před udiveným národem v togu starých sofistů a huď deklamuje ve shromážděních o vědě, universitě a vlasti, nebo rozjímá se slzami v očích o vděčnosti. Salto mortale jde neočekávaně jedno za druhým a žasnoucí množství neví, či je. Z těch pak, kteří kejklům rozumějí, jedni s ošklivostí se odvracejí, druhí v zátiší sedíce, přiučují se augurství až přijde doba, aby si osvědčeným tím způsobem také zajistili úspěch.“

Od toho okamžiku nespustili jsme profesora Kvíčalu s očí a skoro v každém čísle mohli jsme něco nepěkného vypravovat z jeho činnosti buď v zemském výboru a zemské školní radě, nebo na universitě a v učených i neučených spolcích, v nichž měl hlas.

Jakési zúčtování všech svých srážek s profesorem Kvíčalou až do událostí, jež tu vypravoval redaktor Pazdírek, nalezne čtenář v Čase číslo 15. z roku 1889. Profesor Kvíčala totiž dne 31. března uveřejnil proti Času zasláno v České politice, jehož trest zněla: 1. že podle rady vážených mužů posud ignoroval útoky nejmenovaných pisatelů a že se nechce tak snížiti, aby utrhačná tvrzení svých protivníků jednotlivě vyvracel; 2. že podle veřejného mínění píše do Času o něm někteří jeho bývalí a nyní nevděční žáci; 3. že překážíme jeho činnosti, směřující ku povznesení našeho školství, což je nešlechtné a nevlastenecké; 4. že svou ctí a ctí své rodiny je vázán odmítnouti tvrzení, jakoby byl původcem rukopisného sporu a 5. konečně, že Čas chce ho zničiti, což je řemeslo nešlechtné. Při tom prý jej napadáme z bezpečného úkrytu. Jestliže se pisatelé veřejně neobjeví, prohlásí je nejen za utrhače, nýbrž i za zbabělce.

Na toto zasláno odpověděl jsem já, a odpověď tu zkráceně zde opakuji, neboť je to kus naší české historie:

1. Po řadě odpovíme na jednotlivé výtky pana profe-

sora Kvíčaly. A hned první výtku musíme odmítnouti jako čirou nepravdu, neboť není pravda, že pan Kvíčala nás ignoroval. Náš list, zahájiv svou činnost mimo jiné káráním domácích chorob, a zkoumáním, odkud se šíří nákaza, kam zabočil, tam skoro všude narážel mimoděk na profesora Kvíčalu. Ať ukazoval na ošklivý způsob rukopisného boje, na smutné sváry strhující českou universitu do novinářského boje, na činnost zkušební komise, na činnost zemského výboru, na osobní reklamářství v novinách, na boj o Gautschovy ordonance — pan Kvíčala všude měl prsty a nikde nezasluhoval pochvaly. Našich výtek pak neignoroval, ba stále a stále odpovídal, ale jak! Nikdy jako muž proti muži, nýbrž „z bezpečného úkrytu“. Po prvních našich výtkách pustil se do profesora Masaryka. Po naší úvaze o *Otevřeném listě* profesora Krále, jehož hlavní smysl jsme vyložili, zůstal Kvíčala v úkrytu, ale jeho pan V. E. Mourek najednou sháněl po učitelstvu středních škol osvědčení, v němž by se odsoudila forma stálých útoků („k obsahu věcnému aby se nejlépe snad ani nepřihlédlo!“). Potom v červenci roku 1887 přinesl časopis *Čech* proti nám paličský článek, a článek ten ovšem nebyl sepsán panem Kvíčalou, nýbrž jeho Františkem X. Prusíkem. V květnu roku 1888 pro nesprávné počínání profesora Kvíčaly, jakožto zkušebního komisaře pro střední školy interpeleloval profesor Gabriel Blažek ministra na říšské radě. Vyložili jsme obsírně, že profesor Blažek má pravdu a přinesli jsme velkou sílu důkazů. Profesor Kvíčala neodpověděl, ale dal se hájiti profesorem W. W. Tomkem. Vytkli jsme souvislost Kvíčalovu se zmizením jména Husova z *Musea* a Kvíčala kryl se za profesora Emlera. Vytkli jsme skutečnost, že profesor Kvíčala jako staročeský předák žebronil o přízeň mladočeských *Národních listů*, ale že zároveň u staročeských předáků jisté školní inspektory vinil z mladočešství, a ve staročeských novinách vyšlo známé osvědčení o zhoubném směru *Času*, podepsané několika Kvíčalovými přáteli a samotným

Kvíčalou. Posoudili jsme Kvíčalův návrh na úpravu platů učitelských, zákonodárskou patologii, když při zavírání sněmovních dveří začal sypati z rukávu všechny možné a nemožné návrhy. A Kvíčala neodpovídal, nýbrž časopis *Čech* pustil se do profesora Masaryka a do „třetí strany“.

Pravda je tedy, že Kvíčala odpovídal, a tuze často odpovídal, pravda je, že veřejně i v soukromí zkusil proti nám i domnělým odpůrcům všechny své zbraně, až konečně se pokusil v *Čechu* velmi nešťastným způsobem pobouřiti celou staročeskou stranu. Když byl hotov se všemi prostředky, uchýloval se jen do *České politiky*, aby budil soustrast, ukazoval na svoje nervy, aby žebroňil o milost. Známe již Kvíčalovy praktiky, jeho nadýmání zásluh, dovolávání se přátel, jakoby měl kolem sebe dvůr, obcházení hlavní věci, a jen slibování, že později . . . Dovedli bychom si napřed jeho odpověď sestaviti, jako kdysi Havlíček učinil Kajetánu Tylovi.

Praví-li Kvíčala, že se tak nesníží, aby naše utrhačná tvrzení jednotlivě vyvracel, jest to právě jen velkopanské furiantství člověka, který odpovídati nemůže. Kvíčala, maje dosud mocné postavení v naší společnosti, domnívá se, že takového červíčka, jako *Čas*, zašlápně. Toť hrozný omyl. Kvíčala patrně si ještě pořád zacpává uši, aby neslyšel, že česká veřejnost soudí o něm zrovna tak, jak ji *Čas* poučil, a to bez rozdílu mladočešství a staročešství. To se již nedá odbýti prosbou, aby nám jeho přátelé nevěřili! Několik dokladů:

Čas dokázal, že profesor Kvíčala za čtvrt století nenapsal jediné české knihy a přitom dělá přednášky v Litomyšli *O pěstování vědy jazykem mateřským*. Dokázali jsme, že Kvíčala podle vlastních svých slov pětadvacet let v *Rukopisy* nevěřil, ale na universitě žákům svým je citoval, což jest proti přísaze universitního profesora, podle které učitel má sloužiti podle svého svědomí pravdě. *Čas* dokázal, že profesor Kvíčala ze strachu o tučné místo v zemském výboru zradil své přesvědčení o *Rukopisech*, proto

prosil profesora Masaryka o milost, a hrozil tragickým zakončením, proto zatahoval do sporů universitu a tak dále. Na tyto důkazy Kvíčala „jednotlivě“ neodpovídal, protože odpovídati nemohl.

2. Pana Kvíčalu rmoutí a jeho zdraví ohrožuje mínění, že píší o něm bývalí jeho žáci, z nichž leckdo je mu k díkům zavázán. Tato odrhovačka o vděčnosti naplňuje nás už ošklivostí. Nejzřetelněji začal ji Kvíčala šířit po Králově *Otevřeném listě*. Kvíčala sliboval na ten list náležitou odpověď. Ale za dva měsíce, místo aby celou řadu nepěkných kousků jednotlivě ospravedlnil, napsal teorii o vděčnosti. Touto odrhovačkou bránil se i proti výtkám profesora Masaryka a na tuto odrhovačku složil nářev o jubileu *Spolku chudých filosofů*. Učenec od učence dovolí si v otázkách vědeckých dovolávat se ne pravdy, nýbrž vděčnosti! Byl by to nedostatek jemnocitu i v tom případě, kdyby profesor Kvíčala někomu opravdu dobrodiní prokázal. Ale on nečinil nic, než svou povinnost, jestliže žákům pořádně přednášel a pilné navrhoval ke státní podpoře nebo k osvobození od kolejného. Spíše by měl zpytovat svědomí, zdali tuto úřední povinnost vždy správně konal. Já sám jsem byl také v jednom semestru jeho žákem, a mohu ze svých let dáti svědectví, že posluchači klasické filologie u nás ostatních posluchačů vzbuzovali jen útrpnost. Kvíčala nečinil pro ně nic víc než jiní profesori, často méně. Ale posluchači musili mu stále spláceti už tehdy veliké „tantiemy vděčnosti“ ve způsobě větších či menších služeb, pořádáním ovací, jubilejí a tak dále. Poměr učitelů k žákům přinášívá s sebou jistou pietu; žáci lnou k učiteli, mluví šetrně i o jeho chybách. Ale čím profesor Kvíčala posluchače při sobě udržoval, byl strach a třesení. Vždyť filolog byl mu vydán na milost a nemilost jako posluchač, jako kandidát, mnohdy ještě jako profesor. Některých posluchačů profesor Kvíčala užíval k posílkám místo služek. Stalo se právě roku 1889, že dal jsem mu administrací poslat číslo *Času*, kde jsme proti němu psali. Kvíčala poslal

číslo zpět po kandidátu profesury, který chudák nevěděl studem kudy kam, když mi číslo položil na stůl. Teprve po jeho odchodu všimnul jsem si, že na rubu obálky připsáno bylo: „Pan profesor Kvíčala zakazuje si zasílání tohoto listu a učiní opatření, aby opovážlivou a urážlivou dotíravostí listu toho dále obtěžován nebyl.“

3. Profesor Kvíčala pokládá za nedostatek, za nevlastenectví a za nešlechtnost, že mu překážíme v činnosti o zvelebení školství a tak dále. My o tom jeho zvelebování nic nevíme. Víme však, že Kvíčala je zajímavý doklad, jak shovívavost může někoho svést na scestí. Kvíčala jako triadvacetiletý mladík téměř beze vší literární činnosti (jeho činnost roku 1859 záležela ze dvou neobsáhlých pojednání) a bez náležitých podmínek zákonných (neměl ani doktorátu, teprve česká universita dala mu ten titul) stal se mimořádným profesorem na pražské universitě přispěním hlavně profesora J. Curtiusa. Na universitě měl snadnou konkurenci. Nevystupoval nikdy jako Čech, v cizině byl do nedávna pokládán za německého filologa, účastnil se pravidelně sjezdů německých filologů, českých posluchačů nijak před německými nepodporoval, třebaš jako rodilý Čech měl u Čechů jakés takés sympatie. Do roku 1879 veřejnost česká ho skorem ani neznala. Teprve toho roku přispěním přátel a částečně i žáků byli na něho upozorněni politikové. Stal se poslancem říšským, dojednával rozdělení university, ovoce, které dávno zrálo a jemu náhodou spadlo do klína, a přešel potom na českou universitu. Na universitě jako učitel získal si bohužel tak málo zásluh o školství, že daleko stojí v řadě učenců, kteří budou jmenováni někdy jako vychovatelé mladé vědecké generace. Neboť Kvíčala měl za třicet let přes tisíc žáků a z těch vědecky pracuje sotva pět, neboť návodu k vědecké práci se jeho žákům nedostávalo. O nějaké škole, kterou jiní profesori založili, není ani potuchy. Ve *Společnosti nauk*, kde Kvíčala jediný rozhoduje o literatuře svého oboru, nevyšlo ani jediného

spisku ani od něho ani od jeho žáků. Spíše začal Kvíčala překážeti všem, jakmile se bál, že bude jejich činností zastíněn. Mnohé literární podniky mařil svou nedbalostí a zlomyslností. Z té ohromné řady žáků habilitovali se dva, ale až v dobách, kdy již nevyhnutelně bylo třeba sil pro českou universitu. Jinak Kvíčala svoje výhodné postavení hájil jako kterýkoli starousedlý monopolista. Ano, i ještě v době, kdy profesor Král byl dávno mimořádným profesorem, hleděl odradit od něho žactvo tím, že ho nepřipouštěl do zkušební komise a ponechával zkušebním komisařem profesora středních škol, což jest neslýchaná anomalie.

A Kvíčalovo sebevědomí na poli politickém scvrkne se v ohni kritiky na drobeček ještě menší. My dokonce pokládáme jeho činnost politickou za škodlivou. Oběma svými zákony, i tím prvním, který si osvojil na úkor dr. Jaroslava Čelakovského, i tím druhým, který byl inspirován vládou, zvířil leda mnoho prachu, užíval jich za populární pomůcku, odvracel pomocí jich pozornost od svých praktik, a tak dále. Na nás tato jeho činnost dělá dojem, že když již nevěděl, jak veřejnosti zasypati oči pískem, udělal ve dvacetičtyřech hodinách vždy nový návrh zákona, který arci byl potom povrchní a nedostatečný.

Zbývá Kvíčalova činnost jako referenta o školství v zemském výboru. O ní lze říci, že Kvíčala shromažďuje funkci na funkci, aby všude měl vliv a tímto hromadným vlivem nahradil naprostý nedostatek skutečné práce. Vždyť není ani možno, aby vyhověl všem svým závazkům; na universitě, ve zkušební komisi, v *Učené společnosti*, v redakci Ottova slovníku, ve sněmu zemském, v zemském výboru, v zemské školní radě a v *Museu*. K tomu ke všemu chtěl býti ještě říšským poslancem.

4. „Má čest a čest mé rodiny to žádá, abych co nejrozhodněji odmítl utrhaní . . . že prý já jsem původcem sporu rukopisného a že jsem se pak tomu zpronevěřil.“ Co jsme na to tehdy odpověděli, vyložil jsem už citacemi dokladů

z Masaryka a Gebauera. Nevěřili jsme však svým očím, že Kvíčala sebral tolik drzosti, aby touto větou zmátl celou veřejnost.

5. Chceme prý profesora Kvíčalu zničit. Výrok takový překvapuje z úst muže, jenž se opravdu pokoušel mnohokrát zničit jiné, nepohodlné své odpůrce. Jak si na příklad počínal proti zemřelému profesorovi Velišskému? Velišský se dopustil nepěkného činu tím, že opsal část Niederlova rukopisu a neoznačil tento pramen. Ale k činu tomu se brzo přiznal. Nebylo tedy příčiny dále proti němu vystupovati. Avšak Kvíčalovi se jednalo z osobních příčin o úplné pokoření nepohodlného konkurenta. Proto chytrým způsobem přiměl Kvíčala jiného k tomu, právě ještě žáka, aby posoudil dílo Velišského. V této kritice však, poněvadž nehověla osobní pomstychtivosti, škrtal a přepisoval tak, že na knize nezůstalo nitky dobré. Potom Velišského vypudil ze zkušební komise a hleděl zmařit ruská vydání jeho díla. Ovšem zase prostřednictvím jiných.

Kvíčala udal celou řadu svých universitních kolegů u senátu, účastnil se známým *Osvědčením* udavačství, podle kterého někteří profesori byli obviňováni z panslavismu, on šťval na profesora Masaryka v *Čechu*, že kazí mládež a je nepřítelem katolické církve . . . A nač bychom o všem mluvili? Profesor Kvíčala je muž, který stigma pomstychtivosti nosí na čele. Naznačil to o něm i *Hlas národa* a plnými ústy pověděl *Obzor kolínský* i *Národní listy*. V takovém světle stál profesor Kvíčala před veřejností, když došlo k Pazdírkovým pokusům o sblížení Staročechů s realisty. Proto pochopí každý, jak zoufale napjal všechny své i cizí síly právě on, aby sblížení zmařil. Cítil, jak mu sahají už na kůži. V *Národních listech* se nesměl ukázat. V tom okamžiku, bohužel ne na dlouho, měl tam dveře zavřeny samým Juliem Grégrem. Znepřátelil si Grégra vynecháním Husova jména na *Museu* a zlomyslným zatažením Grégrova jména do sporu o tuto věc. Do *Hlasu národa* se také neodvažoval, neboť neznal, v jakém

poměru stojí profesor Bráf k onomu smířování. Uchýlil se tedy do *Čecha*, do deníku české hierarchie a české šlechty.

Tam začal výpravu. Výpravu politicky a žurnalisticky jednu z nejhnusnějších. I v samé klerikální žurnalistice sotva by se našel druhý případ podobný. Kvíčala začal v *Čechu* strašiti klerikály, že prý smířením dr. Riegra s profesorem Masarykem bude ohrožena mravnost a katolická církev. S Masarykem prý vtáhne do staročeské strany všecko zlé; Masaryk je nevěrec, praktickou filosofii svou kazí mládež, sváděje ji k necudnosti (mluvivá v přednáškách o sebevraždě, nemanželských dětech, prostituci a tak dále); vtáhne tedy s ním do strany nemravnost a cynismus... Klerikálové se skutečně pobouřili, nebo se aspoň tvářili pobouřením. Pomocí pobouřených klerikálů strašil potom Kvíčala staročeskou stranu. Pomocí *Čecha* Kvíčala hrozil a hrozil. Hrozil, že se utvoří samostatná strana klerikální, a napadal některé osoby staročeské způsobem co nejpříkřejším.

Hlas národa napřed dlouho mlčel ke všem nepravdám klerikálního listu, potom však hodil jim kost na upokojení ujištěním o realistech, že „na politické styky těch osob s národní stranou není ani pomyslení.“ Když však *Čech* ani po této kapitulaci neustával v útocích na Staročechy, *Hlas národa* rozvázal a pověděl, že dobře ví, z jakého pramene útoky vycházejí.

Nejdříve pustil se *Hlas národa* do ředitele *Čecha*, kanovníka dr. Karlacha, potom přímo do Kvíčaly, jehož naznačoval jako „skrytého inspirátora“:

„V redakci *Čecha* tento nepřítel jednoty národní nesedí, ale dr. Karlach jej dobře zná. Zřiká-li se zodpovědnosti za výbuchy osobní jeho pomstyctivosti, neznající ani mezi diktovanými imperativně vlastenectvím a nebezpečím z rozbrojů hrozcích, lze takové prohlášení dr. Karlacha považovati snad za projev, jímž tento chce dáti věděti veřejnosti, že se za takové vystupování *Čecha* dnes snad již sám stydí aneb alespoň že se leká následků jeho. Ale to nezprošťuje dr. Karlacha zodpovědnosti za to, co se stalo. Dokud

skutečný původce a strůjce těchto ošklivých intrik zůstane někde v pozadí skryt, a napadati bude organizaci strany národní z úkrytu svého, naším jediným rukojmím zůstává — dr. Karlach.“

Obětovati tohoto původce a strůjce ošklivých intrik Staročeši nechtěli; to pokládal dr. Kalousek za nešlechtné. My jsme se s klidem dívali na dohru vřavy o tak zvanou třetí stranu a jen jsme čekali, zda se na kandidátní listině staročeské strany, neboť bylo před sněmovními volbami, zaskví jméno Kvíčala, doporučené dr. Riegre. A dočkali jsme se toho.

Nechci však zvěčňovati ani hlavní surovosti a lži, jež *Čech* v jarní výpravě roku 1889 proti čelným realistům vytiskl a proti nimž jsme se marně bránili opravami. Jen jeden dokument rád bych zachoval paměti. Týkal se mne. Studující klasické filologie, jehož profesor Kvíčala užíval k důvěrným pracem, poslal do redakce *Čecha* v únoru roku 1889 článek, jenž pouze náhodou unikl veřejnosti. Jeden z redaktorů, jemuž se článek dostal do rukou, zadržel jej ze studu nad hanebnostmi a lžemi, jež obsahoval. A ten chci podati na ukázkou, do jakých až mezi sahalo tehdejší hanobení a lhaní. Časopis *Čech* měl před tím slušné mínění o mé osobě. Ještě dne 8. března roku 1888 uveřejnil dopis z venkova o našich některých názorech, psaný patrně některým venkovským knězem, a redakce k dopisu poznamenala:

„Uveřejňujeme tento nám zaslaný dopis beze změny. Časopis *Čas*, jehož redaktorem je dr. Herben, jehož upřímnost, charakternost i mravní bezúhonnost známe, snaží se způsobem střízlivým posuzovati naše poměry politické, sociální a literární. V mnohém s ním souhlasíme, v mnohém ovšem také nesouhlasíme, zejména ne v otázce našich starých *Rukopisů*. Uznáváme však, že *Čas* hájí své přesvědčení. Toho arcitř nemůžeme tvrdit o mnohém listu svobodomyšlném, který obviňuje přívržence *Času* z národního nihilismu, sám národu našemu nebezpečným nihilistou jest.“

Tak! Zrovna za rok byl jsem však téměř *Čechu* již obłudou, nevěrcem, helvetou a vůbec špatným chlapem.

O tom jsem se mohl skoro denně poučit z kvíčalovské výpravy. A hlavně z této pamětihodné ukázky. Článek dodaný redakci *Čecha* zněl:

O nihilistech

Strana nihilistická původně byla literární a osobní, vůdce byl Masaryk, orgánem literární činnosti bylo *Athenaeum*, osobní *Čas*. Jisto jest nade vše pochybnost, že Masaryk první rok *Čas* úplně vydržoval, druhý rok podporoval. Druhý ročník vydávalo družstvo, které na každé číslo se skládalo; i při nejpriznivějších okolnostech museli mít škodu z toho, neboť předplatné projedl Herben a ostatní chtěl odbýti nějakým tím duplákem piva. Učiníme-li si dle jejich udání návrh o bilanci *Času* za předešlý rok, uvidíme, že kdyby i Herben všechny peníze předplatné byl odvedl, přece by měli z toho škodu. Tisklo se 500 exemplářů, 200 bylo předplaceno, tisk jednoho čísla stál 40 zlatých, tedy do roka 1040 zlatých; kolek novinářský pro Prahu ročně čtyřikrát 26 zlatých = 104 zlatých; poštovné pro Prahu 200 (per 1 zl.), to je 20 zl., pro venkov 200 (per 2 zl.), to je 52 zl., příjem 800 zlatých, vydání 1222 zlatých, tedy škoda činila 422 zlatých; nepočítáme v to, co Herben projedl.

Družstvo konečně nechalo list Herbenovi a tento počal vydávati politický týdeník. Toto proměnění *Času* v politický týdeník nebylo samo sebou. Strana nihilistická viděla, že osobní jejich útoky brzy asi čtenářstvu se přejí a za druhé počala směřovat dále a to hodně vysoko, proměnila se v politickou a navypočítáno, že během patnácti let dle Masaryka uloví většinu mandátů poslaneckých v naší vlasti. Bedlivě-li pozorujeme nihilistickou stranu, vidíme, že počíná mezi ní rozklad, kapacity oddělují se a chystají veliké věci a své faktotum Herbena s drobotinou skoro nechávají na holičkách. Herbena nedrží, nýbrž drží se jich Herben křečovitě. Odtud ta přeměna *Času*, ač v osobních útocích zůstává si týž.

Sledujme přání té politické strany (recte Kaizlovy). Chce dobyt mandáty a nadějí si činí z toho, že prý obchodní komora jde s nimi, takže články jako *Zemská banka* byly prý inspirovány z těchto kruhů. Na první pohled však každý pozná, že článek ten jest kompilace Herbenova ze statutu rakousko-uherské banky a přednášek Kaizlových. Politická tato mittelpartei má místnost u Ludvíka Masaryka, ve vinárně, kde také každodenně odbývají konversace z ruštiny (půl hodiny). Dle jejich tvrzení mají fond 110.000 zlatých (stodeset tisíc), z kterého míní vydávati časopis pod redaktorstvím Kaizlovým ve formě ruských časopisů neb francouzského *Figara*, takže by i literární články byly úvodními, čekají pouze na příhodný čas, prozatím má jim klestiti cestu *Čas*.

Vraťme se k *Času* a položme si otázku, může-li Herben letos časo-

pis ten vydávati na své risiko, jak tvrdí v úterní opravě *Čecha*, a výpočty ty založíme na okolnostech nejpříznivějších; 800 tiskne se exemplářů (následuje řada zmatených číslic...). Honoráře ovšem nedává žádné, pokud mi známo; dostal pouze Duchoň za *Nepokradeš* 1 zlatý s velikým namáháním. Počítáme-li, že přece Herben musí za příspěvky a za administraci a redakci při poradách platit pivo, takže asi jedno číslo stojí 5 zl., činí to do roka 250 zl. Příjem: předplatné 1750 zl., inserty 2600, to jest 4350. Vydání 2444, kolky 676, honoráře 250, to jest 3370; za rok zisk 980 zlatých.

V nejpříznivějších okolnostech, kdyby všichni předplatitelé dostali svým závazkům, byl by zisk 980 zlatých za rok, a ty dovede Herben při svém labužnickém životě za tři měsíce utratit. Zbývá otázka, kdo dal kauci, kdo ho dříve vydržoval a kdo ho podporuje teď, a tu zajisté každý přisvědčí *Čechu* z 18. února tohoto roku, že mecenášem je mu Masaryk, jinak zbývalo by pouze, že rodiče nevěsty jeho (s kterou má známost již třináct let) zaň kauci byli složili. V redakci a administraci *Času* jsou: Šauer, Vlček Jaroslav, Mrštík, Černý, Horenský, Smýkal, Urbánek. Redakce schází se v hostinci Možného na Vinohradech v zvláštním pokojíčku a zde tajně v plenu rozhoduje o textu článků.

Na konec připomínáme, že úzký poměr jest mezi Masarykem a PhC. Černým, ačkoli oba v úterý dne 29. února roku 1889 v opravě *Čecha* to popřeli. Černý má korekturu *Athenaea* a pak píše Masarykovi přednášky, totiž doplňuje je a sice tím způsobem, že když pan Masaryk nějaký moudrý nápad při přednášce ex abrupto šlehne, Černý to poznamená. Ostatní příště.“

Je to literárně-politický dokument Kvíčalových stoupenců. Zasilatel byl filolog Šlambor. Nic nevadí, že jeho dopis otištěn nebyl; deset jiných o nic méně hnusných otištěno bylo. Je z toho vidět, na jaké úrovni rozumové a mravní stáli studenti, které si profesor Kvíčala dovedl získat. Šířili o mně, že jsem labužník, a já sotva si vydělal měsíčně něco přes dvacet zlatých v *Ruchu*, *Světozoru* a tak dále. A kdyby čtenáři dnešní rozuměli, co to znamenalo roku 1889 pro universitní posluchače, dáti na veřejnost, že ten neb onen píše do *Času*! Studenti Černý, Horenský, Smýkal, Urbánek, Duchoň byli takto vydáni do zubů veřejnosti a universitním mocnostem. A ke všemu nebylo na jejich spolupracovnictví ani zbla pravdy.

„Ostatní příště“, napsal student Šlambor. Ostatní příště však v *Čechu* již nepřišlo. Nepřišla už vůbec žádná kví-

čalovina. Výprava proti realistům vzala náhlou, neočekávanou pohromu a byla takorůžka v půl větě zastavena. Hleděli jsme jeden na druhého, nikdo neznal vysvětlení té náhlé zamlklosti.

Teprve po roce dostalo se mi náhodou vysvětlení. Dne 1. dubna roku 1890 setkal jsem se náhodou s páterem Kopalem v kavárně. Podnět k rozmluvě s ním zavdalo mi neoprávněné nařknutí *Čecha*, že nadřizujeme v jakési věci české augsburské německé faře. Páter Kopal slíbil, že to dá opravit a přitom několikrát vyslovil potěšení, že s *Časem* v některých věcech může souhlasiti. Podotkl jsem:

„*Čech* roku 1887 a 1888 mnohem více s námi souhlasíval, až v únoru roku 1889 překročil proti nám všechnu míru.“

„Ah, to byly ty nešťastné kvičaloviny, do kterých se tenkrát Karlach zamíchal.“

„My jsme dobře věděli, že je to Kvičala, a nikdo o tom ve veřejnosti nepochyboval.“

Dne 17. června roku 1890 sešel jsem se na procházce s páterem Tomášem Škrdlem. Byl tenkrát ještě velmi bojovně a demokraticky naladěm. Za hovoru vypravoval mi toto:

„Když na počátku loňského roku *Čech* tak štlval proti vám a realistům, články ony pocházely od Kvičaly, ale Kvičala byl tak chytrý, že ani řádky nepsal vlastní rukou, jen kanovník Karlach je dodával do redakce. V redakci užasli nad prohnaností Kvičalovou, když si potom dal zaslánem dosvědčiti, že nic „nepsal“. Rázem byl však dr. Karlach povolán ke kardinálovi Schönbornovi, dostal důtku a příkaz, aby *Čech* hned zastavil všechnu obranu Kvičalovu.“

V několika dnech nato, když v *Čechu* již nic se neobjevovalo (měli článků proti realistům ještě dost), profesor Kvičala došel osobně na Žižkov k páterovi Škrdlovi, redaktoru měsíčníku *Vlasti*. Ptal se ho, zdali by neuveřej-

nil některé články proti profesoru Masarykovi a *Času*. Jmenoval mimo sebe asi čtyři profesory, kteří by psali.

Páter Škrdle odpověděl: „Ano, přijmu, co se k našemu směru bude hoditi a co uznám za dobré. Ale páni musejí se podepsati. Jakkpak kdybyste napsali nějaké lži a já musil před soud?“

„No tak půjdete!“ řekl profesor Kvíčala pánovitě.

„Tak? Za vás?“ divil se Škrdle a dodal: „To ne. Moje podmínka zní: Podpište se!“

Profesor Kvíčala, vida nezdar, řekl zlostně: „S Pánem Bohem“, a odešel.

Páter Škrdle si liboval, když mi to vypravoval, že je šťasten, že tenkrát nesedl Kvíčalovi na vějičku, jako druzí!

Nic není tak tence upředeno, aby jednou nevyšlo na světlo boží. Jako vyšlo po roce najevo, kdo aranžoval v *Čechu* útoky na třetí stranu, tak jsme se asi po dvou letech od Kvíčalova řádění v *Čechu* ještě dověděli, proč kardinál Schönborn do věci zasáhl a nemilosrdně ji zastavil. Kardinál Schönborn věřil všem těm denunciačním svého orgánu o profesoru Masarykovi, zejména že jest ateista, že hlásá sebevraždu, že je cynik, že kazí mládež, slovem že podrývá náboženství. Zrovna když jeho list tyto věci uveřejňoval, byl ve Vídni a posteskl si jakési vysoké osobnosti na to, jací profesori přicházejí teď na university. Poplach. Ministerstvo vyučování dostalo rozkaz prozkoumat spisy profesora Masaryka, zejména jeho *Selbstmord*. Svědomitý ministerský úředník předložil výtah a názory profesora Masaryka. Z toho byl ovšem nový poplach, jenže opačný. Vyšlo nad slunce jasněji najevo, že profesor Masaryk právě nedostatkem náboženství a ztrátou víry v boha vykládá ty hrozné sebevraždy, že vůbec knihy jeho jsou vysoce ethické...

To byla asi příčina, proč si kardinál povolal kanovníka Karlacha, proč články v *Čechu* přestaly, jak by uťal, a proč Kvíčala hledal přístřeší na Žižkově.

Profesor Kvíčala však nezoufal. Za ta léta příliš dobře

poznal českou společnost. Věděl, že jedinou cestou spásy pro něho je pravdu hodně zamíchat, hodně překroutit a hodně zkalit, aby se lidé nevyznali, co se vlastně děje a proč se mají rozčilovat. A tak se jednoho dne na pražských nárožích objevily plakáty:

Proti Času

začal za pomoci několika z nejpřednějších osob v národě českém 16. dubna 1889 vycházet časopis politický i zábavně poučný na zvelebu našeho života národního s názvem *České listy* a bude vycházeti... zdarma pošle je každému dr. František Bačkovský... atd.

České listy skutečně vyšly dne 16. dubna a v prvních čtyřech nebo pěti číslech byly úvodníky z péra Kvíčalova a jeho přátel. Kvíčala získal napřed profesora Breindla, který přemluvil dr. Bačkovského k vydávání novin. Když však články *Českých listů* hnaly dr. Bačkovského do posice, které se sám lekal, když zpozoroval velikou neupřímnost na straně svých inspirátorů, kteří ho hleděli jen zneužívat a využítkovávat, kdežto slíbené podpory se nedostavovaly, vypřáhl také on z tohoto jha a zavřel se před stranou Kvíčalovou. Sem tam ozval se ještě ojedinelý výstřel v *Českých listech*, až dr. Bačkovský, dostav koncesi knihkupeckou, říjnem roku 1889 svůj list vůbec zastavil. Po čase nebyl si vědom, proč vlastně proti nám psal, a za pár let neměl upřímnějšího přání, než aby mu realisté dávali hodně mnoho knih do nákladu, a literární časopis realistický chtěl vydávat od hodiny.

Když v této souvislosti čtenáři poznali kus zákulisní historie politiky české z roku 1889, nebude pro ně bez zajímavosti, jak se Kvíčala zachoval k myšlence, kterou sám zplodil. V prvním čísle *Českých listů* vyšel článek o sjednocení obou národních stran. Staročeši a Mladočeši měli se sjednotit a být jen Čechy — recept osvědčený u všech obojživelníků, počínajíc od Václava Vlčka z roku 1873 až po začátek světové války. A tu dostali také katolíci z *Čecha* svůj díl. Kvíčala beze studu napsal:

„Vyskytla se také v poslední době zase myšlenka, která již asi před dvěma roky byla pronesena, totiž o utvoření zvláštní katolické strany. Tato myšlenka byla v časopise *Čechu* pronesena, a to patrně jen z přílišné rozhorlenosti a rozhořčenosti. Bylo totiž od přívrženců tak zvané strany realistické rozhlašováno, že prý mezi Riegrem a Masarykem stalo se dohodnutí, a poněvadž katolické duchovenstvo dobře ví, kterak nepřátelsky Masaryk proti církvi katolické, jak ve spise svém *Der Selbstmord* tak v přednáškách svých si počíná, povstala z toho nevole, a v *Čechu* mluveno o utvoření zvláštní katolické strany vzhledem k nastávajícím volbám sněmovním. Avšak tyto obavy byly bezdůvodny, a zakládaly se na nedorozumění. Lze pak nyní pokládati za jisté, že aspirace politické pánů ‚realistů‘ jsou v té příčině naprosto odhyty a zmařeny. Zbývají jen dvě strany národní...“

Katolictví vykonalo služby mouřenína a mohlo jít k čertu!

Universita proti realistům

Málokdo mívá příležitost pozorovat tak, jako my žurnalisté, co v našem veřejném životě je hrozného a pokořujícího. Jak tenkrát na příklad jsme nedovedli šetřit své národní a mužné pýchy, hrdé samostatnosti před rakouskou vládou! Žádný národ snad neupevňoval nad sebou moc vlády tak dobrovolně, jako my. Byly úřady, ústavy, společnosti, do kterých by nám vláda nebyla měla prstu strkat, které jsme měli spravovat sami žárlivě a úzkostlivě před cizím vlivem, které jsme měli právě vésti na vzor toho, jak si sebevědomý národ umí počínat sám, když v nich má ruce nesvázané. A zatím pravý opak toho. V rukopisném boji poznal jsem tuto naši nemoc v celé šířnosti.

Především na universitě. University mají autonomii, kterou si střežou jako drahocenný poklad. Jsou university, které by nedopustily, aby jim byl vlásek ubrán ze starobylých svobod. Ale česká universita od počátku vypadala jako podřízená státní preparanda, která se bojí zhluboka si oddychnout, dokud se nezeptala ve Vídni, nebude-li to dělat zlé oko. Staří, kterým zůstal rozhodující vliv,

počínali si proti každému svobodnějšímu projevu jako policejní vrchnosti. Akademický senát v čas rukopisných sporů zasedal skoro permanentně jako náhlý soud. Člověk pořád slyšel ne o profesorech a učitelích, nýbrž o vyšetřujících soudcích. A kde si netroufali sami, ne aby raději věc pohodili, pořád byl volán ministr vyučování za rychtáře jak proti profesorům, tak proti studentstvu.

Začalo to v rukopisném boji co nejřízněji. V tomto boji bojovala národní věda proti národní publicistice, vzdělání odborníci proti žurnalistice a lidem z ulice. U nás žurnalistika následkem zvláštního vývoje národního od doby probuzení právem mívala velké slovo v důležitých věcech národních vůbec, ve věcech universitních pak zvláště, dokud proti německé universitě měla národní a politické důvody. Nemohla se však vpravit do nových poměrů, když jsme dostali universitu českou; chtěla si udržet svůj vliv nad profesory i studenty.

Rozumí se samo sebou, že svobodná věda nemohla strpět nad sebou poručnictví novin. Ovšem ještě méně mohli strpět profesori, aby žurnalisté zůstávali vůdci studentstva. A skutečně počátek české university znamená i vymaňování university z vlivu denní nálady; nejznámější autority universitní všech fakult, hlavně však fakulty právnické přímo okázale a demonstrativně projevovaly své názory proti dennímu tisku. Ale když vypukl rukopisný boj mladých učenců proti těmto starým autoritám, staří ihned vstoupili do spolku s denním tiskem a spojení s vlasteneckou žurnalistikou uvítali jako spásu pro sebe. A právě ty osoby, které dosud pro noviny neměly leč opovrhlivý tón.

Tak se stalo, že v rukopisném boji universita jakožto úřad, to jest akademický senát ve své většině, stála na straně obránců, po případě na straně kvíčalovské. Profesor Kvíčala dlouho mohl říkat: „Universita — to jsem já!“ Roku 1889 viděl *Kolínský obzor*, kde je toho původ. Tento staročeský list tehdy napsal:

„Místem osobních rejdů a třenic, které obyčejně jsou příčinami všech rozkolů u nás, jest od nějaké doby naše česká universita, čili lépe řečeno, profesorský sbor filosofické fakulty její. Zde mnozí starší páni v bezměrné své ctižádosti nechtěli trpěti vedle sebe mladších, kteří počínali si samostatně a ubírali se svým vlastním směrem. Když pak vznikl známý spor o pravost *Rukopisů*, vrhli se někteří z těch, jímž šlo o popularitu, na stranu zastánců, ačkoli byli dříve sami — však tajnými — odpůrci. Známo, že boj byl veden bezohledně, a tu odhalena mnohá pravá povaha, která dosud dovedla ukrývati svou nicotu za své pozlátkové vlastenectví. Boj rozšířil se do širších vrstev, a čím více zuřil, tím více ovšem vytrpěti bylo útoků jednotlivým osobám. V řadě zastánců byl muž...“

A teď následuje výklad o profesoru Kvíčalovi, jak byl svržen s populárního stolce a proto zanevřel na své odpůrce a ve svém hněvu hledí se jim mstít. Léta 1886 až 1888 znamenala skutečně hrůzovládu Kvíčalovu nejen na fakultě filosofické, nýbrž na celé universitě. Kvíčala byl si své moci vědom a proto ve svých zaslánech a otevířených listech odpůrcům přímo úředními tresty vyhrožoval. A nezklamal se. *Národní listy* dne 22. března roku 1888 oznámily, že profesorům Josefu Královi a T. G. Masarykovi senát udělil přísné důtky; profesoru J. Královi že zostril důtku ustanovením, že nesmí být navržen za řádného profesora na dobu tří let; Masarykovi výstrahou a pohrůzkou, že bude žádáno o jeho přesazení, bude-li dále urážet své kolegy. Tresty tyto prý byly řečeným profesorům uděleny po skončeném disciplinárním vyšetřování, které akademický senát zavedl proti nim na žalobu profesora Kvíčaly, některých jiných profesorů, jakož i z vlastního popudu. Časopis *Čech* k tomu dodal, že také páteru Hattalovi bylo vysloveno politování. Jednání akademického senátu má být tajemství, jeho členové jsou přísně zavázáni k mlčelivosti. Ale již druhého dne po rozsudku senátu byl celý průběh líčení vypravován v *Museu* a odtud rozlezl se do pražských i venkovských novin. Senát indiskretnost nevyšetřoval, neboť celý senát byl právě spojencem denního tisku!

Historie byla taková: Profesor Kvíčala napadl profesora Krále zaslánem v *Hlase národa* dne 25. dubna roku 1886 a později v rozličných svých projevech činil narážky na jeho nevděčnost. Profesor Král byl nucen v otevřeném listě vyložit svůj někdejší poměr ke Kvíčalovi, zejména v historii velmi známé, kde ho Kvíčala zneužil proti Velišskému. Jednu okolnost arci šetrně zamlčel. Nevložil totiž veřejnosti pohnutky, pro které Kvíčala na svého někdy nejmilejšího žáka zanevřel; že totiž žák ten nedal se připoutati ke Kvíčalově rodině. Profesor Kvíčala nedovedl fakty Královými otrásti a proto žaloval u senátu. A Král byl, rozumí se, odsouzen. Proč? To se asi do smrti nedověděl. Proti profesoru Masarykovi našel si Kvíčala důvody, jak je přirozené, mnohonásobné. Jak by ne! Jak by nebyl nenáviděl muže, jehož prosil o milost, a tu milost vynucoval hrozbami, že si musí sáhnout na život! Aby však aspoň trochu se kryl, pohnul k žalobě celou svou stranu na fakultě filosofické, takže čtrnáct profesorů najednou žalovalo Masaryka za to, že v *Athenaeu* urazil Hattalu.

Bude-li se jednou probíratí nějaký historik nebo právník protokoly akademického senátu, v nichž uloženy jsou výsledky těchto žalob, nemálo se asi podiví. Neboť se vypravovaly o těchto procesech po Praze historky, které by se hodily pro operetu a když už na universitu, tedy na tu pověstnou Tunkabonskou. *Athenaeum* urazilo pátera Hattalu! Čím? Hádám: Otisklo předně hlasy odborníků o jeho vědomostech; hlasy, které ponejprv sebral profesor Gebauer ve své brožurce roku 1881. Za druhé posoudilo jeden spisek Hattalův: veselé přitom bylo, že to učinilo výroky, kterých Hattala užil sám v kritice proti svému universitnímu kolegovi. Slavní soudcové české university vybrali jeden z těch Hattalových výroků, prohlásili jej za neslušný a za urážlivý vůči universitnímu kolegovi a namastili dűtku — profesoru Masarykovi, který vűbec na článku tom neměl žádného űcastenství. Článek vyšel po čas Masarykova vědeckého pobytu na Rusi, kdy

Athenaeum redigovali jiní. Mezi jiným přitěžovalo ještě Masarykovi, že *Athenaeum* titulovalo Kvíčalu jednoduše „pan Kvíčala“, a ne „pan profesor dr. Kvíčala“.

Zábavné jest vzpomenouti, co pány soudce v akademickém senátě neuráželo. Páter Hattala začal rukopisný spor články v *Národních listech* na konci roku 1885 a tam odpůrcům říkal — šmokové. Roku 1886 měl přednášku v *Měštanské besedě* a tam svým kolegům universitním, kteří v *Rukopisy* nevěří, ponechal volbu, chtěli-li se přihlásit k hlupákům či podvodníkům nejhrubšího zrna. Roku 1887 uveřejnil v *Politik* články, v nichž nepřátelství k *Rukopisům* nazval bestiálností, a zároveň ve *Světozoru* téhož roku napsal, že popěračům pravosti *Rukopisů* nedostává se lidskosti, upřímné lásky ku pravdě, vědě a vlasti. Pány soudce neuráželo, když rektor university české, W. W. Tomek při pověstném hlasování (11. května 1886) vůbec hlasoval ve vědecké otázce proti svým soudruhům a když nadto neostýchal se vytýkati jim směšnost, pošetilost, bláhovost, jalovost a lichost. Pány soudce neuráželo, když profesor Kalousek v *Osvětě* roku 1886 svým kolegům vynadal spiklenců a Robespierů a neostýchal se vytýkati jim клеветы a pomluvy, herostratství, osobní pohnutky. Pány soudce dokonce neuráželo, že sám profesor Kvíčala malou chvíli před vypuknutím boje (roku 1886) napsal o páteru Hattalovi, že „k věcnému uvažování není způsobilý a jen příležitost k osobním útokům vyhledává“, že jeho články jsou povídání, liché tlachání a že od něho „nelze žádného poučení očekávati, nýbrž jen osobní útoky a insulty.“

Tyto universitní procesy byly vlastně jen začátkem procesování. *Montagsrevue* dne 10. března roku 1890 prozradila, že se v senátě české university peče zas nějaký proces. Profesor Kvíčala dovedl prý vyeskamotovati před rokem z jisté tiskárny kus rukopisu profesora Masaryka k tomu účelu, aby mohl svého kolegu žalovati. Z jiných listů dověděla se veřejnost dalších podrobností. Z tiskárny Wiesnerovy, kde se tiskla Pazdírkova *Sla-*

vische Warte, byl propuštěn faktor Toužimský, na němž lpělo podezření, že profesor Kvíčalovi rukopis vydal. Historie zmizelého rukopisu dostala se i do soudní síně dne 12. dubna roku 1890. Odtud jsme zvěděli, že skutečně nějaký rukopis Masarykův z tiskárny Wiesnerovy byl odcizen, dostal se do rukou profesora Kvíčaly a odtud k senátu české university, kde přišit ku protokolu. Dr. Podlipný před soudem odsoudil skutek Kvíčalův, který prý je příčinou neobyčejného skandálu na universitě. Zmínky zasluhuje, že o tomto přelíčení ani jeden z pražských listů nepřinesl referát, jen brněnské *Moravské listy*. Tak byl Kvíčala mocný. Co senát s ukradeným rukopisem dělal, není mi známo.

Ale brzy už bylo slyšet o žalobách a procesech nových. Když Čech tak surově napadal roku 1889 realisty, aby překazil sblížení mezi nimi a Staročechy, studentstvo universitní uspořádalo ovace profesorů Masarykovi (25. února) a Kaizlovi (28. února). Uveřejnil jsem v *Čase* o tom zprávu z kruhů studentských a jmenovitě slova, jež profesor Masaryk při té příležitosti promluvil, řka:

„Těší mne, pánové, váš souhlas velice. Děkuji vám. Vykládám si jej ovšem v tom smyslu, že sdílíte ideje a tužby, o které zápasíme. My však, kteří se domáháme svobody myšlení a slova, přáti musíme i jiným stejné svobody, musíme míti strpení s těmi, kdo z nevědomosti a snad i ze špatnosti proti nám nepěkně vystupují. Komu vznešené ideje křesťanské nejsou záminkou, ale živým přesvědčením, a doufám, že nám tím jsou, ten měl by dokonce svého odpůrce milovati, nemůže-li, tož alespoň měj s ním trpělivost. To nevylučuje pevnost a ráznost našeho přesvědčení, tolerance není lhostejností. Nezatrácujeme žádného Čecha, pracuje-li poctivě a upřímně.“

Poněvadž ovace se stala na právnické fakultě při přednášce o praktické filosofii, děkanství právnické fakulty zavedlo vyšetřování. Jaké? K čemu? Nevím; jen vím, že jsem dostal po čase toto zasláno:

„Ctěná redakce! K vybídnutí slavného děkanství právnické fakulty slušně žádám, abyste proti své zprávě ze dne 2. března uveřejnili toto mé objasnění: Když jsem 25. února vstoupil do síně, v níž

obyčejně přednáším, uvítali mne studující způsobem při ovacích na universitách obvyklým (voláním „sláva“ a tleskáním). Dle situace nemohl jsem tento projev vykládati nežli za souhlas se svou spiscovatelskou a učitelskou činností, o které tehdy jeden pražský list velmi nevěcně a nespravedlivě psal, i promluvil jsem v tom smyslu několik slov ke studentům. V Praze 19. dubna 1889. Profesor Masaryk.“

Dne 25. listopadu roku 1889 strhla se na českém sněmě bitva o Husa. Šlo o to, má-li být jméno Mistra Jana Husi vytesáno na *Museu* v řadě slavných mužů českých. Princ Karel Schwarzenberg nazval Husity bandou lupičů a žhářů. České studentstvo projevilo v tehdejší rozčilení opět sympatie svým oblíbeným učitelům. Demonstrativní ráz těch projevů čelil nanejvýš proti profesorovi Kvíčalovi, jenž měl prsty v zašantročení Husova jména ze seznamu musejního. Z toho bylo ovšem zase vyšetřování na universitě . . .

A tak to šlo na universitě ráz na ráz jako v Riegrově *Kovářské*. Muziku tvrdila právnická fakulta. Časem hotové Kocourkoviády hodné péra Rubešova nebo Kosmákova. Do roku 1889 spadají také četné relegace studentů z české university. Proto dočkala se universita názvu, jež jí dal dr. Kramář v jedné své řeči na říšské radě: policejní expositura. Pro muže směru realistického a směru kvíčalovského senát měl dvojí měřítko; tam ti kalili vlkům vodu. Že universitě takové jednání neprosplvalo, rozumí se. Na jedné straně universita česká stala se národu něčím skoro nenáviděným pro své německé zkoušky a německá vysvědčení na právnické fakultě, když profesori ani prstem proti tomu nehnuli a když mladočeské noviny v tehdejší radikalismu svém jistě profesory uváděly důsledně v lehkost a posměch. Na druhé straně my, kteří jsme byli vždy hotovi bránit volnost myšlení a práce vědecké proti demagogickému tisku, nemohli jsme přilnout k ústavu, jenž v otázkách vědeckých postavil se do tábora všeho demagogického tisku a z celého velkého boje neuměl si vybrat než osobní procesy,

výslechy, protokoly a důtky. Studentstvo cítilo s námi. A proto boj realismu musil být bojován i proti vědeckým autoritám národním a proti universitě, nejvyšší instanci duchovního života národního.

Do konce roku 1889

Nejpamátnější politickou událostí roku 1889 v našem vnitřním životě byly sněmovní volby červencové. České strany byly zralé pro převrat. Staročeská strana zošklivila se národu dvojakou politikou: ve Vídni sloužila za drobečky a doma radikalisovala. Gustav Eim na ni dštil síru a oheň, denně metal kletby a zlořečení v duchu své strany, která z té dvojakosti kořistila, ačkoli srdce jeho při tom krvácelo. On nedovedl si představit jiné politiky českého národa ve Vídni než oportunní a vítězství radikalismu se bál. Tím jízlivěji však psal proti Staročechům, čím méně ve vítězství Mladočechů věřil. To je skutečnost, že staročeská strana poklesla v důvěře národa z příčin dosti vedlejších. Námitky proti ní měli jsme i my, ale zcela jiné, než Mladočeši. Podstatnou a ovšem vše ostatní v sobě zahrnující naší námitkou bylo, že opustila program Palackého. Dala se do služeb a pod vedení šlechty. Čím více pak klesala její váha v národě, tím výše hnala autoritu svých vůdců. A tak v českém národě přestalo politické rozumování, vše musela nahraditi důvěra ve vůdce národa dr. Riegra a ve svornost. Z toho se na mladočeské straně vyvinul boj jen a jedině proti autoritě a proti autoritářství, o zásadách politických se nemluvalo. Potírala se vlastně jen taktika. A z boje takového nemohl kynout jiný úspěch, nežli že se autorita Riegrova nahradí autoritou Julia Grégra a *Národních listů*. Prototypem bojovníka proti autoritě Riegrově byl Edvard Grégr. Dovedl znamenitě negovati vše, co tvrdili Staročesi, ale co by dělal na jejich místě, na to nemyslel. Ba on se přímo vítězství radikalismu lekal; ve své jedné řeči ve Vysokém Mýtě rok před tím pronesl výrok, že by vítězství Mladočechů bylo neštěstím.

Sjezd mladočeské strany dne 16. června roku 1889 v Praze podával důkaz, že Mladočeši ve vítězství své nevěřili. Sjezd byl důvěrný, při zavřených dveřích. Volební taktika mladočeská se tajila jako Benedekův plán. Hlavní řečníci byli dr. Edvard Grégr a dr. Herold. Edvard Grégr docela důsledně hlásal opačný program než byl staročeský. On sepsal roku 1876 ostrou filipiku proti státoprávnímu programu, a pro politiku oportunistickou; poněvadž však Staročesi v těch letech přestávali o státním právu mluvit, a dr. Mezník v parlamentě pronesl slovo o dočasném zastavení boje státoprávního, kterýž názor opakoval doslova i *Hlas národa*, dr. Edvard Grégr zdvihl dne 16. června roku 1889 státoprávní program a cyrilometodějství. Dr. Herold pronesl tehdy onen známý výrok, že Mladočeši budou jednat s králem, ne s vládami. To vypadalo, jakoby Mladočeši chtěli opustit půdu parlamentární a konstituční a vzdáti se vymožeností roku 1848. Vedle toho však mladočeskou stranu prohlásil za armádu jen rezervní, odsouzenou k menšině. Mladočeští voličové měli tedy jít do volebního boje s vědomím, že strana zůstane v menšině a nepřijde k vládě. Naše stanovisko k volbám znělo:

„Jedněmi volbami, na příklad nynějšími, život náš arci nebude zlepšený, rázem tužby naše nemohou býti splněny. Stojímeť především o nápravu všeho vnitřního života našeho, působíme k tomu, aby se program připravoval, vyhledáváme schopné, charakterní osoby na obou stranách, voláme po účinné práci ve všech oborech. Směr náš nevyrostl, ani se nerozvíjel na půdě politické, a některým vynikajícím osobám našim nepřípadlo ani hlásiti se o politickou činnost. Důsledně tudíž málo nám záleží na tom, jakého vyznání kandidáti budou zvoleni, zda Staročesi či Mladočeši; za to největší důraz klademe a stoupenci naši s námi na konání kandidátovo, na jeho povahu, život a vzdělání. Co se nynější vřavy týká, všude skoro převahu má ještě onen starý, zlopověstný duch: i kandidáti četní i agitace vyrostly ve starém otravném ovzduší, jež čistiti povolaným náleží. Na obou stranách vyskytla se jména ještě tentokráte, ale bohdá naposledy, která všechny jiné city v nás vzbuzovati mohou, jen ne úctu...“

Z našeho kruhu kandidovaly na vlastní vrub dvě osobnosti a obě hájily názory, *Časem* před volbami vyslovené. Oba kandidáti vyslovili se pro potřebu dvou stran. Byl to dr. Antonín Zeman (spisovatel Antal Stašek), jenž voličům v Nové Pace dne 17. června pravil:

„Strany u nás jsou — a to strany dvě. Není tedy o tom pochybnosti, že jedna strana nemůže se ptáti, zdali druhá strana jest oprávněna, nýbrž jedna strana musí s druhou počítati, jako vůbec každý člověk musí počítati s tím, co jest. Prohlásil jsem již, že já nepokládám za zlo a za národní neštěstí, že strany ty jsou; vždyť každý pokročilý národ má strany politické, a právě tato okolnost je nejlepším důkazem zralosti a vyspělosti. Tam, kde není politického života, tam není ani stran — tam vůbec jest mrtvo. Oč jde vlastně oběma našim stranám a jaký jest mezi nimi rozdíl? Staročeská strana po velikých a holestných zklamáních z let sedmdesátých měří své cíle a požadavky národní i politické dle svých sil a nedomáhá se ničeho, co dle daných poměrů bylo by na ten čas nedostizitelné, alespoň nedostizitelné dle jejího názoru, kdežto mladočeská strana postavila a staví své cíle a požadavky národní a politické dle svých ideálů, nehledíc k tomu, zdali dle daných poměrů a sil cílů těch lze dosíci čili nic.“

Hlas národa se domníval, že dr. Zeman smýšlí staročesky. Jaký to byl omyl, k tomu stačí připomenouti jen mínění dr. Zemana, jež tehdy vyslovil o šlechtě:

„My potřebujeme, pravil, spolubojovníků v boji za samobytnost národní — a v tom směru šlechtice k sobě připjati je všechna snaha naše marná. Nebudou nikdy částí národního těla našeho, nikdy krví z krve naší. Což tedy činiti? Zřiči se jich? Vypověděti jim spojenectví? Nikoliv. Jen změnití stanovisko, smířiti se se skutečností byť sebe trpčí, a pokládati je za nic více, než za pouhé spojence. Jsem pro naprosté oddělení i ve sborech zákonodárných šlechty co celku od poslanců národních; jsem pro naprosté oddělení našich zájmů národních od zájmů šlechty; naše spojenectví budiž smlouvou, při níž rozhoduje jediné stanovisko prospěchu. A především: nic zadarmo! A zase znovu: „Více důvěry v sebe a méně důvěry v jiné.“ Snad na takové cestě spíše se šlechtou se sejdeme a snad získáme si u ní také více vážnosti, neboť se mně zdá, že málo si nás cení!“

Druhý kandidát samostatný byl dr. Josef Kaizl. V Kutné Hoře v kandidátní řeči své pravil:

„Pokládám trvání dvou stran, to jest dvou hlavních názorů a myšlenkových proudů politických v lidu českém za věc nejen přirozenou, nýbrž i prospěšnou. V nynější době, když po porážce pasivní politiky a po bezvýmínečné kapitulaci roku 1879 klesli jsme ve značnou politickou malomoc, mám za úkol jedné strany, aby pilnou, tuhou, obezřelou a znaleckou prací sesilovala ponenáhlu naše postavení a odchovala národ k větším výbojům a vyšším cílům budoucnosti. Jeden, ale ne jediný prostředek k tomu jest udržování aliance s vládou a parlamentárními stranami potud, pokud vůbec dozírné prospěchy národní nám z toho plynoucí jsou větší než újmy, které z toho pocházejí. Úkol druhé strany, mladočeské, jest zabránovati, aby v té oportunistické (prospěchářské) politice, jež ponenáhlu a po drobnu pracuje, nešlo se příliš daleko, aby nabádala k rychlejšímu, energičtějšimu tempu, aby udržovala souvislost s velikými cíly, jichž domáhali jsme se v dobách pasivity, a jež zní: politická svéprávnost Čechů (státní právo), svoboda a plná oprávněnost lidu. Ovšem žádám na té straně, aby programem svým sama neodsuzovala se k pouhé kritice negací, a minoritě, nýbrž tak byla založena, aby mohla ihned chopiti se vedení politických osudů národa, a s tím souvisící odpovědnosti, jakmile by mínění většiny lidu odvrátilo se od strany staročeské. Tak bylo svého času v Uhrách, když Tiszova opoziční strana stala se majoritou. Z toho mi vyplývá, že mezi stranami takovýmito věcnými dělidly odlišenými nepotřebuje býti ošklivý osobní boj a svár, nýbrž může pano-ovati slušný zápas, závodění o vliv nad duchem a myslí lidu; vždyť obě strany jsou a budou českými stranami a oběma jde o prospěch národa...!“

Dr. Kaizl na konec výslovně řekl, že osobně trvá při zásadách programu, jež naznačil jako staročeský. Dr. Zeman byl zvolen proti učiteli Josefu Královi, dr. Kaizl nebyl zvolen, nýbrž báňský rada Müller. Kutnohorské voličstvo projevilo ve dvou letech za sebou podivnou nespolehlivost. Dr. Kaizl zastupoval Kutnou Horu a Čáslav na říšské radě. Tu přišly Gautschovy ordonance. Z poslanců staročeských dr. Kaizl, ač nejmladší, způsobil v klubu revoluci. Za ordonance svaloval odpovědnost na celou vládu Taaffovou. „Důstojnost a hrdost národní toho žádá,“ pravil, „abychom zvedli rukavici a vedli válku bez ohledu na to, rozbijeme-li tím majoritu, neboť majorita sama o sobě není cílem, my se už vykřváceli pro majoritu dost a dost.“ Voličové čáslavští i kutnohorští měli

velikou radost ze svého rázného zástupce. Když však dr. Kaizl se svým odporem k vládě zůstal v klubu osamocen, složil mandát a voličové novou volbou měli oposiční politiku jeho schválit, milé voličstvo dalo hlasy dru Heroldovi. Volbu Kaizlovu zmařil tehdy dr. Pacák, jenž na voličské schůzi bral v pochybnost Kaizlovo vlastenectví, „jelikož se o něm všeobecně tvrdí, že náleží ke straně tak zvaných Masarykovců.“

Při volbě dne 17. ledna roku 1888 zvítězil pak dr. Herold jako Mladočeš většinou 167 hlasů. Pro sněm zemský roku 1889 kandidoval však v Kutné Hoře báňský rada Müller za stranu staročeskou. Kandidátní jeho řeč skládala se ze tří hesel: Já jsem vlastenec! Já jsem rodák kutnohorský! Já jsem pro svornost! A byl zvolen třista sedmi proti dvěšestě padesátišesti hlasům.

Volby dne 2. července způsobily poprask v národě. Mladočeši získali si většinu, ze Staročechů propadl dr. Trojan a mandát samého dr. Riegra v rodném kraji už se houpal. V poslední okamžik zželelo se realistům semilským starého vůdce a zachránili mu jej, takže dostal čtyřicet osm hlasů, kdežto Karel Tůma třicet devět. Dříve měli Staročesi čtyřicet tři poslance a zbylo jich sedmáct. Mladočeši skočili ze šesti na dvacetsedm jen v obcích venkovských. Volby městské a obchodních komor dne 5. července vítězství mladočeské zpečetily.

Staročeská strana ztratila hlavu. Její tisk myslil, že skandalisováním odpůrců vítězství zvrátí. Staročeské noviny prohlašovaly, že na venkovských okresích lpí skvrna a ponížení národa. Podle jejich názoru na venkově zvítězila nevzdělanost, kdežto Staročechům zůstala inteligence v městech. Staročeské noviny denuncovaly učitelstvo a studentstvo (okresní hejtman rychnovský udal některé akademiky, že v čas voleb agitovali doma a dva profesori právnické fakulty odepřeli jmenovaným testovat indexy). Staročeské noviny tropily si posměch i ze jmen některých selských poslanců.

Zato strana klerikální chopila se metody opačné. Časo-

pis Čech hned dne 3. července pod dojmem venkovských voleb začal klerikály vyzývati k opatrnosti.

„V době takové má pokušitel snadnou hru. Proto kněžstvu našemu třeba vždy na mysli podržeti, že ti, kdož včera hlasy své dali Mladočechům, jsou také katolickými křesťany, ano mnozí z nich i dosti horlivými, a že mezi navrženými kandidáty staročeskými byl jeden i druhý, jenž takřka pověstným se stal svým neznabožstvím.“

Páter Kopal to byl, jenž dokazoval, že kněžstvo vzhledem k Staročechům vykonalo víc, než bylo zájmům církevním prospěšno, a že Mladočeši nejsou horší, než Staročesi. Řeč jasná: obrátit se zády k poraženým a přimknouti se k vítězům. *Národní listy* honem dne 10. července přijaly nabídku.

„Či snad strana svobodomyslná ve svém celku znamená nějaké nebezpečí pro naše studentstvo? Doufáme, že v našem duchovenstvu nevymizel ještě smysl jemný pro nové politické proudy v českém národě. Proudý tyto dosud nejsou a nechtějí hýt ani proti-církevní ani protiduchovenské...“

Sotva by se našel v celém světě svobodomyslník, který by se byl takto vtíral klerikálům a tak nejapně byl mluvil o programu svobodomyslném. Když již zájmy církve jsou vám vyšší, buďte alespoň tak chytrí, aby to neprokoukli naši rolníci; to byla filosofie té žalostné epištoly českému duchovenstvu.

Kruhy vídeňské a vláda byly velmi nelibě dotčeny zemskými volbami. Císař v audienci dne 11. července vyslovil se o volbách k dr. Fanderlikovi: „Rozsah záležitosti této mne překvapil. Jest to svědectví chudoby pro inteligenci venkovského obyvatelstva v Čechách, davší se pouhými frázemi vehnati do takových krajností. Obzvláštní společnost (Sonderbare Gesellschaft) přišla na povrch. Proti tomu musí se rázně zakročiti.“

Podle pozdějších našich informací dr. Fanderlik nepodal slova panovníkova úplně přesně, šetře jednotlivců. „Obzvláštní společnosti“ nebyla nazvána celá strana, nýbrž předcházelo vyslovení několika jmen mladočes-

kých předáků a jen těch se název týkal. Císař měl totiž raport vlády o charakteru některých pochybných předáků, jejichž hospodářské nebo rodinné poměry byly ve Vídni známy.

Hned po volbách padl místodržitel baron Kraus a jmenován byl místodržitelem František hrabě Thun, muž se železnou rukou, jenž měl proti mladočeskému příboji rázně zakročiti. Baron Kraus byl poslán do Čech roku 1881 po bitvě chuchelské a nabyt v Čechách hojně sympatií už proto, že byl lepší, než jeho předchůdce. České šlechtě však byl od počátku nemilý; ona brojila proti němu jako proti všem místodržitelům, kteří nebyli vzati z jejich řad. Vskutku však podryli mu půdu Staročeši, kteří mu měli být zavázáni největším vděkem. Staročeši začali na něho svádět porážku ze dne 2. července, protože prý málo pracoval pro ně, a okresním hejtmanům dostatečně nevyložil, že mají vši silou podporovat staročeské kandidáty. Něco pravdy na tom bylo, baron Kraus choval se k volbám dost nestranně; ale i to byla pravda, že v některých okresích právě proto staročeští kandidáti padli, že vládní stroj pro ně pracoval příliš horlivě.

O volbách červencových možno tedy říci, že venkov počal být trochu samostatnější, ale vítězství Mladočechů nebylo zásluhou jejich programové práce. Mladočeši vyhráli chybami svých odpůrců. Samovláda jedné strany vžila se do mnohých staročeských předáků, že se léta a léta ani voličům neukazovali. Anebo že strana diktovala voličům kandidáta, jehož oni neznali, a kandidát nestaral se o to, aby si přízeň voličů získal. Pro Mladočechy byl výsledek voleb neočekávaný. Patrně se až příliš lekli své odpovědnosti, jak se jí bál dr. Edvard Grégr na podzim roku 1888. Nejen že přijímali klerikály, i Staročechy chtěli si usmířiti. Nabídli totiž Staročechům kompromis pro volby v Praze, ačkoli mohli napřed vědět, že soupeř tak roztrpčený a rozdrážděný návrhu nepřijme.

Se strany mladočeské vyšel po volbách i jakýsi nesmělý novinářský pokus mírniti se vůči realistům. Netrvalo

však dlouho a *Národní listy* vypravily proti nám Alfonse Šťastného. Byl to první případ, kdy jsme se musili vážněji obírat tímto demagogickým mužem. Vytýkal nám na příklad nespravedlnost ke straně svobodomyslné, oportunismus nazýval bezcharakterností a bezzásadovostí, čirý romantismus byl mu idealismem, ale to všechno byly titěry proti spoustě nízkého podezřívání a překrucování. Proto jsme co nejrychleji polemiku s ním ukončili a utvořili si o něm trvalý úsudek, jenž byl brzy potom vývojem událostí potvrzen. Tentokráte byl *Národním listům* tento selský prorok dobrý proti nám. V krátké době však pomstil nás na mladočeské straně skvělým způsobem: odvedl si mladočeské zemědělce proti Mladočechům.

Že se Staročechy nebylo pro Mladočechy smíru, o tom poučil Mladočechy *Hlas národa*. Začal osobní výpravu na přední mladočeské poslance, výpravu na nůž. První obětí za červencové volby stal se dr. Herold. *Hlas národa* obvinil ho z lichvářství a několikrát ty své špinavé historie o dvanáctiprocentních úrocích opakoval. Další jejich výprava mířila na poslance Koldínského, jenž byl usvědčen z plagování přednášek profesora Randy, a na poslance Špindlera, jemuž ohřáty staré domnělé nepořádky v okresním zastupitelstvu roudnickém.

Tím se ovšem staročeská strana k veslu nevrátila, ani její rozklad nebyl udolán. Jen se potvrdilo, že strany staročeská i mladočeská byly více osobní než věcné. My dne 17. října roku 1889 napsali jsme o těchto zjevech:

„Politováníhodná je strana, jejíž přední hlava tak krátkou prodělá kariéru, jakmile se začne provětrávati její kancelář. Výmluvy na ženu, na koncipienty (tak se dr. Herold v *Národních listech* vymlouval) nepomohly v očích obecnstva, a samy *Národní listy* uznaly za dobré prohlásiti: Co je svobodomyslné straně do palmare nějakého advokáta? Jak se dovídáme, není tomu ničení konec a po dr. Heroldovi přijdou i jiní známější politikové mladočeští na proskribční listinu. Právem. Už dávno mělo se začíti s čištěním v řadách zástupců lidu! Ze všeho toho však nenásleduje, že by strana staročeská zasluhovala úcty jako strana poctivosti, mravopoctivosti a přísných pravidel. Nikoliv. Dr. Herold, jehož strana

staročeská odpravuje, je týž dr. Herold, kterého staročeské listy před nedávným časem chválily a patrně do svého tábora lákávaly. A nejen listy, i vůdcové strany staročeské hladily jej jemnou rukou. (Dr. Herold býval velmi oblíben u dr. Riegra jakožto smýšlením oportunistu. Dr. Rieger vždy očekával, že dr. Herolda získá pro politiku oportunní.) Mezi osobami, které stihne další pomsta staročeských listů jsou osoby, které staročeská strana na svých nádrech odkojila, a kteří byli zrovna takoví, jako jsou nyní, už tenkrát, dokud náleželi ke straně pravověrné, a co se o nich ví teď, vědělo se také už tenkrát. Mravní rozhořčení dostavilo se až zároveň se mstou. Cena takové morálky je tudíž velmi pochybná. A co více, tato mravokárná staročeská strana v lůně svém chová muže, jehož sama postavila na pranýř, a jenž by Mladočechům mohl sloužiti za pádnou zbraň proti Staročechům. A tento muž ještě k tomu mezi Staročechy hraje velkou úlohu, neboť se ho patrně strana bojí.“ (Myslili jsme tím profesora Kvícalu.)

Staročeská výprava byla náhle zastavena. Proč, již dnes nevím, ale tehdy se příčina po Praze roznášela. Na ty druhé Mladočechy už nedošlo. Obětí zůstal jen dr. Herold, jenž ovšem žalobu na *Hlas národa* nepodal, ačkoli jej redakce třikrát k tomu vyzvala. A po roce již byla ta dvanáctiprocentní historie zapomenuta, když se dr. Herold proslavil neúnavným vlasteneckým potíráním punktací. Ba stal se hrdinou dne, až sám v sobě pocítil vůdcovské postavení ve straně. Když na voličské schůzi dne 18. prosince roku 1898 v Kutné Hoře vykřikl mu někdo do řeči „dvanáct procent“, dr. Herold nemohl si už ani vzpomenout, čeho se výkřik týká. Odpověděl: „To mluví ti, kteří mají lež vypálenou na čele. Jsem rád, že v této schůzi padla tato slova! Víím, že se mi to vyčítá se strany sociální demokracie; já však jsem dvanáct procent nikdy nebral, ale zaplatil jsem mnohem více.“ Možná však, že ani nezapomněl, ale tenkrát byli sociální demokraté právě vyhlášeni za zrádce vlasti a proto samo sebou také už za lidi, jejichž výčitky proti vlastencům nemají váhy. A voličstvo skutečně dr. Heroldovi tleskalo a sociální demokraty zatratilo.

Za největšího rozezlení stran přišel sněm dne 10. října. Proti Staročechům stupňovala se nevole v mladé inteli-

genci. Horší služby vláda nemohla prokázat straně staročeské, své straně vládní, nežli rozpuštěním *Akademického čtenářského spolku*. Spolek vyslovil písemné sympatie studentstvu francouzskému, které slavilo tehdy otevření nové budovy pro staroslavné učení pařížské a poslal ke slavnosti deputaci, což ostatně kromě německého studentstva učinilo studentstvo všech národů, a za to padla na jeho šíji policejní sekera. Rozpuštěn, dne 24. srpna, pro politickou manifestaci! Že to šlo na účet staročeské strany, bylo přirozené. Rozpuštění nevykládalo se jinak, nežli že studenti měli být ztrestáni za to, že nešli se stranou staročeskou. (Pravého pachatele a pravého viníka vypátral však brněnský *Hlas*. Kdož jiný mohl být příčinou rozpuštění akademického spolku než profesor Masaryk? A z pražských listů přidala se k témuž mínění staročeská *Politik*.)

Sněmu představil se hrabě František Thun, nazývaný od německého tisku „místodržitel korunovační“. Mladočeši navrhli jako první čin své majority státoprávní adresu. Velmi nešťastně proti ní promluvil dr. Rieger. Míval vůbec v těch letech nešťastné chvíle. Tak krok za krokem Staročeši a v jejich čele sám dr. Rieger pomáhali straně mladočeské. Jiný takový neblahý krok učinili zvolením profesora Kvíčaly do zemského výboru. S počátku i strana staročeská i šlechta se shodly, že už ho do zemského výboru voliti nebudou. Podobně i Mladočeši. Ale Kvíčala napjal síly. Běhal od poslance k poslanci, prose, aby mu dali hlas a slibuje, že se všemožně polepší. Podle toho pak, s kým mluvil, jedném říkal, že je dobrým katolíkem; druhým, že v zemském výboru hájil a bude hájiti proti šlechtě stanovisko liberální. Tak došlo ke klubovní schůzi dne 20. listopadu, v níž pojednou pro pana Kvíčalu byla většina, třebaš trpká. Jeden z poslanců na příklad pověděl: „Já panu profesorovi Kvíčalovi sice hlas dám, ale kdyby se o mně tolik mluvilo, já bych mandátu nepřijal.“ Jiný navrhl, aby bylo uloženo předsednictvu klubu, aby panu Kvíčalovi vyslovilo důtku

a napomenulo jej k polepšení. Ale profesor Kvíčala byl by se v té chvíli podrobil ještě většímu pokoření, jen když zůstal v zemské školní radě a nepřímou zvitězil nad realisty. A tak byl dne 23. listopadu ve sněmovně zvolen.

Realistická strana

Tomu, kdo přečetl dosavadní kapitoly mých vzpomínek na počátky našich bojů a českého realismu, nemusím široce vykládat, že politická strana naše vzala svůj počátek z rukopisných bojů v *Athenaeu* a v *Čase*. Dnes už, nebýt profesora Mareše a pana Vrzalíka, bylo by zcela nepochopitelné, jak jsme mohli být zrádčováni a kaceřováni za literární poznání o podvrženosti *Rukopisů*. A že tento spor, i když nebyl jen filologický, mohl vyvolat celé nové hnutí. Ale opravdu z tohoto boje vyšla naše činnost kritická, kterou jsme krok za krokem přenášeli na všechny obory veřejného života. Realismus stal se záhy sociální a politický. Stalo se to do značné míry z donucení a neuvěřitelným pronásledováním. Jen z tohoto pronásledování vznikla realistická revoluce literární a politická, ač původně jsme představovali směr vědecký a filosofický. Náš realismus byl tehdy vyzbrojen vzděláním obecným i politickým a proto vítězil nad svými odpůrci, vychovanými jen krásnou literaturou. Boj vědy a filosofie se zastaralým politickým lyrismem nemohl dopadnout jinak a nezdolal nás ani tehdejší štvavý žurnalismus.

Realismus se šířil a upevňoval se právě svým pronásledováním. Těmi neustálými útoky a boji se však také prohluboval ideově a vědně, za což jsme byli svým odpůrcům upřímně vděční.

Už roku 1889 jsme představovali v národě takovou politickou sílu, že brzy po novém roce nás staročeská strana uznala za moc, se kterou by se chtěla ve vlastním zájmu dohodnout. Jednalo se tedy o připojení realistů ke straně staročeské, které jsem už vyličil. Na podzim téhož roku bylo jednání se Staročechy obnoveno, ale nic z něho ne-

bylo, protože jsme při jednání brzy poznali, že strana staročeská se už nedá reformovat. Aby bylo zjevné, že nám realistům šlo jen o dohodu věcnou a o nápravu staročeské strany (tím i nepřímou strany mladočeské), uvádím zde dodatkem k předešlému líčení podmínky, které realisté dne 26. února 1890 předložili staročeským vůdcům. Je to ostatně důležitý dokument tehdejšího našeho politického vývoje:

„Chceme se připojit ke straně národní a přijímáme známý program Palackého, na němž ona stojí. Z programu toho činíme výslovně tyto vývody:

1. Školství všeliké v zemích českých budiž spravováno světskou, ne duchovní mocí. (Tak zvané školy klerikální pro země české nepřijímáme.)

2. Se šlechtou chceme být v rovnoprávném spojení.

3. V otázce tak zvané slovanské chceme si nejbedlivěji všimati slovanského kulturního vývoje, majíce při tom politické stanovisko české státoprávní, tudíž i rakouské.

4. V otázkách vnitřních (kulturních, vědeckých, literárních, uměleckých atd.) každému důvodnému mínění zabezpečena budiž úplná volnost.

5. Mladočeská strana uznává se nyní. Budiž pracováno všemi loyálními prostředky k tomu, aby zatlačena byla do patřičné menšiny. *Národních listů* neztotožňujeme s mladočeštvím.

Přejeme si:

a) mandátů do říšské rady: profesor dr. Kaizl (národní hospodářství), profesor dr. Rezek (rakouská historie), dr. Kramář (finance) a to od podzimu.

b) mandátů na sněm,

c) místa mezi důvěrníky klubu.

d) Poslanec Kvíčala nebudiž už volen v květnu do zemského výboru.

e) Paralelně s činností parlamentární chceme pracovati ve straně a pro stranu žurnalisticky, a to v tom směru, aby z *Politik* učiněn byl list, jenž by nás před cizinou dobře představoval a hájil. Profesoru Masarykovi budiž k tomu konci dán vliv na redakci; prof. Kaizl dohlížel by na vídeňské parlamentní zpravodajství; profesor Kaizl s dr. Kramářem starali by se i o zvelebení národohospodářské části listu.

Profesor Kaizl budiž zvolen do výboru *Závodu tiskařského a vydavatelského*. S výborem ujednají se všestranně podrobnější punkta, zejména ve příčině redakční působnosti profesora Masaryka.

f) *Čas* především zabýváti se bude naším vnitřním kulturním živo-

tem; *in politicis* bude mít ráz revue, pojednávající o jednotlivých otázkách spíše teoreticky (populárně), aby program národní strany v širších kruzích inteligence upevňoval.“

Roku 1900 při zakládání vlastní realistické strany byli jsme ovšem programově dále, ale při tomto jednání se Staročechy ukázaly se už jasně základy politického realismu. Především je pak patrné, že nám při tomto jednání nešlo o stranicství a moc, nýbrž o spolupráci.

Toto jednání se tedy nezdařilo. Někteří staročestí vůdové byli už raněni slepotou. Mladočeši měli z této připravované reformy staročeské strany strach a neskrývali toho. Pčinili se také o to, aby naši dohodu se Staročechy překazili. Volby, které přišly brzy po tomto jednání, otevřely Staročechům oko, ale jenom jedno a i to už bylo slepé.

Nastalo potom vyjednávání se stranou mladočeskou a realisté se s Mladočechy dohodli. Mladočeská strana sice povalila Staročechy, ale nedostávalo se jí dosti politické inteligence pro nastávající vedení české politiky, a proto nutně byla umluvena dohoda s realistickými odpůrci, přes všechna předchozí nepřátelství. Realisté sami cítili mravní povinnost uvázat se do aktivní politiky, když se vydatně pčinili o pád Staročechů.

Ujednání bylo provedeno tím snadněji, že již roku 1885 dr. Julius Grégr jednal s profesorem Masarykem o redakci nové vědecko-literární přílohy *Národních listů*. Tehdy se jednání s profesorem Masarykem rozbilo, ale politická dohoda před volbami roku 1891 byla ujednána. Realisté tehdy (dne 1. listopadu roku 1890) v *Čase* uveřejnili *Návrh programu lidového*, k němuž byly napsány různé vysvětlivky a glosy. Byl to první program českého politického realismu a uvádím ho zde proto doslovně:

Činorodé politické programy nesmějí býti odervány ze světového rozvoje myšlenek a politických poměrů. Máme Havlíčkův demokratismus a Palackého státní právo, a přece všude se pocituje nedostatek určitého programu, jenž by vystihoval všechna snažení

českého lidu, dáváje jim zároveň určitý směr. Snahy naše rostou a snahy ty mají se přizpůsobovati situaci světové, ale program náš je stále týž a z doby, kdy nebyli jsme jako teď tak četnými a velkými neúspěchy přivedeni ke střízlivému sebepoznání. Ustavičným vrácením se ku programu starému pro dobu tehdejší sebelepšimu, neutišíme touhy své doby míti program moderní, odpovídající dnešním mocenským poměrům a dnešním kulturním snažením lidstva.

Podáváme návrh programu lidového. Státoprávní své snahy uvádíme v soulad s dnešními potřebami státu, stavice je na moderní základ. Užší demokratismus rozšiřujeme na stanovisko lidové, jak odpovídá našemu sociálnímu rozvoji, a jak jediné umožňuje celistvý, organický rozvoj našeho národa. Neobmezujeme se podle staršího způsobu na abstrakce, snažíme se býti určití, slovansky realističtí. Proto nemluvíme na příklad o svobodě vůbec, nýbrž o tom, kde svoboda může a má se projevovat. Vnitřní souhlasnost celého programu, soulad všech jeho podrobností s naším stanoviskem lidovým byl nám předním úkolem při dávném našem přemýšlování o kulturním a politickém programu českého lidu.

Přejeme si jen, aby program tento odpovídal tužbám všech, kdož žádají, aby se český lid povzněl a zaujal v Rakousku postavení důstojné jeho historie a jeho šlechetného snažení.

Má-li zdárný vývoj národa býti zajištěn, musíme především pracovati o jeho povznášení mravní, intelektuální a hmotné. K tomu účelu služb nejen rozpoutání, ale i sbírání všech vnitřních sil, promyšlená organisace všeho našeho úsilí budiž základem naší politiky; politika na venek bude úspěšná jen tehdy, když se stále bude pečovat o naše silení vnitřní.

V prvním ohledu pracovati chceme na zlepšení obecné mravnosti. Hodláme bojovati proti sociálním neduhům, ohrožujícím nynější společnost. Budeme tudíž podporovati všechny snahy humanitní péči o chudinu, o ústavy a zařízení pro výchovu zpustlé mládeže, bojem proti kořalečnému moru, proti tuláctví v zemi i za hranice atd. Církvím v těchto ušlechtilých podnicích třeba poskytovati všecku možnou pomoc.

Intelektuální organisace národní měj na starosti soustavnost vši práce a úsilnou podporu všeho školství a všech zřízení vědeckých, uměleckých a vyučovacích vůbec. Přední starosti buď, aby školami a literaturou každému Čechovi byla dána možnost jazykem mateřským v každém oboru dokonale se poučiti a vzdělati.

Cizí jazyky a přede všemi slovanské buďtež co nejpilněji pěstovány v zájmu kulturním i praktickém. Pokud se němčiny týká, musí býti naším cílem, aby vzdělaný člověk u nás tohoto jazyka více ne-

potřeboval, než vzdělanec kteréhokoliv druhého národa; k tomu musí býti patřičně postaráno o domácí vzdělávací prostředky. Obzvláště pak lid a dělnictvo budiž poučováno, že nikoli cizí jazyk, ale znalost věcí a práce zabezpečuje chléb.

Školství stůj nejen na výši moderní doby, ale odpovídej zároveň praktickým potřebám národa a budiž v souhlase s jeho politickou organizací. V ministerstvu vyučování buď na ten čas alespoň zřízena kancelář pro školství zemí českých, jež by s porozuměním a láskou starala se o všechny duchovní potřeby českého národa. Dozor nad školstvím v zemích českých zůstaň věcí veřejné správy. Naše snahy o decentralisaci a samosprávu v přední řadě obráceny buďtež ke školství. Cílem naším jest bezplatné vyučování na všech ústavech vyučovacích; počátek v tom budiž učiněn při školách národních a praktických. Náklad na školy národní nechť nese země.

Národní minority mějte školy všude zabezpečeny zvláštním zákonem.

Základem jednotné úpravy učitelského platu budiž stáří. Naléhavé časové reformy škol středních a vyšších i ostatních vědeckých a vyučovacích zařízení a ústavů prováděny buďtež v částech podstatných a bez průtahů.

Zlepšením vyučovacích metod na gymnasiích v latině a řečtině buď dosahováno lepších úspěchů, aby místo gramatického formalismu se žákům podával celkový obsah staré kultury. Podobně buď postaráno o vydatnější vyučování jazykům živým.

Aby veliký duchovní rozpor, jak se jeví v příkrém odloučení university a techniky, co možná byl umenšen a překlenut, budiž učiněn pokus sblížití gymnasia a reálky podobně, jak se stalo v jiných zemích, na příklad v Německu; tím bude studujícím z reálky umožněn vstup na universitu. Absolvovaným technikům za vykonané přísné zkoušky buď dána akademická hodnost s týmiž právy jako doktorát.

Buďtež zřízena gymnasia ženská, právoplatné navštěvování vysokých škol se strany žen buď upraveno.

I národní školství buď reformováno. Opravy směřujte hlavně k tomu, aby vyučování bylo co možná praktické s obzvláštním zřením k zemědělství a průmyslu; v témž směru buď pokračováno i na středních školách. Všecko školství více dbej tělesné výchovy žactva.

Vedle náležité a všestranné péče o střední a vysoké školství nehudíž zapomínáno na studentstvo a zejména toho dbáno, aby se mohlo řádně připravovati netoliko pro svůj speciální obor, ale i pro svědomité plnění nastávajících občanských a politických povinností.

Budiž pečováno o vhodnou literaturu lidovou, poučnou i zábavnou a soustavně budiž konány veřejné přednášky a zakládány knihovny, vůbec všemi prostředky budiž lid dále vychováván a vzděláván.

K nákladům na tuto činnost budiž přispíváno z důchodů veřejných, neboť soustavná veřejná péče o ní vyplývá z obecné povinnosti k návštěvě škol i z ustanovení o veřejném nákladu na školství.

Je žádoucno, aby dětská literatura byla pod přísnější kontrolou, aby mravně i národně, i ve příčině jazyka, lépe působila než posud.

Žurnalistika budiž k těmto účelům co nejvydatněji přizpůsobena a zvelebována.

Pro usnadnění vnitřní organisace zemí českých zřízeny budtež náležité statistické kanceláře.

Chceme se přičiňovati o úsilovnou podporu a ochranu veškeré naší výroby, o povznesení její vývozní síly a zmohutnění konkurenční způsobilosti uvnitř Rakousko-Uherska. Chceme se zasazovati o rozvoj komunikačních a dopravních prostředků, najmě vodních, o opravu dopravních tarifů a zejména o jejich smluvní nebo odvetné upravení vzhledem k Uhrám; postátnění železných drah přejeme, ale žádáme decentralisaci správy co možná daleko sahající.

Tržební vztahy k cizím státům budte posuzovány nejinak, než s hlediska výhradně hospodářského a také ne toliko se zřetelem k některým částem říše. Ochrané soustavy, toho času mezinárodní, lze za daných poměrů zmírniti naproti jednotlivým státům dočasnými úmluvami jen za výhody, jež učiněným námi koncesím v plné míře a trvale se vyrovnají.

Pojišťování proti požáru a krupobití prováděno budiž ústavy zemskými. Drobné výrobě průmyslové budiž těžká její existence vedle velkovýroby usnadňována všemi účinnými prostředky.

Vším úsilím a co nejrychleji budiž provedena náprava měny přechodem ke zlatu za ponechání zvláštního rakouského čísla mincovního.

Budiž všemožně pracováno k tomu, síliti v našem lidu lásku k hospodářské práci. Národ po výtce zemědělský budiž naváděn zdokonalovati především v pravdě slovanský, po otcích zděděný obor své činnosti. V témž úmyslu buď postaráno o domácí průmysl. Budiž sílena hospodářská podnikavost, aby zmizelo bludné mínění, že jen pomocí střední a vyšší školy a jen v úřadě se zabezpečuje kariéra. Budiž pečováno o to, aby ve všech oborech hmotné práce byl zachován i na venek český ráz.

Zvláštní péče budiž věnována všem školám praktickým: zemědělským, řemeslnickým a průmyslovým vůbec. Co nejdříve budtež zřízeny při technikách odbory zemědělské.

Pro reformu sociální chceme úsilnou a soustavnou součinnost společnosti, státu i zemí ke zlepšení a zabezpečení existence těch, kteří strádají; na odhodlanou iniciativu soukromou, vycházející jak od interestů samých tak od šlechetné obětavosti jiných, na tento více mravní moment v otázce sociální, klademe důraz veliký. Chceme především podporovati snahy našeho dělnictva, směřující k nenásilné změně a povýšení postavení jeho při výrobě a tím k odstranění křiklavých nerovností sociálních a ke smírné opravě a organickému rozvoji společenského řádu. Zejména se chceme vynasnažovati, aby třídy národa z vyšší a vysoké stupnice hospodářské odložily namnoze úzkoprsé pojmání sociální otázky, hýbající nyní světem; česká inteligence sblíží se činně s našim dělnictvem, jež v nečetných řadách našeho národa počtem, schopnostmi a energií zaujímá místo tak závažné.

Otázka dělnická má obzvláště pro náš národ velikou důležitost. Český dělník je náš národní předvoj — český dělník je v pravdě slovanský kolonista, postupující krok za krokem ne výbojně, ale smírnou prací. V tom je veliká síla. Proto musíme obracetí svůj zřetel zejména také k dělnictvu v našich minoritách a za hranicemi českých zemí. I proto se domáháme dobrého obecného školství, svobody slova, spolčování a shromažďování a zavedení obecného práva volebního; usilovati budeme o zřízení orgánu (komor dělnických), v němž by dělnictvo svoje stanovisko a interesy volně formulovati a hájiti mohlo; do zavedení obecného práva volebního nechť komory ty volí zástupce do parlamentárních sborů. Budiž postaráno o řádnou statistiku dělnickou.

Chceme, aby zákonodárství daňové krok za krokem bylo reformováno ve směru autonomistickém, i aby při správě daňové bylo dáno více místa součinnosti poplatníků. Především chceme, aby některá část daní přímých byla odevzdána zemím a obcím, a rovněž aby byly připuštěny k účastenství při nově upravené dani důchodové. Odhady výnosů pro daň pozemkovou buďte obnoveny, protože nastalo veliké a trvalé klesnutí cen kolikerých rozhodujících plodin polních; sazba daně pozemkové budiž snížena a náhradou za to skutečný důchod zemědělců obložen osobní dani důchodovou, která bere zřetel ke dluhům, jejichž zúrokování zkracuje konečný důchod rolníkův. Daň živnostenská budiž spravedlivěji upravena se zřetelem k tomu, že od vydání zákona velkovýroba se tak velice rozmohla. Daň důchodová budiž přituzena a rozšířena, nejen v tom směru, aby důchody z movitého kapitálu i z některých druhů práce, jež dani dosud vydatně unikají, byly postiženy, než i proto, aby touto elasticitější a spravedlivější dani byly nahrazeny co možná značné části dosavadních tvrdých daní přímých. Reformu

dani přímých, v tom smyslu provedenou, bude lze přírážkami jednak obmeziti, jednak docíliti, že přestanou býti příčinou nejtěživější nestejnoměrnosti daňového břemene.

Daně spotřební, toho času hlavně daň z lihu, buďtež upraveny tak, aby výrobu nemařily a zejména existenční podmínky drobné výroby nepodkopávaly. Předměty nezbytné potřeby, pokud nelze uleviti, buďte na dále všeho vyššího obložení ušetřeny. Sůl pro dobytek nechať za lacinou cenu a podle prokázané potřeby rolníků se vydává. Potravní daň v Praze a v Brně budiž tak zjednodušena, jako se stalo ve prospěch Vídně.

Číslová loterie budiž postupně rušena a zatím náhradou zavedena loterie třídní, mravně a hospodářsky méně povážlivá.

Všecky tyto reformy našeho mravního a rozumového, hospodářského a společenského života povedou k zvelebení samosprávy; spatřujeme v samosprávě pravou svobodu lidu a záruku žádoucího vývoje a pokroku. Úspěch samosprávy vyžaduje, aby v lidu byl probouzen duch pospolitý, uvědomělá samočinnost a vědomí vlastní odpovědnosti a vůbec láska k pevnému společenskému řádu.

Rozvoj samosprávy chceme rozřešením otázky samosprávného úřednictva a otázky o exekutivě samosprávných sborů.

V poslední příčině zrušeno buď objektivní řízení, kolportáž budiž uvolněna, kolek novinářský zrušen.

Svobodu slova a myšlení chceme pak především také v našem vnitřním životě českém nejen pro jednotlivce, ale i pro strany.

Nejen politickou, nýbrž všecku kulturní práci naši třeba decentralisovati: kolikrá samostatnější střediska jsou nejen základem zdravé organisace celku, nýbrž i podmínkou zdárné drobné práce, u nás tak potřebné, ale dosud nedosti ceněné.

Pro poslaneckou sněmovnu chceme všeobecné přímé právo hlasovací a zrušení dosavadního zastoupení zájmového; šlechta má své zastoupení v panské sněmovně. Tím se ovšem nemění naše právní stanovisko proti přímým volbám do říšské rady.

S Moravou a Slezskem chceme býti v nejtušším spojení. Pro sesílení českého lidu v těchto zemích budiž pracováno co nejenergičtěji.

Požadavky již naléhavé jsou: Spravedlivé volební řády; zřízení okresních zastupitelstev; národní školství, zejména v městech budiž

podporováno a rozmnožováno; budiž také zřízen větší počet škol středních a ústavů učitelských; školám praktickým na Moravě a ve Slezsku neméně buď věnována péče; buďtež Moravě dány vysoké školy české. Obzvláště pak ve Slezsku zřizovány buďtež ve venkovských obcích i v obcích městských národní školy české, Slezsku dány buďtež ústav učitelský, školy praktické a střední.

Se šlechtou chceme býti v politickém spojení na určitém podkladě smluvním, nezadávajíc našemu zásadnímu názoru na politické a kulturní úkoly českého národa. Uznáváme politickou důležitost šlechty v Rakousku. V zemích českých, v národě po výtece zemědělském, jako jinde šlechta má význam tím větší: politika v pravdě lidová právě v nynější době, sociálně tak vzrušené, musíme pracovat ke smírnému rovnání třídních neshod a nesrovnalostí.

My Čechové, největší slovanský národ v Rakousku většinou slovanském, musíme žít ve shodě s ostatními Slovany. Nepřátelské snahy a odnárodňující centralisace nutí nad to slovanské národy ke vzájemné sebeobraně. Shoda Slovanů přirozeně vzniká jejich spolubytím v jedné říši; vzájemnost slovanská má v Rakousku již své historické právo a sílí se příbuzností jazyka.

Nemůžeme ovšem zabránit, že špatné svědomí slovanských utlačitelů vinívá nás z neloyálnosti. Mohou-li Němci přes jazykovou a kulturní jednotu s Německem býti dobrými Rakušany, tím spíše jimi mohou býti Slované bez této jednoty jazyka, náboženství a kultury.

Jsme pro plnou rovnoprávnost všech národů Rakouska v úřadech, ve škole a vůbec ve všech projevech státu. Povýšení jedné řeči za řeč státní značí nám porušení samé podstaty a idee Rakouska. Smíření se svými krajany německými si upřímně přejeme, protože jím se zabezpečuje zdravý duch, hospodářský vývoj nejen našich zemí, ale i říše; protože pak v rovnoprávnosti vidíme nejdůležitější společný zájem rakouský, neodporuje našemu federativnímu a státoprávnímu přesvědčení národnostní zákon pro celé Rakousko, zaručující všem národům plnou rovnoprávnost a ochraňující všechny národní menšiny, aby národnostní spory z celé říše byly odstraněny.

V zemích s národními menšinami zaveden buď volební modus zajišťující národním minoritám spravedlivé poměrné zastoupení.

Konečným cílem našeho politického snažení jest, domoci se v této polovině říše v zájmu celku zřízení federativního, poněvadž jediné federace hoví pravému prospěchu státu mnohotvárného. Základy federativního utváření jednotlivých skupin zemských se samostatným zákonodárstvím i samostatnou správou dány jsou historickým vývojem, poměry národopisnými a přirozeným učleněním v zeměpisné celky a vyplývající z toho organizací hospodářskou a kulturní vůbec.

V zemích koruny české nezadatelné právo historické je v přirozené shodě s hospodářskými a kulturními zájmy tohoto zeměpisného celku, jehož rozdělení podle národnosti pro zeměpisné rozložení obou v něm žijících národů je nemožné; proto žádáme pro ně jednotné zákonodárství a správu.

Říši budtež v zákonodárství i správě společny všechny záležitosti vnějšího mocenského postavení a záležitostí hospodářské vyžadující jednotnou úpravu větších celků.

Majíce tento cíl na mysli, chceme v daných poměrech využití všeho, co ústava podává pro decentralisaci říše.

Chceme podporovati vládu vídeňskou tehdy, když zřejmě a poctivě postaví se na půdu rovnoprávnosti všech národů, na princip autonomie, a když účinně bude podporovati naše decentralisační snahy.

Tak vypadal náš první realistický program. Nebylo by nezajímavé srovnat ho s programem pozdějším i s tím, kolik z něho se dostalo do nikdy dodržovaného programu poválečné státoprávní a později národní demokracie, kterou jsme my realisté s Mladočechy, stranou státoprávní a Stránského lidovou stranou moravskou koncem války utvořili. Program, jak tu je uveden, je samozřejmě skoro výhradní dílo Masarykovo a už z tohoto hlediska je zajímavý: Masaryk měl všechny hlavní otázky českého člověka a české politiky dobře rozmyšleny a pevně semknuty do akčního programu už roku 1890. To, co se z programu netýká vysloveně Rakouska, zejména články kulturní a školské, je aktuální a živé ještě dnes.

Tehdy ten program vyvolal živou diskusi a zejména odpor v *Národních listech*, které proti modernější lidovosti hájily zastaralý liberalistický demokratismus. Ale přes to se dne 26. listopadu roku 1890 sešli dr. Julius Grégr s profesorem Masarykem a dohoda byla po delším

jednání zpečetěna prohlášením, jež bylo sjednáno s Juliem Grégrem a profesorem Tilšerem. Prohlášení znělo:

„Při jednání, jehož se zúčastnili pánové prof. F. Tilšer, dr. Julius Grégr, dr. J. Kučera s jedné strany, dr. J. Kaizl, dr. K. Kramář a profesor T. G. Masaryk s druhé strany, stalo se usnesení, že podepsaní připojí se k národní straně svobodomyslné, poněvadž objevila se mezi nimi shoda ve všech hlavních částech programu a jednomyslně uznána potřeba, spojití v jeden politický útvar všechny jednotlivce i skupiny, kdož chtějí důrazně hájiti práv i důstojnosti národa českého. V Praze dne 13. prosince 1890. Podepsáni: Profesor dr. Josef Kaizl, poslanec na říšské radě, dr. Karel Kramář, vydavatel Času a profesor dr. T. G. Masaryk.“

Národní listy potom dne 14. prosince podle oboustranného ujednání otiskly toto prohlášení:

„Čelní stoupenci realistického směru, pánové dr. T. G. Masaryk, profesor na české universitě v Praze, a JUDr. Josef Kaizl, taktéž profesor na české universitě a poslanec na radě říšské, připojili se k národní straně svobodomyslné. Pan dr. Kaizl stal se následkem toho členem klubu neodvislých poslanců českých na radě říšské a co poslanec členem sboru důvěrníků národní strany svobodomyslné. Pan profesor Masaryk zvolen za člena výkonného výboru strany naší. V jednání, které toto připojení předcházelo a v němž měl účastenství také chvalně známý spisovatel pan JUDr. Karel Kramář ve Vídni, objevila se shoda ve všech hlavních částech programu. Odstraněny veškeré dřívější, namnoze jen z nedorozumění povstale neshody. Otázka rukopisná, která byla příčinou mnohých sporů, obmezena jest na otázku vědeckého interestu, při němž ovšem se všech stran šetřena bude úplná volnost bádání a myšlení. Přistoupením osobností směru realistického ku straně svobodomyslné přivádí se jí nových sil a spolupracovníků, vynikajících vzdělaností a vřelostí vlasteneckou. Podáváme svým politickým přátelům s potěšením zprávu o novém tomto kroku k mohutnější organizaci strany naší, která vědoma si svého velikého poslání v národě, chce se státi pevným střediskem všech neodvislých vlasteneckých bojovníků za práva a životní zájmy našeho národa. V Praze 13. prosince 1890. Prof. František Tilšer za výkonný výbor národní strany svobodomyslné.“

Při tomto jednání s Mladočechy byl vzat za základ realistický program lidový, jak je zde citován. Ujednáno

bylo, že realisté uznávají politické požadavky strany mladočeské, ale v podrobnostech mohou uplatňovat ve straně své metody. Realističtí vůdcové byli potom zvoleni za poslance a jistě mi nikdo neupřel, že tím mladočeská strana získala. To uznávali i naši nepřátelé. Realisté přinesli Mladočechům zisk zejména na Moravě, kde jim realistický žurnalista založil nejen deník, ale stranu také zorganizoval. Realisté dali straně na Moravě i jméno: strana lidová.

Brzy však ožily staré kyselosti a rozmršky. Ze strany mladočeské se nevytratila stará nedůvěra a poslanci, zejména dr. Vašatý, záhy se postavili proti realistům. Tak se začaly zase žurnalistické přestřelky a boj, zvláště po veřejném vystoupení poslance Vašatého, jemuž nikoliv vedení strany, ale *Národní listy* očividně stranily. Chyby se dály jistě na obou stranách, myslím však upřímně, že na straně realistů byla vina menší. Konečně po známé aféře Grégr—Šromota, kterou tu nechci už opakovat, profesor Masaryk jako hlavní osoba sporu resignoval na poslanecký mandát, vydobytý v Domažlicích. Stalo se to dne 25. září roku 1893.

Rozchodem „tří králů“, jak jsme říkali Masarykovi, Kaizlovi a Kramářovi, bylo ovšem realistické hnutí rozdvojeno. Dr. Kaizl a dr. Kramář zůstali u mladočeské strany a někteří naši stoupenci šli za nimi. Naše neexistující strana se začala drobit, jakmile Masaryk složil mandát. Málokdo to viděl, ale já to pozoroval na Čase i na osobních přátelích. Už se nestávaly jen takové věci jako že profesor Václav Tille řekl, že on je teď c. k. úředník a jak je pochopitelné, nemůže jít proto s Masarykem, už se stávaly věci horší: Někteří stoupenci začali pochybovat o Masarykovi a jeho názorech.

Po rozchodu „tří králů“ se stal *Čas* zase mým výhradním majetkem, protože oni tři ho dosud vydávali a financovali. Ale to mělo význam více méně jen pro mě. Vzal jsem na sebe závazky a dluhy. Než to jsem vyložil už dříve.

Rozklad mezi starými realisty nastal prudčeji až roku 1895 po vydání Kaizlových *Českých myšlenek*. Odpadali i moji důvěrní přátelé, jako na příklad profesor Jaroslav Vlček. Rozumí se, že čím víc kdo vnitřně odpadal, tím horlivěji hledal záminku vedlejší. A tou vždycky býval můj *Čas*. Takovému odpadlíkovi bylo něco moc tlusté, co mělo být tenké, široké, co mělo být úzké. To byl pořád stejný refrén stížností. Tak konečně udeřila hodina, která rozprášila starou rukopisnou skupinu. Někdy jsem byl zcela opuštěn přáteli. Když na příklad byly v Praze roku 1897 listopadové bouře, byl jsem úplně osamocen proti luzokracii. Jen Hilsneriáda nás nerozštěpila. Byl to kámen v naší cestě příliš veliký. Událost dost veliká, nápadná a křiklavá, aby mohla být zjevným důvodem k rozchodu. Do založení strany roku 1900 přišlo však mnoho lidí mladých a nových. Doktoři Kraicz, Ivan Hálek, Šantrůček, Vohryzek a jiní. S těmi jsme zakládali stranu, kdežto starých z *Maffie* zbylo málo.

Dr. Josef Kaizl je dnes osoba, která patří úplně minulosti a jiní o ní už dost napsali. Naše oči tenkrát se upíraly na dr. Kramáře, poněvadž od něho čekali jsme záchranu mladočestství. Ale dr. Kramář i se svým nedávným realistickým zápalem zmizel v zástupu Mladočechů. Usiloval-li o něco plnou energií, tedy jen o to, stát se vůdcem. Pro nás nebylo tehdy nic vítanějšího, než kdyby českou politiku jednou vedl fabrikant, ne advokát. Ale brzy jsme poznali svůj omyl. Viděli jsme, jaký člověk byl lordmayor londýnský Verzey Strong. Jenže to byl skutečný továrník, kdežto dr. Kramář je právě tak málo fabrikant jako právník. On svou továrnu nebudoval, jen ji zdědil. Příroda umístila pot a námahu před všechno, co je velké a odepřela pravou zralost všemu, co bylo dosaženo bez námahy!

Profesor Masaryk užil svého politického uvolnění ke studiím politickým a rozebral na základě zkušeností z mladočeské strany tehdejší národní situaci a vyložil

podstatu stran i frakcí. Realismus tím ideově ovšem jen získal. Prohloubil se politicky a zejména také sociálně. Také se všestranně organisoval a upevnil žurnalisticky; místo zaniklého *Athenaea* byla roku 1893 založena u nakladatele Jana Laichtera *Naše doba*.

Mladočeská strana upadala uvnitř i navenek, politicky a žurnalisticky. V té době se ozývalo stále více a více hlasů z různých stran, které žádaly, aby náš *Čas* byl proměněn v denní list a aby byla založena samostatná realistická strana. Chopil jsem se těchto návrhů a začal jsem zjišťovat na jaře roku 1899, kolik by bylo upsáno podílů na deník *Čas*. Přihlášek bylo dost a stojí za zaznamenání, že se hlásili i různí lidé z politických stran jiných, ne-realisté, kteří si však přece přáli, aby byl vydáván realistický deník.

Na podzim toho roku začali jsme s přípravami na deník už docela určitě, zejména když proskočila zpráva, že bude od nového roku zrušen novinový kolek. Ale do těchto příprav padla jako puma Masarykova brožurka *Nutnost revidovati proces polenský*. Klerikalismus ovšem hned vycítil, že je to rána namířená proti soustavnému ohlu-pování lidu a vyvolal proti nám pomocí slepého anti-semitismu a radikalismu nové vlastenecké tažení. Byli jsme štváni se všech stran, proti Masarykovi se útočilo známými demonstracemi na universitě, rozbíjeli nám schůze a co všechno k takovému vlasteneckému řádění patří.

Tím samozřejmě uvázly moje přípravy k vydávání deníku. Neboť nejen upisovatelé podílů z jiných stran, ale také někteří naši stoupenci na chvíli zakolísali anebo docela podlehli vlastenecko-antisemitské sugesci. Ale další Masarykovy výklady přece jen účinkovaly, ačkoliv byl vlasteneckou žurnalistikou kacéřován nebo umlčován a jeho názory zkrucovány. Masaryk se nezalekl a uveřejnil dne 18. listopadu roku 1899 svolání pro sbírky na náš nový deník. To svolání, které bylo také rozesíláno jako zvláštní leták, znělo:

Nový deník

Redaktor *Času* letos z jara o své újmě započal pracovat, aby svůj list mohl přeměnit v deník. Nebyl jsem proti akci *Času*, ale chtěl jsem zůstat ve svém ústraní. Na vyzvání mnohých přátel nového deníku stal jsem se však členem výboru, jenž se přípravných prací ujal.

Pokusíme se tedy o to, založit nový deník. Deník měl by ovšem vycházet co nejdříve, ale o tom rozhodne podpora, které se nám od veřejnosti dostane. Abych řekl přímo, je to otázka peněz. Vyzýváme proto všechny své přátele a stoupence, aby k uskutečnění našeho plánu přispívali podle sil a brzy. Ustaví se družstvo s omezeným ručením, s podíly po sto korunách. Přihlášky i podíly hotové mohou se již zasílat mně nebo redaktorovi *Času*.

Čas podle přání z mnohých stran projeveného zatím má zůstat vedle deníku.

Deník náš jest a bude úplně samostatný a bude mluvčím směru, jež jsem já ve svých pracích snažil se založit a vědecky prohloubit.

Řečený připravující výbor jest přirozeně užší (členové v Praze) a širší (se členy venkovskými). O tom, jakož i o všech ostatních přípravných pracích učiní se případ k případu oznámení veřejné. Nemámeť co tajit. Vždyť právě chceme také žurnalisticky čeliti posavadnímu novinářskému tajnůstkářství a klikovnictví. Vystupujeme dávno proti žurnalistické a politické korupci, chceme zlomit jeho klerikalismus, jemuž antisemitismus slouží za hlavní prostředek ovládnout masy, pokud nejsou sociálně-demokratické. Víme bohužel, že list náš bude na ten čas jediný nesocialistický deník pokrokový a svobodomyšlný a cítíme dnes tíhu tohoto velikého úkolu v českém národě víc než kdy jindy.

Jest na našich přátelích, jest na přátelích pokroku a svobody, aby nás podporovali, aby pomáhali provést záměry naše. Věříme pevně, že se nám práce naše podaří, třeba s velikými obtížemi a ne tak rychle, jak bychom si v zájmu dobré věci české přáli.

Nemůžeme věřit, že by v zemích českých nešťastným vedením mladočeským byl už nadobro udupán smysl pro pravdu a právo, smysl pro politickou a hospodářskou svobodu, smysl pro naše veliké dědictví historické, smysl pro sociální a kulturní povznesení širokých vrstev lidových.

Profesor T. G. Masaryk

Peníze se scházely, třebaže méně, než by se bylo dalo bez brožurky o polenském procesu, ale já věřím, že tuto hmotnou oběť, kterou jsme přinesli pravdě a rozumu, nepřinesli jsme nadarmo.

Dne 17. prosince roku 1899 konala se schůze realistických podílníků a na té bylo obecně vysloveno přání, aby se realisté ustavili v samostatnou stranu. Byl proto zvolen osmnáctičlenný akční výbor, jemuž bylo uloženo vypracovati časový program strany a začít práci na organisaci strany. Dne 17. března roku 1900 mohlo se už přikročit k zatímnímu ustavení vedoucích orgánů nové strany. Akční výbor se rozdělil na sedmičlenný výbor výkonný a v širší radu. Zároveň byl ustanoven program ustavujícího valného sjezdu, jenž byl určen na dny 31. března a 1. dubna roku 1900.

Mohu říci s klidným svědomím, že nebylo u nás politické strany, kterou by si byly poměry vynutily tak, jako stranu realistickou. Je přirozené, že do nové strany přicházeli i lidé, kteří prodělali vývoj jiný než realistický. Avšak realismus při zakládání strany roku 1900 byl už sám také jiný, než ve svých počátcích. Noví členové jej jen posílili a straně prospělo, že do ní přišli lidé, kteří už politicky samostatně žili a prodělali v mladočeské straně její slávu i pád. Rostli jsme novými úkoly a byli jsme první, kdo u nás pochopil, že je třeba pokračovat na programu, který nám zanechal Palacký a Havlíček. Byl nám dán do kolébky zcela zvláštní úkol nadbuditelský, úkol vědecký a sociálně politický. Nesnažili jsme se, když byla valným sjezdem strana dne 1. dubna roku 1900 ustavena, získat členů co nejvíce, ale jen členy uvědomělé a věrné. Byli jsme přesvědčeni, že pevné mravní odhodlání a tuhá energie nečetných pracovníků vykoná politicky víc, než velká masa, slepená jen prázdnými hesly a rozčilovaná demagogickou agitací.

Jaký byl ten náš první realistický program, přijatý na ustavujícím sjezdu? Nemělo by smyslu celý program zde citovat, ačkoliv by bylo dobře, kdyby české politické historii byla uchována ta naše dávno rozebraná programová knížka, jíž jsme říkali podle obálky „červená knížka“. Řeknu jen, že tento náš nový program byl vlastně jen rozšířený a zaktualisovaný program národní, který

jsem zde uvedl. Také jeho autorem byl z největší části dr. T. G. Masaryk.

Masarykova realistická strana, která nikdy nebyla početná (měla nejvýš dva poslance: Masaryka a Drtinu), žila a vykonávala značný vliv na českou politiku i veřejné mínění až do světové války. Zanikla za této války zároveň s *Časem* Masarykovým útěkem do zahraničí a jeho revoluční prací. Největší své dílo vykonal realismus válečnou revoluční činností. My političtí sirotci rozešli jsme se na konec války do dvou táborů: část do státoprávní demokracie, kterou jsme s dr. Kramářem, dr. Adolfem Stránským a dr. Antonínem Hajnem utvořili, druhá část splynula s národními socialisty. Co po válce jednotlivci oživovali pod jménem realistická strana, nemělo už s Masarykem, presidentem republiky, nic společného a byly to pokusy předem odsouzené k rychlým úbytím.

válečný deník

28. července. Válka! Přerušuji samozřejmě dovolenou a jedu do redakce. V Benešově na nádraží jsem viděl odjezd vojáků do pole. Scény srdcervoucí a dojmy drásavé. Slzy se derou do očí...

7. srpna. Franz Ferdinand, pro kterého vznikla tato strašná válka, neměl jiné životní myšlenky než sobectví. Vypěstované k šílenství, bez srdce a ohledů. Všecko pro rodinu, aby žena byla císařovnou a syn následníkem trůnu. Aby měl neobmezenou moc a zlomil každý odpor. Odpor rozdrtit. Aby se hrabal v penězích. Neměl lásky k žádné bytosti lidské a úcty k žádné ideji nežli své. Bylo to dědictví po otci, který byl klerikál a feudál a nikomu nevěřil, lál a urážel svůj personál, podezřívaje všecko své okolí ze špatných pudů. K tomu se připojily následky syfilidy. Všecky příznaky kvačící paralysy se už objevovaly, zejména velikášství, krutost, zuřivost, kdekoliv narázil na odpor.

Byl ctitel Karla V. a Filipa II., od jejichž časů prý nebylo velikého Habsburka. Zejména vrah, násilník a potměšilec Filip II. byl jeho ideál.

Ona byla nestvůra v lidské podobě. Vyhovovala a lichotila všem jeho perversitám, aby ji neodstranil, aby udržela nad ním neviditelnou moc; zejména lakomství do chorobnosti vypěstované, slavomam a pouštět hrůzu na lidi. V tom byla mistryně.

K vykonávání svých plánů měl Franz Ferdinand nástroje oddané především ve šlechtě české: Karel Schwarzenberg, rod Lobkoviců, Sternberg v Častolovicích a jim podobní. Největším důvěrníkem byl Ot. Czernin, vyslanec v Bukurešti. Když se panstvo sjíždělo na hon v Kostelci nebo Častolovicích, Franz Ferdinand s Czerninem prochodili spolu několik hodin. Czernin umí obratně psát,

ale v podstatě nerozumí ničemu, leč jak si získat přízeň. Kdo chtěl zaopatření pro děti, kdo měl záslusk na hodnosti a úřady, tlačil se ke Konopišti. Až se plazili. Sám kníže Thun vyhovoval konopištským choutkám násilnictví vůči okresním hejtmanům, učitelům a každému, kdo mu byl jako nepohodlný naznačen. I proti cti a proti právu. Vůbec naše šlechta projevila v sobě všechny schopnosti, jimiž vynikali její předkové v šestnáctém a sedmnáctém století. Urozená luza, neštítící se žádné nepravosti a žádného zločinu, které na ní budou žádány. Na rozumu tupá, vzděláním zanedbaná, v srdci nešlechtná rota, přístupná všem svodům. Tato šlechta měla být nástrojem proti všem národům říše, ani Němců nevyjímaje.

Plány politické a válečné měl následník katastrofální. Prvotní jeho plán byl útok na Balkán. Pokořit Srby a anektovat zemi. Potom se obrátit proti Maďarům. Czernin měl na starosti získat velikými sliby Rumuny uherské. Slováky vedl Milan Hodža, který býval častým hostem na Belvederu i na Konopišti. Hodža má snad i něco písemného v ruce, nějaký slib. Slováci plakali, když přišla zpráva o atentátu v Sarajevě. Také na získání Chorvatů měl svůj plán.

Takto zesílené Rakousko mělo pak vést smrtelnou ránu proti Vilémovi II. Ten hrál v plánech konopištských úlohu Hloupého Honzy. Že jím není, rozumí se samo sebou. Přátelé hleděli napálit jeden druhého. Vilém II. žene se do války z pohnutek nečistých. Docela podoben je Nikolaji Nikolajeviči. Ve spekulacích obchodních naběhl židům, ztratil všechno jmění, je zadlužen na Konopišti třemi a císaři jedním a půl milionem korun. Myslí, že si jinak nepomůže než válkou. Zadlužen je po krk. (S ním zachvátil úpadek také Egona Fürstenberga; židé nechali mu roční důchod jen 480.000 korun na šedesát let, jinak všechna panství jsou v tiché sekvestraci.) Proti Vilémovi získal následník katolickou šlechtu bavorskou, zejména jsem si zapamatoval mezi nimi Hohenloha. Vilém byl na Konopišti sice s pompou vítán, ale nenáviděn.

9. srpna. Dnes v neděli po 10. hodině ráno viděl jsem cestou do redakce manifestaci pro válku. Houf židovských kluků napřed, uprostřed sem tam starší člověk, jenž aranžoval výkřiky, teprve na závěr něco starších židů. Dva hoši v čele zástupu nesli černožlutý a běločervený prapor, sešité k sobě, a aby symbol byl ještě znatelnější, šli za praporem druzí dva hoši, kteří se drželi za ruce: patrně jeden český a jeden německý žid. Když šli mimo naši redakce ve *Zlaté huse*, zpívali *Kde domov můj?* Patrně se střídaly také české písně s německými. Nemohl jsem vydechnout, vida tento nejbojovnější rakouský kmen.

Dnes přinesly všechny ranní noviny raport o manifestaci, která byla uspořádána v sobotu večer. Tuto manifestaci pořádala sama policie pomocí svých detektivů, bordelářů a podobných lidí. Primátor dr. Groš k nim řečnil ze staroměstské radnice, také německy. Příliš těžká zkouška se nám ukládá. Mladočeši tu mají svého starostu. To přece po Grošovi nikdo nežádal! Nemohl-li se starosta vyhnout podobným projevům, nemusil přece manifestovat aspoň s touto nečistou společností.

3. září. Říká se, že pruskou válku roku 1866 vyhrál německý *Schulmeister*. Vojnu roku 1914 prohraje německý profesor. Mnoho let smáli se Prušáci ztřeštěností Viléma II. Když se pletl do literatury, výtvarnictví, hudby, byl předmětem karikatur. Jeho pověstná básnická slátanina *Sang an Egir* byla dosazena berlínským šenkýřem na jídelní lístek jako *Kaiserschmorn*. Ještě když z výpravy do Palestiny psal, jak bůh mu dává krásné dni a vůbec když mluvil o sobě jako polovičním božstvu, rozčilovali se slušní lidé pohoršením. A najednou němečtí profesori z toho třeštění udělali filosofickou soustavu a cvičili v ní mládež. Co dělal Vilém, bylo Němcům zjevením, až ho uznali za skutečné božstvo. Jeho i celou rodinu. A když měli nejvyššího boha na Olympu, dosta-

vili se i menší bohové, a celý národ německý je shromážděně božstev, národ vyvolený. Jeho konání není než vtělení Prozřetelnosti. Člověk je sražen k zemi ve své lidské důstojnosti, čte-li projevy odborných učenců, filosofů a německých bohoslovců. Oni všichni mají *Wille zur Macht*, to je posláním německého národa. Bez panování není štěstí, protože jejich božské poslání na světě by tím nebylo vyplněno. Pruská *Piklhaubna* je symbol nové víry a nového spasení. Že se rozšířilo toto národní heslo, toť zásluha profesorů a jejich vina, až Německo bude zdceno. Porážka hmotná není všecko: obecná nenávisť k Němcům zůstane i po míru a naučí je snad skromnosti, to jest přesvědčení, že jsou zcela obyčejní lidé, jako byli jejich předkové a jako jsou jiní národové na zemi.

18. září. Dnes byli náš administrační ředitel Gustav Dubský a dr. Krouský u prvního státního zástupce, dr. Sandmanna. A měli dojem, že *Času* nehrozí zastavení. Sandmann pravil: „Já se nedivím, že páni redaktoři nevědí, co se smí psát; my nevíme, co se má konfiskovat.“

20. září. Kdyby byla svoboda tisku, mohlo by se ledacos i ve vojsku reformovat. Bez tisku nikdy se veřejnost snad nedoví, že náš mobilisační plán pochází zhruba z roku 1870. Bez tisku se tedy ani vrchní vojenská správa nedoví, že do Loun povoláni byli rezervisté, ačkoli jejich kasárny jsou už dávno v Postoloprtech. Reservisté přišli a nemajíce kde spát, strhli povyk. Město jim dalo nocleh ve škole. Nejen však mobilisační aparát nevěděl, že tito vojáci patří do Postoloprty, nevěděl ani, že Louny jsou spojeny s Postoloprty drahou. Když vojsko jelo z Postoloprty do Loun, jelo přes Obrnice. Viz železniční mapu. Tím, že náš mobilisační plán je starý čtyřicet čtyři let, vysvětluje se také ona hlemýžďová jízda vlaků vojenských. Naše armádní organisace leží tedy čtyřicet čtyři let za poslední evropskou švestkou.

Vypravuje profesor Putna: V Brně nemá vojsko pušek. Vojáci na hlavní stráži předávají si pušky četa četě. Od několika dnů je v Brně panika. Když vyšel rozkaz, že se všechna vojenská skladiště mají z Moravy svážet do Brna, dělaly se u vojska vtipy: To aby je Rusové měli pohromadě. Když setník propouštěl důstojníka na dva dny do Prahy pro zimní šaty, pravil mu:

„Pospěšte si s návratem, aby tu Rusové nebyli dříve než vy.“

Ranění a nemocní, kteří přijeli z Haliče, vypravují o nepořádcích a šlendriánu nejneuvěřitelnější věci. Jsou myslivecké prapory, ze kterých zůstalo třicet pět mužů. Generál Vodňanský vehnal svůj pluk do bažin, v nichž se pluk takoruka utopil. V Brně je nemocný voják, který vypravuje, že v bahně vězel osmnáct hodin. Jak se začal vydírat, tonul. Vedle něho utonul kamarád, jen čepice zůstala na povrchu. Jak a kdo vojáka křičícího našel, neví. Ale vzpomíná, když se podíval na močál, že byl pokryt jen čepicemi. Proto se Vodňanský zastřelil.

Profesor Matyáš Otta, učitel matematiky a fyziky na vinohradském gymnasiu, zastřelil se, nemoha snést dojmů válečných. Zastřelil se ve vlaku cestou na ruskou frontu. Jiné hlasy praví, že sebevraždu spáchal proto, že nechtěl bojovat proti Rusům.

Předsednictvo výkonného výboru naší strany se radilo, co říci k válce členům strany. Mluvil administrátor Gustav Dubský, dr. Přemysl Šámal, inženýr Pfeffermann a konečně Masaryk. Masaryk měl promyšlen veřejný projev a navrhl jeho text:

„Předsednictvo strany se radilo o hospodářských a sociálních úkolech, daných nynější válkou a jejími následky; za tou příležitostí podává tento apel na své straníky a na českou politickou veřejnost vůbec:

Ohromná válka největších a nejvzdělanějších národů přirozeně dotýká se bytu a osudu našeho národa, třeba svou zeměpisnou polo-

hou prozatím jest ušetřen těch obětí, které válka požaduje po zemích, sloužících za bojiště. Avšak i český národ plně činí zadost svým závazkům vůči říši; jeho nejlepší synové hájí společný stát, česká krev barví území haličská, srbská i francouzská.

Události tak ohromné a ohromující vzrušují nás všechny a každý uvědomělý Čech přemýšlí o nich a jejich dosahu; není divu, že se vedle úvah věcných a vážných vynořují a šíří také rozmanité fantasmie a utopie. Jest úkolem seriosního jednotlivce, aby ve svém okolí všem rozčilujícím a národ seslabujícím myšlenkám čelil; potřebujeme klid a rozvahu, které národ posud vzorně zachoval. Není prázdného důvodu obávat se o naši budoucnost; naše existence není a nebude ohrožena, jestliže zůstaneme věrni svým národním tradicím a ideálům. Mužná sebedůvěra nesmí se převracet v nepraktické přeceňování.

Spory stran ustaly samy sebou, jejich obsah zatlačen byl neočekávaným vzplanutím války světové; proto očekáváme, že každý daný okamžik dostaví se součinnost všech prozíravých lidí a že jakékoliv události nepřekvapí nás neshodné a nerozhodné.“

Doufáme, že naši lidé budou rozumět těm utopiím a fantasiím o příchodu Rusů do Prahy a o tom, že nás Rusko osvobodí. Kde kdo o tom dnes mluví.

21. září. Profesor Prokop Maxa psal ještě 17. září z Přemyslu. Dává na srozuměnou, že Přemysl je vyklizen od civilního obyvatelstva.

●
Pondělník *Českého slova* první zaznamenal, že v Praze koluje carův manifest. Ale psal o tom nemotorně. Chce se ze strachu před zastavením zavděčovat patriotismem, ale neumí to.

●
Státní zástupcové dostali v těchto dnech několik výnosů. Z nich dva jsou pozoruhodné: 1. Kdyby byl zatčen některý z předáků českých, nemají propustit zpráv v novinách o tom. 2. Stejně má být potlačena každá zmínka o husitských legiích, které se organisují podle všeho na Rusi, o čemž my nic nevíme. Také o penězích, které

Čechové američtí sbírají nebo posílají na „národní účely“. Co by to mohlo být, nikdo neví.

●

Dnes odjížděly dva prapory 28. pluku, *Pražské děti*, do Brna. Cesta z kasáren na nádraží stála za podívanou. V houfu žen a dětí a zvědavců vždy nějaký voják. Ženy a děti nesly vojákům tornistry a pušky. Vojáci šli pod červenobílým praporem a na čapkách měli příšité slovanské trojbarevné trikolory. Hudba hrála *Kde domov můj?* a vojenské pochody. Vojáci volali mimo jiné: „Ať žijou Slované! Ať žije slovanská Praha!“ Důstojníci je uprosili, aby trikolory nenosili aspoň v kasárnách; na pochodu ať dělají, co libo.

●

V jedenáct hodin dopoledne sběhlo se na Václavském náměstí toto: Jela řada vozů trénových. Z nějakého důvodu se zastavila a při té příležitosti kaprál se dal do hovoru s někým, před kým lál na sociální demokraty. „Myslili jsme, že oni tuto válku zastaví a zatím chovají se skandálně. Vstupují ještě jako dobrovolníci do vojska. Hanba!“

Nějaký žid ho okřikl: „Vy jako kaprál nemáte tak mluvit.“

Ale vtom již sesypaly se na něho báby. Kolem stojící lidé ho trochu zvochlovali, nežli utekl.

●

Obecenstvo neztratilo hlavu po druhé bitvě u Lvova, nýbrž úřady. Co se konfiskuje v listech, ukazuje na třesnutí. V Čase zabaví se drobnost, která současně bez závary vyjde v *Národní politice* a na druhý den v pěti jiných listech. Toto šílení zachvátilo však podle našich zpráv více civilní správu politickou a policejní, místodržitele Thuna a policejního presidenta Křikavu, vojáci prý by ledacos snesli. Nám zkonfiskována zpráva z *Neue Freie Presse*, že ve vídeňském špitále nikdo se nemohl

dorozumět se dvěma nemocnými, kteří mluví *eine slavische Sprache*, a že by mělo být o tlumočníky postaráno.

23. září. Dva národové v Praze jsou nadšení válkou nejvíce: šlechta a židé. Chodí se po Praze s písněmi *Zachovej nám hospodine a Kde domov můj?*, při čemž pomáhají aranžovat pěkné výstupy detektivové a majitelé bordelů. Ke cti šlechty musí být řečeno, že své nadšení prokazovala ihned také skutky. Sám bývalý nejvyšší maršálek Ferdinand kníže Lobkovic šel dobrovolně na bojiště a sloužil jako ordonanční důstojník, ač velmi stár. Mnoho mladých šlechticů z velkých i menších domů padlo na bojišti a jsou upřímně litováni. Oživilo ve šlechtě opravdu rytířství, šlechta obětovala životy za krále bez váhání. Naproti tomu bojovnost židovská je pranepatrná. Židé manifestují pro válku, do které jdou jiní. Židé sami v nejvyšším počtu vyhledávají a nacházejí tajné cestičky, po kterých dosahují toho, že jsou ponecháni v obchodech doma a když už narukovat přece musili, že byli zařazeni do kanceláří, v nichž se nestřílí a krev neteče. Ale na ulicích udržují válečné vzrušení a jsou hrdinští v řečích a provokování nevinných občanů.

26. září. U knížete Thuna: „Jasnosti, račte nás vyslechnout, přednesu naši věc stručně.“ (Následovalo představení osob: Herben, dr. Přemysl Šámal, Cyril Dušek, Gustav Dubský.) „Dostali jsme výstrahu, že Čas bude při nejbližším provinění zastaven. Za provinění naše a za důvody k výstraze udává výnos policejního presidenta, že jsme často konfiskováni, že nepěstujeme loyaltitu a naposled feuilleton ze dne 22. září. My pokládáme tento výnos za velké nedorozumění. Jasnosti, vás nemůže být tajno, že my jsme politická strana, která první v Čechách vydala program, v němž jsme budoucnost svého národa

zakládali na existenci Rakouska. Kdo tak smýšlí, nemůže být neloyální. (Tu jsem se přerekl a řekl: „Nemůže být loyální.“ Pan Dubský mne rychle opravil a Thun se usmál.) Ovšem člověk inteligentní projevuje loyaltitu jinak, nežli neinteligentní. My jsme vychovávali své stoupence v tom smyslu, aby poslouchali zákonů a konali svou povinnost.“

Šámal: „Co naše strana trvá, nebylo mezi námi případu, aby někdo byl měl stíhání pro porušení loyality.“

Já: „Čas byl mnohokrát zabaven, ale kolega Dušek máje asi třicet nálezů konfiskačních, nemá jediného, jenž by zněl o porušení loyality. Nám se v národě říká rakušáci, císařští-královští, černožlutí, proto nejsme populární strana. My jsme však také nepopulární pro svůj poměr k Němcům z jedné a k carismu z druhé strany; mně bylo čtvrt roku jedním českým deníkem vytýkáno, že pracuju pro pruského krále a pro náš poměr k oficiálnímu Rusku se říkalo o nás, že jsme zradili slovanskou myšlenku.

A tak, když jsme dostali výstrahu, není nám nic platna, protože nám nedává žádného poučení, žádné orientace. Čas je list nebohatý, redakce majíc na paměti, že na něm závisí padesát rodin svou existencí, vyčerpala všechny možnosti, byla úzkostlivá ve své opatrnosti do krajnosti. Už nemůžeme nic jiného dělat, a proto musíme čekat, že nás stihne zastavení. To se děje v době, kdy jsme očekávali ne-li naprostou svobodu slova, aspoň uvolnění tisku. Od okamžiku, co se vrátili nemocní a ranění do země, vládne mezi námi síla, kterou neovládáme my a neovládají ji ani úředové. Jistě v té kritické chvíli je potřebí inteligentního listu, který má vzdělané vrstvy udržovat při rozvaze a chladné myslí. Myslili jsme, že správa státní uvítá okolnost, může-li se opírat o takové listy, které neztratily hlavu.

Proto jsem výnos policejní nazval velikým nedorozuměním. Petit našeho posláni k vám, Jasnosti, je stručný. Jsme ochotni všechno, co jsem přednesl, podati vám

písemně a s doklady, abyste jako správce zemský mohl se přesvědčit, bude-li *Čas* zastaven, že se stalo nedorozumění a křivda.“

Thun poslouchal mne velmi pozorně a napjatě. Podle úsudku ostatních tří společníků moje řeč ho zajímala. Vyzádal si svolení na nás, aby mohl odpovědět německy. V odpovědi se dlouho zdržel u censure. Souhlasil, že se dějí bezhlavosti. Uvažuje o tom s vrchním státním zástupcem, aby censoři získali více času, že by se snad preventivní doba měla zase prodloužit. Žertem přešel na to, že i jeho vlastní *Prager Zeitung* byl zabaven pro článek Schöneichův, ač vykuchaně reprodukováný z *Neue Freie Presse*. Doporučoval nám jemný nos.

„Musíte to mít tadyhle,“ řekl a ukazoval na nos.

Já: „O mně se říká, že mám španělský nos v takových věcech a nic platno.“

Závěr Thunův: Musilo by se stát něco těžkého, nežli by *Čas* byl zastaven. On s Merhautem pomýšlejí na jiný způsob trestání listů (myslili jsme všichni, že má na mysli berlínský případ *Vorwärtsu*) a jinak jsme *gescheite Herren* a budeme vědět, jak se zachovat.

●
Totéž jsem v pondělí 28. září opakoval prezidentu Krí-kavovi, ovšem mnohem obsírněji, než Thunovi.

27. září. Redaktor Hudec vykládal dr. Edvardu Benešovi: Mnozí soudruzi doráželi na vůdce, jak to vedou *Právo lidu*. Ukazovali na časté konfiskace *Času*, který však přes to má páteř. Vůdce a Hudec sám vysvětlovali svým věřícím, že *Čas* vyzývá proti sobě opatření z politického zoufalství. Byl by rád zastaven, protože je finančně na mizině. *Právo lidu* musí však vycházet, aby přišlo ke svým penězům. Dr. Šmeral poučoval jednou v sazárně kolegu Schmitta, jak chytře on dělá noviny a jak hloupě my. Ukázal mu nějaké prohlášení pražské radnice, úřední

— a on přece i v něm ještě škrtl jedno slovo, které mu připadalo ostré.

Dají-li se všechny zásady sociální demokracie tak lehce zradit a dá-li se tak sofisticky zrada vykličkovat, není nebezpečnější strany pro náš národ, neboť vliv sociálně demokratických vůdců je docela týž jako kdysi jezovitů. O povahu národa jde!

5. října. Bulharští studenti z pražské české techniky, odjíždějící domů, zastavili se ve Vídni na bulharském vyslanectví a denuncovali profesory české techniky z rusofilského a srbofilského smýšlení. Bulharské vyslanectví dalo denunciaci dál a rektorát české techniky už to má písemně. Zatím neví, jsou-li denunciace obecné nebo na určité osoby.

6. října. Dostal jsem *Ruskoje slovo* z 22. srpna. V referátu o pobytu carově v Moskvě stojí:

„Po přijetí starostů car ráčil vyjít z velké jídelny vlastních appartamentů doprovázen osobní suitou. Ve vlastní pracovně J. V. car ráčil přijati zástupce místní české osady. V deputaci byli: Antonín Hrabě, Svatopluk Koníček a Ludvík Tuček. Pan Koníček byl vyznamenán tím, že se mohl obrátiti k carovi s touto řečí:

„Veliký Care! Čechové vždy byli hlasateli slovanské jednoty. Nyní, když jsme uslyšeli s výše trůnu po prvé carské slovo o osvobození všeho Slovanstva, srdce naše naplnilo se hlubokou radostí. Blíží se dlouho očekávaný a svatý pro nás okamžik osvobození českých zemí. Hlas našich bratří z Čechie nepřáteli ujařmené nemůže dolehnouti na svatou Rus, a my ruští Čechové, věrní poddaní Vašeho Carského Veličenstva, stojíce před posvátnou osobou Samovládného vůdce bohatýrského ruského národa a projevující pocity bezměrné lásky a oddanosti, osmělujeme se vysloviti naději, že dílo osvobození Jihoslovanů, Vaším dědem světlé památky začaté, souzeno je prozřetelností dokončiti Vám, Vládnoucí care, osvoboditeli Červené Rusi a všeho západního Slovanstva! Nechť Bůh pomůže Vašemu Carskému Veličenstvu uskutečniti slovanskou myšlenku a zavésti do rodiny osvobozených slovanských národů i národ náš československý na základě jeho historického práva v jeho historických

a etnografických hranicích. Necht' zaskví se svobodná a nezávislá koruna svatého Václava v paprscích koruny Romanovců.“
Car milostivě poděkoval zástupcům za city jimi projevené.“

Hňupové hejslovanští!

11. října. Nedělní příloha pro mládež, kterou vydává ke svému číslu *Prager Tagblatt*, jmenuje se *Illustrierte Jugend Zeitung*. Dnes jsem si jí náhodou povšimnul. Celý obsah byl válečný, planý a nevkusný. Pro děti polocivilisovaných rodin, přímo surových svou etikou, pro děti rodin špinavých a nevzdělaných svým uměleckým rázem. Není snad české rodiny, která by připustila, aby se děti bavily časopisem tištěným na špinavém tmavém papíře, písmem co možná drobným, s ilustracemi jako v poštovní knížce. Všecko v zevnějšku tohoto listu příčí se zásadám etiky a hygieny. Všecko co je obsahem tohoto čísla buď stojí hluboko pod průměrem našich dětských časopisů, nebo odpuzuje. Wilhelm Peters poslal strýci Franzovi časové verše o Zeppelinovi, které prý „kdesi“ četl. Strýc František není sice genius vychovatelský, ale přece pochopil, že Wilhelm Peters je autorem těch veršů a proto tiskne příštímu německému Goethovi kamarádsky ruku a uveřejnil mu ovšem tyto verše:

Zeppelin flieg!

Hilf uns im Krieg!

Fliege nach England, England wird abgebrannt,

Zeppelin flieg!

Česky asi tolík: Leť, Zeppeline a pomoz nám ve válce. Leť do Anglie a zapal ji. Zeppeline leť! Což je básnický schvalované žhářství a vychovávání německé mládeže na vrahy a žháře.

2. listopadu. Dnes byl v Klatovech zatčen říšský poslanec Prunar. Že prý se nedostavil k vojsku jako důstojník.

On tvrdí, že již 27. července byl v Písku, ohlásil se a že ho poslali domů. Spíše se zdá, že byl odstraněn, neboť Klatovy jsou politicky nejhůř zapsány v celých Čechách. Klatovský velitel Bleyleben vyslovil nespokojenost nad chladným a vzdorným chováním všeho obyvatelstva. Obvinil i okresního hejtmana Vysokého, že je ke smýšlení občanů slepý, shovívavý a na velitelské pokyny odpovídal opatřeními ironicky. Humanitně se město chová vzorně, ale nacionalisticky je proti vojsku.

Po Klatovech se šíří nespokojenost stupňovitě přes Rokycany, Radnice (Zbiroh zasluhuje prý chválu), Beroun do Benešova a Jindřichova Hradce. Na konec je nespokojenost s Prahou. *Über politische Strömungen in Böhmen* je nepříjemno mluvit. Zejména inteligence přeje Srbům a ještě víc Rusům. Tak zní zpráva ministerstva války Stürgkhovi a přes něho místodržiteli Thunovi. Podepsán je polní maršálek Schwerdtner.

O Praze je zvláštní akt z 19. října a praví se v něm, že mobilisace šla dobře. Také proti Srbům. Vidělo se prý jisté hnutí, když se začala válka s Ruskem. Až nakonec poslední prapory šly do pole nerady (*ungern*) a s nacionalistickými odznaky. Rozčilení bylo vidět, když 8. zeměbrance pluk byl z Prahy přeložen do Salepurku. Podle pražského vojenského velitelství jsou prý příčiny toho mnohé: 1. Ranění vypravovali o těžkých pochodech a zlých bitvách. 2. Ústup v Haliči; úřady jsou šetrné k provokatérům a časopisům. Na příklad Klofáč byl zatčen pozdě a *Naše slovo* hned druhý den vycházelo jako *Vaše slovo*. (Ten hňup vojenský ani neví, co je to *České slovo*.) Zatím však inteligentní panslavisté jednají chytře a opatrně. Nedají se lapit. Sokolům nelze vytýkat nic určitého, ale jsou to všechno jistě Panslávové. Aspoň je tak obvinil *Prager Tagblatt* dne 22. října v úvodníku. Podepsán je i tu polní maršálek Schwerdtner.

10. listopadu. Skladatel Karl Weiss měl rozmluvu s knížetem dr. Lobkovicem, jenž slouží u místodržitelství.

Princ vyslovil mínění, že válka bude skončena asi v pěti týdnech. Dějí se přípravy, aby se císař František Josef poděkoval. Nástupce jeho Karel František uzavře potom mír s Ruskem. Tyto plány docházejí jakési víry z okolnosti, že následník projel severní bojiště i Pulji a podával ve Vídni dlouhé zprávy. Hned nato zajel i do Pešti za Tiszou. Jiná věc: Ve čtvrtek dne 5. listopadu byla dlouhá korunní rada, již se zúčastnili všichni členové rodu a ministři. Také byli ve Vídni zástupci šlechty, kteří jsou tajnými rady a členy panské sněmovny. Svolána je zatím už sněmovna uherská na 24. listopadu a rakouská mohla by být ještě svolána třeba na den 2. prosince.

Nebylo by to zle myšleno. Zatím však doba pěti neděl je dlouhá. Má-li se připravovat veřejné mínění ve šlechtě i v lidu, potrvá to dlouho a boje na čáře Krakov—Čenstochová—Kališ rozhodnou situaci dříve. Snad ve třech nedělích. Je však přece těžko domyslit, že Rakousko by věrolomně opustilo císaře Viléma II. Uzavřít mír s Ruskem znamenalo by zároveň uzavřít s Ruskem spojenectví a všechny další podrobnosti zůstavit k rozhodnutí na příštím kongrese bojujících mocností.

23. listopadu. Takhle vypadá úřední zpravodajství, když prohrajeme:

Z Vídne, 23. listopadu. Úředně se oznamuje 23. listopadu v poledne: V ruském Polsku nedošlo ještě k rozhodnutí. Ruské síly postoupivší přes dolní tok Dunajce, nemohly proniknouti kupředu. Jednotlivé karpatské průsmyky byly před nepřítelem, majícím přesilu, vyklizeny. U Přemyšlu nepřítel drží se mimo dostřel děl.

Tato zpráva dodána korespondenční kanceláří před 8. hodinou večer. Potom za půl hodiny telefonicky zakázáno ji tisknout. Po 9. hodině telefonicky oznámeno, že se tisknout může. V 10 hodin státní zastupitelství ji znovu zakázalo a poslána zpráva jiná. Tato:

C. k. korespondenční kancelář. Z Vídne, 23. listopadu. Úředně se oznamuje: 23. listopadu 1914 v ruském Polsku nedošlo ještě k roz-

hodnutí. Spojenci pokračují ve svých útocích východně od Čenstochové a severovýchodně od Krakova. Při dobytí osady Pilice zajalo naše vojsko 2400 nepřátel. Palba našeho těžkého dělostřelectva má mohutný účinek. Ruské síly postupující před dolní tok Dunajce, nemohly proniknouti kupředu. Válečná situace způsobila, že jsme jednotlivé karpatské průsmyky přenechali přechodně nepříteli. Dne 20. listopadu zatlačil výpad z Přemyšlu obléhací vojsko před západní a jihozápadní frontou pevnosti daleko zpět. Nepřítel drží se nyní mimo dostřel děl. Zástupce náčelníka generálního štábu šlechtic Höfer, generálmajor.

25. listopadu. Protokol o schůzi zástupců českých deníků na policii, kam jsme byli dnes pozváni. Přítomen: policejní president Křikava, dvorní rada Zerboni, první státní zástupce dr. Sandmann, policejní rada Demartini. Za redakce Cejnek (*Národní politika*), Herben, Novotný (*Hlas národa*), Servác Heller (*Národní listy*), Vraný (*Venkov*), Hanzlíček (*České slovo*), dr. Fr. Soukup (*Právo lidu*), vládní rada dr. Svátek (*Úřední noviny*).

Slovo má Křikava. On a Sandmann se smluvili o cenzuře a tážou se nás, zda souhlasíme. Chce se vyjít žurnalistice vstříc rychlejším opatřením. Nebude se konfiskovat, nýbrž redakcím telefonicky oznamovat, co se nepřipustí. Redakcím se ponechává právo, aby prázdná místa nechaly nebo vyplnily. Kdyby šlo o to nahradit nepřipustěný článek novým, redaktor nebo zřízenec může si počkat na to, hned to na cenzuře přečtou. Ale aby na zastupitelství šlo čtení rychleji, musí se noviny dodávat aspoň ve třech výtiscích.

Ale doba je vážná. Proto policejní president naznačuje, jakými zásadami mají být redakce naplněny. My musíme stát před cizinou jako stát jednotný. Až na skoro bezvýznamné výjimky se české noviny chovaly dobře. Ale přece ty výjimky nutí policejního presidenta upozornit, že noviny nesmějí přinášet nic, absolutně nic!, co by pravilo:

- a) že si říše nestojí dobře na bojišti;
- b) že také hospodářsky je nějak otřesena (některé noviny

na příklad vřele doporučovaly půjčku, některé nikoliv);

c) nesmí se psát, že zásobování dělá obtíže; ani když jde o nějakou zabavenou loď se zásobami, neboť tím se nepřátelě říše upozorňují, kde mohou na nás číhat;

d) nesmějí být polemiky proti jiným národnostem;

e) nesmějí se oznamovat zatčení osob.

Leč nestačí konat pouhou povinnost, jakou konáme vůči zákonu v normálních dobách. Musíme psát vlastenecky, nadšeně. Celková politická situace toho vyžaduje. Kde by se objevily závady, může být číslo novin pro ten den zabaveno, může být list zastaven na několik dní a snad i vůbec. Něco za něco, když se novinám vychází vstříc, musejí se ony odměňovat státní správě.

Slovo má dr. Sandmann. Sladký a důvěrný tón, jenž ví, že mu nikdo nebude odporovat:

1. Prosí zdvořile, zda souhlasíme s opatřením censury?

2. Ale když tak, prosím, nedávat na list: „Po konfiskaci opravené vydání!“

3. Když by šlo o článek delší a důležitý, prosím, abychom jej předkládali třeba v rukopise. On buď bude informován nebo si informace opatří a tak se zamezí zbytečné sázení a zalamování.

Když jsme odcházeli, teprve v předsíni si vyžádal slovo vládní rada dr. Svátek:

a) Tato uvedená opatření vyšla z jeho hlavy a navrhl je už před válečnou půjčkou. Bohužel jde to trochu na dlouhé lokte.

b) Dovoluje si upozornit na císařské narozeniny dne 2. prosince. Letos měla by oslava vypadnout skvěleji nežli jindy. Zejména upozorňuje, že Národní divadlo a Okresní válečná pokladna uspořádají oslavu v Rudolfinu. Tedy uveřejňovat všechno, co se redakcím dodá.

26. listopadu. V šest hodin ráno byl zatčen náš zodpovědný redaktor Cyril Dušek a odveden do garnisonního

vězení do vyšetřovací vazby; v uršulinských kasárnách na Hradčanech.

Ve 12 hodin v poledne mluvil jsem s prezidentem Křikavou. Pravil jsem:

„Jsme velice zaraženi zatčením kolegy Duška, neboť nechápeme, na čí podnět se to stalo, jaké jsou důvody zatčení a jaký cíl. Je toho plná Praha a plno rozčilení z toho.“

Křikava: „Stalo se to z nařízení vojenského soudu. Mně se nedostalo žádného sdělení, nežli že mám dát pana Duška zatknout. Učinil jsem to s největší šetrností. Bylo mi to nemilé a trapné. Kdyby on byl býval přišel do včerejší porady místo vás, byl bych mu důvěrně řekl po poradě, aby šel k soudu sám. Vám jsem to říci nemohl, abych neporušil úředního tajemství. Jemu jsem mohl důvěřovat, je diskretní.“

Já: „Proč je zatčen?“

Prezident: „Je subjektivně stihán za konfiskované články v Čase, čísla 452, 455 a 458.“

Já: „Když státní zastupitelství a policie včera nám oznámily, že konfiskace neexistuje, tedy oba úřady snad by měly upozornit i vojenský soud, že neexistovaly ani pro preterito leč nedorozuměním. Ostatně včera mi řekl dr. Servác Heller z *Národních listů*, že má na krku také subjektivní stíhání, ale stíhají ho na svobodě. Proč Dušek nezůstal na svobodě?“

Křikava: „Já nemohu dávat vojenskému soudu upozornění, to by bylo zasahování do cizí kompetence. Zajisté na to poukáže právní zástupce pana Duška. Postup je takový: Státní zastupitelství podávalo o každé konfiskaci zprávu vojenskému státnímu návladnímu. Ten předloží věc hlavnímu veliteli a s jeho podpisem, teď von Schwertner, jde to k sborovému soudu. Načež velitel zase odpíše nález vojenského soudu. Do toho já nemohu vsahovat.“

Já: „Jakým způsobem lze pro kolegu Duška zakročit?“

Křikava: „Právní zástupce nechť hned podá žádost za

zrušení vyšetřovací vazby. Budou se nás snad ptát, a já vydám panu Duškovi dobré vysvědčení, velmi dobré. Protože pokud jsem ho poznal ze svých styků s ním, viděl jsem v něm muže, který je přímý, dovede zastávat své přesvědčení, ale je při tom gentleman. My nemáme nic proti němu. Ujišťuji vás, že mně to bylo nemilé, že s naší strany ne polínko, ani třísky jsme nepřidali, že jsme byli jen výkonný orgán. Myslím také, že věc není tragická.“

Dali jsme se do řeči o těch třech zabavených číslech a prezident byl udiven, že jeden ze zabavených článků vyšel tři dni po nás v *Prager Tagblattu* a že článek *Jak Japonci píší o Němcích* vyšel včera v *Hlasu lidu* v Prostějově. Se vzájemnými komplimenty jsme se rozešli.

Dr. Bouček jako právní obhájce kolegy Duška podal ještě téhož dne žádost za zrušení vyšetřovací vazby. Odpovědné redaktorství a vydavatelství našeho listu převzal zatím kolega Ladislav Kunte.

Tuto zprávu chtěli jsme dnes otisknout v *Čase*. O půl 6. večer tázal se kolega Fischer na státním zastupitelství, zdali nám pustí do *Času* tuto zprávu. Řekli, že doktor Sandmann není přítomen, nýbrž jeho zástupce dr. Vorel. Přišel však k telefonu rada Janovský. Když uslyšel, oč jde, uvítal to hlasitým smíchem a ten, jenž mu sufloval odpovědi, také. Jak prý nám může napadnout, že by něco pustili o zatčení. Chceme-li napsat, že z důvodů vnitřních kolega Kunte převzal redakci, to ještě. Jméno Duškovo raději nevyslovovat.

27. listopadu: Dnes v pátek vykonal vojenský soud u nás v redakci prohlídku. Byli tu nadporučík Němec, doktor práv z ministerstva veřejných prací, poručík dr. Kropáč z Král. Vinohradů, jinak úředník u vinohradského hejtmanství (matka má na Vinohradech trafikou) a šikovatel neznámého jména. Ten zapisoval protokol. Přišli v deset hodin dopoledne a prohlíželi stůl za stolem do tři čtvrti na dvanáct. Se stolu Duškova, Kuntova a mého dr. Němec

vzal některé rukopisy, jež v zalepených obálkách odnesli. Vzdal jsem se práva být přítomen, až obálky budou u vyšetřujícího soudce otvírány. Co vzali, nebylo nic vážného, protože jsme také nic vážného na stolech neměli. Protokol byl diktován německy na papíře, na jehož zbytku zaznamenávám tuto událost.

Dr. Kropáč se dobře zná s kolegou Schmittem, ale představili se jako neznámí lidé. Všecko šlo obřadně a přísně ve formách, ve věci však liberálně a zdvořile. Ptal jsem se při rozchodu dr. Kropáče:

„U Duška jste už byli?“

„Ne, teď tam jdeme.“

Telefonoval jsem to paní Dubské, která bydlí s Duškovými. Oznámila mi po chvíli, že u Dušků je doma jen matka a že jsou na prohlídku připraveni.

3. prosince: Zase jeden hrozný dokument: Na K. k. Landesdivisionsgerichtu in Theresienstadt (E. N. 105. Dst 401/14/9, detto 11/11 1914) podařilo se nám opsat kus aktu, jenž mi není docela srozumitelný, ale přece tolik praví, že učitel jičínský Josef Bernard slouží vojenským detektivům. Tento Bernard je hrozný mladočeský zuřivec, křikloun, terorista a zapřísáhlý nepřítel realistů.

12. prosince. Zaznamenávám několik legend lidových, které se trousejí po Praze:

Dvorské kruhy uvažují, neměly-li by uzavřít mír s Ruskem. Starý panovník byl proti, následník Karel pro. Když byly rozpaky největší, přijel Vilém II. do Vídně, aby položil na váhu své slovo. Následníkovi vytýkal, že příliš podléhá Zitě. Nechtěl-li by to prý opakovat Zitě do očí? Proč ne? Vilém to opakoval a Zita mu dala facku a proto byla na čas uvězněna na Konopišti.

●

V rodině habsburské podle všeho nevěří v celistvost Rakousko-Uherska, nebo se jitrí sobectví. Marie Valerie usiluje, aby její muž František Salvátor byl panovníkem. A třebaš ne říše celé. Má se stát panovníkem v tak zvaných dědičných zemích německých. Jeho potomstvo pak dědičně. Karel František Ferdinand dostane Čechy, Moravu a Slovensko, arcikníže Josef Uhersko, a budou tři říše pod habsburským žezlem.

●
Když před válkou dr. Scheiner byl v Rusku a mluvil se Sazonovem, Sazonov docela průhledně mluvil prý o tom, že Rusko chystá válku, jejímž cílem bude rozdělení Rakouska. Naznačoval prý plán: Halič, pokud je polská, sloučí se s královstvím Polským, rusínská promění se v gubernii. Na jihu vzniknou dvě slovanské říše. Aby Srbsko příliš nezmohutnělo na úkor Bulharska, dostane jen Bosnu a Hercegovinu — říše pravoslavná. Vedle toho katolické Chorvatsko se Slovinci a částí Dalmácie. Z Čech, Moravy, Slezska a Slovenska utvoří se vlastní stát, z Maďarů také stát, oba s habsburskými sekundo-geniturami.

18. prosince. Masaryk odjel dnes do Italie. Snad se nevrátí. Uložil u mně peníze, abych synovi Janovi koupil koně, vysoké boty a uniformu, až bude povolán k trénu. Na důvěrné schůzce koncem listopadu u Boučka nalil nám do hlav i srdcí důvěru, ačkoliv se očividně namáhal, aby nám řekl méně, nežli sám věřil na základě informací svých anglických přátel, hlavně Steeda a Scota Viatora, od nichž získal zprávy při cestě do Holandska. Mohl jsem mu ještě soukromě povědět, co jsem zvěděl od Vladimíra Vaňka z Kyjeva, člena české Družiny. S jinými pěti dal převézt Vaňka přes Karpaty do Bardějova generál Radko Dimitrijevič. Vaněk pověděl mi o prvních členech Družiny a zajatcích českých, mezi nimiž je také bratr mé ženy, lékař dr. Zdeněk Foustka z Kladna. Radko

Dimitrijevič věří, že z jara roku 1915 bude s vojskem v Praze a vzkazuje, jak a co máme zařídit a nachystat. Masaryk nevěří, že Rusové udrží frontu a budou ještě postupovat. Ale moje vzkazy od Vladimíra Vaňka si pečlivě zaznamenával do paměti, to jsem viděl.

25. *prosince*. Vánoce! Smutno v našem národě. Když v létě vypukla válka, těšili jsme se s těmi, kteří odcházeli na bojiště, že se o vánocích shledáme. Jak pak může válka tak hrozná dlouho trvat? I Vilém II. sliboval v srpnu svým hordám, než spadne listí se stromů, že budou doma. Vidíme zatím, že se válka teprve rozvíjí do ďábelských rozměrů. Pro nás je situace na bojištích zakalená, snad bezvýchledná. Francouzi útočí slabě na západě a slabě postupují v Belgii i ve Vogesách. Proderou se Němci až na břeh Kanálu a budou střílet na Londýn? Srbské vojsko, ti chrabří junáci, jsou vyčerpaní. Rusové se sice blíží přes Halič českým hranicím. Ale vždyť ta fronta nemůže být nežli tenká, když se natáhla od Piskalu ve Východních Prusích až k průsmyku Dukle v Karpatách.

Dostáváme do redakce dopisy z bojišť od vojáků. Jejich obsah je neuvěřitelný. V dešti a sněhu se střídavě plahočí čeští vojáci, spávají v moku nebo mrazu v zákopech, ve smrdutých jamách, mají omrzlé nohy, jsou souženi hmyzem, jenž rozrývá těla hnusnými ranami. Co se blížily vánoce, byly pošty a ještě jsou zavaleny bedničkami a balíčky vojákům. Ubozí vzpomínají ubohých. Papež navrhl válčícím stranám, aby pro vánoční svátky uzavřely příměří. Rusko a Francie zamítly návrh z vojenských důvodů. Nezpívaly se tedy včera vánoční koledy v zákopech, jako se zpívaly roku 1870 na bojišti francouzsko-německém, když na okamžik ustalo vraždění.

Doma zuří persekuce. „Skomírající kobyla nejvíc kolem sebe bije,“ řekl mi dr. Čeněk Dušek, superintendent naší evangelické církve. Krvežíznivý generál Mattuschka hýří

v ukrutnostech. Visí už na šibenici ostravské Slavomír Kratochvíl z Přerova, a redaktor Kotek z Prostějova. Jiným vězňům viklají se už hlavy na krku.

Jaké to vánoce! Pod dojmem těchto strašných událostí napsal jsem včera pro dnešní *Čas* čtenářům na Boží hod sloupek. Rval jsem se s každým slovem, aby prošlo censurou, ale aby naši lidé rozuměli. Zabavení unikl a já věřím, že naši čtenáři už dovedou takové evangelium nadeje číst mezi řádky:

Milá jsou slova, která i letos zníti budou v křesťanských chrámech, jako znívala v minulých letech. Všichni je známe, poněvadž jsme při nich rostli. Od dětství utkvěly nám v paměti věty: I stalo se v těch dnech, vyšlo poručení od císaře Augusta, aby byl popsán všecken svět... Proto Josef s Marií šel do města Davidova, kteráž slove Betlém. Maria porodila v Betlémě. A pastýři byli v krajině té, ponocující a stráž držíce nad svým stádem. A aj, anděl Páně postavil se vedle nich a slova Páně osvítila je. I báli se bázni velikou. Tedy řekl jim anděl: „Nebojte se; nebo aj zvěstuji vám radost velikou, kteráž bude všemu lidu...“ V Jerusalemě bylo potom božské dítě postaveno Pánu. A žil tam muž, jemuž jméno Simeon, člověk spravedlivý a nábožný, očekávající potěšení lidu izraelského, neboť bylo mu zjeveno, že neužří smrti, dokud by neužřel Krista. Ten přišel do chrámu, pochopil, že zaslíbení jeho nadešlo, vzal dítě na lokty své a chválil Boha, řka: „Nyní propouštíš služebníka svého, Pane, podle slova svého v pokoji. Nebo viděly oči mé spasení tvé, kteráž jsi připravil před obličejem všech lidí, světlo k zjevení národům...“ — Dojemná událost vánoční vždy rozechvívala city obecného lidu. Jestliže však přicházeli do chrámu lidé vzdělaní, sotva se o tom mýlíme, že události vypravované evangelistou Lukášem přijímali jako symbolické obrazy. Kdež Písmo vypravovalo o potěšení lidu izraelského, o příchodu Mesiášově, o znamení lepších dnů, o polekání strážců oslněných slávou Páně, oni myslili na svůj národ. Vždyť jsou to překrásné, vnukavé a okouzlující obrazy pro každý národ, jenž touží po lepším příští. Proč bychom letos necítili stejně a proč ne vnukavě? Stalo se letos, že byl popsán skoro celý svět a postavil se do zbraně. Žijeme ještě v hrůzách válečných, od nichž mnozí umírají a jiní bojí se bázni velikou. Vedle nás ovšem nestaví se anděl, a nikdo nezvěstuje radost, kteráž bude všemu lidu po válce. Leč přece máme právo poslouchající v chrámech idylu betlémskou — doufati pevně, že nemusíme se zříkat oněch snů, které opět a opět křísilo v nás vánoční čtení. Snad po skončení bojů nadejde nová doba

národům rakousko-uherské říše, doba spravedlnosti a humanity, svéprávnosti a slavného rozkvětu. Jsme snad onomu okamžiku blíže, než tušíme; kdož vidí do budoucnosti zastřené? Snad jsou i mezi námi Simeonové, kteří se dočkají potěšení lidu českého. Bojiště bývají nejen hřbitovy udatných bojovníků, nýbrž i poli slávy. Staré poměry se na nich pochovávají, nové z nich klíčí. Byl okamžik roku 1848, jež František Palacký pozdravoval slovy: „Čeho naši otcové nikdy nenadáli se, co za mládí sotva jako krásný sen tanulo na srdci našem, co před nedávnou ještě chvílí ani za vřelou tužbu vyjevovati jsme si netroufali...“ ale byla to bludička. Nebylo podmínek pro ten krásný sen. Dnes již jsme národ politický a to nejen s uznanými od panovníka starými právy, nýbrž hlavně s novými silami, dláždícími cestu k novým právům. Národ, jenž hospodářsky je tak zdatný a kulturně vyspělý jako nejvyspělejší národové evropští, nemůže být přehlédnut, až se vrátí pokoj a konstituční stav. A proto pevně věříme, jakmile umlknou litice válečné, že národu našemu bude popráno, čeho zasluhuje. Slyšíte letos o Betlému, doufejme v český Betlém. Nebojte se!“

Nemůžeme být všichni za hranicemi. I doma snad budu moci konat povinnost vlasteneckou a pracovat a při nejmenším rozsívat víru mezi lidí, šířit důvěřivou náladu ve svém okolí. Aby všichni věřili, jak věříme my. Neboť my víme, komu věříme!

1. ledna. Národní listy zahájily v praksi, co dr. Kramář žádal dnes v úvodním článku proti českým radikálům, tímto způsobem:

Dražba Klofáčova hotelu *Zlatá husa* na Václavském náměstí. Ne-malou pozornost vzbudil v loni v Praze spor Pražské městské spořitelny proti poslanci V. Klofáčovi, majiteli hotelu *Zlatá husa* na Václavském náměstí na zaplacení dlužných anuit z půjček 1,268.000 K. Žalovaný, aby dosáhl co možná největšího oddálení ku placení, namítal při líčení před senátem za předsednictví pana vrch. rady Kundráta, že anuity správně zaplatil. Soudil patrně, že líčení bude na delší dobu odročeno, avšak senát jeho plány zkřížil, neboť líčení pouze na několik dnů odročil. Tu vyšlo najevo, že tvrzení majitele *Zlaté husy* není správné, neboť na dlužné úroky a splátky ničeho nebylo složeno. Soudní senát prohlásil pak rozsudek, jímž byl poslanec Klofáč uznán povinným zaplatit dlužné úroky a splátky do čtrnácti dnů pod exekuci. V ustanovené době je ale nezaplatil a tak došlo k návrhu zástupce Městské spořitelny pražské dr. Vl. Podlipného k obsáhlému odhadu celého objektu hotelu *Zlatá husa*. Včera pak byl okresním soudem pro Staré město a Josefov v Praze vydán edikt, jímž se na den 15. února 1915 stanoví dražba hotelu *Zlatá husa* na Václavském náměstí a sice v soudní síni číslo 20. Odhadní cena obnáší 2,678.566 K. Nejmenší podání 1,339.283 K.

24. února. Nežli jsem dne 6. ledna ulehl, vyhledal jsem v redakci *Práva lidu* doktora Šmerala. Pravil jsem mu v podstatě, že kolega Emil Čermák ze Sofie je zatčen a internován u státní policie. A poněvadž nepochybně *Právo lidu* zavdalo k tomu podnět svou notickou ze dne 5. prosince minulého roku o Čermákově návštěvě v *Právu lidu*, že by dr. Šmeral měl něco pro Čermáka udělat. Jistě by to udělal Masaryk, ale není v Praze.

„Čermák však rozmlouval také s vámi, se Švehlou, Kramářem a Rašínem, měli byste se tedy vy zasadit o jeho propuštění,“ řekl jsem. „Čermák i já představujeme si věc tak, že byste šli k Thunovi a dali Čermákovi vysvědčení, že jeho interviewy byly nezávadné. Důkaz o tom je

snadný. Čermák je dopisovatelem několika německých novin v říši, a tím už je řečeno, že dopisy jeho nemohou obsahovat nic protirakouského. Jinak by v Německu ztratil chléb.“ Když se dr. Šmeral bránil, že noticka *Práva lidu* byla sotva Čermákovi osudná, spíše neopatrné jednání jeho u Zachara na Kladně, kde byl banket s přípitky, upozornil jsem, že jde o pouhou domněnku komisaře Slavička, která se ovšem stává pravděpodobnou těmito okolnostmi: Dne 5. prosince byla noticka v *Právu lidu*, 17. prosince *Kriegsüberwachungsamt* z Vídně nařídil zatčení. Ale to vlastně Čermák neměl vědět, vrchní komisař Slaviček z nepozornosti to Čermákovi prozradil. Proto také dal Čermákovi pokyn, aby svou věc vysvětlil v písemném memorandu Thunovi, nezmiňuje se však o tom, odkud zatčení vyšlo.

Dnes mne Emil Čermák o půl jedenácté dopoledne navštívil v bytě. Detektiv, jenž ho provázel, šel zatím na pivo do *Dvorního pivovaru* naproti. A Čermák mi řekl, že oba policajti, Slaviček i Klíma dostali nosy od presidenta Křikavy za to, co přede mnou mluvili, když jsem byl Čermáka navštívit a co já jsem 6. ledna reprodukoval ve svém hovoru se Šmeralem.

Čermák myslí, že Šmeral je prostořeký a mluvil před jinými soudruhy, mezi nimiž je špicl. Můj výklad je zatím jiný. Jestliže Šmeral se Švehlou byli u Thuna, jak mně Šmeral slíbil, je možné, že tam dr. Šmeral opakoval moje sdělení a že kníže Thun to Křikavovi vytkl. V každém případě si musíme na Šmerala dát pozor.

4. března. V neděli 28. února dal nám Antonín Švehla noticku, že poslanci se scházejí k poradám. Naše strana v nich zastoupena není, poněvadž náš jediný poslanec Masaryk není v Praze. Scházejí se Kramář, Švehla s Prokúpkem (předseda Národní rady), Šmeral, Choc a Kalina. Sešli se třikrát nebo čtyřikrát, ale v prvních dvou schůzích bál se jeden druhého a tudíž neměli co mluvit.

Porady jsou omezeny jen na poslance (Prokúpek ovšem poslancem není) a na Čechy, aby nemusili z Moravy zvát Hrubana, který nejvíc o podobné porady stál. Jednáme o to, aby do schůzek za naši stranu chodil dr. Šámal.

●

Ze Švýcar vzkazují: Je-li v Čechách deprese, je neodůvodněna. Porážky nebyly tak veliké a pokud byly, jsou již napraveny. — Oficiální datum Italie, je poslední týden březnový, z nepředvídaných překážek leda na první část dubna. Arnošt Denis zakládá veliký list francouzský pro Slovany. Je nešťasten, že nemůže spoléhat na fond od nás. Spojenci jsou nespokojeni s chováním Čechů za války. Naši vojáci příliš statečně bojují. Rusové nemají od nás informací. Masaryk se nevrátí. Má zprávy, že v ministerstvu zahraničním mají proti němu podezřívavé zprávy o tom, s kým se stýkal, když byl v Římě. V zahraničním úřadě Burian i Forgach, v Římě baron Machio mají na něho náležitou zlost.

10. března. Na ulici potkal Cyril Dušek policejního komisaře dr. Klímu: Situace se patrně zhoršila. Důtklivě, velmi důtklivě, varovat za horama, za lesama. Klíma to ví od Vojáčka, z místodržitelství. Křikava neví o tom styku. Masaryk byl by asi hned na hranicích zatčen.

12. března. V jámě lvové. Byl předvolán kolega Dušek. Komisař dr. Klíma o manifestu *Národové rakousko-uherské*. Dělá opravdu dojem, že je původní a tištěn ve státní ruské tiskárně. Česky je psán dosti dobře, až na dva-tři rusismy, pravopis je špatný. Podpis Mikuláš, generální adjutant. Kislinger mu ho půjčil domů. „Což když mě dnes chytnou s ním, pokud ho mám ještě v kapse?“

„Dal jsem jej znalcům k posudku: Wiesnerovi a Geistlichovi, také *Bohemii*. Řekli, že není našeho původu. Vy

ho máte proto, abyste se optal starého knihtiskaře Beauforta.“ Od Švihovy aféry nepřicházejí konfidenti na státní policii. Raporty a kvitance se přijímají v jiné místnosti, řekl za hovoru Klíma Duškovi.

1. dubna. První zpráva o úterní schůzi, v níž jsme už zastoupeni. Úterky jsou pro tyto schůze ustáleny. Svolává je Prokůpek, místopředseda Národní rady, do kanceláře Švehlovy na Havlíčkově náměstí č. 10. Ve schůzi byli: Kramář, Šámal, Švehla, Choc, Baxa, Šmeral a Burián. Na programu porada o pádu Thunově a jak se zachovat k nástupci jeho, Coudenhovovi. Dvě největší strany měly zcela bezpečné zprávy o Thunově pádu, jenže protichůdné. Mladočechům dána zpráva, že jde o vážnou chorobu Thunovu; má zánět ledvin a choroba oční je následek. Bůh chraň něco politického. To vzkázal po Baxovi ministr Trnka. Naproti tomu Šmeral řekl: My máme zprávy, že Thun propuštěn z důvodů politických. Orientovat se v takové situaci, je obtížno. Není si člověk jist, zdali účastníci to, co mluví, také si myslí.

●

Podle Hlaváčova sdělení Drtinovi je Coudenhove jen *Platzhalter*, neboť v Praze společensky není možný. Jeho žena není *zimmerrein*.

6. dubna. Byla u mne Alice Masaryková s poděkováním pro noviny. Otec teprve jednou psal, co ví o smrti Herbertově, jehož měl rád a v jehož rozvoj důvěřoval. Psal, kudy chodí, že volá: Herberte, Herbertku, a kudy chodí, že pláče.

7. dubna. Weisskirchner po své řeči byl u audience v Schönbrunně a stěžoval si do nedostatku potravin ve Vídni.

Císař: „Já jsem se zřekl své bábovky k snídani, ať také Vídeňáci udělají si újmu.“

Weisskirchner: „Vaše Veličenstvo, a což Uhry?“

Císař: „Uhry?“ Ušklíbl se, obrátil se k starostovi zády, odešel do druhého pokoje a bylo po audienci.

Došlo nás přes Švýcary.

●
Máme zprávy, že v nějakých třech nedělích provede se pomocí vojáků rekvisice zásob v Čechách i v Praze ve prospěch hladovějící Vídně. Z Uher Vídeň a Cislajtanie nedostanou ani špetky a vrchní velitelství je s tím srozuměno. Nechává zásoby v Uhrách pro vojsko. Je přesvědčeno, dokud vojsko bude v Uhrách bojovat, že Maďaři vojsku zásobování neodepřou. Ovšem české pluky, jak slyšíme, zásobují se z Čech. Intendanti českých pluků musejí kupovat potraviny v Čechách, vojáci naši mají v Karpatech nedostatek; těm Maďaři neprodají, byť ukazovali přehršle bankovek.

12. dubna. Trojí relace o Masarykovi do Vídně: Křikava prostřednictvím Thunovým podával zprávu Stürgkhovi a Heinoldovi: 1. Profesor Masaryk odebral se přes Švýcary do Italie (což není pravda, neboť jel přes Benátky do Italie) a byl sám po nemoci. 2. Mimo to jeho *Lieblingstochter* Olga je churava a její nervový stav vyžadoval léčení. 3. Praví se však také, že Masaryk bál se zatčení pro *politische Umtriebe*.

Stürgkh nazpět do Prahy dotaz: Proč byl vydán Masarykovi pas?

Thun odpověděl: Pas dostal tenkrát a tenkrát, a jakmile se vrátí, bude mu odňat.

13. dubna. Klerikální Čech přinesl dnes zprávu: „Profesor Masaryk v Petrohradě. Dovídám se z dobrého pra-

mene, že universitní profesor dr. T. G. Masaryk odcestoval ze Švýcar do Petrohradu.“

Ve Vídni je kapitální defraudace ve spolku *Gold gab ich für Eisen*. Defraudováno 720.000 korun. K brněnské defraudaci dobrý německý protějšek. My Češi okrádáme jen sebe, Němci nás a všechny jiné národy.

Dochází zpráva z Vídně, že tam hledají cestičku, aby mohli s Ruskem vyjednávat o mír.

15. dubna. Dne 14. dubna napsala *Moravská Orlice* v delším úvodníku:

„Autor úvahy v *L'Humanité* neudal sice svého jména veřejně, ale jest jím vskutku čelný poslanec a politik český. Kdyby chtělo se kombinovat, bylo by na snadě, že jest jím buďto profesor dr. Masaryk, který dlí v příjemném nyní zátiší ve Švýcařích a má od tamtud přímou možnost osobního styku s listy pařížskými, nebo dr. Kramář, dlíci dosud v Praze a občas prý ve Vídni a mající jen nepřímou možnost styku onoho rovněž skrze Švýcary. Z hodnověrného pramene pražského tvrdí se nám, že úvaha v *L'Humanité* vyšla z pera Kramářova. Bylo zcela dobře, že se tak stalo.“

Je třeba zvědět, kdo tuto hanebnost psal.

Ještě množství jiných rozčilujících zpráv. Ale vše méně rozčilující, než návštěva dvou ruských důstojníků v redakci. Jsou to uprchlíci z tábora u Milovic, kteří dvacet šest dní dělali podkop a tunel z tábora na půl kilometru dlouhý a tím uprchli. Uprchlo jich pět, stráž na ně nevystřelila. Kde jsou tři jiní, nevědí. Vědí však, že mnozí byli zadrženi, když touž cestou prchali. Utekli v pondělí dne 12. dubna a dnes teprve se dostali do Prahy. Nějaký „strážmistr“ dal jim civilní šaty. Když vstoupili na most přes Elbe, stráž před nimi prchla. Spali ze včerejška na dnešek ve stohu slámy, jež si shora navrtali. Pertov, oficír, absolvovaný právník z Petrohradu, měl 40 korun a pod

svrchníkem důstojnickou bluzu. Oldok z Varšavy je šikovatelem, peněz neměl, ale civilní oblek celý velmi slušný. Žádnému není třicet let, jak se zdá. Pertov mluví jen rusky, Oldok i polsky a dobře německy. Nevěděli jsme v redakci, co s nimi. Chtějí se dostat do Švýcar. Michajl Tolstoj také prchl, o něco dříve. Dávali jsme jim radu, aby se do Milovic vrátili, protože válka nemůže už dlouho trvat a protože budou najisto chyceni. Tato návštěva napjala mé nervy tak, že jsem byl po jejich odchodu vyčerpán. Byl bych málem plakal. Oni šli původně do *Národních listů*, neboť znali jméno Kramářovo z doby, kdy asi před třemi lety někteří čeští politikové jeli přes Varšavu do Petrohradu (Kramář a Klofáč) a kdy v Petrohradě mnoho se ozývalo Nazdar! V *Národních listech* je prý odkázali, aby šli do Času!

19. dubna. Doktor Loskot mi dnes vypravoval: Universitní studenti chtějí vydat nějaký Husův almanach k jubilejnímu roku 1915. Obcházejí celebrity a přišli také ke Gollovi, jenž „děkanoval“, to jest, seděl na pohovce. Když mu přednesli prosbu o článek, utrl se na ně: „Aha, to zase chcete agitovat pro vystupování z církve!“

20. dubna. Odpolední *Národní listy* přinesly zprávu, že Sergěj Ivanovič Pertov, ruský důstojník z Milovic, byl chycen v Kufsteině v Tyrolích a již dnes zase dopraven do Milovic. O jeho společníku Oldokovi nic.

24. dubna. Nový kurs je tu neomylně: Včera dostavili se policajti k nakladateli Janu Laichterovi na Královských Vinohradech a odvezli ze skladu dvě konfiskovaná díla: *Slovanstvo*, sborník a *Deník spisovatelův* od Dostojevského. Má to cenu aspoň 25.000 K. Mimo to přihodilo se něco nepříjemného dr. Kramářovi, jenž posud není vy-

lécen z bláhové důvěřivosti, že ve Vídni má vliv u Stürgkha i Heinolda, ač byl poučován o opaku. Včera večer s ním dr. Rašín telefonoval, Kramář byl v Praze. Vědělo se tolik: Poněvadž na usnesení mladočeského klubu, aby byl svolán parlament, podepsán byl dr. Kramář, dáno mu věděti (odkud?), že dnes ho někdo navštíví. V *Národních listech* si to vykládali tak, že někdo přijde Kramářovi domlouvát, aby se mírnil a nedělal vládě těžkostí, což je utvrzovalo v mínění, jak velikou váhu Kramář má. Zatím ten, kdo ho dnes navštívil, byl někdo jiný. Byl vyslechnut rozkaz telefonický, poslaný státnímu zástupci, aby v novinách byla potlačena každá zmínka o Kramářově zatčení. Bylo mi to oznámeno dr. Náhlovským o půl 6. hodině odpoledne v redakci. Po odchodu z redakce o půl 9. hodině nemohl jsem se dovědět, je-li to pravda, či není. Kdosi přinesl večer do redakce zprávu, že v pondělí bude vyhlášen výjimečný stav v Praze.

28. dubna. Porada u mne: František Drtina, dr. Edvard Beneš, inž. Pfeffermann, dr. Šámal, já. Dr. Šámal podával zprávu o úterní schůzi stran. Aprovisace: Zdá se, že ani naši agrárníci nejsou dost zásobeni a nevydrží bez hladu do příštích žní. Prokúpek udělal takový výrok. Praha je zásobena na deset neděl, má dvěstě vagonů zásob. To stačí jen pro vnitřní město. Předměstí mají málo a vesnice na obvodu města nic. Překvapuje, že Karlín nemá zásob, Žižkov také ne. Starostové se nestarali, lajdáci. Docela po vídeňském a rakouském způsobu čeká se, až dojde ke krachu. Z venkova slyšet, že ženy už dvakrát táhly před radnici. Velice zle je v Klatovech, chleba nemají. Byly bouře ve městě, takže jsou tam stáhnuti četníci. Nota bene mají nové pušky a jsou opatření po dvěstě padesáti patronách. Dr. Šámalovi dána rada, aby pro příští konventikl připravil debatu, co strany mají podniknout už teď a hned, aby neodvratně

bouře chlebové dostaly ráz politický proti těm, kdo nouzi zavinili a ne ráz sociální těch, kteří nemají, proti bohatým, kteří mají. Hlad dozrává k nepokojům, stojíme bezprostředně před nimi.

●
V posledních dnech jelo přes Čechy sedm set vlaků s říšským německým vojskem. Což by znamenalo 350.000 vojáků, čili šest armádních sborů. Dne 16. dubna jen v Kralupech napočítán sedmdesát jeden vlak.

●
Studentská aféra v Kutné Hoře: Kvartáni na reálce četli ve třídě nějaký manifest nebo báseň velezrádnou. Profesor Trnka vida papír kolovat, vzal jej hochům, položil na katedru a po hodině teprve si ho přečetl. Běžel k třídnímu, ten s tím nechtěl nic mít; běžel k řediteli Mazalovi, ten se šel zeptat kteréhosi soudce a soudce poradil:

„Musíte to oznámit státnímu zástupci.“

Následkem toho zatčeno sedmnáct chlapců, někteří z předních rodin. Při výslechu svědeckém dával vyšetřující soudce Trnkovi polehčující otázky:

„Zdalipak to ti hoši mohli číst a četli, když to kolovalo?“

Trnka, že mohli atd. Jde o chlapce třináctileté a čtrnáctileté.

2. května. V Göllersdorfu: Pan Havránek dostal z domu dopis, že na jeho synovi, obžalovanému se čtyřiceti dvěma spolužáky z druhého ročníku obchodní akademie v Brně (opisovali ruský manifest), dr. Bulín, brněnský advokát, žádá tisíc korun za obhajování. Od všech patrně 43.000 korun. Železniční úředník Milovič musil složit Bulínovi za kroky pro jeho propuštění učiněné — tři sta korun! Bulín se nakonec obhajování bál a nechtěl ani za tisíc korun hájit. Všech čtyřicet tři studentů odsouzeno po osmnácti měsících; ten, jenž diktoval, na dvanáct let. Když mu byl rozsudek přečten, dal se do šíleného smíchu.

Mladíkovi není ani osmnáct let. Byl pět měsíců v samovazbě a na těle úplně sešel. Mnoho mladíků nemělo obhájců pro vysoké žádosti advokátů českých. Nebyli by ostatně nic pořídili. Hlavní obhajovací řeč měl po více než desítidenním líčení advokát vídeňský dr. Sternberg. Mluvil tři hodiny slavně a neohroženě. Po něm mluvil jiný Němec, také velmi rázně:

„Každý stát, jenž má takové vlastizrádce, může si gratulovat.“

Byl předsedou několikrát napomínán.

6. května. Příšerné dni, muka, beznadějná zoufalost.

Karakteristické je pro válečné naše zpravodajství, že po vítězných zprávách od Gorlice úřední budovy začaly být ozdobovány prapory až v pondělí. V naší ulici však ještě v úterý vlál jediný prapor černožlutý z domu uhelného barona Petschka. Teprve ve středu vyvěsila prapor *Schlaraffia*, německé gymnasium a *Dvorní pivovar*. Báli se věřit našim zprávám, dokud nenajdou potvrzení v německých a zahraničních listech. Utrpěli jsme velké vítězství a vítězství se každým dnem zvětšuje.

●

Úterní schůze (4. května) stran obírala se jediným předmětem: Plukem 28. Uloženo poslanci Udržalovi, aby zajel k Heinoldovi a protestoval proti pranýřování celého pluku. Předně má tento pluk za sebou dobu slávy a významání ze Srbska i z bojů pozdějších v Karpatech; za druhé jsou doklady, že se stejně vzdávají Němci rakouští i Maďaři. Do Prahy přijel vyšší důstojník 28. pluku jednat s pražskou obcí, aby se zasadila o rehabilitaci pluku. Důvody, jak uvedeno. Pohříchu městská rada pražská dala mu nepřímou odpověď neočekávanou. Odchází ve večer z redakce, dostal jsem do rukou projev městské rady, jenž vyslovuje pluku opovržení.

●

Dr. Veselý byl dnes v Praze a vypravoval, že z Benešova dne 3. května odjížděl pochodový prapor a odchod jeho podobal se vzpouře. Víc vojáků bylo v pohotovosti, než těch, co odjížděli, doprovázeli prapor na nádraží, některé pobízel bodáky, jeden setník dostal kamenem. Vojáci provolávali slávu Rusku a slávu osmadvacátému!

7. května. Zjištěno: Akční výbor mladočeské strany má mezi sebou konfidenta. Item Národní rada česká. Na policii se všechno ví, o čem tam jednáno.

●

Dnes v noci nám zabavili projev městské rady pražské o 28. pluku. V šest hodin večer tiskové oddělení telefonovalo, že jej máme uveřejnit bez poznámky. Právě tak v poledne nám policie diktovala, jak má znít zpráva o vojáku Kudrnovi, který byl dnes ráno *standrechtlich* na motolském cvičišti zastřelen pro vzpouru, to jest, že neposlechl praporčíka. Návrh na projev městské rady učinil prý dr. Eduard Baštýř.

9. května. Dnes *Prager Tagblatt* přináší z *Korespondenz Rundschau* zprávu, přejatou ze Stockholmu: *Novoje Vremja* potvrzuje, že profesor Masaryk leží v Londýně nemocen; má vysoké horečky.

Paní Masaryková vykládá si, že jde o věc už minulou. Kdyby bylo nebezpečí, že by tu byly jiné zprávy a přímé. Sama nebyla doma, když jí žena přinesla chléb. Odešla prý s dětmi Herbertovými na procházku, doprovázejíc paní Milu Slavíčkovou-Masarykovou.

●

Redakce *Venkova* a *Hlasu národa* dostaly telefony svých vídeňských zpravodajů zprávu, že Machar zatčen. Langner telefonoval dr. Baštýřovi, že pro paragraf 65, což je pobuřování. Zprávy, jež se každý týden opakují. Tak dlouho se maluje čert na zeď, až se zjeví?

11. května. Zprávy z Vídně: O Masarykovi („vynikající český politik a poslanec“) dostal zprávu Heinold, že je v Londýně. Rozkázal Křikavovi, jakmile se vrátí, aby mu odňal pas. Masaryk odejel ze Švýcar 16. dubna přes Paříž. Dne 22. dubna dojel do Londýna a 24. dubna už ho měl ministr vnitra Heinold v raportě.

14. května. Rozčilující události na úterní schůzi českých stran. Kdežto v minulé schůzi bylo usneseno, aby Udržal jel k Heinoldovi působit stran 28. pluku, do této schůze Švehla přivedl si jiné dva duchy zlé: Staňka a Udržala. Všichni tři agrárníci společně vystoupili s návrhem, že se má od politických stran vydat nějaký projev proti 28. pluku, hodně ostrý, odsuzující — patrně podle vzoru městské rady pražské. Švehla a Kramář utkali se v prudké debatě, že se několikrát zdálo, jako by tato schůze byla poslední, co tito lidé jsou pohromadě. Usnesení se nestalo, odloženo o týden. Kramář prohlásil, že o této věci se nesmí mluvit, má-li do těchto schůzí docházet. Dohodli jsme se, že dr. Šámal, který nebyl schůzi přítomen, učiní příště prohlášení: Věc s 28. plukem nebyla řádně vyšetřena, nýbrž zužitkována politicky proti nám. V kruzích vojenských se praví, že onino vojáci 28. pluku pět dní nejedli a neměli střeliva. Když zatím dějí se pokusy od vyšších důstojníků od 28. pluku o rehabilitaci, když tito důstojníci očekávali, že se za *Pražské děti* zasadí Praha: jak by vypadali poslanci, kdyby zlomili nad českými vojáky hůl? Dr. Šámal řekne, že se k žádné úloze proti českým vojákům nepropůjčí, a kdyby se přece našla většina pro návrh agrárníků, že do této společnosti nebude chodit.

20. května. Jak vypadá šlechta: Potkal jsem na Jungmannově ulici hraběte Vladimíra Lažanského. Zavěsil se a chvíli jsme chodili. Byl v hotelu, když po císařské hymně

zahráli *Rakoczyho pochod*, Lažanský zasykl, podle jeho mínění se to u nás nepatří. Maďarští oficiři udali ho u hlavního velitelství. Musí být nyní opatrnější. Profesor Drtina doporučil mu vychovatele k Prokúpkovi, protože dosavadní vychovatel byl odveden. Ale nevzal ho, protože Drtina je *ein Masarykianer*. Jeho syn musí mít ideály. Masaryk je bez ideálů, nemá ideálu národního, ani náboženského, ani vědeckého. On sám sobě jest ideál. Namítal jsem více žertem, že Prokúpek, nebude-li mít Masarykových ideálů, bude šosák.
„Raději šosák než nic.“

21. května. Z Plzně byla deputace ve Vídni stran aprovisace. Peták, Lukavský, Kessler. Ministr války Georgiál Masarykovi, že je takový štváč jako Klofáě, Choc a kterýkoli z radikálů. Maloval jim straky na vrbě, jak po válce přijde ministerstvo Körberovo, ve kterém každý slovanský národ bude mít svého ministra; jak bude parlamentarismus a podobně. Městský rada Kessler byl jím unesen. Lukavský ne. Lidé druhu Kesslerova sami o sobě plevy, jsou naším neštěstím. Dát mu ministr trabuko, bude vládní, neboť nabude hlubokého přesvědčení, jak vládá s námi dobře smýšlí.

●
Dnes došly zprávy o Masarykovi. Byl v Londýně nemocen; ležel. Příští týden vrátí se do Ženevy. Čechové v Paříži působí čím dál trapněji. Proti Denisově týdeníku *La nation tchéque* vydávají dva jiné listy francouzské. Někteří hlupáci, jiní darebáci.

●
Mám dojem, že prožíváme vrcholné dni války, ve kterých se rozvalí konečně světodějně události. Vidno, že zpupnost německá a Bernhardiho myšlenky dohnaly také Itálii k válce. Chce přispět, aby Německo už nikdy nemohlo diktovat. Tak se smýšlí také v Severní Americe. Čech z Chicaga odpověděl na dopis Velemínského; odpo-

vídal ještě před potopením *Lusitanie*: Což válka s Japonskem! Ani řeči. Válka s Německem nás zajímá.

●

Večer zpráva, která koluje už několik dní. Tentokrát pravdivá: zatčen dr. Karel Kramář a odvezen do garnisonního vězení na Hradčanech. Našli prý v kapse jeho svrchníku poslední číslo *La nation tchèque*, které dostal před několika dny od Šámala. Je-li to pravda, nové potvrzení jeho naivnosti a důvěřivosti. On byl jistě do poslední chvíle přesvědčen, že si Vídeň nebude troufat sáhnout na něho.

28. května. Husův rok: Stanislav Cyliak z Želetavy napsal nám tuto zprávu: Želetava. Visel po dva roky v učírně měšťanské školy. Pořádila jej místní školní rada. Ale časy se mění a místní školní rady také. Ta nová školní rada nařídila jej odstraniti. Uráží prý náboženský cit katolických žáků. A tak byl Brožíkův Hus odstraněn. Další část noticky byla zabavena. Obsahovala zprávu dr. Derky z Nového Jičína, že na rozkaz moravského místodržitelství hostinský v Novém Jičíně musil z hostince odstranit Brožíkova Husa.

●

Z dopisu Cyliakova, jenž posílal verše: „Ano, tak žijeme, a to ve Staňkově pokrokové Želetavě. O té pokrokovosti bych mohl vypravovat kroniky. Snad až někdy. Případ s Husem jsem poslanci Staňkovi oznámil, nehnul však ani prstem. Zato ale dal hned na modlení „za rodinu Staňkovu a celou přízeň.““

29. května. Architekt Zákrejs pravil ve čtvrtek 27. května, že pokládá za svou povinnost říci, co od dobrého známého slyšel: Profesor Masaryk se zdržuje v Petrohradě a špicluje pro Rakousko. Na jeho udání byli zatčeni Kramář a Scheiner, protože jsou rusofilové a konají

špionáž pro Rusy. Zákrejs ovšem říká, že tomu sám nevěří a že Masaryk bude mít jistě dokumenty, aby dokázal, kde byl.

●
Dnes přišel plzeňský dr. Kohn v šest hodin večer s důvěrným sdělením, že dnes odpoledne je kritická chvíle ve Vídni. Jde o to, bude-li persekuce v Čechách, či nebude. Zůstanou-li Kramář se Scheinerem ve vazbě, tedy dojde k zatčení také dr. Šámala, dr. Jaroslava Preisse, Soukupa a Fresla. Dr. Šámala zase slyšel, že také dr. Vratislav Černý a dr. Alois Rašín. Z toho seznamu Preiss náleží k těm, kdož mají styky s Ruskem, Černý jako předseda slovanického klubu. Šámala, dr. František Soukup a Rašín patří asi na účet schůzí v Národní radě, jejichž jednání bylo velezrádné. Dr. Šámala je připraven. Mohou přijít dnes.

30. května. Ve tři čtvrti na deset hodin přiběhl profesor Velemínský. Poněvadž zítra odjede se studenty na výlet, chtěl mě zpravit o důležitém hovoru, jež měl s informovanou osobností, kdybych snad uznal za vhodné ještě večer několik osob varovat. Informace: Mají být zatčeni tři ředitelé Živnobanky, a to Preiss, Růžička a Veselý. Mají vrub proto, že fedrovali horlivě ruskou půjčku — známé pražské osobě nabízel ji Preiss a ta přímo šla na policii oznámit to — kdežto rakouskou půjčku válečnou prodali do Německa. V tom se vidí nevlastenectví.

31. května. Dopoledne navštívil jsem ředitele Živnobanky Preisse, ač jsme se asi dvacet let nepozdravovali. Potom jsem byl také u Veselého v Pražské úvěrní. Oba varovat před zatčením. Preiss mluvil o Grošovi a odsuzoval jeho rakušáckou politiku. O auditorovi Sedláčkovi také. Připomínal, že v mladočeské straně vládne neznalost osob. On znal Sedláčka z doby, kdy dělal soudní praksi v Praze

a vždy ve straně varoval, aby ho neprotežovali. Teď ho mají. Podotknul jsem:

„Pane řediteli, třebas nechcete být ztotožňován s politikou mladočeskou, přece vám pravím: Kdyby nebylo žádného jiného zjevu, nežli tento Sedláček, na něm by se mohla měřit nebezpečnost poslední Kramářovy politiky.“

Dr. Preiss šel se ptát Thuna, není-li námitek, aby Živnobanka Masarykovi poslala do Švýcar peníze. Thun pravil, že by arci bylo lépe, kdyby Masaryk seděl v Praze, ale neví se na něho nic závadného. Na to musí však být připraven, když se vrátí, že bude u něho vykonána prohlídka.

1. června. Došel korespondenční lístek z Chicaga, psaný chemickým inkoustem. Stálo na něm: Na politickou akci do Evropy (to jest Denisovi) zasláno z Chicaga přes 20.000 dolarů. Sbírá se dále.

V Srbsku podle úředních seznamů 40.000 zajatých Čechů. Ofensiva se tam připravuje.

Česká legie na francouzském bojišti u Cerney těžké ztráty. Zbylo pouze padesát osm zdravých. Legie bude znovuzřízena. Věčná paměť hrdinům! Velitel francouzský Philipe Charlon (nečitelné).

Je možné, že budeme zakrátko ve válce s Německem — zas pár tisíc Čechů ukáže lásku k širší vlasti.

O Rumunsku málo slyšet, ale zakročí jistě. Ovšem zdrží se snad následkem ruských neúspěchů v Haliči. Rusové nechali výpravy do evropského Turecka a poslali všechno k tomu určené vojsko — přes půl milionu — do Haliče.

3. června. Pamětihodný je podvod, jakého užívají úřady na veřejném mínění. Prostředky důstojné existenci celého toho zřízení, jež nemůže ani umřít, ani žít: V sobotu

29. května telefonoval kolega Hlaváč z Vídně v devět hodin večer, že Kramář se Scheinerem propuštění. Stejně telefonoval Penížek do *Národních listů*. Proto redakce *Národních listů* vrátila z nádraží paní Kramářovou, jelikož už cesta do Vídně je zbytečná.

V pondělí dr. Šámal slyšel v Zemské bance okresního hejtmána z venkova, který vypravoval, že okresní hejtmanství v Čechách dostala příkaz, aby všude říkala k dotazům, že Kramář a Scheiner jsou propuštění. „Je-li to pravda, já nevím, ale říkat to máme.“

Z tohoto případu soudím, že žurnalistům na bursu vídeňskou byla vědomě dána lživá zpráva. Nevěřím, že by Hlaváč telefonoval pouhou povídačku. Celá bursa byla patrně mystifikována. Účel nemůže být jiný, nežli válečná půjčka. Čechové nemají vědět, že jsou pronásledováni. To je čistě rakouské: Zavírat lidi, ždímat z nich peníze a do světa roztrubovat, že to všechno není pravda.

Ivo Beneš, architekt, bytem na Vyšehradě, odešel na svatodušní neděli z domu, pravě, že odjíždí do Kralup. Dosud se nevrátil. V úterý 25. května státní policie vykonala za jeho nepřítomnosti v bytě jeho prohlídku a pobrala jeho výkresy města Berouna, pro něž dělá regulaci. Usoudil jsem, že byl zatčen, protože vášnivě kreslí a šel jsem se po něm zeptat na policii. (Později se moje domněnka potvrdila; Beneš byl po několikadenní vazbě propuštěn.)

Na policii rozvinul se hovor se Slavíčkem (přítomen také Klíma). Dr. Slavíček si stěžoval, že se o něm křivě po Praze mluví, jako by se byl u Kramářů při zatýkání hrubě choval. Naopak. A nemá ve zvyku, leč chovat se slušně, neboť tím se získává větší důvěra. Paní Kramářová chovala se báječně. Projevovala inteligenci, sílu a důstojnost. (Na mou poznámku, že jeden z oficírů byl k ní nešetrný, nereagoval.) Co bylo mou úlohou? Asistovat. Poněvadž nemáme v Praze ještě vojenskou diktaturu, vojáci musejí žádat o politickou asistenci. Byl jsem ke

Kramářovi poslán já. Když Kramář přišel domů o půl desáté hodině, podal jsem mu nález. Co je to? Přečtěte si to. Odešli jsme do vedlejší místnosti, Kramář si nález přečetl a důstojník provedl u něho kapesní prohlídku. Potom jsme dlouho zůstali s Kramářem sami a dobře jsme se bavili. Vojáci už předtím a zatím konali prohlídku. Když byla prohlídka skončena, Kramář žádal, aby zůstal internován ve vile, aby policie přerušila jeho telefonickou centrálu a udělala všechna opatření, která ruší jeho spojení se světem.

„Kdyby to bylo v mé moci, milerád. Ale já toho práva nemám.“

Potom Kramář žádal, aby směl Stürgkhovi telegrafovat. Také to jsem mu musil odepřít. Aby se obrátil na Schwerdtnera. Konečně se ptal Kramář, smí-li si vzít s sebou prádlo.

„O tom rozhodují tito páni,“ ukázal jsem mu vojáky. Důstojník dovolil a podotkl, že lze očekávat delší vazbu a že tedy Kramář si může vzít prádla raději víc.

Když už nasedal dr. Kramář do automobilu, ptal se Slavíčka: „Kam mě vezete?“

„Do garnisonního vězení na Hradčany.“

„Fuj, to je mrzuté.“

„No, pane doktore,“ utěšoval prý Slavíček, „není to tak zlé jak si snad představujete . . .“

„Ale to mě nemrzí,“ máchl Kramář nedůtklivě rukou, „ale že se tam asi sejdu s panem Klofáčem!“

Pak se mně Slavíček zeptal: „Kde je profesor Masaryk? Povídá se, že je v Petrohradě.“

„Já nevím víc, nežli vy. Chcete-li vědět, tedy je buď v Kristianii nebo v Petrohradě. My už dávno nemáme žádných zpráv. Posílá nám výstřižky z novin, ale poznal patrně bezúčelnost. Co vím, psal někomu nedávno (řekl mi to kdosi na cestě do redakce), že on i dcera jsou zdraví.“

„Odkud?“

„Dojista ze Ženevy. Je vyloučeno, že by se pustil jinam z neutrální země.“

„Byl v Itálii?“

„Ano, ale na podzim a chřipka ho vyhnala. Patrně chtěl na Capri.“

9. června. K výsledku ve věci Kramářově povolán také sekretář Národní rady Augustin Seifert. Na doklad o svém smýšlení předložil spisek o Zitě, o které dokazuje, že v jejích žilách koluje krev Přemyslovská. Vyšetřující auditor chtěl vědět, proč Kramář byl zvolen za předsedu zahraničního výboru.

„Stalo se to na přání excelence Bráfa.“

„Kde je Bráf? Znáte adresu jeho?“

„Znám. Leží na Vyšehradě.“

Potom chtěl znát adresu ředitele Zemské banky dr. Lošťáka, který byl předsedou odboru pro Slovanskou banku.

„Ten je na olšanském hřbitově.“

Konečně upozorňoval Seiferta, že některé protokoly Národní rady chybějí. Komu byly svěřeny?

„Koncipientu Španělovi.“

„Kde je ten?“

„V Taškentu.“

Auditor chytil se za hlavu. „Jak mám tedy vyšetřovat? Co mám vyšetřit!“

10. června. V redakci na stole jsem měl dopis: „Nejsem odveden. Volal jsem redakci, nikdo neodpověděl. Prosím, může-li někdo, ať to řekne před pátou hodinou dr. Šámalovi. — Dr. Beneš.“

●

Drobtý z minulých dnů: Byl jsem komisionářem známých i neznámých v odvodních věcech. Kancelář Janouškovcova.

Z novinářských věcí: Křikava zavolal si Serváce Hellera a Gabriela Moudrého k sobě. Vytýkal jim, že neměli vítězného článku o znovudobytí Přemyslu. Zejména Gabrielu Moudrému, o němž je obecně známo, že je pisatelem vojenských přehledů v *Národních listech*. Moudrý poznamenal, že je to trochu neobvyklé, volat k odpovědnosti mimo odpovědného redaktora i pisatele, ale že se k tomu zná. (Od té doby užívá ke svým článkům šifry G. M.) Křikava pohrozil redakci.

●

Politicky blíží se nám kritický okamžik, co provedeme s *Časem*, až Masaryk vystoupí proti Rakousku. Domnívám se, že chvíle není daleka, neboť Masaryk, jak ho znám, promluví právě nyní, kdy Německo stojí na vrcholu svých úspěchů proti Trojdohodě a kdy Trojdohoda potřebuje mravní podpory. Budou nás možná nutit, abychom se ho odřekli. To neuděláme a tedy...

Kolega Ladislav Kunte mi 9. června prohlásil, kdyby došlo k takové choulostivé otázce, že nikomu v redakci neřekne nic a jako odpovědný redaktor vezme všechny následky a důsledky na sebe. Odepře uveřejnit každý projev proti Masarykovi. Já že budu na dovolené, aby nemohli po mně sáhnout, ostatní redaktory *Času* bude chránit on.

V neděli dne 6. června byli jsme s Bronislavou u Masaryků. Já ponejprv za pět let; od února 1910, kdy jsem psal brožurku k šedesátce Masarykově, nebyl jsem u nich. Slečna Alice pozvala nás podívat se na malířskou Herbertovu pozůstalost.

11. června. Byla řada věcí znepokojujících a těžkých v posledních dnech. Ale tak jsem ztupěl, že se mi nechtělo zapisovat. Právě jako vojáci s bojiště píšou, že

granáty vyrývají sloupy země a šrapnely sviští v povětří, a oni jsou již lhostejní a otupělí k těm hrůzám.

Kolega Hájek přinesl z Plzně sdělení od profesora Karla Moudrého:

1. Reservátní rozkaz: Masaryk snaží se svést český národ na nevhodné koleje, zač by musel český národ pykat. Proto se nařizuje dávat pozor na příslušníky jeho strany, zejména učitele, kteří tvoří hlavní kádr strany.

2. Němečtí důstojníci aktivní mají pozorovat české důstojníky. Každému Němci je přiděleno několik Čechů pod dozor. Generál Pitlík dával najevo nenávisť českým vojákům, kdežto začátečníci němečtí na úkor jich byli a jsou povyšováni.

3. V Jindřichově Hradci zakázáno vojákům čísti také *Směr a Osvětu lidu*.

●
Rozkřiklo se tento týden, že v Jindřichově Hradci explodoval skvrnitý tyfus. Dnešní zprávy opravují: Ne skvrnitý, nýbrž střevní tyfus vypukl v nesmírné prudkosti asi u 205 osob. Dva vojáci zemřeli na náměstí. Někde při cvičišti vojáci chodili na stranu do štěrku; tím znečistili blízký potůček, z něhož pili.

12. června. Dr. Šantrůček píše: Do Přerova přivezli vojáky z Tarnova, kteří mají neštovice. Uložili je v barácích, kde mrou bez ošetření lékařského. Neboť není v Přerově lékařů.

14. června. Superintendenti Dušek a Trnka byli ve Vídni. Pomocí vrchní církevní rady chtěli vymoci oslavy Husovy. President církevní rady jednal se Stürgkhem a ten mu radil, aby se neobtěžoval mluvit s ministerstvem války, neboť já jsem nula (*eine Null*). Husovy oslavy nebudou povoleny, protože v Rusku jsou Husitské legie

a Češi by upadli v podezření, že jsou s těmito legiemi ve spojení.

17. června. O charakteru českého národa: Zdeněk Tobolka vedl deputaci k dr. Grošovi, aby se Groš u místodržitele zasadil o propuštění Kramářovo. Coudenhove o zatčení věděl, to víme z Vídně. Groš se rozvalil v křesle a přijal deputaci jako cizí satrapa.

„No, až budu s místodržitelem mluvit, já se mu ani nezmíním. Povídal jsem vám to vždy, abyste si s takovými hloupostmi nehráli. Šibeničky z toho koukají!“

Tohoto člověka Kramář ještě nedávno retoval.

● Český odbor zemské školní rady konal schůzi 15. června za předsednictví místodržitelského rady Kalandry. Konec zprávy zní:

„Po tom poukázal dvorní rada profesor dr. Strouhal k vážné době, za níž minulý školní rok uplynul, zároveň s vroucí radostí připomenul válečných úspěchů, jichž udatná armáda naše právě dociluje a vyslovil plnou důvěru a toužné přání, aby úspěchy ty vedly vbrzku k plnému vítězství a aby opětným čestným mírem nastala pro naše školství doba nového rozkvětu. Oba projevy gremium vyslechlo stojíce.“

● Úterní schůze zástupců politických stran 15. června zabývala se třemi věcmi:

1. Poslanec Maštálka podával zprávu o cestě, kterou podnikli s presidentem pražské *Obchodní komory* Wohankou do hlavního stanu v Těšíně, aby se přimluvili za Kramáře. Wohanka blahopřál polnímu maršálovi k vítězství, to bylo přijato vlídně; když však Maštálka začal o Kramáři, Bedřich jakoby přeslechl, začal mluvit o počasí. Po chvíli Maštálka udělal ještě pokus a byl stručně odbyt: věc je vojenská, má ji teď soud — o tom se nedá nic disputovat. Potom byla deputace také u Conrada z Hötzendorfu. Řekl totéž a přidal:

„Kdybychom byli tušili, že věc udělá v Čechách špatný dojem, byli bychom to provedli jinak.“

Celkem ti pánové projevíli nevážnost k národu, z něhož naprosto nejde strach.

Členové schůze ostře vytýkali Maštálkovi i Wohankovi toto partykování. Jakým právem směli mluvit jménem národa? (Wohanka praví o Maštálkovi, že mluvil dobře, Maštálka o Wohankovi, že gratulaci měl napsánu; vyžádáno si, aby text předložil.) Nejpríkřeji mluvil proti deputantům moravský František Staněk, jenž při té příležitosti četl strašné doklady a obžaloby, jak se s námi jedná ve věcech vojenských. Maštálka je posedlý do deputací, udělal si z toho povolání.

2. Prokůpek nemohl podat vysvětlení, kdo spískal sjezd okresů. Mrzel se na okresního starostu Papouška, který je agráříkem a nic agrární straně neřekl. Je jisto, že sjezd okresů pod patronátem šlechty sejde se jenom proto, aby složil poníženou adresu.

3. Starý Mattuš se dopátral, že u vrchního zemského soudu sejde se komise, aby se radila, jak odstranit český jazyk z vnitřního úřadování, pokud se tam dostal mimo zákon, *via facti*. Půjde se po tom, co to znamená a kdo za tím stojí.

18. června. Ve Švýcarech je agrární poslanec Dürich a nejnověji inženýr Plesinger ze státoprávníků. O tom se v Čechách neví a z naší strany jen já. Takovým způsobem svazují se agráříkům ruce. Oni o odchodu Dürichově nemají tušení. Dostali se konečně tam, že budou kompromitováni a donuceni dělat dobrotu, leč by vydali na Düricha klatbu.

19. června. Byl jsem telefonicky povolán k prezidentu Kříkavovi. Pravil, že se musí zhostit úkolu, který mu byl přikázán. Za noticku z 9. června, jak zajatci ruští

vezení byli Prahou, má nám dáti poslední výstrahu. V noticce té jeví se silné smýšlení rusofilské.

21. června. Plzeň bude asi zbavena samosprávy. Co Peták dělá, všechno není úřadům nic. Odpyká za svou ješitnost. Dal Radeckého náměstí přejmenovat na náměstí Václava Petáka, nedostal proto šlechtictví a stíny Radeckého vystoupily teprve nyní. Chodí vítat maďarské pluky a zahazuje se jako otrok, ale nic platno.

22. června. Úterní schůze zástupců stran. Hovor zahájil Mattuš: Připomenul Maštálku, Groše a nakonec sjezd okresů. Až přijde hodina, v cizině nikdo s námi nebude chtít mluvit.

Švehla: Zavolal si předsedu svazu okresů Papouška. Kde se vzal tento sjezd? Papoušek: Přišel jsem k hotovému. Dr. Mach to upekł s místopředsedou a Schönbornem. Ukazoval resoluci a program. Viděl to už někdo přede mnou? Ano, místopředseda. Tedy já to už nemusím vidět. Švehla naznačoval, že Papoušek se dostal k hotovému ovšem, ale z chytrosti. Švehla vyčinił Papouškovi prudce. Sám prohlásil, že ten sjezd neschvaluje. Ale když jednou Maštálka, po druhé Groš, hrají smutné úlohy, nediví se, že to kazí mravy i — agrárníka Papouška.

Rašín: My nemáme s Grošem nic společného. Naprosto jsme s ním přerušili styky. Ostatně Groš se velice mýlí, že něčeho u vlády dosáhne. Vojáci říkají: „On si myslí, že nás oklame. My dobře víme, co mluvíval, když tu byli v Praze Srbové, Rusové, Angličané, Francouzi.“ Mezi Papouškem a Maštálkou je rozdíl. Sjezd okresů byl dlouho připravován, kdežto do Maštálky cosi nahučeli naši židovští redaktori, Penížek a Hlaváč a ještě kterýsi ve Vídni. Když s tím přišel do Prahy, já jsem ho zrazoval. (Nevyřkl slovo: Já mu to zakázal, ale bylo to citit.) Potom přece komusi podlehl a šel s Wohankou

do hlavního stranu. Mimochodem: Zakázal jsem Penížkovi pod trestem propuštění, aby se ve Vídni staral o politiku. Všecky případy Rašín nazval — „zbabělostí před nepřitelem“.

Dr. Soukup: Na doklad, že naši vídeňští redaktoři jsou vládní, vypravoval, že náš Hlaváč dal mu čisti memorandum o příští politice české v Rakousku, které on s ošklivostí odhodil.

23. června. Masaryk vystupuje ostřeji, aspoň v dopisech psaných rodině, ačkoli ví, že jeho dopisy se prohlízejí. Policie patrně ho nechává, aby se zaběhl, kde ho budou moci lapit. Tím sbírá materiál. Také dopisy, které rodina posílá, prohlízejí se policejně.

25. června. Včera přišlo do Prahy druhé číslo *La nation tchèque*, v němž je obsah výborný. Pohříchu také se vyskytlo jméno Benešovo — aviso z Vídně, mezi těmi, po nichž se pase. Beneš má zájmy vědecké a může drze všechno popřít. Stalo se to nějak v souvislosti se Scheinerm.

1. července. Masaryk vzkazuje:

1. Nelekat se běžných událostí — epizoda.
2. Rumunsko půjde brzy.
3. Konec bude dobrý.

●
Dr. Šámal přišel v půl 8. večer poněkud rozčilen. Právě se rozešel s dr. Rašínem, jemuž záleží na rychlém vyhledání dr. Beneše. Opatřeno nejdřív, aby Dušek jel co nejrychleji do Řenčova. O půl 9. hodině změnil jsem to, neboť se ukázalo, že věc může vyřídít i kolega Jan Hájek.

Týdenní události jsou prohlídky v *Národních listech*. Začaly se v sobotu 26. června o páté hodině odpoledne. Rozneslo se to brzo a roznášelo se i celou neděli, že přijelo pět auditorů z Vídně, že zároveň u dr. Rašína

prošťourali dům od sklepu až po půdu, potom pomocí civilních detektivů dr. Rašína zatkli na letním bytě v Písku. Když jsem šel v neděli dopoledne do redakce, zastavil mne redaktor Langstein z *Hlasu národa* a podal mi svůj výklad o *Národních listech*; odvolával se na to, že mluvil s redaktorem Heverou. Prohlídka trvala v sobotu do 9 hodin, potom přestávka, aby redaktoři mohli vypravit číslo a v neděli dopoledne pokračují. V redakci hledá se nějaké memorandum sepsané Holečkem a Kuffnerem o zavedení ruštiny na střední školy. Je-li Rašín zatčen, že se splnilo jen jeho přání: potřeboval mučeníctví, říká Langstein.

V úterý o půl desáté večer přijel dr. Beneš z Řenčova. Měl být na večeri u nás se zlínským Štěpánkem, ale velešvec nepřišel. Tak jsem mu tyto novinky pověděl. Ve středu se zprávy korigovaly. Rašín není zatčen. Nepřišlo pět auditorů z Vídně, nýbrž jen ten, který vyšetřuje Kramáře, kdežto ostatní jsou z Prahy. Vyšetřování takové, že na příklad redaktor Červinka musil obrátit i kapsy. Červinka vyslýchán tři hodiny a dávány mu otázky také o straně a výkonném výboru mladočeském. Zejména má-li redakce styky s Bohdanem Pavlů. Pozoruje se také, které zahraniční noviny (neutrální) jsou v redakci.

Šámal slyšel od Rašína, že prohlídky ovšem souvisí s Kramářem, ale může také být, že osnují zdaleka útok na všechny strany domněle neloyální a konstruují rozsáhlé spiknutí. Sem-tam nějaká maličkost má se najít, aby byla záminka sáhnout, na koho budou chtít. Prohlídka u Rašína byla tak důkladná, že propátrávali i knihovnu dětem a prohlíželi jim školní sešity. Dr. Šámal má podezření, že to ticho kolem naší strany je umělé a schválné. Máme být uspáni k nepozornosti, aby nás najednou přepadli.

Dr. Beneš ví, že v Ženevě asi 6. července bude veliká Husova slavnost, pořádaná kruhy universitními. Masa-

ryk sám bude jen v předsednictvu. Slavnostní řeč pronese A. Denis, mimo něho nějaký universitní profesor promluví německy.

Napsal jsem pro *Neue Züricher Zeitung* článek *Hus a nynější Čechové*.

●

Dr. Jan Matys mimo očekávání se vrátil z Rumunska. Dnes 1. července byl už v redakci u nás, vypravuje divoké kousky rumunské neloyálnosti, proti čemuž jsme my Čechové bílí beránkové. Proto maďarská vláda v Sedmihradech všecko povoluje, mlčí, nevidí a přímo vyhovuje Rumunům, co jim vidí na očích.

2. července. Z ministerstva války došel do Prahy na Sborové velitelství dopis, jež Schwerdtner přečetl a osobně zanesl na místodržitelství. Zabýval se s ním departement osmý. Obsah dopisu má dvě položky: 1. Proti Masarykovi má se sbíratí materiál k velezrádnému procesu. 2. Mají se za ním do Švýcar vyslat špiclové.

Vyslání byli ve středu 30. června do Švýcar dva muži z Prahy, kterým dáno hojně peněz, instrukce podrobné a doporučující dopisy i na několik švýcarských lidí, aby tyto špicly podporovali. Špiclové mají podle všeho vydávat se za utečence z Čech, dostat se mezi české uprchlíky, nabídnout Masarykovi a druhům služby a tím se dostat k informacím. Náš zpravodaj z místodržitelství popisuje oba občany takto: Jeden je šestadvacetiletý, blond, prostřední postavy, štíhlý a jmenuje se Karel Weis. Druhý je velký, silný, tělnatý s břískem a otlým obličejem, blond, má málo vlasů a přízrzlý anglický kartáček pod nosem. Nápadně je v tváři podoběn profesorovi Kukulovi („tlamatý“) a jmenuje se Pavlík.

O tom Pavlíkovi máme již pravděpodobný dohad, že je to malostranský fotograf, o čemž se v několika dnech přesvědčíme. Karlů Weisů je podle pražského adresáře

několik, a snad také nebude nemožno zjistit, je-li to hostinský, či knihkupecký účetní atd. Doufáme, že naše výstraha dojde do Švýcar včas, nežli se lumpové okouknou a české společnosti přiblíží.

3. července. Potvrzuje se s jiných stran, co pan Šimoněk řekl o Škodovce. Není nevyhnutelných součástí kovových a chemických pomůcek, aby fabrika mohla vyrábět děla. Vůbec není zbraní; proto odvedenci mají rukovat až dne 15. srpna.

10. července. Týdeník *Naše hlasy* zaznamenávají tuto zprávu: „Podle soukromé zprávy se dovídáme, že Husova výročí vzpomenula ženevská kolonie Čechů ve Švýcařích slavnostní schůzí, v jejímž předsednictvu zasedali Le Gautier a profesor Masaryk. O Husovi měl slavnostní přednášku autor *Konce samostatnosti české*, Arnošt Denis.“

To byla první veřejná zpráva. Čekal jsem další, nic jsem nečetl, ani v *Züricher Neue Nachrichten*, ač tam jakýsi referát prý byl.

Dva české deníky neoslavovaly pětisté jubileum Husovo, Bašťřův *Hlas národa* a Beaufortova *Union*.

12. července. Čekalo mne překvapení pod okny redakčními, když jsem se vrátil z pětidenního výletu do Hostišova. V paláci obce pražské je vojenské cvičiště pro hochy, kteří se přihlásili dobrovolně k vojsku na vyzvání ministra Georgiho *K mladým šestnáctiletým mužům*. Většina hochů, hezkých a obratných, jsou Češi. Cvičení jde hladce, neboť většina chodila asi do *Sokola*. Důstojník vykládá všechno po česku, ale velení je německé. Hoši cvičí dopoledne i odpoledne, hluku a křiku

mnoho. A v pauzách několik bubeníků se učí bubnovat. Nervosní člověk by nemohl v redakci pracovat.

●
Dnes ráno zatčen v Praze dr. Alois Rašín. Byl odvezen do Bartolomějské ulice, odkud na nádraží Františka Josefa a rychlíkem po poledni v 1.36 hodin do Vídně. Na nádraží doprovázel jej komisař dr. Klíma, odevzdal jej tam vídeňskému komisaři. Trefil se k tomu inženýr Pfeffermann v nádražní restauraci. V čele stolu seděl Klíma, s Rašínem dr. Třebický.

13. července. Zprávy o Princípovi a Gabrinovičovi: Jsou vězněni v kasematech vlhkých, nechává se jim po zametení mokro. Oba jsou souchotináři a byli operováni, Princíp měl exudát na plicích. Gabrinovič asi brzo umře. Bylo zakázáno velitelem operovat je za narkosy, oni oba statečně bolesti snášeli. Tím si získali obdiv ostatních terezínských vězňů.

17. července. Alice povídala dnes o Masarykovi, že je zdravý a píše horlivě spis o válce. Služné posud dostává; prý do podzimu. Paní Masaryková je s Alicí, mají jakési aviso, že budou internovány. Paní trpí velice srdcem, ale chová se klidně. Zásoby finanční strádají.

●
Podle *Züricher Zeitung* o Husovi v Ženevě mluvil také Masaryk.

19. července. Německý voják je občan, který jede na bojiště bojovat. Rakouský voják je dobytče, které vezou na bojiště na porážku. Ten rozdíl je vidět při dopravě. Německé vojsko nejede jinak než ve vlaku s osobními vagony první, druhé a třetí třídy. Naše vojsko dopravují ve vozích pro dobytek. Co dostává cestou jíst náš

voják, to by německý nevzal do úst. Když v Ústí musili vojáky stravovat, naši dostávali řídkou černou kávu s chlebem, němečtí musili dostat čaj a na chlebě kus salámu. Když němečtí ranění jedou ve vlaku, vlak se svítí čistotou, vojáci leží čistí, v bílém čerstvém prádle, ve vlaku je operační vůz, takže vlak zastaví třeba 20 minut, aby lékaři vykonali operaci. Vlaky s nemocemi nakažlivými jsou polepeny nápisy *Seuche*. Naši vojáci jedou zakrvavení, černí od prachu a špíny, ranění s infekčními přeházení a nečistota z vlaků kape. V hitlácích a dobytčích vozích není záchodů, němečtí vojáci fasují denně pět klosetových papírů. Když přijdou na obvaziště, Němci žádají sklenici vína nebo piva, naši nemívají ani vody.

27. července. V sobotu 24. července byl propuštěn z vyšetřovací vazby dr. Scheiner, neboť nebylo proti němu důkazů. Vídeňské a po nich naše noviny píšou, že odjel do Prahy, což není pravda. Zůstane na čas v ústraní, aby ho sokolové nepřišli vítat s kyticemi a prapory.

30. července. Už byl dr. Kramář ve vyšetřovací vazbě, když se stalo toto: Nezralý mladík moravský, načeхранá hlava, jménem Koutňák (byl v redakci *Vídeňského deníku*), jako voják upadl do ruského zajetí. Jaké nezralé chlapčisko je to, vidět z toho, že psal dr. Kramářovi: Aby mu poslal taková doporučení do Ruska, jaká dal Bohdanu Pavlů. V kanceláři Červeného kříže ve Vídni dostal se list do rukou dr. Kolínskému z ministerstva vnitra a ten byl tak polekán a bezradný, že dopis ukázal představenému. Dopis putoval do rukou ministra Krobotina a Kramář má o jednu přítěžující okolnost víc. Tím se také vysvětlují policejní prohlídky v redakci *Národních listů* z 26. června.

●

Dr. Beneš: Ví o tom, že pražská policie najala nových sto třicet konfidentů; dodává (a Šámal mu přisvědčil), že jsou mezi nimi pražští učitelé a učitelky.

Železnice v rukou vojáků podtrhnou všecken obchod a dopravu. Na počátku války, nemohouce dostat jízdního řádu, vypravili jsme na železniční ředitelství expeditora Pěkného. Úřadující důstojník trnul nad drzostí, že civilové chtějí znát odjezdy vlaků z Prahy.

„Dejte nám noviny sem, my je odvezeme a jízdního řádu nepotřebujete znát. Je v zájmu vojenském, aby obecenstvo nevědělo, jak vlaky jezdí.“

Takovým rozumem obsadí asi železniční křeslo generál.

Ukrainisches Korrespondenzblatt přinesl v těchto dnech zprávu: Začátkem června počal vycházeti v Petrohradě nový list, nazvaný *Čechoslovák*. Redaktorem je dřívější redaktor největšího českého listu v Praze *Národních listů* Bohdan Pavlů, který svého času vedl v tomto orgánu prudkou kampaň proti Ukrajincům. Nový český list má seznamovat ruskou společnost s národními požadavky Čechů tak, jak jim ovšem rozumí pan Pavlů. Některé články jsou tištěny i rusky.

Tuto zprávu přinesl klerikální *Našinec*, všechny moravské a mnohé české listy, v *Čase* hyla zabavena.

31. července. Pozorovat *Národní listy* je věc smutná. Poněvadž prý policejní president Křikava pohrozil, že redaktor Gabriel Moudrý bude zavřen za své týdenní přehledy válečné, Moudrý je přestal šifrovat G. M. a změnil také tón přehledů. Od zatčení Rašínova jsou *Národní listy* bez hlavy, ale také beze cti. Velebí rakousko-německou armádu a tupí ruskou i Rusko samo, stejně jako *Právo lidu*. V této válce změnili do roka čtyřikrát kurs. Chtějí-li tím pomáhat Kramářovi a Rašínovi, jsou na omylu.

2. srpna. Dr. Šámal jednal dnes s dr. Soukupem. Připravuje se asi do deseti dnů odchod poslance Gustava Habrmána do Holandska. Ať zatím nic nedělá třeba půl roku a čeká. Později by se nedostal. Chce jet se ženou i dětmi nakupovat. Peníze mu obstará strana. Také Soukup miní odjet. Dne 14. srpna má ještě odvod. Nejspíše přes Rumunsko. Šámal: „Já myslím, že v duši Šmeralem opovrhne. Strana vidí, že musí jednat a že zaspala.“

Je v Praze auditor, jenž vyšetřuje Kramáře. Ještě nevíme, po čem slídí. Podle toho zařídil by se Beneš také, aby zmizel.

8. srpna. Sotva jsem včera odjel na dovolenou do Hostiřova, již dnes v neděli překvapil mne kolega Dušek, jenž přijel přes Stupěice s profesorem Mikešem. Stručně vyřizoval:

Mluvil včera s komisařem dr. Klímou, jenž si ho zavolal. Klíma má vypracovat podrobný raport o Masarykovi: Životopis, cesty jeho, seznam rodinný, jmění, názory politické atd. Prosil Duška o pomoc. Smluvili jsme s Duškem důležitější odpovědi.

Klíma vypravoval, že před nějakým časem měl zodpovědět otázku, jak se chová radikální český tisk. Klíma odpověděl, že radikální český tisk už neexistuje; nejen *Samostatnost* a *České (Naše) slovo*, nýbrž i venkovské listy byly zastaveny. Odpověď ta patrně neuspokojila, neboť obratem dostal otázku, co je s *Časem*? Odpověděl: *Čas* sice na počátku neuměl se vpravit do poměrů, ale nyní píše docela korektně a dobře.

10. srpna. Dušek odevzdal 9. srpna část materiálu Klímovi, ale před odevzdáním ostatku svolal poradu u Boučka (Bouček, Šámal, Beneš, Dubský) stran toho, co má říci o Masarykových dluzích v Českomoravském úvěrním

ústavě a u jednotlivců. Chtěl také, aby pánové věděli, že a proč jedná s Klímou. Usneseno, neříkat nic. Dušek byl nucen dvakrát navštívit Klímu. Při poslední z těch návštěv Klíma uprostřed hovoru blikl známým svým způsobem stranou a řekl:

„Poslouchej, Dušku, právě si vzpomínám, že jsem svého času podával zprávu o tvých majetkových poměrech a že jsem zvěděl, kterak dostáváš jen polovičku služného, kdežto druhá se sraží na dluhy. Prosím tě, netíží tě to? Nedělá ti to obtíží?“

Dušek odpověděl: „Moje soukromé poměry tě naprosto nemusejí zajímat.“

Nedal nic Klímovi znát, ale třásl se hněvem, neboť poznal, že mu Klíma chce nabízet pomoc. Tudíž se rozhodl, že všechny styky s Klímou přerušil a přerušil.

26. srpna. Po 5. hodině odpoledne doručen redaktoru Ladislavu Kuntovi tento výměr:

„C. k. policejní ředitelství v Praze, čj. 25.983. V Praze, 26. srpna 1915. Panu Ladislavu Kunteovi, vydavateli a zodpovědnému redaktoru časopisu *Čas*. K doručení v redakci a v administraci, v Praze-II., U Zlaté husy, Václavské náměstí.

Na základě dočasné, nařízením veškerého ministerstva ze dne 23. července 1914, číslo 158 ř. z., stanovené suspense svobody tiskové, článek 12. státního základního zákona o všeobecných právech občanů ze dne 21. prosince 1867, číslo 142 ř. z., zastavuji ve smyslu paragrafu 7. zákona ze dne 5. května 1869, číslo 66 ř. z. vydávání časopisu *Čas* na dobu trvání války. Důvodem zastavení je zcela nepřipustný způsob dosavadního psaní Vašeho listu, jenž již vícekrát zavalil příčinu k úřednímu zakročení. Za zachování tohoto zákazu zůstáváte osobně zodpovědným. Z rozhodnutí tohoto máte právo odvolati se k c. k. místodržitelství v Praze, během 14 dnů po doručení téhož. Odvolání to musilo by u c. k. policejního ředitel-

ství v Praze býti podáno. C. k. vládní rada a správce policejního ředitelství Kunz.“

Redakce chtěla tento zákaz oznámit čtenářům tak, jak to svým časem učinily jiné listy. Vydala totiž list s hlavičkou *Času* a na listě jen stručnou zprávu, že *Čas* úředně je zastaven. Kunte se ptal Sandmanna, je-li to dovoleno. Sandmann odpověděl, že zastavení *Času* je mu novinkou a že to nespadá do jeho kompetence a že se má zeptat na policejním ředitelství. Kunte telefonoval tedy do policejního presidia. Odpověď, že pan vládní rada není přítomen. Volán tedy jeho zástupce. Odpověď neznámého muže, že se oznámení toho druhu nedovoluje.

Redakce smluvila tedy s tiskárnou, že oznámí zastavení *Času* dopisem obchodním, jenž se rozesílá v otevřené obálce pod tříhalérovou známkou:

„P. T. odběratelům a čtenářům *Času* se oznamuje, že rozhodnutím c. k. policejního ředitelství v Praze bylo vydávání *Času* zastaveno. Vydavatelstvo podnikne potřebné kroky, aby docílilo zrušení zákazu. V Praze, 26. srpna 1915. Vydavatelstvo, redakce a správa *Času*.“

Poněvadž i všeliká obchodní oznámení podléhají policejní cenzuře, ředitel tiskárny Humelhans zavolal tiskové oddělení. Ozval se dr. Votava a velmi zostra odpověděl, že takové sdělení se zakazuje.

„Ostatně jsme to řekli už redakci.“

V obecnstvu zastavení *Času* vzbudilo značný dojem. Časopisy oznámily je stručně, jen *Prager Tagblatt* doprovodil je jakousi notickou, která byla zabavena.

27. srpna. Protokol o zastavení *Času*: Dnes konal výbor družstva *Pokrok* v redakčních místnostech schůzi, aby se poradil, co začneme. Přítomni: Doktoři Veselý a Taussig, Václav Bouček a Šámal, profesor František Krejčí a prokurista Pospíšil, Dubský a skoro všichni redaktori, bez Šaška.

Dubský podával zprávu o finančním stavu *Času*. Náš list

byl v utěšeném vzrůstu, ač sotva vyšel teprve ze stadia investičního. Vyličil podrobně, co jsme kde dlužni a jak by se to mělo splácet.

Potom jednáno živě, co začneme dál. Podal jsem k debatě takovýto podklad:

Bylo by důležité vědět, proč jsme byli zastaveni. Co prý povídal dr. Kunz redaktoru Vincenci Červinkovi, že jsme uveřejnili admirální rozkaz dne 18. srpna ne na první, nýbrž až na páté straně, to není pravda. Náhodou vyšel rozkaz v *Čase* na první straně. Naše zastavení souvisí s počátkem stíhání Masaryka, což by bylo možná, protože právě v těchto dnech stíhání zahájeno. Nebo je součástí obecné persekuce českého tisku, čemu by nasvědčovalo zastavení hojných listů krajinských a včerejší výstraha udělená všem zbylým pražským deníkům, vyjma *Hlas národa*. Ale ať to neb ono, není v žádném případě vyhlídky, aby nám policie dovolila vydávat po chvíli náhradní deník za *Čas*. Tomu nasvědčuje i příkrost, s jakou nám zakázáno oznámit zastavení listu svému čtenářstvu.

Ale já bych byl proti náhradnímu listu vůbec, protože list ten by musil být velmi špatný. Přesto, že my v každém listě usilovali bychom zachovat své tradice a lišili bychom se od listů jiných, přece bychom se zahazovali. *Čas* dokonal svůj život ve cti a poctivosti, bojím se, že bychom se náhradním listem připravili o důvěru obecnstva, která zůstane naším velkým kapitálem, až po válce začneme list nový. Nebojím se, že naše čtenářstvo se roztratí a zapomene na nás, až přijde hodina.

Jsem také proti všem intervencím a žádostem o nový list. Ani policejní president Kunz, ani místodržitel Coudenhove nám nic nepovědí, protože nemají moci. Jediná možnost by byla, jít přímo k ministru vnitra Heinoldovi, který je hlavou české persekuce. Nedocílili bychom však víc, leda ukojili svou zvědavost, když by nám řekl, proč jsme byli zastaveni. Je možná, že bychom dosáhli snad i povolení, ale na jak dlouho? Jakmile bychom chtěli být

důslední, za čtrnáct dní by nás zastavili zas. Politicky jsme odsouzeni mlčet.

A jsem do jisté míry rád, že *Čas* právě teď zastaven. Nadchází chvíle, kdy Masaryk vystoupí s manifestem proti Rakousku. V tom okamžiku byli bychom postaveni před skutečnost, že bychom měli Masaryka desavuuovat. Říci ne, následovalo by zastavení listu a snad i věznění. Říci ano, bychom se neodhodlali. To by byl pro mne okamžik hrozný — v tom mě vyskočily slzy a zatřásl se rty, že jsem mohl jen říci —: a já bych ho nepřežil.

Dubský dovolával se svědectví nás redaktorů, že on byl už z jara pro dobrovolné zastavení *Času*, proto nemůže být podezříván, že by chtěl náhradní list z důvodů maličerných. Chtěl by udržet předně kontinuitu, třeba prostým *Zpravodajem*. Nejvíce padají na váhu však důvody hospodářské, neboť chtěl by snížit deficit letošního roku a získat finanční pomoc pro zaměstnance. Proto je také pro intervenci na úřadech. Jinak politické důvody plně uznává.

Herben: „Musím tedy nakousnout hořké jádro. *Zpravodaj* je nemožný při nynějším politickém kursu. Jak začneme vydávat politický list, budeme musit otiskovat *Korespondenční kancelář*, *Zlatou knihu* a všechn ten balast vládní. (Kunte: „Budou nás nutit k článkům, nebo nám je sami dodají.“) Intervencím já se už nepropůjčím. Bylo mi strašně, když jsem v září u Thuna a Křikavy, později u Coudenhova dovolával se našeho rakouského programu. Zbraň slabých je lest! Ale teď už klamat nebudu. Rakouský program náš neexistuje, dnes je to lež. A opět připomínám ten blízký konflikt: Masaryk vystoupí proti Rakousku a my budeme ohřívát rakouský program proti němu.

Navrhuji, a bychom snad od 1. října vydávali týdeník většinou beletristický, aby náš kádr zůstal pohromadě. Budeme příspěvky podpisovat. Básně, povídky, historii, hospodářství a podobné konfiskovat nám nebudou. Máme

k dispozici osm až deset tisíc adres, seženeme aspoň své-
pomocný list pro podporu redakce.“

Dušek souhlasil. Přál by si kolem týdeníku soustředit
také mladší pokrokové literáty všech pokrokových od-
stínů.

Šámal: „Rekurs podat. (Dr. Veselý se uvoluje, že ho na-
píše.) Politicky souhlasím s dr. Herbenem. Postavit se
na stanovisko hrdosti a k těm lidem už nechodit. Zkusil
jsem to v minulých deputacích a v člověku vře krev při
vzpomínce, co musí od těch lidí vyslýchat. My tomu nevě-
říme, co říkáme a oni nevěří nám. Masaryka nebudeme
zalhávat. Nemělo by smyslu vydávat náhradní list, neboť
jim nestačí, co píšeme a že to prochází censurou. Chtějí
plus, ždímat z nás city a nadšení, kterých nemáme. Včera
mi řekl jeden Mladoček: „My máme příčinu vám závi-
dět, že jste byli zastaveni.“ Když mi to uložíte, půjdu
k ministru Heinoldovi, považme však, že je osou perse-
kuce české a právě na základě své znalosti Moravy, Čech
i Slezska, kudy jako úředník prošel. Chce strhnout na
sebe pozornost, převzít Stürgkhovi vedení. U něho se
sbíhají všechny nitky policejní a dá nám otázku: „Co ří-
káte tomu, co Masaryk za hranicemi koná?“ Byli bychom
v úzkých.“

Po delší debatě usneseno, aby se vydávala *Novina* bez
udání VI. ročníku za redakce Herbenovy a vydavatelstva
družstva *Pokrok*.

28. srpna. Kolega Hlaváč psal Dubskému z Vídně po
zastavení *Času*, že podle jeho mínění zastaven byl pro
„ženevský pobyt“ a že co nevidět zastaveny budou i *Ná-
rodní listy* pro Kramáře. Leč by se dr. Zdeňku Tobol-
kovi podařilo zachránit je tím, že je úplně převede do
vládních vod. Taktika *Času* od počátku byla podle Hla-
váče blbá, protože sázela na jednu kartu. On je pevně
přesvědčen o vítězství centrálních mocností.

Zítřka v neděli dostane státní zastupitelství, česká universita a předsednictvo poslanecké sněmovny vyrozumění pražského velitele Schwerdtnera, že se proti Masarykovi zavádí trestní vyšetřování. Proti Masarykovi, poslanci Dürichovi a dr. Lvu Sychravovi, poněvadž projevíli snahy, čelící k odtržení některých zemí rakousko-uherské říše a ke zřízení samostatného českého království *mit der Slovaeki*. My jsme oznámení to četli už dnes. Je vždy možné, že v nejbližších dnech nastanou také prohlídky u členů strany a členů redakce, ne-li vazby. Jiná zpráva praví, že nastane persekuce radikálních stran. Je prý totiž zjištěno, že radikální strany (radikálně-pokroková a národně sociální) mají styky se Švýcarskem a proto se má pátrati, které osoby ty styky prostředkovaly. Takovým způsobem snad půjde pronásledování naší strany souběžně s oběma radikálními.

●
Naším důstojníkům na jižním bojišti bylo zakázáno podávat ruce důstojníkům italským, když jsou zajati. Italští důstojníci mají být pokládáni za bezecné a má se s nimi zacházet beze všech známek zdvořilosti.

●
Došel Macharův dopis, že byl prohlížen a zas vyslýchán, tentokrát od státní policie, neboť v *L'Indépendance tchèque* vyšlo svolání o Husovi: *Můj český národe!* Podle Macharova dopisu: Není to dlouhé, ale bachraté a nechutné. Sloh tak K. Tůmy z let sedmdesátých minulého století a pod tím podepsán — J. S. Machar. Tedy prohlídka, výslech...

Připomíná to případ Duškův. V chicagské *Svornosti* vyšel článek, jenž začínal: Můj přítel redaktor Cyril Dušek mi vypravoval o poměrech v Čechách toto... Na konec: Přelíčení s ním bylo odročeno, léčí se v Dalmácii. Proto soudce Eckstein, když přelíčení bylo urychleno, se Duška dotazoval, zdali někomu nepsal a podobně.

30. srpna. Maďaři mají teprve devět pochodových praporů, my v Cislajtánii už sedmnáct.

●

Národní listy ze včerejší neděle jsou hnus. Bez vybídnutí Macharova musejí si redaktoři jednou naplivat do očí. Patrně výstraha, kterou 28. srpna dostali, působila na ně k takové zbabělosti.

●

Paní Masaryková stěžovala si Duškovi, jak neopatrní jsou naši lidé: Jednoho dne v přestávce mezi jednáním zastavil ji v Národním divadle jeden ze spolupracovníků *Času*. Ptal se jí, co dělá profesor Masaryk. Podle zvyku mluvil velmi hlasitě. Ona odpověděla, že neví.

„Ale víte, milostpaní, dr. Herben mi přece povídal, že přicházejí poslové ze Švýcar.“

Paní Masarykové bylo úzko, jestli to někdo neslyší.

1. září. Dnes dopoledne *Národní listy* přinesly tuto zprávu:

Z c. k. České University Karlo-Ferdinandovy v Praze. Ve včerejší schůzi disciplinární rady profesorského sboru za předsednictví J. M. rektora profesora dr. Hennera bylo jednomyslně schváleno navrhnouti, aby dr. T. G. Masaryk, řádný profesor filosofie a ředitel filosofického semináře, byl místa profesorského zbaven, poněvadž se bez náležitého omluvení vzdálil a přes rok své funkce nezastával. Usnesení to bude předloženo ministerstvu osvěty a vyučování.

2. září. Dnes ráno zas dementují *Národní listy* včerejší zprávu:

„J. M. rektor české university pan profesor dr. Henner žádá nás, abychom konstatovali, že zpráva včerejšího našeho vydání o úterní schůzi disciplinární rady profesorského sboru v příčině profesora dr. T. G. Masaryka, se nezakládá na pravdě.“

Toto je dozvuk politického stíhání Masarykova. Redaktor Vejvara prý to psal. Zaslechl nějakou pověst o dopise vojenských úřadů, jež rektorát dostal, pobíhal celé úterý

po universitě a když nic nevypátral, sepsal tuto zprávu. Uličnictví spočívá v tom, že *Národní listy* nedávají pokoje Masarykovi ani v takové hodině. A hlupství v tom, že trochu vzdělanější člověk musí vědět, že říšští poslanci podle zvyku nepřednášívají a že tedy Masaryk pro nepřednášení nemůže být stíhán. Podle všeho nebylo na universitě nic jiného, nežli že senát vzal stíhání Masaryka na vědomost. Tak to vypadá v národě, když mu noviny píšou polozvďělanci. Horší je, že redakční rada celá takovou hanebnost do listu přijala. Nelze věřit, aby Vejvara mohl sám dávat do listu, co se mu uzdá. Podle Serváce Hellera vedou *Národní listy* nyní pánové Tobolka, Maštálka a Čech. Čistá společnost. Za vedení Rašínova přece se nic podobného nemohlo přihodit.

4. září. Dr. Edvard Beneš vydal se na útěk z Rakouska. Ve středu 1. září přešel rakouské hranice do Němec, převedl ho lékař dr. Amerling. Ve čtvrtek kolem páté hodiny odpoledne byla kritická chvíle, kdy měl přejet hranice do Švýcar.

Rozechvěni vzpomínali jsme s dr. Boučkem každou chvíli na něho. Jeho pas byl podvržen i s Kunzovým podpisem. Kdyby ho chytli, bylo by to neštěstí veliké. Není sice voják a nebyl by tedy souzen jako zběh, ale pro falšování veřejné listiny (podvod) vzali by mu doktorát atd.

●
Přijel k nám do Hostišova dr. Bouček a dr. Veselý z Benešova. Od nich jsem zvěděl: V pondělí 30. srpna v šest hodin večer přijeli vojáci (Gliwicki) k paní Masarykové, aby vykonali domovní prohlídku. Asistovali z pražské policie dr. Slavíček i dr. Klíma. Celkové chování vojáků i civilistů bylo velmi slušné. Paní Masaryková jim oznámila, že Masaryk pro ně zanechal dopis, který však ona spálila. Ví-li aspoň obsah. Ví:

„Pánové, všechnu svou korespondenci a své zápisky jsem odstranil. U mne nenajdete nic.“

Dr. Klíma přece jako na zkoušku otevřel ve stole příhradu.

„To jsou dopisy zemřelého syna Herberta, není snad potřebí, pane doktore, je prohlížet.“

Neprohlíželi. Totéž se opakovalo s druhou příhradou, ve které byly účty.

„Masaryk byl vyzván, aby vydal svědectví ve věci Kramářově. Odepřel přijet do Vídně. Že mají přijet za ním do Ženevy.“

„Vím to, muž mi to psal. Tuhle,“ a paní Masaryková ukázala vojákům dopis.

„Zná-li se Masaryk s Denisem?“

„Zná. Byl s ním dva roky pohromadě. Psal mi to,“ a ukázala dopis ze Ženevy.

Vojáci velmi litovali, že takový znamenitý a vážený muž dopouští se velezrady. K takovým poznámkám paní Masaryková neodpovídala. V neděli předtím byl u ní dr. Bouček a dal jí právní poučení.

Když se ptali na děti, paní Masaryková odpovídala, že Alice je v Pardubicích v lazaretě, Olga s otcem a Jan na vojně. *Das ist sonderbar, der Sohn verteidigt das Vaterland, der Vater verrät es.*

Je pravděpodobno, že Masaryk už za září 1915 nedostane služné.

9. září. Ne pověst, nýbrž skutečnost jest, že Petr Bezruč byl zatčen. V úterý 7. září telefonoval nám to do redakce redaktor Arnošt Heinrich z *Lidových novin*. V Praze jsem nemohl podrobností shledat. Heinrich byl sice už v Praze, ale nesešel jsem se s ním. Kolega Otto Fischer s ním večer bude mluvit. Také jsem prosil profesora Treybala, jenž odjíždí z Prahy do Brna, jakmile něco v Brně zví, aby mi napsal.

10. září. Byl jsem z Hostišova v Praze. První moje otázka v redakci i v *Měštanské besedě* byla po Edvardu Bene-

šovi. Nic. Naplňuje mne obavami okolnost, že před třemi dny byla zrušena platnost všech pasů do Švýcar, i těch, které byly vydány v posledních dnech. Mohlo by to souviset s prozrazením Benešovým, jenž jel na falešný pas. Ovšem také může být důvod jiný. Děje se záhadné přesunování vojska v Uhrách i v Německu. Bavorské pluky jezdí po dráze Františka Josefa z jihu na sever. Do Německa je zastavena poštovní doprava, ani telegramy se nepřipouštějí. Také zůstává ležet všechno, co je určeno do Uher.

16. září. U školy *Československé akademie* setkal jsem se s profesorem Šakem a Uhlířem. Šak na mne dorážel pro mé a Masarykovo stanovisko ve sporu srbsko-bulharském. Uhlíř se velice divil, proč dr. Beneš prchl do Švýcar. Vždyť nic nedělal, ničeho se nezúčastnil atd. Vypravoval mi o nejnovějším čísle *La Nation tchèque*, ve kterém je Masarykova přednáška husovská („česká otázka je neslučitelná s otázkou rakouskou“) a Denisův referát o dvou knihách: Larischově o císařovně a o knize nemanželské dcery císařovnině, jež o svém původu vydala v Anglii dokumenty.

23. září. Večer v redakci, když jsme čekali na Machara, Dušek vypravoval: Paní Masaryková psala muži, že je těžce nemocná. Masaryk sedl do vlaku a přijel. Vešed domů, byl překvapen, že paní mu jde naproti zdráva. Okamžitě pochopil, co se stalo, když z temného kouta vystoupil detektiv a pravil:

„Pane profesore, zatýkám vás ve jménu zákona!“

„Neopovažujte se!“ vzkřikl Masaryk, „jsem občan Severoamerických států“, a vytáhl z kapsy dokumenty.

Zatím rozhrnula se portiera, vystoupil americký konsul, podal Masarykovi ruku a pravil:

„Pane, jste svoboden a vy, táhněte!“ dodal detektivu.

Konsul vzal Masaryka pod rameno a odvedl jej zase na nádraží.

Vliv kinematografů! Takové věci si vypravuje Praha.

27. září. Machar se dnes dověděl u Topiče, že nesmí rozšiřovat Holečka, Čecha, Třebízského a podobně. Třebízský má v nějaké vzpomínce zmínku: Turci mají císaře, ale říkají mu sultán. Soused podotkne: „To je jako náš pes!“ Tím se stal Třebízský censure závadný. Mám dojem, že existuje nějaká literární kancelář, která podobné věci vyhledává.

●
Ministr Trnka pracuje u politických lidí, abychom se veřejně zřekli státoprávního programu. Máme říci, že to byl romantismus a že pod českým státem rozumíme jen samostatnost v Rakousku. To prý by nám nyní v Rakousku velice prospělo.

28. září. V 1.35 hodin po poledni přes Cmunť odjel Machar z Prahy. Večer v pondělí loučili jsme se s ním v hotelu Paříž daleko přes půlnoc. Část společnosti zpívala a všichni byli rozjařeni. Jaksi nepřírozně, jak bývá před morem, aby se lidé ohlušili. Na nádraží vyprovodil jsem Machara sám. Když jsme se líbali, přál mi, abychom se sešli „ve zdraví a na svobodě“. Kdož ví? Praha je i tak plná domněnek, že jsem zatčen. Usuzuje se to z toho, že jsem nedal do veřejnosti soustrast nad úmrtím Šubertovým a že mne není vidět. Dnešní informace přitížily. V pátek dne 24. září zatčen byl v Humpolci redaktor Jiří Skorkovský. Přijel pro něho v automobilu komisař dr. Klíma a detektivové odvezli jej do Vídně. Důvod nemůže být jiný, ač Skorkovský je neopatrný před lidmi, nežli že se pátrá po lidech, kteří jsou asi ve spojení s dr. Lvem Sychravou. Zatýkání budou se množit, je bezpečná zpráva, že naše strana je na mušce a že první rána může

dopadnout na mne. Kdyby přišla prohlídka, byl bych nepochybně ztracen. V mých nedopsaných věcech a konceptech rozházených v příhradách nebo v knihách, našlo by se mnoho, co dnes se pokládá za závadné. Dost divno, že censura nesáhla ještě na *Hostišov*.

●

Dnes jsem dostal do rukou první číslo časopisu *Česko-slovenská samostatnost*, orgán politické emigrace, vydané 22. srpna v Annemasse v savojské Francii. Tiskař P. Granchamp, redaktor dr. Lev Sychrava.

7. října. Překvapili mě návštěvou dva sociálně demokratičtí apoštolové. Dr. Šmeral a dr. František Soukup. Vypravovali mi historii, která se mi zprvu zdála detektivní, ale jakmile se rozhovořili, mrazilo mně. Viděl jsem po chvíli, že mohou provést něco, co nás všechny uvrhne do záhuby, je-li moje domněnka správná. Tedy:

Do redakce *Práva lidu* přišel podle líčení Soukupova hrbatý člověk a ptal se stále na dr. Soukupa. Že mu nese pozdrav ze Švýcar. Několikrát Soukupa nenašel, až ho zastihl společně se Šmeralem. Zdá se mi spíš, že Soukup schválně toho člověka přijal ve společnosti Šmeralově, protože byl už z redakce avisován, že se návštěvník chová neopatrně nebo provokativně, a proto chtěl mít Soukup před černo-žlutým Šmeralem alibi. Tak tedy pana Mareše, jak se návštěvník jmenuje, oba dva přijali. Mluvil prý zmateně a provokativně, že nese vzkazy ze Švýcar redaktoru Hájkovi do redakce *Času*. Když Hájka nenašel, jde k dr. Soukupovi. Má zprávu v knoflíku a má vyřídit pozdravy od revolucionářů švýcarských. Sám vzkazy nemá, ale jistá dáma (která se jmenuje Linhartová) a ta přijela ze Švýcar.

Soukup i Šmeral jsou rozezleni na policii. Je to zřejmě provokace a oni oba si půjdou k policejnímu presidentovi stěžovat na tak průhlednou provokaci. Sociální demokra-

cie dělá od začátku války loyální politiku, říká Šmeral, a nezaslouží si takoveto naivní úklady.

Kombinoval jsem rychle: Je možné, že ten Mareš je provokatér. Je však také možné, že skutečně přijel posel ze Švýcar a že tento nenápadný hrbáček, neboť oba popisují Mareše jako hrbatého člověka, dělá prostředníka. Vzpomínám, zda jsem někdy u kolegy Hájka nebo Duška nezahlédl hrbáče. Nevzpomínám si. Ale je mi jasné, že ani Šmeral ani Soukup nesmí jít na policii se stížností, dokud nezjistíme u Hájka nebo u Duška, konečně i u dr. Šámala, nečekají-li nějakého posla. Šmeralovi ovšem tyto věci nemohu vykládat, ani své úzkosti, kterými jsem byl naplněn, když jsem si uvědomil, že ani Hájek (vojákuje v České Lípě), ani Dušek (jel kamsi na Moravu), nejsou v Praze.

Po dlouhém přemlouvání se mi podařilo Soukupa, který je přístupnější, ale zřejmě podléhá Šmeralovi, nebo se ho bojí, i Šmerala přesvědčit, že je hloupé, aby na policii chodili rovnou ode mně. Jen ať počkají. Byl-li to provokatér, přijde zítra znovu a bude urgovat schůzku s tou paní, která přijela ze Švýcar. Odkladem se nic neztratí a já snad se dočkám Duška nebo nějak zjistíme, co na věci je.

Soukup i Šmeral odešli, jak se mi zdálo, rozhodnutí počkat. I jakousi úmluvu jsme uzavřeli, že já budu pátrat po tom Marešovi a dám jim zprávu. Dokud jim zprávu nepodám, oni nic nepodniknou. Přesto jsem pln obav.

8. října. Dnes v poledne přišel ke mně do redakce dr. Soukup, sám, bez Šmerala. Jeho způsoby i řeč byly důvěrnější nežli včera v přítomnosti Šmeralově. „Nic nového?“ pravil. „Nic!“

„Já vám musím referovat toto: Včera jsme byli u policejního presidenta Kunze, já, Srba, oba Šmeralové. Vyslechl nás, zdvořile poděkoval a neřekl A ani B. To mě utvrzuje v domnění, že všechno věděl. Prosím, deputace,

osoby jisté váhy a on nese-psal s námi ani protokol. Na dnešek dopoledne si mne objednal komisař Slaviček. Ne na určitou hodinu, nýbrž kdykoliv v hodinách dopoledních. To je také nápadné. A když jsem přišel do prvního pokoje, všechen ten personál si mně nápadně prohlížel... Dr. Slaviček mně dal několik otázek. Zdali bych byl anebo proč jsem neučinil opatření, když jsem slyšel, že ta dáma na mne čeká u vinohradského kostela? Vysvětlil jsem, že to je lež. Že nějaká dáma na mne čeká, řekl mi Mareš už ve čtvrtek, když jsem s ním jednal v kanceláři u Mazače. Nato se mně ptal, znám-li Ferdinanda Kyjovského. To jméno slyším po prvé. Slaviček mi oznámil: Ten Mareš byl včera večer zatčen. I tu dámu máme. Pracovali jsme celou noc a jsme na stopě organisaci asi patnácti osob.“

Vyslechl jsem klidně referát a poznamenal, že jsem také nikdy jména Kyjovského neslyšel. Zaráželo mě však sdělení, že tu dámu mají a že Slaviček už je na stopě organisaci. Přesto konejšil jsem Soukupa i sebe, že to mohou být povídačky a vždy ještě jsem se klonil k tomu, že to může být detektivní komedie.

Odpoledne vypravoval jsem historii Hajšmanovi a oba jsme byli značně znepokojeni. Jakkoli kdyby to nebyl provokatér a kdyby byli zatkli skutečného posla ze Švýcar? Hajšman měl vnuknutí promluvit s Hájkem.

Ještě v noci odjel do Přepych u Opočna, kde Hájek dlel na krátké dovolené u rodičů.

9. října. Cestou do redakce dnes v sobotu zastavil jsem se u *Zlaté husy* v kavárně, kde byla malá naše obvyklá společnost žroutů novin. Za hovoru ještě jsem se jim zmínil, jak Soukup na špiela vyzrál, ale po nějaké hodině už jsem byl znovu v úplných pochybnostech. Přišel ke mně totiž do redakce opět Soukup a byl viditelně rozrušen. Opět ptal se:

„Nic?“

„Nic,“ řekl jsem.

On rozčileně chodil po světnici, vjížděl si rukou do vlasů a já mu vypravoval, že do večera vrátí se posel z Přepych. Soukup slíbil, že po páté hodině odpoledne přijde se zeptat na výsledek.

O čtvrté odpoledne přichvátal do bytu Hajšman u velickém rozechvění a s otázkou na rtech. Když jsem mu řekl, že Soukup byl na policii a Mareš je zatčen, chytl se za hlavu a svíjel se zděšením.

„To je hrozné! Jsme ztraceni!“ Líčil mi, jak Hájkovi ráno v Přepychách vyskočily slzy, když slyšel, jak Soukup jednal a čím pohrozil. „To je zjevná zrada, denunciace! On si přál spojení se Švýcary a věděl, že k němu posel přijde.“ Nejtěžší starostí bylo Hájkovi, co je s kufrem, kde je kufr?

Skličovalo nás, že ani Dušek ani Šámal nejsou v Praze. Snad by něco věděli.

Do večera jsme nesvedli víc, nežli že Hajšman zjistil, že dům ve Vršovicích číslo 240 je hlídán. Tam bydlil Mareš.

Já jsem proseděl od půl páté do osmi v redakci jako na nožích. Když jsem šel z redakce, stavila se pro mně žena, odskočil jsem k dr. Boučkovi, abych ho informoval. S nikým jiným už jsem mluvit nemohl. Doma jsem zvěděl, že před naším domem od čtvrt na sedm do osmi se pohyboval detektiv, jenž si prohlížel bedlivě každého, kdo do našeho domu vcházel a odcházel, a který úzkostlivě hlídal okno u mé pracovny. Byl zrzavý, nos vzhůru, a oblečen jako zedník, když jde z práce. Náš Prokop vyšel z domu, zatím co Ivan z tmavé ložnice chlapa pozoroval. Jak vrzly dveře, chlap od protějšího pivovaru běžel přes cestu. Prokopa si obešel. Bylo nápadno, že kouřil cigarety, a když vyňal z kapsy tašku, že se leskla jako stříbrná. Když jsem já byl doma po osmé, už se neukázal.

Seděl jsem přes jednu hodinu v noci a čekal. Šel jsem

potom spát, ale spal jsem jak na vodě, dávaje pozor, ozve-li se zvonek u dveří.

Dnes jsem poslal stejně jako včera k paní Duškové: Kdyby Dušek přijel, aby přímo letěl ke mně. Naši vědí vždycky, kde jsem, kdybych náhodou nebyl doma. Paní Dušková přišla do redakce v podvečer, velmi statečná a moudrá. Můj lístek ihned spálila, tušíc, že by byl důležitým dokumentem pro nepovolané oči. Ujednali jsme, že Duška k nám pošle, kdyby přijel i pozdě v noci. Na nádraží nemohl jsem mu jít naproti, neboť v tom byla nehoda, že žena jeho nevěděla, přijede-li přes Brno—Jihlavu nebo Cmunt. Ale poslal jsem aspoň naše tři hochy ke všem vlakům na nádraží, aby Duška hlídali, kdyby se vrátil. Čekali marně.

„Já myslím,“ pravila, „že on si přidá. Odjel ve čtvrtek, řekl, že přijede v sobotu, ale to on dělává, že přijede třeba až v pondělí.“

Ujistil jsem ji, že musí v sobotu přijet, protože v neděli má v Praze nutnou práci. Což jsem věděl od Šámala.

Po jejím odchodu přišel ředitel Bělehrádek z *Ústřední matice školské* s dotazem, je-li tu Dušek. Není. Důležitější bylo sdělení, že dr. Šámal dostal od státní policie obsílku na neděli dopoledne. Kancelář advokátní pro něho telegrafovala do Vídně a neobezřetně telefonovala i do *Ústřední matice školské*. Bělehrádek odpověděl: „Já telegrafovat nebudu. Svou věc jsem si už vyřídil písemně.“

V tu dobu byla u nás na návštěvě MUDr. Varvara Dimi-trijevna Bezděková. Když slyšela o Soukupovi, zaplakala. Pravila:

„Čert má krátký ocas, říkají Rusové o tom, kdo má strach. Žádné spiknutí v Rusku nezůstalo tajno déle než šest měsíců, nanejvýš jednou devět, potom to praskne. Když já jsem byla v revoluční organizaci, prasklo to za devět měsíců. V tu dobu měla jsem však již dcerušku Taťanu, řekla jsem si „Naplevat“ a vypřáhla jsem.“

10. října. Černá neděle. Stačí kronika:

1. Časně ráno, ještě jsem spal, přišel náš redakční sluha Jarka. Našel ráno zapečetěné místnosti redakční i administrativní. Nemůže tedy uklízet.

„Mám to telefonovat dr. Veselému do Benešova?“

„Ano.“

„Detektivové vzbudili vrátného asi před dvanáctou v noci, aby jim ukázal naše dveře.“

2. Po desáté přišel zas. Šel oznámit, co se stalo Duškovi. Cestou potkal Duška a dověděl se, že večer asi k desáté hodině přijeli prohlížet k Duškům. Když nebyla doma ani paní, šli naproti k tetě, prohledali tam i záchod a šifonéry, hledali Duška. Když se dověděli, že paní Dušková je ve vinárně Petříkově na Perštýně (byla tam s Duškovými bratry, se sochařem Novákem atd. a čekala na Duška, přijede-li), dr. Kislinger ji vyvolal a odvezl na státní policii. Řekl jí, že ji berou jako rukojmě za Duška, dokud se nevrátí.

„Jak dlouho mě tu budete držet?“

„Třeba rok.“

„Ale já jsem zaměstnána. Mám školu.“

„Už mnoho lidí přišlo teď o zaměstnání, přijdete také.“
(To je z vypravování paní Duškové, to náš zřízenec Jarka arci neznal.)

Dušek spěchal po návratu do Prahy hned v neděli dopoledne na policii (Jarka ho potkal) a když se nevracel, pojalo mě zlé tušení.

3. Před polednem přišel redaktor Fischer. Věděl, že paní Dušková byla zatčena. Uložil jsem mu, aby se poptal po Soukupovi. Sotva od nás vyšel, potkal našeho úředníka Hálu a hned ho místo sebe poslal k nám. Hála oznámil: Včera pozdě v kavárně mluvil se Šmeralem a Šmerál s ním sdělil, že dr. Soukup odpoledne byl zatčen.

4. Hajšman šel do závodu a našel pečeti, vrátil se domů. Potom zjistil, že Marešův dům je stále hlídán, byt Hájkův není zapečetěn. Šel na Malou stranu k Hájkovu bratrovi na četnické velitelství a přinesl zprávy dosti

dobré. Od tří dnů mají tam poplach, ví se o zatýkání a existuje seznam osob, na které se má dávat pozor. Z realistů v seznamu není nikdo. Obecně se má dávat pozor na radikální strany, čímž se myslí národní socialisté, realisté a nespokojená část sociálních demokratů. Odpoledne ten seznam osob Hajšman dostane.

5. Po druhé hodině přijel dr. Veselý z Benešova. Smluvili jsme, že k páté hodině přijde zas, až budu mít zprávu od Hajšmana. Přišli společně, potkali se před domem. Seznam Hájkův je blbost.

6. Když jsme vyšli k *Zlaté huse*, přišel Kunte i Fischer. Přinesli zprávu, že paní Duškovou policie pustila a Duška si tam nechala.

7. Vyhledal jsem dr. Jana Jínu a poslal jsem ho ke slečně Šámalové. Je-li Šámal již doma, aby přišel do Školské ulice, do *Ústřední matice školské*. Pakli není, aby mu slečna vyřídila, co se děje a že nežli půjde na policii, musí mluvit se mnou. Nebyl doma. Náhodou jsem potkal dr. Boučka a vyložil jsem mu, co od soboty ještě nevěděl. Do té chvíle neměl o nedělních věcech tušení.

8. Náš ředitel Dubský měl mít z vojny pětidenní dovolenou. Nepřijel v pátek ani v sobotu. Podle všeho nemá tolik volnosti, aby psal nebo telegrafoval. Paní Dubská jela v sobotu za ním. Do večera dnešního se ještě nevrátila.

Vyčerpán uléhal jsem spát, abych nespál.

11. *Října*. Hajšman žádal na policii, aby nám otevřeli aspoň administraci. „Administraci zvláště ne!“ Prohlídka že může být v úterý nebo ve středu. Hajšman naléhal, aby ji udělali rychle. „Snad v úterý o desáté hodině.“

Kislinger přimhouřil oči a hlasitě myslil: „Duškův stůl . . . tedy v úterý.“

Dr. Velemínský přišel do bytu s upozorněním svého nejménovaného přítele, jenž má styky s policejním úředníkem, že realisté budou zatýkáni, že Soukup má na své-

domí atentát atd., Beneš atd. Ten přítel však dal policajtovi přímou otázku, hrozí-li nebezpečí dr. Herbenovi a profesorů Velemínskému. Odpověděl: Ne. Zato prý řekl, že Šmeral je pod dohlídkou a že podle jeho mínění Šmeral by měl být zatčen.

Během dne se potvrzovalo, že u Jiřího Pichla byla prohlídka, ale zatčen nebyl, protože se nic nenašlo. Byl však zatčen Gabriel Moudrý z *Národních listů*. To prý povídal dr. Hammer (obhájce redaktora Žďárského proti Macharovi), neboť i k němu přišla policejní návštěva. Policie má zprávu, že u nějakého Hammera se ukrývá Rus. Prohlížíjí tedy všechny Hammery. (Zatím není pravda, že Moudrý je zatčen. Moudrý a Josef Holeček měli prý jen nějaké výslechy a snad prohlídky.)

Ladislav Kunte je pevně přesvědčen, že líčení Šmeralovu a Soukupovu se nemá věřit. Vypravovali scénu s Marešem už tak sugestivně, aby měli ospravedlnění pro své jednání. Nevěří, že to tak bylo. Už to — ten člověk není hrbatý, je těžkopádný a chodí ohnutě od práce. Stačily tři, čtyři křížové otázky, aby se přesvědčili, že to není agent provokatér. Kunte Mareše viděl a mluvil s ním, když jednou přišel do redakce hledat redaktora Krále. Seznámil ho s Duškem a oba rychle poznali, že je to člověk jen těžkopádný, ne podlý.

Asi o páté odpoledne přijel dr. Šámal z Vídně. Poslali jsme s bursy poptat se do bytu a Hajšman takřka ve dveřích se s příchozím srazil. Následovalo informování.

Šámal měl vzkaz, nežli půjde na policii, domluvit se se Švehlou. Schůzka byla v agrárním domě. Přítomen Švehla i dr. Šmeral. Smluvili se o shodné výpovědi, až budou voláni za svědky proti Soukupovi. Šámal přišel za námi odtud na promenádu do Vrchlického sadů a já jsem mu podrobně referoval, co se od soboty stalo. Přijel na telegrafické zavolání z Vídně. Věděl, že kolega Dušek je ve Vídni, ale nevěděl kde, chtěl mu prostřednictvím Macharovým telefonovat, ale rozmyslil si to. Litoval unáhlenosti Duškovy, že ke mně nezašel v neděli dopo-

ledne, když zvěděl od sluhy, že máme místnosti zapečetěny. Tím více, že Dušek přivezl nebo aspoň měl přivézt důležitá ústní sdělení z Vídně. Šámal je teď bez nejmenší informace o tom, co předcházelo, nežli Dušek byl zatčen.

Ad Soukup: Když Soukup přiběhl ve čtrtek ráno k Šámalovi, dr. Šámal ho důtklivě varoval, aby nespěchal s udáním na Mareše. Pravil mu:

„Kolego, dejme tomu, že devadesát proti deseti svědčí, že je to provokatér, já bych to nedělal, počkal bych.“

Ve čtvrtek odpoledne byl Šámal volán ke Švehlovi. Byl překvapen, že u Švehly našel Šmerala. Opět o věci mluvili a Šámal opětně radil k opatrnosti. Konečně odběhl k Soukupovi do kanceláře a našel Soukupa rozechvěného. Už bylo pozdě, už bylo udání u policejního presidenta Kunze učiněno. Soukup se chytal za hlavu a říkal:

„To je hrozné! To je hrozné!“

Šámal měl dojem, že sociálně demokratická strana Soukupa k tomu kroku dohnala.

V tom se nemýlí. Kunte vyhledal dnes Šmerala, neboť také zvěděl od dr. Velemínského, že Šmeral má být zatčen. Šel mu to říci. Při té příležitosti Šmeral pravil velice energicky:

„Politika naší strany je hluboce promyšlena a nejen se neuchýlí ani na píď s dosavadní cesty, ale ona ani nestrpí, aby i jen stín podezření na ni padl.“

A potom jako by už byl na schůzích, kde tuto politiku bude hájit, řekl, že za tuto politiku bere plnou odpovědnost z těch a těch důvodů.

„Ten člověk,“ pravil Kunte, „je schopen sám to udat, kdyby se Soukup byl zdráhal.“

Šrba přitom řekl: „Nevíme, co se ze Švýcar čeká. Já tu společnost švýcarskou znám, je to sebranka.“

●
Velemínského tajemný zpravodaj a policejní pramen je mi už vysvětlen. Policajt je dr. Gellner, prostřed-

ník spisovatel Arne Laurin. Večer po deváté hodině nalezl jsem v bytě Arne Laurina a Málka. Laurin bývá důvěrníkem Gellnerovým a po tři roky, jak pravil, hraje si na vola, aby se Gellnerovi zdálo, že je proti němu geniální muž.

Gellner mu svěřil: 1. Policie věděla, že Edvard Beneš prchá. Pražský detektiv s ním jel ve vlaku až na švýcarské hranice. Beneš *ist eine harmlose Person* a je tedy lhostejno, je-li v Praze či ve Švýcarech, ale policii k velezradě chyběl poslední článek. Ten článek se útekem Benešovým zavřel. Ostatně za týden, kdybys chtěl v Praze s Benešem mluvit, mohl bys. Ovšem nebylo by ti to dovoleno. Vysoce postavené osoby ve Švýcarech pomáhají pražské policii. A tak se jí podařilo, že dva lidi vylákala do Němec a již jsou v Praze zatčeni. Fascikl má nápis: *Die Reise dr. Edvard Beneš*.

2. Má-li Laurin styky s Masarykovci, aby je přerušil. Masarykovci budou zatýkáni; mohlo by mu přátelství s nimi škodit. Alice Masaryková bude zatčena za pár hodin.

3. Beneš patrně jel do Švýcar informovat a urovnávat něco, co by mohlo proniknout na veřejnost, když už na to není vhodný čas. Policie to ví. Šest neděl už stopovali, že byl komplot proti arciknížeti Bedřichovi, když naše armáda byla na ústupu. Teď dostala policie nitky do rukou.

4. Oč může jít u Soukupa? O aktivní velezradu. Co je to? Útok na představitele státu v přenesené působnosti. Kdo je to? No já ne! kroutil se dr. Gellner. Velezrada Soukupova končí atentátem. (Tuším, že Gellner učinil také zmínku o anarchistovi Kyjovském, jenž prý se pohyboval v okolí Masarykově.) Laurin Kyjovského zná, mluvil o něm asi před třemi dny s Chalupným.

12. října. Venku v Praze zuří zatýkání, u mne sbíhají se zprávy o tom. Byl to těžký den dnes. Těžký den, ale již

bez otřesů nervových a bez tajení dechu. Přijímal jsem děsivé momentky s naprostou odevzdaností. Přijdou-li, přijdou a půjdu. Onehdy jsem slyšel výrok: Ruský dělník? Dej mu týden pracovat s dynamitem. Myslím, že bych to také dovedl.

Když jsem vstával, přišla mladá hezká paní se skřipcem:

„Já jsem Hájková. Odpusťte, že bouřím tak záhy.“ A vypravovala: „Muže zatkl četník včera odpoledne v Náchoďe na promenádě, kde jsme spolu chodili. Nedovolil mu jít ani domů, jen s chlapečkem se směl rozloučit. Mně četník pohrozil: „Opovázíte-li se přijít na nádraží s mužem rozloučit, vezmu vás také.“

„Já jsem však uplatila vězeňského a on mě v noci k muži pustil, takže jsem od muže dostala aspoň nějaké pokyny. Časně ráno muže odváželi jedním vlakem, viděla jsem ho, já jsem jiným vlakem jela do Prahy.“

V Praze nalezla byt zapečetěný a když bezradná odcházel, viděla, že před dům přijížděl automobil. Vypravoval jsem jí, co se zatím stalo v Praze. Šla za strážmistrem Hájkem na *Gendarmeriekommando*. Slíbila, že přijde povědět, jak pořídila. Už nepřišla.

Ve dvě hodiny odpoledne přišel zase Václavík, soused Hájkův z Mánesovy ulice číslo 88 a vyřizoval: Již včera chtěli vykonat v Hájkově bytu prohlídku, já jsem se zdráhal poněkud vydat klíče. Nechali toho, teď v přítomnosti paní Hájkové za poledne prohlídku vykonali. Dovolili jí, aby se s námi rozloučila. Prosila mne, abych vám vyřídil: Za prvé, že je zatčena, za druhé, že nic nenašli, za třetí, že ten člověk (Mareš) všecko vyzradil.

Paní Dubská vzkázala po Hajšmanovi, že k nám přijde říci, kde se Gustav Dubský zdržuje. Dopisy od administrace dostává až za čtrnáct dní.

Asi o třetí hodině přišla paní Pavla Dušková. Vyličila mi své zatčení. Spala v cele se dvěma ženami. Když ji tam vedli, komisař Slavíček jí řekl: „S těmi nemluvte.“ Nemluvila, ale slyšela, co si povídaly. Jedna byla Eliška

Marešová. Přišla ve čtvrtek večer domů z obchodu a našla byt zapečetěný. Z vedlejšího bytu vyšel detektiv a odvedl ji sem. Je zatčen otec, matka, matčina sestra, která v tu chvíli náhodou k nim přišla pro dříví, bratr a ona a ty malé děti v noci poslali domů. V neděli ráno, když na chodbě zaznělo volání: Mareš, děvče pravilo: to je otec. Přiskočilo k okénku ve dveřích a vidělo, že otce vedou k výslechu. (Řekl jsem paní Duškové, kdo je Mareš.)

Paní Dušková sešla se s Duškem až v poledne. Teprve ode mne se dověděla, že Dušek byl na policii aspoň od deseti hodin ráno. Když jí odpoledne pouštěli, dostala napomenutí:

„Raději o tom nemluvte, že jste tu byla.“

Dušek při rozchodu ji těšil: „Vždyť já nepochybně zítra přijdu domů.“

V pondělí mu přinesla oběd, odevzdala mu jej u přítomnosti úředníka a detektiva a směla s ním mluvit o všedních věcech, co potřebuje a podobně. Také knihu mu přinesla a úředníci prohlíželi ji dost ledabyly. Stejně nůž, vidličku a podobně. Někdo jí řekl, že Dušek byl vyslýchán pro velezradu, čemuž se ona zasmála udiveně.

Dnes nepustili jí s obědem k Duškovi, protože prý mají chvat a není úředníka, který by mohl být přítomen jejich hovoru. Sluha přijal oběd a odnesl. Ale když byla v kanceláři, viděla tam dvě dámy. Slaviček jednu představil: To je paní Hájková. My se neznáme. Ta druhá byla blondýna se žlutými lněnými vlasy. (Když jsem to přinesl na naši bursu, Hajšman usoudil, že to byla Hájkova sestra z Přepych, kterou v sobotu viděl. Byla mu nápadná svými žlutými vlasy.

Večer o šesté hodině v parku vypravoval dr. Šámal sense: Dnes byla zatčena žena dr. Edvarda Beneše a dvorní rada Václav Olič, kdysi policejní postrach Prahy. Beneš ženě psával ze Švýcar, policie nechávala jí dopisy doručovat i s poznámkami: „přijdou za mnou Vojtíškové“, což v naší hantýrce znamená detektivové. Beneš nepsal

nic závadného, ale přece jen se orientovali. Dnes ženu tedy zatkli. Václav Olič, s nímž Slavíček při zatýkání hrubě zacházel, zatčen byl jako pomocník a přechovávач Benešův. Někdo vypátral a udal, že v domě Oličově ve Vršovicích složena je Masarykova knihovna. Beneš bydlel v jiném Oličově domě, na prázdninách byl na jejich statku v Řenčově.

Slečnu Adu Oličovou, důvěrnou přítelkyni paní Benešové již z Paříže, kde společně studovaly, nechali na svobodě. Paní Oličová a druhá dcera jsou v Řenčově. Otec v Řenčově nebyl, co mu padl na bojišti výborný syn.

„Vysoce inteligentní dáma odjede hned do Švýcar,“ řekl mi dr. Šámal. Je to Emma Destinnová.

Dnes byl Šámalem vyslýchán Šmeral mladší. Hlavně o tom, zdali se o tom radilo představenstvo strany, že Soukup má Mareše udat. Patrně se domnívali, že Soukup o své újmě by to nebyl udělal, ale že strana ho donutila. Odpověď: Strana o tom nevěděla a nejednala.

Čekání na Šámala, jenž úderem dvanácté hodiny v poledne měl se objevit na Karlově náměstí, bude-li na svobodě, bylo mi přece poněkud mrazivé. Probíhal mi tělem mráz, když začali zvonit poledne a Šámal nikde. A zachvěl jsem se, když místo něho přišla sestra. Jenže jsem hned viděl, že se usmívá. Zdržela ho práce v kanceláři. Sestra na mně vyzvíдалa. Pravý stav jsem jí zatajil.

Dr. Šámal přišel po čtvrt hodině. Už v detektivní předsíni mu řekli, že příchod jeho je bezpředmětný. Což mu dr. Slavíček vysvětlil po krátkém čekání: „V pátek a v sobotu byl zde z Vídně auditor dr. Preminger a chtěl vás vyslechnout ve věci Kramářově, o těch schůzích předsedů stran. Přijede příští týden opět a já si vás dovolím zavolat.“ „Nebude toho snad třeba, mám cestu do Vídně, navštívím toho pána sám“, řekl doktor Šámal.

Preminger prý v Praze řekl: Das ist *merkwürdig*, v Praze se nikdo na nic nepamatuje. Narážel na Švehlu, který ho při výslechu selsky potahoval a nic mu neřekl.

Náš Prokop odjel v sedm hodin dvacet pět minut večer se zprávami do Benešova k dr. Veselému.

13. října. Vlny poněkud opadly. Den byl pod mrakem sice, ale nebouřilo. Prokop před jednou hodinou v noci se vrátil z Benešova a přinesl zprávu o Dubském. Když paní Dubská jela z Českých Budějovic, mluvil s ní ve vlaku dr. Veselý. Byla sklíčena. Dubský je na Feldbachu, ale má vyšetřování. Dokazují mu, že on patrně jako předseda censurní komise v Liberci propouštěl a tím prostředkoval dopisy do Švýcar (Masarykovi), Dubský se energicky brání. Nevěří se mu. Styky s *Časem* musil přerušit. Dopisy administrace mu chytali, neboť je dostával až za čtrnáct dní. Dovolené buď mu nedali, nebo se jí zřekl, jak myslím, aby zmírnil podezření. Dr. Veselý přijede do Prahy zítra.

Místnosti máme zapečetěny posud, *Novinu* není kde expedovat a také většina adres je nepřístupna. Na redakčních dveřích někdo utrhl pečeť. Můžeme z toho mít nepříjemnosti.

Včera zastavil Jiří Hejda mladší, syn redaktora Hejdy z *Národní politiky*, našeho Prokopa s dotazem, jsem-li zatčen. Proč by byl? Mně povídal Arne Laurin, že dr. Herben v úterý bude zatčen.

Pfeffermann potkal paní Pavlu Buzkovou a řekl jí, že jsem zatčen. Dnes v poledne jsem na něho jen zlehka uhodil, proč to povídal. On na to: Není to pravda. To je blbina. Byl z toho velmi mrzut, já jsem nenaléhal o vysvětlení. Redaktor *Národní politiky* Vaněk roztroubil na několika místech, že jsem zatčen. Zejména řekl to úředníku Průmyslové banky Infeldovi. Za poledne mne však viděl chodit před redakcí. Vysvětlil kolegovi Fischerovi, že tu zprávu dostali do *Národní politiky* telefonicky z Vídně.

Uvítali jsme na promenádě Hajšmana, který byl u paní

Oličové v Řenčově ledacos uklízet po Benešovi. Šťastný lov? ptal jsem se netrpělivě. Šťastný lov!

Na Kunteho jsme nečekali. Zajel k dr. Butterovi do Nového Bydžova a do Dobrušky.

Poznámka o Šmeralovi: Jednoho dne malíř František Kysela zastavil Švabinského, s kterým jsem dnes chodil po Václavském náměstí. Pane profesore, přišel Kysela, musím vás na něco upozornit; dr. Šmeral mi sdělil, že jste pod policejní dohlídkou. Švabinský vyhledal Šmerala a ten se kroutil, že to není pravda, že takový mladík ničemu nerozumí a běhá po Praze.

„Já jsem slyšel jen ve vinárně Petříkově, že malíři a celá ta společnost dovolávali se vás, že máte také smýšlení rusofilské. Řekl jsem Kyselovi, že teď všechna inteligence je stopována a že není radno projevovat smýšlení rusofilské, aby vás na to upozornil. Tedy jenom přátelská výstraha.“

„Já smýšlení rusofilského?“ ohradil se Švabinský. „To je grandiósní! Maloval jsem jako Rakušan ten plakát s koněm pro Červený kříž, teď jsem udělal pro sirotky děvčátko, jak pláče. Pane doktore, to je povážlivé, když se o mně po Praze povídá, že jsem pod policejní dohlídkou jako žvastal. Nikam nechodím, s nikým nemluví, to se nedělá, jak vy jste to udělal.“

Šmeral se vykrucoval a na Švabinského udělal dojem nesmírně nepříjemný.

Dr. Bouček: Žena JUC Zátky, rozená Srbka, byla žádána, aby se přiblížila radovi zemského soudu Vondráčkovi a vytáhla z něho, je-li smýšlení rusofilského. Vondráček řídil Macharovu porotu roku 1911.

15. října. Udeřilo! Mračna se stahovala nade mnou, až konečně včera uhodilo. Již jsem měl ve čtvrtek ráno ve všech žilách, že se něco stane, a proto jsem dělal opatření pro všechny případy. Seděl jsem v kavárně *U Zlaté husy*, když asi o půl jedné hodině přišlo pro mne děvče a dalo

si mne vyvolat, že jsou u nás dva páni a že mám hned jít domů.

„Jací páni? To vám nemohla paní Herbenová říci?“

„Myslím, že jeden je dr. Klíma.“

Nechal jsem tedy notes a peníze, které jsem při sobě měl, kolegovi Fischerovi a spěchal jsem domů. Již od *Primasů* jsem viděl, že před domem stojí symbol — automobil. U domovních dveří přikročil ke mně civilně oděný muž:

„Račte být dr. Herben?“

„Ano.“

„Již vás čeká pan komisař,“ a šel za mnou nahoru, abych se již nemohl hnout.

V bytě se mi představil dr. Kislinger, v jídelně. Žena byla zřejmě pobouřena, hořela v tvářích, ale hleděla se ovládat. Kislinger mě vyzval, abychom sami odešli do mé pracovny, kdež mi oznámil:

„Mám u vás vykonat prohlídku a předvést vás na státní policii, poněvadž jste podezřelý, že jste se účastnil nedovolených rejdů, které se konaly ve vaší redakci.“ (Poslední slova pronesl jaksi hrozivě.)

„Račte se posadit,“ vyzval jsem dr. Kislingra. Zdráhal se poněkud, ale bezděky sedl na pohovku, kam jsem ukazoval rukou.

„Patrně to souvisí s Masarykem,“ začal jsem. „Poněvadž jsme oba vzdělaní Evropané, vy konáte úřední povinnost a já jako občan klidně se podrobuji moci úřední, dovolte, abych vám naznačil své stanovisko. Dávno jsem vás čekal.“

„Jak to? Proč?“

„Jednoduchá věc. Když policie vykonala prohlídku u Masaryků, již 30. srpna, když 1. září se četlo v *Národních listech*, že akademický senát universitní se zabýval Masarykem, a když konečně 12. září korespondenční kancelář rozhodla zprávu, že Masaryk pro své jednání a řeči ve Švýcarech zbaven je profesury v Praze, bylo mi jasno, jakmile si dáte otázku, neměl-li Masaryk nějaké spolčníky ve vlasti, že musíte především přijít ke mně. To je

tak logické, že kdybych té logiky neměl, musil bych být tento — no vůl.

A tedy: Měl jsem na to šest neděl, po případě aspoň měsíc, abych všechno odstranil odtud (ukázal jsem na knihovnu a stoly), co jsem od Masaryka měl. Ale já jsem nic neměl. Ať vy Masaryka pokládáte za velezrádce, tak moudrý muž je, že nikomu z ciziny nepsal, protože věděl, že by každého uvedl do neštěstí.“

„Profesor Masaryk nepsal, ale posílal posly. Stopa vede do redakce *Času*.“

„Nevěřím.“

„Nejen stopa, nýbrž i doznání, že v redakci se konaly rejdy.“

„Dovolte, pane doktore, abych vám nevěřil. Já předně vůbec nevěřím, že Masaryk se dopustil velezrady. Když odjížděl v prosinci 1914 na jih, trval na svém rakouském programu. Nepoznávali jsme při něm nejmenší změny. To sice nevylučuje možnost, že v cizině své názory změnil a vzdal se víry v Rakousko, leč přece jen myslím, že jde o veliké nedorozumění. Vždyť rakouský program Masarykův a naší strany nebyl dělán na oko, on a my s ním snášeli jsme příkoří a byli jsme takorča vyhozeni z národa. Představte si, že naše strana nedostala zastoupení ani v Národní radě. Takové věci zarostou do kostí. Ale Masaryk, když chtěl Rakousko a pracoval pro Rakousko, kritisoval je a chtěl je mít pokrokové a demokratické. Možná, že v kritice jeho vidí se teď velezrada. Nestalo se mu nic jiného, nežli, co potkalo nás zastavením *Času*. My jsme se svého rakouského stanoviska nevzdali a přece jsme byli zastaveni.“

„Já také myslím, že Masaryk změnil své názory až v cizině. Ale změnil se a stal se nepřítelem říše.“

„Co se týká rejdu v redakci, abych užil vašich slov, dovolte po druhé, pane doktore, abych je popřel. V redakci se nekonalo a nemohlo konat nic nedovoleného. Jak by to bylo možné, abych já o něčem podobném nevěděl! Byl jsem jako kat a nejen v redakčních poradách, nýbrž

i v hovorech s jednotlivými redaktory neustále jsem kladl důraz na to, abychom ničím neohrožovali existenci Času. Nehledě k našemu programu, jenž nic rušivého nepřipouštěl, na Čase viselo skoro padesát existencí. Kdo by mohl za to odpovídat, když by tolik rodin mělo pykat za pohromu Času?“

„A přece máme stopy, ba doznání. O tom vás ujišťuju.“

„Když to tvrdíte, nemohu vám odporovat. Co je snad jediné možné, že některý jednotlivec měl svůj privátní tajný koutek, s nímž se ovšem nesvěřoval a o němž my ostatní nic nevíme. Tak jako jednotlivec má tajný dloužek, nebo tajnou lásku.“

„Kdo myslíte, že by to mohl být?“

„Nemyslím na nikoho. O nikom nemám tušení. Ale vy prozrazujete, že máte podezření na Hájka, neboť jste ho dali zatknout. Hájek byl našim nočním redaktorem. Mé styky s ním byly nepatrné, neboť přicházel do redakce k osmé hodině, kdy já už jsem odcházel, nebo jsem byl pryč. A to ještě zase Hájek po desáté hodině zdržoval se v tiskárně, kdež přijímal zprávy Tiskové kanceláře a poslední telefon. Na ostatní redaktory podezření padat nemůže. Já sice, co je válka, měl jsem dlouhé dovolené a teď v létě byl jsem na prázdninách od 1. srpna do 20. září, ale přece důvěřuji, že ani v mé nepřítomnosti nekonalo se v redakci nic nepřípustného.“

„V jakém poměru k redakci byl dr. Edvard Beneš?“ Podal jsem stručné vysvětlení. Dr. Kislinger si zapsal datum mé dovolené a začal konat prohlídku s detektivem, na něhož volal: „Jarolíme!“ Poznamenal jsem:

„Ujišťuji vás, že nic nenajdete. Kdybyste měli pořádně prohlédnout všechny mé knihy a tuhle ty haldy papíru v příhradách, nebudete hotovi ani za čtrnáct dní. Zmažete si ruce od prachu a budete zlořečit. A já budu na vás klít, až to budu po vás rovnat.“

„Ukažte mi nejnovější svou korespondenci.“

„Kdybych byl zlomyslný, radil bych vám, abyste si ji

přečetl. Samé básně a novely pro *Novinu* a všechno mizerné.“

Dr. Kislinger něco si namátkou vzal, mezi jiným nerozřezaný sešit Masarykova *Ruska*, potom v jídelně dopis Alice Masarykové (jenž se týkal obrazu Herberta Masaryka), a nějaké pohlednice, v ložnici na stole ženině dopis Laichterův (čistě obchodní), a zanechav u nás Jarolíma, nežli poobědvám, sám automobilem odjel k obědu. Čím dále, tím více dr. Kislinger měnil tón i chování. S počátku, nežli jsem přišel domů, mluvil se ženou ironicky a uštěpačně.

Dali jsme si slovo, že po druhé hodině sejdeme se v redakci, kde také bude prohlídka. Jarolím trochu četl noviny a trochu se šťáral v mých papírech na stole. Vyšlo najevo, že tento Jarolím dávno nás zná, neboť chodil do našeho sousedství za dívkou, svou nynější ženou, která sloužila u naší sousedky. Tehdy Jarolím byl ještě strážníkem. Jarolím si pochvaloval, že my jsme vzdělaní lidé. Že oni také mají těžkou službu a jak s nimi někde zacházejí, to prý je hrůza.

Při obědě nás nechal Jarolím o samotě, takže jsem mohl rodině dát instrukce, jak se chovat a co vypovídat, kdyby byli vyslýcháni. Nemluvili jsme, aby detektiv vedle v pokoji neslyšel a já psal všechno na lísteček papíru. Prokop hlásí, že moje zápisky jsou v bezpečí, neboť poslední zbytek, který byl od včerejška a předvčerejška doma, hodil do světlíku, jak bylo smlouveno a jakmile policajti vešli. Ivan poběží k pokladníkovi *Svatobora* dr. Guthovi-Jarkovskému o smlouvenou podporu, aby měla rodina na živobytí, kdybych na policii uvízl.

Bronislava zatím připravila kufřík s prádlem a proprietami.

Ve stanovenou hodinu jsem s Jarolímem odešel za dr. Kislingerem a ten mě pak předvedl na policii.

Několik výslechů a nakonec konfrontace se zatčeným Marešem, jenž prý přinesl onen knoflík švýcarský.

„Pane Mareši, kdo je tento pán,“ zeptal se Kislinger.

„Nevím, nikdy jsem ho neviděl,“ klidně Mareš.

„Tím je, myslím, výslech skončen a dr. Herben může jít,“ uzavřel dr. Klíma, který vyslýchal spolu s Kislingem a Slavičkem.

Šel jsem tedy domů. Byl už večer.

16. října. Brněnský klerikální *Hlas* přinesl včera tuto zprávu:

Angličan Masaryk. King College na londýnské universitě se rozhodla založit stolicí pro slovanské studie a ustanovila za učitele bývalého pražského profesora Masaryka. Tak oznamuje úřední zpráva. Tak tedy Masaryk je nyní opravdu Angličanem. V letech osmdesátých se jen za Angličana vydával. Bylo dost lidí, kteří opravdu v jeho „angličanství“ věřili. Byli to zvláště ti, kteří věděli, jak ovládá Masaryk český pravopis. *Osvěta* své doby otiskla faksimile některých dopisů Masarykových z doby, kdy si ještě říkal „Vlastimil Masaryk“, a to byl opravdu „anglický“ pravopis. Nikdo z nás nebude londýnské universitě Masaryka závidět. Bolestně naň budou vzpomínati jen ti, kdož sedli na lep tomuto dobrodruhovi, jenž po desetiletí český vzduch a hlavně českou mládež otravoval. Kéž by se s Masarykem do Londýna odstěhoval i „masarykismus“. Ty „slovanské studie“ Masarykovy budou vypadati zrovna tak, jako jeho čeština a pravopis z dob, kdy začal u nás všechno „reformovat“, či lépe řečeno otravovat. Šťastnou cestu!

18. října. Od 15. do 18. října bylo dusno a tma vůkol nás. Teď se po hromu vyjasnilo. Věděli jsme jen, že kromě Duška, jenž měl už vyhrátý byt na státní policii, všichni redaktoři *Času* jsou v celách zemského trestního soudu. Také paní Benešová a Hájková, rovněž rada Olič. Dveře vězení za nimi zapadly, a kromě toho, že kolegy Šáška, Schmitta a Fischera navštívily ženy, ani známky života nebylo, neřku-li abychom věděli, z čeho jsou podezřelí a kdy budou vyslýcháni. Paní Šášková mi jen svěřila, že byla prosit o intervenci u Randů-Krulišů a že Šášek napsal protest vládnímu radovi Kunzovi.

Schmitt dostal dnes těžký nervový záchvat. Dusil se a

třásl. Dali mu tedy do cely společníka, nějakého ševce, jenž je vyšetřován pro defraudaci.

19. října. Referuje mi dnes v úterý paní Pavla Dušková, že jí nedovolují s mužem mluvit.

20. října. Zvěděl jsem od dr. Kislingra, že kterýsi z redaktorů při výslechu řekl: „Já nevím nic víc než Hajšman a proč Hajšman není uvězněn?“ Řekl to Šašek?

Dr. Kislinger také řekl, že asi pustí obě dámy (Benešovou a Hájkovou) a prohodil:

„To jen já vím, co jsem udělal dobrého nebo zlého pro vaši partaj.“

21. října. Zprávy manželek, že mužové pod věží jsou dobré myslí. Paní Fischerová se zalekla, že Schmitt v kanceláři hlasitě pravil Fischerovi: „Víte, který auditor nás bude vyšetřovat? Matěj!“

Krouský mladší z Náchoda, švagr Hájkův, směl s Hájkem ve vězení mluvit. Hájek mu řekl: „Ti vojáci i policajti jsou troubové!“ Paní Hájková dostala dovolení, aby směla jít s detektivy do svého bytu a vybrat si prádlo. Detektivové při té příležitosti prohlíželi knihovnu a přemítali knihu za knihu.

22. října. Dr. Jína slyšel, že redaktoři budou propuštěni. Byl tu dr. Veselý z Benešova. Jeho poštu dostává okresní hejtman dr. Hejda a čte ji. Slyšíme, že policie má v rukou dva listy, jeden dešifrovala a jeden nemůže. Jde prý o atentát na arcivévodu Bedřicha a císaře Viléma. Nerozumíme, zda je to v tom dešifrovaném dopise.

Večer přišla paní Dušková, že byla na státní policii a

tam jí řekli: „Pan Dušek je v garnisonním vězení.“ Nemohla s ním mluvit posud ani slovíčka.

23. října. Dr. Ot. Guth, jednatel *Politického klubu*, je velice zvědav, co vlastně Masaryk ve Švýcarsku dělá. Chodil jsem s ním večer po Václavském. Paní Dušková vyžádala si u soudce Matěje, aby směla mluvit s mužem. Odepřel, že jsou dnes výslechy. Zdá se podle popisu, že viděla u výslechu dr. Františka Soukupa. Doma si našla tři šatní vši, které získala na státní policii v čekárně.

24. října. Dnes přináší *Ostravský deník* tuto zprávu:

„Zatčen. *Moravská Orlice* sděluje: Z Pešti sděleno bylo 18. října, že královská tabule vydala zatykač na bývalého poslance Frana Supila ze Rjeki, pro zločin velezrady. Supilo dlí v cizině, prý v Ženevě a záležitost jeho jest prý v úzké souvislosti s věcmi bývalého poslance, universitního profesora dr. Tomáše Garrigua Masaryka, bývalého poslance Františka Düricha a dr. Lva Sychravy. Souvisí prý s tím i pražské zapečetění veškerých místností zastaveného *Času* a nové zatčení redaktora Cyrila Duška. Stalo se minulého týdne.“

6. listopadu. Je jisto už, že kolegové Hájek, Dušek i Kunte byli odvezeni do Vídně. Traplova věc je jiná. Zůstal u zemského trestního soudu. Voják z Novoměstské radnice potkal jednoho z propuštěných redaktorů a řekl, že Kunteho odvezli.

●
„Pražské zprávy z bojiště“: Generál Mackensen byl v Praze operován a zemřel ve vlaku v Kralupech. Profesor Jedlička odepřel operovat, protože by operace byla beznadějná. Operoval profesor Kukula. Potravy dostává legenda odtud, že Mackensen není delší čas na srbském bojišti jmenován.

Jinak: Dnes prapory v Praze, protože padla Niš. Zato

Lille je v rukách francouzských, Varna v ruských (a čtyři bulharské pluky přešly k Rusům), Černohorci našim nařezali a v Rusku několik vítězných ruských bitev. I proti Hindenburgovi.

●

Alice Masaryková uvězněna na státní policii ve čtvrtek 28. října. Paní Madla Záhořová-Němcová zvěstuje: Může si dopisovat, z domova jí posílají jídlo. Je klidná, má pro sebe celu, smí číst knihy které chce a velmi slušně s ní zacházejí. Stará paní je poměrně klidná. Důvod vazby: Styky s otcem.

18. listopadu. Dnešní *Národní politika* přináší parte:

„C. k. dozorcí místodržitelský rada a okresní hejtman v Jičíně Tomáš Matějka zesnul náhle odevzdán jsa do vůle boží ve věku 63 let o 3. hodině odpolední, dne 13. listopadu. Smrt zasáhla našeho drahého zesnulého při konání povinnosti po životě zasvěceném práci a blahu rodiny.“

Matějka je denunciant Vochočův, který je proto v internačním táboře. Jestliže ne svědomí, tedy čert Matějku vzal. Hrob jeho si několik českých rodin dobře zapamatuje.

20. listopadu. „Nový kurs“, o kterém se nedávno blouznilo, vypadá tak, že se konfiskuje už do nemožnosti. Co mi v *Novině* berou, je takové, že nemáme v češtině slova pro to. V nemocnicích je dovoleno číst noviny jen německé a z českých jen *Pražské noviny*, *Hlas národa* a *Čecha*. Tomu někteří komandanti rozuměli tak, že čtení *Národních listů*, *Národní politiky* a *Práva lidu* přímo zakázali.

23. listopadu. Prohlídka v redakci *Času* i v administraci. Vykonal ji auditor dr. Preminger z Vídně, rada zemského soudu Fric, za policii dr. Kislinger. Nešel jsem schválně

do redakce, ačkoliv jsem byl avisován. Detektiv Jarolím dopoledne telefonoval, že páni z Vídně odpoledne přijdou. Prohlídka trvala od pěti do osmi hodin večer.

„Včera jsme byli v Berouně,“ pravil Preminger, a poněvadž jsme jim nemohli posloužit *Jiskrou*, „zítra musíme do Tábora.“

Preminger je hňup; takové lidi pokládají v alpských zemích za velice chytré. Již na tom nepřeklenutelném rozdílu českého a německého auditora se může dokazovat, že nemůžeme žít společně. Český auditor Fric dělal sice vtipy, hlásil se jako starý abonent *Času*, jenž se mu líbil až do poslední chvíle, ale jeho mravní povaha nemá ceny grešle. Vyčichal balík *Timesů* týdenních a vzal si s humorem z mé knihovny na památku Horkého *Intimní verše*. Podrobnosti vypíše Hajšman.

24. listopadu. Stríleli jsme u pana Fundy ve Vsechlapech. Auditor dr. Novák má zprávu od svého přítele z presidia: Masarykova špionáž je dokázána. Existují doklady a důkazy, že dostával z Prahy informace o pohybech vojska a podobně a dával je cizím mocnostem. Vyslovoval jsem pochybnosti, dr. Novák opakoval, že důkazy jsou nezvratné.

● Švagr František Drtina se vrátil z Vídně. Po jeho informacích není ve Vídni ani potuchy po tak zvaném lepším kursu. Vše při starém: Co má moc v rukou, to nás rdousí; kdo nemá moci, aspoň nám nadává. Elaborát českých Němců, jak si představují Čechy a Němce po válce, je tak příšerný, že nezasluhuje, nežli aby jiná moc omlátila jim ho o hlavu.

● Komisař Chum se strážníky zabavil v nakladatelství Dubského: Macharovu *Prosu 1904—1905*, *Prosu 1906*, druhý díl *Konfesí a Řím* (osmé vydání). Závadné je pouze jedno místo v *Konfesích*, v *Římě* víc, v *Prose* v jednom svazku

jednadvacet, ve druhém třiadvacet míst. Paní Dubská šla k radovi Demartinovi, zdali by zabavené knihy nemohly zůstat ve skladišti, když si je policie zapečetí. Demartin, že za žádnou cenu ne, knihy že přijdou do stoupy. Paní Dubská:

„Myslím, že mám právo nechat si část, která není zabavena.“

„To ano. Smíte si to vystříhovat, ale ne doma, nýbrž na policii a na své útraty.“

Sborník Masarykův nyní jde na odbyt. *Řím* v lepším vydání (označen jako sedmé vydání) nezabavili. Také německý *Rom* ne.

28. listopadu. Dr. Bouček vypravoval přede mnou a dr. Veselým: Po Praze je hrůza povídaček o paní Masarykové. Já už jsem slyšel od Pfeffermanna, že policie ji prohlásila za zajatou, když Masaryk se stal anglickým občanem; že ji vyslýchal Kunz a potom k ní přišel večer do bytu voják. Ale poplášila mě v pátek 26. listopadu slečna Karla Máchová, ta socialistka. Přišla, že se mám paní Masarykové ujmout. Už je nesnesitelné, jak ta soldateska ji týrá. Ona sama řekla, že už to dlouho nesnese. Profesor Syllaba shledal její stav velmi vážný.

Dr. Bouček řekl, že v pátek nemůže a že v sobotu půjde k paní Masarykové. Byl však znepokojen a zašel k ní ještě v pátek. Z těch povídaček není pravda nic. Našel u paní Masarykové ošetřovatelku, dívku z Moravy. Chtěl mluvit s paní Masarykovou anglicky, ošetřovatelka řekla, že také umí anglicky, proto se na chvíli vzdálila.

Paní Masaryková vypravovala, že jednoho dne přišel strážník, aby se dostavila na policii ihned: Jela tedy ihned. Když vešla, dr. Kislinger ji spatřil a pravil:

„Milostivá paní, já jsem vás upozornil, že sem nemáte chodit s ohledem na své zdraví. A kdybyste dostala jakoukoliv obsílku, nechodte.“

Řekla, co se stalo.

„Pro příště, milostivá paní, račte se prostě odvolat na mne a nechodte.“

Kislinger ji zavedl dále, kde vyslýchal Preminger. Preminger začínal drsně a zostra. „Paní profesorová, když jsem byl u vás, jednal jsem s vámi jako s dámou, tentokrát...“ „Doufám,“ přerušila ho paní Masaryková uraženě a vstala, „doufám, že nebudete první, který se mnou nebudete jednat jako s dámou.“

Preminger zaražen konejšivě: „Jde o to, že jste nám při prohlídce řekla, že váš muž odstranil svůj deník a všecku svou korespondenci. Nebylo to pravda, podívejte se, co jsme toho shledali.“ Ukázal na kupu papírů.

„Pamatujte, že se mluvilo o politické korespondenci. Muž zanechal pro vás psaní... Nevěděla jsem, že se zajímáte také o jeho vědecké práce a zápisky.“

Potom se přešlo k výsledku. Preminger ji neupozornil na ustanovení zákona. Paní Masaryková sama, majíc odpovídat a nevědouc, je-li obviněná nebo svědkyně, řekla:

„Používám dobrodiní zákona a jako obžalovaná odpírám vypovídat.“

„Upozorňuji vás, milostivá paní, že v žádném případě nebudete zatčena. Jde o svědectví.“

Ona: „Používám dobrodiní zákona a nebudu o svém muži vypovídat.“

„To vám poradil váš advokát?“

„Nemám žádného advokáta. A co se týče toho, že nebudu zatčena, pravím, že nepřijímám nic výjimečného, jestliže něco dělám, ať se zachází se mnou jako s každým jiným.“

Protokol je proto tedy velmi krátký. „Tak krátkého protokolu jsem v Praze ještě neměl.“

Paní Masaryková hleděla zvědět něco o Alici. Preminger ji ujišťoval, že se jí dobře vede a že se s ní dobře zachází. Ovšem strava se jí posílat nesmí. Ona si smí kupovat jen v hostinci ve Vídni.

V hovoru řekla paní Masaryková dr. Boučkovi, že měla výsledků již několik, a vždycky zajímá pány, z čeho je

živa. Ona po každé odepřela odpověď. Dr. Bouček ji zplnomocnil, aby řekla, že on jí půjčuje. Paní Masaryková odpověděla, že toho neužije. Vyznala, že policie i vojáci mají neobyčejný respekt před Boučkem. Kdykoliv o jeho jméno zavadila, že hned nastal obrat v chování i ve vyptávání.

Dr. Bouček odcházeje z bytu, potkal ošetřovatelku a ptal se, co je paní Masarykové.

„Rozšíření srdce,“ zašeptala.

29. listopadu. Byla u nás po poledni Hanička Kraiczová. Vrátila se ve středu z Moravy a navštívila paní Masarykovou. Paní Masaryková jí řekla, že ji prohlásili vlastně za zajatou, ale vzhledem k jejímu stáří a k její chorobě že zůstává doma. Tím zajetím má se rozumět patrně konfinování, to jest nesmí se z Prahy vzdálit.

Povídáček je skutečně mnoho. Mně někdo v minulých dnech pravil, že paní Masaryková odebrala se do sanatoria v Podolí. Komisař dr. Klíma odpověděl k dotazu dr. Šámala, že naše ženy smějí navštěvovat paní Masarykovou bez závady, že jim nehrozí nebezpečí, aby byly zastaveny a vyslyšány, co u ní chtějí a proč ji chodí navštěvovat.

30. listopadu. Dnešní ranní noviny citují včerejší *Prager Abendblatt*:

„C. k. ministerstvo vnitra nařídilo výnosy ze dne 24. listopadu číslo 25.037 a číslo 17.603 rozpuštění spolků Česká obec sokolská a Svaz slovanského sokolstva, oba se sídlem v Praze.“

Doklad pro nový kurs, v nějž ještě včera věřili hlupáci a špekulanti. V tu chvíli, kdy Praha se začínala oblékat v prapory, aby vítala nějaká arciknížata a arcikněžny; tři dni před císařským jubileem dne 2. prosince, jemuž noviny denně věnují sloupce. Zrušení těchto spolků je

patrně zkouškou, kolik Čechové snesou již teď a jak se dále s nimi může zacházet. Pochybuji, že excelence Fiedler a Fořt odváží se říci ministru vnitra Heindovi:

„Teď si dělejte politiku s kým chcete, s námi však ne. My se nemůžeme blížit Vídni, která nás kope.“

10. prosince. Brněnský *Hlas*: „Kde zase budou Rusi poraženi? Z Carského Sela 8. prosince. Car Mikuláš odebral se v průvodu následníka trůnu k polní armádě.“

Nejvíce mě zajímá, jakou radost má katolický kněz z vítězství Turků nad Angličany. Psychologie římského katolíka je věc podivuhodnější, než tele se třemi hlavami.

12. prosince. Vyšetřují se úterní schůze poslanců. Byl vyslechnut Mattuš, Švehla, Burián, Soukup, Šmeral. Nebyl vyslechnut Šámal, Sokol, Choc, Baxa atd. Předmětem vyšetřování hlavním je toto: Někdy v dubnu, delší dobu před Kramářovým zatčením, měl ze schůze předsedů vyjít projev loyality císaři a Kramář se mu vzepřel. Věc byla neoficiální v tom stadiu a proto i Burián i Mattuš mohli říci, že se nic podobného nedělo, že je to lež. Přímo nebo nepřímě jde o nějakou denunciaci, jejíž stopa vede na Moravu k dr. Hrubanovi.

31. prosince. Uplynulý rok žili jsme v samém štěstí: Náš Jirka před vánocemi dostal zánět pohrudnice, o Novém roce ještě ležel, ačkoliv docent MUDr. Vítek ho za týden povolal do kasáren. Na zodpovědnost MUDr. Zdeňka Boučka jsme neuposlechli. Potom byl Jirka prvního února superarbitrován a slyšel, že se diktuje „do 1. října dovolená“. Štěstí.

Já jsem na Tři krále ulehl se zápałem plic. Od 1. února

do 15. února zotavoval jsem se v sanatoriu ve Stupčicích. Šťastně to skončilo.

Dne 23. května Jirku povolali na Vořechovku a zařadili do pochodové setniny. Poručík Dominik Dlouhý a lékař Hnátek vytrhli ho a poslali na Karlovo náměstí do nemocnice. Dne 30. června byl, ač zdrav, operován dr. Petřivalským a dr. Weissbergerem na slepé střevo a 31. srpna jako invalida propuštěn. Zase štěstí.

Prokop byl v květnu u odvodu a šťastně proklouzl.

Šťastně nám 26. srpna zastavili Čas, když už jsme nevěděli s censurou kudy kam.

Dne 14. října zatkli celou redakci, mne pustili večer domů. Tedy štěstí.

Dne 4. listopadu Ivan operován na slepé střevo, já dne 11. prosince na pravém oku. Obě operace skončily se šťastně. Stály jen 550 korun.

Na vánoční svátky byli jsme zasypáni potravinami — samé štěstí.

Rok 1916

1. ledna. Velmi bolestné minus ve slovanském cítění způsobili nám Srbové. Naši zajatci vracejí se tak dořízení, že nejbližší příbuzní jich nepoznávají. Obecně si naříkají, že trpěli hlad, že mřeli nakažlivými nemocemi a že bývali dokonce bití.

2. ledna. Jsou dva podpůrné spolky pro literáty, výtvarníky a redaktory. Policejní ředitelství dalo oběma upozornění, že si nepřejí, aby z jejich fondů byli podporováni redaktoři zastavených časopisů. Naši redaktoři Minařík a Schmitt dostali podporu oklikou, jeden přes *Jednotu českých novinářů*, druhý přímo od paní Koseové. To z podpůrného komitě, které založili členové *Mánesa*.

3. ledna. Hranice do Německa od nás jsou tak uzavřeny, že Olga Vojanová nedostala se ani do Drážďan, ačkoli je tam angažována, ačkoli otec, Eduard Vojan, zakročil. I policejní ředitelství do Podmokel telefonovalo.

●

Paní Dušková byla ve Vídni. Ošklivý dojem odnesla si z řeči Hlaváčovy. Byla u něho prohlídka a nalezeny dopisy Masarykovy. Pravil prý a opakoval to paní Duškové, že Masarykovo jednání je jednání potřeštěného starce. Odřekl se Masaryka s nadávkami.

4. ledna. Miss Cavanová smí v Národním divadle zpívat anglicky, protože zpívá prý americkou angličtinou; smí zpívat italsky, protože zpívá rakouskou italštinou. Francouzsky zpívat nesmí, protože jí nenapadlo prohlásit, že zpívá francouzštinou švýcarskou. Po válce by se měl věnovat jeden zbytečný katolický kostel v Praze na válečné museum, ve kterém by na věčnou paměť ukazována byla

českému potomstvu rakouská blbost se vším příslušenstvím.

●
Dr. Ledeč stopován byl v tramvaji nějakým pánem, když jel z Malé strany a nesl si balíček od cukráře. Když vystoupil z tramvaje, pán za ním a upozornil na něho strážníka. Strážník:

„To dáte hned pryč!“

„Co je? Co se stalo?“

„Však vy dobře víte a nevíte-li, na policii vám to vysvětlí. Tohleto!“

Balíček byl totiž svázan tkaničkou v slovanských barvách, tkaničkou sotva viditelnou.

Šimáčkům zkonfiskovali *Kalendář* na rok 1915 a hledali i staré kalendáře nástěnné, protože se z barev jejich dala složit trikolora. Také na domě v nápisu *Pensionátu Šťastného domova* policajt vypátral trikoloru a Bohuslav Šimáček obeslán na policejní komisařství.

9. ledna. Z pohádky: Bývala mi nepochopitelná resignace krále i lidí, když se veliký drak položil před městem a musil dostávat denně dvanáct krásných panen, které požíral. Dávali je a on požíral. Teď se hází draku do tlamy denně několik tisíc mladých i starších lidí, on je s chutí požírá a lidé resignovaně hledí a materiál dodávají. Není vyhnutí. Není rytíře, jenž draka zabije.

1. února. Dr. Bouček navštívil v neděli 30. ledna v nemocnici churavou Alici Masarykovou. Je vyčerpána a shroutena. Mluví, že ji sotva slyšet.

2. února. Plná Praha je zpráv, že američtí Čechové sebrali milion dolarů a dali jej Masarykovi k dispozici.

5. února. Vojákům na frontě čten intimát, že Masaryk je v Rusku a vydává tam protirakouský časopis.

V poledne potkal jsem u Živnobanky dr. Fořta. Běžel ke mně, jakoby mi chtěl něco důležitého říci. Když se pan Petrželka ode mne odloučil, excelence se ptal:

„Co dělá Masaryk?“

„Nevím, právě slyším, že vojákům byl čten intimát, atd.“

„Ten nám dělá pěkné koniny.“

„Co dělá? Víte něco?“

„Podepsal nějaký manifest, že je autorisován stranami z Čech.“

„Stranami? Viděl jste to?“

„U soudu to mají přeloženo. Ždímají z toho proti Kramářovi materiál, že Kramář je s ním dorozuměn. Také mně v tom smyslu dali při výslechu otázku. Děsně nám škodí.“

Došlo 250 korun 50 haléřů od dr. Jaroslava Preisse. Rozdělil jsem po 50 korunách na pět dílů. Zůstalo mi víc než druhým o 50 haléřů.

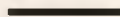

6. února. Na nábreží kvitoval jsem dr. Preissovi sbírku: „Došlo!“

Odpověděl: „Ještě dojde.“

Frankfurter Zeitung dne 3. února cituje kus ruské zprávy z bojiště: „Jižně od Pripetu vyslán byl výzvědný oddíl český, který se osvědčil dobře a v němž zvláště poručík Syrový se vyznamenal.“

9. února. V kavárně *Alhambře* setkali jsme se s paní Růženou Svobodovou. K. V. Rais a její muž, F. X. Svoboda, mně hledají. Mám si podat žádost do *Svatobora* o podporu místo cestovního stipendia. Hořkovala, jaké obtíže dělá jí censura při sebraných spisech. Černí mys-

livci jsou věnováni Macharovi, censura polovic věnování vyškrtla a pohrozila tiskárně *Unii*, nebude-li mít opatrnějšího redaktora, že jí zastaví vydavatelskou činnost.

10. února. V kavárně *Union* je vyložena *Gazette de Hollande* s datem 8. února. Přináší interview redaktora *Matinu* s Masarykem. Masaryk podal redaktorovi návrh, jak si představuje „reorganisaci“ Rakousko-Uherska. Mimo to s velikým důrazem praví, což je patrná odpověď na výčitky Čtyřdohody, že Čtyřdohoda chybila, když na počátku války neprohlásila, že chce osvobodit malé národy. Válka v Rakousku-Uhersku byla by jinak vy-
padala.

●
Byl jsem dnes v Národním divadle na *Pygmalionu*. Dojem z představení byl skličující. My, kteří jsme zažili poslední léta Prozatímního divadla a první léta Národního divadla, můžeme se jen s úžasem ptát: Čím to, že když jsme měli malé divadlo, měli jsme herce veliké a když nyní máme divadlo veliké, herce máme prostřední a podpro-
střední. Někde se špatně hospodaří s národním majetkem. Samospráva zplodila korupci, která špatně hospodaří s národním jménem, divadelní správa s národními talenty. Začalo to už za Šubrtu, ale za dnešního družstva divadelního protekční soustava už jít dál nemůže. V *Pygmalionu* jediný z mužů je snesitelný Hurt jako popelář, z žen jenom paní Sedláčková. Naše činohra stojí jen Vojanem.

Ale jiná věc mě rozesmutnila a přímo ohromila. Jak se v Národním divadle pěstuje české slovo. Naše české divadlo má být školou, ze které nejširší vrstvy se mají učit krásně mluvit. Ale jak může Národní divadlo někoho učit krásně mluvit, když se v něm mluví špatně a přímo ne-
česky. Nečeský je na příklad Schlaghammer. Má německou školu a německy mluví své české úlohy. Samé *chšsrt* bez jasných a melodických samohlásek. Když Všehrd a Blahoslav pěli hymny na bujný a rozkošný jazyk český,

neměli tušení, že bude možné mluvit schlaghammrovsky v Praze a Praha se nevzbouří.

Naše divadlo bude se musit ve svobodném národě organizovat jako školství, aby Národní divadlo představovalo vysokou školu českého jazyka a krásy české řeči. Jen píle a inteligence zmůže zlo. Vojana příroda neobdařila takovými dary, jaké měl Seifert: aby jeho slovo zpívalo, hrálo a zvonilo, a čeho dosáhl Vojan demosthenovským cvikem? Tak se učili i Mošna, Bittner a jiní. Kdo chce dnes poznat krásu českého slova, která už dnes je možná v ústech cvičeného inteligenta, poslechni barytonistu Emila Buriana, když na příklad zpívá Dvořákovy *Biblické písně*.

Krása českého slova musí růst s naší kulturou a věřím, že poroste. Budeme-li mít smysl pro uctívání českého jazyka a pochopíme-li, že Národní divadlo je nejen chrámem umění, ale především českému jazyku.

11. února. Dr. Bouček zvěděl, že Masaryk podal Greyovi memorandum, jak si právě teď stojí ústřední mocnosti hospodářsky. Memorandum dostalo se do Vídně a nastal poplach, neboť prý celá statistika je vyzrazena z nejčerstvějších tajných porad rakouského ministerstva. Kdo to Masarykovi dodává? Dělají se nejpřísnější opatření.

2. března. Dnešní pražská *Bohémie* má útok na Masaryka. Zaznamenává, že Masaryk byl v audienci u Brianda a diví se, že Briand v takové vážné chvíli má kdy poslouchat žvásty takového člověka, jako je Masaryk.

9. března. Dnes došel od Bezruče z Brna lístek: „Pamatujete větu před sedmnácti lety psanou: Mám tušení, že se mi mé verše jednou šeredně vyplatí? Stalo se. Po šesti měsících puštěn na svobodu, *doch ich traue dem Land-*

frieden nicht. Hořel jsem jako louč s obou konců. Srdečný pozdrav! 5. III. 1916. *Habent sua fata . . .*“

10. března. Dr. Šámal vrátil se dnes ráno z Vídně. Mluvil s Alicí Masarykovou; je ve vězení, ale rád vězeňský ulévuje jí a její churavosti: nemusí vstávat s jinými, smí si ve dne lehnout a podobně. Tělesně je bledá a hubená, jako unavena, duševně jevila dosti čilosti. S ní dr. Šámal mluvit mohl, ne však s paní Benešovou a Hájkovou. Alice vlastně není vyšetřována, kdežto ony dámy jsou. Paní Benešová má prý chorobu, která vyžaduje operace. Veliké trpitelky!

●

O tom „vyšetřování“: Jiří Skorkovský je půl roku ve vazbě a vyšetřování se dočkat nemůže; bratr jeho pravil, že vězeň je už zoufalý. Naproti tomu náš kolega Šásek dostal pas do Krakova od státní policie, aby tam mohl doprovodit švakrovou. Kunz náhle si vzpomněl, že jde o redaktora *Času* a pasu nepodepsal, „protože Šásek je ve vyšetřování“. Stal se však i takový případ: Čtyřicetidevítiletý inteligent pražský dostal pas do Krakova. V bráně zastavil se nad ním voják:

„Máte průkaz, že nejste voják?“

„Nemám, mám jej doma.“

„To nic, musíte se tu především postavit k odvodu.“

Na štěstí nebyl odveden.

●

Machar má plán opustit zavčas Vídeň. Mohlo by se stát, že nával Čechů na první rychlík bude ohromný. Toť asi onen „válečný plán“, o němž mi ondy paní Macharová povídala. Že totiž ona má přijet na poradu do Vídně.

14. března. Krakovská *Nowa reforma* přinesla dne 8. března stručnou zprávu o jakémisi Institutu anglicko-francouzském, jenž založen v Paříži; na banketě přítomni

byli všichni francouzští ministři a mezi hosty Masaryk a Dürich.

●
Vossische Zeitung má úvodník, ve kterém polemisuje s těmi, kdož agituji: „Neupisovat na čtvrtou půjčku, aby byl válce dříve konec.“ U nás věc neslýchaná.

18. března. Také František Vymazal seděl tři měsíce na Špilberku, sedmdesátipětiletý muž o hladu a v zimě. Seděl někde s kloboukem na hlavě ve vinárně, psal a podobně. Hráli hymnu, nesmekl; a když ho oslovili, odplivl si. To se všecko rozumí u Vymazala samo sebou. Propuštěn teď v březnu.

●
Dnešní noviny (*Národní politika* už 17. března) přinesly toto vyhlášení:

Zabavené jmění. C. k. zemský soud trestní v Praze nařídil k návrhu c. k. státního zastupitelství v Praze ze dne 1. března 1916 v trestní věci, vedené u c. k. vojenského zástupce vojenského velitele ve Vídni proti Ph. Dr. Tomáši Masarykovi z Prahy, nyní neznámého pobytu, pro zločin velezrady podle paragrafu 58 lit. C. trestního zákona a zločin proti válečné moci státu podle paragrafu 327 voj. tr. zák. ve smyslu paragrafu 2. cis. nařízení ze dne 9. června 1915, číslo 156 ř. z. k zajištění nároku státu na náhradu škody a přiměřenou náhradu za porušení práva zabavení veškerého obviněnému náležejícího movitého i nemovitého jmění. Týmž nařízením a z týchž důvodů zabaveno bylo dále jmění Josefu Dürichovi, bývalému majiteli mlýna v Klášteře nad J. a JUDr. Lvu Sychravovi, kandidátu advokacie, naposled v Praze, na Král. Vinohradech. K hájení zájmu obviněných ustanoven obhájcem pan JUDr. Antonín Schauer, advokát v Praze.

●
Rasa psí rozmnožena vrchním štábním lékařem Halhubrem na Karlově náměstí. Nemocné lidi vyhání do fronty a vraždí je. Máme štěstí na katany. V podolském sanatoriu leží stavitel ze Satalic, který si z bojiště přinesl revma a dodán do nemocnice u Rudolfiny. Tamější

obrštába, Maďar, prohlásil, že ho za čtyři neděle vyléčí. Vyléčil ho tak, že stavitel v beznadějném stavu poslán do Podolí, neboť ten Maďar dal mu zužívat za čtyři týdny 258 gramů salicilu, následkem čehož nemocný schrádl na smrt a dostal krvácení ledvin. Maďaři dospěli v medicíně zatím jen k léčení zvířat; lidé by jim neměli být ještě svěřováni.

20. března. Všichni cítíme, že nastává konec, smrtelný zápas těch, kteří dávno nezasluhovali života. Dnešní zpráva večerní oznamuje, že Rusové prolomili náš šik na Dněstru. Ale to je lhostejné. Obecné dusno svědčí, že smrt obchází všude. Jeden neúspěch Němců a dlouho zdržovaný a tlumený vztek propukne napřed v paniku, potom v šílený rozvrat. *Echo de Bulgarie* marně zastírá státnickými kličkami, že v Bulharsku je drahota a nouze nad pomyslení.

●
V Karlině si dal židovský lékař vypravovat od raněného vojáka, jenž přijel z francouzské fronty, jak to v Německu jde. Když voják povídal, že němečtí hrdinové říkají: „*s Vaterland soll uns am Buckel kriechen*“, otevřel ústa jako alej.

●
Odstoupení admirála Tirpitzte pokládám také za příznak konečného shroucení Německa. Budovatel loďstva neopustí zajisté bojiště jen pro neshody s kancléřem. Tirpitz patrně poznal, že je čas zmizet a proto upláchl radikálčičením. Chtěl všecko rozsekat, ač je patrné, že poštvat do války Severoamerické státy, Holandsko atd. je myšlenka šílená. Když mu to Bethmann-Holweg vyložil, sekl admirálstvím a řekl: „Teď si bojujte beze mne.“ Tím si zachoval slávu minulosti a přízeň ulice, což vidno z návrhů v parlamentě, které jsou pro něho satisfakcí. A státníci musejí mlčet!

21. března. Dnes dostal dr. Šámál aviso, že zítra bude zatčen. Auditoři Gliwicki a Preminger jsou v Praze. Dr. Šámál byl jmenován kurátorem ruského kostela v Praze. Náhodou, podle pořadí. Zaplatil Pražské městské pojišťovně pojistné na kostelní poklady. Toho si všiml na finanční prokuratuře nějaký žid a udal, že Šámál má nějaký fond (ruský!), z něhož vyplácí.

24. března. Pan Petrželka z Mělníka již po druhé stěžoval si na surové řeči, které vede inženýr Pfeffermann stran souručenství českých stran. Méně spílá mně, více Drtinovi, jemuž dává nejhorší jména, takže i dr. Tadra z Mělníka musil se ho zastat. Zaznamenávám, že Pfeffermann šíří nepravdy. 1. Nebyl vyslán do souručenství (utekl ze strany za prvního strachu). 2. Drtina prý pro souručenství agituje v realistickém klubu *Slavie* (ve skutečnosti mládež ho prosila, aby něco řekl na večerní nedělní schůzi). 3. Že křížíme dráhu Masarykovi a pracujeme proti němu. (Ve skutečnosti Masaryk dal sankci.) Politicky Pfeffermann mezi nás nepatří a nepatří vlastně do žádné strany, protože osobní zájmy mají u něho přednost, a pro čestnou důslednost nemá smyslu.

●

Dnes odpoledne policie doručila všem pražským redakcím článek *V cizích službách*, v němž odsuzují se velezrádci Masaryk, Dürich et consortes jako lidé cizími penězi placení. Článek přišel z místodržitelství, policie uložila novinám uveřejnit jej a předepsala, že nesmí být měněn a musí být uveřejněn na čelném místě patrným písmem. Deníky přinesou článek zítra v sobotu, ale agrární *Večer* udělal sensaci v Praze, neboť uveřejnil jej už dnes. Stihlo ho zároveň opovržení, neboť čtenáři nemají tušení o jeho původu a připisují jej redakci. Kdo je autorem článku? Jistě Čech, neboť dal si titul z Jiráskova

románu. Snad dr. J. J. Svátek? Obsahem věc ubohá i se stanoviska vládního a policejního.

25. března. Dnešní den byl zase den posedlosti. Čekaly se velké věci. Lidé přicházeli, nebo zastavovali na ulici otázkami. Ze všech koutů hučely otázky: Je to pravda, že Rakousko-Uhersko uzavřelo s Ruskem separátní mír? Je pravda, že se císař poděkoval? Je pravda, že Turecko uzavřelo mír? Že prý vyjdou dnes zvláštní vydání novin se sensacemi. Obecné napětí, kam jsem přišel. Přišla jen německá zpráva, že Verdun zapálen. Soukromá zpráva, že nějaká továrna na šrapnely ve Vídni vyletěla, a čtyřista dělnic je mrtvo. Věřilo se, že dnes bude proklamace na rozích.

28. března. Zprávy dnešní důvěrné korespondence sen-
sační: Ze zdejšího vojenského skladiště vyneseno bílé
plátno. Ve Vršovicích z něho šijí bílé prapory. To uka-
zuje na blízkou kapitulaci. Také na východní frontě měli
nedávno zprávy, že Rakousko zaklepalo v Petrohradě
o mír. Když nedostalo odpovědi, zaklepalo po druhé.
Bylo mu řečeno, že mír je možný jen za této parcelace:
Halič k Rusku, Sudetské země samostatné, Maďaři samo-
statní, Rumunsko dostane Sedmihrady, z německých
zemí zřídí se Ostmark.

●
My zvěděli, že Rakousko nabídlo jednání přes Stok-
holm. Ještě chce zkusit jarní ofensivu a když nedopadne
dobře, tedy kapitulaci zachránit, co se dá. Věc pro nás
velmi nebezpečná. Kdyby se Rakousko-Uhersko mělo
kapitulaci zachránit, nebylo by spravedlnosti na světě.
Za všechny ty hanebnosti a zločiny!

●
Zachycené telegramy: 1. Došel sem telegrafický příkaz:
Zostřít dozor, rozmnožit počet detektivů; zejména v ka-

várnách a v hostincích dozírat; pozorovat hloučky lidí mluvících na ulici. 2. Takové jsou zprávy o nedostatku potravin: Z Těšína objednáno pro Tyroly a Solnohrad 380 až 400 vagonů bramborů. Místodržitel Coudenhove si stěžuje, že měl dostat 400 vagonů bramborů a nedostal nic. Měl dostat 1.200 vagonů obilí a dostal 600. V městě Salcpurku je hlad obzvláštní. Prosí aspoň o čtyři vagony bramborů.

29. března. Chum a dr. Preminger odjeli do Švýcar. Pasou po studentech, o kterých se ví, že s Masarykem měli styky, aby je upláceli. Nejvíc záleží na jakémsi Lavičkově. (Zpráva ze státní policie.)

●

Paní Míla Slavičková-Masaryková mluvila s advokátem dr. Katzem. Když přišla řeč na Masaryka, Katz pravil: „Doufám, že tento špión se už nevrátí.“

●

Cestou ze sanatoria jel jsem tramvají s vdovou Stivínovou. Byla přestrašena. Byl tu švagr Josef Stivín-Foltýn, jenž slouží u generálního štábu jako účetní poddůstojník a vysvětloval jí, že věc Rakousko-Uherska stojí skvěle.

30. března. Také paní Benešová včera propuštěna, tedy brzy po Kuntovi. Soudím z toho, že předběžné vyšetřování je skončeno a že také jiní vězňové dostanou se na svobodu. Zejména Alice Masaryková, což avisoval jako věc pravděpodobnou také dr. Alfréd Meissner, když se vrátil od procesu s bohoslovci evangelickými. Paní Hájková byla včera rovněž propuštěna na svobodu.

31. března. Ráno přišel dopis Kunteho z Vídně, jenž oznamoval, že také kolega Trapl je puštěn a v deset hodin už byl Trapl u mne. Překvapuje, že do večera paní Benešová ještě v Praze nebyla. Ani paní Masaryko-

vá do poledne neměla nejmenší známky o Alici. Trapl praví, že vyslýchán byl v listopadu Premingerem. Od té doby nikdo se o něho nestaral, až dne 29. března auditor Frank mu řekl, že může jet domů. Měl brožurku Horálkovu a tvrdili mu do očí, že u něho nalezena pohlednice Ferdinanda Kyjovského, což on odmítal, protože Kyjovského nezná a nikdy o něm neslyšel. Pokud se týká jiných vězňů, sešel se s Hájkem i s Duškem. Dušek mu v lázni pravil, že se mu vede dobře, Hájek od dlouhého výslechu přišel zdrcen. Skorkovský snáší vazbu klidně. Zato Choc je skleslý a také ostatní národní sociálové reptají, že jsou zatčeni pro zápisník Masarykův. Emil Špatný je v témž vězení, co ruský farář z Prahy Ryžkov.

●

Dětský časopis zabaven: K návrhu státního zastupitelství potvrdil trestní soud v Praze konfiskaci časopisu *Malý čtenář* z roku 1906, ročník V., vydaného nakladatelstvím J. R. Vilímka v Praze a sice závadnými shledány články: *Junák z Port Arturu* a *O Komenského škole ve Vídni*, pro zločin rušení veřejného pokoje a řádu a přečin proti veřejnému pokoji.

6. dubna. V pondělí dne 3. dubna odpoledne přišel k nám Kunte. Nevypadá zle, jen ruce má od omrzlin plné švů jako po krticích. Zkusil, co je trvalý hlad.

●

Když dr. Kramář slyšel, že národní socialisté jsou zatčeni na základě prý Masarykových zápisků, řekl: „Vidíte, to máte ty realisty: Jen všechno zapsat!“ Člověk, který nechal policii na pospas všechnu svou korespondenci za posledních dvacet let! Kdežto legenda o Masarykových zápiscích potřebuje ještě vysvětlení.

●

V pondělí dne 3. dubna cestou do koncertu řekla Bronislava dr. Václavu Tillovi, že čtyři naši jsou z Vídně propuštěni a že snad i Alici kyne naděje na svobodu.

„Proč ji tam ostatně drží?“, svraštil čelo.

„To víte, aby se mstili za otce.“

„No, ale mohl by si ten Masaryk leccos uspořít, alespoň své rodině.“

„To se nedá tak posuzovat, pane doktore!“

„No, alespoň s těmi Srby. Psát Srbům manifest! Ve Vídni kleli: „*Zum Teufel, was gehen ihn die Serben an?*“

●
Trapl mluvil se sociálně demokratickým redaktorem Novotným, který je právě na dovolené. Novotný je proti Šmeralovi. Šmeral ví, že po válce bude nemožný. Proto říká, že se obětoval.

●
U Verdunu padlo dvacet členů české legie ve francouzské armádě. Jejich jména má žandarmerie a pozoruje jejich příbuzné.

12. dubna. V minulém týdnu byli ředitelé pojišťoven ve Vídni u ministra vnitra Hohenloha. Přítomen byl poradě i ministr financí Leth. Hohenlohe mluvil hrozivě, aby působil pro čtvrtou válečnou půjčku. Bude se postupovat bezohledně, nebude šetřeno žádných privátních přání. Leth pravil, že musí dosíci pěti miliard. Peněz máme dost a potravin dost. Stran války bylo naznačeno, že během dvou měsíců provedeme rozhodnou bitvu.

13. dubna. V Německu se šíří revoluční hnutí. Vychází od Liebknechta. Šmeral dal rozkaz soudružskému tisku, aby o Liebknechtovi nepsal, jen co nutno a z rakouského stanoviska.

●
V neděli dne 9. dubna zasedal výkonný výbor sociálně-demokratický a mnoho rokoval o národní straně. Zajímalo soudruhy, že původní program Fiedlerův byl rakouský a teď není. Vinu svalovali na Šámala a na realisty

vůbec, že jsou živel rozkladný. Odlesk tohoto jednání je patrný také v komuniké.

● Jsou důkazy, že články proti Masarykovi vycházejí z c. k. hlavního stanu tiskového. Původcem je Langstein z *Hlasu národa*. Zde v Praze je poněkud předělává Demartýn.

● Paní Mary Coudenhovová: Na nějakém dětském večeru vyslovila českým pořadatelkám podivení, proč mezi dětmi nejsou děti policejního presidenta Kunze? My se s rodinou neznáme. Tedy příště, já si toho přeju a my všichni, ukazovala na šlechtu, aby už nechyběly.

V Jedličkově ústavě mrzáčků je slečna Nechlebová. Provázela paní Mary a vysvětlovala.

„Vy jste Němka?“

„Excelenci, Češka, ale umím německy.“

„Máte říci, že jste Němka a umíte česky. Přála bych si, abyste učila také mrzáčky německy; až přijdu příště, abych se s nimi mohla dorozumět.“

27. dubna. Cituji *Lidové noviny* 26. dubna: *Vídeňský deník* napsal: Dnešní klerikální *Reichspost* píše pod nadpisem *Co se to děje?* následující: Dnešní *W. Z.* sděluje: Tiskový soud v Praze zrušil další rozšiřování č. 1., 3., 5. a 16. tiskopisů knihovna *Volné myšlenky*, mezi jiným pro příspěvky *Klerikalismus mrtev* z pera J. S. Machara. Machar, štváč volnomyšlenkářský, je přece ve vyšetřování! Což může ve svém jednání pokračovati? Zmíněný tiskopis vyšel před čtyřmi roky.“ — *Reichspost* nevypadl z metody klerikální: Denuncovat spisovatele a po případě i státního zástupce najednou.

● Usiluje se o bezživotí *Temna* Jiráskova. Dne 26. dubna pravil mi dr. Hanuš Jelínek, že Jirásek byl pozván na policii, ale nic dětem neřekl o výsledku, protože slíbil

mlčet. Dr. Šámal zakročuje. Četl jsem 26. dubna list, kterým Šámalovi nakladatel Otto děkoval.

30. dubna. Bronislava byla u paní Masarykové. Ona je socialistka, platí měsíční příspěvek organizační a odbírá *Právo lidu*. Socialisté mají budoucnost. Po této vojně přijde občanská republika a potom republika socialistická.

2. května. Klerikální Čech nás dnes vyzývá. To jest volá na policii, aby realisty pozavírala.

6. května. Dnes je uveřejněna odpověď Německa na americkou notu. Časopisy německé vyslovují naději, že Wilson bude spokojen. Zatím naše vláda soudí podle všeho jinak, neboť vyšel rozkaz, udělat soupis všech Američanů, kteří v Praze a v Čechách žijí.

●
V Berlíně navržena výstava kuriosit: Mezi nimi je: 1. Rakouský vyšší námořní důstojník, jenž bojuje v zákopech. 2. Dáma Červeného kříže, která ještě je pannou. 3. Rakouský dodavatel armády, který nezbohatl. Rivalita mezi Němci a Rakušany jeví se hlavně v tom, že úřední zprávy naše uveřejňují všechny německé nezdary a naopak.

11. května. Wilson odpověděl na německou notu stručně, téměř jen korespondenčním lístkem. Jeho nota má dvě stě slov a tak drsných, že v Německu ještě neslyšeli podobné nezdvořilosti.

12. května. Dnes bezpečné zprávy, že Machar zatčen. Zatím, co jsme se radili u Drtiny o Mattušovi a souru-

čerství, přiběhl náš Prokop. Byl u nás inž. Kubát. Dostal telegram: „Aus. Pepi.“ To bylo smluvené znění telegramu, kdyby byl zatčen. Hned po něm přišla Sylva Macharová a vyřizovala, že paní Macharová dostala ve středu večer telegram: „Komme. Pepi.“ Podle všeho Machar byl zatčen ve středu večer. Soudíme, že zatčení souvisí s *Volnou myšlenkou*, jejímž byl čestným předsedou.

●

Kuntovi jsme uložili, když náš Prokop netrefil včera večer paní Masarykovou doma, aby jí vyřídil, že zdejší americký konsul poptá se skrze velvyslanectví v Londýně, co je s Masarykovým zdravím. Dále stran knih z Univerzitní knihovny. Konečně, že právní zástupce severoamerického velvyslance dopsal dr. Šámalovi, jakožto právnímu zástupci Alice o informace, proč byla zatčena atd. Šámal mu odpověděl, že dává přednost ústnímu rozhovoru a že 19. května přijede do Vídně.

13. května. Dnes večer v osm hodin přišly studentky Baláková a Kreizková z Valašského Meziříčí. Že Hanička Kraiczová ve čtvrtek dne 11. května odpoledne byla zatčena. Asi od jedné do tří vykonána u ní prohlídka v bytě u paní Loskotové na Vinohradech. Paní Loskotová šla v pátek ráno na státní policii poptat se po ní. Viděla Haničku. Ptala se, má-li to psát rodičům. Úředník pravil:

„Nepište nic, ona se odpoledne vrátí domů.“

Ale Hanička pravila: „Jen pište.“

14. května. V neděli byl jsem odpoledne na státní policii a hovořil s doktorem Slavičkem. Co je s Haničkou? Že psala učiteli Tetřevovi do zajetí dopis, v němž velebila Masaryka atd. Dopis dostal se do rukou vojenskému státnímu návladnímu ve Vídni a ten v něm vidí schvalování nezákonných skutků. Proto přijeli auditoři ve čtvr-

tek z Vídně, ona zatčena a vyslýchána. Na policii se domnívali, že po výslechu bude propuštěna, zatím vojáci rozhodli, že má být převezena do Vídně. Masaryk je obviněn z velezrady, ona bude v jeho průvodě. Nějaké tři měsíce si tam jistě posedí. Že dopis psala, doznala.

Dal jsem si zavolat Haničku. „Haničko!“ zvolal jsem a ona se rozplakala. Za hovoru, jejž nikdo neposlouchal, zvěděl jsem, že dopis psala před půldruhým rokem z Valašského Meziříčí. Poněvadž bude převezena do Vídně, vydali mně klíče, aby paní Loskotová mohla jí připravit prádlo a otevřít skříňku od peněz. Zdá se, že jí delší dobu již chytali dopisy. Viděla v rukou doktora Francka dopis, nepochybně od otce. Prosila mne, abych psal otcí.

Vyřídil jsem všecko u paní Loskotové. V té přišel profesor Trejbal z Meziříčí a theolog Bartek, jenž tu studuje filosofii. Uložil jsem mu, aby „známého pána“ osobně informoval. Bude zítra ráno již v Meziříčí.

Od Sylvy Macharovy zvěděli jsme, že J. S. Machar byl zatčen v úterý dne 9. května a to nepochybně hned ráno cestou do úřadu. Že již do úřadu nepřišel, soudí se z toho, že si Bodenkredit poslala pro klíče od pokladny k Macharovým. Jejich služka Pepi telegrafovala ve středu, paní Hedva Macharová dostala telegram až večer. Odjela ve čtvrtek do Vídně a posud se nevrátila, neboť teprve dnes bude moci s Macharem mluvit. Dříve jí nepustili k němu. Do Vídně jel v sobotu Jaroslav Kvapil a chce s Macharem mluvit.

Byl jsem na policii a rozmlouval s vrchním komisařem dr. Slavičkem asi půl hodiny. Nejdříve o Haničce Kraiczové. Já jsem mu řekl, že je to proti estetice, aby s devatenáctiletou dívčinou velmoc se soudila o schvalování nezákonných skutků. „Inu, vojáci!“, on na to.

Pak jsme mluvili o našich redaktorech. Pravit: Dušek a Hájek nebudou propuštěni. Vězí v tom hluboko. Masaryk bude žalován pro velezradu. Je v cizích službách. *In contumaciam* nemůže být odsouzen. Redaktoři byli s ním ve spojení a proto budou žalováni pro styky s nepřátelskou mocí.

„Prosím vás, to je nemožné. Dejme tomu, že jeden nebo druhý z redaktorů dostal zprávy ze Švýcar. Jde přece o obsah těch zpráv. Že byly od Masaryka, není prokázáno. Vždyť se posílaly všelijaké zprávy, snad jen výstřižky z novin čtyřdohodových o bojišti. Na takové zprávy je každý zvědav, když censura zamezila dopravu cizích novin a zvědavost není ještě žádný zločin.“

„Proti nim svědčí příliš romantický způsob toho dopravování. V tužkách, v deštníku a podobně. To ukazuje, že šlo o zprávy velmi vážné a významné.“

Na dvoře, kam jsem Haničku vyprovodil, potkal jsem se s Myslíkem a Motýčkou z *Volné myšlenky*. Podali jsme si ruce. Hanička mně pošeptala, že je tam ještě dr. Bartošek a slečna Fajfrová.

21. května. Ráno přijel Šámal z Vídně. Mluvil dlouho s Alicí Masarykovou. Po washingtonském dotazu obrátilo se cosi v její prospěch a Šámal myslí podle mnohých okolností, že její propuštění není daleko.

●

Našinec přinesl zprávu, že Masaryk byl na nějaké schůzi Irčanů a mluvil pro svobodu malých národů. Byl prý proto v Londýně zatčen. Jaký smysl a účel noticka měla, těžko uhadnout. Viktor Dyk mi pravil, že o tomto zatčení Masarykově telefonoval z Vídně také redaktor *Penížek do Národních listů*.

28. května. Dovídám se, že dnes nebo včera redakce *Národních listů* dostala korespondenční lístek od Boh-

dana Pavlů ze Štokholmu. Byl řízen přes Curych a nepochybně nebyl podepsán, když jej naše pošta doručila. Zajímavá je v něm věta bez podmětu: „Je zdrav a vede se mu dobře.“ Rozumějí té větě tak, že se vztahuje na Masaryka a že přímo odpovídá na zprávu *Nového vremene* o horečkách Masarykových.

1. červená. Elsa Karliková byla ve Feldkirchu; vypravuje, že tam je středisko špionů, pátrajících po těch, kdož odcházejí do Švýcar. Jsou vykázány dvě cesty do Švýcar. Kdo chce projít jinudy, padá sám do vlčí jámy. Ve Feldkirchu mají seznam asi dvou tisíc osob z Čech. Jsem mezi nimi. Pozoruje-li se v Praze, že někdo zmizel s očí detektivů, hned je Feldkirch avisován. Mimo to je tam policejní karanténa; každý cestující do Švýcar musí se v ní zdržet osm dní. Kdyby nesl vojenské zprávy, aby zatím zastaraly. Což se děje po vzoru berlínském.

Jdeme po stopě nějakého spisu Šmeralova, jenž po zatčení Soukupově a ze strachu o svou kůži (aby nemusil na vojnu), napsal memorandum policii a vládě. V něm návrhy, neboť Heinold napsal na spis:

„Stojí za uvážanou, nemají-li se návrhy poslance Šmerala přijmout.“

Potvrzuje se mi zpráva, kterou jsem zvěděl v polovici května, že italští letci shazovali nad rakouskými zákopy letáky podepsané Masarykem a dvěma Jihoslovany. (Zdá se Charvátém a Slovincem.) V letácích se útočí na Habsburky, kteří k nám přišli otrhaní, jako páni z Nemanic, kdežto nyní vládnou milionovými statky, jež pobrali Slovanům rakouským. Slovanští vojáci se vyzývají, aby nebojovali (pasivní resistance) a dávali se zajímat. Dr. Veselému chtěl voják jeden leták přinést z bojiště, ale byly přísné prohlídky a shánky po těchto tiskopisech.

Hraběnka Schönbornová jezdí k vlakům, které dovážejí nemocné vojíny do Prahy, podává vojákům jíst a pít, aby se občerstvili. Úcta k této obětavosti hraběcí se zmenší, zvíme-li, že to všechno — ovšem i povozy, zejména auto — platí Červený kříž. Obecný lid dává po šestácích a krejcařích a koruny vyhazují se za automobil. Lékař, který přejímá vojáky, jezdí po tramvaji a v noci chodí pěšky. Schönbornové byli vždycky z Řádu žebavých.

●

Prvního června dávána v Národním divadle Smetanova *Libuše*. Při závěrečných slovech Libušina proroctví, že český národ neskoná, zdvihl se bouřlivý potlesk, takže konec zpěvu i hudby v něm zanikl. Obecenstvo vstalo se sedadel. Místodržitel s počátku také zatleskal, potom se podíval kukátkem na jeviště a konečně odešel. „Také jste byl na demonstraci?“ ptal se dr. Veselý dr. Jíny, když se potkali, vycházejíce z divadla.

3. června. Tedy čtyři šibenice, ač *schließlich kommt die Begnadigung*, jak nedávno Preminger prohodil před doktorem Scheinerem. Dnes v osm hodin ráno vnesen rozsudek smrti v tomto pořadí: Červinka, Zamazal, Rašín, Kramář. Kramář prý přijal ortel s úsměvem, Zamazal s rozechvěním (zdá se, že něco volal), druzí dva nehnuli brvou. Rodiny odsouzců čekaly před budovou. Paní Kramářovou zpráva zhroutila. Nikdo totiž neměl odvahy připravovat ji na ortel smrti, všichni ji jenom konejšili. Jména všech je zabaveno. Opatření učinil včasně jen Rašín, jenž větší část svého majetku dal připsat ženě. Kramářovi zůstaly jen akcie, které o svém jubileu věnoval straně svobodomyslné, ale ponechal si doživotní užívání. Důvody rozsudku čteny ještě odpoledne. My jsme dostali zprávu telefonickou již v devět hodin. Odsouzení těchto čtyř českých velezrádců je nejlepší výsledek půlročního přelíčení, jakého jsme si mohli přát.

Teď především dojde ve Vídni k líčení s Chocem, Buřivalem, Vojnou a Netolickým. Preminger prý někomu řekl, že se bude jednat velmi stručně a striktně. To jest — ne půl roku jako s Kramářem. Už se říká, že se s nimi udělá krátký proces, to je šibenice. Rozčilená fantasie a nestřídmý mozek jsou naší národní vlastností.

●
Dr. Číž psává z jižního bojiště dr. Pavlíčkovi. Psal mu: 1. o zradách na italské frontě; 2. o letácích, házených do našich zákopů; 3. nejvíce o Kreuzottrech a Feldschweinech. Kreuzottern nazývají se sestry Červeného kříže, které jsou nestydatými nevěstkami a nic víc. Feldschweine je mocná odrůda aktivních důstojníků, kteří všemi zbraněmi bojují, aby zůstali za frontou a lehce žili. Sestry a důstojníci provozují hanebné, křiklavé a bohopusté orgie, ač se na ně prstem ukazuje a hlasitě o nich mluví.

●
Faktum: Nějaká komise podávala do Vídne zprávu o některých továrnách, v nichž zastavena výroba střeliva. Proto musila být zastavena, že stroje jsou opotřebovány. V jednom případě referát pravil, že kotle jsou děravé, nýty zuráženy, kotelní kámen (*Kesselstein*) chybí atd. Přišla odpověď z Vídne, že bude poslána měď na správu kotlů, nýty nové také, ale „*Kesselstein ist mit prompter Lieferung zu bestellen.*“

5. června. Včera v neděli kázal Na Slovanech emauzák proti Masarykovi, nazýváje ho zatracencem a podobně. Nebyl to páter Zima?

●
Redaktor Šašek mluvil se sekretářem místodržitelským: Sekretář viděl rozkaz, aby poslanec Pik v Plzni byl zatčen. Něco mluvil. Sekretář vypravoval dále, jak se chovají Němci a Češi, když někde vypukne nouze, na příklad bramborová. Asi v březnu letošního roku bylo

zle o brambory, na místodržitelství asi sto sedm telegramů a telefonů. Čechové prosí, Němci hrozí bouřemi a revolucí.

●
V *Unii* se dnes konala schůze. Dostala od zemské školní rady ferman, jak se má chovat při vydávání školních knih. Je dlouhá řada pokynů, co se tisknout nesmí, na příklad ze *Slávy dcery*. Kromě toho někteří spisovatelé vůbec pro školní knihy nemají existovat. Nejen ukázky z nich jsou nepřipustny, ani jména jejich nesmějí se objevit v textu. Zejména jsme uvedeni: Masaryk, Machar, Herben.

●
Dušek nejmladší: Cyril Dušek v posledním psaní z kriminálu vypravuje, že v minulých dnech tři dni nedostal nic jíst. Ač se hlásil, nebylo to nic platno. Vysvětlilo se to nedopatřením: Zapomněli na něho a po tři dni nevěpsali jeho jména mezi strážníky. Je draho a hlad, žádá víc peněz z domova.

6. června. Dr. Lány je nadporučíkem auditorem už rok v Lublani. Byl tam s počátku také benešovský soudce Julus, jenž s počátku byl zamlklý, potom rozvázal. Do našich zákopů byly shazovány letáky od italských letců podepsané dr. Milanem Štefánikem, hvězdářem v Meudonu. Praví se, že on sám byl v aeroplánu poznán. Mnozí kněží slovinští odsouzeni byli pro špionáž italskou; Petrič byl zastřelen. Také fiakrista Hrubín ze Žižkova, jenž před vojáky pravil: „A dobře ti pražští hoši (osmadvacátníci) udělali, aspoň zůstanou zdraví. Vy všichni budete mrzáci.“ Byl zastřelen téhož dne, kdy mu děti poslaly pohlednici à la Drahy tatíčku, těšíme se na Vás, že už brzo přijdete. Nedali mu však těch lístků číst. — Zastřelen byl také ruský zajatec. Když si ho dobírali, že ruský car prohraje, odsekl, že se na rakouského cara vysere.

Po popravě právníci teprve začali teoreticky uvažovat, byla-li správná.

●
Přiběhl dr. Velemínský: je-li pravda, že je zatčena paní Masaryková a dr. Baxa. Povídal mu o tom advokát dr. Taussig. Že by paní Masaryková byla zatčena, nepodobá se. K čemu také? Doposud s ní policie i vojáci zacházeli šetrně, je šedesátišestiletá paní se srdeční vadou, ani by nevyšla do třetího patra na státní policii. A konečně po dotazu washingtonském není podobno, aby na ni sáhli. O Baxovi se to povídalo už několikrát. Ani nemluvně nemůže být politicky bezúhonnější. Nepatří k žádné straně a zejména ne k nebezpečné. Co dělal posud, ledaže navštěvoval Klofáče a Choce.

●
Dr. Kybal byl v neděli dne 4. června u profesora Jindřicha Vančury a vypravoval: Setkal se v tramvaji s profesorem Václavem Tillem. Byli sami dva.

„Co víte o Kramáři, pane profesore?“

Tille nic.

„Co víte o Kramáři?“ opakoval Kybal otázku.

Tille se utrl: „Co chcete? Já jsem státní úředník a Kramář je obžalován z velezrady; dokud jeho věc nebude vyřízena, Kramář pro mne neexistuje.“

Tento Tille byl o prázdninách u Kramářů na Krymu i s ženou, snad dvakrát. Tento Tille byl jmenován řádným profesorem na universitě po Vrchlickém na zakročení Kramářovo, dříve než profesorský sbor učinil návrh na jmenování.

13. června. V neděli byl u nás dr. Kraicz. Hanička byla propuštěna z vazby dne 9. června, proces bude později. Její zmínka o Masarykovi je první doklad pro vojenské vyšetřování, že již koncem listopadu roku 1914 vědělo se o Masarykově práci v cizině. Auditor Frank sdílne

mluvil s Kraiczem. Stěžoval si, že Hanička nechtěla do protokolu říci, že je *patriotisch a österreichisch*.

„Já jsem Češka,“ pravila.

14. června. Několik lidí projevovalo netajenou radost z toho, že dr. Šmeral je odveden. Neboť má příležitost, aby za císaře a říši proléval krev. Když *Právo lidu* bylo konfiskováno minulý týden (večerník), že bylo víc bílé než černé, v sazárně u přítomnosti Kuntově hlasitě se mluvilo:

„Do zadnice jim Šmeral leze, a tohle mu přec dělají!“

●
Policie pase po tom, kdo Masarykovi posílá peníze. Když Masaryk dostal peníze z Ameriky, měla o tom zprávu patrně od konfidenta amerického. Benešovi posílal dvakrát a jméno osoby, která Benešovi poslala (neb on jí) šifrovaný dopis, chytla policie tím, že otevřela psaní. Šifry nečitelné, hledá se klíč.

●
Na státní policii. Doktor Kislinger mne prosil o několik informací.

Především začal Chocem. Choc dokazuje, že Masaryk je lhář a úskočník (*hinterlistig*). Což se přičí Kislingerovi, který přece ví, že Masaryk byl *eine Figur* a všechno se shoduje, že byl fanatikem pravdy. Choc tedy žádá, aby o této povaze Masarykově vyslechnut byl doktor Chalupný, který v *Českém jihu* táborském napsal články *Česká strana pokroková*. Choc podle všeho neudal, že články vyšly jako brožura volební roku 1911. V aktu byl rok vydání 1912. Kislinger se ptal, kdo je Chalupný a co to psal.

Odpověděl jsem: *Český jih* je mladočeský týdeník, články Chalupného byly pamflet, jež Mladočeši rozhodli ve volebních okresech našich kandidátů asi ve 100.000 výtiscích. Chalupný je kverulant. My se své strany v Čase

ani hrubě na pamflet neodpovídali. Snad některý náš venkovský list.

Jestli bych mohl odpovědi najít a zda bych mohl někoho nestranného jmenovat, kdo by potvrdil, že Chalupného spis je pamflet.

Vzpomenu si a podívám se. Bohužel nemám Času z té doby, neboť Preminger jej od ročníku 1908. odvezl do Vídně. Leda v universitní knihovně. Připomínám, že Chalupný předtím psával stejně o Mladočeších jako později o nás. Člověk s nadpřirozeným podezříváním.

Druhý má být vyslechnut profesor Flajšhans, při čemž nějak zmateně udáno, že napsal něco o Masarykovi buď v *Literatuře devatenáctého století* nebo v *Dějínách písemnictví českého*. Bylo vidět, že Kislinger už se někoho na Flajšhanse vyptával, neboť věděl, že Flajšhans byl koupen Kvíčalou, že dostával peníze z *České akademie*. Mimo jiné má Flajšhans dosvědčit, že akademický senát Masaryka nechtěl. Cosi Kislinger věděl, že Masaryk byl docentem ve Vidni a Praze že byl vnucen z Vídně.

Odpověděl jsem: Flajšhans napsal *Dějiny českého písemnictví*, ale do *Literatury devatenáctého století* nenapsal řádky. A v těch *Dějínách* nejen není nic proti Masarykovi, naopak přes nechuť k němu zní to tam asi tak, že Masaryk je po Palackém největší Čech devatenáctého století. Co se týče university, Masaryk byl velmi přátelsky povolán, byl oblíben až do roku 1884, kdy si pohněval „staré“ založením vědecké revue *Athenaeum*. Potom zahájil roku 1886 boj proti *Rukopisům* a tenkrát měl potíže s akademickým senátem; pravilo se, že senát se ho chtěl zbavit z university.

Konečně mají být o pravdomluvnosti Masarykově vyslechnuti profesor Jindřich Vančura a Václav Kratochvíl ve Vidni, *Hof- und Staatsarchivar*. Tomu jsem nerozuměl. Patrně spletl si Choc v hlavě, že jsem já měl o Vančuru polemiku s Pekařem a myslel, že Vančura psal proti Masarykovi.

„Vančura,“ řekl jsem, „je starý pán, profesor na pensí,

trpí žlučovými kaménky, žije v Chýnově a nedosvědčí, čeho si Choc přeje, neboť právě největší svou práci (*Čechy po Bílé hoře*) věnoval Gollovi a Masarykovi.“ Kratochvíl zná Masaryka jen z Vídně, co by mohl dosvědčit proti němu, nevím.

Tu znenadání Kislinger vsunul do hovoru otázku, vím-li něco o Masarykovi. On čte *Daily Mail* a dověděl se z ní, že Masaryk stonal.

„Ano, bylo to i v našich novinách, citát z *Nového vremja*. Ale také *Našinec* a maďarské listy psaly, že byl zatčen, poněvadž se vyslovil prý pro svobodu Irů.“

„Nic takového nebylo v *Daily Mail*, já ji čtu, článků o Irsku bylo mnoho, ale nikde Masarykovo jméno.“

„Kdy jste vy se vlastně dověděli o Masarykových rejdech ve Švýcarsku?“ ptal se Kislinger.

„Až tehdy, kdy jste nám to — c. k. úřady samy oznámily. Udělaly jste prohlídku dne 30. srpna u Masaryků, dne 1. září *Národní listy* přinesly zprávu, že akademický senát Masaryka suspendoval a dne 12. září korespondenční kancelář rozšířila noticku, že Masaryk páchá velezrádné skutky.“

Tu přešel hovor na poměr obecenstva k policii. Právil jsem mu, že styk občanův s policií pošpiňuje. Dovedu si představit rozčilení v rodině, když je k vám někdo obezlán. Každý si bere hned do zásoby čisté prádlo. Aby policejní úředník byl zván do společnosti, je nemožné. Když kolega právník vstoupí k policii, přátelé a spolužáci s ním přerušují styky. Nediňte se, to je vychování staršího systému policejního. Každý by vás podezříval, kdybychom spolu chodili, že na mně vyzvídáte, a mne by podezřívali, že vám donáším.

„Já jsem Němec. V naší společnosti toho není.“

„Snad že vy jste už *großbürgerlich*, my jsme ještě maloměšťáci. Vy tu jste, aspoň dr. Slaviček i vy, pokud vás oba znám, slušní lidé, ale naše společnost si to neda vštípit. Policajt je příšerný zjev.“

„Já si počínám tak občansky přece. Ostatně tady nemí-

ním zůstat. Ale máte snad pravdu, že sám systém to zavinil, když občanstvo v policii nevidí ochránce a ochranu.“

A zase se pokračovalo o Chocovi: Kislinger četl z aktů, že Choc žádá, aby byli vyslechnuti svědci, že on a jeho přátelé jsou dynastičtí: Švehla, dr. Hruban, dr. Korošec a zdá se mi dr. Šmeral. Při tom četl jakousi zmínku, že Masaryk byl povolán místo Choce do předsednictva společného klubu, aby tím bylo zastaveno štvání *Času* proti klubu. Všechno to směřuje u Choce k jedinému cíli, aby bylo dokázáno, že co si Masaryk zapsal do zápisníku o Chocovi a národních socialistech je nespolehlivé a lež.

„Cožpak skutečně existují nějaké zápisky Masarykovy? Já tomu nevěřím. Masaryk nepsal zápisků, pro pamět si zapisoval slovo, dvě do notičního kalendářičku, jaké vydávají banky.“

„Já jsem to neviděl. Vzali to do Vídně. Ale ve Vídni mají jeho zápisky, které jsou stručné a nejasné. (O národních socialistech, tuším, že Masaryk s nimi jednal, aby zabránili pogromu na židy, kdyby k něčemu došlo.) Na příklad takové — dvě noticky psané na stroji mi přečetl a potom na mé přání podal —

„Bei mir (im *Čas*): Ob sich eine Friedenserklärung (několik písmen, která asi naznačují jméno) im čech. Volke nicht machen kann. Aber alles nur mündlich mit dr. Fried besprechen. — Ich ihm: er soll die Juden aufmerksam machen auf die häufigen jüdischen Denunziationen.“

Také se vyskytla v Chocově aktě zmínka, že Masaryk byl dne 2. října 1914 u knížete Thuna stran své cesty do ciziny a Thun získal naprostou důvěru, že Masaryk *ist österreichisch gesinnt*.

Že Choc věnoval Masarykovi spis už za války, o tom jsem se arci nezmínil. Zmiňuji se pouze tu pro pamět. Tenkrát nevěřil Chalupnému a Flajšhansovi. Až teď je zbabělý a předěšený, že vzbuzuje útrpnost a pohrdání policie.

15. června. Na ulici dohonil mne Ignát Herrmann: „Tak prý jsi zatčen?“ pravil udiveně. Včera večer se rozšířilo po Praze, že jsme zatčeni, Drtina, Herben, Šámal. „Vlastně je nebezpečno s tebou chodit,“ smál se Herrmann.

17. června. Zprávy z německého sněmu nepíší si žurnalisté, nýbrž dodává je presidium sněmovní. V bavorských zprávách ze sněmovny bavorské jde se tak daleko, že se nejmenují poslanci, pouze *ein Redner*.

●

Viktor Dyk mi vysvětlil, že nebyla zatčena učitelka Sychravová, nýbrž mladší sestra její, úřednice. Učitelka stýká se se Šmeralem.

„S tím se stýkají jen špiclové a ti, kdo jimi býti chtějí,“ podotkl Dyk.

Mladší Sychravová je slušná dívka. Psala bratrovi lístek do Švýcar, aby nepsal domů. Nepodepsala se, ale přiznala, že je to písmo její. Proč mu to psala? „Protože mi to radili.“ Kdo vám to radil? Byla v úzkých a řekla podle všeho, že bratrovi přátelé. Proto zatčen Kábrle, poněvadž se stýkal s dr. Sychravou.

18. června. Redaktor Čvančara seděl po představení ve vinohradském *Národním domě*. Přišli z divadla také dva čeští židé a nadávali Masarykovi. Čvančara k nim přistoupil: „Odpusťte, že vám musím vyslovit souhlas, ač neznámý. Je to pravda, kde bylo jaké svinstvo, Masaryk se do všeho pletl. Na příklad do Dreyfusiády, do Hilsneriády atd.“

●

Od úterka 20. června nebudou se propouštět v našich novinách zprávy o ztrátách a počet u zajatců z úředních ruských zpráv.

19. června. Bronislava nesla chléb paní Masarykové. Paní Masaryková neuznává a nesouhlasí, proč my jsme tak proti policii. (U nás policie je národní nepřítel a nejhorší orgán vlády.) Ano, ano, to je potom vláda, kdežto oni za to nemohou.

„Jedná s každým jako se zločincem, hrubě, to je systém.“

„Ano, to je systém. Ale já jsem teď ve válce dostala respekt k mužské práci; kancelář plná prachu, ve čtvrtém poschodí, a on tam muž musí pracovat a třeba je slabý na plíce.“

Zde v Praze byli prý víc než slušní k Alici, to nebylo vězení, to byl ples. Ve Vídni také; není pravda, že teprve po Lansingově dotazu z Ameriky Alici ulevili. Alice má v Americe mnoho přátel, zvou ji tam, ti se na ni ptali a dali Lansingovi popud, aby telegrafoval do Vídně.

Cestou Bronislava narazila na konsula Štěpánka. Dostává *Bund* a tam se dověděl, že španělský král požádal císaře, aby dal milost Kramáři a jeho třem soudruhům.

21. června. Dva kozácké pluky celé budou postaveny před vojenský soud.

Proč?

Protože nemohly dohonit Rakušany.

●
Moltke se tlačil do nebe a druhé od brány lokty odstrkoval. Petr: „Kdo jsi?“ „Moltke.“ „Jaký Moltke?“ „Pruský generál.“ „Co chceš?“ „Do nebe.“ „Tak, když jsi pruský generál, kde máš nebenku? U vás přece jsou na všecko lístky.“

24. června. V obcích zrekvirován dobytek. Měsíc po měsíci budou odvádět obcím čeho potřeba pro vojáky. Trhy přestanou, nikdo nesmí nic odprodat. Stav dobytka je slabý, nebude-li ho, je to pohroma nenahraditelná.

Také jiného materiálu není. Otto Pacovský byl za pražské kupce v nějaké anketě vídeňské, která se radí, jak na zimu ošatit nahé. Sepsána hotovost zboží plátěného, bavlněného a vlněného. Aby vojsko uvolnilo část zásob svých, není pomyslení. A rozumí se, zase se zakládá *Zentralstelle* ve Vídni, která bude měřit stejným metrem Dalmácii jako Čechám. Ovšem na metry nedojde. Pacovský si vypsal zásoby, jak jsou zaznamenány v pražské Obchodní komoře. Komora má dva miliony obyvatel a podle soupisu připadne na osobu 53 centimetry.

25. června. Z vypravování Jiřího Skorkovského, s nímž jsem se krátce po jeho propuštění setkal na Václavském náměstí:

V notesu Masarykově zaznamenáno: Když se počátkem října 1914 konala schůze národních socialistů *U Bubeníčků*, Masaryk dal se do ní pozvat a zapsal si z účastníků Choce, Vojnu, Buřivala, Netolického. Schůze byla svolána k debatě o sociálních potřebách doby, téma nezávadné. Masaryk je varoval před židovskými pogromy a jiné otázky přetřásal. V další poznámce Masaryk zapsal, že druhého dne byl u knížete Thuna a řekl mu, co s národními socialisty jednal. Thunovi se to líbilo.

Auditor sestavil žalobu na tom základě, že Masaryk patrně národní socialisty zasvětil do svých plánů. Jejich povinností bylo Masaryka udat. Oni odpovídali, že ne, že Masaryka pokládali za většího Rakušana než Kramáře a Vojna přímo řekl:

„Masaryk je učenec, na nás pohlížel vždy s patra, jak si můžete představit, že by nám byl svěřoval tajnosti, měl-li už tenkrát jaké. Když kníže nepochyboval o Masarykovi, jak bychom byli mohli my?“

27. června. Páleník od trénu byl u nás. Jede zítra do Bozenu. Dnes je přehlížel ve Vršovcích generál, o němž

vypravoval: „Mluvil s námi, také se mnou. Ptal se: Jsi Čech nebo Němec?“ „Já su Čech.“ „Umíš německy?“ „Umím.“ „Proč tedy neřekneš, že jsi Němec. To je pro vojáka vždycky lepší.“ „To já nemohu říci, protože su Čech.“

To je to pravé rozřešení nacionální otázky ve vojsku, o kterém se dávají slavné články do novin.

28. června. Profesor Štěpánek z *Československé obchodní akademie* mne zastavil na Václavském, aby mě varoval před podezřelým člověkem. Neví, do které kavárny chodím, ale chodí tam také člověk, před kterým jejich sbor byl varován. Shoduje se tedy se Šámalem. Jde o profesora Severu z *Československé obchodní akademie*, člověka obmezeného.

30. června. Paní Masaryková dostala americký časopis. Obsah se týká Alice. Historicky: Olga dopsala přítelkyni Alicině do Ameriky, že Alice byla zatčena a že ji vězní ve Vídni. Mezi přítelkyněmi Alicinými nastala agitace. Na 60.000 ženských podpisů žádalo Wilsona, aby zakročil. Americký časopis uveřejňuje Olgin dopis, Alicinu podobiznu a zprávu o 60.000 ženách. Odtud tedy vzešly dotazy amerického velvyslance ve Vídni.

29. září. Dnes jsem přečetl žalobu Frankovu na kolegu Duška a soudruhy. Je to vlastně žaloba na Masaryka. Pisatel měl by být zavřen. Nic bychom nevěděli o Masarykovi a jeho zahraniční práci, kdyby nám to důvtipní vojáci nedávali na vědomost.

30. září. Básník Petr Křička slibuje, že až bude po válce, naplivá do obličeje malíři Kubišтови za to, jak se chová

na vojně. Tento český malíř objednává si na příklad v kavárně *U Radeckého* kávu po německu a podobně.

●
Dámy Masarykovy nebyly na letním bytě. Byl pro ně vyhlídnut Špičák. Dr. Kislinger však namítal: Je to u hranic, střídá se tam mnoho výletníků, bylo by z toho mnoho řečí atd. Alice, která teď po propuštění z kriminálu potřebovala by velmi zotavení, vyhledávala tedy letní byt v Novém Městě nad Metují. Dověděl se to starosta, od starosty okresní hejtman (našinec) a musil se tedy ptát na místodržitelství. Místodržitelství dalo hned nos Kislingerovi, domnívající se, že k tomu svolil. Po těchto zkušenostech paní Masaryková i Alice zůstaly v Praze, Alice má dvě třetiny platu a neučí.

7. října. Dnes mluvil kolega Schmitt s mladým Tůmou z *Národních listů*. Tůma opakoval, že dr. Zdeněk Tobolka chtěl vydat prohlášení, kterým se *Národní listy* odříkají Kramáře. Tobolka svolal redakční radu a ohlásil redakci, že teď on bude diktovat směr. Varoval redaktory před radikalismem, neboť tou hodinou, kdy *Národní listy* budou zastaveny, zastaví se i platy redaktorům. Kdo by si to chtěl vzít na svědomí? Hospodářsky Tobolka škudlí: Strhuje platy redaktorům i jinému personálu a chlubí se, že *Národní listy* letos vydělaly 100.000 K a že budou platit dividendu.

9. října. Odpolední *Národní listy* přinesly zprávu, kterou jsem znal už od soboty, že S. K. Slavia vstoupila do rakouského Svazu. Policie jí položila nůž na krk a poněvadž Slavia má asi 32.000 korun jmění, nevěděla si rady. Sportovci čeští!

12. října. Co nevidět objeví se zvláštní policie vojenská v Praze, která bude zastavovat vojáky i civilisty a bude žádat jejich vojenské průkazy. Ve Vídni už se to dělá a policie nachytala asi 6000(?) zběhů. Policie bude chodit i v civilu.

30. října. Od 12. října do dneška jsem byl na Moravě. Úžasné věci dopisují zajatci čeští domů a censura nerozumí. Píší o dr. Blaníkovi, o Tomáši, o Tomáši Gödingrovi atd. a vědí, co se ve Čtyřdohodě chystá. Je vidno, že čtou naše české a americké časopisy a Pavlu Čechoslováka z Petrohradu.

Do Vídně došel nedopatřením lístek českého zajatce, psaný jinému zajatci. Čech oznamuje, že vstoupil do ruské armády a že pojede napřed do Kijeva, kde Masaryk bude mluvit.

Dr. Cyril Seifert v Napajedlech má lístek, kde zajatec oznamuje svým příbuzným na Moravě, že vstoupil do ruského vojska.

Ještě úžasněji se mluví po dědinách. O císaři vždy jen „tá potvora“. Kobylský sedlák: „Ale dyť tá potvora je dávno u ledu.“

Profesor Hnídek, kněz, jenž na gymnasiu chrudimském přednáší dějepis, byl suspendován, protože ve starší jeho programové práci nalezen zločin. Hnídek je zemským poslancem agrární strany.

4. listopadu. Poslední týden v říjnu zastaveno bylo skoro dvacet pět vlaků na hlavních českých tratích, také moravských. Na příklad osobní vlak z Prahy k Táboru v 6.55 hodin ráno, večerní osmihodinový rychlík z Plzně atd. Konduktéři říkají, že není lokomotiv. Obecenstvo: „To jsme zas někde vyhráli?“

6. listopadu. Kolega Šašek viděl titul knihy dr. Edvarda Beneše: *Zničte Rakousko-Uhersko!* Kniha vyšla uprostřed října v Paříži. Kromě titulu neznáme nic.

15. listopadu. Čtyřdohoda vzdala se úmyslu blokovat Rakousko-Uhersko a vyhladovět je. Ponechává to státním ústřednám aprovisačním.

Pomocná slovesa německá: 1. Werden (Verdun) — haben — sollen; 2. müssen — lassen — sein.

●
Bursa: dne 13. listopadu 100 marek jest 89 švýcarských franků (den předtím 89.90), 100 francouzských franků jest 89.25 švýcarských franků (den předtím 89.75). Marky jsou lacinější! Snad ponejprv za této války.

18. listopadu. Zase po delší době politické kejkle domácí. Zatím co jsme souručenství stran odklidili na kolej, která se jmenuje „příhodná doba“, nastoupení Körbrovo a prohlášení o Haliči daly podnět, aby poslanci čeští zbrojili pro případ parlamentu. Akci vzal do rukou Švehla jménem agrárníků jako nejpočetnější strany a provedl oktroj ve dvou odstavcích.

První odstavec: Z poslanců říšských utvoří se Český kruh, čili jednotný klub, ve kterém budou všichni, i klerikálové. Ze stran, které vstoupí do klubu, zřízen bude Národní výbor — odstavec druhý.

Kromě presidia Českého kruhu nikdo nesmí jednat s vládou. Nesmí do Vídně jezdit Maštálka, Tobolka, Čech, Hlaváč, Penížek a jiní partikáři. Tyto postranní hovory musí skončit. Presidium bude už také podle toho složeno, že předsedou bude agrárník, prvním náměstkem sociální demokrat a teprve druhým Mladočech.

Ale ani toto presidium nesmí udělat kroku ve Vídni, nebude-li schválen Národním výborem v Praze, který se zřídí z předsedů všech stran a poměrně podle síly stran

přibraných členů. Žádný však nesmí být říšský poslanec. Tento domácí tribunál má být hlasem národa.

Nezbytná podmínka součinnosti v Českém kruhu i v Národním výboru je podepsat prohlášení, které bude podkladem jednání dnešní schůze, svolané na jedenáctou hodinu a které v neděli vyjde tiskem asi veřejně. Šámal v pátek Švehlovi slíbil, že prohlášení podpíše. Přes noc si to rozmyslil. Dnes o deváté ráno sešli jsme se u něho s Drtinou a utvrdili jsme ho v jeho odmítavém rozhodnutí. Pásus o dynastii je kamenem úrazu. Formálně Šámal odepřel jít do schůze s odůvodněním: Naše strana zastavila činnost, což jsme i před vojáky prohlásili. Naše strana nemá říšského poslance.

Kolem desáté hodiny přišel také dr. Hajn a poslanec Kalina. Jejich strana se také kejklů nezúčastní. Mají pro veřejnost své argumenty. Pásus o dynastii je nemotorný. Má umlčet klerikály, ale složil jej — agrárník!

Večer jsem už četl, jak vypadala schůze, která se protáhla do půl třetí hodiny. Referoval o ní Hajšmanovi dr. Adolf Stránský, jenž neví kudy kam. Vstoupil do Českého kruhu, ale nesouhlasí s akcí. Bude mít asi vojnu doma na Moravě.

● Šámal ukazoval nám dopis vídeňského advokáta, právního zástupce amerického velvyslance ve Vídni. Advokát se ptá po osudu Alice Masarykové. Dotaz už je třetí.

● Petrželka z Mělníka vypravoval o dvou scénách hladových. Šestičlenná rodina od Oseku z hornického revíru, vypadá jako kostry. Jedli jen šlichtu. Reiman, obchodník z Mělníka, jenž se musil vystěhovat pro výrok „česká pakáž“, je boháč, žije v Praze: Když mu Petrželka slíbil deset kilo mouky, chtěl mu políbit ruku.

19. listopadu. Dopoledne jsem křtil Jana a Prokopa Maxu. Alice Masaryková šla z kostela a vrátila se s námi.

Paní Masarykové dvakrát ve čtrnácti dnech bylo zle. Profesor Syllaba naléhá na lepší výživu, předepsal jogurth. Alice teprve dospává žalář; chodí spat v devět a vstává v deset. Z chudokrevnosti slezlo jí pět nehtů.

20. listopadu. Dnes ráno zatčen Viktor Dyk. Zatčených státoprávníků je už čtrnáct. Naši hoši potkali Dyka o půl jedné v noci na Vinohradech, když šel domů. Již v sobotu *U Zlaté husy* bylo na něm patrné, že má zlé tušení.

21. listopadu. V jedenáct hodin v noci zaslechli jsme v Korespondenční kanceláři, která úřaduje za zdí naší ložnice, poplach. Nastalo hlučení a volání redakcí. Oznamovalo se jim, že ve Vídni vyšlo zvláštní vydání *Wiener Zeitung* s oznámením, že *Seine Majestät . . . um 9 Uhr abends sanft entschlafen*.

24. listopadu. Máme tedy již nového císaře. Slove: Karel I.

●

Zatýkání jde trojím směrem: Státoprávníci jsou sbíráni pro styky s Vítězslavem Štěpánkem a dr. Sychravou (Dyk). Není však ještě konec: Dyk mluvě včera s bratrem dával na srozuměnou, že nebezpečí hrozí K. St. Sokolovi a jiným. Zatčení Šakovo ukazuje spíše na vyšetřování s Klofáčem. Šak se s ním stýkal v Bulharsku. Hantych není zatčen. Potkal jsem ho v poledne na Václavském náměstí; mrkl na mě dvakrát významně, abych se mu nepřibližoval. Patrně cítil někoho za sebou. Měl výslech a byl propuštěn. Na venkově jsou stiháni sokolové; v Nové Pace zatčen advokát dr. Kaizl a u jiných sokolů v okolí prohlídka. Větrí se styky s českými zajatci na Rusku.

O paní Haně Benešové jsem zvěděl, že byla zatčena ve Vídni v soudní budově, jakmile líčení bylo odročeno. S detektivem jela do Prahy, kde ji vyslýchají.

●

Náš tisk je v těchto dnech žalostný. Jediný *Vídeňský deník* ze dne 22. listopadu má čest v těle, poněvadž úvahu o císaři psal Kunte. Nejhuř se pořád zahazují *Národní listy*. Lidé o tom hlasitě mluví v kavárnách. Kunte je nešťasten ve Vídni. Pravil dr. Jínovi, že by šel pěšky do Prahy, kdyby byl mohl.

28. listopadu. Kousky censury: *Prager Tagblatt* byl dvakrát konfiskován pro zprávu, že císař přijal jméno Karel I. Poněvadž to úřadům nebylo známo, vždycky tu jedničku sebrali.

Modráček vypadá, jako by byl napsal román. Nález censurní praví, že zabaven byl Modráčkův *Rozvrat*; je to starší politická brožurka: *Rozvrat říše rakousko-uherské*.

Blaničtí rytíři na plakátu pro pátou válečnou půjčku byli zabaveni a propuštěni až tenkrát, když na štítě jednoho z nich octl se bílý lev v zeleném poli, místo moravské orlice.

Zabaven Vilímkův jízdní řád pro pražskou tramvaj, protože v něm byla trikolora. Totiž některé řádky červené, papír bílý a Vltava modrá.

29. listopadu. Telefonovali do Prahy Petrželkovi, že na uhelných dolech vojáci převzali dozor i stran vagonů a vývozu. Koupit si může uhlí, kdo chce, ale vyvézt se smí pokud válečný dozor povolí vagon. Všecky noviny české, pokud přinesly zprávu o pobytu císaře Viléma II. ve Vídni, jsou částečně zabaveny. V *Národní politice* zabaveno místo, že císař vypadá bledě, že patrně churaví.

30. listopadu. Z Českého svazu, jak by přejmenován původní Švehlův Český kruh, přijeli na pohřeb císaře poslanci:

Agrární: Staněk, Udržal, Bradáč, Bukvaj, Donát, Feltl, Hybš, Janovec, Krž, Mašata, Paďour, Prošek, Rýdlo, Sedlák, Srdínko, Špaček, Švejk, Vacek, Zahradník, Žďárský, Malik, Okleštěk, Pavlok, Měchura.

Sociální demokraté: Tusar, Šmeral, Soukup.

Klerikálové: Hruban.

Mladočeši: Maštálka, Smrček, Němec, Lukavský, Stránský.

Národní sociálové: Hübschmann.

6. prosince. Dne 5. prosince ráno v *Národních listech* vyšla Pekařova řeč o císaři Františku Josefovi. Několik známých se mne ptalo: Co té řeči říkáte?

Po Praze koluje vtip: Příští úroda bude: Jenerálové to zvorají, oficiři posekají, šikovatelé shrabou, kaprálové vymlátí a mužstvo to odnese.

10. prosince. Šámal: Za nového císaře mění se nálada. Vlivem vévody z Parmy. Vštípil císaři Karlovi, že Rakousko-Uhersko dostalo se do tak nedůstojného podruží císaře Viléma, že nastal kurs protiněmecký. Ozval se nejdřív proti radikálům německým doma. Už Körber propustil všechny německé ministry, kteří byli říšsko-německy natřeni. Na tom není dost: V jednotlivých ministerstvech odstraněny vlivné figury, na příklad v ministerstvu železnic generál dostal do ruky hotový seznam osob. které má z vlivných míst odstranit.

Prohlášení Körberovo, že chce vládnout parlamentně, znamená, že Halič nedostane autonomii, poněvadž parlament by k odloučení Haliče svolení nedal. Radikálové němečtí to ihned pochopili.

Stejný smysl má okolnost, že císař ujal se sám vrchního velitelství, aby oslabil vliv hlavního stanu, kde vládne vlastně Vilém II.

●
Reichspost, list katolický ve Vídni, navádí v těchto dnech nového císaře ke křivopřísežnictví. Radí mu, aby všechna protiústavní opatření provedl hned, pomocí vlády Spitzmüllerovy, nežli bude přísahat na ústavu. Po přísaze by ho tížilo svědomí: Před přísahou ať paragrafem čtrnáctým všechno dá Němcům, čeho oni žádají.

19. prosince. Nějaký mudrc vyrekviroval zeli v Haliči a rozkázal svéztí je na náspy podél dráhy. Přišly mrazy, zeli zmrzlo a vydává tak hrozný zápach, že lvovský vlak, když se těm náspům přiblíží, musí zavřít okna, protože by se cestující smradem roznemohli. Jede se, jede, a pořád vidět z oken zmrzlé zeli.

21. prosince. Byl u mne Vladimír Otto. Řekl jsem mu, že nepoužijeme jeho nabídky, abychom po jeho anglické učitelce něco do Londýna vzkazovali. Ona odjede z Prahy podle jeho informací koncem ledna 1917. Šámal ví o ní, je to Miss Brown, zdejších Angličanů se stranila, není sice podezřelá, ale souchotinářská bytost, která by po případě na hranicích v kruté zkoušce neobstála. Masaryk by ji ostatně nepřijal, jestliže by neznala umluveného hesla. Už takoví lidé u něho byli. V celku on ví, co se děje; my však nemáme vzkazů od něho. Po těchto informacích Šámalových jsem se Ottovi vymluvil.

●
Dnes se zrodilo přes noc ministerstvo Clam-Martínicovo. Obecné zděšení nad historickým šlechticem českým, který zradil národ, k němuž nikdy nepatřil.

V českých listech nejvíce cítit úžas ve *Venkově*, který

Martinice jako ministra orby v Körberově ministerstvu vítal s nadšením.

22. prosince. Ministerstvo Clamovo je dokladem, jak možno utvořit v Rakousku protičeské ministerstvo pomocí samých Čechů. Clam a Trnka umějí totiž česky a proto jsou pokládáni za Čechy.

S tímto rodem Martinicovým národ český neměl a nemá štěstí. Duch předka vyhozeného z okna žije v Martinicích i v Clamech.

Náš ladič piana: Martinic? To není žádný Čech. Já tam ladím, tam je v domě všecko německé.

●
Dnes večer odvezen Viktor Dyk do Vídně. Nečekal to, doufal, že bude propuštěn už v Praze.

Rok 1917

5. ledna. Italský poslanec uveřejnil v *Popolo d'Italia* podmínky míru, které Čtyřdohoda chce diktovat a které prý zná. Mezi nimi na čtvrtém a pátém místě je rozdrobení Rakousko-Uherska na tyto části: Český stát, uherský stát, německý stát, srbský stát. Z německých listů citoval to v týdni vánočním *Der Tag*. Oba, *Popolo* i *Tag*, jsou listy poloúřední.

●
Dnešní listy uveřejňují císařskou milost udělenou Kramářovi a soudruhům: Kramář 15 let, Rašín 10 let, Zamazal a Červinka po 6 letech. Odůvodnění nejvíc bije do očí v *Národních listech*. Tam je také obligátní útok na Masaryka, se lživým výkladem, že si znesnadnil Anglii. Zatím dne 27. prosince vyšla v holandských listech zpráva Reuterova, podle níž profesor Masaryk odjel počátkem prosince do Petrohradu s posláním anglické vlády.

10. ledna. Těžce snáší vězení paní Hana Benešová. Kdežto Ada Oličová píše dopisy statečné, paní Benešová je shroucena. Naříká si, že je v cele společně s prostitutkami, že vězení je plné hmyzu a že stravy nelze požit. Na příklad na Štědrý den měly vodovou polévku a trochu zelí. Přes to se ovšem paní Benešová nepoddává při výsleších.

●
Dnes policie zabavila pražskému *Sokolu* jmění. Našli u Václava Štěpánka jako pokladníka 15.000 korun. Do novin se nedává od policie nic, aby ostatní jednoty nebyly varovány, a patrně to tedy půjde po Čechách dál.

12. ledna. V těchto dnech, snad včera, byla schůze *Národohospodářského ústavu* při *České Akademii*. Jednatel Gruber navrhoval, aby bylo žádáno v kabinetní kanceláři

o dovolení vyškrtnout Kramáře ze seznamu členů. Dokládal se precedenčními případy: *Politické učení* vyškrtl Kramáře ze seznamu členského s odůvodněním, že dva roky neplatil příspěvků. Na přání místodržitelovo *Česká akademie* škrtnla Denise; na dotaz téhož pána, jak se *Česká akademie* zachovala k malíři Kupkovi, prezident Vrba odpověděl, že *Akademie* hned ho vyškrtnla, jakmile zvěděla o jeho velezradě. Většina členů *Národohospodářského ústavu* opřela se Gruberovi.

V *Politickém učení* přičítá se škrtnutí Kramářova členství dr. Tobolkovi. O něm toto: Paní Rašínová domlouvala mu, jak se chová. Jaké to bude mít následky atd. Tobolka:

„Já zrovna tak soudím, jako vy, milostpaní. Jako se však Kramář obětoval, že sedí, já přináším stejnou oběť, že hraju tuto komedii.“

Vorel k tomu dodal: „Stejnou řeč vede Groš. Obětoval se a obětuje pro Prahu. Jen nějaká maličkost vzbudila nahoře nelibost a už by Praha nebyla dostala uhlí.“

Lidé chodí a usmívají se. Někteří si gratulují a tisknou ruce. V notě k Wilsonovi ponejprv zvěděli, že jde o svobodu českého národa.

14. ledna. Černá neděle: Dnes přinesly *Národní politika*, *Venkov* a *Union* články proti notě čtyřdohodové. Nechceme samostatnost od Čtyřdohody a nedáme se zlákat sliby. Obratněji psán je pouze článek *Národní politiky*, kdežto *Venkov* je nemotorný.

Okresní soudce Mattuš přišel včera do Pražského klubu a pověděl přátelům, že tyto články jsou poručeny ministerstvem zahraničním. *Národní politika* také uvádí svůj článek jako telefon z Vídně od Czesaného; samostatný úvodník psal JUC. Žák. Článek Czesaného vyšel současně v neděli v *Neues Wiener Tagblattu*. Jediné *Národní listy* odepřely napsat úvodník? Ani tomu nelze věřit!

Ubohost české žurnalistiky! Ani jednomu listu nenapadlo namítat: Chcete-li článek proti samostatnosti naší, napište si ho sami. Už jste nám psali jiné věci!

●
Včera v sobotu seděli jsme v *Akademické kavárně* s plzeňským dr. Jindřichem Kohnem. Privil:

„Uvidíte, jak nám čtyřdohodová nota uškodí.“

„U koho?“

„U Českého svazu.“

Vyplní se?

16. ledna. Komusi ještě nebylo jasno. Proto *Venkov* dnes přináší nový sloupek nadepsaný *Aby bylo jasno ...*, ve kterém přímo odmítá. Práví v něm:

„Ale už v neděli jsme tu konstatovali, že naprosto jsme proti onomu bodu oné noty, kde se spekuluje s heslem o malých národech a kde je zmínka i o národu našem. Jest pravda, že malý národ, jako je náš, potěšen je každou upřímnou sympatií, již mu kulturní cizina věnuje, ale sympatie takové nesmí obsahovati v sobě nijaké zasahování do našich vnitřních poměrů. Odmítli jsme již podobné svůdné volání roku 1866, jak toho jsou dosud žijící pamětníci, odmítáme je rozhodně i dnes.“

Nesmí se přece zapomínati, že naše říše povstala svobodnou vůlí a volbou všech jejích národů, tedy i našeho; její vytvoření diktováno bylo skutečnými potřebami a tyto potřeby jsou základními podmínkami jejího trvání. Všichni národové rakousko-uherské mají na tom životní zájem, aby monarchie naše trvala, aby byla silná a aby nad ní vládla dynastie, ku které mají důvěru a historickou oddanost. A touto dynastií je rod habsbursko-lotrinský. To jsou věci pro nás samozřejmé.“

24. ledna. Toto přinesly české deníky:

„Předsednictvo Českého svazu a dohodová nota. K. k. z Vídne 23. ledna. Předsednictvo Českého svazu podrobilo na dvoudenní konferenci dohodovou notu presidentu Wilsonovi zevrubné poradě. O zamítavém stanovisku Svazu k této notě budou uvědoměni ministr věci zahraničních hrabě Czernin a ministerský předseda hrabě Clam-Martinić, při čemž zároveň budou oznámeny podrobnější dů-

vody dalších kroků. Na poradě byli: Členové předsednictva dr. Hruban, dr. Hübschmann, Maštálka, Staněk, dr. Stránský, dr. Šmeral, Tusar a Udržal. Usnesení učiněno bylo jednomyslně.

29. ledna: Dnes holduje císaři Karlu Nováčkovi, správci konkursní podstaty Františka Procházky: Zemská správní komise a město Praha. Za Václava svatého byli jsme poplatní 120 voly, dnes stačí poslat do Vídně dvanáct volů obecních. Vybrali nejpěknější.

●

Jakmile se voda nasytí roztokem soli, všechna další sůl zůstává ve vodě nerozpuštěna a nepůsobí. Tak i na lidskou duši působí roztok bolestí, hrůz, a všeho toho bezejmenného utrpení jednotlivců i mas. Jakmile bolesti a hrůzy překročily jistou velikou mez, otupily naše city a zarazily náš mozek tak, že je vnímáme jako lhostejné a ztrácíme míru pro jejich posouzení, nemajíce ani pojmů, tím méně slov, kterými bychom je vyjadřovali. Zatím co nemohu zapomenout otrásavé hrůzy, když první vlak s vojáky odjížděl z Benešova do Srbska, když první z našich přátel padl, jako Pakosta a ostatní, nyní už jsem tak přesyceným roztokem, že hrůzy veliké a ztráty v masách padají ke dnu duše mé hluše.

31. ledna. Ačkoli historie vždy se bude tázat, proč Český svaz dělal prohlášení o notě čtyřdohody poslané Wilsonovi, jaká moc jej nutila — nikdo totiž — přece snad prohlášení jeho bylo složeno aspoň tak, že není podlostí. Nikdo sice nechce o prohlášení mluvit, ale po kouskách jsem si utvořil asi tento úsudek:

1. My Čechové odmítáme z formálních důvodů.
 2. Máme sice v Rakousku mnohá nesplněná přání, doufáme však, že se jich domůžeme za tohoto panovníka, neboť svou budoucnost vidíme v rámci říše habsburské.
-

Vedeme důkladné pátrání po výdělcích některých poslanců: Maštálka má v Bousovském cukrovaru sušárnu brambor s velikou vládní protekcí. Staněk lnářské družstvo a provazárnu v Jihlavě.

●
Dovídám se, že mezi českými spisovateli chystá se akce proti poslancům. Spisovatelé vyzvou poslance Českého svazu, aby se vzdali mandátů.

1. února. Jaroslavu Kvapilovi pravil známý: Jdi se zeptat do *Národních listů*, co redakci vzkázal dr. Rašín. Vzkázal jim, že Machar měl pravdu, když napsal, že si redaktoři mají navzájem naplivat do obličeje. Kdyby Rašín mohl, udělal by to redakci sám.

●
Konsul dr. Štěpánek má z hollandských novin: Zahraniční Čechové poslali za notu projevy díky Poincaréovi a jeden český říšský poslanec carovi prostřednictvím ministerstva zahraničního. Asi Dürich.

●
Ode dnešního dne vojáci v Praze dostávají už jen jednu šestinou chleba proti míře, jaká byla na počátku. Důstojníci mají napomínat vojáky, aby nereptali, aby si vzpomněli, co snášejí kamarádi jejich v zákopech. Důstojnická menáž má dvoje maso každý den k obědu. Jedno maso jen ve středu a v pátek rybu. Obědy nádherné! Po dvou korunách osmdesáti.

●
Tedy ponorková válka. Vidno, že je to projev zoufalství. A třeba za cenu znepřátelit si svět. Je významno, že císař Vilém začíná zase mluvit. Poslal zase „výnos“ říšskému kancléři, v němž je dojat nad gratulacemi k narozeninám. „Čekají nás ještě těžké doby . . . S důvěrou hledím vstříc výsledku krvavého zápasu o bytí a nebytí císaře a říše.“

Veliké rozezlení proti *Naší době*. Příčina: Hlaváčův úvodník a Hlaváčovo spolupracovníctví vůbec. Masaryk píše letáky vojákům do zákopů a jeho list mluví o „skutcích svedených a poblouzněných jistě nezralých živlů!“ Hlaváč se naší strany zřekl, protože je to strana blouznivců a bláznů. Jak to tedy, že píše do realistického časopisu?

●
Dnes v novinách projev Českého svazu, jež dostal Czerin od předsednictva. Pozor, od předsednictva! Ačkoliv podle zpráv korespondenční kanceláře ve Vídni dne 31. ledna Svaz konal ve Vídni schůzi, které bylo přítomno celé předsednictvo: dr. Hruban, Maštálka, Staněk, dr. Stránský, dr. Šmeral, Tusar a Konečný (za Hübschmana), projev podepsán jen Staňkem, Šmeralem a Maštálkou.

„Presidium odmítá tuto *insinuaci*, která spočívá na předpokladech úplně nesprávných a rozhodně prohlašuje, že národ český jako vždycky v minulosti, tak také v přítomnosti i v době příští, jen pod žezlem habsburským vidí svou budoucnost a podmínky svého vývoje.“

2. února. Šámal se vrátil z Vídne: Duškovo zdraví je podryto. Také Machar to říká. Paní Benešová a slečna Ada Oličová byly propuštěny na svobodu, ovšem ve vyšetřování zůstaly. Slečna Ada měla ve vězení strašnou společnost. Vypsat ji, to by mohl jen autor *Mrtvého domu*. Kramář je zdrav. Jsou vězni první třídy, nemusejí tedy nosit vězeňské šaty a neoholili a neostříhali je. Ve společnosti Rašín, Červinka, Zamazal je také Vojna, o kterém je obecné přesvědčení, že je špicl. Strava špatná.

●
Překvapující výklad: Užasl jsem, jak v několika dnech celá Praha mluvila, že Karel se dá korunovat. Vychází najevo, že tuto pověst pustila do Prahy policie, aby zkoušela, co se tomu v Čechách řekne. Dr. Šámal pozván byl

na státní policii a německý komisař přál si poznat jeho mínění. Patrně také zástupcové jiných stran politických byli pozváni. Český národ se má nachytat na nějakou čistě církevní ceremonii. Šámal řekl:

„Proč ne? Napřed jasnou moderní ústavu a potom přísa-
ha na ústavu. O tom se dá mluvit.“

Dnes potvrdil dr. Matys, že jejich dr. Samek první zprávu o korunovaci zvěděl od policie; zdá se, od koncipienta Bienerta.

3. února. Dnešní bursa: Transport invalidů bavit se v Mikulášské ulici se služkou, která čistila okna. „Kuchařinko, namluvte si vojáka, nebudou!“, volal na ni jeden. Veselí v obecnstvu.

●
Coudenhove, víme to o něm z policie, je ve Vídni zapsán tuze dobře. Úředníci mají o něm přesvědčení, že je prázdná hlava. Měl se stát šéfem kabinetní kanceláře. Proto dobře zapsán, že je za něho v Čechách klid. K čemuž naši politikové přispívají.

●
Nám by teď prospělo, aby rychle byla zavedena státní němčina, krajské rozdělení a všechny ty německé brutálnosti. Snad by se tím vzpamatoval i poslední zbytek národních kleštěnců.

4. února. Dnes večer vylepily *Národní politika* a *Prager Tagblatt*, že Wilson přerušil diplomatické styky s Němcem. Velké debaty a výhledy, co se stane.

V Praze nouze uhelná. Při těch ohromných mrazích. Přestala jezdit tramvaj, zavrou se biografy a divadla.

13. února. Zas poplach: V neděli přivezli mnoho omrzlých vojáků. Na Karlově náměstí uznání za mrtvé. Odve-

zeni do umrlčí komory na Olšanech, kdež leželi s neděle na pondělí a sedm jich procitlo. Když zpozorovali, kde jsou, povyk. Byli tiše odvezeni na Žižkov.

●

Šimáčkům v nakladatelství zakázali rozšiřovat nejen *Konec samostatnosti české*, nýbrž i *Bílou horu*. Což je pochopitelné.

1. března. Zakládá se týdeník proti *Národním listům*. Aby policie neodpírala, dostane jméno *Národ*, jako by se křísil předválečný mladočeský týdeník. Hned v prvním čísle bude útok na *Národní listy*. Inženýr Bečka získával dr. Matyse pro hospodářskou rubriku. Jednali také s Kunttem, aby vedl kulturní hlídku. Odepřel. Vadí mu i název listu i to, že František Sís náleží mezi spolupůvodce.

2. března. Byl jsem zas předvolán na policii k vůli německému překladu Bezručových básní, jež pořídil Rudolf Fuchs. Kislingerovi to bylo dáno, že to chytili na hranicích, jak to bylo posláno nakladateli mnichovskému a on si nevěděl rady. Chtěl něco o tom tedy vědět. Pak následovala volná zábava:

„Co je s tou korunovací,“ ptal jsem se, „snad pověsti vznikly proto, že byla korunovace v Pešti?“

„O ne, to bylo přání českých politických kruhů. Mluvil jsem s českým politikem, který si přál korunovace za každou cenu, byť byla jen církevní obřad. Také prý o tom jednali s Martinicem. Ale já myslím, že to nejde. Když jsou v zemi dva národové a jeden by korunovací prohlásil za skutek nepřátelský proti sobě, to císař neudělá. Jak by vypadal takový Habsburk na Chebsku u německých radikálů! To přece víme, že tam je velezrada *landes-üblich*. Ne, to nejde. Z toho nebude nic.“

Při rozchodu já: „Když čtete *Daily Mail*, pane doktore, kde je Masaryk?“

„V Petrohradě. Podle našich zpráv ještě v únoru byl v Petrohradě.“

„Divím se. Noviny psaly, že tam odejel počátkem prosince, co tam dělá?“

„Nevím, my ty zprávy o něm máme z *Československé samostatnosti*, nebo z *Čechoslováka*. Už ani nevím. Posledních čísel jsem nečetl. Je pravda, že měl nepříjemnosti v Anglii pro výrok o Irsku. Snad jej pronesl v přednášce v koleji. I *Daily Mail* psala, že tuto věc by měl ponechat Angličanům.“

„Prosím vás, jak se ten časopis ruský vlastně jmenuje? Jednou slyším *Čechoslovák*, jindy *Čechoslovan*.“

„*Čechoslovana* vydává Věnceslav Švihovský v Kijevě, *Čechoslováka* Svatopluk Koníček v Petrohradě. A Pavlů je při tom.“

„Slyšel jsem, že Pavlů vydává *Českého zajatce*?“

„Ne, to je pouze *Beilage*. A tuze špatně to vedou. Jmenují každého českého zajatce plným jménem a titulem. My si to z něho vypisujeme. O každém víme, co vypravoval, kdy a kde vstoupil do české legie atd. Jsou dvě: Legie jízdní a čeští střelci. Byli mezi nimi teď veliké spory. Mnoho zajatců vstupuje do legií. Jak se jim vede, když padnou do rukou našemu vojsku, to víte. Nic jim nepomůže, jsou-li už pravoslavní a státní občané ruští. Museli by mít propouštěcí list z občanství rakouského a toho nemají.“

V Moravské Ostravě a okolí vyhlášeno stanné právo pro stávkou horníků. Podle *Lidových novin* musejí být zavřeny všechny hostince a jiné místnosti, kde „se lid schází“. Práví se, že také na Vídeň uvaleno stanné právo. Z českých měst, kde byly bouře, byly největší v Chomutově.

Průmyslník pražský utratil za den v Amsterdamě 500 korun. Čítali mu rakouskou korunu za 15 haléřů.

7. března. Časopis *Národ* vyjde zítra. Bude oficiálním listem mladočeským. Boj mezi *Národními listy* a mladočeským výkonným výborem je tak zjevný, že výkonný výbor dostal výpověď z místností Akciové tiskárny. Vadí mi také Sís v té akci. Proto jsem odepřel napsat do prvního čísla příspěvek.

15. března. Dnes byl zastaven *Národ*, ač vyšlo jen dvojčíslo právě před týdnem. Vykonána prohlídka v tiskárně a nalezeny rukopisy. Redaktor Kamelský zatčen. Že prý je to časopis rusofilský a Kramářův orgán. Není jinak možná, nežli že předcházela denunciace. Před několika dny uveřejnily *Národní listy* čísi hlas, jenž je chválil, že se ozvaly proti pomlouvání vynikajících mužů mladočeských a dodaly: „Bohužel klepaření proti nám se organizuje.“

16. března. Revoluce ruská, která dnes už je průhledná, nemile přetřela plány Vídně a Berlína. S naší strany zahájeno jednání o separátní mír a dvorské kruhy v Petrohradě byly nakloněny. Anglický velvyslanec stál na stráži a jednání překazil. Spojil se patrně s dumou; s Miljukovem měl, zdá se, dávno spojení. Včera židé v Praze měli veliký svátek, ale od večerního *Prager Tagblattu* i *Bohémie* vraceli se s dlouhými nosy. Byli vystříháni před optimismem a pochopili, že revoluce je protiněmecká a protimírová, namířená na carevnu, která podle všeho ani po smrti Rasputinově nepřestala pletichařit.

●
Mám v ruce originál prohlášení, kterým se poslanci Karel Prášek a Rychtera chtějí vzdát mandátu. Prášek je chytrý člověk, také energičtější nežli Švehla. Agrárníci jsou v situaci nepříjemné. Prohlašovali: „My povedeme českou politiku“ a zatím ji vedou sociální demokraté a

agrárníci budou za ni odpovídat. Proto Prášek nechce při tom být.

24. března. Zatýkání bylo v minulých čtrnácti dnech velmi živé, hlavně mimo Prahu. Na řadě byly sokolské jednoty a jejich činovníci. Poněvadž v některých sokolských jednotách není jmění, policie má mínění, že *Česká obec sokolská* poslala jednotám oběžník s výstrahou a ten oběžník se hledá.

28. března. Noviny mají tuto zprávu:

„Profesor vysoké školy technické Drude uveřejnil toto úmrtní oznámení: V noci s pondělka na úterý povolal pán bůh moji drahou manželku, paní Lydii Drudeovou, po dlouhém těžkém utrpení tiše k sobě do svého království, hluboce oplakávanou mnou, našimi dcerami, zeti a snachami. Odhodlaně jako německá žena poslala při vypuknutí války naše tři syny před nepřitele a snášela s pevnou myslí ztrátu za ztrátou, až její síla při hrdinské smrti nejmladšího a posledního se zhroutila. Od té doby se upíraly její myšlenky více a více na odchod z pozemského života, aby v duševním sjednocení se svými syny se opět shledala.“

Co nedovede německý filosofický stroj vyložit. V žádném národě nedovede si lež najít tolik filosofických formulek. My bychom řekli: „Žena umřela žalem, když jí tři synové padli na bojišti. Dlouho a těžce trpěla . . .“ Kdyby nebylo censure, řeklo by se s proklínáním, proč to vše.

29. března. V Praze je zvláštní dusno. Vzduch prosycen tajemnými pověstmi. V každé ulici potkáš někoho, kdo ví, že se něco chystá ve vnitřní politice a že věci pokročily už daleko. K 1. dubnu (april!) chystá se prý cosi na místodržitelství. Propouštějí se řeči o míru s Ruskem. (Dr. Viktor Adler mluvil o Rusku ve Vídni dvě hodiny a resoluce nebyla zabavena.)

8. dubna. Velikonoce. V Českomoravské strojárně v pátek dělníci zastavili práci. Požadavek: Jíst. Stávka ihned zažehnána tím, že každý dělník dostal deset korun na dlaň a nějaké luštěniny a brambory. Za peníze má si koupit maso, dostane-li je. Totéž bylo v Daňkovce.

Velikonoční listy přinášejí prohlášení císaře Viléma. Poklonil se hrozící revoluci a začíná slibovat Prusku liberální ústavu. Prý pro „třídní volební právo“ není už místa v Prusku po mohutných výkonech celého národa v této strašné válce.

Generálu Kornilovu pomáhal ze zajetí český voják. Generál unikl, voják chycen a zastřelen. Vídeňský kamarád Macharův ho soudil a nemohl ho zachránit.

10. dubna. Miljukov: Dnešní listy přinášejí jeho velikonoční hymnus na Vzkříšení! V rozmluvě s novináři mluvil Miljukov o Čtyřdohodě a Wilsonovi:

„Program spojenců obsahuje dva cíle úplně slučitelné s národními nároky národů, totiž osvobození národů, podrobených panství tureckému a reorganisace Rakousko-Uherska od základu.

1. Utvoření státu československého bude sloužit za hranice proti usurpačním plánům Německa stran národů slovanských.

2. Německo, Rakousko a Uhry musejí být omezeny na své etnografické hranice. Italové budou spojeni s Itálií, Rumuni s Rumunskem, ukrajinská území splynou s ruskou Ukrajinou.

3. Přirozené problémy dějinami vyznačené vyžadují spojení srbských území.“

13. dubna. Sensace: Dnes přišla do Prahy abolice ředitelů Živnobanky. Vyšetřování bylo zastaveno proti Růžičkovi,

Tillovi, Šourkovi a Jandovi. Zůstalo na krku jen Preissovi a Pilátovi. Patrně pochopili ve Vídni, jak velice by křičel proces s českou bankou proti procesu banky vídeňské a zlodějstvům maďarským. Ohniskem veškeré válečné korupce je ministerstvo války. A také jiné úřady. Štyrský místodržitel Klary okradl Červený kříž. Lidé se neptají, zdali kradl, nýbrž kolik ukradl. Domorodí *Gebirgstrotlové!* Před válkou byl tak zadlužen, že jemu nebo jeho ženě neprodal ani cukrář dort, leda za hotové.

17. dubna. Den hrůzy pro Němce: Dnešní zpráva večerní z bojiště na Aisně zní jako Jobova zvěst. Ludendorff neví, jak by oznámil pohromu. Šest dní to světu německému tajil, včera došla německá zpráva až k desáté hodině v noci, neboť patrně nevěděli si v hlavním stanu rady. Jenom náповěď zlých událostí dali po půlnoci.

Praha se otřásala dnes večer rozechvěním.

Šlo to rána na ránu. Sotva si lidé přečetli zprávu o německé porážce, přišla zvěst vnitropolitická: Bärenreither a Urban se vzdali ministerských křesel, protože „německé předpoklady“ odloženy a protože vláda si nepřála. aby padl Trnka. Ministerstvo rakouské nesmí být dnes bez Čecha.

Svolání parlamentu avisované překotně na květen uvedlo mozky českého národa v pohyb. Co to? Proč to? Svolání zní velmi tajemně. Dr. Šmeral ve večerníku *Práva lidu* připravuje také na velké věci. Parlament má připravovat reorganisaci Rakouska.

Na Mělník dnes večer telefonoval fabrikant z Vídně, že Vídeň lomcuje se radostí, neboť prý uzavřeno s Ruskem příměří.

Známky doby: Vláda favorisuje zřejmě dělnické hnutí a drobné stávky nejsou jí nemilé. Svět má vidět, že vláda ani v Rakousku dělnické hnutí nepronásleduje. Příklad dalo Prusko: Tam včera v pondělí došlo v Berlíně k částečnému zastavení práce, ke schůzím a průvodům po

ulicích a úřady se usnesly nezakročovat. Všude působí: Především hlad a za druhé ruská revoluce.

● Ještě to: MUDr. Lukl je v Rumunsku v Buzen. Čtyři rakouští důstojníci-lékaři jeli odtamtud na dovolenou a měli společné kupé s majorem bavorským. Major vypravoval, že Mackensen pomýšlel ještě na jeden ofensivní útok proti Rumunsku, ale upustil od něho pro nespolehlivost — německého vojska. Snad Bavorů. Neboť bavorský major mluvil proti Prušákům, jak se ani u nás neslýchá.

23. dubna. Odpoledne přišel inženýr Marek. Řekl mu důvěrně kolega, že v Paříži byl vyhlášen český stát a jmenována prozatímní vláda. Večer už toho byla plná kavárna.

25. dubna. Chodil jsem v podvečer se skladatelem Vítězslavem Novákem. Je rozčilen, nemůže pracovat. Mrzí ho, že část kritiky mu pohaněla *Karlštejn*. Když si vzpomene, s jakým vytržením jej skládal a . . . Teď má libreto od dr. Otokara Fischera *Švanda dudák*. Po bitvě bělohorské vítěz získává Švandu dudáka pro sebe a pomocí jeho chce získat vliv na lid. Šlápl jsem na to bezohledně, řekl jsem přímo Novákovi, aby to neskládal.

Novák nikdy nebývá tak sklíčen jako v *České akademii*. Ti naši nejvyšší jsou nejhorší. Vládní rada Svátek našeptával presidentovi Vrbovi, že by *Akademie* měla postavit pomník císaři. Tenkrát ještě žil. Správní výbor se všelijak kroutí a konečně přece to přednesl v slavnostní schůzi. První byl profesor Strouhal, který myslil, že mluví ze srdce všech, když atd. Pomník měl stát na Josefském náměstí. Strouhal navrhl u Rudolfiny s pohledem na královský hrad. Leč nastaly v debatě rozpaky, proč ještě Vídeň nepostavila pomník? A bude nápis český, či česko-

německý? Tím způsobem návrh odložen k aktům a uloženo akademikům mlčení.

29. dubna. Paní Součková, žena našeho evandělického seniora, dostala od svých rodičů dopis z Prostějova. Byla hladová demonstrace dělníků, skoro samých žen; výrostci se připojili a začali fabrikantům vytloukat okna. Vojsko do zástupu střelilo. Velel nějaký olomoucký hotelier. Snad to byli polští legionáři. Střelili do země, ale šest lidí bylo mrtvo hned, dvanáct za den a v několika dnech už třicet. Koule ze starých břinkaček mají prý měděnku a otravují krev. Okresní hejtman Zapletal nevystřelil hlavy, svádí to na komisaře, kterého poslal ven. Komisař se vymlouvá, že ho zástup obklíčil a strčil kamsi do průjezdu.

30. dubna. Universita česká jedná o návrhu ministerstva vyučování, aby na universitě byly přednášeny *Kriegswissenschaften*. Věc vyřizuje filosofická fakulta, kde oficiální referát má profesor Pastrnek, ve skutečnosti referát udělal švakr Drtina. Vojáci si patrně představují, že ministerstvo dosadí nějaké vojáky, kteří budou přednášet — ovšem německy. Tyto přednášky mají být povinné všem posluchačům všech fakult. Totéž se žádá na technice, na Akademii umění atd. Nepochybně je to dědictví po arcivévodovi Bedřichovi a jeho neslavném panování v hlavním stanu.

1. května. Večer přinesl dnes článek *Český máj, slovan-
ský máj*. Má potěšení z ruské revoluce jako hlasatelky
jara národů. Čerpá z Ruska naději a víru že přijde vůbec
jaro národů a s ním i české jaro. „Přijde jistě, třeba uply-
nuly ještě měsíce . . .“

Ohlašuje se, že na 15. května sejdou se sociální demokraté celé Evropy ve Štokholmě, aby společně hledali cestu k míru. Doufejme, že ji nenajdou. V našem zájmu národním je, aby jí nenašli, sic budou naše naděje pohřbeny.

●
Kvapil vypravoval o tomto hovoru: Pravil Vojanovi: „To si zadeklamuješ.“ Mínil tím báseň dr. Soukupa, složenou k 1. květnu.

„Zadeklamuji, mám docela předeepsáno jak. Byl jsem povolán na policii, kde mně naznačili, co mám jen hladce a jako nepozorovaně přejít a nač mám důrazně šlápnout. Musil jsem to slíbit a podepsat protokol.“

Tiše měl deklamovat verše: A naplní se čas! A šlehne blesk! A horizont se vznítí! A schvácena až ve svých šlépějích atd.

Zato si měl lehnout na verše: Jen hlavy vzhůru, hoši naši drazí, v den prvního máje, vždyť nám to nové jaro pomalu už na všech stranách plaje!

Obecenstvo k básni velice tleskalo.

6. května. Proč byl dvorní rada Vojáček z místodržitelství (náměstek Coudenhovův) dán do pense. Čáslavský bratr jeho vypravoval našemu faráři Kozákovi v Čáslavi: Místodržitel Coudenhove uložil Vojáčkovi, aby vyšetřil, kolik na válečnou půjčku upsali Čechové a kolik Němci. Vojáček to pracně sehnal a vyšlo mu, že Čechové upsali víc než Němci. Když to místodržiteli předložil, ten řekl:

„*Das ist nicht Wahr.*“ (To není pravda.)

A druhého dne dvorní rada Vojáček dostal modrý arch.

●
Pražský vtip. Telegram, kterým prý Čína vypověděla válku Německu, zněl stručně: Ši-fy-fuč.

●

Od 1. května vláda vypisuje již šestou válečnou půjčku. Tato půjčka bude splatná, dá-li pán bůh, 1. květnem 1927. Upisování začne dne 10. května a skončí se dne 8. června. Náš Ivan přinesl z gymnasia upozornění, že studenti mají pobízet rodiče k upisování. Řekl jsem mu, aby odpověděl, že otec by sám potřeboval válečné půjčky, když *Čas* byl v srpnu roku 1915 zastaven a celá redakce se octla na dlažbě. Chlapec je kurážný, soudím, že to řekne. Půjčka! Půjčujme státu, když už nemáme co jíst! Na zdar! Sedlčanský okresní hejtman Stříbrný vydrancoval na příklad svůj okres tak důkladně, že naši chudí Hostišováci od vánoc už nemají bramborů. Ostatně v Německu sotva je líp. Neboť v německých časopisech čtou se milé pokyny, že veverky mají dobré maso a mladý jetýlek že je obzvláště chutný. V celém Rakousku zmenšena dávka mouky pro osobu o třetinu.

7. května. Dnes mé šedesáté narozeniny. Přátelé uspořádali mi ve Smíchovském národním domě večírek, na kterém slyšel jsem svou slávu z úst Kvapilových, dr. Šámala, redaktora Kunte a spolužáka svého Kolouška. Přítomní spisovatelé podpisovali Kvapilovi manifest českých spisovatelů proti poslancům.

10. května. Vypírá se prádlo poslance Maštálky, jenž si zabezpečil od vlády presenty na marmeládovnu. Maštálka vzdal se místopředsednictví ve Svazu. Na vyzvání dr. Adolfa Stránského dne 11. května slíbil také dr. Šmeral vzdáti se místopředsednictví, bude-li stranou svou vyslán do Štokholmu na socialistickou konferenci.

11. května. Nová orientace klerikálů. *Našinec* zarazil se nad sociálními demokraty. Pod nadpisem *Česká sociální demokracie proti samostatnému českému státu* citoval

názory Šmeralovy a skončil: „Projev ten vzbudí zajisté namnoze příslušnou pozornost a bude jednou sloužiti za cenný doklad stanoviska české sociální demokracie.“

14. května. Neexistuje mír, který by Němce odškodnil — to je poznání, když válka trvá již třetí rok. Z jara roku 1914, když pučely růže na Konopišti, Němci smýšleli jinak. Císař Vilém už nemluví. Dávno, dávno; píše jenom novinářské gratulace svým vojevůdcům, aby šálik veřejnost jako Wolfova kancelář a jako každý jiný šmok.

17. května. Vyletěl náš spisovatelský manifest nadepsaný *Českému poselstvu na říšské radě*. Indiskretně přinesl jej *Večer* dříve, nežli jsme se rozhodli dáti jej všem redakcím. Není neštěstí. Ledaže se druhým novinám dal podnět k žárlivosti a záminka k zakrývání špatně tajené nechuti, o níž dobře víme. Tento manifest stylisoval Jaroslav Kvapil. Je to dávná jeho myšlenka. Přinesl koncept do „doupěte“ (do *Akademické kavárny*) a já jsem v něm škrtnl nějakou větu a dvě-tři slova nahradil jinými výrazy. Ani Jirásek nic Kvapilovi neměnil. Jednou se podívil veřejnost, kdo odepřeli podpisy a s jakými vytáčkami. Nejodpornějšími jsou ti opatrníci, kteří s odepřením podpisu se skrývali za omluvu, že to-ono by si přáli mít stylisováno jinak. To ve chvíli, kdy už více než padesát spisovatelů svými podpisy slovné znění manifestu schválilo. Proti tomu mezi podepsanými jsou hrdinové, neboť poslali podpisy — z fronty!

18. května. Manifest působí ohromný dojem, netušený. Všude se čte a horečně o něm debatuje. Nečekal jsem toho. Myslí jsem si v duchu při jeho čtení v „doupěti“,

že by měl být stručnější. Mýlil jsem se. Kvapil tomu rozuměl líp.

●
Stala se tato památná věc: Generální vikář dr. Sedlák dal imprimatur na knížečku, která se jmenuje *Válečný otčenáš*. Památné je to, že z tohoto otčenáše je vynechána prosba: „Jakož i my odpouštíme našim vinníkům.“ Neboť neexistuje nic na nebi a na zemi, co by kněží nedovedli zfalšovat, proč ne i modlitbu Páně?

19. května. Eduard Vojan hrál v Německém Brodě. Ve vlaku potkal se s Klofáčem, jenž v ozbrojeném průvodu jel z Vídně domů navštívit nemocného otce. Dověděl se, že Klofáč dostal pozvání do říšské rady na den 30. května. Poslanec Stříbrný, jak jsem dnes zvěděl, dostal dovolenou z fronty. Také prý Lisý a Prunar.

20. května. Zdá se, že rozklad zachvátil už také Uhersko. Tiszův kabinet podal žádost za propuštěnou. Příčina hlavní: Tisza se brání rozšířit volební právo, pro které se vyslovil císař Karel. Tisza bojí se o panství maďarského kmene v Uhrách.

21. května. Finanční prokuratura v Praze podala žalobu na Kramáře a Rašína o sedm milionů korun, neboť velezrádné psaní obou v *Národních listech* prý mělo za následek, že tolik a tolik vojáků přeběhlo k Rusům, tolik a tolik zbraní odnesli atd. Celkem sedm milionů. A prokuratura žádá, aby delegován byl vídeňský zemský soud, protože pražský je nespolehlivý.

●
Bleskem zavoláno předsednictvo Českého svazu k audienci u císaře Karla do Laxenburku na dnešek v pět hodin odpoledne. Všechny politické strany rakouské jsou volá-

ny. Z Čechů byli Staněk, Šmeral a Fiedler. V neděli (včera) sháněla státní policie Antonína Švehlu v Hosti-
vaři i v Praze a nenalezla ho. Umí se včas ukrýt. Byly
by ho patrně odvezli autem také do Vídně.

23. května. Poslanec Kalina měl z mladočeské strany
zprávu: Císař chválil český národ i chování poslanců za
války; chválil vojáky i obyvatelstvo, které dává aprovi-
saci. Teď prý už jde jen o to vydržet do míru. On se
horlivě stará o mír. Má-li však býti mír čestný, musí říše
vystupovat svorně a jednotně. To se má objevit hlavně
v parlamentě — jednotou kolem trůnu. Proto doufá, že
čeští poslanci poskytnou vládě podporu. Za Český klub
mluvil dr. Fiedler, záře radostí nad císařovou chválou;
mluvil o federalismu a státoprávním programu. Císař jen
pokyvoval. Fiedler děkoval také za odvolání oktrojírek,
neboť je známo, že odvolání je dílem císařovým. Nakonec
prosil, aby císař svou blahosklonnost k národu našemu
korunoval udělením milosti odsouzencům politickým.
Císař slíbil vzíti tu věc v *ernste Erwägung*.

24. května. Dávno jsem nečetl klerikální *Hlas* z oškli-
vosti. Dnes mi kdosi z Brna poslal číslo ze dne 12. dubna,
ve kterém je článek proti Masarykovi.

„Miljukov narýsoval plán té „reorganisace“ Rakouska. Češi a Slo-
váci utvoří nový stát, jenž prý bude hradbou proti německé roz-
pínavosti. Zde musíme odbočiti. Neboť zde Miljukov říká, co mu
napovídal Masaryk, škůdce a prznitel našeho národa a jeho cti.
Miljukov snad nechápe, jaký danajský dar nabízí. Tento stát „česko-
slovácký“ byl by největším neštěstím pro náš národ a pro pokoj
v Evropě... O takovém státě nikdo rozumný ani nesní. Chce-li
však Miljukov svého přítele udělati presidentem nějaké republiky,
ať mu nabídne presidentství v Armenii, kterou prý Rusko také musí
osvoboditi. Masaryk vezme všecko. Český národ a Slováci netouží
po prašivé ovci ani po ruské svobodě. Drží se Palackého. Kdyby
Rakousko nebylo, musil by je utvořiti, aby měl zajištěný svůj kul-
turní a hospodářský klidný vývoj.“

Zjistí-li se po válce, kdo tyto věci v *Hlase* píše? Mašek? Němeček?

25. května. Četl jsem koncepty prohlášení, jaké jednotlivé strany české chystají k zahájení říšské rady. Nejlepší je Baxovo, nejhorší národně sociální, k němuž dal myšlenky profesor Pekař. Kdyby se k Baxovu přidalo (nebo přidá-li se, doufá dr. Šámal) Slovensko, byla by to událost.

27. května. Český svaz rozeslal předsedům jednotlivých poslaneckých klubů dopis: Doporučujeme, aby všechny kluby sešly se ve Vídni ke schůzi v den před zahájením říšské rady. Podle učiněných usnesení sejde se poté parlamentní komise Českého svazu a snad i schůze plenární. Protože bude se jednati o důležitá a závazná usnesení, žádá se, aby páni poslanci zařídili svůj příjezd do Vídně na pondělí večer, tak, aby v úterý ráno mohli se poradit s účastníky a mohli býti na místě. Podpis: Staněk a Tusar. Není-li to trapné, když předsednictvo musí domlouvat poslancům jako nedbalým školákům? A před skutkem tak závažným, snad osudným sejde se „snad i...“

29. května. Dr. Anton Štefánek přinesl z Uher zahajovací Masarykovu přednášku v Londýně ze září roku 1915. Anglický originál s životopisem Masarykovým.

● Tak je to pravda! Cyril Dušek a Viktor Dyk jsou propuštěni z vězení ve Vídni. Četl jsem to v Bohdanči v *Národní politice*, ale dosud nevěřil. Dušek přijel ráno v neděli svatodušní, hned se dostavil k Šámalovi, mne nenašel. Dr. Šámal má plán, aby se Dušek zotavil a zasytil v podolském sanatoriu; potom by mohl teprve jet do Stupčic podle mého návrhu.

30. května. Dnes prvá schůze říšské rady, která nebyla svolána od jara roku 1914. Tak zvané kostky padnou. Pravý Falbův den pro české politiky. Podle toho, jak se poslanci zachovají, budou o nás soudit dějiny. Budou soudit, jsme-li hodni svobody či odsoudíme-li se sami v očích světa jako národ už zdemoralisovaný Rakouskem. Dosa-
vad nebylo možno, abychom sami o sobě mohli říci, jací jsme. Parlament rozehrán, poslanci bez imunity a zčásti na frontě, noviny s náhubkem, shromažďovací právo potlačeno. Mluvit směli jen ti, kteří mluvili proti národu a jeho cílům: *Hlas národa*, *Právo lidu* a *Národní listy*. Polemisovat s nimi znamenalo mít připravený kufřík s prádlem na cestu do kriminálu. *Národ* jen špetl a byl zastaven.

Uši a oči jsou obráceny k Vídni. Dnes ponejprv ukážou čeští poslanci, rozumějí-li znamením doby vůbec a Vídni zvláště. Vždyť je příliš zřejmo, že Vídeň pozbyla důvěry k sobě. Vůdcové naši jsou sice slaboši a nikdo z nich nemá širšího a světovějšího konceptu. Přesto přičí se mi zlořečení, síra i oheň, které na jejich hlavy dští naši páni na nábreží. Už jednou zlořečili. Že prý „souručenství“, které loni budovali Fiedler a Tobolka pod ochranou Matušovou, mělo za cíl ohrozit Masarykovo působení v cizině. To se smí mluvit o společnosti, jejímž členem byl dr. Šámal? Dr. Šámal také dokázal, co v té společnosti dokázat měl, proto se souručenství rozplynulo jako špinavý sníh. Na nábreží neslyšet než, že Český svaz jsou samé skety, zrádci, lumpové . . .

Projev českých spisovatelů vykoná dojista své poslání. Přes to, že když Kvapil a dr. Jiří Guth odevzdávali jej předsedovi Svazu poslanci Františku Staňkovi v hotelu Palace, Staněk byl nevrlý a málem by memorandum nebyl přijal. Spisovatelé nemají prý se míchat do politiky . . . Téhož mínění je vídeňský redaktor Penížek. Utrhoval se ve Vídni na Kvapila: „Já se vám nemíchám do divadla, vy se mně nemíchejte do politiky.“ Nikdo ze spisovatelů politice nerozumí, od toho jsou poslanci!

Ohrazení českých poslanců bude dobré, jestliže v něm na konec nenadělají oprav. Text byl dodán s naší strany dávno Švehlovi. Ten se ho bál. Dali jej tedy kurážnějším Práškoví, a ten ho straně agrární a Svazu vnutil. Posavad jsou v něm jenom malé změny proti konceptu Šámalovu. Byli jsme večer pohromadě v „doupěti“; všeobecné uspokojení. Ale dalo to práce, nežli se našlo vyrovnání mezi kluby tak nesourodými. Na pravici klerikálové — na levici sociální demokrati. Občanské strany na levici pro samostatný stát, pravice pro historické právo v rámci Rakouska; socialisté pro autonomii podle své fasony.

●
Veliká přeměna v dělnictvu projevila se tyto dny. Vedení dělnictva vypadlo, doslovně vypadlo z rukou sociální demokracie. Výbory dělnické v českých strojárnách svrženy a zvoleni do nich noví lidé. Sociální demokraté jsou zaraženi, národní sociálové se diví. Neboť nikdo neagituje. Šmeral chtěl zachránit straně jmění a časopisy; to se mu sice podařilo, ale ztratil stranu. Pánem situace v dělnictvu stává se uvězněný Václav Klofáč. Je to předzvěst proměny, kterou jsem předvídal, ač jsem nečekal změnu tak rychlou a hladkou.

31. května. Díky bohu! František Staněk přečetl v parlamentě prohlášení Svazu. Je v něm sice „říše a dynastie“, ale v zájmu obou je nutno vytvořiti „spolkový stát“ svobodných a rovnoprávných států. Je v něm „přirozené právo národního sebeurčení“, posílené historickým státním právem a je v něm Slovensko čili „sloučení všech větví československého národa“ s výslovným jmenováním Slovenska. Poslanec Kalina udělal své prohlášení — revoluční.

●
Dnešní odpolední *Národní listy* potvrzují, že Prokop Maxa a Bohdan Pavlů jsou ve Stokholmě. Teprve dnes jsem se dověděl, od koho jsem to dne 7. května dostal

k šedesátce blahopřejný telegram ze Stockholmu. Zapomněl jsem, že Theodor je Bohdan a že se Pavlů ve studentské hantýrce říkalo před lety Špatenka!

●

Praha ve znamení demonstrací. Tak to asi začne v předvečer revoluce. Včera přes 6000 dělníků českých strojů zastavilo práci, aby přednesli vládě svá přání v den, kdy se schází parlament. Deputace přednesla místodržiteli Coudenhoveovi: 1. lepší zásobování, 2. mír, 3. milost dr. Adlerovi a Klofáčovi svobodu, 4. ohrazení proti státní němčině, 5. zprávy o stávkách a neštěstích budtež uveřejňovány pravdivě. K odstavci mír Coudenhove pravil: „Kdyby vaše demonstrace urychlily mír, císař i já bychom jim přáli.“

Potom kováči demonstrovali u Husova pomníku a na Václavském náměstí. Řeči buřičské, *Hej Slované* a tak dále.

1. června. Odpoledne shledal jsem se v *Akademické kavárně* s Cyrilem Duškem tváří v tvář. Jaké to shledání s chudákem! Líto a hrůza na něho hledět.

●

Martinské *Národné noviny* vyšly dne 31. května s dvěma úplně prázdnými sloupci. Patrně, že přinášely zprávu o prohlášení českých poslanců ve Vídni.

5. června. Dne 1. června píše pražský *Časopis českých poštovních úředníků*:

„V poslední době vyskytují se mezi úřednictvem smutné zjevy nemoci hladem. Celá řada poštovních úřadů oznamuje přerušení nočních služeb, jež úředníci následkem nedostatečné výživy vykonávat již nemohou. Doufáme pevně, že nadřízené úřady účinně zasáhnou, aby poštovnímu personálu přiděleny byly přiděly potravin, jinak byla by ovšem poštovní doprava neobyčejně ohrožena.“

7. června. Na Ferdinandce zastavil mně profesor Jindra: Kus Škodovky v Bolevci včera nebo v úterý vyletělo. Jeden známý dostal telegram. Kolega Šašek má v Plzni jiný pramen: Výbuch ve Škodovce stal se v úterý dne 5. června. V Bolevci nebezpečí už minulo. Okolí ekrasitu bylo zatopeno. *Český deník* ze dne 7. června zaznamenává, že mrtvých je už 180. Zápach roztrhaných těl, podle Šaškovy informace, tak je hrozný, že vojáci na stráží u Bolevce nemohou vydržet.

●

Nová doba komentuje blahopřejný telegram Borojevičovi: Několik poslanců telegrafovalo za své osoby. Klerikální klub s dr. Hrubanem a presidium Českého svazu: Staněk, Šmeral, Tobolka.

Praví se soukromě, že Staněk proti poslání telegramu nebyl a odůvodnil to:

„Dyť ten dobytek je také Slovan!“

8. června. Šašek přinesl do *Akademické kavárny* slámu ve stoupě rozdrcenou, kterou v několika vagonech nakládali na nádraží. Vzal si vzorek. Veze se to kamsi do mlýna, bude se z toho mlít mouka.

●

Všichni dělníci pracující ve strojárnách našich prohlášeni byli za domobrance.

9. června. Německé časopisy (*Prager Tagblatt* z nich) přinášejí zprávu, že profesor Masaryk vydal ve francouzských listech ostrý protest proti svolání rakouského parlamentu, protože je protiústavní. „Prohlašuje, že on jediný je oprávněn mluvit jménem českého národa.“

Arbeiterzeitung včerejší mluví potupně o telegramu (má jeho znění), jež předsednictvo Českého svazu poslalo generálu Borojevičovi. „Čechové po celou válku mnoho telegrafovali a počet blahopřejných, holdovacích a loyál-

ních depeší, které poslal starosta pražský, je ohromný. Praha překonala každý rekord. Čechové myslí patrně, že tyto depeše jsou ještě nějak ceněny.“

10. června. Už víme něco o stokholmských poradách. Nejvíce z maďarského deníku *Az Est*. Byl ve Stokholmě zpravodaj jeho Audor Adorjan. Adorjan byl překvapen, že našel ve Stokholmu dva české politiky, Prokopa Maxu a Bohdana Pavlů. „Byl jsem nemálo překvapen, když mne Pavlů oslovil plynou maďarštinou.“ Jakoby prý se nic nebylo změnilo v Rusku a v Evropě, oba Čechové agitují pro samostatné království České, k němuž samozřejmě připínají Slovensko.

Já jsem dne 5. června navštívil paní Maxovou; ona mívala občasné dopisy z Ruska od svého muže. Tentokrát ukázala mi však dopis, při jehož čtení na mne šlo horko:

„Drahá Mášo a drahé děti, srdečně Vás všechny líbám. Myslím stále na Vás, zvláště na Tebe, Mášo, a jsem přesvědčen a hluboce věřím, že se sejdeme a budeme spolu ještě jednou velmi šťastni. Zatím mnoho jsme přetrpěli a přetrpíme; prosím, abyste odpustili, ztěžuji-li Vám nějak život. — Jsem stále zdrav, opravdu zdrav a svěží. Pracuji mnoho, práce mně přináší vnitřní klid a pevnou víru. Zůstanu ještě několik dní zde a napíši několik krátkých zpráv. Potom odjedu k tátovi, s nímž mne čeká mnoho společné práce. Také omládl, přímo rozkvetl; zaradoval jsem se, když jsme se sešli. — Mnoho jsem prožil a prožívám, mnoho viděl a vidím, všechno pečlivě skládám pro naše společné večery. Kéž bychom to mohli prožívat spolu. Někdy se zdá, že touhy a stesku nepřemůžeš, tak přímo dusí. — Chlapcům i Tobě přeji příjemné prázdniny, Honzíkovi svátek a narozeniny. Fikulkovi svátek. Všem ostatním pozdravy. — Chlapcům vypravuji o velkém Prokšíkovi, který měl mnoho chyb a vad, ale v jednom byl dobrý; šel vždy za svým srdcem a svědomím; své kluky a jejich mámu měl nade všechno v světě rád. Líbám Vás všechny. — Prokša, 29. V. 1917.“

Ze Stokholmu přinesl tento lístek v čokoládě Viktor Stein, vídeňský sociálně demokratický centralista. Osobně odevzdal. Nepoznal člověka, který by tak pevně věřil

v budoucnost, jako Prokop. Prokop byl v březnu v Petrohradě, ve třetí den revoluční tam přijel.

Rozuměl jsem ovšem, že táta je Masaryk a zvěst, že omládl, přímo rozkvetl, letěla ještě téhož dne Šámalovi a všem poctivým lidem, kteří zasluhovali o tom vědět.

11. června. Dne 7. června přinesla *Vossische Zeitung* přes Kodaň telegram Masarykův, poslaný *Timesu*, jenž podle mínění Šámalova ukazuje na další rok války Telegram zněl:

„Spojenci by učinili nejlíp, kdyby byli připraveni a počítali nejvýše s tím, že ruská vojska udrží své posice a tím zaměstnají část nepřátelských sil. Joffre a Petaine posuzovali situaci správně, naléhajíc na vyslání amerických vojsk do Evropy. Ve válce nutno pokračovat na západě a na makedonské frontě; a na jedné z nich, nikoli na východě, musí padnout rozhodnutí. Správa v Rusku jest nevyhnutelně slabá, ježto vláda představuje všechny názory, což její činnost ochromuje. Také válečný departement vykazuje největší roztržičnost. Jen Kerenský je si vědom, že nutno pokračovati ve válce. Ani nejvyšší třídy, ani dělníci nechápou, že k upevnění nového režimu jest nutná především ustálenost poměrů a práce.“

Masaryk má dobré oči. Rusko je patrně ztraceno pro válku. A politicky? Když car dne 20. srpna roku 1914 řekl v Kremlu české deputaci: „Dejž bůh, aby se vaše přání splnilo, já učiním vše, co bude v mých silách“, to byla limonáda. Neboť když Čechové si přáli: „Nechť zazáří koruna svatováclavská v paprscích koruny Romanovců!“ nemohl jim nic kloudnějšího říci. Ostatně, proč to dokazovat? Po dobrém Sazonovu přišel německý Stürmer. Významnější bylo, co po březnové revoluci roku 1917 řekl Miljukov, když za cíl války prohlásil úplné zničení habsburské monarchie a osvobození rakousko-uherských národů; „utvořením státu československého budou zřízeny hranice proti dobývačným plánům Německa vzhledem k zemím slovanským; německé Rakousko a Maďarsko musejí býti odkázány do svých národopis-

ných hranic.“ To byla řeč konkrétní, masarykovská. Dürich byl odstaven, neboť nerozuměl svému poslání, jen své všední osobě. On byl veliký rozum, protože byl zastupcem veliké české strany, kdežto Masaryk podle toho jeho rozumu neznamenal proti němu zhola nic. Jeho strana v národě byla nepatrňoučká...

Masaryk je tedy v Rusku. Teprve Maxův dopis nás osvětil. Podle všeho jsou v Rusku poměry divoké. Miljukov a Gučkov odstoupili. Kerenský prý je chlapík; zná ho pražský profesor Morkovin. Studovali spolu na gymnasiu. V *Revisoru* Kerenský jednou hrál prý báječně Chlesta-kova. Je svrchovaně ctižádostivý, ale čestný, a splnilo se mu, že obcuje s ministry... jako v *Revisoru*. Morkovin myslí však, že cítění slovanského nemá a nic neví o Če-ších, jako tisíce jiných ruských vzdělců.

15. června. Dnešní večerník *Práva lidu*:

„Výplod ušlechtilého srdce. Dle dnešního policejního raportu nalepeny byly na Malé straně a na redakci *Národních listů* dnes v noci plakáty, které se hanebně dotýkaly slečny Alice Masarykové. Plakáty byly ovšem strženy a po pachateli se pátrá.“

S tím arci souvisí starší věc, o které jsem se dověděl od profesora Emanuela Rádla i dr. Šámala. Asi před měsícem měly Masarykovy dámy policejní prohlídku. Policie dostala dopis (ukázala jej dámám), anonymní, že slečna Alice a paní Charlie oblékají se do mužských šatů a vyjíždějí na venek a pobuřují lid. I policie pokládala udání za blbost, ale prohlídku přece udělala, aby vyřídila tento — úřední akt. A je přesvědčena, že anonym byl z kruhů klerikálních.

Kdo jiný by byl schopen takové ničemnosti?

●
Anekdoty s podpisováním prohlášení spisovatelského: Malíř Max Pirner podepsal s jakousi hrдостí. Hynais spisovatelské prohlášení ano, výtvarnické odepřel a neměl být uveden jako „profesor“. Stal se však opak. Myslbek

zatíнал пѣст, že je z generace Sladkovských, ale že se napřed zeptá dr. Katze. Vyžádal si půl dne. Potom ohlásil, že s velikou rozhodností a po zralé úvaze — nepodpíše.

16. června. Vídeňská *Rundschau* píše:

„Pro koho byl určen automobil plně naložený bramborami, jenž dne 30. května tohoto roku o tři čtvrti na druhou hodinu odpolední vjel ve Vídni do domu číslo 2. na Míčovém náměstí? V tomto domě nenachází se, pokud víme, ani obchodník potravinami, ani spolek konsumentů, ani válečná či obecní kuchyně, nýbrž jedině c. a k. ministr zahraničních záležitostí. Byly to tedy snad zahraniční brambory, nebo brambory domácí, které určeny jsou k zlepšení naší zahraniční situace?“

Večerník *Práva lidu*:

„Píše se nám: V úterý 12. června jeli jsme vlakem a u stanice Votice viděli jsme příšerný obrázek dnešní lidské bídý. Asi 50 kroků od stanice spatřili jsme z vlaku kostru ženy a bylo nám řečeno, že leží tam bez pomoci. Dvacet kroků od hostince, již šestý den a umírá hladý. Kolem chodí denně celá řada lidí, kteří nasedají na blízké stanici a nikdo si ženy nevšimne a pomocné ruky nepodá! Tak zatvrdlo lidské srdce v dnešní těžké době!“

Takové jsou zjevy dnešního dne. Denní kronika je přeplněna zprávami dvojího druhu: Lidé umírají hladý, nebo se z hladu dobrovolně vraždí, mužové se vracejí z bojišť a nacházejí ženy těhotné a z toho buď zase vraždy nebo sebevraždy. Konečně lidé jedí z hladu nemožné věci (také zkažené) a zmírají otravou. Na všech rozích a ve všech koutech číhá smrt!

17. června. V Českomoravské strojírně: Když se dělnictvo radilo před demonstračním průvodem k místodržiteli, shromáždilo se na dvoře. Plukovník řekl, že s nimi nebude jednat, nýbrž s důvěrníky. Odpověď:

„To jsou důvěrníci vaši, ne naši.“

Po demonstracích prohlášení všichni dělníci za domo-

brance. Musili přísahat. Po přísaze jeden zvolal na plukovníka:

„Co je teď s aprovisací, když jsme přísahali?“

Dva z dělnických vůdců, Hradecký a Mach, posláni na frontu. Ve skutečnosti ne na frontu, nýbrž do vězení. Jakmile se to dělnictvo dovědělo, zastavilo v pondělí dne 11. června práci. Plukovník dal si je zbubnovat na dvůr a ohlásil: Jestliže hned nezačnou pracovat, tedy ti, kteří jsou vojáky, hned budou posláni na frontu, nevojáci budou propuštěni a továrna zavřena. Dělníci uposlechli. Mnozí litovali toho, že je to zbabělost a slepota, neboť kdyby práci zastavili, ostatní strojírny jistě by se přidaly k nim a všechny strojírny zavřít nelze, kdo by vyráběl střelivo? Na rodiny obou vůdců sebráno 1500 korun a usneseno vyplácet jim tolik, kolik mužové vydělali.

19. června. Paní Louisa Hálková: Maďaři, praví, skalní, jsou přesvědčeni, že naše říše už válku prohrála; nenávidí strašně říšské Němce. Mluví o „našem drahém Slovensku“. Své drahé Slovensko prý nevydají, co by bez něho byli?

23. června. Padl Clam Martinic a nastoupil dr. Seidler. Na říšské radě byl zvolen ústavní subkomitét, aby se radil o revisi rakouské ústavy, kterou císař Karel slíbil. Český svaz opět nejednotný, jako před třicátým květnem. Veliká většina je pro to, aby se Čechové účastnili porad, protože je příležitost něco trhnout, která se nebude opakovat. Nová práce pro zpracování slabochů . . . Na štěstí přispěl nám na pomoc sám dr. Seidler, jenž prohlásil dualismus za nedotknutelný. Aktivistů českých ubývá. Spravedlnost káže říci, že mnozí poslanci prodělávají vývoj k lepšímu; dnes by jich sotva deset podepsalo insinuaci z ledna roku 1917.

24. června. K čemu je u drah dost času a sil. *Národní listy* píší:

„Ve stanici Blejnici (pseudonym) otelegrafován byl služební telegram, v němž slovo „Bleintz“ došlo do vídeňského ředitelství ve tvaru „Blejnic“. Zavedeno bylo nejrozsáhlejší vyšetřování na všech účastných stanicích, vyšetřovací spis dosáhl sto osmi archivových stran a bylo posléze zjištěno, že telegrafista translační stanice, Čech, přehrál velezrádně Bleinic místo Bleinitz — i byl odsouzen k pokutě tři korun a pohroženo mu odesláním na frontu, bude-li ve své podvrtné a službě nebezpečné činnosti pokračovat. Ve stanici Plané (pseudonym) úředník Krupka (pseudonym) vypravil vlak a podle obyčeje zavolal na vlakvedoucího čas příjezdu a odjezdu: „Dvanáct — čtrnáct“; za ním stojící slidič v občanském obleku po odjezdu vlaku se mu představil „Madeyski, rada generální inspekce ve Vídni“, Polák, syn bývalého polského ministra — vytkl mu český hovor ve službě, ale přislíbil, že nebude první případ stíhat. Po osmi dnech obdržel Krupka od ředitelství důtku a peněžní trest čtyř korun za dvě česká slova. Listu jsou známa jména, čas i místo, kde se příhody ty odehrály.“

25. června. Antonín Štefánek vypravoval, jak byl v Pešti u Bathyanyška, nynějšího ministra. Bathyanyško se mu dušoval, že je přítelem Čtyřdohody, že miluje Slováky a chce jim dát spravedlnost, že nenávidí Němce atd. Mezi jiným ukázal mu protokol říšského sněmu o tajné schůzi. V ní byly přednášeny žaloby na říšské vojsko německé, jak loupí, krade a drancuje města i zámky. V jeho vlastním příbuzenstvu německý major pobral stříbro a klenoty. Na dámu, která na něho křičela: To je naše, osopil se: *Das ist Kriegsrecht!* V Satmaru německá soldateska vtrhla do domu, kde byla svatba. Znásilnovala ženy, nevěstu zastřelili a ženicha zranili. Do Němců pustilo se obyvatelstvo a vojsko rakouské. Obě strany vykopalý proti sobě zákopy. Musilo být povoláno naše vojsko z okolí, aby udělalo pořádek.

30. června. Profesor Pekař miluje extratury. Dojemným a mistrným způsobem píše už po měsíce *Poznámky*

k uherské korunovaci a jiné státoprávní články, a pořád dokazuje, že máme taková práva v Rakousku jako Maďaři a že máme nároky na občany prvního řádu jako Němci. Neboť on chce státoprávní vyrovnání v rámci Rakouska. Souhlasil s odmítnutím insinuace v lednu roku 1917 a nesouhlasil s prohlášením Svazu dne 30. května. Také projev spisovatelů proto nepodepsal.

1. července. Večer došla do Prahy zpráva, že císař dal rozsáhlou politickou amnestii. Doprovázel mne do kavárny redaktor Štefánek, který vypravoval, že v redakci *Národních listů* je hluboké zamlknutí. Jindy se s každou novinkou lítá po redakci, dnes to musil z kolegů vytahovat, co se stalo.

2. července. Rozhlásila se císařova amnestie. Bojím se, že z ní bude v Čechách nadšení. *U Fleků* se pilo do svítání, někteří udělali dvacet-pěadvacet piv. Když bestie, která nám trhala kusy masa z těla a která nás chtěla po válce vůbec udávit, začíná vrtět ocasem, je to jen doklad, že válka je prohrána a že nastává nová orientace. Ostatně má se hledět na tuto amnestii jako na amnestii vojenských soudů a zločinů jimi napáchaných.

●

Kdyby vycházel *Čas*, napsal bych dnes sloupek Kramářovi na uvítání. Uvedl bych o něm všechno dobré, neboť jeho proces byl skutečně procesem českého národa. Násilným zločinem. Když císař sám se zarazil a řekl o žalobě Stürgkhovi: „Stačí vám to odůvodnění? Mně ne“ — tedy jen zločin, ačkoli se proto nechceme vydávat za něco lepšího, nežli jsme.

Zítra bych však napsal druhý sloupek, jenž by začínal „Ale!“ a řekl bych: Kramář několikrát řekl o své minulosti: Stala se chyba. My máme právo říci, že celá jeho desítiletá politika byla chybou. Není politik. Nevidí do

budoucnosti. Jako Čech neměl základních výstrah: Nevěřit dynastii, nevěřit církvi, nevěřit šlechtě. Koncept pro svou rakouskou politiku našel hotový (Masaryk, Kaizl), ale neuměl se orientovat, což platí až potud. Jeho oportunismus byl kramářovský, nebyl ani kaizlovský. Masaryk nebyl nikdy oportunista. Bez prozíravosti hnal se Kramář do rakouské politiky tak, že po dlouhou dobu byl v odporu s národním cítěním a v tomto konfliktu chtěl porazit — národní cítění! Jeho magnetická česká střelka chovala se nesprávně, protože ji položil na vídeňskou půdu.

Neměl vytrvalosti. On v mládí pojedl příliš mnoho bílých koláčků. Proto vedl politiku jako vzrušenou hru a při nezdaru hrozil, že ze hry uteče. Věří o sobě, že byl od boha české zemi poslán jako politik a proto nesnese odporu. Od mládí v něm rostla ješitnost.

Tyto vlastnosti projeví se v novém kursu jeho politiky opět. Znaje pouze ty lidi (úzký kruh), kteří se k němu protlačí, vybere si z nich dvůr. Ctibor Škarda! A na dvoře jeho budou vítáni jen lichotníci a obdivovatelé. Po válce obklíčí se zase příkyvujícími lichotníky, zase bude on sám neomylně myslet, zase bude provádět justamenty — neboť je národní mučedník pro českou věc! — a bude páchat zase chyby na chyby a nakonec celá jeho politika bude chybou.

Kramář dovršil (neblaze) periodu českých politických bludů, proto by měl poznat, že má ustoupit do pozadí a nové lidi jen starými zkušenostmi varovat, aby neupadli do chyb, které dělal on.

15. srpna. V Hostišově. Přítomni: dr. František Veselý z Benešova, Machar, Jaroslav Kvapil, dr. Šámal, profesor Moudrý z Plzně a švagr Drtina. Politický výklad podal dr. Šámal o tom, jak Mladočeši chtějí svou stranu čistit, potom se pokusit o spojení stran: své, naší, státoprávní a národně sociální. Orgánem nové strany byly by *Národní*

listy s novou redakcí. *Národní listy* jsou ochotny škrtnout tři ročníky a po případě přijmout nový název. Počítá se se mnou v redakci.

Mé námitky věcné — proti *Národním listům* v každé formě, třeba maskované.

Mimo to je mi podezřelý chvat. Já mám pracovat pro Kramářovu diktaturu, aby všechno bylo hotovo, než se vrátí Masaryk?

26. září. Přijeli jsme z Hostišova. Události dvě: Není v Praze velikých berlínských novin. Nouze papírová je tak velká, že berlínské listy vydaly jen denní zprávy. Nouze stane se citelnou, protože vláda nebude moci agitovat pro sedmou válečnou půjčku.

Státní zastupitelství dostalo pokyn nepouštět řeč císaře Viléma, kterou promluvil na rumunské frontě. Řeč má osten proti Rakousku. Poměry mezi rakouským a německým vojskem v Rumunsku jsou číře nepřátelské.

28. září. Císař je ve velké depresi; nejvíce na něho působí ruská revoluce. Bojí se, že hlad, který by mohl nastati, způsobil by takové události, které by ho stály život. Ofensivy na ruské frontě se podnikají proto, aby Vilém císaře přesvědčil, že Rusko musí být povaleno.

1. října. Situace: Válečná: Italové začali dvanáctou ofensivu na Soči. Borojevič prý oznámil, že naše vojsko dvanáctý útok italský nevydrží. Německého vojska se přivází tisíce proti Italům. Obecně se tvrdí, že my uděláme útok na Italy. Zejména v Tyrolích na Asiago a Arsiero. Mohla by to však být jen obranná pomoc, je-li zpráva o Borojevičově obavě bezpečná. Cosi nového, úžasného slibují výroky Němců. Bulharský král Ferdinand vrátil se prý se schůzky s Vilémem v Rumunsku velice uspokojen.

Politická: Známe ji dosti dobře z ducha, jenž vládne dvorem. Při císařově nedůvěře ve vítězství a při sklíčenosti tělesné i duševní mohlo by být, že Vilém zdvihá Karlovu náladu svou pomocí na italském bojišti. Karel jel Viléma pozdravit do Dziedic ve Slezsku.

Vnitropolitická: Vnitřní naše věci jsou nevábny. O naše realisty ucházejí se s jednoho křídla Mladočeši, s druhého národní sociálové. V celém jednání není jasno, což je pochopitelné; ale není upřímnosti, což je trapné.

●
S našimi informacemi o dvoře a Karlu Nováčkovi spadá v jedno událost, která je činí vysoce pravdivými. V polovici září pověřen byl od císaře Ervín Chotovinský, aby vyzvěděl smýšlení politických náčelníků v Čechách. První s kým mluvil, byl dr. Šámal. Záleželo víc na tom, aby se poznalo, co Ervín přináší. Toto:

Císař svoluje k nejkrajnější autonomii Čech, Moravy a Slezska. Jen když upustíme od Slovenska. Slovensko musí zůstat při Uhrách. Při korunovaci přísahal Uhrám. Ale vymohl by u Maďarů pro Slovensko také autonomii.

Podle všeho tento plán poradila mu konservativní šlechta a Nováček jej přijal. Ervín měl pouze starost, aby čeští Němci byli saturováni. Mluvil vlastenecky tak, že říkal: „My Čechové a naši jihoslovanští bratři“. S Františkem Josefem že nebylo nic, byl stařec, ale Karel Nováček nám přeje.

Odpověděno mu, že v Čechách už nikdo na Rakousko nemyslí, protože mu nikdo nevěří. To je stát lži a ta lež zkazila i nás. V devatenáctém století nabídli jsme dynastii a státu třikrát služby a byli jsme odkopnuti. Konečně kdyby i Nováček měl nejupřímnější vůli s námi, proti Němcům nic nesvede. Poznal by to v parlamentě. Dal amnestii a posud jsou žaláře plny těch, na které se amnestie nesporně vztahuje.

2. října. Školní inspektor František Bílý byl denuncován u místodržitele Coudenhova od smíchovského faráře Paulyho, že je realista a všude nadržuje realistům. Při tom hrozba: Nestane-li se neškodným, že páter Pauly zná cestu do ministerstva. Tato denunziace dostala se na místodržitelství do rukou Vojáckových a ten ji Bílému ukázal.

Zlý duch v zemské školní radě je Kalandra.

3. října. Drtina dostal z Certosa di Padula tento dopis:

„Vážený pane profesore! Mluvil jsem s Vaším synovcem z Hněvšína. Mluvil jsem také s bratrem Vojty z Benešova u Prahy, toho, co narukoval dobrovolně. On je přesvědčen, že tomu hude brzy konec a že si zařídíme spolu závod s novým kapitálem, starý šéf byl na nás moc přísný a to víte, že já i on jsme neradi poslouchali. Napřed chceme zkusit štěstí s druhé strany, když jsme nemohli tak učiniti dříve. I pomocníků máme dost, neboť muž majitelky pensionátu, tuším v Jámě, nám je opatří. Já se držím Pána Boha. Váš Logaj.“

Rozumíme ovšem: Bratr Vojty z Benešova (učitel Vojta Beneš v Americe) je dr. Edvard Beneš a závod s novým kapitálem je náš samostatný stát. Muž majitelky pensionátu v Jámě, který opatřuje pomocníky, je profesor Prokop Maxa z Ruska. Logaj sám se drží Masaryka.

5. října. Dostal jsem tyto dvě zprávy: Coudenhove chce se v Praze udržet. Posílá raporty o smýšlení obyvatelstva ministru vnitra. Raport z 16. srpna pravil: Českého národa zmocňují se nezodpovědné radikální živly. Je třeba nejprísnějších opatření, zejména:

1. Rozpustit některé spolky.
2. Vypovědět některé osoby z Prahy.
3. Konfinovat poslance v jejich sídle.
4. Odnít spisovatelům a umělcům podpory.
5. Vyhlásit v zemi stanné právo.
6. Část dělníků poslat na frontu.

V zářijovém raportu: Smýšlení veškerého českého obyvatelstva je státu nepřátelské. Čechové všichni jsou přesvědčeni, že Dohoda vyhraje a že tím budou splněny všechny národní jejich tužby. Největší chyba byla, že byla udělena amnestie a že tresty politických provinilců byly příliš mírné.

7. října. JUDr. Sobička, český advokát, ovšem klerikální chlapík, jako auditor odsuzuje pro přízeň Vídně. Doklad: Vojáci, kteří měli odsoudit pět dělníků od Ringhofferů, hájených Ferdinandem Hellerem, byli pro osvobození; sám plukovník, předseda soudu. Také sochař Josef Mařatka jako nadporučík a jeden poručík, jedenadvacetiletý hoch. Když poručík v poradě řekl, že je pro „nevinen“, Sobička se na něho obořil, že tedy musí uvést důvody. Tak dlouho ho zpracovával, že po poradě půldruhé hodiny, poručík řekl: „Tedy ano“. Chudáci dostali po patnácti měsících.

8. října. Jak řídit volbu v Masarykově okrese? Masaryk si přál před odchodem do ciziny, aby okres v tom případě, že bude zbaven mandátu, opětně ho volil. Sdělil jsem to do okresu. Zdá se mi, že této demonstrace dnes není potřebí. Tento úmysl měl smysl na počátku války, neboť měl cizině říci, že Masaryk je opřen o svou zemi, že je opatřen důvěrou národa; a Rakousku měl dát znamení, kolik uhodilo. Toho dnes není potřebí. Masaryka provází souhlas celého národa tak silný, že cizina v nejzazších končinách musí ho slyšet a s Rakouskem není už vůbec potřeba mluvit.

Když jsem o tom jednal dnes se Šámalem, přidal on další důvod: Kdyby klerikálové se vzepřeli Masarykově tiché volbě, což je pravděpodobno a kdyby slabí a závislí lidé báli se persekuce, volba Masarykova mohla by skončit takovým nezdařením, který by význam jeho venku za hra-

nicemi poškodil, ačkoli by hodiny ukazovaly špatně. Nepřátelé by ukazovali: Ejhle, ani vlastní voliči nejdou s Masarykem!

Koho tedy volit? Je řada důvodů, aby to nebyl dr. Šámal, ani dr. Bouček, kterému bychom pomohli z vojny ke svobodě a imunitě a vůbec, aby to nebyl nikdo jen pro reprezentaci. Poslanec musí být z okresu. Umlčet všechny námitky, i klerikální, dovedl by jen továrník František Štěpánek ze Zlína.

10. října. V první podzimní schůzi říšské rady ministr Schauer doznal, že vojenské soudy vynesly 4764 rozsudků nad občanskými osobami. Většinou Čechové.

●

Vládní rada a ředitel ústavu Grim nepřijal paní Duškovou na lyceu. Vůbec holešovické lyceum zasluhovalo by dlouhé kapitoly. Čili Mladočeši jsou i dnes taková jako před válkou.

11. října. Dnes přinesl *Večer* zprávu, že v Paříži byla založena revue *La monde slave* a mezi spolupracovníky že je dr. Beneš a profesor Masaryk. Censura zprávu pustila, ale zabavila slovo „profesor“.

13. října. Agrární *Večer* má zprávu o sociálně demokratické schůzi, o níž *Právo lidu* hlásilo, že se bude zabývat sebeurčením národů a že na ni projeví sociální demokracie spontánně své samostatné názory. Ve skutečnosti to vypadalo tak: Před touto veřejnou politickou schůzí konala se neveřejná a tajná schůze v presidiu policejního ředitelství. S jedné strany byli přítomni c. a k. policejní president dr. Kunz, policejní rada dr. Peters, vrchní komisař Slavíček, policejní rada Stauss a vrchní komisař Prziborský. Na druhé straně zeleného stolu seděli so-

ciálně demokratičtí předáci: Dr. Šmeral, Antonín Němec, dr. Soukup, dr. Meissner a redaktor Srba. Na této neveřejné schůzi předříkali sociálně demokratičtí vůdcové slavné c. k. policii své referáty a když byly schváleny, „šli před lid, aby mu zase jednou otevřeli oči . . .“

14. října. V úterý 16. října o půl šesté hodině půjdeme navštívit Kramáře do bytu. Šámal, Veselý, Dušek a já. Vyložíme mu upřímně toto: Čím více chceme dostat pod klobouk lidí takových, kteří rozumějí novému programu našemu, tím méně mají být nuceni ke splynutí. Ne splynutí (fuse), nýbrž sdružení stran. Toto sdružení bylo by však tuho svázáno společným výborem, který by měl jen trojí moc v rukou:

1. Aby držel ve Vídni ve Státoprávním svazu program politický z 30. května, ale s příslušným jasným výkladem, tak aby naše politika vnitřní byla v souhlasu s prací zahraniční. Státoprávní svaz musí mít bojovné a útočné postavení v českém svazu všech stran.
 2. Aby byl nejvyšší instancí tiskovou, dávající pokyny všem časopisům, kdykoli se vyskytne nutnost, aby český tisk pracoval jednotně, aby si neodporoval, dokonce aby neupadal v teoreticky neplodné polemiky. Vliv tohoto výboru ve věcech tiskových měl by se rozšířit i na agrárníky a *Národní politiku*.
 3. Aby pozoroval důtklivě aprovisační hnutí, neboť je dlužno starat se o to, aby národ nebyl vyhladověn a zpuštěn.
-

15. října. Pondělí: Příjezd Kramářův do Prahy. Večer v 7 hodin 10 minut.

U paní Hudcové učí se anglicky úředník místodržitelský. Vypravoval jí rozčileně, že dnes konala se jakási schůze úředníků s Coudenhovem a že na Coudenhova voláno:

„Vy jste zloděj!“ O místodržiteli se stále tvrdí, že je úplatkář. V Opavě byli samý dluh, teď se mu vede skvěle.

16. října. O půl šesté hodině byli jsme u Kramáře v jeho hradě. Dr. Veselý, dr. Šámal, kolega Dušek, dr. Otakar Krouský a já. Šel nám naproti rozradostněn, vítal se s námi nad pomýšlení srdečně a vodil nás především po domě. Bylo mně divné, s jakou pružností, s jakým rozjařením, div ne s dětinskou naivností ukazoval nám první patro budovy, ještě nedokončené, vyhlídku na Hradčany a na Prahu. Byl roztomilý až do konce, ač po půl deváté hodině začal jevit únavu. Způsobenou možná i tím, že se marně snažil získat nás pro svůj plán, to jest pro jednu stranu městských dosud stran (počítaje v to i národní sociály). My jsme setrvali na sdružení stran.

Při řeči o tom, že na říšské radě straší ústavní komitét a jakou my Češi tam máme dělat politiku, prohlásil Kramář rozhodně:

„Jakou politiku? *Žádnou.* Teď za nás dělá politiku Masaryk za hranicemi, a my nesmíme udělat nic, čím bychom jeho politiku oslabili. Proto pasivita, čekat.“

17. října. Večer na oslavu Kramářovu. Byl to do jisté míry večer můj, poněvadž jsem já jediný zdvihl jeho úroveň, a pronesl jsem něco, co se může nazvat myšlenkami. Kramář mě objímal hned tam. Inženýr Bečka, který mluvil přede mnou, hýřil v byzantinských frázích a špatné češtině. Nakonec byl trapně komický Titěra, jenž hřímal jménem českých menšin a kojenců, kteří ho k řeči sice nezplnomocnili, ale jejichž city vůči dr. Kramářovi on a jiní rodiče znají. Já jsem pravil:

Pan doktor Kramář prožívá zajisté radostné chvíle. Onoho trapného dne koncem května roku 1915, když jej odváželi do Vídně, nesměl na nádraží Františka Josefa ani vyhlédnout z okna. Dne 15. října roku 1917 přijížděl na totéž nádraží s okny nezacloněnými a směl triumfálně hledět na tisíce tváří, které mu jásaly v ústrety.

Dr. Kramář třetí den prochází se ulicemi pražskými, jichž neviděl půl třetího roku, a pokojně smí bydlet v domě svém, ze kterého dne 21. května roku 1915 odvedli jej jako zločince. Je v Praze, je doma, je mezi svými — jistě měl ve vězení tesklivý okamžik a třeba kratičkový okamžik, kde mu jako červený blesk hlavou šlehlo leknutí, že této Prahy a všech těch svých už nikdy neužří.

Pan dr. Kramář se raduje a my s ním. Naše shromáždění mu to říká a promluví k němu ze všech koutů. Jestliže před květnem roku 1915 patřil jedné straně, dnes patří celému národu.

Žalářování dr. Kramáře, na jehož konci trčela šibenice, jest jednou z událostí, které sjednotily národ. Ortel smrti vynesený ve Vídni 3. června roku 1916 působil v českém národě jinak, než hrdelní soud předpokládal. Dnes můžeme již říci, že třetí červen 1916 stal se převýznamným mezníkem ve smýšlení českého národa.

Vysvětlím stručně, co mám na mysli.

Náš národ od svého probuzení po bělohorských ranách několikrát nabídl říši své služby s tělem i duší. Je velmi památné pro nás, že se to stalo ponejprv už v té době, kdy sotva jitřenka svítala nad novým věkem. Když císař Leopold II. dlel v Praze o své korunovaci, Josef Dobrovský uvítal jej v *Učené společnosti* politickým projevem budící se české obce učenců. Četl před císařem roku 1791 úvahu o oddanosti a příchylnosti národů slovanských k arcidomu rakouskému i podal císaři básně české, které vítaly jeho nastoupení na trůn českých králů. Dobrovský nabízel císaři věrnost a služby svého národa. A co žádal za to? Nic, nežli aby císař chránil český jazyk, naše drahocenné dědictví po předcích, před prudkým utlačováním. Toto místo o ochraně českého jazyka Dobrovský sice nesměl přečíst, neboť censura nejvyššího purkrabí Rottenhana nedovolila, ale tiskem vyšlo, když hrabě Joachym Šternberg celou přednášku tiskem vydal. Censura pokládala žádost Dobrovského za příliš odvážnou (*frei*), nemá-li se to překládat: příliš drzou.

Národ náš nabídl říši své služby roku 1848. Když se ponejprv sešel parlament této říše ve Vídni, čeští poslanci shledáni byli ve vládní straně, která usilovala zachovat říši i trůn a stála pod heslem Palackého: kdyby Rakouska nebylo, že musili bychom v zájmu Evropy, ba humanity samé přičinili se co nejdříve, aby se utvořilo. Toto heslo vyšito bylo i na praporech bana Jelačiče. „Milí národové“ této říše nechovali se všichni tak jako Čechové. Čeští poslanci musili utíkat z Vídne v noci, v jedné vídeňské poradě jakýsi řezník nabídl se, že Palackého zavraždí. A těžce zkoušený císař Ferdinand necítil se bezpečen ani v Inšpruku, ani ve Vídni, nýbrž v Olomouci uprostřed dobromyslného věrného lidu hanáckého. Historie revoluční otočila se, jak víme, s historickou ironií, jakých svět málo zná: Čechové vydáni pod nadvládu Němců v této polovici říše a v druhé polovici pod asiatský útisk Maďarů Slováci.

A opět národ náš nabídl své služby a věrnost říši i dynastii v době konstituční. Smlouvání vedlo až ke královskému reskriptu pro český sněm dne 12. září roku 1871. Národ český rozechvěn mluvil o koruně svatováclavské a chystal se ke slavnostem korunovačním. Jak i tato perioda skončila, víme. Vyslovil to Palacký sám jménem národa: „Hlavní má chyba byla — důvěra v rozumnost a pravotnost národu Německého... Já bohužel nyní již i sám pouštím ná-
ději...“

Ale čeští politikové přece znova a znova doufali. Což jiného byla perioda tak zvané politiky pozitivní, jejímž posledním hlasatelem byl doktor Kramář? Není daleko za námi doba, kdy mnozí úzkostí trnuli nad tím, jak daleko se zacházelo... Cítili jsme něco jako abdikaci... Pan dr. Kramář dostal odpověď: Veden byl do Vídně na popravu a jeho politice vykázáno místo na provaze šibeničním. To je ten historický mezník, o kterém jsem mluvil. Odpověď byla definitivní, nepochybná, naposled a jednou provždy. Byla to odpověď nejen dr. Kramářovi, nýbrž celému českému národu.

Tato válka ukázala tedy dr. Kramářovi a české politice cestu domů. *Vestigia terrent*... zastrášují nás šlépěje, jež vedou do žalářů. Význam šibenice Kramářovy vidím v tom historickém osvětlení, že už bohdá se nenajde v českém národě politik, který by měl odvahu ještě jednou jít po stopách, které mizejí v žalářích. Národ by za ním také nešel, jak jsme zažili také v posledních týdnech. Cesty českých politiků vedou domů.

Budujme doma svůj český byt, český stát jako životní formu národa, to ostatní bude nám přidáno. Je konec pokusům, jež zahájil Josef Dobrovský. Byl kdysi panovník, který pronesl slova: Chci míti království české raději pusté než kacírské. Toto heslo, jak se zdá, stalo se i státní filosofií rakouských vlád: království české raději zpustošené, než svobodné. Ale my máme a známe všechny podmínky, aby toto království bylo bohaté, kvetoucí, radostné. Vyšla nedávno knížka švédského učenice Kjelléna *Der Staat als Lebensform*, pokus o novou státovědu. Četl jsem ji potěšen a všude u nás bude tak čtena, neboť zásady o státě v této knize hlášané jsou plaidoyerem pro český stát, ač Kjellén naň nemyslel.

Národní vůle stýká se s moderní státovědou, má v ní oporu vědeckou a světovou. Bylo-li řečeno na vinohradské schůzi v neděli dne 14. října z veliké shovívavosti, že máme snášet i pochybovače, ba vážit si jich, ano: ale je nebezpečí, že z pochybovačů, kteří se opozdili v orientaci politické, mohli by se státi podryvači. A konečně jaké pochybování! Pro minulost máme svědectví dějin, že jsme byli národ zdatný a lidstvu užitečný: pro budoucnost můžeme již dnes ukázat, že máme podmínky pro své sebeurčení, své samostatnosti: zeměpisně ohraničené území, uvnitř tohoto území harmonicky rozčleněné poklady hospodářské, které zaručují státu sobě-

stačnost; národ že je kulturně vyspělý (nemáme analfabetů), o čemž svědčí naše krásné písemnictví, hudba, umění výtvarné, věda i technika; a že národ dospěl k onomu vrcholu uvědomení své národní individuality, která ve volném rozvíjení svých schopností stane se opět užitečnou silou lidstva. Pevný řád státní a právní a kázeň všech národních vrstev dovrší, čeho ještě není. Pochybovači mohli a mohou být v cizině; neboť všechno, co jsme posud konali, šlo na cizí účet. Imperialismus této říše platili jsme my, což cizím očím bývalo uměle zastřeno.

Mojí přátelé političtí vyzvali mne, abych jako nejstarší z nich pronesl dnes pozdrav dr. Kramářovi. Abych ho osobně uvítal v našich řadách, doma, svobodného. Což činím tím, že prohlašuji bez výhrady: dnes není stran v národě českém, dnes je celý národ jedna strana, pokud jde o naši vedoucí myšlenku se všemi důsledky, o kterých nemluvíme, ale na něž všichni myslíme. Ať už se k práci té formálně seřadíme jakkoli, buď jako jedna strana nebo sdružení stran, program je všem jasný a jediný: Ničím neohrozit heslo, které bylo svoláno dne 30. května roku 1917; sjednotit se až do krajností publicisticky, aby národ ze všech svých novin slyšel jediné slovo a znamenal jeden směr: abychom se bránili proti pustošící tendenci českých zemí, které chtějí být svobodné.

Kdybch měl dar veliké výmluvnosti a kdybch měl osobní moc, jaké je potřeba, vyhlásil bych plamennými slovy v tomto shromáždění sbratření všech členů národa. Toto sbratření už je v nás, cítíme je všichni: to je první jediný, veliký úspěch světového zemětřesení. Pod ranami, při kterých od hlavy do paty nezůstalo na nás místa celého než zsilalost, našli jsme své bratrství, přisáli se ke své milované vlasti, pocítili jsme silně jako nikdy pokrevenství ve všech čtyřech zemích svých a poznali jsme i sílu svou i historický okamžik: buď nyní, nebo nikdy.

Návrat dr. Kramáře a všech našich vězňů je snad vhodnou chvílí, abychom si to všechno řekli. Kdo poznal žalobu na dr. Kramáře, také jiné žaloby, na příklad na naše redakční kolegy z *Času* nebo na evandělické bohoslavce, cítil od té chvíle, že všichni, celý národ, sedíme vedle dr. Kramáře na lavici obžalovaných. Když zatím události světové propustily nám poněkud svobodu slova, prvním naším svobodným slovem budiž, že všichni zase, celý národ, našli jsme s dr. Kramářem cestu domů, stojíme v jednom řádku pod praporem jedné myšlenky.

Tím Vás, pane doktore Kramáři, tedy vítám, přeju Vám — a tak dále!

18. října. V sedm hodin večer přišel ke mně dr. Kramář. Předtím o páté hodině potkal jsem se s ním v Ma-

riánské ulici. Zavěsil se a chodili jsme spolu. Tam i doma před Bronislavou mi děkoval za včerejší řeč: Že vystihla okamžik, udala celé slavnosti tón a vytvořila ovzduší, ve kterém se další řeči pohybovaly. Právě toho si Kramář přál nejvíce a já to šťastně trefil.

„Ve vězení změnil jsem se docela“ — rozechvěn po pomlčce — „řeknu vám to: Přesvědčil jsem se, že ve vaší straně jsou nejlepší lidé. Vy jste se drželi do posledního okamžiku. Jaký vzácný muž je dr. Šámal, nepotřebujete mi povídat, věděl jsem to už z *Thalie* roku 1911, ale ve vězení jsem to zažil. Byli jsme živi z toho, co nám posílal, chápete tuto metaforu?“

Vymáhal na mně článek pro *Národní listy* na 21. října, kdy ony zahájí nový kurs. Asi pětkrát vynucoval na mně slib. Aby to, co se včera mluvilo obecně, v neděli už se projevilo prakticky a konkrétně. Tobolkovština je pryč. On Tobolku neznal, nebyl mu blízký. Kartel z roku 1911 spískal dr. Fiedler.

Rašín mu vštípil myšlenku, abych redigoval populární beletristický časopis. On ji uvítal.

Já: „Už jsem se rozhodl založit list vlastní.“

27. října. Od včerejška se hemží po Praze pověsti o nastávající perzekuci. Včera večer mi to říkal kolega Fischer, dnes profesor Beneš, který se odvolával na společnost auditorů a vojenských soudců, že vidí v povětrí nový kurs.

● Auditor Preminger je od tří dnů v Praze a již v Praze zůstane. To faktum samo znamená nesporně nový kurs pro každého, kdo jen něco ví o tomto člověku a jeho poslání.

Zatím proskakují už skutečnosti, při kterých netřeba dohadů. Před třemi dny byla porada na policejním ředitelství. Chystají se opatření tisková a persekuce. Vidno, že vítězná ofensiva na Soči změní kurs ve vnitřní poli-

tice. Vítězství pokračuje: Úředně se oznamuje 60.000 zajatých, privátně se roznáší z hlavního komanda v Praze, že 75.000. Ve dvou dnech budeme mít Gorici atd. A zase budou vyvěšovány prapory, asi v úterý, a zase staré řeči od repetice.

Říšská rada schválila rozpočet, persekuční vlk se může roztočit. Rozpočet měl význam pro zahraničí, jak to povídá bulharský list; proto dr. Seidler dostal veliké vyznamenání. Ovšem parlament může jíti domů a může znovu začít teror.

Dnes odpoledne byli svoláni všichni zástupcové deníků, Češi i Němci, a oznámena jim nová prakse censurní. Censura se vrací před 25. listopad roku 1914, neboť to je hlavní ustanovení, že zabavené věci se budou subjektivně stíhat, pokud zákon trestní a tiskový dovolují. Zabavovat se budou nejen věci válečné, nýbrž i vnitropolitické. Tedy nesmí se dávat otevřený výklad ke zprávám z bojiště. Nebude se mluvit o Československém státě (Maďari už si to asi vymohli), závadné budou zprávy o dopravě i aprovisaci. Prakse začne v pondělí dne 29. října.

Kdo budou asi první internovaní?

5. listopadu. Dnes se oznamuje, že *Česká demokracie* i se svým pondělníkem byla od policie zastavena. V českých časopisech přibývá bílých míst, a to se konfiskuje úplně v duchu rozumové zhovadilosti, jaká řádila v zimě roku 1914 a z jara roku 1915. Redaktorům se dodávají konfiskační nálezy potvrzené civilními senáty, jako před třemi roky, čímž se otevřely dveře opět k novinářským procesům před vojenskými soudy. Konfiskace je dvojí: Jednu provádí státní zastupitelství a dává si ji potvrzovat od soudů, druhou policie sama. *Úřední list* pak konfiskace zaznamenává. Připočte-li se k tomu, že na venkově rozpuštěno několik spolků, protože překročily stanovy, je vidno, že nastává recidiva pronásledovací. Nové pronásledování je následek vítězné ofensivy proti Italii.

Němci rakouští všech politických barev volali dávno po policii a šibenících, také místodržitel Coudenhove, ale teprve vítězství vojska dodalo úřadům odvahy. Tato odvaha vzroste patrně týmě dnem, kterým bude skončena sedmá válečná půjčka.

11. listopadu. V Itálii vítězství — doma porážka. Takový je výsledek rakousko-německé desetidenní ofensivy. Proto čím hlouběji vítězná naše vojska vnikala do Itálie, tím hlouběji klesala také vídeňská bursa. O cizině nemluví. V Kolouškově článku v *Naši době* (říjen) censor zabavil záznam, že švýcarský frank stojí tři koruny. V čem spočívá porážka doma? V nedostatku vagonů. V době, kdy se má a musí dovážet uhlí a kdy potraviny hníjí na místech neužitečných, města a průmyslová střediska jsou blokována vojenskými úřady. Na to nikdo nemyslel, je-li ofensiva nyní vhodná. Vítězství podvázalo žíly hospodářskému životu.

Potravinový spolek českých strojíren živí 68.000 dělníků. Na dělníka rozvrženo 60 kilogramů bramborů do nových bramborů. Mají se dávat dělníkům nyní dvě třetiny a poslední třetina z jara a má se na hlavu počítat týdně půldruhého kilogramu, ačkoliv dosud se počítaly dva kilogramy. Nikdo se to neodvážil dělníkům ohlásit, vzbouřili by se. A tak se stane, že dne 1. ledna roku 1918 nebude český strojník mít ani brambory.

17. listopadu. Večerník *Lidových novin* v Brně přináší zprávu:

„Masaryk proti Czerninovi. Podle zprávy vídeňských listů přináší *Daily Chronicle* ze dne 11. tohoto měsíce článek bývalého poslance Masaryka, ve kterém tento protestuje proti mírové politice Czerninově. V projevu polemizuje Masaryk s těmi anglickými kruhy, které v peštské řeči hraběte Czernina spatřovaly poctivou a upřímnou snahu, dosíci brzy míru. Masaryk ukazuje na to, že hraběti Czerninovi se nesmí věřit, protože bez ohledu na svůj český původ je

Němec a zrádce českého národa. Dokazuje, že Czerninův pacifismus je jen rouškou, poněvadž Czernin je imperialista, jehož cílem je zachovati *status quo*. Jediným východiskem je rozkouskování Rakousko-Uherska a rozdělení jeho mezi Srbsko, Itálii a Rumunsko a zřízení samostatného státu českého.“

●

Sedmá válečná půjčka měla prý být vynechána, ze šesté mělo se skočit na osmou, neboť sedmé přikázání zní: Nepokradeš!

18. listopadu. Dnes konala se schůze spisovatelů na Žofině ve zkušebním sále *Národního divadla*. Program nepřipraven. Šlo o to, dodatečně pověřit Radu spisovatelů jakýmsi dodatečným zvolením. Schůze byla trapná, jako mezi literáty vždy. Máme mnoho individualit, které chtějí být slyšeny. Už byl nějaký návrh přijat a odhlasován a ještě kupa řečníků k němu mluvila, navrhuje totéž jen jinými slovy. Spisovatelé ani nevěděli, že právně naše sdružení nemá smyslu, že není spolkem atd. a tedy že Rada může a musí pracovat jen tak bez stanov.

25. listopadu. Soudce dr. Matoušek začal rozmluvu s universitním profesorem Vavřínkem. Vavřínek mluvil s velikým pohrdáním o českém státě jako o nemožnosti. Snad si nemyslíte, že k tomu stačí nějaký Wilsonův slib... Matoušek dál už nemluvil.

●

Jeden z lidí, který je v Rakousku docela šťasten, je sochař Josef Myslbek, ten, který je ze slavné generace Sladkovských, jak sám říká! Myslbek žasne nad naším bláznovstvím, že chceme samostatný stát. K čemu? Nikde by se nám nevedlo tak dobře jako v Rakousku, kde nám vůbec vždy bylo dobře.

Tento muž je členem panské sněmovny!

27. listopadu. Ve Vídni budí podezření *České srdce*. Domnívají se patrně, že je to tajná organizace politická, která si dává před očima úřadů zástěrku lidumilnosti, ve skutečnosti zakrývá pikle a revoluční organizaci. Přišel z Vídně telegram místodržiteli, jenž ho upozorňuje, že v *Českém srdci* zastoupen je Sokol a ukládá mu, aby organizaci stopoval.

●

Když byl dr. Šámal naposled ve Vídni, redaktor Hlaváč jízlivě poznamenal, že organizace strany městské se nedáří. Vláda to pozorně stopuje. Již dvakrát Coudenhove dával zprávu do Vídně, že splynutí stran nepokračuje. Prý proto, že mezi Kramářem a Klofáčem jsou neshody osobní. My ovšem víme, že tento důvod nerozhoduje.

●

Podle mého mínění naše strana, jakožto strana Masarykova, může mít jen dvojí možnost:

1. Zachovat pasivitu. Jednotlivci mohou psát, mohou v rozličných spolcích dobře pracovat, ale stranu nekřísit.

2. Jestliže vystoupit aktivně, tedy ve spojení s jinými stranami, protože sami už se nestaneme ohniskem pro jiné strany. Mladočeši mohou poskytnout deník, národní sociálové množství stoupenců. To znamená: Jít k jednomu nebo k druhým. Ale jestliže národní sociálové splynou se sociálními demokraty v jednu stranu, co s námi? Zbývá tedy jen dorozumění s Mladočechy a státoprávníky a silná městská strana. Je jí potřebí, neboť veřejnost ovládají teď především agrárníci, za druhé sociální demokrati.

30. listopadu. Obraz těchto dní: O porážce Němců na západě zatajily se nám zprávy. Holandský list dnes do Prahy došlý praví, že Angličané zajali 9000 Němců, že tanky uvedly Němce v úžasný zmatek, neboť byly jich celé vlaky. Za celé války ponejprve se v Londýně vyzvánělo.

Kolují pověsti, že Rakušané a Němci utrpěli porážku asi v tutéž dobu (21. listopadu) na dolní Piavě. Utonulo prý mnoho našeho lidu a Italové sebrali asi 60.000 zajatců.

Redakce dostaly zákaz psát o východní frontě. Naše vojska prý chystají špižovací vpád do Besarabie. Z dnešní situace je patrné, že pramen byl kalný. Ilustrace právě dnešního dne je úžasná: Dvojice císařských rukou z Berlína a z Vídně stahují se prosebně k petrohradskému proletariátu, aby žebraly o mír. Ani se neřeklo, že počkáme, neboť vláda bolševiků nemůže trvat než nějaký týden. Bolševici snad prospívají své revoluci, ale v Evropě posilnili reakci. Oni jsou odstrašujícím příkladem pro všechny, kdož by přáli vítězství sociální demokracii. Chtějí mír a nestarají se, jaký bude obsah míru. Nám Čechům připravili hořké chvíle. Jsme ubozí, na největší slovanský stát nesmíme nikdy spoléhat. Tak příznivé konstelace už za války nebude. Zrovna tak na Rusko spoléhali Rumuni; kde mohli být, říkají, kdyby se byli připojili k ústředním mocnostem!

Německo má špatnou diplomacii, ale výtečnou špionáž. Všecka sociální demokracie orientuje se z Německa a tím se organizace sociálně demokratické v celé Evropě staly agenty pro Německo.

18. prosince. Z novin holandských: Dne 23. října Masaryk byl v Jassech u krále rumunského. Zdá se, že Čtyřdohoda svěruje mu diplomatická poslání. U krále byl s diplomaty; nějaký večírek. Dne 30. října mluvil Masaryk již zase v Kyjevě před dvěma tisíci českých zajatců.

29. prosince. 18. listopadu přišel od Lípy (což je manžel Lidušky Masarykovy, dcery Ludvíka Masaryka) lístek, že manžel té dámy, která s Alicí byla v asyly, šťastně

dojel, své posláni dobře vyřídil, strýce navštívil a že v nejbližší době navštíví i Lípu v italském zajetí.

Rozumíme: Beneš navštívil Masaryka a pojedje do Italie.

●
Je pověst, že Martinic jednal s jedním českým poslancem, aby vstoupil do jeho ministerstva. Poslanec chtěl se porozuměti se svou stranou. Té podmínky Martinic nepřijal, poslanec měl přijmout křeslo jen za svou osobu.

Šmeral učinil k jednomu soudruhovi dotaz:

„Co bys tomu řekl, kdyby český sociální demokrat vstoupil do ministerstva.“

Soudruh odpověděl: „To bys mohl být jenom ty a já bych ti nafackoval.“

Byl to Habrman.

●
Historie skoro silvestrovská. V předvánoční týden představili se na vojenském referátě v Praze dva důstojníci. Že jsou posláni provést revisi, jak se sbíraly a odevzdávaly v Praze kovy. Vyžádali si úředníka pana Exnera, jenž byl komisařem pro kovy, aby je doprovázel.

První cesta ke Coudenhovovi. Místodržitel uražen. Důstojník mu stranou dal vysvětlení. Při prohlídce v kuchyni nalezeno vše, co tam být nemělo: hmoždíře, kuthany, cínové věci, mosazné věci atd. Vojáci udělali soupis věcí a Coudenhove protokol podepsal.

Od místodržitele šlo se k policejnímu řediteli Kunzovi. Od Kunze k pražskému veliteli Kestřáňkovi, ten začal: „*Frechheit, wie unterstehen Sie sich . . .*“ Potom ke Grošovi a k jednomu českému a jednomu německému poslanci.

Když bylo po revisi, Exner se důstojníků ptal, co to znamenalo. Oni řekli, že jsou posláni z císařovy kabinetní kanceláře. Exner říká:

„Kdybych neměl těch protokolů před sebou a neviděl

podpisů, Coudenhove, Kunz, Kestřánek . . . , neubráníl bych se dojmu, že to byl sen, že si šotek se mnou zahrál.“

30. prosince. I když chceme zachovávat jako strana Masarykova politickou pasivitu, žádáme o zastoupení v Národním výboru. Dosud je jakýmsi naším delegátem dr. Šámal. Chodí do schůzí bez oficiálního pozvání jako pozorovatel. Stejně, jako chodil na počátku války na Havlíčkovu náměstí ke Švehlovi do schůzek zástupců stran.

Jednali jsme se Švehlou o zastoupení v Národním výboru. „Za koho mluvíte,“ ptal se nás pohrdlivě Švehla, „za koho mluvíte, za těch pár realistických profesorů?“

Švehla zmatematisuje celou českou politiku, jako Prušáci zmanlicherovali celou německou kulturu. Jemu je počet všechno, myšlenka nic. Jako na výročním trhu, kde prodává své voly. Kolik? je jeho otázka. On dnes mluví pohrdlivě o realistických profesorech, když první z nich, Masaryk, na všech frontách Čtyřdohody postavil české vojáky do boje proti Rakousku, zatím co on sám vymýšlel loyální projevy proti osmadvacátému pluku. A když druhý profesor, dr. Beneš, pracuje za hranicemi stejně jako Masaryk a jiní profesori jim pomáhají; na příklad Maxa. Národ, který se chce osvobodit a jehož političtí vůdcové mluví pohrdlivě o inteligenci, je národ ubohý.

12. února. Mír s Ukrajinou a odzbrojení v celém Rusku, to je dnešní novina. Ať se mír uzavřel nebo ne — vždyť nemohl dáti na sebe dlouho čekat, jakmile ruské vojsko opustilo zákopy. A přece jen člověk má tu definitivní kocovinu. Kdo koho napálil? Ukrajina bez východní Haliče? Jedinou jiskřičku naděje mám, že přece tak vyložení blbci, jako jsou němečtí a rakouští diplomaté, nemohli ošidit chytrého Chochla.

●
O ruském svátku pravoslavnosti budou se jména Lenin a Trockij vyslovovat s proklínáním. Jako doba carská dala v prokletí Pugačeva a Mazepu, tak doba republikánská prokleje jména Lenin a Trockij. Oni vydali ruské jméno v posměch a pohrdání nepřátel Slovanstva, v lítost a proklínání Slovanů. Jakou úlohu jsme my Slované hráli v této válce! Tu, že Srbové se dali pro svobodu vyvraždit. Ale Rusů pochováno pět milionů pro nic a za nic. Robespierre zvolal: „Co je tisíc lidí proti principu?“ Lenin může říkat: „Co je pět milionů padlých proti ideí komunismu?“

9. března. Staněk a Tusar u audience u císaře Karla. Diktoval Staněk: Audience trvala hodinu. Císař začal tím, že nutno dostati se ven z nynější tísně, způsobené Poláky. Nelze přece jít k Italům a říci jim: „Zastavme válku, my nemáme peněz, vemte si, co chcete.“ Až budou tyto potíže překonány, přistoupí se k velikým úkolům. Předem: Parlament musí býti zachován. Vládnout bez parlamentu nesnášelo by se s duchem doby. Stejně by se nesnášelo, aby byly oktrojírky v tom neb onom smyslu. Národové sami se musejí dorozumět. O všem, co Čechové chtějí, může se mluvit a jednat a všechno se může poskytnout, jest však jedna podmínka: Může se to státi pouze v mezích monarchie.

Zde vsunuli oba poslanci, že nelze mluvit o nějaké reformě platných řádů ústavních, nýbrž může se jednat o zcela nové základy. Musí býti brán ohled na oba projevy české, které vláda zamítá a Němci také. Oni jsou vinni nynějším smýšlením v národě českém. Český národ nesnese, aby jeho poslanci byli klamáni vládou nebo kýmkoliv. Strany, které důvěřovaly vládám, byly jedna po druhé svrženy. Proto se nevyjde z oposice potud, pokud nebudou provedeny činy. Sliby nebo nějakými zárukami nemůžeme se spokojit.

Potom přešel hovor na válečné poměry. Císař důrazně, že doufá v mír docela blízký, poněvadž se nemůže dlouho snést napjatý poměr, jaký je mezi námi a jihem (Italií), mezi Němci a západem. Připomíná, jaký osud potkal Rusko a co prý z toho následuje pro národy této poloviny říše. Zástupce národů nebylo možno svolat k mírovému jednání v Brestu z ohledu na Maďary, kteří by nebyli připustili z uherských zemí nikoho kromě Maďarů. Několikrát o sobě řekl, že je pacifistou.

O domácích poměrech: Poslanci upozornili císaře, že hrozí nepokoje jak konsumentů, tak zemědělců, potrvá-li nynější systém jednak nedostatečných přidělů, jednak rekvisic. Císař: Že on to ani ono nechce a že má dobré porozumění pro to, jak hladový žaludek revoltuje. Mluvil se potom o budoucnosti monarchie a o poměru českých poslanců k nynějšímu předsedovi ministerstva. Poslanci: Že dr. Seidler je osobně člověk hodný, že však zamítá české požadavky, protože nemá odvahy čelit Němcům, kteří je také zamítají. Císař: Že dlužno dělat rozdíl mezi Němci. Radikálů on nechce, ale alpští poslanci že jsou takoví, se kterými by se snad mohlo jednat. On že vykoná na Němce nátlak, aby byli smířliví.

Poslanci pozorovali snahu císařovu přiblížit se poslancům českým, ale nečinit žádného nátlaku, tím méně domluvy, naopak císař pravil, že má pro požadavky a pro posici poslanců českých a těch, kdož za nimi stojí, porozumění.

(Amnestie.) Císař poslanců nevyzýval, aby pro něco hlasovali, celou rozmluvu vedl tónem vlídným a přátelským.

●

Korošec byl u císaře půl hodiny. Císař s ním mluvil o Jihoslovanech a zvláště o Wilsonovi. On už také Staňkovi a Tusarovi řekl, že jistě mají zájem na zachování Terstu pro český obchod a že tudíž jistě si český národ bude přát, aby zvítězila monarchie proti Italii.

23. března. Co zjistil Hajšman mezi českými zajatci, kteří se vrátili z Ruska a ubytováni ve Vršovicích: Bylo mezi nimi šest českých legionářů v řetězech. Jsou mezi nimi takoví, kteří uvěřili agitaci; druzí přestrašení, neboť si nebyli v Rusku jisti životem. Také bolševici čeští a špiclové. Německý důstojník zajel si až do Taškentu a koupil od velitele zajateckého tábora šest set rakouských zajatců, kteří vlakem odvezeni do Zločova. Bolševici naše zajatce prodávají Němcům po patnácti rublech i laciněji.

27. března. Dr. Hess v Hodoníně dostal od syna, legionáře, dopis z Ruska: „Penza 2. března 1918. Už to jede tam! Jak se všichni těšíme! Nedočkaví! A pak domů šťastni a volní. Vám a všem vroucí pozdrav, i dr. Herbenovi to laskavě vyřídíte. Pozdrav vyřizuje od Prokopa. Váš oddaný Hess.“

Prokop Maxa se tedy zase ozval.

1. dubna. Staněk byl požádán císařovou matkou, aby jí obstaral máslo. Sehnal dvacetpět kilo a jakkoli adresa zněla na matku císařovu, nádoba přišla prázdná. To se opakovalo ještě jednou a zase máslo vykradeno. Staněk sám to vypravoval ve Vídni poslancům.

3. dubna. Dnes uveřejňují noviny Czerninovu řeč:

„... *elender erbärmlicher Masaryk!*“

Zdá se, že Czernin odchází a proto tak zuří.

●
Včera jsem byl na večeři v paláci *Hvězda*. Zlínský velešvec František Štěpánek platil litkup za její koupení. Pozvána byla všechna honorace národně sociální, vlastně už českých socialistů. Stříbrný a Buřival přetékali nadšením z toho, že se k nim přidala inteligence a jak bratři zbožně na inteligenci hleděli a dokonce pozorně ji poslouchali, zvláště profesora Františka Krejčího a dr. Emila Frankeho. „Vzpomeňte si,“ pravil mi Stříbrný, „že Franke je muž veliké budoucnosti.“ Na Krejčím velebil jeho humor.

Přes toto velebení není však nikdo z bývalých realistů v redakci *Českého slova*. Redakci sestavil Stříbrný tajně za jejich zády.

11. dubna. Ještě dnes nedají klerikálové pokoj s Hilsnerem: *Lidové noviny* včerejší přinášejí tuto poznámku: „Do včerejšího *Hlasu* napsal páter Ševčík sáhodlouhý článek *Masaryk a Hilsner*, po jehož přečtení vám zbude dojem, že Hilsner zradil Rakousko a Masaryk zavraždil Anežku Hružovou. Z moudrostí Ševčíkových citujeme jednu větu pro její politickou příchut: „Jest nesporno, kdo pracuje v Rakousku a svádí národy k odpadu od katolicismu, vykonává práci vlastizrádnou, protože nelze si mysletí Rakousko bez katolicismu, protože je obé nerozlučně spojeno.“

12. dubna. Dnes mi zabavila censura v *Národních listech* úvodník i s titulem, nekrolog nad propuštěným Czerninem. Napsal jsem totiž:

Poslední rakouský diplomat. Rozumí se, že posledním rakouským diplomatem míníme hraběte Czernina. Dohrává právě svou úlohu

a s ním dohraje úlohu svou rakouská diplomacie vůbec. Jeho nástupce zlikviduje tuto hroznou válku již bez diplomacie, to jest bez tajného jednání, bez postranních pěšinek a bez všelikého chytráctví. Chytráctví sebe prohnanejší není chytrost. Po diplomatickém kozelci Czerninově sotva se najde diplomat cizí země, který by se vydal ještě jednou v nebezpečí, že stranou od veřejné cesty dá se do hovoru s rakouským ministrem. To je zlý odkaz Czerninův pro jeho nástupce, ale úspěch demokracie. Jsme jako demokraté dávno nepřáteli tajné diplomacie, ale přes to rozumíme tomu, jde-li o tajnou diplomacii, že musí zůstat tajnou diplomacií a ne žurnalistickou polemikou. Každé zřízení trvá týmiž silami a prostředky, z nichž se zrodilo. Na žádný způsob nepatří tedy k tajné diplomacii, aby slepice vykdákala dvoru, že snesla vejce. Hrabě Czernin je mrtvý muž. Věříme, že vezme s sebou do hrobu tajnou diplomacii vůbec.

Mezi národy demokratickými není místa pro tajnou diplomacii. Co dnes národ o národu všecko ví? Věda, politika, hospodářství, umění mají-li si co říci, řeknou si veřejně. Jakápak tajnost a chytráctví, když — všechno odhaluje smýšlení národů a hrozná věda statistická poví sousedům o každém kanoně, o němž máme více nebo méně. Zůstanou zajisté státům i napříště ministři zahraniční. Zůstanou i Rakousko-Uhersku. Sotva však povedou diplomacii tajnou a budou vybírání z privilegované kasty jako posud. Velikých mužů mezi státníky rakouské dějiny devatenáctého a dvacátého století neznají jen proto, že stát ustrnul na feudální zkamenělině. Šlechta našich zemí náleží k podprůměrným společenským vrstvám, co se týče vzdělání. Šlechtě je nepříjemný rozvoj lidu, postup vzdělanosti a spěch pokroku; chtějíc to vše zastavit, začala u sebe. Svou pak výlučností nemá styků s lidem, s národy vůbec a nenahraňuje tedy nedostatek učení praksi životní a zkušenosti. Řekne-li hrabě Czernin, že zná český národ, víme, jak tomu rozumět. On si vyžádal podrobné policejní a politické raporty od úřadů, to je znalost diplomatická. Národ je diplomatům zbožím, které se postupuje, směňuje, prodává a kupuje; znalost národů, to jsou v aktech uložené záznamy o jejich smýšlení a citění.

Zatím je dosti ještě smutným zjevem, proč diplomaté padají. Ne tedy proto, že národové se vzpírají, že duch naší doby přeroste hlavy tomuto středověkému kejklřství, že tak zvané diplomatické umění stalo se nám látkou frašek a operet. Jednoho dne budete číst v novinách, že hrabě Czernin onemocněl... nervy... přetížení... zotavení... odchod. Nebudete vědět, je-li skutečně nemocen, či padl. Takový bývá „smuteční pochod“ diplomatů, když mizejí v propadlišti. Diplomaté (aspoň u nás) zatím padají, protože kompromitují své pány. Hrabě Aehrenthal dal podnět k sensačnímu procesu proti Jihoslovanům ve Vídni roku 1909. Zapředl do

něho korunu i vědu. Když evropská veřejnost byla v největším napětí nad dokumenty, o něž největší rakouský historik Friedjung opíral svá podezření proti Chorvatům a Srbům, vyšel rozkaz předsedovi líčení, aby okamžitě skončil proces. Dvůr poznal, že jihoslovanské dokumenty jsou podvrženy. Hrabě Aehrenthal okamžitě onemocněl. Hrabě Czernin stvořil v těchto dnech podobnou situaci. Když dva tajně jednají, nesmí jeden z nich veřejně druhého obvinít. Czernin podráždil Clemenceaua, zapletl vysoké osoby do veřejného vysvětlování, způsobil situaci úžasně trapnou: diplomacie neosvědčuje se už ani nahoře. Díky aspoň za to!

Pro český národ je trochu štěstím, že právě ti státníci, kteří mu chtěli nejvíc škodit, byli lidé neschopní.

●
V *Národních listech* byla dnes konfiskována také tato zpráva:

„Do Francie. Amsterodamský *Handelsblad* píše 4. dubna: Reuter oznamuje, že do Londýna přibyl poručík Šeba, jenž organizoval v Rusku československé vojsko. Mužstvo družin je z vojska rakousko-uherského a zná tedy dobře organizaci a metody vojenské. Šeba odebere se do Itálie, aby tam také organizoval válečné zajatce po boku dohody. Když Rusko uzavřelo mír s Německem, daly se tři divise československého vojska, jež bojovaly v jihozápadním Rusku, na ústup; osmdesát tisíc jich bude co nejdříve ve Francii. Šeba je pevně přesvědčen, že Rusko se opět postaví do boje. Bolševici se již odvracejí od Němců.“

13. dubna. V paměti všech našich pokolení příštích bude žítí den přísahy národní 13. dubna 1918. Nač při něm myslíme? Je to začátek odhodlání, k němuž dospěli mužové nejrozhodnější, a je to závazek druhých, že půjdou za svými vůdci. Provolali jsme heslo národního osvobození při drahé památce předků. Duch velikého shromáždění v Obecním domě spojuje se s pokoleními našimi, která osazovala a obdělávala české země od praotce Čecha až po Libuši a Bílou horu. Přisahali jsme při památce předků, že dáme i životy za osvobození národa z tyranství Habsburků a jejich panství německo-maďarského.

A myslíme na národ český vzkříšený, jehož síla spočívá v jednotě. Zdvihající ruce ku přísaze, jsme přítomni vši-

chni: I ti od Šumavy, i ti z Bezkyd, i ti, kteří přišli od Váhu a z podhoří tatranských. V jednotu vzkříšeného národa slil se lid Dobrovského a Havlíčkův s lidem Palackého z Moravy a s porobenými zbytky lidu Kollárova a Šafaříkova. Před padesáti lety Palacký provolal u základního kamene divadelního jen „jednotný národ v Čechách a na Moravě“. Dne 13. dubna 1918 národní přísaha rozšiřuje jednotu národa na všechny lid československý. Na to také myslíme v tento den a v tento okamžik, kdy mluvčí národa Alois Jirásek první zvedá ruku a my všichni po něm, rozechvěni, s horečkou v očích nebo slzami zaliti. Byl to velebný okamžik, jenž nám záviděti budou pokolení česká v příštím tisíciletí.

15. dubna. Sjezd národností v Římě. *Temps* dne 12. dubna píše: „Rumunský zástupce socialista Lupa předčítal slavnostní protest Rumunů proti míru centrálními mocnostmi Rumunsku vnucenému. Sekretář československé Národní rady dr. Beneš podal prohlášení o akci československé proti Rakousku, což se brzy ukáže celému světu. Předseda jihoslovanského komitétu dr. Trumbić podal přehled jihoslovanské akce. Raduje se, že v této konferenci položen základ k dorozumění mezi Itálií a Jihoslovany. Polský říšský poslanec Zamorski pravil, že polská otázka nemůže být rozřešena polovičatými prostředky a prohlásil tuhou solidaritu Poláků s národy, kteří bojují proti jařmu Habsburků. Jménem parlamentníků francouzských konstatoval Franklin-Bouillon veliký úspěch konference a sdělil, že nejbližší konference bude se konati v Paříži. Anglický delegát Wickham Steed pravil italsky: „Neznali jsme Rakousko-Uherska, musíme je tedy poznávati. Rakousko-Uhersko není evropský stát, nýbrž asiatský sultanát utlačovací.“ Poslanec Barzilai, pocházející z Terstu, útočil na Czernina. Pravil: „Víme dnes, že Karel Habsburský nabídl Francii Elzasy-Lotrinky, aby Francie ponechala Itálii svému osudu.“

Švédský list *Aftenföningen* přináší zprávu:

„Je potvrzeno s německé strany, že se užívá při nynější západní ofenzivě kyseliny kyanovodíkové. To se nazývá válkou mezi civilisovanými národy. Přistupuje-li k tomu, že ona strana, která se zálibou takovými prostředky bojuje, jak při vypuknutí války, tak nyní je útočником, musí podobné jednání rozšířit ošklivost před celým národem. U nás ve Švédsku viděla se vláda nucena reagovat oficiálně proti výrazu „světový kat“. Ale podobné kroky nemohou zamezit, že se takový název ujme, jako oprávněný ve všeobecném právním vědomí.“

16. dubna. Na žádost Šámalovu napsal jsem poslanci Zahradníkovi do delegací řeč. Celou proti Czerninovi.

26. dubna. Dostali jsme zas balík zahraničních novin. Mnoho zajímavého:

Corriere della Sera, 16. dubna z Říma: „Rakouský problém postaven byl císařovým listem a Czerninovou demisí zřetelně před celé lidstvo, které zaujímá jednomyslné stanovisko k prolhanosti a násilí, které posud provozováno bylo v habsburské monarchii. Dojista není to zrovna příznivé diplomatickému austrofilskému hnutí pro obnovení rakouských států. Rakouský kancléř musel ustoupit zahánbeně před Clemenceauem, ohrožen jsa československou revolucí, která vůči takovým událostem v Rakousku musí jen posílit nacionální hnutí. Rakousko stojí v tomto okamžiku osamoceno před světem a svými národy. Jediná páska zůstala: Podrobení vůli Berlína. Zachrání toto otroctví před propastí? Italskou úlohou jest urychlit tuto katastrofu stejně důvěřivě jako tvrdošíjně.“

Le Petit Journal, 14. dubna v dopise z Curychu: Uveřejnění listu císaře Karla způsobilo v německém Švýcarsku sensaci, zejména v německých kruzích curyšských. Pravilo se, že toto odhalení je katastrofa. Dobře informovaným Rakušanům už několik měsíců byly tyto dokumenty známy. Švýcarskému diplomatu pravil jeden Rakušan: „Co chcete? Jsme v kleštích. Při prvním hnutí pro osvobození s naší strany vtáhla by německá vojska do Čech a ve třech dnech by obsadily Prahu. Toť nebezpečí, které náš císař nechce riskovat.“

Le Temps, 15. dubna z Říma: *Idea Nationale* will wissen, že císař Karel psal také vlastnoručně vysoké osobě italské, jejíž jméno snadno lze uhodnout. Časopis onen myslí, že tento druhý dopis byl

určen k tomu, aby list psaný Sixtovi doplněn byl vzhledem k Itálii. Účel byl, aby zmíněná vysoká osobnost byla pohnuta užít svého vlivu ve prospěch míru. Podle jiné pověsti psala prý tento druhý list císařovna Zita. *Tribuna* poznamenává: Patrně bylo podobné psaní posláno papeži se speciálními podmínkami pro Itálii.“

Magdeburger Zeitung ze dne 19. dubna: *Czerninův omyl*. Navazujíc na poslední pražské shromáždění Čechů, při němž účastníci volali slávu Clemenceauovi a Wilsonovi, list praví: „Když i s Czerninovou řečí souhlasíme docela a v dobrý účinek její doufáme, nesmí se přec zamlčovat, že Czernin nakonec upadl v povážlivý omyl. Omyl spočívá v horlivé snaze nalézt rozdíl mezi velezradou československých politiků a vůdců a smýšlením českého lidu. Představoval Čechy jako svedené ovce. Czernin je snad o tom poctivě přesvědčen a přednesl protivu tu v nejlepším úmyslu. Bylo by však povážlivým omylem, kdyby příští vnitřní politika Rakouska chtěla se řídit tímto názorem. Neboť předpoklady Czerninovy jsou falešné, aspoň v té své obecné formě. Český lid ve svém celku nesmýšlí loyálně a rakousky, není patriotický a bylo by tedy marným počínáním zakládat novou českou politiku na fingované protivě mezi lidem a poslanci.“

Zprávy z pramenů holandských praví, že do malého belgického místa Peravielz mezi Mousem a Tournai došly včera dvacet tři pytle, v nichž byly *Erkennungsmarken* padlých Němců od 23. do 28. března; bylo jich třista šedesát tisíc. V téže době projelo Peravielzem sto osmdesát tři vlaků o třiceti pěti vagonech až čtyřiceti vagonch, ve kterých vezeno těžce raněných asi patnáct tisíc, kteří převáženi byli do Německa. Jiných šedesát tisíc lehce raněných zůstalo v Belgii.

Journal pařížský sděluje, že hlavní stan anglický udává počet německých mrtvol na území od Němců dobytém na dvě stě padesát tisíc mužů.

5. května. Dnešní noviny přinášejí tento projev českých členů panské sněmovny:

„Čeští členové panské sněmovny konali včera dopoledne i odpoledne schůzi za předsednictví dr. Žáčka. Dr. Matuší, Zeithammer, dr. Fořt, hrabě Kolovrat-Krakovský a

hrabě Leopold Sternberg se omluvili. Přítomní usnesli se na tomto projevu:

Členové české národnosti v panské sněmovně Bařina, Doubrava, Goll, Hlava, Křížík, Kulp, Bedřich Lobkowitz, Mettal, Ott, Radimský, Bedřich Schwarzenberg, Trnka, Velflík, Vrba, Wohanka, Žáček, po úradě konané ve schůzi dne 3. května, používají této příležitosti poskytnouti výrazu citům neochvějně věrnosti ke vznešené osobě císaře a krále a skládají oddané díky za nejušlechtilější snahy Jeho Veličenstva národům svým poskytnouti požehnání míru s veškerými výhodami opětného styku se všemi národy a státy.

Trvajíce na zásadách celistvosti mocnářství znova zdůrazňují státoprávní požadavky ve spojení s přirozeným a vzájemným právem národů na sebeurčení.

Jednomyslně a rozhodně protestují proti neslýchaným útokům na český národ a hromadnému podezřívání příslušníků jeho v řeči bývalého ministra zahraničních záležitostí hraběte Czernina před městskou radou vídeňskou. Zároveň ohrazují se důrazně proti veškerým pokusům a případným úmyslům vládním zasahovati jednostranným a mimoústavním způsobem v soubor sporných otázek národnostních a státoprávních v království českém podle přání a na prospěch jednoho národa.

Varujíce důtklivě před každým takovým krokem, poukazují též na velmi vážnou dobu nynější, v níž starosti o výživu celku zaujímají veškeré myslí a prohlašují, že by náhlé neblahé následky takového činu ani před soudem přítomnosti, ani budoucnosti obstáti nemohly.“

S povděkem musím zjistiti účast prvních představitelů české šlechty při tomto projevu. Třeba počet jejich je nepatrný, přece jména dr. Bedřicha Schwarzenberga a dr. Bedřicha Lobkowitz vyvažují neúčast těch, kteří nechtěli souhlasiti, patrně hlavně proto, že v poslední větě projevu ohlášen odpor a boj proti jednostranným a mimoústavním záměrům vládním.

Právo lidu ještě denuncuje:

„*Politické cesty spisovatele Kvapila.* Některé denní listy zaznamenávají, že spisovatel Jaroslav Kvapil jest na cestách za tím účelem, aby zprostředkoval politické styky s Poláky a Jihoslovany. Mělo by býti veřejně vysvětleno, jménem koho pan Jaroslav Kvapil tuto misi koná. Pro řízení politických záležitostí máme Český svaz. Tento nedal panu Kvapilovi plnou moc k nějakému politickému jednání. Zdá se, že pan Kvapil, který už nedávno při významné příležitosti pokusil se na politickém poli podávat důkaz o svých režisérských schopnostech, má vůli podobné jednání opakovati co nejčastěji. Politické styky i s Poláky i s Jihoslovany udržuje Český svaz a právě že zodpovědným Českým svazem jsou styky tyto obstarávány velmi dobře, jest málo taktní, když pan Kvapil pokládá za nutné, aby činnost Českého svazu doplňoval.“

Hlupáci, nevědí nic o přípravách divadelních slavností.

6. května. Na Kladensku chystají se velké bouře. Už to začíná. Dostali jsme dopis z Dolu Ronna: „Píši Vám několik těchto řádků, jež zajisté Vás budou zajímati. Máme stávku hornickou a následkem nedostatku uhlí i částečnou již stávku hutí, která počíná za hrozivých příznaků. Hladové masy lidu táhnou okolím a pomáhají si samy k výživě. Všechny okolní mlýny, na které v první řadě hladovíci davy se vrhly, jsou vyrabovány — ty první padly šířící se zkáze za oběť. Tak oba mlýny ve Střebchovicích, oba v Stakách, Jemníkách, Zakolanech, Kovárech, na Okoři, Nouzově, v Libušíně, U svatého Jana, Kutrovcích atd.

Někde pouze sebrali mouku a obilí, někde vybrali všechno. Též několik velkostatků bylo navštíveno a není moci, která by tomu zabránila. Začíná to asi tak, jak líčí vrátivší se zajatci počátek bolševismu v Rusku. Bude-li to dále trvati, až nebude mlýnů, možno, že přijdou na řadu i statky. My stojíme od pátku (Ronna od soboty), a za několik těch dní nejsou již ani cesty bezpečny. Dnes přepadli řezníka Landu, který vezl ze slanské aprovisace dvě čtvrtě a droby, u Jemník a vše mu rozebrali. Kam to

spějeme? Těžko vědět, neboť ubohý lid strašně již hladoví a od nikoho žádné pomoci. Tak vypadá to bohatě zásobené království české. Jak je u Vás? . . .“

K tomu se dovídám, že na Pankráci je 170 plus 200 zavřených a ještě asi dvacet v nemocnici. Po vyhlášení stanného práva už dalších třicet zatčených. Kat dělá přípravy. Nejde to proti židům, nýbrž proti agrárikům.

29. května. V Rumburku, České Lípě, ve Welsu, v Pětikostelích atd. propukly vzpoury ve vojsku. Vzpoury rozdmýchávají vojáci-zajatci, kteří se vrátili a byli vráceni z Ruska. Mnoho důstojníků pobito.

Robotnické noviny: Z pětikostelov donesly zprávu *Peštianské noviny*, že tam byli pochováni traja dostojníci a štyria mužovia 19. pešieho pluku, ktorý zomreli na polícii.

Redaktor Chytil zná rezervátní rozkaz, kterým se tyto události důstojnictvu oznamují, zároveň s udáním přísných trestů a pohrůzek; ukládá se jim bdít nad mužstvem.

Cestou z Moravy 28. května vyslechl jsem ve vlaku dva pány, kteří jeli z Chocně do Pardubic. Ti znali podrobnosti z Rumburku: Vojáci si stěžovali, že mají hlad. Setník jim odpovídal, že c. k. voják musí konat povinnost, kdyby dostal i jen vodu. Přiskočil kaprál (z ruského zajetí) a kolbou setníkovi roztránil hlavu. Z Rumburka přitrhli vzbouřenci do České Lípy vyzvat vojsko, aby se k nim připojilo. Došlo k boji.

●
Děti vycházejí na ulice a na hřiště. Hledím na ně. Nikdo by neměl klidně spát, vidí-li bledničkové tváře a hubené nebo i zkřivené nohy dětí, jež si hrají na městských hřištích. Postavy dětí z chatrčí venkovských a ratejen dvorských nejsou utěšenější. Nikdo neměl by na to hledět, aby se hned nerozhodl, že udělá něco, co je v moci jeho, aby zlepšil osud těchto dětí. Tyto děti si špatně,

chudáčci, vyvolily své rodiče. Je-li pravda, že dítě má právo na rodiče zdravé, nuže, chopme se pomoci, aby tyto zubožené postavičky mohly se jednou státi zdravými rodiči. Jaká hrůza nás obchází, čteme-li, že Herodes vraždil nemluvňata. Vraždil ze strachu o svůj trůn.

My nevraždíme děti ze strachu o své trůny, to jest o sebe, nýbrž ze zvyku, jenž vyrostl ze lhostejnosti; tato lhostejnost je bohužel horší hřích než Herodesův strach.

„Křivých cest je tuze moc,“ uspával své svědomí v Hostišově bohatý člověk jednou, když jsem se lítostivě díval na zubožené děti z ratejny.

„Nitka k nitce a dítě má košilku,“ povídala při jiné příležitosti vesnická tetka Hubáčková a to byla řeč lidská, kterou máme mluvit všichni.

V takových myšlenkách chodím, co se jaro (trochu zubaté sic) otevřelo. Bude to první úkol po válce: Pomoci dětem!

30. května. Policejním šéfem při hlavním velitelství v Praze je podmaršálek Zananoni; službu koná rytmistr Napravit. Napravit v pátek po slavnostní akademii 17. května přiletěl k veliteli, že se v Praze pořád zpívá: Rus je s námi, toho Francouz smete . . ., že se volá Sláva Italii!, Ať žije české vojsko! atd., a co prý má dělat. „Dejte mi pokoj,“ řekl ospalý Zananoni. Ale Napravit začal, že jde o jeho vlastní kůži, že on sám se bojí zodpovědnosti. Vytáhl tedy Zananoniho z postele, oba slyšeli velezrádné písně a výkřiky a tak Zananoni žádal o zakročení policie i zastavení *Národních listů*.

1. června. Zprávy z Vídně: Ministerský předseda Seidler by byl ochoten propustit *Národní listy*, když dají záruky. Záruky by byly věcné (změna zásad) a snad i osobní (změna redakce). Když mu bylo řečeno, že záruky podobné jsou vyloučeny, byl by si dal říci přece. — Na-

proti tomu ministr vnitra Toggenburg je nesmiřitelný. Což je dílo místodržitelovo. Vytýká se *Národním listům*, že svazují český stát se Čtyřdohodou a mimo Rakousko. Totéž se namítá proti celé státoprávní demokracii. Jsou prý v každé straně lidé, také tak smýšlející, ale přece mají křídla slušných lidí, kteří chtějí zůstat v Rakousku a pod Habsburky, kdežto v naší straně není jediného člověka. Z Prahy navrženo do Vídně opatření k osobní perzekuci. Šest předáků strany má být vypovězeno z Prahy. Kramář, Rašín, Machar, Dyk, Hajn a Sís. Už byli z Prahy vypověděni: Zemínová, Juklová, Štych a Kalina. Jiné strany vláda favorisuje: *Česká svoboda* dostala hravě přiděl papíru a *Český socialista* dostal povolení na deník.

Dopoledne v 11 hodin měli jsme poradu o vydávání beletristického týdeníku *Cesta*, který by byl svépomocí pro nezaměstnanou redakci *Národních listů*. Redaktor a vydavatel dr. Miroslav Rutte. Redakční rada: Machar, Herben, Dyk. Mně uloženo řídit tak zvanou poučnou část a napsat prospekt. Dne 7. června má vyjít první číslo. Pošle se všem odběratelům *Národních listů*.

Dr. Rašín z popudu redaktora Tůmy chce podniknout slovník pro potřebu novinářskou. Srazili jsme se poněkud s Rašínem. Nemá tušení o obtížích slovníku. Chtěl by jej mít do tří až čtyř měsíců!

9. června. Ve schůzi výkonného výboru 8. června Rašín: „Censurní úřad v Praze dostal rozkaz nepřipouštět do novin versailské usnesení Anglie, Francie a Italie ze dne 3. června o našem osvobození, leč ve znění, jaké dodá korespondenční kancelář. Toto znění je darebné. Citát z *National Zeitung*, kde se sice nadává, ale usnesení samo neuveřejněno.“

Dnešní nedělní listy je mají.

12. června. František Polák, feldkurát, vypravuje: Ve Wieselburgu am Erlaf v Dolních Rakousích je zřízen jeden, v Uhrách v Könyörmözö druhý *Überganglager*, v nichž jsou umístěni zajatci naši z Ruska, kteří při přesívání na hranicích dostali známku: Nespolehliví. Jsou to zajatci, kteří zle mluvili o Rakousku, kteří se zúčastnili agitace československých družin, nebo dokonce byli čas v českých legiích, ačkoliv skuteční legionáři naši byli Němci postříleni, jakmile byli dopadeni.

V dolnorakouském táboře jsou většinou Češi, jen sem tam Polák nebo Němec. Tábor je přísně uzavřen, vojáci jsou odloučeni od světa. Ani rodičům nebo příbuzným není dovoleno s někým mluvit. Tábor je míněn jako polepšovna nebo vyšetřovací vazba. Kurátům bylo uloženo, aby pracovali v dorozumění s vojenským státním zástupcem. Tedy přímo mají kuráti denuncovat.

Polepšování děje se tak, že vojáci stále konají execírky se zbraní, do úpadu. Mimo to polepšují je hladem. Do třetice: kázání kurátů. Z katolíků je tam katecheta z Moravské Ostravy, z evandělíků pražský vikář Polák. Zdá se, že úřady počítají i na zpovědní tajemství. Vojáci se nebouří.

Čekají zoufale, až uznáni budou za spolehlivé a posláni na frontu. Smýšlejí snad všichni bolševicky. Nemají knih.

13. června. František Popelný z Pacova: Byl důstojníkem u trénu. Zaját v Přemyšlu, kde sloužil s Maxou. V dubnu roku 1918 byl internován jako zajatec v Chabarovsku při Tichém oceáně.

V Chabarovsku dne 4. dubna roku 1918 sešel se s Masarykem, nežli odejel Masaryk do Ameriky. Dvě hodiny seděl s ním, Maxou a Pavlů. Masaryk vypadá dobře, ale je zestaralý. Maxa dobře, jen má velikou ruskou bradu, Pavlů se nezměnil.

Popelný zůstal ještě nějaký čas v Chabarovsku, ale když se vracel odtud na Petrohrad, kde byl superarbitrován

jako souchotinář, ač je jako buk, potkal na sibiřské dráze šedesát vlaků s českými legionáři. V každém vlaku byl průvodčím „americký strýček“, neboť čeští Američané si pro vojáky jeli. Cestu a výdaje stravovací platili. Nakoupili gramofonů, takže vlaky jely jako na svatbu. Na pobřeží čekaly na ně americké lodi.

Celá armáda převážena do Ameriky. Američané sebrali už pět milionů dolarů. Zdálo se mu, že Masaryk byl nespokojen s vedením války od Čtyřdohody; snad prý řekl: Nelepší-li se to, neobětuji ani jediného muže.

„Co vzkázete do Čech?“ ptal se Popelný Masaryka.

„Aby jen pevně věřili ve vítězství Čtyřdohody.“

Totéž řekl Maxa. Pavlu však: „Snad přece se všechno nemůže skládat na Čtyřdohodu?“

17. června. Místodržitelství dalo dnes pokyn policii, aby státoprávní demokracii nepovolovala žádné schůze veřejné. Je tím ohrožen sjezd strany.

●

Ve Vídni dnes vypukla stávka, jakmile bylo oznámeno, že obyvatelstvo dostane poloviční dávku chleba. Stávka a bouře vojskem potlačeny.

15. srpna. Letos druhá schůzka *Maffie* u nás v Hostiřově. Zpráv od chvíle, co jsem odjel na prázdniny, mnoho. Nejdůležitější přivezl dr. Šámal. Má ji z naprosto bezpečného pramene. Ludendorff se netají tím, že válku považuje pro Německo i Rakousko za prohranou.

20. září. Profesor Rosa přivezl z Podmokel, kde je na cenzuře, knihu Bandrowski: *Biały lew*. Vyšla v Kyjevě. Celou noc ji u nás překládal Ladislav Jiránek z *Červené sedmy*, narychlo povolaný, protože umí polsky. Celá kniha, kterou Rosa musí zas ráno odvézt do Podmokel,

opěvuje slávu československých legií na Rusi. Bude to čtení pro lidi, až ji rozmnožíme v Jiránkově překladu!

13. října. Po pražských kavárnách i po ulicích rozdávají se mezi známé i neznámé tyto pozvánky: „Prohlídka zámku Troje. V neděli dne 13. října o 10. hodině dopoledne.“

Těmito pozvánkami zvábeno několik set osob do Troje. Dostal jsem dopis ze sekretariátu naší strany, že v Troji promluví Machar, Dyk, Sís a mohou-li užít také mého jména k reklamě. Řekl jsem: Proč ne? a zatím jsem se tím zavazoval, že v Troji promluví. Když jsem přišel, řekl Sís.

Cestou v sadě čekal na mne majitel Troje pan Alois Svoboda a důvěrně mi sděloval: Telefonoval mu okresní hejtman karlínský dr. Wagner, že prý v Troji má být schůze a že on ji zakazuje. Pan Svoboda aby o tom uvědomil četníky. Pan Svoboda neotevřel tedy zámek, ale v nádvoří hostince bylo místa dost pro shromáždění. Četníky zavolat odepřel.

Když jsem já mluvil po Sísovi, četníci přišli. Jeden na mne zezadu volal:

„Pane řečníku, přestaňte, tato schůze je zakázána.“

Já: „Ale jděte, já o tom nic nevím.“

„Je zakázána, přestaňte!“

Já: „Když tak, dovolte, abych řeč nějak zakončil.“

„Tak prosím!“

Ale už jsem dlouho mluvit nemohl, ostatní četníci volali, že schůze je zakázána a obecnostvo že se má rozejít. Z toho šum. „Mažte je!“ „Zabte je!“ Tak v hluku a šumu moje slova zanikala.

Večer přiběhl náš Jirka se zprávou, že socialisté chystají na zítřek proklamaci české republiky. Usmál jsem se tomu, neboť jsem věděl o chystané stávce atd.

15. října. V lidech rozumných včera lomcoval vztek a socialisty přepadla zbabělost. Z venkova docházejí zprávy, jak socialisté organizovali podvodně prohlášení republiky. Podvodně, neboť se jejich venkovští lidé dovolávali Národního výboru, jako by aranžéři jejich byli ode všech zplnomocnění. Ti byli podvedeni.

Večer byla schůze důvěrníků z Velké Prahy a tu vycházely najevo pletichy nejhoršího druhu. Poslanec Biňovec v Kralupech byl jeden z těch, kdož se vydával za plnomocníka Národního výboru, takže starosta dr. Pavloušek, Staročech, prohlásil z radnice — republiku. Tato schůze důvěrníků našich podávala obraz rozčilení všeho pražského obecnstva i dělníků. V mladé generaci socialistické byli mládenci komičtí. Dr. Evžen Štern pravil, že prý „nevěděli jsme, že v Praze jsou strojní pušky“. Stalo se prý jen nedorozumění.

Co se stalo v Kralupech, bylo i v jiných městech. Dostávám zprávu z Táboru, kde byl starosta rovněž donucen prohlásit republiku a kdyby to prý nebyl udělal, byli by ho k tomu přiměli násilím. Také náš Jirka a Ivan přijeli z Kocháněk, kde byli pro mouku. Viděli v Nových Benátkách všude na domech české prapory a lidé vykládali po silnicích i ve vlaku, že je prohlášena republika. Všude to trvalo jen několik hodin, než přišlo vojsko nebo četníci. Po městech byly rozhozeny letáky a na nich podepsáni: Bechyně, Stivín, Šmeral, Franke, Stříbrný, Štychová. — Ano, Šmeral a Stivín, to jsou ti praví, kteří nám budou dělat revoluci a zakládat samostatný stát!

16. října. Ředitel pardubické petrolejky chce se s některým Čechem sejít, aby se informoval, co budeme dělat v našem státě s Němci. Radil jsem se s Rašínem, navrhl dr. Preisse.

●
Polský jednatel vyslán do Krakova a Varšavy. Byl jsem přítomen, když Rašín rozhorleně vytýkal, že Poláci nás

zase opouštějí a ruší svornost o Těšínsko. Pozvali do Varšavy zástupce Těšínska. Tvrdí se také, že Poláci chtějí vytrhnout ze Slovenska Oravu.

●
Večer v kavárně: Dr. Bouček, Pospíšil, dr. Nebesář, Hajšman, tedy vůdci těch realistů, kteří šli k českým socialistům, byli velmi pobouřeni Frankem a Stříbrným. Bouček hrozil, že už mezi ně nepůjde. Zatím telefonicky přede mnou žádal, aby byl hned svolán výkonný výbor socialistické strany, jakmile Klofáč přijede z Vídně a *České slovo* aby okamžitě zastavilo polemiky o nepodařenou revoluci dne 14. října.

●
Večer poplach: Na *Prager Tagblattu* oznámeno, že vyjde 17. října císařův manifest. *Österreich-Bundesstaat*. V osm hodin večer vytisknutý *Morgenpost* oznamoval čtyři nové státy, mezi nimi *Čechoslowakischer Staat*.

17. října. Rozmnožili jsme na stroji veliké množství malých lístečků, které se rozhazují anonymně po kavárnách a rozdávají známým po ulicích. Nic na nich není jiného, než výzva:

„Vůči všem proklamacím z Vídně zachovejme ledový klid a nezučastňujme se žádných projevů ani v místnostech, ani na ulici.“

Lidé to čtou a každý rozumí, že je to příprava na slibovaný manifest císařův.

●
Bartolomějská noc: Řídící Hovorka z Mostu vypravuje, že mostečtí Němci věřili, že na sv. Václava Čechové provedou pogrom na Němcích. Překvapilo, jaký měli strach. Strach hrozný. Opatřili si vojáky na ochranu, zavírali se doma, a mnozí dávali se do řeči s Čechy. Že prý proč byste nám ubližovali, však my jsme vám nedělali nic zlého.

Tato zbabělost je mi přece novinkou. Německý lid v říši

není zbabělý, třebaš nikdy nedělal revoluce. Roku 1848 byla to opereta. Lid ten je vychován v subordinaci a v uctivé víře vůči *Obrigkeit*. Lid poddanský. Naši Němci žili jen z toho, že za nimi stál stát habsburský. Bez opory o vládní moc ztratili hlavu.

Nejlíp to vidět na *Prager Tagblattu*. V sobotu 12. října měl úvodní článek *Am Grabe Österreichs* a po několik dní vzdával se Čechům na milost a nemilost. Ale když čtrnáctý říjen ukázal, že náš tábor není jednotný a podle jeho mínění ani dost silný, už má milý *Prager Tagblatt* roupy: Ve středu i dnes ve čtvrtek ozývá se v něm zpupný tón. Není-li to německé, židovské zcela jistě. Ale naše Němce vychovávají židé.

●
Povšimnutí zasluhují v řeči Burianově tón a optimismus, podle nichž Wilsonova druhá odpověď Německu není zlá — hlavně však slova, že je konec zbraním . . .

To je velká věc. Už nebudeme bojovat! Nebudeme, neboť náš generální štáb rozhodl, že bojovat nemůžeme. A proto od počátku října již se na bojišti italském odmontovávají děla a odváží se válečný materiál. Boje s Italy se jen maskují. Aby to Italové nevěděli? Jistě vědí. Neznepokojují však příliš naše vojsko, snad z rozkazu Fochova, protože Rakousko stojí před kapitulací.

●
Dnes večer přišel do Prahy císařův manifest o čtyřech státech cislajtánských. Včerejší telefon *Prager Tagblattu*, že císař uznává stát československý, byl omylem. Ne, nedotknutelnost uherského státu zůstala zachráněna. Přes to Wekerle včera ve sněmovně provolal už — personální unii s *Bundesstaatem* naším. Odešel jsem z redakce dříve, nežli zpráva korespondenční kanceláře byla přepsána. Nebyl jsem zvědav . . .

●
Němci přece jsou znepokojeni, že je tu v Praze kníže Lobkovic. Že prý s ním jednáme. Jde patrně o císařova

adjutanta. Nikdo s ním nejedná. Už proto ne, že dávno nemá u císaře vlivu. Císař své milostníky rychle měnívá. Miláčkem jeho bývá, kdo s ním pije a obstarává mu ženy. V tuto chvíli největší přízni se těší rytmistr Seidler, neboť má krásnou ženu a dceru, obě císaři stejně oddané.

18. října. Zapisuji o pohnuté schůzi Národního výboru. Machar promluvil otevřeně o tom, co jsme všichni měli na srdci. O čtrnáctém říjnu a jeho fiasku i podvodu. Musíme si promluvit o tom, můžeme-li my ze státoprávní demokracie v tomto společenství vůbec zůstat, když jsme byli v tak důležité a zásadní věci zaskočeni. Socialisté měli organisovat dělnictvo pro společnou akci, ale organisovali ho proti nám. Mohli by nás takto vůbec zbavit důvěry dělnictva. Jaké máme při této věrolomnosti záruky, že náš stát bude státem demokratickým, jakým my si ho přejeme mít?

Pak mluvil Kramář. Shoduje se téměř docela s Macharem.

Stříbrný hájil Socialistickou radu a čtrnáctý říjen. Chce prý konstatovat, že v Socialistické radě se také vyskytla otázka, nezasáhne-li se do kompetence Národního výboru. Žárlivě se prý střežili učinit to. Socialisté nešli po vyšlapaných cestičkách, ale Stříbrný přiznává, že to byl skok do tmy. Vesměs lidé nechránění imunitou. Tedy odvaha, a dvojnásob Stříbrného mrzí, že se celá jejich akce zesměšňuje. „Kdyby nebylo novin, já bych šel tak daleko, že bych řekl, aby Národní výbor tuto věc soudil a rozsoudil, ale byly to noviny, které vyvolaly zdání, že je v národě roztržka. Té není a my ji také popíráme. Socialistickou radou se straší jako bolševismem, ale bolševismus u nás propagují ne my, ale lichváři, keřasi a váleční zbohatlíci. Proto jsme udělali rozhodný krok, abychom svedli dělnictvo na nacionální kolej od bolševismu. Uvažte, co je to hlad a jeho funkce v politice.

Je o tom celá vědecká literatura. I v tom jsme museli vyjít národu vstříc. Zahnat hlad a šířící se bolševismus nadšením národním. Ze žárlivosti stranické byla akce zaražena a zesměšněna v počátku. Bolestně se mě dotklo, co řekl Machar, že se klaníme bohatství. Já, protože jsem chudý, nedovedu se klanět milionům a nesmím být také podezříván. Politicky to vypadalo vždy tak, že kolega Staněk vypadal jako radikál a já jako oportunista — a teď jsem najednou obviňován z radikalismu. My jsme riskovali vše a to nám nikdo nesmí upřít.“
Proti mluvil ještě Viškovský a Rašín.

27. října. Ve vzduchu cítit, jak vše praská. Mně propustila dnes censura v *Národních listech* úvodník *V předvečer*. Jen kousek je zabaven. Předpokládal jsem, že ho seberou i s titulkem. Měl jsem přednášku ve Slaném a když jsem kreslil, jak bude vypadat náš příští stát se Slovenskem, lidé ani nedýchali.

28. října. Dojmy dnešního dne nutí mne, abych zapisoval alespoň stručně, i když bych měl snad psát víc, protože slova se mi derou dojetím na papír. Do dnešního dne byl bych prohlásil za svůj nejkrásnější den svatbu. Ale dnes vyšel jsem ze sebe a nad sebe.

Když jsem přišel po jedenácté hodině na Václavské náměstí a poznal v ohromném zástupu lidí, co se děje, zastavil jsem se, abych si zhluboka vydechl. Přišlo to již? Je to skutečně pravda? Ano, je to pravda, rakouská monarchie kapitulovala, jak čtu na vývěsní tabuli *Národní politiky*, a pražský lid zcela správně pochopil význam této historické noty Andrássyho. Šel jsem ze závodu Štencova a spěchal jsem do redakce *Národních listů*, odkud mě volali telefonem. Neboť je mě třeba ve schůzi, kterou Národní výbor narychlo svolává.

Cestou jsem narazil na Čapka-Choda a prof. Braunera

u nároží Mariánské ulice. Nežil jsem s nimi dávno v přátelství. Podali jsme si však ruce a rozmluvili se. Pronášeli jsme vlastně bezvýznamná slova, rozuměli jsme však navzájem, že je v nich štěstí, odprošení, odpuštění a slzy radosti. Tento den nesmělo by slunce svítit na nás a na všechny české lidi, kdyby nebyli dobří a šťastní.

Než jsem vešel do redakce, postál jsem chvíli sám. Bylo mi samoty potřeba. Za jediný okamžik protáhl mi hlavou chumel dějin a vědomí, že nastává nový oddíl dějin, v nichž národ český ukáže, co v něm je, co bylo tři sta let dušeno, žalářováno a mučeno. Za několik dní stihne nás výročí bělohorské bitvy! Provířila mi hlavou vzpomínka na poslední schůzi s profesorem Masarykem v prosincové noci roku 1914. Od onoho dne jsem já věřil, že budeme svobodni; věděl jsem, komu jsem uvěřil. A již se zdvihal přede mnou vysoký podstavec pomníku. Přiznávám se, byl jsem na okamžik velmi sobecký. Teď konečně národ pochopí, kdo je ten kazitel mládeže, zaprodanec židů a Němců, studený nevlastenec a hlasatel otravných ideí. Jeho vítězství cítil jsem jako část svého vítězství a zahanbení mnohých, kdož kolem hlučí a jásají. A najednou mi bylo, jako bych měl padnout na zem, rozrazit se o ni, plakat a křičet. Křičet třeba nesouvislá a nesmyslná slova, jen aby ulevila prsům, jež chtěla prasknout. Něco velikého a tajemného se valí a vznáší nad Prahou a tlačí mne k zemi.

Na koho jsem pohleděl v těch zástupech, které daly signál k revoluci a teď se přelívali nahoru a dolů po Václavském náměstí, všichni jsou v horečce. Hoří jim hlavy jako pochodně. Vypadají jako lidé náhle propuštění z vězení. Nevědí co začít a na kterou stranu se rozběhnout. Lidé tito nechali práci, opustili kanceláře, chodí po ulicích a provolávají něco. Nemyslí snad ani na to, co křičí, musí však křičet.

Když jsem odešel z redakce a chvátal odtud do schůze Národního výboru, Václavské náměstí je ještě plnější. Hlava na hlavě, hluk, ryk, zpěvy a zmatené řeči. Lidé

jsou vzrušení a chtějí mluvit s jinými vzrušenými. Oslovují se lidé neznámí, známí se líbají a všichni chtějí vyslovit něco radostného a vznešeného. Když se jim to nedaří, zajiknou se, zasmějí se a máchnou rukou, jako by řekli: „Však víte, co chci říci.“ U některých dosáhlo rozechvění toho stupně, že se zastavili na okrajích chodníků, vyrazí výkřiky na mimojdoucí, mávají klobouky, tlukou holemi a zpívají písně — beze slov. Slzy jim řinou po tvářích, jež jsou brunátné a divoké. Vidíš: lidé otvírají propasti své duše, v nichž bylo na tři sta let ukryto, co v nich zůstavili předkové deseti pokolení. Někteří spěchají k pomníku sv. Václava, kde začal mluvit velikým hlasem Isidor Zahradník. Tlačí se k němu, neboť očekávají, že on vysloví to, co v nich bouří a pro co oni sami nemají slov. Všecko jako v křečích. Opojení, stát, republika, Masaryk, Wilson . . .

Když tak jdu k Obecnímu domu, cítím, že není rozdílu mezi zástupem a mnou. Pociťuji po druhé závrať, jako bych se byl octl v jiných sférách, než na pražském dláždění, někde na jiné polokouli země, a blízko slunce a hvězd. V Národním výboru je všechno ve zmatku. Každý patrně cítí takové opojení, jakým jsem byl zachvácen já sám. Jediný ostrov rozvahy a klidu je dr. Alois Rašín. Do Antonína Švehly nevidíme za jeho okuláry. Všichni bez rozdílu jsou však překvapeni, jako by se stalo něco, co přišlo dřív a bez ohlášení, dříve než to čekali. Proschůzovali jsme snad celý den. Neboť tento den nemá hodin a časového měřítka. Večer přišli do Národního výboru generálové Kestřánek a Zanantoni, aby složili zbraně k našim nohám. Tedy skutečnost skutečná . . . Ještě ráno chvěli jsme se při pomyslení na tyto vojáky strachy. Oni však kapitulovali stejně jako Andrásy.

Dnes, po šestnácti letech, když pořádám tyto vzpomínky a zápisky k vydání, nemám snad, co bych k nim podotkl. Leda to, že svátek 28. října 1918 trval vlastně dva měsíce, až do příjezdu presidenta Masaryka dne 21. pro-

since. Nebyl rušen žádnou ošklivou příhodou, když vojenské velitelství bylo odzbrojeno a maďarští i rumunští vojáci odvezeni v klidu z Prahy. Den 21. prosince byl vrcholem napětí a nadšení. Byla zima, ale rampa musejní rozkvetla růžemi živých bytostí, že se zdálo, jako by celá Praha tonula v květech. To bylo slavné zakončení 28. října a také zakončení mého životního štěstí.

Můj nejkrásnější den trval plně dva měsíce, ačkoli celý můj život soukromý byl mi tenkrát čímsi vedlejším.

Obsah

<i>Předmluva</i>	5
----------------------------	---

1. Léta mladosti

Dětství a jinošství

Nejprve vlastní životopis	11
Jsem z Brumovic	24
Tvrdá ženská	31
Jak šel slovácký chlapec na studie	35

Na školách

C. k. slovanské gymnasium	52
František Bartoš	56
Václav Royt	67
Proč jsem se nestal knězem	82
Jan Gebauer	86

Dva z mé generace

Lev Scholz	98
Jan Koloušek	111

Novinář, spisovatel a politik

Chtěl jsem být novinářem	121
Moravské obrázky	127
Do třetího i čtvrtého pokolení	131
Nejvěrnější spolupracovník	137
Jan Karafiát	143
Petr Bezruč	155
Moje heslo k ústavě	163

2. Proti proudu

Naše začátky	179
Kruh athénčiků	189
Profesor dr. Tomáš Garrigue Masaryk	204
Rukopisný spor v Athenaeu	223
Žurnalista vůdcem rukopisné obrany	247
Maffia	267
„Národní nihilisté“	295
Naše zásady v prvních dvou letech	320

Význačnější boje z roku 1888	355
Realistický týdeník	366
Třetí strana	380
O prof. Kvícalovi, klerikalismu a jiných nehez- kých věcech	395
Universita proti realistům	417
Do konce roku 1889	424
Realistická strana	434

3. Válečný deník

Rok 1914	453
Rok 1915	476
Rok 1916	548
Rok 1917	588
Rok 1918	639

Svět

Řídí B. M. Klika

Nová řada

XIII

NK I 139982 / 79 1. 51

Jan Herben: Kniha vzpomínek. Upravil, obálku a vazbu navrhl Ladislav Sutnar. Jako 345. svou knihu vydalo v únoru 1935 ve 4300 výtiscích Vydavatelstvo Družstevní práce v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným. Písmem Bodoni vytiskla knihtiskárna Orbis. Vazbu provedlo knihařství Družstevní práce.